నామలింగానుశాసన మను

అమరకోశము

(శ్రీ అమరసింహకవి ప్రణీతము.)

త్రి కాం డ ము

తెలుగు టీకా, హిందీ - ఇంగ్లీషు పర్యాయపదసహితము.

రాయలు అండ్ కో,
ఎడ్యుకేషనల్ పబ్లిషర్సు,
కడప : మద్రాసు.

కాపీరైటు] 1951 [వెల: రూ.

AMARAKOSAM - TRIKANDAM

by

SRI AMARASIMHAKAVI

with

Telugu - English - Hindi meanings

THE JUPITER PRESS, LTD., ... MADRAS 1.

ప్రకాశకుల విజ్ఞప్తి

భగవత్కృపవలనఁ జిరకాలవాంఛిత మీనాఁటి కీడేరినది. ఇదిగో అదిగో అనుచు వచ్చిన ఈ ప్రచురణ నేఁటికి ఆంధ్రపాఠకలోకమునకు అర్పింపఁగలుగుచున్నాము.

దీని ప్రచురణ విషయమున చాల జాగైనమాట ఒప్పుకొనక తీఱదు. కాని, అందుకుఁగల కారణములను విషయజ్ఞులైన పాఠకమహాశయులు గ్రహింపకపోరు. అయినను మావంతు మేము చెప్పుట మా ధర్మము.

దీని ముద్రణ మారంభించి రెండేండ్లు దాటినది. ముద్రాశాలవారిని ఎంత తొందఱపెట్టినను, మేమెంత తొందఱపడినను ఆలస్యమయియే తీఱినది. పెద్దగ్రంథ మగుట ఒకటి; మూఁడు భాషాలిపులతో కూడియుండుట రెండు; కాగితములు, కాటుక మొదలైన ముద్రణాసామగ్రికి తలవని తలంపుగా వచ్చిన కటికి కాటకము మూఁడు; ఆఱు మూఁడైనను మూఁడు ఆఱైనను పుస్తకమును మఱెవరును తీర్చని అందచంద ములతోఁ దీర్చవలయునను పట్టుదల నాలుగు—ఇంకను ఇట్టివే మఱెన్నో కారణ ములు చేరి అనుకొనని విధముగా ఇంత జాగు అయినది.

దేశకాలపరిస్థితు లెఱిఁగిన ఆంధ్రమహాజనులు ఈ ఆలస్యమునకు మమ్ము మన్నించి, దీనిని దప్పక ఆదరింతురని ఆశించుచున్నాము. వారి ఆదరప్రోత్సాహ ములతో ఇట్టి ప్రచురణలు ఇంకను ఎన్నిటినో వెలువరింపవలెనను గాఢసంకల్పము మమ్ము నలముకొనియున్నది. ఆ సంకల్పమును సిద్ధింపఁజేయు బాధ్యత సర్వథా ఆంధ్రమహాజనులదే అని విన్నవించుచున్నాము.

ఈ ప్రచురణకు మా ఆదర్శమున కనుగుణముగా సంస్కృత మూలమును శుద్ధముగాఁ బరిష్కరించి, నలుగురికి నచ్చునట్లు తెలుఁగు టీకా వివరణములు సమకూర్చి పీఠిక వ్రాసి యిచ్చిన బ్రహ్మశ్రీ జనమంచి వేంకటసుబ్రహ్మణ్యశర్మ గారియొక్కయు, బహుళవ్యాసంగములు పెట్టుకొనియు, కార్యభారమును సరకుసేయక ఇందలి సంస్కృతాంధ్రాంగ్లపదములకు అనుగుణమైన హిందీపర్యాయపదములను సమకూర్చి పెట్టిన విద్వాన్ శ్రీ ఎ. సి. కామాక్షిరావు, B. A., B. O. L. గారి యొక్కయు, గ్రంథమునందు తప్పులు పడకుండ ఆద్యంతము చక్కగ చూచిన శ్రీ టి. వి. రంగాచార్లుగారియొక్కయు అవ్యాజానురాగమును ఎంత కొనియాడినను తీఱదు. వారి కివే మా కృతజ్ఞతావందనము లర్పించుచున్నాము.

నాలుగుభాషలలో ఇంత నాణెముగాఁ దీరిన అమరము ఇదివఱకు లేని లోటును ఎంతో కష్టించి, ధనము వెచ్చపెట్టి యీ విధముగాఁ దీర్చి మావంతు విధి మేము నెఱవేర్చినారము. మిగిలిన భారము పాఠకులకే వదలినారము.

కడప,
1-2-1951.

ప్రకాశకులు.

సంకేతముల వివరణము

పర్యాయపదముల యర్థములను, లింగములను దెలుపువానికి రెండువైపుల		( )
అజంతశబ్దములకు	...	అ–ఆ మొదలైనవి
హలంతశబ్దములకు	...	చ్–జ్–త్–ష్–స్ మొదలైనవి
అవ్యయములకు	...	॥అ॥
పుంలింగములకు	...	॥పు॥
స్త్రీలింగములకు	...	॥స్త్రీ॥
నపుంసకలింగములకు	...	॥న॥
పుంస్త్రీలింగములకు	...	॥ప్స॥
పున్నపుంసకలింగములకు	...	॥ప్న॥
స్త్రీనపుంసకలింగములకు	...	॥స్న॥
త్రిలింగమునకు	...	॥త్రి॥
పాఠాంతరములకు	...	॥పా॥
పక్షాంతరములకు	...	॥ప॥
ఏకవచనములకు	...	॥ఏ॥
ద్వివచనములకు	...	॥ద్వి॥
బహువచనములకు	...	॥బ॥
ఉదాహరణములకు	...	॥ఉదా॥

శ్రీరస్తు.

ఉపోద్ఘాతము

సకల జీవకోటిలో మానవజన్మ యుత్తమము. సకల శ్రుతి స్మృతి పురా
కావ్యనాటకాదులయందలి సారమును గ్రహించి సమాజశిక్ష కనువగురీతి నితరు
నడిపించుచుఁ దాను నడచుచు నిహపరలోకసుఖంబుల ననుభవింప నర్హమై
దీ మానవజన్మమని యెల్లరకు సువిదితము. సర్వము శబ్దశక్త్యధీనము. శబ్ద
వివిధ పదార్థ బృంహితము. పదస్వరూపమును 'సుప్తిఙంతంపదమ్' అని వ్యాకర్త
వచించిరి. "ఏకః శబ్దః సుష్ఠు ప్రయుంజానో స్వర్గే లోకే కామధుగ్భవతి" అ
సూత్రమున సుశబ్దము సుప్రయోగమయినయెడ స్వర్గసుఖంబుల ననుభవిం
జేయునను భావ మిందు వ్యక్తము. సకలశాస్త్రములను, నిగమములను నవగత
చేసికొనవలయునన్నఁ దదర్థబోధ మత్యావశ్యకము. పదములయం దొక శ
యిమిడియుండును. అది మనస్సున నొకవిధమగు ప్రచోదనము గల్గించు
మానవుఁడు దానివలన సకలవిధములగు కార్యముల నిర్వహించుటకు సమర్థ
డగును. వివిధములగు శ్రుతిస్మృతుల యర్థమును గ్రహింపవలయునన్న వ్యాక
ణాదులు తోడ్పడఁగలవు. పెద్దలిక్కారణముననే వ్యవహారమువలనను, ఆ
వాక్యమువలనను, కోశాదులవలనను, వ్యాకరణంబువలనను, ఉపమానమువలన
వాక్యముల సందర్భమువలనను పదములయొక్క భావమును సులభముగఁ దె
కొనుట కనువగునని వచించిరి. ఈ తోడ్పడువానిలో నొకదానికంటె నొక
యెంతయు వంతుగొని యుపకరించునందురు. ముఖ్యముగా నిఘంటు పర్యా
పదమగు కోశము మిక్కుటముగా నుపకరింపఁగలదని విజ్ఞుల మతము. తర్కిం
చూడఁగా నిదే సత్యమని తోఁచుచున్నది. ఒకే యర్థమును దెలుపు పదము
విరివిగ నుండినను, వాని నేకత్ర సమావేశపఱచి భాషాసేవకులకు సులభము
దోడ్పడి భాషాభివృద్ధిని గలిగించునవి నిఘంటువు లను మాట యథార్థవ
ఈ నిఘంటువులందలి పదములన్నియు వ్యుత్పత్తి సహితములై సార్థకముల
యుండును. వీని నభ్యసించుటవలన యథార్థ జ్ఞానము తప్పక యేర్పడఁగలదు.

ఈ యథార్థజ్ఞానము తాను తరించుటకును నితరులఁ దరింపఁజేయుటకును మూ
కారణముగా నుండును. శుద్ధమగు పద ప్రయోజనమును దెలిసి ప్రయోగించుటకు

ననుకూలత యేర్పడును. ఈ లోకమున భాషాసేవచే లోకసేవ చేయుట, తద్వారా కృతార్థత గలుగుట, సత్పదప్రయోగముచే సుకృత సంపాదన మగుటవలనఁ బుణ్యలోకానుభవమును గలుగుననుట నిర్వివాదాంశము. 'అర్థము తెలియని చదువు వ్యర్థము' అన్నట్లు చదువుట కెంతవచ్చినను, నిరాఘాటముగ సకల గ్రంథములను జదువఁ గల్గినను పదార్థజ్ఞానవిరహితమగు చదువు చూడ నడవియందుఁ గాసిన వెన్నెలవంటిది. భస్మహవ్యమువంటిది. కాఁబట్టియే పదార్థ విజ్ఞానము మనుష్య జన్మమెత్తినవానికి ముఖ్యమనవలయును. మనుష్యులే కాదు, పశువులుకూడ ధ్వనినిబట్టి సకల కార్యకలాపముల నిర్వహించుటకు సమర్థములయి యుండుట మనము లోకమునఁ గాంచుచునే యున్నాము. కనుక శబ్దబ్రహ్మోపాసన మత్యంత మావశ్యకమయిన విషయము. చదువుటకును, వ్రాయుటకును రానివారు కూడఁ బదము విన్నంతమాత్రముననే యర్థావబోధము నొంది ప్రపంచ ప్రవృత్తి యం దుత్సాహవంతులై కార్యశూరులగుటకుఁ గారణమేమి? శాబ్దబోధయే. వారి కీ జ్ఞాన మెట్లు కల్గినది? కోశములను బఠించియా యనవలదు. ఆప్తవాక్యము ముఖ్యమని యెఱుంగవలయు. తగినవారు నమ్మకముగలవా రీ పదమున కిది యర్థ మని వస్తుజ్ఞానము నెఱుకపఱచి యలవాటుపడునట్లు చేయుటవలన నెవరేమి పల్కినను నందలి యర్థమును గనుగొని మనస్సు ప్రేరేపింపఁగాఁ గార్యవ్యగ్రు లగుచుండుట యని తెలియవచ్చును. ముఖ్యముగా నొక్క విషయ మాలోచింతము. పసిబాలురు క్రమక్రమముగా భాష నధిగమించి మనము చెప్పిన నడుచుచుండుటకు, మనము పల్కిన పల్కుల యర్థమును గమనించుచుండుటకు హేతువేమందురు? ఆప్తవాక్యముయొక్క మహిమయే. ఈ విధముగ వృద్ధిపొందిన భాష మఱింత వివేకమును గల్గించి శ్రుతి స్మృతి పురాణాదులందుఁ గల యర్థావబోధము నొనరింప నెపుడు సమర్థమగునా యనిన నేకార్థబోధకములగు పెక్కు పదములను దెలిసికొనఁ గల్గుటచేతనే యని యెఱుంగనగును. ఇట్టి యేకార్థబోధకములగునవియే కోశములు, నిఘంటువులు అందురు. ఈ నిఘంటు జ్ఞానము బాల్యముననే యలవడిన భాషాభివృద్ధికిఁ గడుంగడు తోడ్పడునని ముమ్మాటికిఁ జెప్పవచ్చును.

ఇట్టి నిఘంటువు లన్నిభాషలకును లేవు. కొన్నిభాషలకు మాత్రమే కలవు. కొన్ని నిఘంటువులు నామములు మాత్రమే వివరించును. అవియును క్రమముగఁ గాక యేదో యొక ఫక్కి ననుసరించును. కొన్ని లింగములఁ దెల్పును, అవియును నస్తవ్యస్తముగనే యుండును. సంస్కృతభాషయందుఁ

పెక్కు నిఘంటువులు కలవు. ఒక్కొక్కటి యొక్కొక్క పంథయందున్నది. ఒక్కొక్క తెగకుఁ జేరిన పదముల నొక్కొక్క భాగమున నిమిడించి వానికిఁ దదనుగుణమగు లింగజ్ఞానమును దెల్పు నిఘంటువులలో మిన్న యనందగినది యమరసింహకృతమగు నామలింగానుశాసనమే యని చెప్పవలయును. మేదినీకోశము, విశ్వకోశము, ధనంజయ నిఘంటువు, హారావళి, నానార్థ రత్నమాల మున్నగునవి యెన్ని యుండినను సకలశాస్త్రవేత్తయగు అమరసింహుని నామలింగానుశాసనముతో సరిరావని చెప్పవలయును. మహాపండిత చక్రవర్తియగు అమరసింహుఁడు నామలింగానుశాసనము రచించుటచే నీ గ్రంథరత్నముయొక్క విలువను దేశమున వెలయింపఁదలఁచి పెక్కు వ్యాఖ్యానములు, వివరణములు పండిత ప్రకాండులు గావించిరి. ఇందువలన నీ నామలింగానుశాసన ప్రయోజనము సుస్పష్టమగును. గురుబాలప్రబోధిక (లింగాభట్టీయము), రామాశ్రమీయము, అమరసారము మున్నగునవి యెల్లరకుఁ దెలిసిన విషయమే. అమరసింహుఁడు గ్రంథములనెల్లఁ బఠించి, శోధించి, నిఘంటువులఁ దర్కించి యీ నామలింగానుశాసనమును రచించినాఁడు. దాననే "సమాహృత్యాన్యతంత్రాణి" అని ఘంటాపథముగఁ జెప్పియున్నాఁడు.

ఈ యమరసింహ మహాకవి కాలనిర్ణయాదికము పలువురు పలువిధములుగఁ జేసియున్నారు. చారిత్రకకారుల సిద్ధాంతము మాత్రము క్రీస్తుశకము ఏడవశతాబ్ది యారంభమున నుండవచ్చునని మాత్రము తేలుచున్నది.

"ధన్వంతరిక్షపణకామరసింహ శంఖ
భేతాళ భట్ట ఘటకర్పర కాళిదాసాః
ఖ్యాతోవరాహమిహిరో నృపతే స్సభాయాం
రత్నానివై వరరుచిర్నవ విక్రమస్య"

అను శ్లోకానుసారముగ విక్రమాదిత్యుని సభయందుండు నవరత్నములలోఁ జేర్కొనఁబడిన యమరుఁడు నామలింగానుశాసన కర్త యని తెలియుచున్నది. కొందఱి మతమున క్రీస్తుశకమునకుఁ బూర్వము విక్రమాదిత్యుఁ డుండుటచేఁ దత్సభారత్నముగ అమరసింహుఁడుకూడ నుండుటవలనఁ దత్కాలికుఁడని యెన్నుదురు. ఇదమిత్థమని యింతదనుకఁ గాలనిర్ణయము చేయఁబడలేదు. ఏ కాలమువాఁడైనను సరే యఖండ యశోవిరాజితుఁడగు నీ యమరసింహుఁడు సర్వదా సర్వథా స్మరింపఁదగినవాఁడు, పూజింపఁదగినవాఁడనుట నిర్వివాదాంశము.

అమరసింహుఁడు శబరస్వామి పుత్త్రుఁడు. శూద్రస్త్రీయందు జనించిన వాఁడు అని చెప్పుదురు. ఇం దెంత సత్యము గలదో? ఇట్టి ఆకాశపంచాంగముల వంటి కథలకు విశ్వాసముంచి మహాకులసంభవుని నిష్టానుసారముగఁ జరిత్రలఁ గల్పించి దూషించుట మంచిదిగాదు. తన గ్రంథమున నించుకైనను దన కులగోత్రములను దెల్పుకొనకపోవుటచే నిట్టి కల్పనల నల్లుట విజ్ఞుల లక్షణముగాదు. ఇతఁడు గొప్ప పండిత వంశమునఁ బుట్టినవాఁడు. చక్కని విద్యాపరిశ్రమ చేసినవాఁడు. సంస్కృత వాఙ్మయాభ్యాసకులకు ఈ మహామహుని నిఘంటు భిక్షయే యాధారమనవలయు.

మతవిషయమునఁ జర్చించినచోఁ దన నిఘంటువగు నీ నామలింగానుశాసనమునందు మొదటనే

"యస్య జ్ఞానదయాసింధో రగాధ స్యానఘా గుణాః
సేవ్యతా మక్షయో ధీరా స శ్రియే చామృతాయచ"

అని మంగళమును గావించుటలోఁ బాఠకులకై యెంతటి గొప్పవిషయమును బ్రతిపాదించినాఁడో చూడుఁడు. ఏ మతమునుగాని యే దైవమునుగాని పేర్కొనలేదు. గుణములను బేర్కొన్నాఁడు. 'యస్య' యను యచ్ఛబ్దముయొక్క షష్ఠ్యేకవచన మెంత నిగూఢముగా నుంచినాఁడో యోజించిన నెన్నియో భావములు గలవు. పాఠకుల కెట్టి వరములను గోరియున్నాఁడో యెంచిన కొలఁది నఖండముగ ననంతముగఁ గన్పడును. రెండవశ్లోకమునఁ దన గ్రంథమునకుఁ గల నామధేయమును, దత్ప్రయోజనమును సూచించియున్నాఁడే గాని మతమును నిష్టదైవమును బేర్కొనలేదు.

తాను రచింపఁబూనిన నామలింగానుశాసనమున లింగజ్ఞానోపాయమునే మూఁడవశ్లోకమున నుదాహరించినాఁడు గాని తన మతమునుగాని, తన యిష్టదైవమునుగాని తెలుపలేదు. ఇఁక నాలుగవ శ్లోకమునందును, నైదవ శ్లోకమునందును విశేషించి తన నిఘంటువునందలి ద్వంద్వసమాసములందు లింగజ్ఞానముకొఱకును, లింగముల విధించునపుడు లఘుత్వముకొఱకుఁ గొన్ని సంకేతములను వివరించియున్నాఁడు. ఇంతియేగాని తన కులదైవమునుగాని యభిమతమగు మతమునుగాని వివరింపలేదు. మొదటి శ్లోకమునం దుదాహరించిన గురుపాదపద్మస్మరణము సకలాభీష్టదమనుట మాత్రమే యెల్లరకు స్పష్టమగును.

ఇఁక నాలవ శ్లోకము మొదలు స్వర్గవర్గము ప్రారంభము. అందయిన వ యిష్టదైవమును మొదటఁ జెప్పఁబూనినాఁడా యన్నచో నట్లుగాక స్వర్గమున వతలను, రాక్షసులనుగూర్చి చెప్పినాఁడు. తర్వాతఁద్రిమూర్తులను జెప్ప ాలు శ్లోకములతో బుద్ధదేవుని, నవఁగా సౌగతమూర్తిని, బర్యాయపదముఁ లిపియున్నాఁడు. ఆ పిమ్మట నే త్రిమూర్తులను దెల్పెను. కాఁబట్టి యీ సంవి ముచే నమరసింహ పండితుఁడు బుద్ధమతావలంబి యనియు, జనవిష్ణు సమా ్రాయములుగల పదసన్నివేశముచే నూహింపవలసియున్నది. బౌద్ధ, జైన మతః ా కాలమున వ్యాపించియుండినట్లును, నమరసింహుఁడా మతమునఁ బరిపు ష్ఠగలవాఁడయినట్లును విజ్ఞులు తెల్పుదురు. ప్రథమశ్లోకమునఁ గల 'జ్ఞానదరి ంధోః', 'అక్షయః' మొదలగు పదసామరస్యముచేత హింసారహితుఁడి ర్వజ్ఞుఁడు, దయాళువు నగు బుద్ధదేవుఁడీ యమరసింహున కుపాస్యదైవవ మించవచ్చును.

మొత్తముమీఁద నేమతమువాఁడైననేమి, యే దైవము నుపాసించువాఁడై నేమి తాను భాషాసేవ చేయుటయే కాక లోకమునకు సుజ్ఞానభిక్ష పెట్టిన మహ ారుఁడమరసింహుఁడే యని కేల్మోడ్పవలయును. కొందఱు బౌద్ధుఁడందుఁ ొందఱు జైనుఁడందురు. కొందఱు వైష్ణవుఁడందురు. పలువురు పలువిధః ంగా నీ మహామహుని బేర్కొందురు. ఆ చర్చ యిఁక ననవసరము.

కాలమును గూర్చియుఁ గ్రీస్తువునకంటె ముందు నేఁబదియాఱువత్సరమ నాఁటివాఁడని నిర్వచింతురు. కారణము విక్రమార్క మహీపాలుని యాస్థ ును నున్నట్లు తెల్పుదురు. చారిత్రకవిషయములు చక్కని యాధారములు దొ ్ నే యిదమిత్థమని తేల్పవచ్చును గాని యూహాప్రపంచముతో నిర్ణయించ ్రిహాసజనకమే యనవలయును.

తాను వ్రాసిన గ్రంథమునకు "సంపూర్ణ ముచ్యతే వర్గై ర్నామలింగ శాసనమ్" అని పేరుపెట్టినను, లోకములో మాత్రము "అమరము", "అః ోశము" అను నామములచేత నే ప్రసిద్ధి నందినది. గ్రంథకర్త నామము తెలిం వా రీలోకమున నుండరని విదితమగును. కొందఱు మహాకవులు తమరు ః గ్రంథములకుఁ బేళ్లు ప్రత్యేకముగ సార్థకముగ నుంచియున్నను, వారి మహి చేతను, గ్రంథమునందలి యసమాన ప్రతిభచేతను, వారి నామములచేత నే ః గ్రంథములు ప్రథితమగుచున్నవి. కిరాతార్జునీయమునకు భారవి యనిఁ

శిశుపాలవధమునకు మాఘమనియు, భట్టికృతరామాయణమునకు భట్టికావ్యమనియు, అనర్ఘరాఘవమునకు మురారి యనియు నిట్లే పెక్కుగ్రంథములకుఁ బ్రతిభనుబట్టి కవినామములు ప్రసిద్ధములై యుండుట యెల్లరెఱింగిన విషయమే. ఇవ్విధముగనే నామలింగానుశాసనముకూడ అమర మను నామమునఁ బ్రఖ్యాతికెక్కినది.

"ఇత్యమరసింహకృతౌ నామలింగానుశాసనే" యని కాండాంతములందుఁ జెప్పుటవలన నమరసింహ పండితుని రచన యని తెలిసికొనవచ్చునే గాని సాధారణముగా అమరసింహుఁడు, అమరుఁడు, అమరము అను నామములే ప్రాచుర్యముగఁ గనఁబడును.

మొత్తముమీఁద అమరము పేరు తెలియనివారు లేరనియే చెప్పవచ్చును. ఈ గ్రంథము పర్యాయపదములను బెక్కింటిని లింగజ్ఞానముతోఁ గూడ నేర్పును గావున బాలురచే నభ్యసింపఁజేయనివా రింత దనుక లేరనవలయు. ప్రతి పల్లెటూరియందును నుదయకాలమున నీ యమరము బాలురకు బడులలోఁ జెప్పుచునుండుట యలవాటు. ఇటీవలఁ గ్రొత్త విద్యావిధానము వచ్చిన తర్వాత నలవాటు తప్పియుండవచ్చును. అయినను విద్యాభిలాషగలవారెల్లరు నీ గ్రంథమును బఠించియే తీఱవలయును. బాలురచేఁ బఠింపించియే తీఱవలయును.

"అమరము రానివారికి నే నమరను" అని సరస్వతి చెప్పినట్లు పెద్దలు వాడుచుండుట యందఱెఱింగినమాటయే. దీనినిబట్టి భాషలోఁ బాండిత్యము సంపాదింపవలయునన్న నమరమే కంఠపాఠము చేయవలయును. అమరము చదివినవానికే తెలుఁగుబాసయందుఁగూడ భారత, భాగవత, రామాయణాది మహాగ్రంథములు, ప్రబంధములు నరఘమగును. సులభముగఁ జదువుటకును నోటికిఁ బరిపాటి కలుగును. ఉదయము ప్రతిదినము నమరము పఠించుచుండిన భాషావేత్తలగుదురని నా యుద్దేశము.

ఈ నామలింగానుశాసనము మూఁడు కాండములు గలది. మొదటికాండ స్వర్గాది. రెండవది భూవర్గాది. మూఁడవది సామాన్యకాండము. గ్రంథకర్త పాఠకుల శ్రేయమును గోరి మొట్టమొదట దేవతాసంబంధమయిన విషయములు గల స్వర్గాదికాండ రచియించినాఁడు. తర్వాతఁ బ్రాపంచికముగ భూవర్గాది కాండమున భూమి, పుర, పర్వత, కానన, సింహాది జంతు, మనుష్య బ్రాహ్మణాది వర్ణములకుఁ దగిన కాండము రచించినాఁడు. ఇందలి విషయమును గాంచిన నీ మహామహుని కెంతటి ప్రాపంచికమగు ననుభవము గలదో యెఱుంగవచ్చును.

తృతీయకాండమున విశేష్యనిఘ్న, సంకీర్ణ, నానార్థ, నానార్థావ్యయాదులు కవికిఁ గల వ్యాకరణాది పాండిత్యకృషిని ప్రబలదృష్టాంతముగాఁ దెల్పుచున్నవి. ఇట్టి మహిమోపేతమగు నీ గ్రంథము సర్వకాలములందుఁ బఠింపఁదగినది; కంఠపాఠము చేయఁదగినది.

అర్థములేని చదువు వ్యర్థమని యింతకుముందే మనవిచేసియున్నాఁడను. ప్రతి పదమునకు వ్యుత్పత్తి సహితముగ నర్థమును దెలిసికొనుట యత్యుత్తమమగు మార్గము. అంత పరిశ్రమలేకయున్నను నీ పదమున కిన్ని పర్యాయపదములున్నవి గదా యని తెలిసికొని వాని యర్థము నాకళించుకొనుటయును ముఖ్యమయిన త్రోవ. అట్లుగాక యూరక గ్రంథమును బఠించి యిది యీ యర్థమునకు సరిపోవుననుకొనుట రసాభాసము. ఒకానొక కవి యమరమును జదివి నాకుఁ గూలంకషమగు పాండిత్యము గలదని యొక విద్యార్థికి "ఇత్యపులు గూయంగ కోనంగుఁ డేయంగ అప్యేకదంతుండు ఆడఁదొడఁగె" అని యొకటి యల్లి యర్థమును వివరించుచుండెనఁట. ఎట్లనఁగా: ఇత్యపులు - కోయిలలు : కోకిలః పిక ఇత్యపి అని అమరము. ఇత్యపి యేకవచనము. ఇత్యపులు - కోయిలలు అని యర్థము. కూయుచుండఁగా, కోనంగుఁడు - మన్మథుఁడు : కందర్పో దర్పకోఽనంగః అని అమరము. కావున కోనంగుఁ డనఁగా మన్మథుఁడు. (బాణములు) ఏయంగన్ - వేయుచుండఁగా, అప్యేకదంతుఁడు - విఘ్నేశ్వరుఁడు, అప్యేకదంత హేరంబ లంబోదర గజాననాః అని అమరము. అప్యేకదంతుఁ డనఁగా గణపతి. ఆడఁదొడఁగె, నాట్యమాడుట కారంభించెను అని యర్థము వివరించుచుండెనఁట. దానిని మార్గమున వెళ్లుచుండు నొక పండితుఁడు విని నవ్వుకొని "పాపము! ఈ యయ్యవారు అర్థము తెలియని నామలింగానుశాసనము పాఠము చేసెనే" యని చింతించి వెంటనే యటకుఁ జేరి విషయము వివరించెనఁట. కావున సార్థకమగు చదువు వన్నె నిచ్చును.

ఈ యమరమును రాయలు అండ్ కో వారు మొదట బజారుసందుండు అమరము గతులను జూచి చక్కఁగఁ బరిశోధింపఁజేసి ప్రథమకాండము మూలము మాత్రము ముద్రించిరి. తర్వాత దానికే టీక వ్రాయించి ప్రకటింపఁజేసిరి. తర్వాత నామలింగానుశాసనమంతయు ముద్రించుట బాగని తలంచి మూఁడు కాండములను సంశోధింపఁజేసి లోకమున కర్పించిరి. ప్రకృతము మూఁడు కాండములను బ్రాచీన గ్రంథములతోఁ సవరింపఁజేసి యర్థము (టీక) తోఁ బ్రకటించిరి. విశేషించి యిందుఁ దగిన యింగ్లీషు పదములు, వర్తమాన పరిస్థితి

కనుకూలముగ హిందీ పదములు చేర్చి ప్రకటించిరి. సర్వాంగసంశోభితవ ఈ గ్రంథము బాలురకు, బాలికలకు, గ్రంథకర్తలకుఁ, గవులకుఁ, బండితుల భాషాసేవ చేయఁగోరు వారెల్లరకును నవశ్యముగ గ్రహింపఁదగినది; పఠింపఁదగినది; కంఠపాఠము చేయఁదగినది; చేయింపఁదగినది యని యెవ్వరైః ముమ్మాటికిఁ జెప్పఁగలరు.

భాషాసేవకులారా! భాషాపోషకులారా! ఈ కడప రాయలు అండ్ వారి భాషాసేవకుఁ జేదోడు వాదోడై కృతార్థత కల్పింతురని మనవి. ఇ ఈ రాయలు అండ్ కో వారు త్రికాండశేషమునుగూడ లోకమున కర్పించుట కాక ప్రాచీన గ్రంథములను బ్రజలకు ముఖ్యముగ నుపకరించువానిని సంస్కరింపించి, ప్రకటించి, లోకసేవ, భాషాసేవ చేయుదురని కోరుచున్నాను.

వీరికి సర్వశక్తియుక్తుఁడగు భగవంతుఁ డాయురారోగ్య భాగ్యము ప్రసాదించుఁ గాక!

శ్రీ లలితా విలాసము,
కడప,
వికృతి వైకుంఠైకాదశి,
బుధవారము.

ఇట్లు పండిత వశంవదుఁడు,
కావ్యపురాణతీర్థ, విద్వాన్,
జనమంచి వేంకట సుబ్రహ్మణ్య శర
ప్రధానాంధ్రపండితుఁడు.

శ్రీ శ్రీ శ్రీ శ్రీ శ్రీ

శ్రీ ర స్తు.

అమరకోశము, సటీకము

ప్రథమకాండము.

శ్లో. జ్ఞానానంద మయం దేవం నిర్మల స్ఫటికాకృతిమ్,
ఆధారం సర్వ విద్యానాం హయగ్రీవ ముపాస్మహే.

అవ. అమరసింహుఁ డను కవిసార్వభౌముఁడు రచింపఁ బూనిన నామలింగానుశాసన మను నిఘంటువు నిర్విఘ్న పరిసమాప్తి నొందుటకై మంగళమును శిష్యశిక్షార్థము రచించెను:—

శ్లో. యస్య జ్ఞానదయాసిన్ధో రగాధ స్యానఘా గుణాః,
సేవ్యతా మక్షయో ధీరాః సశ్రియే చామృతాయ చ. ౧

టీ. హే అనఘాః=ఓ పాపరహితులారా! అక్షయః=విష్ణువు నందు నివాసము-లేక జ్ఞానము గల (బ్రహ్మనిష్ఠుఁడైన)-లేక హింస పెట్టుటలేని, ధీరాః=జ్ఞానమునొసఁగునట్టి, సః=ప్రసిద్ధుఁడైనగురువు, (భవద్భిః=మీచేత,) శ్రియేచ=భాగ్యముకొఱకును, అమృతాయచ= మోక్షముకొఱకును, సేవ్యతామ్ = సేవింపఁబడుఁగాక, జ్ఞానదయా సిన్ధోః=జ్ఞానమునకును, కారణము లేకయే పరులయాపదలను బోఁగొట్ట నెంచుట యను దయకును, సిన్ధోః = సముద్రమువంటివాఁడయినట్టి, అగాధస్య = క్రిందఁబడుట లేని (జితేంద్రియుఁడైన), అస్య=ఈ గురు వునకును, ఈ = లక్ష్మియు, గుణాః = సత్యము, శౌచము, జ్ఞానము, శాంతి, దాంతి మొదలగు గుణములును (సన్తి = ఉన్నవి).

అర్థాంతరము.

జ్ఞానదయాసిన్ధోః = జ్ఞానమునకును దయకును సముద్రమువంటి వాఁడును, అగాధస్య = ఇంద్రియములకు లోఁబడని, యస్య = ఏ

గురువుయొక్క, గుణాః = దయాశౌచాది గుణములు, అనఘాః = పాపములను బోఁగొట్టునవో, సః = అట్టి, అక్షయః = విష్ణుభక్తుఁడైన (హింసారహితుఁడైన,) ధీరాః = జ్ఞానము నొసంగునట్టి గురువు, శ్రియేచ = సంపదకొఱకును, అమృతాయచ = మోక్షముకొఱకును, సేవ్యతామ్ = కొలువఁబడును గాక.

తా. ఓ పుణ్యాత్ములారా! మీరు ఐహికాముష్మిక సుఖంబులను బొందఁగోరిన, జ్ఞానమునకును, దయకును సముద్రునివంటివాఁడు, జితేంద్రియుఁడు, నైన గురువును సేవింపుఁడు. అతఁడు సంపదయు, దయాదాక్షిణ్యాదిగుణంబులును గలవాఁడు గాన మీకు సకలసంపదల నిచ్చును.

అనఁగా కవి తన గ్రంథమునకుఁ బేరును ప్రయోజనమును దెలుపుట :—

శ్లో. సమాహృత్యాన్యతన్త్రాణి సంక్షిప్తైః ప్రతిసంస్కృతైః,
సంపూర్ణ ముచ్యతే వర్గై ర్నామలిఙ్గానుశాసనమ్. ౨

టీ. అన్యతన్త్రాణి - అన్య = వ్యాడివరరుచి మొదలగువారియొక్క, తన్త్రాణి = నామలింగానుశాసనములను, సమాహృత్య = చక్కఁగాచూచి, సంక్షిప్తైః=సంగ్రహింపఁబడిన, ప్రతి సంస్కృతైః= వేర్వేఱుగాఁ గ్రమము గలిగింపఁబడిన, వర్గైః = వర్గములచేత, సమ్పూర్ణమ్ = కొఱఁత లేకుండునట్లు, నామలిఙ్గానుశాసనమ్ = నామలింగానుశాసన మను నిఘంటువు (నామములను, లింగములను విశదీకరించి చెప్పునది), మయా = నాచేత, ఉచ్యతే= చెప్పఁబడుచున్నది.

తా. వ్యాడివరరుచి మొదలగువారిచే రచియింపఁబడిన నిఘంటువులు మిగుల పెద్దవై కొన్ని నామములను మాత్రము బోధించునవియుఁ గొన్ని లింగములను మాత్రము బోధించునవియునుగా నున్నవి. ఆ నిఘంటువుల నెల్ల సంగ్రహించి నామలింగానుశాసన మనుపేర నొక నిఘంటువును వ్యర్థపదములు లేక చిన్నచిన్న

పదములచే విశదమగు నర్థము సూచితమగునట్లు సంపూర్ణముగాఁ జెప్పుచున్నాను.

అవ. లింగజ్ఞానోపాయ మే విధముగా ననఁగా :—

శ్లో. ప్రాయశో రూపభేదేన సాహచర్యా చ్చ కుత్రచిత్,
స్త్రీ పు న్నపుంసకం జ్ఞేయం తద్విశేషవిధేః క్వచిత్. 3

టీ. ప్రాయశః = తఱుచుగా, రూపభేదేన = రూపముయొక్క భేదముచేతను, కుత్రచిత్ = కొన్నితావులందు, సాహచర్యాత్ = ముందు వెనుకటి పదముల నుంచుటవలనను, స్త్రీ పుం నపుంసకం = స్త్రీలింగ పుంలింగ నపుంసక లింగములు, జ్ఞేయమ్ = తెలియఁదగినవి. క్వచిత్ = కొన్నిచోట్ల, విశేషవిధేః = ప్రత్యేకముగా ఈ పద మీా లింగ మని చెప్పుటచేతను, తత్ = ఆ స్త్రీలింగ పుల్లింగ నపుంసక లింగములు, జ్ఞేయమ్ = తెలిసికొనఁదగినవి.

తా. కొన్నిచోట్ల రూపభేదముచేతను, (విసర్గ మున్నయెడల పుల్లింగమనియు, దీర్ఘాంతముగ నున్నయెడల స్త్రీలింగమనియు, బిందువుతో నున్నయెడల నపుంసకలింగమనియు) కొన్ని చోట్ల ముందు వెనుకటి పదముల సంబంధమువలనను, కొన్ని చోట్ల ప్రత్యేకించి ఈ పద మీా లింగమని చెప్పుటచేతను లింగమును దెలిసికొనవలెను.

ఉదా :—1. రూపభేదము : పద్మాలయా పద్మా, పినాకో உజగవం ధనుః—ఇచ్చట 'పద్మా' అని ఆకారాంతమగుటచే స్త్రీ లింగమనియు, 'పినాకః' అని విసర్గముతో నుండుటచే పుంలింగ మనియు, 'అజగవం' అని బిందువుతోఁ గూడియుండుటచే నపుంసక లింగ మనియును దెలియవలయు.

2. విశేషణపదము :—"తత్పరో హనుః" అనుచోటఁ బుంలింగ మయిన తత్పరశబ్దముచేత హనుశబ్దము పుంలింగ మని తెలియవలయు.

3. సాహచర్యమున ననుటకు "భానుః కరః" "వియ ద్విష్ణు పదం" "అశ్వాయు గశ్వినీ" ఈ యుదాహరణములందు కరశబ్ద

సాహచర్యముచే భానుశబ్దము పుంలింగమనియు, విష్ణుశబ్ద సాహచర్యముచే వియత్పదము నపుంసక లింగమనియు, అశ్వినీపదసాహచర్యముచే అశ్వయుక్పదము స్త్రీలింగమనియుఁ దెలియవలయు. సాహచర్య మనఁగా స్పష్టమైన లింగము గల పదము ననుసరించుట.

4. విశేషవిధిచేఁ దెలియవలయు ననుటకు ఉదా:—"భేరీ స్త్రీ దున్దుభిః పుమాన్" ఇచ్చట భేరీదుందుభిశబ్దములు. వేఱులింగములు గలవగుటచే "భేరీ స్త్రీ" యనియు, "దుందుభిః పుమాన్" అనియుఁ జెప్పఁబడినవి. "రోచిః శోచి రుభే క్లీబే" అనుచో "రోచిః" "శోచిః" అను పదములు రెండును నపుంసకము లని తెల్పుటకై "క్లీబే" = నపుంసకమునందు అని చెప్పఁబడినది.

అవ. పూర్వోక్తవిధులచేత ద్వంద్వసమాసాదులయందు లింగము నెఱుంగరా దనుశంక తొలఁగుటకై:—

శ్లో. భేదాఖ్యానాయ న ద్వన్ద్వో నైకశేషో న సఙ్కరః,
కృతోఽత్ర భిన్నలిఙ్గానా మనుక్తానాం క్రమాదృతే. ౬

టీ. అత్ర = ఈ గ్రంథమునందు, అనుక్తానామ్ = వానివాని పర్యాయములందుఁ జెప్పఁబడని, భిన్నలిఙ్గానామ్ = వేర్వేఱు లింగములు గలపదములయొక్క, భేదాఖ్యానాయ = లింగభేదమును దెలుపుటకు, ద్వన్ద్వః = ద్వంద్వసమాసము, న కృతః = చేయఁబడలేదు ఏకశేషః = ఏకశేషవృత్తియు, న కృతః = చేయఁబడలేదు. క్రమాదృతే = వరుసను దప్పించి, సఙ్కరః = వేఱువేఱు లింగములు గల పదములను గలుపుట, న కృతః = చేయఁబడలేదు.

ఈ నిఘంటువునందు నొక్కచోట లింగనిర్ణయము చేయబడనిపదములు వేఱువేఱులింగములు గలవిగా నుండునేని వాని ద్వంద్వసమాసము ఏకశేషవృత్తియుఁ జెప్పఁబడలేదు.

ఉదా:—'దేవతాదైవతామరాః' అని చెప్పఁబడలేదు ఏలయనిన, దేవతాశబ్దము స్త్రీలింగము. దైవతశబ్దము నపుంసకలింగము. అమరశబ్దము పుంలింగము. 'దేవతా దైవతామరాః' అ[illegible]

చెప్పియున్నచో ద్వంద్వమునఁ గడపటిపదముయొక్క లింగమే యన్ని టికివచ్చును. కావున నట్లు ద్వంద్వము చెప్పలేదు. నభః ఖం శ్రావణోనభాః = నభశ్శబ్దమునకు ఆకాశమనియును శ్రావణమాస మనియును నర్థము గలదు. ఈ యర్థములలో మొదటి యర్థమున నపుంసకము. రెండవ యర్థమునందుఁ బుల్లింగము. ఏకశేషము చెప్పిన నేలింగమునఁ బదమున్నదో ఆ లింగమే వచ్చును. కాఁబట్టి యా దోషము రాకుండుటకై 'ఖశ్రావణౌ తు నభసీ' యని చెప్పఁ బడలేదు. సమానలింగములకును ఒక్కచోట లింగనిర్ణయము చేయఁబడినవానికిని ద్వంద్వైకశేషములు చెప్పఁబడినవి. 'స్వర్గనాక త్రిదివత్రిదశాలయాః' మఱియొకచోటఁ జెప్పఁబడనివైనను అన్నియు పుల్లింగములు కావున ద్వంద్వము చెప్పఁబడినది. 'అప్సరోయక్ష రక్షోగంధర్వకిన్నరాః' ఇందు అప్సరస్-స్త్రీలింగము. యక్ష-పుల్లిం గము. రక్షస్-నపుంసకలింగము. గంధర్వకిన్నరపదములు పుల్లింగ ములు. ఇవి యిట్లు వేర్వేఱు లింగములుగలవైనను, ఇతరస్థలము లందు వీనికి లింగములు నిర్ణయింపఁబడియుండుటంజేసి ద్వంద్వము చెప్పఁబడినది. క్రమము విడిచి సంకరమును జెప్పఁబడలేదు. అనఁగా బర్యాయములు చెప్పునపు డొక్క పుల్లింగము, ఒక నపుంస కము, ఒక స్త్రీలింగము, ఒక పుల్లింగము - ఇట్లన్నియును గలిపి చెప్పక యే లింగము పదము లారంభింపఁబడునో, వానిని ముగించి పిమ్మట మఱియొక లింగము పదము లారంభింపఁబడును "స్తవః స్తోత్రం స్తుతిర్నుతిః" అనుచోట, స్తవః అను పుల్లింగము, స్తోత్రం అను నపుంసకము, స్తుతిః, నుతిః, అను రెండు స్త్రీలింగములు నొక్కటిగాఁ జెప్పఁబడినవి గాని "స్తుతిః స్తోత్రం స్తవో నుతిః" అని చెప్పఁబడలేదు.

అవ. లింగములను విధించునపుడు లాఘవముకొఱకు కొన్ని సంకేతములు:—

శ్లో. త్రిలిఙ్గ్యాం త్రిష్వితి పదం మిథునేతు ద్వయో రితి,
నిషిద్ధలిఙ్గం శేషార్థం త్వన్తాథాది న పూర్వభాక్. ౪

టీ. త్రిలిఙ్గ్యాం = మూఁడులింగములందు, త్రిషు ఇతి పదం = త్రిషు అనుపదము, మిథునేతు = స్త్రీ పుల్లింగములందు, ద్వయోః ఇతి = ద్వయోః అనుపదము, ఉక్తమ్ = చెప్పఁబడినది, నిషిద్ధలిఙ్గమ్ = నిషేధింపఁబడిన లింగము గలపదము, శేషార్థమ్ = తక్కిన లింగములుగలది, త్వన్తాథాది = ''తు'' అనుపదము కడపటఁగలది, ''అథ'' అనుపదము మొదటఁ గలది, పూర్వభాక్ = ముందు పదములతో నన్వయించునది, న = కాదు.

తా. ''త్రిషు'' అనుటచే మూఁడు లింగములు గల పదమును, ''ద్వయోః'' అనుటచే స్త్రీలింగపుల్లింగములు గల పదమును దెలుపును. ''త్రిషు స్ఫులిఙ్గోఽగ్నికణః'' - ఇచట స్ఫులింగపదము మూఁడులింగములు గలదని తెలుపుటకు ''త్రిషు'' అని చెప్పఁబడినది. ''ద్వయోః జ్వాలకీలౌ'' - ఇచ్చట జ్వాలకీలశబ్దములు పుల్లింగ స్త్రీలింగములలో రెండింటియందువచ్చునని తెలుపుటకై ''ద్వయోః'' అని చేర్పఁబడినది. పెద్దభార్య పతివ్రతయనిన రెండవది చెడ్డదియని యర్థమగునట్లు ఏ పదము ఏ లింగమున రాదనఁబడునో, తక్కిన లింగములలో నది వచ్చునని యర్థము. ''వ్రజమస్త్రీ'' అనుచోట స్త్రీలింగమును నిషేధించుటచే వ్రజశబ్దము పుల్లింగ నపుంసకలింగములలో వచ్చును. 'తు' అను పదము కడపట నున్నపదము ముందు పదముతో నన్వయింపదు. ఉదా:—''పులోమజా శచీంద్రాణీ నగరీ త్వమరావతీ'' ఇట నగరీపదము ఇంద్రాణీపదముతో నన్వయింపక, ముందటి యమరావతీపదముతో నన్వయించును. అట్లే 'అథ' పదము మొదట గలది. ముందటిపదముతోఁ జేరదు. ఉదా:—జవోఽథ శీఘ్రం త్వరితమ్-ఇట శీఘ్రపదము జవపదముతో నన్వయింపక త్వరితపదముతోఁ జేరును.

అ మ ర కో శ ము

ప్రథమకాండము - స్వర్గవర్గము.

స్వ(రవ్యయం) స్వర్గనా
కత్రిదివత్రిదశాలయాః।
సురలోకో ద్యో దివౌ
(ద్వే స్త్రియాం క్లీబే)
త్రివిష్టపమ్॥ ౬

స్వః॥ అవ్య॥ - స్వర్గః - నాకః-త్రిదివః-త్రిదశాలయః-సురలోకః॥పు॥-ద్యౌః॥ఓ,స్త్రీ॥ (ద్యౌః, ద్యావౌ, ద్యావః)-ద్యౌః॥వ్,స్త్రీ॥(ద్యౌః,దివౌ, దివః త్రివిష్టపమ్॥న॥--స్వర్గముపేళ్లు, Heaven, Paradise स्वर्ग.

అమరా నిర్జరా దేవా
స్త్రిదశా విబుధా స్సు
రాః। సుపర్వాణస్సుమ
నస స్త్రిదివేశా దివౌక
సః।ఆదితేయాదివిషదో
లేఖాఅదితినన్దనాః। ఆది
త్యా ఋభవో ౽ స్వ
ప్నా అమర్త్యా అమృ
తాన్ధసః॥ బర్హిర్ముఖాః
క్రతుభుజో గీర్వాణా
దానవారయః। బృన్దా
రకా దైవతాని (పుంసి
వా) దేవతా స్త్రియాం॥

అమరాః - నిర్జరాః - దేవాః-త్రిదశాః-విబుధాః-సురాః - సుపర్వాణః॥న్॥ - సుమనసః॥స్॥ త్రిదివేశాః - దివౌకసః॥స్॥ - ఆదితేయాః-దివిషదః॥ద్॥-లేఖాః - అదితినన్దనాః - ఆదిత్యాః-ఋభవః॥ఉ॥ - అస్వప్నాః - అమర్త్యాః-అమృతాన్ధసః॥స్॥ - బర్హిర్ముఖాః - క్రతుభుజః జ్॥ - గీర్వాణాః - దానవారయః॥ఇ॥ - బృన్దారకాః॥పు॥ దైవతాని॥పున॥ - దేవతాః॥స్త్రీ॥ ౨౬-దేవతలపేళ్లు-ఈదేవతావాచకశబ్దములు తఱచుగా బహువచనమునందే ప్రయోగింపఁబడుటవలన వానిని గ్రంథకర్త ప్రథమా బహువచనాంతములుగా నిర్దేశించెను గాని యివి నిత్యబహువచనాంతములు గావు. Deities, Heavenly Beings देवता.

ఆదిత్య విశ్వవసవ స్తు
షితా ౽ భాస్వరా ౽
నిలాః।మహారాజిక సా
ధ్యాశ్చ రుద్రాశ్చ (గణ
దేవతాః) ౧౦

ఆదిత్యాద్వాదశ ప్రోక్తావిశ్వేదేవాదశస్మృతాః। వసవశ్చాష్టసంఖ్యాతా షట్త్రింశత్తుషితా మతాః॥ ఆభాస్వరాశ్చతుష్షష్టిర్వాతాః పఞ్చాశదూనకాః। మహారాజికనామానోద్వేశతేవింశతిస్తథా। సాధ్యాద్వాదశవిఖ్యాతారుద్రా ఏకాదశ

స్మృతాః) ఆదిత్యాః-౧౨, విశ్వేః॥అ॥౧౦, వసవః॥ఉ॥౮, తుషితాః-౩౬, ఆభాస్వరాః॥-౬౪, అనిలాః-౪౯, మహారాజికాః-౨౨౦, సాధ్యాః-౧౨, రుద్రాః, ॥పు,బ॥-౧౧, ఈ గణదేవతాజాతులపేళ్లు Sets of Divinities देवता गण.

విద్యాధరోఽప్సరో యక్షరక్షోగన్ధర్వకిన్నరాః పిశాచో గుహ్యకస్సిద్ధో భూతోఽమీ దేవయోనయః॥౧౧॥

విద్యాధరః॥పు॥ (మాలిక, అంజనము మొదలగు విద్యలధరించు జీమూతవాహనుఁడు మొదలగువారు)-అప్సరాః స్, స్త్రీ॥ (ఊర్వశిమొదలగు దేవాంగనలు)-యక్షః॥పు॥ (కుబేరాదులు)రక్షః॥స్,న॥(లంకావాసులగుమాయావులు)-గన్ధర్వః (తుంబురు ప్రభృతులు)-కిన్నరః (అశ్వముఖులు) పిశాచః (కుబేరానుచరులగు మాంసాశనులు)-గుహ్యకః॥ (నిధిరక్షకులగు మాణిభద్రాదులు)-సిద్ధః॥ (విశ్వావసుప్రభృతులు) - భూతః॥ పు॥ (రుద్రానుచరులగుబాలగ్రహాదులు) ౧౦-అమీ=వీరు, దేవయోనయః=దేవతలకుజనించినవారు Demi - Gods and nymphs देवताओंकी संतति.

అసురా దైత్య దైతేయ దనుజేన్ద్రారి దానవాః। శుక్రశిష్యా దితిసుతాః పూర్వదేవాస్సురద్విషః॥ ౧౨॥

అసురాః - దైత్యాః-దైతేయాః-దనుజాః-ఇన్ద్రారయః॥ ఇ॥-దానవాః-శుక్రశిష్యాః - దితిసుతాః పూర్వదేవాః-సురద్విషః॥ ష్, పు, బ॥ ౧౦ - అసురులపేళ్లు, Giants or Titans Demons, राक्षस.

సర్వజ్ఞస్సుగతో బుద్ధో ధర్మరాజస్తథాగతః। సమన్తభద్రో భగవాన్మారజిల్లోకజిజ్జినః॥ షడభిజ్ఞో దశబలోఽ

సర్వజ్ఞః-సుగతః-బుద్ధః-ధర్మరాజః - తథాగతః - సమన్తభద్రః - భగవాన్॥ త్॥ - మారజిత్-లోకజిత్-జినః-షడభిజ్ఞః-దశబలః - అద్వయవాదీ॥ న్॥-వినాయకః-మునీన్ద్రః-శ్రీఘనః-శాస్తా॥ ఋ॥ - మునిః॥ పు॥ ౧౮ - బుద్ధదేవుని

ద్వయవాదీ వినాయకః।
మునీన్ద్రః శ్రీఘనశ్శా
స్తాముని (శ్శాక్యముని
స్తుయః)॥౧౫॥ సశాక్య
సింహస్సర్వార్థసిద్ధశ్శౌ
ద్ధోదనిశ్చ(సః)।గౌతమ
శ్చార్కబన్ధుశ్చ మా
యాదేవీసుతశ్చ(సః)॥

పేళ్లు Buddha or a Jina, बुद्ध देव.

శాక్యసింహః – సర్వార్థసిద్ధః–శౌద్ధోదనిః – గౌతమః – అర్కబన్ధుః – మాయాదేవీసుతః॥ పు॥ ౬ యః = ఎవఁడు, శాక్యమునిః = "శాకవృక్ష ప్రతిచ్ఛన్నం వాసం యస్మాచ్చ చక్రిరే। తస్మా దిక్ష్వాకువంశా స్తే శాక్యా ఇతిభువిస్మృతాః" అని చెప్పఁబడిన శాక్యవంశమునఁ బుట్టిన బుద్ధావాంతర భేదముగల శాక్యముని కలఁడో; సః=ఆ బుద్ధదేవుని పేళ్లు, (Buddha the founder of the religion named from him.

బ్రహ్మాఽఽత్మభూస్సు
రజ్యేష్ఠః పరమేష్ఠీపితా
మహః। హిరణ్యగర్భో
లోకేశ స్స్వయమ్భూ
శ్చతురాననః॥౧౬॥ధా
తాఽబ్జయోని ర్ద్రుహి
ణో విరిఞ్చిః కమలా
సనః। స్రష్టా ప్రజాపతి
ర్వేధా విధాతా విశ్వ
సృ డ్విధిః॥ [శతానన్ద
శ్శత ధృతి ర్విరిఞ్చోఽ
జోవిరిఞ్చనః॥] ౧౭॥

బ్రహ్మా॥న్॥–ఆత్మభూః – సురజ్యేష్ఠః – పరమేష్ఠీ॥ న్॥ – పితామహః – హిరణ్యగర్భః – లోకేశః – స్వయంభూః–చతురాననః–ధాతా॥ ఋ॥ –అబ్జయోనిః – ద్రుహిణః–విరిఞ్చిః–కమలాసనః – స్రష్టా॥ ఋ॥ ప్రజాపతిః – వేధాః॥స్॥– విధాతా॥ ఋ॥ – విశ్వసృట్॥ జ్॥ – విధిః॥ పు॥ ౨౦॥ – బ్రహ్మదేవుని పేళ్లు [శతానన్దః – శతధృతిః – విరిఞ్చః – అజః – విరిఞ్చనః॥] అధిక పాఠము.

బొంబాయి ప్రతియం దుండు అధికపాఠము.

[నాభిజన్మాఽణ్డజః పూర్వోఽనిధనః కమలోద్భవః। సదానన్దో రజోమూర్తి స్సత్యకో హంసవాహనః] Brahma or the Creator, ब्रह्म.

విష్ణు ర్నారాయణః
కృష్ణో వైకుణ్ఠో విష్టర
శ్రవాః। దామోదరో
హృషీకేశః కేశవో

విష్ణుః–నారాయణః–కృష్ణః–వైకుణ్ఠః–విష్టరశ్రవాః॥ స్॥ – దామోదరః – హృషీకేశః – కేశవః – మాధవః– స్వభూః – దైత్యారిః–పుణ్డరీకాక్షః – గోవిన్దః – గరుడధ్వజః–పీతామ్బరః–

మాధవస్స్వభూః ౧౮॥ దైత్యారిః పుణ్డరీకాక్షో గోవిన్దో గరుడధ్వజః। పీతామ్బరోఽచ్యుత శ్శార్ఙ్గీ విష్వక్సేనో జనార్దనః॥ ఉపేన్ద్ర ఇన్ద్రావరజశ్చక్రపాణి శ్చతుర్భుజః। పద్మనాభో మధురిపు ర్వాసుదేవ స్త్రివిక్రమః॥ ౨౦॥ దేవకీనన్దన శ్శౌరి శ్శ్రీపతిః పురుషోత్తమః। వనమాలీ బలిధ్వంసీ కంసారాతి రధోక్షజః। విశ్వమ్భరః కైటభజి ద్విధుశ్శ్రీవత్సలాఞ్ఛనః। [గదాగ్రజో ముఞ్జకేశో దాశార్హోదశరూపభృత్]

అచ్యుతః - శార్ఙ్గీ ॥న్॥-విష్వక్సేనః-జనార్దనః-ఉపేన్ద్రః - ఇన్ద్రావరజః-చక్రపాణిః-చతుర్భుజః-పద్మనాభః-మధురిపుః-వాసుదేవః-త్రివిక్రమః-దేవకీనన్దనః-శౌరిః-(సా) సౌరిః-శ్రీపతిః-పురుషోత్తమః-వనమాలీ॥న్॥-బలిధ్వంసీ॥న్॥-కంసారాతిః - అధోక్షజః-విశ్వమ్భరః-కైటభజిత్ - విధుః-శ్రీవత్సలాఞ్ఛనః॥పు॥ ౩౯-విష్ణుదేవుని పేళ్లు. [గదాగ్రజః -ముఞ్జకేశః-దాశార్హః-దశరూపభృత్॥] అధికపాఠము.

బొంబాయి ప్రతియందుండు అధికపాఠము.

[పురాణపురుషో యజ్ఞపురుషోనరకాన్తకః।జలశాయీవిశ్వరూపో ముకున్దో మురమర్దనః॥]

టీ॥ పురాణపురుషః -యజ్ఞపురుషః-నరకాన్తకః-జలశాయీ విశ్వరూపః -ముకున్దః-మురమర్దనః] Sri Vishnu, the pervader and preserver, श्रीविष्णु.

వసుదేవో (ఽస్యజనక స్సఏవా)ఽనకదున్దుభిః

వసుదేవః - ఆనకదున్దుభిః ॥పు॥ ౨ -అస్యజనకః=శ్రీకృష్ణునితండ్రియగు వసుదేవుని పేళ్లు Vasudeva, father of Sri Krishna. वसुदेव.

బలభద్రః ప్రలమ్బఘ్నో బలదేవోఽచ్యుతాగ్రజః। రేవతీరమణో రామః కామపాలో హలాయుధః॥ ౨౩॥ నీలామ్బరో రౌహిణే

బలభద్రః - ప్రలమ్బఘ్నః-బలదేవః-అచ్యుతాగ్రజః - రేవతీరమణః-రామః-కామపాలః-హలాయుధః - నీలామ్బరః - రౌహిణేయః-తాలాఙ్కః- ముసలీ (పా) ముషలీ-హాలీ॥న్॥-సంకర్షణః - సీరపాణిః - కాలిన్దీభేదనః-బలః॥పు॥ ౧౭-బలరాముని పేళ్లు. Balarama, brother of Sri Krishna,

హలీ। సంకర్షణ స్సీర
పాణిః కాలిన్దీ భేదనో
బలః॥

మదనో మన్మథో
మారః ప్రద్యుమ్నో
మీనకేతనః। కన్దర్పో
దర్పకోఽనఙ్గః కామః
పఞ్చశరస్స్మరః॥ ౨౫॥
శమ్బరారి ర్మనసిజః కు
సుమేషు రనన్యజః॥ పు
ష్పధన్వా రతిపతి ర్మక
రధ్వజ ఆత్మభూః॥ ౨౬॥

మదనః – మన్మథః – మారః – ప్రద్యుమ్నః – మీనకేతనః – కన్దర్పః – దర్పకః – అనఙ్గః – కామః పఞ్చశరః – స్మరః – శమ్బరారిః – (పా) సమ్బరారిః – మనసిజః – కుసుమేషుః – అనన్యజః – పుష్పధన్వా ॥న్॥ రతిపతిః – మకరధ్వజః – ఆత్మభూః॥పు॥౧౯ – మన్మథుని పేళ్లు. శృఙ్గారయోనిః శ్రీపుత్త్రోరుద్రారి, కన్తుకాయజౌ। ఇక్షుచాపోమధుసఖశ్శూర్పకారాతిహృచ్ఛయా టీ। శృఙ్గారయోనిః – శ్రీపుత్త్రః – రుద్రారిః – కన్తుః – కాయజః – ఇక్షుచాపః – మధుసఖః – శూర్పకారాతిః – హృచ్ఛయః] అ. పా॥ Cupid, the god of love. मन्मथ.

బ్రహ్మసూ ర్విశ్వకేతు
(స్సా) రనిరుద్ధ ఉషా
పతిః [అరవిన్దమశోకం
చ చూతంచ నవమల్లి
కా। నీలోత్పలంచ ప
ఞ్చైతే పఞ్చబాణస్య
సాయకాః]

బ్రహ్మసూః – విశ్వకేతుః – (పా) ఋశ్యకేతుః – అనిరుద్ధః – ఉషాపతిః ॥పు॥ ౪ – అనిరుద్ధుని పేళ్లు. Aniruddha, son of Pradyumna. अनिरुद्ध.

అరవిన్దమ్, అశోకమ్, చూతమ్॥న॥, నవమల్లికా॥స్రీ॥, నీలోత్పలం॥న॥ ౫ – మన్మథుని బాణములు. [ఉన్మాదన స్తాపనశ్చ శోషణ స్స్తమ్భన స్తథా। సమ్మోహనశ్చ కామస్య పఞ్చబాణాః ప్రకీర్తితాః॥]

లక్ష్మీః పద్మాలయా
పద్మా కమలా శ్రీ ర్హరి
ప్రియా। [ఇన్దిరా లో
కమాతా మా రమా

లక్ష్మీః – పద్మాలయా – పద్మా – కమలా – శ్రీః – హరిప్రియా॥స్రీ॥౬ – లక్ష్మీదేవి పేళ్లు.

(ఇన్దిరా – లోకమాతా – మా – రమా – మఙ్గళదేవతా – భార్గవీ – లోకజననీ – క్షీరసా [illegible]

మఙ్గళదేవతా। భార్గవీ లోకజననీ క్షీరసాగరకన్యకా]

కా ॥సీ॥ అధికపాఠము.] Lakshmi, Goddess of Prosperity, लक्ष्मी.

(శఙ్ఖో లక్ష్మీపతేః) పాఞ్చజన్య (శ్చక్రం) సుదర్శనం। కౌమోదకీ (గదా) (ఖడ్గో) నన్దకః కౌస్తుభో(మణిః)॥ ౨౯॥ [(చాప) శ్శార్ఙ్గంమురారేస్తు శ్రీవత్సో(లాఞ్ఛనం మతమ్)। (అశ్వాశ్చ) శైబ్యసుగ్రీవ మేఘపుష్ప వలాహకాః। (సారథి) ర్దారుకో (మన్త్రీ) హ్యుద్ధవ (శ్చానుజో) గదః॥]

పాఞ్చజన్యః ॥పు॥ విష్ణుదేవునిశఙ్ఖము, his conch, సుదర్శనమ్ ॥న॥ (ప) సుదర్శనః ॥పు॥ విష్ణుదేవునిచక్రము his discus, सुदर्शन चक्र, కౌమోదకీ ॥సీ॥ విష్ణుదేవుని గద, his mace, गदा, నన్దకః ॥పు॥ విష్ణుదేవుని ఖడ్గము, his sword, तलवार, కౌస్తుభః॥పు॥విష్ణువుధరించు మణి, his jewel, विष्णुकी मणि.

[శార్ఙ్గమ్ ॥న॥ విష్ణుదేవుని ధనుస్సు, his bow, उनका धनुष. శ్రీవత్సః॥పు॥విష్ణుదేవుని యురస్థ్సలమునందలి మచ్చ, Mark on his breast, उनकीछाती पर चिह्न శైబ్యః-సుగ్రీవః-మేఘపుష్పః-వలాహకః॥పు॥౪-శ్రీకృష్ణుని తేరిగుఱ్ఱములపేళ్లు - దారుకః ॥పు॥ ౧-సారథి పేరు. ఉద్ధవః ॥పు॥ ౧-మంత్రి పేరు గదః ॥పు॥ ౧-తోఁబుట్టువు పేరు॥ అ. పా॥]

గరుత్మాన్గరుడ స్తార్క్ష్యో వైనతేయః ఖగేశ్వరః। నాగాన్తకో విష్ణురథ స్సుపర్ణః పన్నగాశనః॥

గరుత్మాన్ ॥త్॥-గరుడః-తార్క్ష్యః-వైనతేయః-ఖగేశ్వరః॥-నాగాన్తకః-విష్ణురథః-సుపర్ణః-పన్నగాశనః ॥పు॥ ౯-విష్ణుదేవుని వాహనముగు గరుత్మంతుని పేళ్లు. Vehicle of Vishnu, विष्णु का वाहन, गरुड़.

శమ్భు రీశః పశుపతి శ్శివ శ్శూలీ మహేశ్వరః ఈశ్వరశ్శర్వ ఈశాన శ్శఙ్కర శ్చన్ద్రశేఖరః॥ ౩౦॥ భూతేశః

శమ్భుః-ఈశః-పశుపతిః-శివః-శూలీ॥న్॥-మహేశ్వరః-ఈశ్వరః-శర్వః-[పా] సర్వః-ఈశానః-శఙ్కరః-చన్ద్రశేఖరః-భూతేశః-ఖణ్డపరశుః-గిరీశః-గిరిశః - మృడః - మృత్యుఞ్జయః-కృత్తివాసాః ॥స్॥ పినాకీ॥న్॥-ప్రమథా

ఖణ్డపరశు ర్గిరిశో గిరీశో మృడః । మృత్యుంజయః కృత్తివాసాః పినాకీ ప్రమథాధిపః ॥ ౩౧॥ ఉగ్రః కపర్దీ శ్రీకణ్ఠ శ్శితికణ్ఠః కపాలభృత్ । వామదేవో మహాదేవో విరూపాక్ష స్త్రిలోచనః ॥ ౩౨॥ కృశానురేతా స్సర్వజ్ఞో ధూర్జటిర్నీలలోహితః। హరస్స్మరహరో భర్గ స్త్ర్యమ్బక స్త్రిపురాన్తకః॥ ౩౩॥ గఙ్గాధరో ఽన్ధకరిపుః క్రతుధ్వంసీ వృషధ్వజః। వ్యోమకేశో భవో భీమః స్థాణూ రుద్ర ఉమాపతిః॥

ధిపః – ఉగ్రః – కపర్దీ ॥న్॥–శ్రీకణ్ఠః–శితికణ్ఠః–కపాలభృత్ –వామదేవః–మహాదేవః – విరూపాక్షః–త్రిలోచనః–కృశానురేతాః ॥స్॥–సర్వజ్ఞః–ధూర్జటిః – నీలలోహితః – హరః – స్మరహరః–భర్గః–త్ర్యమ్బకః–త్రిపురాన్తకః – గఙ్గాధరః – అన్ధకరిపుః–క్రతుధ్వంసీ॥ న్॥–వృషధ్వజః –వ్యోమకేశః–భవః–భీమః–స్థాణుః–రుద్రః–ఉమాపతిః పు॥ ౪౮ – శివుని పేళ్లు. Siva, the destroyer, शिवजी.

[శ్లో॥ అష్టమూర్తి రహిర్బుధ్న్యో మహాకాలో మహానటః। భస్మాఙ్గరాగో ఽస్థిహారశ్చోగ్రాక్షో నాగకఙ్కణః । కణ్ఠేకాలో ఽర్ధనారీశః కాలకూటాశనో ఽనఘః। కురఙ్గపాణిర్దిగ్వాసాః కాలకాలోఽమ్బరామ్బరః। పశ్యల్లలాటః ఖట్వాఙ్గధరః పితృవనేచరః। గజాసురారిః కుహనావటుకో వటమూలగః॥ ఆదిభిక్షు ర్మహామృత్యు ర్భవమృత్యుర్వృషవాహనః। ఖణ్డేన్దుశిఖకోఽనాది ర్జటిలో బ్రహ్మమూర్ధభృత్ ॥ నారాయణప్రియః పఞ్చవక్త్రో ద్రుహిణసారథిః। నిగమాశ్వో నదీజారో వేదకాలేయకోఽగ్నిదృక్। క్రీడాకిరాతః కైలాస మన్దిరో క్షోభసంహరః। క్షోణీరథో హరిశరో మేరుధన్వాఽమ్బుధీషుధిః]

కపర్దో(ఽస్య జటాజూటః) పినాకో ఽజగవం (ధనుః) । ప్రమథా (స్స్యుః) పారిషదా బ్రాహ్మీత్యాద్యాస్తు మా

కపర్దః॥పు॥౧–అస్య జటాజూటః = శివుని జటాజూటము, Braided hair, शिव का जटा. పినాకః ॥పు॥–అజగవమ్ ॥న॥ ౨–ఇతని ధనుస్సు Bow. ప్రమథాః॥ పారిషదాః ॥పు॥ బ॥ ౨–నంది మొదలైన ప్రమథగణముల పేళ్లు,

సీ, బ॥ ౧–బ్రాహ్మి మొదలయిన సప్తమాతృకలపేళ్లు [బ్రాహ్మీ మాహేశ్వరీచైవ కౌమారీ వైష్ణవీ తథా। వారాహీచైవ చేన్ద్రాణీ చాముణ్డా సప్తమాతరః॥] The divine mothers or Energies of the gods.

విభూతి ర్భూతిరైశ్వర్య (మణిమాదిక మష్టధా)

విభూతిః – భూతిః॥సీ॥ఐశ్వర్యమ్॥న॥3–అష్టధా(వర్తమానం) అణిమాదికమ్=అణిమాద్యష్టసిద్ధులపేళ్లు. [అణిమా మహిమా చైవ గరిమా లఘిమా తథా। ప్రాప్తిః ప్రాకామ్య మీశిత్వం వశిత్వం చాష్టసిద్ధయః॥] Superhuman power. अलौकिक सिद्धियाँ

ఉమా కాత్యాయనీ గౌరీ కాళీ హైమవతీశ్వరీ॥3౬॥ శివాభవానీ రుద్రాణీ శర్వాణీ సర్వమఙ్గలా। అపర్ణా పార్వతీ దుర్గా మృడానీ చణ్డికాఽమ్బికా॥ 3౭॥

ఉమా – కాత్యాయనీ –గౌరీ–కాళీ–హైమవతీ – ఈశ్వరీ – శివా–భవానీ–రుద్రాణీ–శర్వాణీ – సర్వమఙ్గలా–అపర్ణా–పార్వతీ–దుర్గా–మృడానీ – చణ్డికా–అమ్బికా॥సీ॥౧౭. శివునిభార్యయగు పార్వతీదేవి పేళ్లు. The wife of Siva and goddess of destruction. शिव की पत्नी पार्वती.

(ఆర్యా దాక్షాయణీ చైవ గిరిజా మేనకాత్మజా)

[ఆర్యా – దాక్షాయణీ–గిరిజా–మేనకాత్మజా–॥సీ॥ అధికపాఠము.]

వినాయకో విఘ్నరాజ ద్వైమాతుర గణాధిపాః। (అ)ప్యేకదన్త హేరమ్బ లమ్బోదర గజాననాః॥

వినాయకః – విఘ్నరాజః–ద్వైమాతురః–గణాధిపః –ఏకదన్తః–హేరమ్బః–లమ్బోదరః–గజాననః–॥పు॥౮–శివునికుమారుడైన వినాయకునిపేళ్లు. Ganesa, the obviator of difficulties, गणेशजी.

కార్త్తికేయో మహాసేన శ్శరజన్మా షడాననః। పార్వతీనన్దనః

కార్త్తికేయః – మహాసేనః – శరజన్మా॥౬॥–షడాననః – పార్వతీనన్దనః – స్కన్దః–సేనానీః–అగ్నిభూః–గుహః–బాహులేయః–తారకజిత్ –

స్కన్దస్సేనానీ రగ్నిభూ
ర్గుహః॥ బాహులేయ
స్తారకజి ద్విశాఖ శ్శిఖి
వాహనః। షాణ్మాతుర
శ్శక్తిధరః కుమారః
క్రౌఞ్చదారణః॥

విశాఖః - శిఖివాహనః-షాణ్మాతురః-శక్తిధరః-
కుమారః - క్రౌఞ్చదారణః ॥పు॥ ౧౭-శివుని
కుమారుఁడగు కుమారస్వామి పేళ్లు. God of
war. कुमार-युद्धका अधिपति षण्मुख.

[శృఙ్గీ భృఙ్గీ రిటి స్తుణ్డీ నన్దినో నన్దికేశ్వరః॥
నన్దికేశ్వరుని పేళ్లు. కర్మమోటీతు చాముణ్డా చ
ర్మముణ్డాతు చర్చికా॥ శివపరిచారకుల పేళ్లు.]

ఇన్ద్రో మరుత్వాన్మ
ఘవా బిడౌజాః పాక
శాసనః। వృద్ధశ్రవా
శ్శునాసీరః పురుహూ
తః పురన్దరః॥౪౧॥జిష్ణు
ర్లేఖ ర్షభ శ్శక్ర శ్శత
మన్యు ర్దివస్పతిః। సు
త్రామా గోత్రభి ద్వ
జ్రీ వాసవో వృత్రహా
వృషా॥ వాస్తోష్పతి
స్సురపతి ర్బలారాతి
శ్శచీపతిః। జమ్భభేదీ
హరిహయ స్స్వారా
ణ్ణముచి సూదనః॥
సంక్రన్దనో దుశ్చ్యవన
స్తురాషా ణ్మేఘవాహ
నః॥ ఆఖణ్డల స్సహస్రా
క్ష ఋభుక్షా

ఇన్ద్రః - మరుత్వాన్ ॥త్॥ -మఘవా॥న్॥
బిడౌజాః ॥స్॥-పాకశాసనః-వృద్ధశ్రవాః॥స్॥-
సునాసీరః - పురుహూతః - పురన్దరః-జిష్ణుః-
లేఖర్షభః-శక్రః-శతమన్యుః-దివస్పతిః-సుత్రా
మా॥న్॥ - గోత్రభిత్ ॥ద్॥-వజ్రీ॥న్॥వాసవః-
వృత్రహా॥న్॥-వృషా॥న్॥-వాస్తోష్పతిః - సుర
పతిః - బలారాతిః - శచీపతిః - జమ్భభేదీ॥న్॥
హరిహయః - స్వారాట్ ॥జ్॥-నముచిసూదనః
సంక్రన్దః-దుశ్చ్యవనః-తురాషాట్ ॥హ్॥ మేఘ
వాహనః - ఆఖణ్డలః-సహస్రాక్షః - ఋభుక్షాః
॥న్॥పు॥౩౫ - దేవేంద్రుని పేళ్లు. శ్లో॥ ప్రాచీ
నబర్హి రహిహా పృతనాషా ట్పులోమజిత్॥
టీక. ప్రాచీనబర్హిః అహిహాన్॥పృతనాషాట్
॥హ్॥ పులోమజిత్॥ అధికపాఠము] Indra,
Regent of the Sky. इन्द्र.

(స్తస్యతు ప్రియా॥౪౨॥
పులోమజా శచీన్ద్రాణీ
(నగరీ) త్వమరావతీ।
(హయ)ఉచ్చైశ్శ్రవా

పులోమజా - శచీ(పా)సచీ-ఇన్ద్రాణీ॥సీ॥౩-
ఇంద్రుని భార్య పేళ్లు. Wife of Indra.
इन्द्रकी स्त्री, शची.

(స్స్యాతో) మాతలిర్న
న్దనం (వనమ్)॥ (స్యా
త్ప్రాసాదో వైజయ
న్తో జయన్తః పాకశా
సనిః।

అమరావతీ సీ॥ ౧-ఇంద్రుని పట్టణము పేరు. ఉచ్చైఃశ్రవాః ॥స॥ పు॥ అతని గుఱ్ఱము. మాతలిః ॥పు॥ ౧-అతనిసారధి, his charioteer. इन्द्रका सारथी. నన్దనమ్॥న॥ ౧-అతని యుపవనము, his garden. इन्द्र का बाग. వైజయన్తః పు॥ ౧-అతని మేడ his palace इन्द्रका महल. జయన్తః – పాకశాసనిః॥పు॥ ౨-అతని కుమారుడు.

ఐరావతో౽భ్రమా
తఙ్గై రావణాభ్రము
వల్లభాః॥ ౪౬॥

ఐరావతః-అభ్రమాతఙ్గః-ఐరావణః – అభ్రమువల్లభః ॥పు॥ ౪ – ఇంద్రుని యేనుఁగుపేళ్లు Indra's elephant. इन्द्रका हाथी

హ్రాదినీ వజ్ర (మ
స్త్రీ)స్యా త్కులిశం
భిదురంపవిః। శతకోటి
స్స్వరుశ్శమ్బో దమ్భో
లిరశని (ర్ద్వయోః)॥
౪౭॥

హ్రాదినీ॥సీ॥ – వజ్రమ్॥ పు॥-కులిశమ్-భిదురమ్ ॥న॥ – పవిః – శతకోటి – స్వరుః(ప)స్వరుః॥స॥ శమ్బః – దమ్భోలిః॥ పు॥-అశనిః॥పు౧౦-వజ్రాయుధముపేళ్ళు. Thunder bolt. वज्र.

వ్యోమయానం వి
మానో(౽స్త్రీ) (నార
దాద్యాః) స్సురర్షయః।
(స్యా) త్సుధర్మా దేవస
భా పీయూష మమృ
తం సుధా। మన్దాకినీ వి
యద్గఙ్గా స్వర్ణదీ సురదీ
ర్ఘికా। మేరు స్సుమేరు
ర్హేమాద్రీ) రత్నసాను
స్సురాలయః॥ పఞ్చై
తే దేవతరవో మన్దారః
పారిజాతకః। సన్తానః

వ్యోమయానమ్॥న॥విమానః-॥పు॥ ౨- దేవ రథముపేళ్ళు. Air-chariot. हवाईजहाज विमान. సురర్షయః॥ఇ,పు,బ॥ ౧ -నారదుఁడు దేవలుఁడు మొదలుగాఁగల దేవర్షుల పేళ్ళు Divine sages. సుధర్మా (పా)సుశర్మా॥న॥- దేవసభా॥సీ॥౨- దేవసభ, The council of the Gods देव सभा. పీయూషమ్-అమృతమ్ ॥న॥ సుధా ॥సీ॥3 – అమృతముపేళ్ళు, Nectar of Ambrosia अमृत. మన్దాకినీ వియద్గఙ్గా- స్వర్ణదీ సురదీర్ఘికా ॥సీ॥౪- ఆకాశగంగపేళ్లు, The Ganges of the Sky आकाश गंगा. మేరుః-సుమేరుః-హేమాద్రిః-రత్నసానుః-సు

కల్పవృక్షశ్చ(పుంసివా హరిచన్దనమ్॥౫౦॥

రాలయః ॥పు॥ ౫- మేరుపర్వతము పేళ్లు. The extremity of the world's axis, मेरु पर्वत. మన్దారః - పారిజాతకః - సన్తానః - కల్పవృక్షః ॥పు॥-హరిచన్దనమ్॥పు॥ ౫- దేవతల వృక్షముల పేళ్లు, Celestial trees, स्वर्ग के पेड़.

సనత్కుమారో వైధాత్ర స్స్వర్వైద్యా వశ్వినీసుతౌ। నాసత్యా వశ్వినౌ దస్రా వాశ్వినేయౌ చ (తావుభౌ) ౫౧॥

సనత్కుమారః-వైధాత్రః॥పు॥ ౨-బ్రహ్మ పుత్త్రుఁడైన సనత్కుమారుని పేళ్లు, స్వర్వైద్యౌ-అశ్వినీసుతౌ-నాసత్యౌ-అశ్వినౌ-దస్రౌ-అశ్వినేయౌ ॥పు, ద్వి॥ ౬-దేవవైద్యు లయిన యశ్వినీ దేవతల పేళ్లు, Physicians of Heaven, स्वर्ग के वैद्य.

(స్త్రియాం బహు) ష్వప్సరస స్స్వర్వేశ్యా (ఊర్వశీముఖాః)। ఊర్వశీ మేనకా రమ్భా ఘృతాచీచ తిలోత్తమా। సుకేశీ మంజుఘోషా చ చిత్రరేఖా సురాంగనాః (హాహా హూహూ శ్చైవమాద్యా) గన్ధర్వా (స్త్రిదివౌకసామ్॥ ౫౨

అప్సరసః ॥స్॥ - స్వర్వేశ్యాః ॥స్త్రీ, బ॥ ౨॥ [ఊర్వశి, మేనక, రంభ, ఘృతాచి, తిలోత్తమ, సుకేశి, మంజుఘోష మొదలుగాఁగల] దేవవేశ్యల పేళ్లు. Celestial courtesans स्वर्ग की नाचनेवाली. గన్ధర్వాః॥ (పా) గాన్ధర్వాః ॥పు, బ॥ ౧ - దేవతలలో హాహా హూహూవులు తుంబురు విశ్వావసు చిత్రరథులు మొదలయిన దేవగాయకుల పేళ్లు, Celestial musicians, Quiristers of Heaven, स्वर्ग के गायक.

అగ్ని ర్వైశ్వానరో వహ్ని ర్వీతిహోత్రో ధనఞ్జయః। కృపీటయోని ర్జ్వలనో జాతవేదా స్తనూనపాత్॥ ౫౩

అగ్నిః-వైశ్వానరః-వహ్నిః-వీతిహోత్రః-ధనఞ్జయః - కృపీటయోనిః - జ్వలనః - జాతవేదాః ॥న్॥ తనూనపాత్ ॥ద్, పు॥ బర్హిః ॥స్॥ శుష్మా॥న్॥ (ప) బర్హిశ్శుష్మా॥ కృష్ణవర్త్మా॥న్॥ శోచిష్కేశః-ఉషర్బుధః-ఆశ్రయా

బర్హిశ్శుష్మాకృష్ణవర్త్మా శోచిష్కేశ ఉషర్బుధః ఆశ్రయాశో బృహద్భానుః కృశానుః పావకోఽనలః॥ రోహితాశ్వో వాయుసఖ శ్శిఖావానా శుశుక్షణిః। హిరణ్యరేతా హుతభుగ్దహనో హవ్యవాహనః॥ ౫౭॥ సప్తార్చి ర్దమునా శ్శుక్ర శ్చిత్రభాను ర్విభావసుః। శుచి రప్పిత్త

శః (పా) ఆశయాశః - బృహద్భానుః - కృశానుః - పావకః - అనలః - రోహితాశ్వః (పా) లోహితాశ్వః - వాయుసఖః - శిఖావాన్ ॥త్॥ ఆశుశుక్షణిః-హిరణ్యరేతాః ॥స్॥ హుతభుక్ ॥జ్॥ దహనః - హవ్యవాహనః - సప్తార్చిః ॥స్॥ దమునాః ॥స్॥ శుక్రః-చిత్రభానుః-విభావసుః-శుచిః ॥పు॥ - అప్పిత్తమ్ ॥న॥ ౩౪ - అగ్నిహోత్రుని పేళ్లు, Fire. अग्नि. [కాలీ, కరాలీ, మనోజవా, సులోహితా, సుధూమ్రవర్ణా, స్ఫులింగినీ, విశ్వదాసా, అనునవి యేడు వరుసగా అగ్నిజ్వాలలు.]

ఔర్వస్తు బాడబో బడబానలః॥ ౫౮॥ (వహ్నేర్ద్వయో) ర్జ్వాల కీలా వర్చి ర్హేతి శ్శిఖా (స్త్రియామ్॥) (త్రిషు) స్ఫులిఙ్గోఽగ్నికణ స్సంతాప స్సంజ్వర (స్సమౌ) (ఉల్కా స్యాన్నిర్గత జ్వాలా భూతిర్భసిత భస్మనీ। క్షారో రక్షాచ దావ స్తుదవో వన హుతాశనః॥]

ఔర్వః-బాడబః-బడబానలః ॥పు॥ ౩ బడబాగ్ని పేళ్లు, Submarine fire, वडवानल. జ్వాలః - కీలః ॥పు॥ అర్చిః ॥స్, స్న॥ - హేతిః ॥స్త్రీ॥ శిఖా ॥స్త్రీ॥ ౫ - అగ్నిజ్వాల పేళ్లు, Flame, ज्वाला. స్ఫులిఙ్గః ॥త్రి॥ - అగ్నికణః ॥పు॥ ౨- మిణుంగురు పేళ్లు, Spark, चिनगारी. సన్తాపః-సంజ్వరః ॥పు॥ ౨ - వేఁడిమి పేళ్లు, Heat, गर्मी.

[ఉల్కా॥ ౧ - కొఱవిపేరు, A Fire-brand, लूका. భూతిః ॥స్త్రీ॥ - భసితమ్ - భస్మ ॥న్,న॥ క్షారః ॥పు॥-రక్షా ॥స్త్రీ॥ ౫-బూదిపేళ్లు, Ashes, राख. దావః - దవః॥ పు॥ ౨-కారుచిచ్చు పేళ్లు, A forest conflagration, दावानल. అధికపాఠము.]

ధర్మరాజః పితృపతి స్సమవర్తీ పరేతరాట్।

ధర్మరాజః-పితృపతిః-సమవర్తీ॥న్॥ - పరేతరాట్ ॥జ్॥-కృతాన్తః-యమునాభ్రాతా॥ఋ॥-

కృతాన్తో యమునాభ్రాతా శమనో యమరాడ్యమః॥౫౮॥ కాలో దణ్డధర శ్శ్రాద్ధదేవో వైవస్వతోఽన్తకః।

శమనః - యమరాట్ ॥జ్॥-యమః-కాలః-దణ్డధరః-శ్రాద్ధదేవః-వైవస్వతః-అన్తకః ॥పు॥ ౧౪ యముని పేళ్లు, Yama, the Judge of departed souls, यम.

రాక్షసః కోణపః క్రవ్యాత్క్రవ్యాదోఽస్రప ఆశరః ॥౫౯॥ రాత్రిఞ్చరో రాత్రిచరః కర్బురో నికషాత్మజః। యాతుధానః పుణ్యజనో నైరృతో యాతు రక్షసీ॥

రాక్షసః-కోణపః-(పా) కౌణపః-క్రవ్యాత్ ॥ద్॥ క్రవ్యాదః-అస్రపః (పా) ఆశ్రపః-ఆశరః (పా)అసురః-రాత్రిఞ్చరః-రాత్రిచరః-కర్బురః (పా) కర్వరః - నికషాత్మజః - యాతుధానః-పుణ్యజనః-నైరృతః ॥పు॥ యాతు ॥న॥ రక్షః ॥స్, న॥ ౧౫ - నిరృతిపేళ్లు, (రాక్షసవాచకములు) A Giant, राक्षस.

ప్రచేతా వరుణః పాశీ యాదసాం పతిరప్పతిః॥

ప్రచేతాః ॥స్॥ వరుణః - పాశీ॥న్॥-యాదసాంపతిః - అప్పతిః ॥పు॥ ౫ - వరుణుని పేళ్లు, The Regent of water, वरुण देव.

శ్వసన స్స్పర్శనో వాయుర్మాతరిశ్వా సదాగతిః ॥౬౧॥ పృషదశ్వో గన్ధవహో గన్ధవాహా ఽనిలాఽఽశుగాః। సమీర మారుత మరు జ్జగత్ప్రాణ సమీరణాః। నభస్వద్వాత పవన పవమాన ప్రభఞ్జనాః॥

శ్వసనః - స్పర్శనః - వాయుః-మాతరిశ్వా ॥న్॥ - సదాగతిః - పృషదశ్వః-గన్ధవహః-గన్ధవాహః-అనిలః-ఆశుగః-సమీరః-మారుతః - మరుత్-జగత్ప్రాణః- సమీరణః-నభస్వాన్ ॥త్॥ - వాతః - పవనః-పవమానః-ప్రభఞ్జనః ॥పు॥ ౨౦-వాయుదేవుని పేళ్లు, Air or Wind, वायुदेव.

[ప్రకమ్పనో మహావాతో ఝుంఝూవాత స్సవృష్టికః॥ టీక. ప్రకమ్పనః - మహావాతః - ఝుంఝూవాతః - సవృష్టికః=గాలితో గూడిన వాన అధికపాఠము.] Violent wind, झांझावात.

ప్రాణోఽపానస్సమా న శ్శోచ్చదాన వ్యానౌ చ వాయవః ॥౬౩॥

ప్రాణః-అపానః-సమానః-ఉదానః-వ్యానః ౫. ఇమే=ఇవి, శరీరస్థా=శరీరమునందుండు, వాయవః = వాయువులపేళ్లు, Five vital airs, पंच वायु.

శరీరస్థా ఇమే

[(హృది) ప్రాణో (గుదే)ఽపాన స్సమానో (నాభిసంస్థితః)। ఉదానః (కణ్ఠదేశస్థో) వ్యాన (స్సర్వశరీరగః)॥ నాగశ్చకూర్మ కృకరో దేవదత్తో ధనఞ్జయః। (వాగ్ద్వారే) నాగ (ఆఖ్యాతః) కూర్మ (ఉన్మీలనేస్మృతః)॥ కృకరా (చ్ఛుతం జ్ఞేయం) దేవదత్తో (ద్విజృమ్భణమ్)। (నజహాతి మృతం వాపి సర్వవాపీ) ధనఞ్జయః॥] అధికపాఠము.

రంహస్తరసీతు రయ స్స్యదః। జవోఽథ

రంహః-తరః ॥స్, న॥-రయః-స్యదః-జవః ॥పు॥ ౫ - వేగముతోఁగూడిన గమనముపేళ్లు, Speed, चाल.

శీఘ్రం త్వరితం లఘు క్షిప్ర మరం ద్రుతమ్॥ సత్వరం చపలం తూర్ణ మవిలమ్బిత మాశు చ।

శీఘ్రమ్-త్వరితమ్-లఘు-క్షిప్రమ్-అరమ్-ద్రుతమ్ - సత్వరమ్ - చపలమ్ - తూర్ణమ్-అవిలమ్బితమ్-ఆశు ॥న॥ ౧౧-శీఘ్రముగా, (లేక) శీఘ్రమైనది, Quick or swiftly, जल्दी से.

సతతానారతాశ్రాన్త సన్తతావిరతానిశమ్॥ నిత్యానవరతాజస్ర(మ

సతతమ్-అనారతమ్-అశ్రాన్తమ్-సన్తతమ్-అవిరతమ్-అనిశమ్-నిత్యమ్-అనవరతమ్ - అజస్రమ్॥ ౯. ఎడతెగక (లేక) ఎడతెగనిది, Continuous or Continually, निरन्तर.

ప్య)థాతిశయోభరః। అతివేల భృశాత్యర్థా తిమాత్రోద్గాఢనిర్భరమ్॥౬౬॥ తీవ్రైకాన్త నితాన్తాని గాఢ బాఢ

అతిశయః-భరః-అతివేలమ్-భృశమ్-అత్యర్థమ్-అతిమాత్రమ్ - ఉద్గాఢమ్ - నిర్భరమ్ - తీవ్రమ్ - ఏకాన్తమ్ - నితాన్తమ్-గాఢమ్ - బాఢమ్ - దృఢమ్ - ౧౪. అతిశయముపేళ్లు, Much or excessive, ज्यादा.

దృఢానిచ। (క్లీబేశీఘ్రాద్యస త్త్వేస్యా త్త్రిష్వేషాంభేద్యగామియత్)

శీఘ్ర)శబ్దము మొదలు దృఢశబ్దమువఱకుం గల శబ్దములలో అతిశయభరశబ్దములు రెండును నిత్య పుంలింగములు. తక్కిన శబ్దములు క్రియావిశేషణము లైనను, గుణవాచకము లైనను ।న। ఈ శబ్దములలో నేశబ్దము విశేష్యముతోం గూడునో యది ॥త్రి॥

కుబేర • స్త్ర్యమ్బకసఖో యక్షరాడ్గుహ్యకేశ్వరః। మనుష్యధర్మా ధనదో రాజరాజో ధనాధిపః॥ కిన్నరేశో వైశ్రవణః పౌలస్త్యో నరవాహనః। యక్షైకపిఙ్గైలబిల శ్రీదపుణ్యజనేశ్వరాః॥

కుబేరః–త్ర్యమ్బకసఖః–యక్షరాట్ ॥జ్॥ గుహ్యకేశ్వరః–మనుష్యధర్మా ॥న్॥ – ధనదః–రాజరాజః – ధనాధిపః–కిన్నరేశః–వైశ్రవణః–పౌలస్త్యః–నరవాహనః–యక్షః–ఏకపిఙ్గః– ఐలబిలః–శ్రీదః–పుణ్యజనేశ్వరః–॥పు॥ ౧౭ – కుబేరుని పేళ్లు. Kubera, the God of riches, कुबेर.

(అస్యోద్యానం) చైత్రరథం (పుత్త్రస్తు) నలకూబరః। కైలాసః (స్థాన)మలకా(పూర్విమానంతు)పుష్పకమ్॥ ౭౦ (స్యా) త్కిన్నరః కింపురుష స్తురఙ్గవదనో మయుః। నిధి(ర్నా) శేవధి (ర్భేదాః) పద్మశఙ్ఖాదయో (నిధేః)॥ ౭౧॥ [మహాపద్మశ్చ పద్మశ్చ శఙ్ఖో మకర

చైత్రరథమ్ ॥న॥ ౧–కుబేరుని తోఁటపేరు. నలకూబరః ॥పు॥ ౧ – అతనికుమారుని పేరు. కైలాసః ॥పు॥ ౧ – అతని యునికిపట్టుపేరు. అలకా ॥స్త్రీ॥ ౧ – అతని పట్టణముపేరు. పుష్పకమ్ ॥న॥ ౧–అతని విమానముపేరు. కిన్నరః–కింపురుషః–తురఙ్గవదనః – మయుః ॥పు॥ ౪–కిన్నరులపేళ్లు. కొందఱీ నాలుగును నాలుగు జాతులందురు. నిధిః–శేవధిః॥ (పు) శేవధిః॥ పు॥ ౨–నిధిపేళ్లు, Treasure, निधि. పద్మశఙ్ఖదయః=పద్మము శఙ్ఖము మొదలైనవి, నిధేః=నిధియొక్క, భేదాః = భేదములు. పద్మము శఙ్ఖము మొదలయినవి తొమ్మిది నిధిభేదము

కచ్ఛపౌ। ముకున్దకున్ద నీలాశ్చ ఖర్వాశ్చ నిధయో నవ॥]

లనుట. Auriferous gems. [మహాపద్మః, పద్మః, శఙ్ఖః, మకరః, కచ్ఛపః, ముకున్దః, కున్దః,నీలః, ఖర్వః ॥పు॥] ఇవి నవనిధిభేదములు. सुवर्णपूर्ण रत्न.

ఇతి స్వర్గవర్గః.

స్వర్గముతోఁ జేరిన పదసమూహము ముగిసెను.

ద్యోదివౌ (ద్వేస్త్రియా).మభ్రం వ్యోమ పుష్కర మమ్బరమ్॥ నభోఽన్తరిక్షం గగన మనన్తం సురవర్త్మ ఖమ్। వియద్విష్ణుపదం (వాతుపుం) స్యాకాశ విహాయసీ॥ [విహాయ సోఽపినాకోఽపి ద్యు రపిస్యాత్తదవ్యయమ్। తారాపథ శ్శబ్దగుణో మేఘద్వారం మహాబిలమ్॥]

ద్యౌః॥ఓ॥-ద్యౌః-॥వ్॥స్త్రీ॥-అభ్రమ్-వ్యోమన్॥ పుష్కరమ్-అమ్బరమ్-నభః ॥స్॥ - అన్తరిక్షమ్ - గగనమ్ - అనన్తమ్-సురవర్త్మన్॥ ఖమ్-వియత్-విష్ణుపదం ॥న॥ - ఆకాశం-విహయః ॥స్, ప్న॥ ౧౬ - ఆకాశముపేళ్లు, The sky or atmosphere, आसमान.

[విహాయసః-నాకః ॥పు॥ - ద్యుః ॥అవ్య॥ తారాపథః-శబ్దగుణః ॥పు॥ - మేఘద్వారమ్ మహాబిలమ్॥న॥ అధికపాఠము.]

ఇతి వ్యోమవర్గః.

ఆకాశముతోఁ జేరినపదసమూహముముగిసెను

దిశస్తు కకుభః కాష్ఠా ఆశాశ్చ హరితశ్చ (తాః)

దిశః॥శ్॥-కకుభః॥భ్॥-కాష్ఠాః-ఆశాః॥అ॥ హరితః॥త్॥స్త్రీ॥బ॥ ౫-దిక్సామాన్యనామములు Quarters of the world, Region, Direction, दिशा.

ప్రాచ్యవాచీ ప్రతీచ్య (స్తాః పూర్వదక్షిణపశ్చిమాః)।

ప్రాచీ-అవాచీ (పా) అపాచీ-ప్రతీచీ॥స్త్రీ॥3 వరుసగాఁ బూర్వ East, पूर्व; దక్షిణ South दक्षिण; పశ్చిమ West, पश्चिम దిక్కులపేళ్లు

(ఉత్తరాది) గుదీచీ

ఉదీచీ ॥స్త్రీ॥ ౧-ఉత్తరదిక్కుపేరు, North-उत्तर.

స్యా)ద్దిశ్యంతు (త్రిషు దిగ్భవే)॥[(అవాగ్భవ) మవాచీనా ముదీచీన ముదగ్భవమ్)। (ప్రత్యగ్భవం)• ప్రతీచీనం ప్రాచీనం. (ప్రాగ్భవం త్రిషు)॥]

దిశ్యమ్ ॥త్రి॥ ౧ - దిక్కులందుఁ బుట్టిన వస్తువుపేరు. What is produced in a direction, दिशा का. [అవాచీనమ్ = దక్షిణ దిక్కునఁ బుట్టినది, Southern, दक्षिणी. ఉదీచీన=ఉత్తరదిక్కునఁ బుట్టినది, Northern, उत्तरी. ప్రతీచీనమ్ = పడమటిదిక్కునఁ బుట్టినది, Western, पश्चिमी. ప్రాచీనమ్ = తూర్పు దిక్కునఁ బుట్టినది, Eastern, पूर्वी.]

ఇన్ద్రో)వహ్నిః పితృపతి ర్నైరృతో వరుణో మరుత్। కుబేర ఈశః పతయః పూర్వాదీనాం దిశాం క్రమాత్)॥ ౭౫॥

ఇన్ద్రః - వహ్నిః-పితృపతిః-నైరృతః-వరుణః-మరుత్-కుబేరః- ఈశః॥పు॥ ౮ క్రమాత్ = వరుసగా, పూర్వాదీనామ్ = తూర్పు మొదలైన, దిశామ్ = (ఎనిమిది) దిక్కులకు, పతయః = అధిపతులపేళ్లు, Regents of quarters and points, दिक्पालक.

ఐరావతః పుణ్డరీకో వామనః కుముదోఽఞ్జనః। పుష్పదన్త స్సార్వభౌమ స్సుప్రతీక (శ్చ దిగ్గజాః)॥ (కరి)ణ్యోఽభ్రముః కపిలా పిఙ్గలాఽనుపమా (క్రమాత్)। తామ్రపర్ణీ శుభ్రదన్తీ చాఙ్గనా చాఞ్జనావతీ॥ ౭౭॥

ఐరావతః - పుణ్డరీకః-వామనః-కుముదః - అఞ్జనః-పుష్పదన్తః-సార్వభౌమః - సుప్రతీకః ॥పు॥ ౮-దిగ్గజాః - (వరుసగా నెనిమిది) దిగ్గజముల పేళ్లు. Elephants belonging to the Eight Regents, दिक्पाल कों के हाथी.

అభ్రముః-కపిలా-పిఙ్గలా-అనుపమా-తామ్రపర్ణీ-(పా) తామ్రకర్ణీ-శుభ్రదన్తీ, అఙ్గనా అఞ్జనావతీ ॥స్త్రీ॥ ౮ - క్రమాత్ = వరుసగా, కరిణ్యః = అష్టదిగ్గజముల భార్యలపేళ్లు, दिक्पालकों को स्त्रियाँ.

(క్లీబావ్యయ)న్త్వపదిశం (దిశోర్మధ్యే)

అపదిశమ్ ॥న, అవ్య॥-విదిక్ ॥స్త్రీ॥ ౨-దిశోర్మధ్యే = రెండుదిక్కులనడుమ నుండెడు మూల

విదిక్ (స్త్రియామ్)।
అభ్యన్తరం త్వన్తరా
లం చక్రవాలం తు
మణ్డలమ్॥ ౭౮॥

దిక్కు—పేళ్లు, Intermediate point, बीचका प्रदेश. అభ్యన్తరమ్ – అన్తరాలమ్ ॥న॥ ౨–మధ్యప్రదేశము పేళ్లు, Included space, చక్రవాలమ్ – మణ్డలమ్ ॥న॥ ౨–మణ్డలాకారమైన వస్తువు పేళ్లు, The sensible horizon; or any arc and circumference, गोलाकार जगह.

అభ్రం మేఘో వారి
వాహః। స్తనయిత్ను
ర్బలాహకః। ధారాధ
రో జలధర స్తటిత్వా
న్వారిదో ఽమ్బుభృ
త్॥ ఘనజీమూత ము
దిరజలము గ్ధూమయో
నయః। కాదమ్బినీ మే
ఘమాలా (త్రిషు మేఘ
భవే) ఽభ్రియమ్।
స్తనితం గర్జితం (మేఘ
నిర్ఘోషే) రసితాదిచ।
శమ్పాశతహ్రదాహ్రాది
న్యైరావత్యః క్షణ
ప్రభా॥ తటిత్సౌదామ
నీవిద్యుచ్చఞ్చలా చప
లాఽపిచ।స్ఫూర్జథుర్వ
జ్రనిర్ఘోషో మేఘజ్యోతి
రిరమ్మదః ॥౮౨॥ ఇన్ద్రా
యుధం శక్రధను (స్త
దేవఋజు) రోహితమ్॥
(వృష్టిర్వర్షం తద్విఘా

అభ్రమ్ ॥న॥–మేఘః–వారివాహః–స్తనయిత్నుః – బలాహకః – ధారాధరః–జలధరః–తటిత్వాన్ ॥త్॥ – వారిదః–అమ్బుభృత్–ఘనః–జీమూతః – ముదిర – జలముక్ ॥చ్॥ ధూమయోనిః ॥పు॥ ౧౫ మేఘము పేళ్లు, A cloud, बादल.

కాదమ్బినీ – మేఘమాలా ॥స్త్రీ॥ ౨ మేఘపఙ్క్తి, A line of clouds, मेघोंकी पंक्ति. అభ్రియమ్ ॥త్రి॥ ౧ – మేఘభవే = మేఘమునందుఁ బుట్టిన జలాదులు. స్తనితమ్–గర్జితమ్–రసితమ్ ॥న॥ 3 – మేఘములధ్వని – అనఁగా నుఱుము, The rattling of thunder, मेघ का गर्जन. ఆదిశబ్దముచేత స్వనిత ధ్వనితాదులగు పేళ్లును గలవు. శంపా(పా)సంపా–శతహ్రదా – హ్రాదినీ – ఐరావతీ–క్షణప్రభా–తటిత్ –సౌదామనీ–(సా)సౌదామినీ–విద్యుత్–చఞ్చలా–చపలా ॥స్త్రీ॥ ౧౦–మెఱుము, Lightning, बिजली. స్ఫూర్జథుః–వజ్రనిర్ఘోషః (పా) వజ్రనిష్పేషః ॥పు॥ ౨ – వజ్రఘట్టనమువలనఁ గలిగిన మ్రోఁత, A clap of thunder, गर्जन. మేఘజ్యోతిః ॥స్, న॥ – ఇరమ్మదః

తే) వగ్రహావగ్రహా (సమా) ॥౮౩॥ ధారాసమ్పాత ఆసారః సీకరో ఽమ్బుకణః (స్మృతః)। వర్షోపలస్తు కరకా (మేఘచ్ఛన్నే ఽహ్ని) దుర్దినమ్॥ ౮౪॥

॥పు॥ ౨-మేఘమునందున్న తేజస్సు, A flash of lightning. ఇన్ద్రాయుధమ్ - శక్రధనుః ॥మ్॥న॥ ౨-ఇన్ద్రధనుస్సు, Rainbow, इन्द्रधनुष. రోహితమ్ ॥న॥ ౧-ఋజు = చక్కఁగానున్న యాధనుస్సు, Indra's bow unbent. వృష్టిః ॥స్త్రీ॥-వర్షమ్ ॥న॥ ౨-వాన, Rain, वर्षा. వగ్రహః-అవగ్రహః ॥పు॥ ౨ - తద్విఘాతే= ఆవర్షము యొక్క విఘ్నమునందు వర్తించును. అనఁగా ననావృష్టి, Drought, अनावृष्टि. ధారాసమ్పాతః - ఆసారః ॥పు॥ ౨ - జడివాన, A hard shower, मूसलधार वर्षा శీకరః - అమ్బుకణః ॥పు॥ ౨-తుంపురులు, Thin rain. వర్షోపలః ॥పు॥-కరకా ॥స్త్రీ॥ (పా) కరకః ॥పు॥ ౨ - వడగంట్లు, Hail, ओला. దుర్దినమ్ ॥న॥ ౧ - మేఘచ్ఛన్నే = మేఘముచేతఁ గప్పఁబడిన, అహ్ని = దినము, A cloudy day, मेघाच्छादित दिन.

అన్తర్ధా వ్యవధా (పుంసి) త్వన్తర్ధి రపవారణమ్। అపిధాన తిరోధాన పిధానాఽఽచ్ఛాదనానిచ॥

అన్తర్ధా-వ్యవధా ॥స్త్రీ॥-అన్తర్ధిః ॥పు॥-అపవారణమ్-అపిధానమ్-తిరోధానమ్-పిధానమ్-ఆచ్ఛాదనమ్ ॥న॥ ౬-కప్పుటపేళ్లు, Covering disappearance, or concealment, ढकना.

హిమాంశుశ్చన్ద్రమాశ్చన్ద్ర ఇన్దుః కుముదబాన్ధవః। విధుస్సుధాంశు శ్శుభ్రాంశు రోషధీశో నిశాపతిః॥ ౮౫॥ అబ్జో జైవాతృకస్సోమో గ్లౌ ర్మృగా

హిమాంశుః - చన్ద్రమాః ॥స॥ చన్ద్రః - ఇన్దుః - కుముదబాన్ధవః - విధుః-సుధాంశుః - శుభ్రాంశుః-ఓషధీశః-నిశాపతిః-అబ్జః - జైవాతృకః - సోమః - గ్లౌః-మృగాఙ్కః-కలానిధిః-ద్విజరాజః - శశధరః - నక్షత్రేశః-క్షపాకరః ॥పు॥ ౨౦-చంద్రుని పేళ్లు, The moon, चन्द्र.

జ్కః కలానిధిః । ద్విజ రాజ శ్శశధరో నక్ష త్రేశః క్షపాకరః ॥౧౮॥

కలాతు (షోడశో భాగో) బిమ్బో (ఽస్త్రీ) మణ్డలం (త్రిషు)॥

కలా ॥సీ॥ ౧-చంద్రునియొక్క పదియాఱవ పాలిపేరు, A digit; a phase of the moon; चन्द्रका सोलहवाँ भाग. బిమ్బః ॥పు॥ మణ్డలమ్ ॥త్రి॥ ౨ - చంద్ర సూర్య మండలముల పేళ్లు, The disc of the sun or moon; चन्द्र मण्डल.

భిత్తం శకల ఖణ్డే (వాపుం) స్యర్ధోఽర్ధం (సమేఽంశకే)॥ చన్ద్రికా కౌముదీజ్యోత్స్నా ప్రసాద (స్తు) ప్రసన్నతా । కలఙ్కాఙ్కౌ లాఞ్ఛనంచ చిహ్నం లక్ష్మ చ లక్షణమ్॥౧౯॥ [పాఠః కేతుర్ధ్వజో లిఙ్గం నిమిత్తం వ్యఞ్జనం పదమ్। ప్రజ్ఞానంచా ప్యభిజ్ఞానం లలామంచ లలామ చ]

భిత్తమ్ ॥న॥ - శకలమ్-ఖణ్డమ్ ॥పు॥-అర్ధః ॥పు॥ ౪-తునుకపేళ్లు, A part, हिस्सा. అర్ధశబ్దము సమాంశమును జెప్పునపుడు ॥న॥, Half, आध. చన్ద్రికా-కౌముదీ-జ్యోత్స్నా ॥సీ॥ ౩-వెన్నెలపేళ్లు, Moonlight, चांदनी ప్రసాదః ॥పు॥-ప్రసన్నతా ॥సీ॥ ౨-నిర్మలత్వము పేళ్లు, purity; clearness; brightness निर्मलता. కలఙ్కః-అఙ్కః ॥పు॥-లాఞ్ఛనమ్-చిహ్నమ్ - లక్ష్మ ॥న॥ - లక్షణమ్ ॥న॥ ౬-గుఱుతుపేళ్లు, A spot or mark; stigma चिह्न. [పాఠః ॥సీ॥-కేతుః-ధ్వజః-లిఙ్గమ్-నిమిత్తమ్ - వ్యఞ్జనమ్ - పదమ్-ప్రజ్ఞానమ్-అభిజ్ఞానమ్-లలామమ్-లలామ ॥న॥ అధికపాఠము.

సుషమా (పరమా శోభా) శోభాకాన్తిర్ద్యుతి శ్ఛవిః। అవశ్యాయస్తునీహార స్తుషార స్తుహినం హిమం ॥౨౦॥ ప్రాలేయం మిహికాచాథ

సుషమా ॥సీ॥ ౧ - పరమా-ఎక్కుడైన శోభా - కాంతిపేరు, Exquisite beauty अलौकिक शोभा. శోభా - కాన్తిః-ద్యుతిః ఛవిః ॥సీ॥ ౪-కాంతిపేళ్లు, Splendour, तेज अవశ్యాయః-నీహారః-తుషారః ॥పు॥ - తుహినమ్-హిమమ్-ప్రాలేయమ్ ॥న॥ మిహికా(పా

హిమానీ హిమసంహ
తిః। శీతం (గుణేతద్వ
ద్ధా) స్సుషిమశ్శి శిరో
జడః ॥౧౯॥ తుషార
శ్శీతల శ్శీతో హిమ
(స్సప్తాన్య లిఙ్గకాః) ॥
ధ్రువ ఔత్తాన పాది
(స్స్యా) దగస్త్యః కుమ్భ
సమ్భవః। మైత్రావరుణి
(రస్యైవ) లోపాము
ద్రా (సధర్మిణీ)। నక్ష
త్ర మృక్షంభం తారా
తారకాప్యుడు (వా స్త్రి
యామ్) దాక్షాయ
(ణ్యో౽శ్వినీ త్యాది
తారా) అశ్వయుగశ్వి
నీ। రాధావిశాఖా పు
ష్యేతు సిధ్యతిష్యౌ శ్ర
విష్ఠయా॥౨౦॥(సమా)
ధనిష్ఠా (స్స్యుః) ప్రోష్ఠప
దా భాద్రపదా (స్త్రి
యః) మృగశీర్షం మృ
గశిర (స్తస్మిన్నే) వా
౽గ్రహాయణీ ॥౨౧॥
ఇల్వలా (స్త చ్ఛిరో
దేశే తారకా నివస
న్తియాః)॥

మహికా ॥స్త్రీ॥ ౭-మంచుపేళ్లు, Frost, तुषार. హిమానీ - హిమసంహతిః ॥స్త్రీ॥ ౨ - మంచు యొక్క సమూహముపేళ్లు, A mass of snow, हिम. శీతమ్ ౧ గుణవాచకమైనపుడు ॥న॥ శైత్యగుణముపేరు, Chillness, ठंड. సుషిమః [పా] సుశిమః-శిశిరః-జడః - తుషారః-శీతలః-శీతః-హిమః॥ పు॥ ౭-శైత్యగుణము గలదానిపేళ్లు, Frigid, शीत. ఇవి విశేష్య లింగములు. ధ్రువః - ఔత్తానపాదిః ॥పు॥ ౨ - ధ్రువుని పేళ్లు, The polar star, ध्रुव नक्षत्र. అగస్త్యః - కుమ్భసమ్భవః - మైత్రావరుణిః ॥పు॥ ౩ - అగస్త్యుని పేళ్లు, Star Canopus, अगस्त्य. లోపాముద్రా ॥స్త్రీ॥ ౧- అగస్త్యునిభార్యపేరు. నక్షత్రమ్-ఋక్షమ్-భమ్ ॥న॥ - తారా ॥స్త్రీ॥ తారకా-ఉడు ॥స్త్రీ॥ ౬-నక్షత్రముపేళ్లు, A star, नक्षत्र. అశ్వినీత్యాదితారాః-అశ్వినీనక్షత్రము మొదలయిన యిరువదియేడునక్షత్రములు, దాక్షాయణ్యః॥ ఈ, స్త్రీ, బ - దాక్షాయణు లనఁబడుచున్నవి. Asterisms. అశ్వయుక్ ॥జ్॥ అశ్వినీ ॥స్త్రీ॥ ౨-అశ్వినీనక్షత్రము పేళ్లు, The head of Aries, अश्विनी नक्षत्र. రాధా విశాఖా ॥స్త్రీ॥ ౨-విశాఖా నక్షత్రము పేళ్లు, Stars in the southern scale, विशाख नक्षत्र. పుష్యమ్ ॥న॥-సిధ్యః-తిష్యః ॥పు॥ ౩-పుష్యనక్షత్రము, Stars in Cancer, पुष्य. శ్రవిష్ఠా - ధనిష్ఠా ॥స్త్రీ॥ ౨-ధనిష్ఠపేళ్లు, The Dolphin, धनिष्ठा. ప్రోష్ఠపదాః ॥స్త్రీ॥ ౧-పూర్వాభాద్రపేరు, భాద్రపదాః ॥స్త్రీ॥ ౧-ఉత్తరాభాద్రపేరు, The wing

of pegasus, उत्तराभाद्र. మృగశీర్షమ్-మృగశిరః ॥స్॥న॥ ఆగ్రహాయణీ ॥సీ॥ 3 - మృగశీర్షము పేళ్లు, Orion, मृगशिरा. ఇల్వలాః॥ ౧ - తచ్ఛిరోదేశే - ఆ మృగశీర్ష నక్షత్రము మీఁద, యాః తారకాః నివసన్తి-ఏనక్షత్రములున్నవో అవి, Stars in the head of Orion.

బృహస్పతిస్సురాచార్యో గీష్పతి ర్ధిషణో గురుః॥ జీవ ఆఙ్గిరసో వాచస్పతి శ్చిత్రశిఖణ్డిజః॥ శుక్రో దైత్య గురుః కావ్య ఉశనా భార్గవః కవిః॥ అఙ్గారకః కుజో భౌమో లోహితాఙ్గో మహీసుతః। రౌహిణేయో బుధ స్సౌమ్య (స్సమౌ) సౌరిశనైశ్చరౌ। [శనిమన్దౌ పఙ్గు కాలౌ ఛాయా పుత్త్రో ఽసితో ఽర్కజః]

బృహస్పతిః - సురాచార్యః-గీష్పతిః-ధిషణః॥ గురుః - జీవః-ఆఙ్గిరసః-వాచస్పతిః-చిత్రశిఖణ్డిజః ॥పు॥ ౯-బృహస్పతి పేళ్లు. Jupiter बृहस्पति. శుక్రః-దైత్యగురుః-కావ్యః-ఉశనా ॥స్॥ భార్గవః - కవిః ॥పు॥ ౬ - శుక్రుని పేళ్లు Venus, शुक्र. అఙ్గారకః-కుజః-భౌమః-లోహితాఙ్గః-మహీసుతః ॥పు॥ ౫-అంగారకుని పేళ్లు Mars, कुज. రౌహిణేయః - బుధః-సౌమ్య ॥పు॥ 3-బుధుని పేళ్లు, Mercury बुध. సౌరిః-శనైశ్చరః ॥పు॥ ౨-శని పేళ్లు, Saturn, शनि [శనిః, మన్దః, పఙ్గుః, కాలః, ఛాయాపుత్త్రః అసితః, అర్కజః] అధికపాఠము. తమ ॥స్, న్న॥ - రాహుః - స్వర్భానుః-సైంహికేయః-విధుంతుదః ॥పు॥ ౫ - రాహువు పేళ్లు The ascending node, राहु.

తమస్తు రాహుస్స్వర్భానుస్సైంహికేయో విధుం తుదః। (సప్తర్షయో మరీచ్యత్రిముఖా) శ్చిత్రశిఖండినః। (రాశీనాముద

మరీచ్యత్రిముఖాః=మరీచి, (అత్రి, అంగిరస్సు, పులస్త్యుఁడు, పులహుఁడు, క్రతువు వసిష్ఠుఁడు) మొదలైన, సప్తర్షయః=సప్తర్షులు చిత్రశిఖణ్డినః ॥న్, పు, బ॥-చిత్రశిఖండులనబడుదురు. Ursa major, सप्त ऋषि के तारे లగ్నమ్ ॥న॥ ౧ - రాసుల యుదయము

రా) లగ్నం తేతు మేషవృషాదయః॥

సూర సూర్యార్యమా దిత్య ద్వాదశాత్మదివా కరాః ॥౧౦౦॥ భాస్కరా హస్కర బ్రధ్న ప్రభాకర విభాకరాః॥ భాస్వద్వివస్వత్స ప్తాశ్వ హరిదశ్వోష్ణరశ్మయః॥

వికర్తనార్క మార్తణ్డ మిహిరారుణ పూష ణః। ద్యుమణి స్తరణి ర్మిత్ర శ్చిత్రభాను ర్విరోచనః॥ విభావసు ర్గ్రహ పతి స్త్విషాం పతి రహర్పతిః॥ భాను ర్హంస స్సహస్రాంశు స్తపన స్సవితా రవిః॥ [కర్మసాక్షీ జగచ్చక్షు రంశుమాలీ త్రయీత నుః। ప్రద్యోతనో దిన మణిః ఖద్యోతో లోక బాన్ధవః॥ ఇనో భగో ధామనిధిః పద్మినీవల్ల భో హరిః॥]

Ascension ; the rising of the signs, **तारों का उदय.** ఆ రాసులు:-మేషము, Aries, **मेख राशि.** వృషభము, Taurus, **वृषभ राशि.** మిథునము, Gemini, **मिथुन राशि.** కర్కటకము, Cancer, **कर्क राशि.** సింహము, Leo, **सिंह राशि.** కన్య, Virgo, **कन्या राशि.** తుల, Libra, **तुला राशि.** వృశ్చికము, Scorpio, **वृश्चिक राशि.** ధనుస్సు, Sagittarius, **धनुष राशि.** మకరము, Capricorn, **मकर राशि.** కుంభము, Aquarius, **कुंभ राशि.** మీనము, Pisces, **मीन राशि** అను పండ్రెండు signs of Zodiac, **राशि चक्र.**

సూరః (పా) శూరః – సూర్యః-అర్యమా ॥న్॥-ఆదిత్యః-ద్వాదశాత్మా ॥న్॥-దివాకరః-భాస్కరః – అహస్కరః-బ్రధ్నః-ప్రభాకరః-విభాకరః-భాస్వాన్ ॥త్॥ – వివస్వాన్ ॥త్॥ సప్తాశ్వః – హరిదశ్వః – ఉష్ణరశ్మిః-వికర్తనః-అర్కః-మార్తణ్డః (పా) మార్తాణ్డః-మిహిరః-అరుణః-పూషా ॥న్॥ – ద్యుమణిః – తరణిః-మిత్రః – చిత్రభానుః – విరోచనః-విభావసుః-గ్రహపతిః – త్విషాంపతిః-అహర్పతిః-భానుః-హంసః – సహస్రాంశుః-తపనః ॥సవితా॥ఋ॥-రవిః ॥పు॥ ౩౭ – సూర్యునిపేళ్లు. The sun, **सूर्य.** [కర్మసాక్షీ ॥న్॥ – జగచ్చక్షుః ॥ష్॥ – అంశుమాలీ ॥న్॥ త్రయీతనుః-ప్రద్యోతనః-దినమణిః – ఖద్యోతః – లోకబాన్ధవః-ఇనః-భగః-ధామనిధిః-పద్మినీవల్లభః-హరిః] అ.పా. [పద్మాక్షః స్తేజసాంరాశి శ్ఛాయానాథ స్తమి

మాఠరః పిఙ్గలో దణ్డ (శ్చణ్డాంశోః పారిపార్శ్వకాః)॥ సూరసూతో ఽరుణో ఽనూరుః కాశ్యపి ర్గరుడాగ్రజః॥ ౧౦౮॥ పరివేషస్తు పరిధి రుపసూర్యకమణ్డలే కిరణో స్రమయూఖాంశుగభస్తిఘృణి ఘృష్ణయః॥ భానుః కరో మరీచిః (స్త్రీపుంసయో) ర్దీధితిః (స్త్రియామ్)। (స్యుః) ప్రభారుగ్రుచి స్త్విడ్భాభాశ్ఛవి ద్యుతిదీప్తయః॥ ౧౦౯॥ రోచిశ్శోచి (రుభేక్లీబే) ప్రకాశో ద్యోత ఆతపః॥ కోష్ణం కవోష్ణం మన్దోష్ణం కదుష్ణం (త్రిషుతద్వతి)॥ ౧౧౦॥ తిగ్మం తీక్ష్ణంఖరం (తద్వ) న్మృగతృష్ణా మరీచికా॥

ఇతి దిగ్వర్గః.

స్రహా] [పద్మాక్షః - తేజసాంరాశిః-ఛాయానాథః-తమిస్రహా॥ అధికపాఠము.]

మాఠరః-పిఙ్గలః-దణ్డః ॥పు॥ 3-చణ్డాంశోః= సూర్యునియొక్క, పారిపార్శ్వకాః=పార్శ్వమునందుండు నంగదేవతల పేళ్లు, Attendants of the Sun, सूर्य के पार्श्ववर्ती.

సూరసూతః-అరుణః-అనూరుః-కాశ్యపిః-గరుడాగ్రజః ॥పు॥ ౫ - సూర్యసారథి పేళ్లు, The dawn, the charioteer of the Sun, सूर्यका सारथि. పరివేషః (పా) పరివేశః - పరిధిః ॥పు॥ ఉపసూర్యకమ్, మణ్డలం ॥న॥ ౪-ఒకానొకప్పుడు సూర్యునిచుట్టును జూడఁబడు కుండలాకారమైన తేజోవిశేషము పేళ్లు, Halo. కిరణః - ఉస్రః-మయూఖః-అంశుః-గభస్తిః-ఘృణిః-ఘృష్ణిః-(ప) వృష్ణిః-భానుః-కరః ॥పు॥ మరీచిః ॥స్త్రీపు॥ దీధితిః ॥స్త్రీ॥ ౧౧-సూర్యకిరణము పేళ్లు, A ray, किरण. ప్రభా-రుక్॥ చ్ - రుచిః - త్విట్ ॥ష్॥ - భా-భాః ॥స్॥-ఛవిః-ద్యుతిః-దీప్తిః ॥స్త్రీ॥ రోచిః ॥స్॥ శోచిః ॥స్॥ ॥న॥ ౧౧-సూర్యకాంతిపేళ్లు, Light, सूर्य की कान्ति. ప్రకాశః - ద్యోతః-ఆతపః ॥పు॥ 3-ఎండపేళ్లు, Sunshine, धूप. కోష్ణమ్-కవోష్ణమ్-మన్దోష్ణమ్-కదుష్ణమ్ ॥న॥ ౪-ఇంచుక, వేఁడిమిపేళ్లు, Warmth, गर्मी. ఇంచుక వేడిమిగలవస్తువుఁ జెప్పునపుడు ॥త్రి॥ తిగ్మమ్-తీక్ష్ణమ్-ఖరమ్ ॥న॥ 3-వేఁడిమిపేళ్లు, Heat गर्मी. కోష్ణాదిశబ్దములవలె వేడిమిగలవస్తువును జెప్పునపుడు ॥త్రి॥ మృగతృష్ణా-మరీచికా ॥స్త్రీ॥ ఎండమావులపేళ్లు, Mirage, मृगतृष्णा

దిక్కులతోఁ జేరిన పదసమూహము ముగిసెను

కాలోదిష్టో ఽప్యనే
హాఽపి సమయోఽ
(ప్యథ) పక్షతిః॥౧౦౮॥
ప్రతిప(ద్ద్వే ఇమే స్త్రీ
త్వే) తదాద్యా (స్తి
థయో) (ద్వయోః)
(ఘస్రో దినాహనీ) (వా
తుక్లీబే) దివసవాసరౌ
॥౧౦౯॥ ప్రత్యూషోఽ
హర్ముఖం కల్య ముషః
ప్రత్యూష సీఅపి॥ ప్రభా
తంచ దినాన్తేతు స్సా
యస్సన్ధ్యా పితృ ప్ర
సూః ॥౧౧౦॥

కాలః-దిష్టః-అనేహా ॥స॥-సమయః ॥పు॥ ౪ - కాలము పేళ్లు, Time, समय. పక్షతిః - ప్రతిపత్ ॥ద॥సీ॥ ౨ - పాడ్యమి (ప్రథమ) First lunar day, शुक्लपक्ष की प्रथमतिथि తిథయః ॥ప్స,ఇ,బ॥ ౧-పాడ్యమి మొదలయిన తిథులు, A lunar day शुक्लपक्ष की तिथि. ఘస్రః ॥పు॥ దినమ్-అహః ॥న॥న॥ - దివసః-వాసరః ॥ప్న॥ ౫-దినము పేళ్లు, A day, दिन. ప్రత్యూషః ॥పు॥ అహర్ముఖం-కల్యమ్-ఉషః-ప్రత్యూష ॥స॥ - ప్రభాతమ్ ॥న॥ ౬ - ప్రాతఃకాలము పేళ్లు, The dawn, अरुणोदय. దినాన్తః-సాయః ॥పు॥ (పా) సాయమ్-అవ్య॥ ౨-సాయంకాలము పేళ్లు, Evening, सायंकाल. సంధ్యా-పితృప్రసూః ॥ఊ, సీ॥ ౨-సంధ్యాకాలము పేళ్లు, Twilight, गोधूलि समय. [వ్యుష్టంవిభాతం ద్వే క్లీబే పుంసి గో సర్గ ఇష్యతే॥] అధికపాఠము.

(ప్రాహ్ణాఽపరాహ్ణమ
ధ్యాహ్నా) స్త్రిసన్ధ్య

త్రిసన్ధ్యమ్ ॥న॥ ౧-ప్రాహ్ణాపరాహ్ణ మధ్యాహ్నము లనఁబడు దినాద్యన్తమధ్యభాగముల సమూహము, Forenoon, afternoon, and mid-day, सुबह, दुपहर, शाम.

(మథ) శర్వరీ॥ నిశానిశీ
థినీరాత్రి స్త్రియామా
క్షణదా క్షపా ॥౧౧౧॥
విభావరీ తమస్విన్యౌర
జనీయామినీ తమీ। త
మిస్రా (తామసీరాత్రి॥)

శర్వరీ-నిశా-నిశీథినీ-రాత్రిః-త్రియామా-క్షణదా-క్షపా-విభావరీ-తమస్వినీ-రజనీ (ప) రజనిః-యామినీ-తమీ (పా) తమా ॥సీ॥ ౧౨ రాత్రి పేళ్లు, Night, रात.

తమిస్రా ॥సీ॥ ౧-తామసీరాత్రిః-గాఢాంధకారపురాత్రి పేరు, A dark night, अंधेरी रात.

జ్యోత్స్నా (చంద్రికయాఽన్వితా) ౧౧౨॥ (ఆగామివర్తమానాహర్యుక్తాయాంనిశి)పక్షిణీ

జ్యోత్స్నా ॥స్త్రీ॥ ౧ - చన్ద్రికయా=వెన్నెలతోడ, అన్వితా = కూడిన రాత్రి పేరు, A moon-light night, चांदनी रात.

పక్షిణీ ॥స్త్రీ॥ ౧-ఆగామివర్తమానాహర్యుక్తాయాం నిశి=వచ్చునట్టి పగటితోను నడచెడు పగటితోనుగూడిన రాత్రి, A night and two days, एक रात और दो दिन.

గణరాత్రం నిశా బహ్వ్యః ప్రదోషో రజనీముఖమ్॥ ౧౧౩॥

గణరాత్రమ్ ॥న॥ ౧ - నిశాః-బహ్వ్యః-పెక్కు రాత్రుల పేరు, A multitude of Nights, कई रातें. ప్రదోషః ॥పు॥ - రజనీముఖమ్ ॥న॥ ౨-ప్రదోషకాలముపేళ్లు, The beginning of night, रात्री का आरंभ.

అర్ధరాత్రనిశీథౌ (ద్వౌ

అర్ధరాత్రః-నిశీథః ॥పు॥ ౨-అర్ధరాత్రము పేళ్లు, Midnight. अर्ध रात्री.

(ద్వౌ)యామప్రహరౌ

యామః-ప్రహరః ॥పు॥ ౨-జాము పేళ్లు, A period of three hours, पहर.

(సమౌ)॥ (స)పర్వసన్ధిః (ప్రతిపత్పఞ్చదశ్యోర్యదన్తరమ్॥ ౧౧౪॥

పర్వసన్ధిః ॥పు॥ (ప) పర్వ ॥న్, న॥ సన్ధిః ॥పు॥ ౧-పున్నమకును పాడ్యమికిని అమావాస్యకును పాడ్యమికిని నడుమనున్న కాలము పేరు, The junction of the fifteenth and first of a lunar fortnight. पक्ष.

పక్షాన్తౌ పఞ్చదశ్యౌ (ద్వే)

పక్షాన్తః ॥పు॥ - పఞ్చదశీ ॥ఈ, స్త్రీ॥ ౨ - పున్నమకును అమావాస్యకును పేళ్లు, पूर्णिमा और अमावास्या.

పౌర్ణమాసీ తు పూర్ణిమా॥ (కలాహీనేసా) ఽనుమతిః (పూర్ణే) రాకా (నిశాకరే)॥ ౧౧౫॥

పౌర్ణమాసీ-పూర్ణిమా ॥స్త్రీ॥ ౧ - పున్నమ పేళ్లు, Day of full moon, पूर्णिमा. నిశాకరే=చంద్రుడు, కలాహీనే (సతి) = ఒకకళచేదక్కువైనవాడుగా నున్నప్పుడు, సా॥ ఆపున్నమ, అనుమతిః ॥స్త్రీ॥ ౧ - అనుమతియనం

	బడును, Moon one digit less than full. పూర్ణే(సతి) = (పదాఱుకళలతోఁ గూడియున్నప్పుడు) రాకా॥సీ॥-రాకయనంబడును, Moon quite full, पूर्ण चन्द्र.
అమావాస్యా త్వమావస్యా దర్శ స్సూర్యేన్దుసఙ్గమః॥ (సాదృష్టేన్దు) స్సినీవాలీ (సా నష్టేన్దుకలా) కుహూః॥	అమావాస్యా-అమావస్యా ॥సీ॥ దర్శః-సూర్యేన్దు సఙ్గమః ॥పు॥ ౪ - అమావాస్య పేళ్లు, Day of new moon, अमावास्या. సినీవాలీ ॥సీ॥ ౧-దృష్టేన్దుః సా=చంద్రకళ కనఁబడిన యమావాస్య పేరు. కుహూః ॥సీ॥ ౧-నష్టేన్దు కలాం సా=చంద్రకళ కనఁబడని యమావాస్య పేరు.
ఉపరాగో గ్రహో (రాహుగ్రస్తే త్విందౌ చ పూష్ణిచ) । సోపప్లవోపరక్తౌ(ద్వౌ)	ఉపరాగః - గ్రహః ॥పు॥ ౨-గ్రహణము పేళ్లు, An eclipse, ग्रहण. సోపప్లవః - ఉపరక్తః ॥పు॥ ౨-రాహుగ్రస్తే=రాహువుచేత గ్రసింపఁబడిన, ఇన్దౌ - చంద్రునికిని, పూష్ణి చ - సూర్యునికిని పేళ్లు. Eclipsed sun or moon, राहु ग्रसित चन्द्र व सूर्य.
వగ్న్యుత్పాతఉపాహితః॥ ౧౧౭॥	అగ్న్యుత్పాతః-ఉపాహితః ॥పు॥ ౨-ధూమకేతువుపేళ్లు, A meteor or comet, केतु.
(ఏకయోక్త్యా) పుష్పవన్తౌ (దివాకర నిశాకరౌ)	పుష్పవన్తౌ ॥త్॥ (ప) పుష్పదన్తౌ ॥అ,పు॥ ద్వి॥ ౧-ఏకయా ఉక్త్యా=ఒకమాటచేత, దివాకరనిశాకరౌ = సూర్యచంద్రులపేరు, Sun and Moon, सूर्य, चन्द्र.
(అష్టాదశనిమేషాస్తు) కాష్ఠా	కాష్ఠా ॥సీ॥ ౧ - అష్టాదశనిమేషాః=పదునెనిమిది ఱెప్పపాట్లకాలముపేరు, Time measured by 18 twinklings, (१८ पल).
(త్రింశత్తు తాః) కలా॥ ౧౧౮॥	కలా ॥సీ॥ ౧-తాః త్రింశత్ =అట్టికాష్ఠలు ముప్పదిగూడినకాలముపేరు, Eight Seconds, आठ सेकेंड.

(తాస్తు త్రింశ)త్క్షణః

క్షణః ॥పు॥ ౧-తాః త్రింశత్ =అట్టికళలు ముప్పదిగూడినకాలముపేరు, Four minutes, चार मिनिट.

(స్తేతు) ముహూర్తో (ద్వాదశాఽస్త్రియామ్)। (తేతు త్రింశ)దహోరాత్రః

ముహూర్తః ॥పు॥ ౧ - తే ద్వాదశ=అట్టి క్షణములు పండ్రెండుగూడిన కాలముపేరు, 48 minutes, ४८ मिनिट. అహోరాత్రః ॥పు॥ ౧-తేత్రింశత్ =అట్టి ముహూర్తములు ముప్పదిగూడినకాలము, A day and night, एक रात और दिन.

పక్ష (స్తేదశ) పఞ్చచ॥ ౧౧౯॥

పక్షః ॥పు॥ ౧-తేదశపఞ్చచ=అట్టియహోరాత్రములు పదునేనుగూడిన కాలము, A fortnight, एक पक्ष.

(పక్షౌ పూర్వాపరౌ) శుక్లకృష్ణౌ

శుక్లః ॥పు॥ ౧-కృష్ణః ॥పు॥ ౧-వరుసగాఁ బూర్వపక్షము (Light fortnight) (शुक्ल पक्ष) నకును, అపరపక్షము (dark fortnight) (कृष्ण पक्ष) నకును పేళ్లు.

మాసస్తు (తావుభౌ)

మాసః ॥పు॥ ౧-తావుభౌ=ఆ శుక్ల కృష్ణ పక్షములు రెండుగూడిన కాలముపేరు, A month, महीना.

ద్వౌద్వౌ మాఘాది మాసౌస్యా) దృతు

ఋతుః ॥పు॥ ౧-మాఘమాసము మొదలు రెండేసి నెలలు గూడిన కాలముపేరు, A season, ऋतु.

(స్తై) రయనం (త్రిభిః)॥ ౧౨౦॥

అయనమ్ ॥న॥ ౧-తైః త్రిభిః=అట్టిఋతువులు మూఁడు గూడినకాలముపేరు, A half-year, अर्ध संवत्सर.

(అయనే ద్వేగతిరుదగ్దక్షిణాఽర్కస్య) వత్సరః।

వత్సరః ॥పు॥ ౧ - సూర్యుని యుత్తరపుదిక్కున సంచారముగాను దక్షిణపుదిక్కున సంచారముగాను నుండు దక్షిణోత్తరాయణములు రెండును సంవత్సరమనఁబడును. ఇదియే

యొకయేఁడు, A year, एक वर्ष. మాఘాది శ్రావణపర్యంతము సూర్యుని యుత్తరగతి, యుత్తరాయణము, Sun's progress to the north of the equator, उत्तरायन. శ్రావణాదిమాఘపర్యంతము దక్షిణగతి, దక్షిణాయనము, Sun's progress to the south of the equator, दक्षिणायन. అట్టి అయనములు రెండు గూడిన కాలము సంవత్సరమనుట, A year, एक वर्ष.

(సమరాత్రిన్దివే కాలే) విషువ ద్విషువం (చ తత్)॥ ౧౨౧॥

విషువత్ - విషువమ్ ॥న॥ ౨ - సమమైన రేయుంబగలు గల కాలము అనఁగా రాత్రియును బగలును సమమైన కాలముపేళ్లు, Equinox, विषुवीय; समान रात और दिन.

(పుష్యయుక్తా పౌర్ణమాసీ పౌషీ

పౌషీ ॥సీ॥ ౧-పుష్యయుక్తా = పుష్యనక్షత్రముతోఁ గూడిన, పౌర్ణమాసీ = పున్నమపేరు, पुष्य नक्षत्र युक्त पूर्णिमा.

(మాసేతుయత్ర సా నామ్నా స) పౌషో (మాఘాద్యాశ్చైవ మేకాదశాఽపరే)॥ ౧౨౨॥

పౌషః ॥పు॥ ౧-ఏ మాసమున నా పున్నమ వచ్చునో, ఆ మాసము పౌష మనంబడును. తక్కిన మాఘమాసము - మొదలగు పదునొకండును నిట్లు తెలియఁదగినవి.

మార్గశీర్షేసహామార్గ ఆగ్రహాయణిక(శ్చసః)

మార్గశీర్షః-సహాః ॥స॥-మార్గః-ఆగ్రహాయణికః ॥పు॥ ౪ - మార్గశీర్షము పేళ్లు, December, January, मार्गशीर्ष.

పౌషేతైష సహస్యౌ (ద్వౌ)

పౌషః-తైషః-సహస్యః ॥పు॥ ౩-పుష్యమాసముపేళ్లు, January-February, पौष.

తపామాఘే (ఽథ

తపాః ॥స॥-మాఘః ॥పు॥ ౨-మాఘమాసముపేళ్లు, February-March, माघ.

థ) ఫాల్గునే (స్యా)_త్త పస్యః ఫాల్గునిక	ఫాల్గునః - తపస్యః - ఫాల్గునికః ॥పు॥ 3 ఫాల్గునమాసము పేళ్లు, March-April, फागुन.
(స్యాచ్చై) చైత్రే చైత్రికో మధుః॥	చైత్ర-చైత్రికః-మధుః ॥పు॥ 3 - చైత్రమాసము పేళ్లు, April-May, चैत.
వైశాఖే మాధవో రాధో	వైశాఖః-మాధవః-రాధః ॥పు॥ 3-వైశాఖమాసము పేళ్లు, May-June, वैशाख.
జ్యేష్ఠే శుక్ర	జ్యేష్ఠః-శుక్రః ॥పు॥ ౨ - జ్యేష్ఠమాసము పేళ్లు, June-July, ज्येष्ठ, जेठ.
శ్శుచి(_స్త్వయమ్)॥ ౧౨౮॥ ఆషాఢే	శుచిః-ఆషాఢః (పా) ఆశాఢః ॥పు॥ ౨-ఆషాఢమాసము పేళ్లు, July-August, आषाढ़.
శ్రావణే త్రు(స్యా)న్న భాశ్శ్రావణిక (శ్చసః)	శ్రావణః-నభాః ॥స॥-శ్రావణికః ॥పు॥ 3 - శ్రావణమాసము పేళ్లు. August-September, श्रावण.
(స్యు) ర్నభస్యః ప్రౌష్ఠపద భాద్ర భాద్రపదా (స్సమాః)॥ ౧౨౯॥	నభస్యః-ప్రౌష్ఠపదః - భాద్రః - భాద్రపదః ॥పు॥ ౪ - భాద్రపదమాసము పేళ్లు, Sixth lunar month, September - October, भाद्र.
(స్యా)దాశ్వినఇషోఽప్యాశ్వయుజోఽపి	ఆశ్వినః-ఇషః-ఆశ్వయుజః ॥పు॥ 3-ఆశ్వయుజమాసము పేళ్లు, October-November, आसोज.
(స్యాత్తు)కార్తికే। బాహులోర్జః కార్తికికో,	కార్తికః-బాహులః-ఊర్జః - కార్తికికః ॥పు॥ ౪ - కార్తికమాసము పేళ్లు, November-December, कार्तीक.
హేమన్త	హేమన్తః ॥పు॥ ౧-హేమన్తఋతువు పేరు, Winter, हेमन्त.

శ్శిశిరో(ఽస్త్రియామ్।	శిశిరః ॥పు॥ ౧ - శిశిరఋతువు, Cold season, शिशिर.
వసన్తే పుష్పసమయస్సురభి	వసన్తః-పుష్పసమయః-సురభిః ॥పు॥ 3-వసంతఋతువుపేళ్లు, Spring, वसन्त.
గ్రీష్మ ఊష్మకః। నిదాఘఉష్ణోపగమ ఉష్ణఊష్మాగమస్తపః॥ ౧౨౭॥	గ్రీష్మః-ఊష్మకః-నిదాఘః-ఉష్ణోపగమః-ఉష్ణః-ఊష్మాగమః-తపః ॥పు॥ ౭-గ్రీష్మఋతువుపేళ్లు, Hot season, ग्रीष्म ऋतु.
(స్త్రియాం) ప్రావృట్ స్త్రియాం భూమ్ని) వర్షా	ప్రావృట్ ॥ష్,సీ॥-వర్షాః ॥ఆ,సీ,బ॥ ౨-వర్షఋతువుపేళ్లు, Rainy Season (Autumn or sultry season), वार्षा ऋतु.
(అథ) శరత్ స్త్రియామ్।	శరత్ ॥ద్॥ (ప) శరదా ॥సీ॥ ౧ - శరదృతువుపేరు, शारत.
(షడమీ) ఋతవః (పుంసి మార్గాదీనాం యుగ్మైః క్రమాత్)॥ ౧౨౮॥	ఋతుః ॥పు॥ ౧ - షడమీ=ఈ యాఱుఋతువులు, మార్గాదీనాంయుగ్మైఃక్రమాత్ = మార్గశీర్షము మొదలైన పండ్రెండు నెలలలో వరుసగా రెండేసినెలలచేత నేర్పడుచున్నవి, Seasons, ऋतुएँ.
సంవత్సరో వత్సరోఽబ్దో హాయనో (ఽస్త్రీ)శరత్సమాః।	సంవత్సరః-వత్సరః-అబ్దః ॥పు॥-హాయనః ॥పు॥ శరత్ ॥ద్॥-సమాః ॥ఆ, బ॥ (ప) సమా ॥సీ॥ ౬-సంవత్సరముపేళ్లు, A year, एक वर्ष.
(మాసేన స్యాదహోరాత్రః పైత్రో వర్షేణ దైవతః)॥	మనుష్యుల యొకమాసముచేత పితృదేవతలకు నొక యహోరాత్రము, A patriarchal day, पितरों का एक दिन.
[దివ్యైర్వర్ష సహస్రైర్ద్వాదశభి ర్దైవతం యుగమ్॥]	అందు శుక్లపక్షము పగలు, కృష్ణపక్షము రాత్రి. మనుష్యుల యొకసంవత్సరము దేవతలకు నొక యహోరాత్రము. అందు ను త

రాయణము పగలు, దక్షిణాయనము రాత్రి; అట్టి మున్నూటఱువది యహోరాత్రములు దేవతల కొకసంవత్సరము. అట్టి పండ్రెండు వేలసంవత్సరములు దేవతలకు నొకయుగము. దేవసంబంధమైన రెండువేల యుగములు బ్రహ్మకు నొక యహోరాత్రము. తౌ = ఆ యహోరాత్రములు, నృణామ్ = మనుష్యులకు, కల్పౌ = రెండుకల్పములు, అందుఁ బగలుదయ కల్పము, రాత్రి క్షయకల్పము, कल्प.

ద్వైవేయుగ సహస్రే ద్వేబ్రాహ్మః కల్పౌతు (తౌనృణామ్॥)

మన్వన్తరం (తుదివ్యానాం యుగానామేకసప్తతిః)॥ ౧౩౦॥

మన్వన్తరమ్ ॥న॥ ౧ - దివ్యానాం యుగానామ్ = దేవయుగములయొక్క, ఏకసప్తతిః = డెబ్బదియొకటి గూడిన కాలముపేరు, मन्वन्तर.

సంవర్తః ప్రలయః కల్పః క్షయః కల్పాన్త (ఇత్యపి। అస్త్రీ) పఙ్కం (పుమాన్) పాప్మాపాప కిల్బిషకల్మషమ్॥ ౧౩౧॥ కలుషం వృజినైనోఘ మంహో దురితదుష్కృతమ్। (స్యా)ద్ధర్మ (మస్త్రియాం) పుణ్య శ్రేయసీ సుకృతం వృషః॥

సంవర్తః-ప్రలయః-కల్పః-క్షయః - కల్పాన్తః ॥పు॥ ౫-ప్రళయకాలముపేళ్లు, Destruction of the world, प्रलय.

పఙ్కమ్ ॥పు॥-పాప్మా ॥న్, పు॥-పాపమ్ కిల్బిషమ్-కల్మషమ్-కలుషమ్-వృజినమ్- ఏనః ॥స్॥-అఘమ్-అంహః ॥స్॥-దురితమ్-దుష్కృతమ్ ॥న॥ ౧౧-పాపముపేళ్లు, Sin, पाप.

ధర్మమ్ ॥పు॥ పుణ్యమ్ - శ్రేయః ॥స్॥ - సుకృతమ్ ॥న॥-వృషః ॥పు॥-౫-పుణ్యముపేళ్లు, Virtue or moral merit, पुण्य.

ముత్ప్రీతిః ప్రమదోహర్షః ప్రమోదామోదసమ్మదాః। (స్యా)దానన్దథురానన్దశ్శర్మ శాతసుఖానిచ॥ ౧౩౩॥

ముత్ ॥ద్॥-ప్రీతిః ॥స్త్రీ॥ ప్రమదః-హర్షః-ప్రమోదః - ఆమోదః - సమ్మదః-ఆనన్దథుః-ఆనన్దః ॥పు॥-శర్మ ॥న్॥ శాతమ్ (పా) సాతమ్-సుఖమ్ ॥న॥ ౧౨ - సంతోషముపేళ్లు, Joy, or pleasure, सुख.

శ్వశ్శ్రేయసం శివం భద్రం కల్యాణం మఙ్గళం శుభమ్। భావుకం భవికం భవ్యం కుశలం క్షేమ(మస్త్రియామ్॥) ౧౩౮॥ శస్తం చా

(థత్రిషుద్రవ్యే పాపపుణ్య సుఖాది)

శ్వశ్శ్రేయసమ్-శివమ్-భద్రమ్-కల్యాణమ్-మఙ్గళమ్-శుభమ్-భావుకమ్ - భవికమ్ - భవ్యమ్-కుశలమ్ ॥న॥ క్షేమమ్ ॥పున్న॥-శస్తమ్ ॥న॥ ౧౨-శుభముపేళ్లు, Happiness, happy or right, कल्याण.

ఈ శబ్దములలో పాప పుణ్య శబ్దములు రెండును సుఖశబ్దము మొదలయిన పదుమూఁడుశబ్దములును ద్రవ్యవాచకములైనపుడు మూఁడులింగములయందు వర్తించును.

మతల్లికా మచర్చికా ప్రకాణ్డ ముద్ఘతల్లజౌ॥

(ప్రశస్త వాచకా వ్యమూ)న్యయ (శ్శుభావహోవిధిః। దైవం దిష్టం భాగధేయం భాగ్యం (స్త్రీ) నియతిర్విధిః॥

మతల్లికా - మచర్చికా ॥సీ॥ - ప్రకాణ్డమ్ ॥న॥ ఉద్ఘః-తల్లజః ॥పు॥ ౫-శ్రేష్ఠవాచకములు, Excellent ones, श्रेष्ठ वाचक. అయః ॥పు॥ ౧-శుభమును జేయు సత్కర్మముపేరు, Good fortune.

దైవమ్-దిష్టమ్-భాగధేయమ్ - భాగ్యమ్ ॥న॥ నియతిః ॥సీ॥ విధిః ॥పు॥ ౬-పూర్వకృతమైన శుభాశుభకర్మముపేళ్లు, Destiny or luck, भाग्य.

హేతు(ర్నా) కారణం బీజం నిదానం త్వాది కారణమ్। క్షేత్రజ్ఞ ఆత్మా పురుషః ప్రధానం ప్రకృతిః (స్త్రియామ్)॥ ౧౩౭॥

హేతు ॥పు॥ కారణమ్ - బీజమ్ ॥న॥ ౩-కారణము పేళ్లు, A cause, कारण. నిదానమ్-ఆదికారణమ్ ॥న॥ ౨-మొదటికారణము పేళ్లు, A primary cause, मूल कारण. క్షేత్రజ్ఞః - ఆత్మా ॥న్॥ పురుషః ॥పు॥ ౩ - జీవుఁడు, The soul, आत्मा. ప్రధానమ్ ॥న॥ ప్రకృతిః ॥సీ॥ ౨-ప్రకృతి పేళ్లు, The cause of the material world, प्रकृति.

(విశేషఃకాలి) కో

అవస్థా ॥సీ॥ ౧-కాలముచేతఁ జేయబడిన ... State

త్త్వంరజ స్తమః। జను
ర్జనన జన్మాని జని రు
త్పత్తి రుద్భవః॥౧౩౭॥

or condition, अवस्था. సత్త్వమ్ - రజః - తమః ॥న్॥న॥ 3 - ప్రకృతిగుణములు, Attributes and essential qualities of matter, प्रकृति के गुण. జనుః ॥న్॥ జననమ్ - జన్మ ॥న్॥న॥ జనిః--॥స్త్రీ॥ (ప) ॥పు॥ ఉత్పత్తిః ॥స్త్రీ॥ ఉద్భవః ॥పు॥ ౬-పుట్టుకపేళ్లు, Birth or production, जन्म.

ప్రాణీతు చేతనో
జన్మీ జన్తు జన్యు శరీరి
ణః। జాతి ర్జాతంచ
సామాన్యం వ్యక్తి స్తు
(పృథగాత్మికా)౧౩౮॥
చిత్తన్తు చేతో హృద
యం స్వాన్తం హృన్మా
నసం మనః॥

ప్రాణీ ॥న్॥ చేతనః - జన్మీ ॥న్॥ జన్తుః - జన్యుః-శరీరీ ॥న్॥పు॥ ౬-మనుష్యులు మొదలు గాఁగల ప్రాణులపేళ్లు, An animal or sentient being, प्राणी. జాతిః ॥స్త్రీ॥ జాతమ్-సామాన్యమ్ ॥న॥ 3 - ఘటత్వాదిజాతిపేళ్లు, Kind or sort, जाति. వ్యక్తిః ॥స్త్రీ॥ ౧-పృథగాత్మికా = జాతికాశ్రయమైన ఘటాదివ్యక్తి పేరు, Individuality, व्यक्ति. చిత్తమ్ - చేతః ॥స్॥ హృదయమ్-స్వాన్తమ్-హృత్ ॥ద్॥ మానసంమనః ॥స్॥న॥ ౭ - మనస్సుపేళ్లు, The mind or faculty of reason, मन.

ఇతి కాలవర్గః.

కాలముతోఁజేరిన పదసమూహము ముగిసెను.

బుద్ధి ర్మనీషా ధిష
ణాధీః ప్రజ్ఞా శేముషీ
మతిః॥ ప్రేక్షోపలబ్ధి శ్చి
త్సంవి త్ప్రతిపజ్జ్ఞప్తిచే
తనాః। ధీ (ర్ధారణా
వతీ మేధా) సంకల్పః
(కర్మమానసమ్॥)
౧౪౧॥

బుద్ధిః-మనీషా-ధిషణా-ధీః-ప్రజ్ఞా - శేముషీ-మతిః-ప్రేక్షా - ఉపలబ్ధిః-చిత్ - సంవిత్ - ప్రతిపత్ ॥ద్॥ జ్ఞప్తిః-చేతనా ॥స్త్రీ॥ ౧౪-బుద్ధి పేళ్లు, Understanding or intellect, बुद्धि. మేధా ॥స్త్రీ॥ ౧-ధారణావతీ = ధారణాశక్తిగల, ధీః = బుద్ధి, Retentive intellect, A comprehensive mind, धारणा शक्ति. సంకల్పః ॥ పు ॥ మానసంకర్మ = మనోవ్యాపారము,

	A resolve, निश्चय. [అవధానం సమాధానం, ప్రణిధానం (తథైవచ) సమాధానం]
చిత్తాభోగో మనస్కార శ్చర్చా సఙ్ఖ్యా విచారణా। అధ్యాహార స్తర్క ఊహో విచికిత్సా తు సంశయః॥ ౧౪౨॥ సన్దేహ ద్వాపరౌ (చాథ)	చిత్తాభోగః - మనస్కారః ॥పు॥ ౨-మనస్సు నిండుకొనియుండుట పేళ్లు, Attention of the mind to its own dealings. చర్చా-సంఖ్యా-విచారణా ॥స్త్రీ॥ 3 - ప్రమాణముచేత నర్థము పరీక్షించుటపేళ్లు, Consideration exercise of judgment, चर्चा. అధ్యాహారః-తర్కః-ఊహః ॥పు॥ 3-తక్కువను పూరించుటకై యెక్కువపదమును దెచ్చుకొనుటకు పేళ్లు, Supplying an ellipsis, कल्पना. అపూర్వముగా నుత్ప్రేక్షించుటకు పేళ్లని కొందఱు, Inferring. విచికిత్సా ॥స్త్రీ॥ సంశయః-సందేహః-ద్వాపరః ॥పు॥ ౪-సందేహము పేళ్లు, Doubt or uncertainty, संशय. [విమర్శో భావనా చైవ వాసనా చ నిగద్యతే]
(సమా) నిర్ణయ నిశ్చయౌ। మిథ్యా దృష్టి ర్నాస్తికతా	నిర్ణయః - నిశ్చయః ॥పు॥ ౨-నిశ్చయము పేళ్లు, Certainty, or ascertainment, निश्चय. మిథ్యాదృష్టిః-నాస్తికతా ॥స్త్రీ॥ ౨-పరలోకము లేదను బుద్ధిపేళ్లు, Heresy, or heterodoxy, नास्तिकता.
వ్యాపాదో ద్రోహచిన్తనమ్॥ ౧౪౩॥	వ్యాపాదః ॥పు॥ ద్రోహచిన్తనమ్ ॥న॥ ౨-ద్రోహము తలంచుటపేళ్లు, An injurious design, द्रोहचिंता.
(సమా) సిద్ధాన్తరా ద్ధాన్తౌ	సిద్ధాన్తః - రాద్ధాన్తః ॥పు॥ ౨-సిద్ధాంతము పేరు, A demonstrated truth, सिद्धान्त.

భ్రాన్తి ర్మిథ్యా మతిర్భ్రమః॥

భ్రాన్తిః-మిథ్యామతిః ॥స్త్రీ॥ భ్రమః ॥పు॥ ౩-భ్రాంతిపేళ్లు, Error or mistake, गलती. Illusion.

సంవి దాగూః ప్రతిజ్ఞానం నియ మాశ్రవసంశ్రవాః॥ ౧౪౪॥ అఙ్గీకా రాభ్యుపగమ ప్రతిశ్రవ సమాధయః॥

సంవిత్ ॥ద్॥ అగూః ॥ఊ॥ (ప) ఆగూః ॥ర్, స్త్రీ॥ ప్రతిజ్ఞానమ్ ॥న॥ నియమః-ఆశ్రవః-సంశ్రవః-అఙ్గీకారః-అభ్యుపగమః-ప్రతిశ్రవః-సమాధిః ॥పు॥ ౧౦-అంగీకారముపేళ్లు, An agreement, promise, assent, अंगीकार.

(మోక్షే ధీ) ర్జ్ఞాన

జ్ఞానమ్॥న॥ ౧-మోక్షమునందలి బుద్ధిపేరు. Knowledge which tends to the emancipation of the souls. True knowledge, ज्ञान.

(మన్యత్ర)విజ్ఞానంశిల్ప శాస్త్రయోః॥ ౧౪౫॥

విజ్ఞానమ్ ॥న॥ ౧-మోక్షముకంటె వేఱైన శిల్పచిత్రాదిశాస్త్రమునం దున్న బుద్ధిపేరు. Knowledge of arts, विज्ञान.

ముక్తిః కైవల్య నిర్వాణ శ్రేయో నిశ్శ్రేయసామృతమ్ । మోక్షో ఽపవర్గో ఽ

ముక్తిః ॥స్త్రీ॥ కైవల్యమ్ - నిర్వాణమ్ - శ్రేయః ॥స్॥ నిశ్శ్రేయసమ్ - అమృతమ్ ॥న॥ మోక్షః-అపవర్గః ॥పు॥ ౮ - మోక్షముపేళ్లు, Beatitude, Absolution or that which tends to exempt the souls from further transmigration, मुक्ति.

థాజ్ఞాన మవిద్యాఽహంమతిః స్త్రియామ్॥

అజ్ఞానమ్ ॥న॥ అవిద్యా-అహంమతిః ॥స్త్రీ॥ ౩-అజ్ఞానముపేళ్లు, Spiritual ignorance, अज्ञान.

రూపం శబ్దో గన్ధ రస స్పర్శాశ్చ విషయా(అమీ) । గోచరా ఇన్ద్రి యార్థాశ్చహృషీకం వి

విషయాః-గోచరాః - ఇన్ద్రియార్థాః ॥పు, బ॥ ౩ - రూపము-శబ్దము-గంధము-రసము స్పర్శమునను నీ యయిదు విషయములపేళ్లు;

పయాన్ద్రియమ్॥ కర్మే న్ద్రియంతు(పాయ్వాది (మనో నేత్రాది) ధీన్ద్రి యమ్॥

Five objects of sense, **विषय.** హృషీకమ్-విషయి ॥న్॥ ఇన్ద్రియమ్ ॥న॥ 3-ఇంద్రియముల పేళ్లు, An organ of sense. కర్మేన్ద్రియమ్ ॥న॥ ౧-పాయ్వాదిపాయూపస్థవాక్పాణిపాదముల పేళ్లు. An organ of action, **कर्मेन्द्रिय.** ధీన్ద్రియమ్॥ ౧-మనోనేత్రాది = మనోనేత్రజిహ్వాఘ్రాణత్వక్ శ్రోత్రముల పేరు, An intellectual organ, **ज्ञानेन्द्रिय.**

తువరస్తు కషాయో (ఽస్త్రీ) మధురో లవణః కటుః॥ ౧౮౮॥ తిక్తోఽమ్లశ్చ (రసాః పుంసి) (తద్వత్సు షడమీ త్రిషు)

తువరః (పా) తూవరః - కషాయః ॥పు॥ ౨ - ఒగరు పేళ్లు, Astringency, **कसैली.** మధురః॥ ౧-తియ్యదనము పేరు, Sweetness, **मीठापन.** లవణః ॥పు॥ ౧-ఉప్పన, Salt taste, **नमकीन.** కటుః ॥పు॥ ౧ - కారము, Pungency, **तीखापन.** తిక్తః ॥పు॥ ౧ - చేదు పేరు, Bitterness, **कड्वा.** అమ్లః (ప) అంబ్లః ॥పు॥ ౧ - పుల్లనపేరు, Sourness, **खट्टापन.** ఈ యాఱుశబ్దములును రసవాచకములైనపుడు పుల్లింగములు. ఆ రసముతోఁ గూడిన వస్తువులను జెప్పునపుడు త్రిలింగకములు.

(విమర్దోత్థే) పరిమలో (గన్ధే జనమనోహరే)॥ ౧౮౯॥ ఆమోద (స్సోఽతినిర్హారీ)

పరిమలః ॥పు॥ ౧ - నానాద్రవ్యములను మెదుపుటవలనఁ బుట్టినదై జనులకు మనోహరమైయుండు గన్ధము పేరు, A pleasing scent, **खुशबू.** ఆమోదః ॥పు॥ ౧ - మిక్కిలి దూరముగా వ్యాపించునట్టి యా పరిమళము పేరు, A delightful and strong smell, **गंध.**

(వాచ్యలిఙ్గత్వ) (మాగుణాత్)॥

ఇది మొదలు 'గుణేశుక్లాదయః' అనుచో గల శుక్ల శుభ్రాది శబ్దములవఱకుఁ గల శ మలు విశేష్యముయొక్క లింగమును బొంద నవి.

సమాకర్షితు నిర్హారీ సురభి ర్ఘ్రాణతర్పణః॥ ఇష్టగన్ధ స్సుగన్ధి స్స్యా దామోదీముఖవాసనః పూతిగన్ధిస్తు దుర్గన్ధో విస్రం (స్యా) దామ గన్ధి(యత్)॥ ౧౫౧॥

సమాకర్షి ॥న్॥ నిర్హారీ ॥న్॥ ౨ - దూ ముగా వ్యాపించు గంధముగల వస్తువుపేరు A scent spreading far, सुरभि. సురభిః ఘ్రాణతర్పణః-ఇష్టగన్ధః-సుగన్ధిః॥ ౪ - మం గంధముగల వస్తువుపేళ్లు, A fragrant sub stance, सुगंध. ఆమోదీ ॥న్॥-ముఖవాసన ౨ - కర్పూరము మొదలయిన ముఖవాసన ద్రవ్యము పేళ్లు, A perfume for th mouth. పూతిగన్ధిః-దుర్గన్ధః॥ ౨-దుర్గంధవ గల వస్తువుపేళ్లు, An ill-smelling sub stance, दुर्गंध. విస్రమ్ - ఆమగన్ధి ॥న్॥ ౨ అపక్వమైన మాంసాదులవంటి గంధముగ వస్తువుపేళ్లు, Smell of raw meat, मा की गंध.

శుక్ల శుభ్రశుచి శ్వేత విశద శ్యేతపాణ్డరాః। అవదాత స్సితో గౌరో వలక్షో ధవలోఽర్జునః॥

శుక్లః-శుభ్రః-శుచిః-శ్వేతః-విశదః-శ్యేత పాణ్డరః-అవదాతః-సితః-గౌరః-వలక్షః (ప అవలక్షః-ధవలః-అర్జునః॥ ౧౩-తెలుపువర్ణ పేళ్లు, White, सफेद.

హరిణః పాణ్డురః పాణ్డు (రీషత్పాణ్డుస్తు) ధూసరః॥

హరిణః - పాణ్డురః - పాణ్డుః॥ ౩ - తెలు పచ్చన కలిసిన వర్ణముపేళ్లు, Yellowi white, पीला. పేరు, Grey, धूसर. ధూ రః ౧-ఈషత్పాణ్డుః = ఇంచుక తెలుపువ

కృష్ణే నీలాసిత
శ్యామ కాల శ్యామల
మేచకాః॥ ౧౫౩॥

కృష్ణః-నీలః-అసితః-శ్యామః-కాలః- శ్యామలః - మేచకః॥ ౭ - నలుపువర్ణముపేళ్లు, Black, or dark blue, काला या नील.

పీతో గౌరో హరి
ద్రాభః పాలాశో హరి
తో హరిత్‌।

పీతః-గౌరః-హరిద్రాభః॥ 3 - పసుపువన్నెపేళ్లు, Yellow, पीला. పాలాశః (పా) పలాశః - హరితః - హరిత్॥ 3-ఆకుపచ్చవర్ణముపేళ్లు, Green, हरा.

లోహితో రోహి
తో రక్తశ్శోణః (కోక
నదచ్ఛవిః)॥ ౧౫౪॥
అవ్యక్తరాగ) స్త్వ
రుణ శ్శ్వేతరక్తస్తు

లోహితః-రోహితః-రక్తః॥ 3 - ఎఱుపువన్నెపేళ్లు, Red, लाल. శోణః ౧-కోకనదచ్ఛవిః = ఎఱ్ఱకలువవంటి కాంతిగల యెఱుపువర్ణము పేరు, Crimson, लोहित वर्ण. అరుణః॥ ౧-వ్యక్తముగాని యెఱుపుపేరు, Dark red, गहरा लाल.

పాటలః। [తామ్రో వి
పీతరక్తస్తు పిఙ్గరః పరి
కీర్తితః]

పాటలః॥ ౧ - తెలుపు నెఱుపుంగూడిన వర్ణముపేరు, Pale red, पटल. [తామ్రః-విపీతరక్తః-పిఙ్గరః॥ 3-పసుపు నెఱుపు కలిసిన వర్ణముపేళ్లు]

శ్యావ (స్యా) త్కపిశో

శ్యావః - కపిశః॥ ౨-మర్కటవర్ణమువంటి వర్ణముపేళ్లు, Brown, भूरा.

ధూమ్ర ధూమలౌ
కృష్ణలోహితే॥ ౧౫౫॥

ధూమ్రః-ధూమలః - కృష్ణలోహితః॥ 3 - నలుపును నెఱుపును గలిసిన వర్ణముపేళ్లు, Purple, बैंगनी.

కడారః కపిలః పిఙ్గ
పిశఙ్గౌ కద్రుపిఙ్గలౌ॥

కడారః-కపిలః-పిఙ్గః-పిశఙ్గః-కద్రుః-పిఙ్గలః॥ ౬ - గోరోచనవర్ణమువంటి వర్ణముపేళ్లు, Tawny, भूरा.

శబలైతాశ్చ కర్బురే॥	కర్బురః॥ ౬ - నానావర్ణములపేళ్లు, Vari gated, रंगो के नाम.
(గుణే శుక్లాదయః పుంసి)	శుక్లశబ్దము మొదలుకొని కర్బురశబ్ద వఱకు గల యీ శబ్దములును వర్ణవాచక లైనప్పుడు పుల్లింగములు. వర్ణముగల వ వును జెప్పునపుడు విశేష్యముయొక్క లింగ గలవి.
(గుణిలిఙ్గాస్తుతద్వతి)।	
ఇతి ధీవర్గః.	బుద్ధితోఁజేరిన పదసమూహము ముగిసెను
బ్రాహ్మీతు భారతీ భాషా గీర్వాగ్వాణీ సరస్వతీ॥ ౧౪౭॥ వ్యాహార ఉక్తి ర్లపితం భాషితం వచనం వచః।	బ్రాహ్మీ భారతీ భాషా గీః ॥ర॥ - వా చ్॥-వాణీ సరస్వతీ ॥సీ॥ - వ్యాహారః ॥పు ఉక్తిః ॥సీ॥-లపితమ్-భాషితమ్-వచనమ్-వ ॥స॥న॥ ౧౩-వాక్కుపేళ్లు. ఇందులో మొ యేడు సరస్వతీదేవికిని పేళ్లు, Speec Goddess of speech, सरस्वती.
అపభ్రంశోఽపశబ్ద (స్స్యాత్)	అపభ్రంశః - అపశబ్దః ॥పు॥ ౨-అపశబ్ద పేళ్లు. Ungrammatical word or lang age, अपशब्द.
(చ్ఛాస్త్రే) శబ్దస్తు (వాచికః)॥ ౧౪౮॥	శబ్దః ॥పు॥ ౧ - వ్యాకరణాదిశాస్త్రము దర్థవాచకముగా వ్యవహరింపఁబడు సుశబ్ద పేరు, A word, शब्द.
(తిఙ్సుబన్తచయో) వాక్యం (క్రియావా కారకాన్వితా)।	వాక్యమ్ ॥న॥ ౧-తిఙన్తమనఁగా క్రి సుబన్తమనఁగా శబ్దము కాన నివి సంబం చిన యర్థముగల పదసమూహము వా మనంబడును. Sentence, वाक्य. ద్వితీయ

	కారకములతోఁ గూడియున్న క్రియయైనను వాక్యమనఁబడును. ॥ఉదా॥ ఘట మానయ.
శ్రుతిః (స్త్రీ) వేద ఆమ్నాయ స్త్రయీ ధర్మస్తు (తద్విధిః)॥ ౧౫౯॥	శ్రుతిః ॥స్త్రీ॥ - వేదః-అమ్నాయః ॥పు॥ 3-వేదముపేళ్లు, Holy writ, वेद. త్రయీధర్మః ॥పు॥ ౧-తద్విధిః=ఆ వేదమునందుఁ జెప్పఁబడియున్న యజ్ఞాదివిధులపేరు, Duty enjoined by Vedas, वेदविधि.
(స్త్రియా) మృక్సామ యజుషీ (ఇతి వేదా	ఋక్ ॥చ్॥స్త్రీ॥-సామ ॥న్॥ యజుః ॥స్॥న॥ 3-వరుసగా ఋక్సామయజుర్వేదములపేళ్లు.
స్త్రయ) స్త్రయీ। (శిక్షేత్యాదిశ్రుతే రఙ్గ)	త్రయీ ॥స్త్రీ॥ - మూఁడు వేదముల సమూహము, [శిక్షావ్యాకరణంఛన్దో నిరుక్తం జ్యోతిషం తథా। కల్పశ్చేతి షడఙ్గాని వేదస్యాహుర్మనీషిణః॥] శిక్షా, Pronunciation, उच्चारण. వ్యాకరణమ్, Grammar, व्याकरण. ఛన్దః ॥స్॥న॥ Prosody, छंद. నిరుక్తమ్, Explanation of obscure terms, वेद शब्दों की व्याख्या. జ్యోతిషమ్, Astronomy, ज्योतिष. కల్పః, Religious rites, कर्मकांड. ఈ యాఱును వేదాంగములు.
మోఙ్కార ప్రణవౌ (సమౌ)॥ ౧౬౦॥ ఇతిహాసః పురావృత్త	ఓంకారః - ప్రణవః ॥పు॥ ౨- ప్రణవము పేళ్లు. ఇతిహాసః ॥పు॥ - పురావృత్తమ్ ॥న॥ ౨-భారతము మొదలైన యితిహాసములు. Heroic history, इतिहास.
(ముదాత్తాద్యా స్త్ర	స్వరాః ॥పు, బ॥ ౧-ఉదాత్తాద్యాః=ఉదా
యః) స్వరాః।	త్తానుదాత్త స్వరితములు పేరు. Acute.

	grave or circumflex accents, उच्चारण भेद.
ఆన్వీక్షికీ దణ్డనీతి (స్తర్క విద్యార్థ శాస్త్రయోః)॥ ౧౬౧॥	ఆన్వీక్షికీ ॥స్త్రీ॥ ౧ - గౌతమాది ప్రణీతమైన తర్కశాస్త్రమునకు Logic, तर्क దణ్డనీతిః ॥స్త్రీ॥ ౧ - చాణక్యాదిప్రణీతమైన నీతిశాస్త్రమునకును Politics, राजनीति, పేరు.
ఆఖ్యాయికోపలబ్ధార్థా	ఆఖ్యాయికా-ఉపలబ్ధార్థా ॥స్త్రీ॥ ౨-ఎఱుఁగఁబడిన యర్థము-అనఁగా సత్యమైన విషయము గలిగిన హర్షచరితమువంటి కృతి, A true or probable story, कहानी.
పురాణం పఞ్చలక్షణమ్ [సర్గశ్చ ప్రతిసర్గశ్చ వంశోమన్వన్తరాణిచ । వంశానుచరితం చేతి లక్షణానాంతు పఞ్చకమ్]	పురాణమ్-పఞ్చలక్షణమ్ ॥న॥ ౨ సర్గము, ప్రతిసర్గము, వంశము, మన్వంతరము, వంశానుచరితము అనెడి పంచలక్షణములతోఁ గూడిన మాత్స్యాది పురాణముల పేళ్లు, Theogony under five heads; the creation; the destruction and renovation of worlds; genealogy of gods and heroes; the reigns of Manus; and the transactions of their descendants, पुराण.
ప్రబన్ధకల్పనా కథా	ప్రబన్ధకల్పనా-కథా ॥స్త్రీ॥ ౨-ఇంచుక సత్యమైన యర్థముగల కాదంబర్యాది రచనలపేళ్లు, A feigned story, प्रबन्ध.
ప్రవహ్లికా ప్రహేలికా॥ ౧౬౨॥	ప్రవహ్లికా - ప్రహేలికా ॥స్త్రీ॥ ౨-గూఢార్థముగల ప్రబన్ధము పేళ్లు, A riddle, गूढार्थ प्रबन्ध.

స్మృతిస్తు ధర్మసంహితా

స్మృతిః - ధర్మసంహితా ॥స్త్రీ॥ ౨ - మానవాది ధర్మశాస్త్రములపేళ్లు, A code of laws, धर्म शास्त्र.

సమాహృతిస్తు సఙ్గ్రహః।

సమాహృతిః ॥స్త్రీ॥ - సంగ్రహః ॥పు॥ ౨ - అనేకస్థలములయందుండు నర్థముల నొకటిగాఁ గూర్చిన గ్రంథము. A compilation and abridgment, संग्रह.

సమస్యాతు సమాసార్థా

సమస్యా-సమాసార్థా ॥స్త్రీ॥ ౨ - కవిశక్తిపరిజ్ఞానార్థమై యియ్యంబడు పద్యాంశముపేళ్లు, A part of a stanza, समस्या.

కింవదన్తీ జనశ్రుతిః॥

కింవదన్తీ - జనశ్రుతిః ॥స్త్రీ॥ ౨ - లోకప్రవాదముపేళ్లు, rumour, किंवदन्ती.

వార్తాప్రవృత్తిర్వృత్తాన్త ఉదన్తస్స్యా దథాహ్వయః। ఆఖ్యాఽఽహ్వేఽభిధానంచ నామధేయంచ నామచ॥

వార్తా ప్రవృత్తిః ॥స్త్రీ॥-వృత్తాన్తః-ఉదన్తః॥పు॥ ౪-వృత్తాంతముపేళ్లు, Tidings (News,) समाचार.

ఆహ్వయః ॥పు॥-ఆఖ్యా-ఆహ్వా ॥స్త్రీ॥ - అభిధానమ్-నామధేయమ్-నామ ॥న్॥న॥ ౬-నామధేయముపేళ్లు, A name or appellation, नाम.

హూతి రాకారణాఽఽహ్వానం

హూతిః-ఆకారణా ॥స్త్రీ॥ - ఆహ్వానమ్ ॥న॥ 3 - పిలుచుటపేళ్లు, A call or summons, आह्वान.

సంహూతి (ర్బహుభిః కృతా)

సంహూతిః ॥స్త్రీ॥ ౧ - బహుభిఃకృతా = పెక్కండ్రుచేరి పిలుచుటపేరు, Clamour of Citation by many at once, बहुत लोगों

వివాదో వ్యవహార (స్స్యా)	వివాదః-వ్యవహారః ॥పు॥ ౨-తగవుపే A contest or law suit, विवाद ; मुकद्द
దుపన్యాస స్తు వాఙ్ముఖమ్॥ ౧౬౫॥	ఉపన్యాసః ॥పు॥ - వాఙ్ముఖమ్ ॥న॥ ౨ వాక్యారంభము పేళ్లు, The exordiu प्रस्तावना.
ఉపోద్ఘాత ఉదాహారః	ఉపోద్ఘాతః - ఉదాహారః ॥పు॥ (ప) ఉ హరణమ్॥ ౨ - ఉదాహరించుట పే An example, Introduction, Prefac उदाहरण.
శపనంశపథఃపుమాన్।	శపనమ్ ॥న॥ శపథః ॥పు॥ ౨ - ఒట్టుపె కొనుట, An oath, प्रण.
ప్రశ్నోఽనుయోగః పృచ్ఛాచ	ప్రశ్నః - అనుయోగః ॥పు॥ పృచ్ఛా ॥ 3-అడుగుట పేళ్లు, A question, प्रश्न.
ప్రతివాక్యోత్తరే (సమే)॥ ౧౬౬॥	ప్రతివాక్యమ్ - ఉత్తరమ్ ॥న॥ ౨-ఉత్త మిచ్చుట పేళ్లు, An answer, उत्तर.
మిథ్యాభియోగోఽభ్యాఖ్యాన	మిథ్యాభియోగః ॥పు॥ - అభ్యాఖ్యాన ॥న॥ ౨-లేనిదాని నాక్షేపించుట, A groun less demand, मिथ्यारोप.
(మథ) మిథ్యాభిశంసనమ్। అభిశాపః	మిథ్యాభిశంసనమ్ ॥న॥ అభిశాపః ॥ ౨-లేనిదోషమును పైఁబెట్టుట పేళ్లు, A fal accusation, मिथ्याभियोग.
ప్రణాదస్తు (శబ్ద స్స్యాదనురాగజః)॥ ౧౬౭॥	ప్రణాదః ॥పు॥ ౧ - అనురాగజః = అ రాగమువలనఁ బుట్టిన, శబ్దః = శబ్దముపేర A sound indicating affection, प्रेमोत्पाद शब्द.
యశః కీర్తి స్సమ	యశః ॥స॥-కీర్తిః-సమజ్ఞా (పా) సమాఖ్యా

ష్టాచ	॥స్త్రీ॥ 3 – కీర్తిపేళ్లు, Fame, reputation, कीर्ति.
స్తవః స్తోత్రం స్తు ర్నుతిః।	స్తవః ॥పు॥ – స్తోత్రమ్ ॥న॥ – స్తుతిః–నుతిః ॥స్త్రీ॥ ర–స్తోత్రముపేళ్లు, Praise, प्रशंसा.
ఆమ్రేడితం (ద్వి స్త్రిరుక్తం)	ఆమ్రేడితమ్ ॥న॥ ౧ – ద్విః త్రిః ఉక్తమ్ = (హర్షాదులచేత) రెండుమూఁడు మాఱులు పలుకఁబడిన శబ్దముపేరు, Repetition, दोहराव.
ముచ్చైర్ఘుష్టం తు ఘోషణా॥ ౧౬౮॥	ఉచ్చైర్ఘుష్టమ్ ॥న॥ – ఘోషణా ॥స్త్రీ॥ ౨– గట్టిగాఁబలుకుట పేళ్లు, Making a loud noise, चिल्लाहट, घोषणा.
కాకుః (స్త్రియాం కారో యశ్శోకభీ త్యాదిభి ర్ధ్వనేః)।	కాకుః ॥స్త్రీ॥ ౧ – శోకభీత్యాదిభిః ధ్వనేః వికారః = శోకభయాదులచేత నయిన ధ్వని యొక్క వికారముపేరు, Change of voice in grief, fear, &c. ध्वनि भेद.
అవర్ణాక్షేప నిర్వా పరీవా దాపవాద పత్)॥ ౧౬౯॥ ఉప క్రోశో జుగుప్సాచ కు త్సా నిన్దాచ గర్హణే।	అవర్ణః–ఆక్షేపః–నిర్వాదః–పరీవాదః –(పా) పరివాదః–అపవాదఃఉపక్రోశః ॥పు॥–జుగుప్సా – కుత్సా–నిన్దా ॥స్త్రీ॥–గర్హణమ్ ॥న॥ ౧౦–నిందపేళ్లు, Censure, blame, or contempt, घृणा.
పారుష్య మతివాద స్స్యాత్)	పారుష్యమ్ ॥న॥–అతివాదః ॥పు॥ ౨–అప్రియముగాఁ బలుకుట పేళ్లు, Opprobrious speech, कटुवचन.
భర్త్సనం (త్వపకా గిః)॥ ౧౭౦॥	భర్త్సనమ్ ॥న॥ ౧ – అపకారగీః=పరుసోక్తి భయమును బుట్టించు నపకారవాక్యముపేరు, Menace, फटकार.

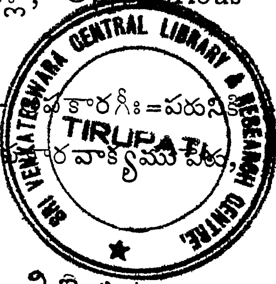

(య స్సనిన్ద ఉపాలమ్భ స్తత్రిస్యా)త్పరిభాషణమ్।

పరిభాషణమ్ ॥న॥ ౧ - నిందతోఁగూడిన యుపాలంభముపేరు. ఉపాలంభమనిన ఎత్తిపొడుచుట, మర్మము దూఱనాడుట, Reproof attended with insult or discouragement, ताना.

(తత్ర) త్వాక్షారణా (యస్స్యా దాక్రోశో మైథునం ప్రతి)॥ ౧౭౧॥

ఆక్షారణా ॥స్త్రీ॥ (ప) ఆక్షారణమ్ ॥న॥ ౧- మైథునం ప్రతియః ఆక్రోశః తత్రస్యాత్ =పరస్త్రీపురుషసంయోగనిమిత్తమువలనఁ గలుగు నింద పేరు, A calumnious accusation of adultery, व्यभिचार—निन्दा.

(స్యా) దాభాషణమాలాపః

ఆభాషణం ॥న॥ ఆలాపః ॥పు॥ ౨-గమనాగమనాది సమయమునందలి మంచిమాటపేళ్లు, Speaking of addressing, आलाप.

ప్రలాపో౽(నర్థకం వచః)।

ప్రలాపః ॥పు॥ ౧ - అనర్థకంవచః = అప్రయోజకమైన మాటపేరు, Incoherent speech, बकवाद प्रलाप.

అనులాపో (ముహుర్భాషా)

అనులాపః ॥పు॥ ౧ - ముహుర్భాషా=పలుమాఱు పలుకుటపేరు, Repetition, tautology, दोहराना.

విలాపః పరిదేవనమ్॥ ౧౭౨॥

విలాపః ॥పు॥-పరిదేవనమ్ ॥న॥ ౨-దుఃఖముతోడిమాటపేళ్లు, Lamentation, विलाप.

విప్రలాపో (విరోధోక్తి)

విప్రలాపః ॥పు॥ ౧-విరోధముగఁ బలుకుటపేరు, Quarrel or mutual contradiction, विरोध करना.

స్సంలాపో (భాషణం మిథః)।

సంలాపః (పా) సల్లాపః ॥పు॥ ౧-ప్రీతిచేతఁ బరస్పరము సంభాషించుట పేరు, Conversation, वार्तालाप.

సుప్రలాప స్సువచన	సుప్రలాపః ॥పు॥ - సువచనమ్ ॥న॥ ౧-పరిశుద్ధమైన మాటపేరు, Elegant discourse, शुद्ध वार्तालाप.
మపలాపస్తు నిహ్నవః॥	అపలాపః-నిహ్నవః ॥పు॥ ౧-మోసపుచ్చుమాట, Denial or concealment of knowledge, अपलाप.
సందేశవా గ్వాచికం (స్యాత్)	సందేశవాక్ ॥చ్, స్త్రీ॥ - వాచికమ్ ॥న॥ చెప్పిపంపుమాట పేళ్లు, A verbal message, संदेश.
(వాగ్భేదాస్తు త్రిషూత్తరే)।	రుశతీశబ్దము మొదలు సమ్యక్ఛబ్దమువఱకు వాగ్విశేషములు ॥త్రి॥
రుశతీ (వాగకల్యాణీస్యా) త్కల్యాతు శుభాత్మికా॥ ౧౭౪॥ (అత్యర్థమధురం) సాన్త్వం సంగతం హృదయంగమమ్। నిష్ఠురం పరుషం గ్రామ్య మశ్లీలం సూనృతం (ప్రియే॥౧౭౫॥ సత్యేఽథ) సఙ్కులక్లిష్టే (పరస్పరపరాహతే। లుప్తవర్ణపదం గ్రస్తం నిరస్తం (త్వరితోదితమ్)॥ ౧౭౬॥	రుశతీ-(పా) ఉషతీ ॥స్త్రీ॥ ౧ - అకల్యాణీ= అశుభమైనవాక్కు, Unauspicious discourse, अशुभ संवाद. కల్యా॥ ౧ - శుభాత్మికా = శుభమైన వాక్కు, Auspicious discourse, शुभ संवाद. సాన్త్వమ్॥౧-అత్యర్థమధురమ్ = మిక్కిలి ప్రియమైనవాక్యము, Sweet and conciliating, मधुर संवाद. సంగతమ్-హృదయంగమమ్ ॥న॥ ౧ - మనస్సునకు సరిపోయిన వాక్యము, Apposite and proper, संगत बात. నిష్ఠురమ్ - పరుషమ్ ॥న॥ ౧-కఠినమైనమాట, Harsh, परुष वचन గ్రామ్యమ్-అశ్లీలమ్॥ ౧ - పామరజనవాక్యము, Vulgar coarse, अश्लील वार्ता. సూనృతమ్॥ ౧ - ప్రియేసత్యే = ప్రియమును సత్యమునైన వాక్యము, Pleasing and true, सत्य व प्रिय वचन. సఙ్కులమ్-క్లిష్టమ్॥ ౧ - పరస్పరపరా

హతే = పూర్వోత్తరవిరుద్ధమైన వాక్యము, Inconsistent, असंबद्ध. గ్రస్తమ్॥ ౧-లుప్త వర్ణపదమ్ = అశక్త్యాదులచేత వర్ణముగాని పదముగాని లోపించినవాక్యము, Imperfectly pronounced, अस्पष्ट उच्चरित वाक्य. నిరస్తమ్॥ ౧ - త్వరితోదితమ్ = త్వరచేతం బుట్టిన వాక్కు, Spoken fast, शीघ्र कही वार्ता.

అమ్బూకృతం (సనిష్ఠీవ) మబద్ధం స్యాదనర్థకమ్। అనక్షర మవాచ్యం స్యా దాహతంతు మృషార్థకమ్॥ ౧౩౭॥ (అథ) మ్లిష్టమవిస్పష్టం వితథం (త్వనృతంవచః)। (సోల్లుణ్ఠనంతు సోత్ప్రాసం ఘుణితం రతికూజితమ్।) సత్యం తథ్యమృతం సమ్యగ్ (అమూని త్రిషుతద్వతి) ॥౧౩౮॥

అమ్బూకృతమ్॥ ౧-సనిష్ఠీవమ్ = తుంపురులతోం గూడినవాక్యము, Sputtered, क्रोध से कही वार्ता. అబద్ధమ్-అనర్థకమ్॥ ౨-పొసంగని మాట, Unmeaning discourse, असंगत वार्ता. అనక్షరమ్-అవాచ్యమ్॥ ౨-ఉచ్చరింపరాని తిట్టు, Unfit to be uttered, अनुचित वार्ता. ఆహతమ్ - మృషార్థకమ్॥ ౨ - మిక్కిలియు నసంభావితమైన యర్థముగలమాట, An assertion of impossibility, असंभव वार्ता. మ్లిష్టమ్-అవిస్పష్టమ్॥ ౨-అర్థము తెలియరానిమాట, An indistinct speech, अस्पष्ट वार्ता. వితథమ్॥ ౧-అనృతమ్ వచః= అసత్యవాక్కు, Falsehood, झूठ. సత్యమ్-తథ్యమ్ - ఋతమ్ - సమ్యక్ ॥చ్॥ ౪ - సత్యవాక్కు, Truth, सत्य. ఈ సత్యాది శబ్దములు నాలుగును సత్యవాక్కుగల వస్తువును జెప్పునపుడు ॥త్రి॥

ఇతి వాగ్వర్గః

వాక్కుతోం జేరిన పదసమూహము ముగిసెను.

శబ్దేనినాద నినదధ్వని ధ్వానరవస్వనాః। స్వాననిర్ఘోష నిర్హ్రాద నాదనిస్వాననిస్వనాః॥ ఆరవారావ సంరావ విరావా

శబ్దః-నినాదః-నినదః-ధ్వనిః-ధ్వానః-రవః-స్వనః - స్వానః - నిర్ఘోషః - నిర్హ్రాదః-నాదః-నిస్వానః-నిస్వనః-ఆరవః-ఆరావః - సంరావః-విరావః - ॥పు॥ ౧౭ - మ్రోఁతపేళ్లు, Sound, ध्वनि.

(అథ) మర్మరః। (స్వనితే వస్త్రపర్ణానాం) (భూషణానాం తు) శిఞ్జితమ్

మర్మరః ॥పు॥ ౧-వస్త్రపర్ణానామ్ - స్వనితే = కోకలు ఆకులు వీని మ్రోఁత, Rustling, खड़खड़ाहट. శిఞ్జితమ్ ॥న॥ (పా) శింజా ॥స్రీ॥ ౧ - భూషణములధ్వని, The tinkling of ornaments, नूपर ध्वनि.

నిక్వాణో నిక్వణః క్వాణః కణః క్వణన (మిత్యపి)।

నిక్వాణః - నిక్వణః - క్వాణః-క్వణః ॥పు॥-క్వణనమ్ ॥న॥ ౫ - వీణాదిసకలవాద్య ధ్వనుల పేళ్లు, A tone or musical sound, मधुर ध्वनि.

వీణాయాః క్వణతేః ప్రాదేః ప్రక్వాణ ప్రక్వణాదయః॥ ౧౮౧॥

ప్రాదేః క్వణతేః (నిష్పన్నాః) = ప్ర అనునది మొదలయిన యుపసర్గలకం బరమైన క్వణధాతువుమీఁదఁ బుట్టిన, ప్రక్వాణ ప్రక్వణాదయః = ప్రక్వాణ ప్రక్వణాది శబ్దములు, వీణాయాః = వీణయొక్క, స్వనితే = ధ్వనియందు వర్తించును. The sound of lute, वीणा की ध्वनि.

కోలాహలః కలకల

కోలాహలః - కలకలః ॥పు॥ ౨-గుంపులోఁ బుట్టిన గొప్పరొదపేళ్లు, A confused sound, कोलाहल.

(స్తిరశ్చాం) వాశితం రుతమ్।

వాశితమ్ - రుతమ్ ॥న॥ ౨ - తిరశ్చామ్ = మృగపక్ష్యాదులయొక్క ధ్వనిపేళ్లు, The cry of birds &c. पक्षियों की बोली.

(స్త్రీ) ప్రతిశ్రుత్ప్రతిధ్వానే

ప్రతిశ్రుత్ ॥స్త్రీ॥-ప్రతిధ్వానః ॥పు॥ ౨-ప్రతిధ్వని పేళ్లు, An echo, प्रतिध्वनि.

గీతం గాన(మిమే సమే)॥ ౧౮౧

గీతమ్-గానమ్॥న॥౨-పాటపేళ్లు, Singing, गाना.

ఇమే = ఈరెండును, సమే = సమార్థకములు.

ఇతి శబ్దాదివర్గః

శ్రోత్ర మొదలైన పదసమూహము ముగిసెను.

నిషాదర్షభ గాన్ధార షడ్జమధ్యమ ధైవతాః। పఞ్చమ (శ్చేత్యమీసప్త తన్త్రీ) కణ్ఠోత్థితా స్స్వరాః)॥ ౧౮౩॥

నిషాదః - ఋషభః-గాన్ధారః-షడ్జః-మధ్యమః-ధైవతః-పఞ్చమః ॥పు॥ ౭-అమీసప్త = ఈయేడును, తన్త్రీకణ్ఠోత్థితాః=వీణయందును కంఠమునందును బుట్టు, స్వరాః = స్వరముల పేళ్లు. The seven musical notes, संगीत के सात स्वर.

[షడ్జం మయూరో వదతి గావస్త్వృషభ భాషిణః। అజావికంతు గాన్ధారం క్రౌఞ్చః క్వణతి మధ్యమమ్॥ పుష్పసాధారణే కాలే పికః కూజతి పఞ్చమమ్। ధైవతం హేషతే వాజీ నిషాదం బృంహతే గజః॥ మయూరాదయ ఏతే హి మత్తా గాయన్తి పఞ్చమమ్॥] అధికపాఠము.

కాకలీ (తుకలేసూక్ష్మే)

కాకలీ ॥స్త్రీ॥ ౧-సూక్ష్మేకలే=సూక్ష్మమైన కలధ్వనిపేరు, Minute tone, धीमी आवाज़.

(ధ్వనౌతు మధురాస్ఫుటే)।కలో(మన్ద్రస్తు (గమ్భీరే) తారో(త్యుచ్చై) స్త్రయ

కల.॥ ౧ - మధురాస్ఫుటే ధ్వనౌ=శ్రోత్రసుఖమును అస్పష్టవర్ణములునైన ధ్వనిపేరు, An inarticulate but sweet tone, अस्पष्ट पर मधुर ध्वनि. మన్ద్రః॥ ౧-గమ్భీరే=గంభీ

స్త్రీషు॥ ౧౨౪॥

రధ్వని పేరు, A low tone, धीमी आवाज़. తారః॥ ౧-అత్యుచ్చైః = మిక్కిలియు నధికమైన ధ్వని పేరు, A high tone, ऊँची ध्वनी.

ఈ మూఁడు శబ్దములును త్రిలింగకములు.

[నృణాముర సి మధ్యస్థో ద్వావింశతివిధో ధ్వనిః। సమన్ద్రః కణ్ఠమధ్యస్థ స్తార శ్శిరసి గీయ తే॥]

సమన్వితలయ స్త్వేక తాలో

సమన్వితలయః-ఏకతాలః ॥పు॥ ౨-నృత్త గీతవాద్యములను సరిగా ముగించుట పేళ్లు, Harmony, अनुरूपता.

వీణాతువల్లకీ। విపఞ్చీ

వీణా-వల్లకీ-విపఞ్చీ ॥స్త్రీ॥ 3 - వీణపేళ్లు, A lute, वीणा.

(సాతుతన్త్రీభి స్సప్త భిః) పరివాదినీ॥ ౧౨౫॥

పరివాదినీ ॥స్త్రీ॥ ౧-సప్తభిః తన్త్రీభిః యుక్తా సా=ఏడుతంతులతోఁ గూడిన యా వీణపేళ్లు, A lute with seven strings, सात तारों की वीणा.

తతం (వీణాదికం వాద్య) మానద్ధం (ము రజాదికమ్)। (వంశాది కంతు) సుషిరం (కాం స్య తాలాదికం ఘన మ్॥ ౧౨౬॥ (చతుర్విధ మిదం) వా ద్యం వాది త్రాతోద్య నామకమ్।

తతమ్ ॥న॥ ౧-వీణ మొదలైన తంత్రీవాద్యము, Any stringed instrument, एक बाजा. ఆనద్ధమ్ ॥న॥ ౧-మద్దెల మొదలయిన చర్మవాద్యము, A drum or tympan, मृदंग आदि चर्म से बने वाद्य. సుషిరమ్ ॥న॥ ౧-పిల్లనగ్రోవి మొదలైన ముఖవాద్యము, A wind instrument, मुरली. ఘనమ్ ॥న॥ ౧ - తాళము మొదలయిన కంచువాద్యముల పేరు, A cymbal bell &c. वाद्यविशेष. వాద్యమ్ - వాదిత్రమ్ - ఆతోద్యమ్ ॥న॥ 3-పూర్వోక్త చతుర్విధవాద్యముల పేళ్లు, A musical instrument, एक वाद्य.

మృదఙ్గా మురజా

మృదఙ్గాః-మురజాః ॥పు॥ ౨-మద్దెలపేళ్లు, Drums and tabours, मृदंग.

(భేదా) స్త్వఙ్క్యాలి ఙ్గ్యోర్ధ్వకా(స్త్రయః)

అఙ్క్యః-ఆలిఙ్గ్యః-ఊర్ధ్వకః (పా) ఊర్ధకః ॥పు॥ 3 - మద్దెలయొక్క భేదములు, Three sorts of drums, मृदंग के तीन भेद

(స్యా) ద్యశఃపటహో ఢక్కా భేరీ(స్త్రీ) దున్దుభిః (పుమాన్)। ఆనకః పటహో (౽స్త్రీ) స్యా

యశః - పటహః ॥పు॥ - ఢక్కా ॥స్త్రీ॥ ౨- డవిణపేళ్లు, A double drum, मृदंग विशेष. భేరీ ॥స్త్రీ॥ - దున్దుభిః ॥పు॥ ౨ - భేరిపేళ్లు, A kettle-drum, भेरी. ఆనకః-పటహః ॥పు॥ ౨ - తమ్మటపేళ్లు, A large kettle-drum, नगारा.

త్కోణో (వీణాది వాదనమ్)॥ ౧౮౦॥

కోణః ॥పు॥ ౧ - వీణాదివాదనమ్ = వీణ మొదలయినవానిని వాయించు కోడుపుపేరు, Bow, कमान.

(వీణాదణ్డః) ప్రవాల (స్స్యాత్)

ప్రవాలః ॥పు॥ ౧-వీణయొక్క యొళపుపేరు, The neck of lute, सितार की लकड़ी.

కకుభస్తు ప్రసేవకః।

కకుభః - ప్రసేవకః ॥పు॥ ౨ - వీణయొక్క కరివెపేళ్లు, The belly below the neck of a lute, सितार का बड़ा भाग.

కోలమ్బక (స్తు కాయోఽస్యా) ఉపనాహో నిబన్ధనమ్॥ ౧౮౧॥

కోలమ్బకః ॥పు॥ ౧ - వీణతంత్రి ఒళగు మొదలయిన శరీరముపేరు, A body of the lute, वीणा का भाग. ఉపనాహః ॥పు॥-నిబన్ధనమ్ ॥న॥ ౨-వీణ తంత్రి కట్టుచోటికిని బిరడలకును పేళ్లు, The tie.

(వాద్యప్రభేదా) డమరు మడ్డుడిణ్డిమ ఝర్ఝరాః।మర్దలఃపణ

డమరుః-మడ్డుః-డిణ్డిమః-ఝర్ఝరః - మర్దలః-పణవః ॥పు॥ ౬ - వరుసగా డమరుగము-గుమ్మెట - రాయగిడిగిళ్లు - కైమళ్లు-మద్దెల-

గోః (న్యేచ)	ఉడుక అను వాద్యభేదముల పేళ్లు, అన్యేచ అనుటచే గోముఖాదివాద్యభేదములుం గలవని భావము.
నర్తకీ లాసికే (సమే)॥ ౧౯౦॥	నర్తకీ-లాసికా ॥స్త్రీ॥ ౨-ఆడునట్టి స్త్రీ పేళ్లు, A female dancer, नर्तकी.
(విలమ్బితం ద్రుతం మధ్యం) తత్త్వ మోఘో ఘనం (క్రమాత్)॥	తత్త్వం ॥న॥-ఓఘః ॥పు॥-ఘనమ్ ॥న॥ ఈ 3 ను వరుసగా నృత్తగీత వాద్యములయొక్క-విలంబ ద్రుత మధ్యమానముల పేళ్లు, Slow, quick and mean time, संगीत, नृत्य, वाद्य के समय का परिमाण.
తాలః (కాలక్రియామానమ్)	తాలః ॥పు॥ ౧-కాలమునకును హస్తకుంచనప్రసరణాదిక్రియకును గలిగిన ప్రమాణము, Beating time, ताल.
లయ (స్సామ్య) (మథా స్త్రియామ్)॥ ౧౯౧॥	లయః ॥పు॥ ౧-సామ్యమ్=నృత్తగీతవాద్యములు సమముగానుండుట పేరు, Equal time in music and dance, लय.
తాణ్డవం నటనం నాట్యం లాస్యం నృత్యంచ నర్తనమ్।	తాణ్డవమ్ ॥న్న॥ - నటనమ్-నాట్యమ్-లాస్యమ్-నృత్యమ్ (పా) నృత్తమ్-నర్తనమ్ ॥న॥ ౬-ఆటపేళ్లు, Dancing, नृत्य.
తౌర్యత్రికం (నృత్యగీతవాద్యం) నాట్య (మిదంత్రయమ్)॥ ౧౯౨	తౌర్యత్రికమ్-నాట్యమ్ ॥న॥ ౨-నృత్యగీతవాద్యములు మూఁడును కూడుట పేళ్లు, Symphyon or union of song; dance and instrumental music, संगीत, नृत्य व वाद्य का सम्मेलन.
భ్రకుంసశ్చ భ్రుకుంశశ్చ భ్రూకుంస (శ్చేతి నర్తకః। స్త్రీవేషధారీ	భ్రకుంసః-భ్రుకుంసః-భ్రూకుంసః ॥పు॥ 3 - స్త్రీ వేషధారీ=స్త్రీ వేషధారియైన, నర్తకః=నృత్యముచేయు, పురుషః = పురుషుని పేళ్లు,

పురుషో)

A male dancer in woman's apparel, स्त्री वेष से नाचनेवाला पुरुष.

(నాట్యోక్తౌ)

నాట్యోక్తౌ=నాట్యపరిభాషయందు అనఁగా అజ్జుకాశబ్దము - మొదలు "అఙ్గకసాత్త్వికే" అనువఱకు ముందు చెప్పఁబడు పేళ్లు నాట్యపరిభాషయందు వర్తించుననుట, Theatrical language नाटकीय भाषा.

గణికాఽజ్జుకా॥ ౧౫౩॥ (భగినీపతి) రావుత్తో భావో (విద్వాన) భావుకః। (జనకో యువరాజస్తు) కుమారో భర్తృదారకః॥౧౫౪॥ (రాజా) భట్టారకో దేవ (స్తత్సుతా) భర్తృదారికా। దేవీ (కృతాభిషేకాయా) (మితరాసుతు) భట్టినీ॥ ౧౫౫॥ అబ్రహ్మణ్య (మవధ్యోక్తౌ) (రాజ్ఞస్స్యాలస్తు) రాష్ట్రియః। అమ్బా (మాతాఽథ బాలాస్యా) ద్వాసూ (రార్యస్తు) మారిషః॥ ౧౫౬॥ అత్తికా (భగినీజ్యేష్ఠా) నిష్ఠానిర్వహణే (సమే) హణ్డే హఞ్జే హలాఽ

అజ్జుకా (పా) అజ్జుకా ॥స్త్రీ॥ ౧ - వేశ్య, A courtesan, वेश्या. ఆవుత్తః॥పు॥౧-తోడఁబుట్టినదానిమగఁడు. బావ Brother-in-law. ॥పు॥ ౧-విద్వాంసుడు. ఆవుకః ॥పు॥ ౧-తండ్రి. కుమారః-భర్తృదారకః ॥పు॥ ౨-యువరాజు, భట్టారకః-దేవః ॥పు॥ ౨-రాజు, భర్తృదారికా ॥స్త్రీ॥ ౧-ఆ రాజుకూఁతుపేరు. దేవీ ॥స్త్రీ॥ ౧-పట్టాభిషిక్తురాలైన రాణిపేరు, Queen, राणी. భట్టినీ ॥స్త్రీ॥ ౧ - తక్కినరాజుభార్యల పేరు. అబ్రహ్మణ్యమ్ ॥న॥ ౧ - చంపఁదగని వాఁడనుమాట Alas! woe. రాష్ట్రియః॥ పు॥ ౧-రాజు బావమఱఁదిపేరు. అమ్బా ॥స్త్రీ॥ ౧-తల్లిపేరు. వాసూః ॥స్త్రీ॥ ౧ - చిన్నపడుచు పేరు. మారిషః ॥పు॥ ౧ - పూజ్యునిపేరు. అత్తికా (పా) అన్తికా ॥స్త్రీ॥ ౧ - అక్కపేరు. నిష్ఠా ॥స్త్రీ॥ నిర్వహణమ్ ॥న॥ ౨-నాటకకథను ముగించుట, The catastrophe or conclusion, नाटक का अंत. హణ్డే-హఞ్జే-హలా॥ అవ్య॥ ఈ 3 ను వరుసగా నీచురాలిని దాసిని చెలికత్తెనుగూర్చి పిలుచుట. అఙ్గహారః - అఙ్గవిక్షేపః ॥పు॥ ౨ - ఆడుసప్పుడు శరీరమును

(హావో నే నీచాం చేటీం సఖీంప్రతి)॥ అఙ్గహారో ఙ్గవిక్షేపో వ్యఞ్జకాభినయౌ(సమౌ)।(నిర్వృత్తేత్వఙ్గసత్త్వాభ్యాం ద్వే త్రి) ష్వాఙ్గికసాత్త్వికే॥ శృఙ్గారవీరకరుణాద్భుత హాస్య భయానకాః। బీభత్సరౌద్రే (చ రసాః)

కదిలించుట, Gesture, हाव भाव. వ్యఞ్జకః-అభినయః ॥పు॥ ౨-హస్తవిన్యాసాదులచే భావార్థమును తెలుపుట, Indication of a passion, अभिनय. అఙ్గికమ్ - సాత్త్వికమ్ ॥త్రి॥ ౨-కనుబొమలు మొదలైన యంగములచేతను, Assumed bodily posture, मुखभाव. మనోవృత్తి రూపమయిన సత్త్వముచేతను, Sincere emotion, सात्त्विक भाव. పుట్టింపఁబడిన క్రియలకును స్వేదరోమాంచాదులకును పేళ్లు, Tokens, संचारी भाव. శృఙ్గారః - వీరః - కరుణః-అద్భుతః-హాస్యః-భయానకః ॥పు॥ - బీభత్సమ్ - రౌద్రమ్ ॥న॥ ౮-రసముల పేళ్లు, Tastes or sentiments, रस. శాన్తః, Devotion and resignation, शांति. వాత్సల్యః, Parental affection, वात्सल्य

శృఙ్గారశ్శుచి రుజ్జ్వలః॥ ౧౯౯॥

శృఙ్గారః-శుచిః-ఉజ్జ్వలః ॥పు॥ ౩ - శృంగారరసము పేళ్లు, Love, श्रृंगार.

ఉత్సాహవర్ధనో వీరః

ఉత్సాహవర్ధనః-వీరః ॥పు॥ ౨-వీరరసము పేళ్లు, Heroism, वीर रस.

కారుణ్యం కరుణా ఘృణా। కృపాదయానుకమ్పాస్యాదనుక్రోశో

కారుణ్యమ్ ॥న॥ - కరుణా-ఘృణా-కృపా-దయా-అనుకమ్పా ॥స్త్రీ॥ అనుక్రోశః ॥పు॥ ౭- కరుణరసము పేళ్లు, Tenderness, करुणा.

(ఽప్యథో) హసః॥ హాసో హాస్యంచ

హసః - హాసః ॥పు॥ - హాస్యమ్ ॥న॥ ౩- హాస్యరసము పేళ్లు, Laughter, हास्य.

బీభత్సం వికృతం (త్రిష్విదం ద్వయమ్)

బీభత్సమ్-వికృతమ్ ॥న॥ ౨-బీభత్సరసము పేళ్లు, Disgust, भीभत्स.

ఈ రెండు శబ్దములును భీభత్సరసహేతువు లయిన మాంసాదులను జెప్పినపుడు॥ త్రి॥

విస్మయోఽద్భుత మాశ్చర్యం చిత్ర మప్యథ భైరవమ్॥ ౨౦౧॥ దారుణం భీషణంభీష్మం ఘోరంభీమం భయానకమ్। భయంకరం ప్రతిభయం రౌద్రం తూగ్ర (మమీ త్రిషు॥ చతుర్దశ)

విస్మయః ॥పు॥ - అద్భుతమ్ - ఆశ్చర్యమ్- చిత్రమ్ ౪ - అద్భుతరసము పేళ్లు, Surprise, अद्भुत. భైరవమ్-దారుణమ్-భీషణమ్-భీష్మమ్- ఘోరమ్-భీమమ్-భయానకమ్-భయంకరమ్- ప్రతిభయమ్॥ ౯ - భయానకరసము పేళ్లు, Horror, भयानक. రౌద్రమ్ - ఉగ్రమ్॥ ౨- రౌద్రరసము పేళ్లు, Anger, रौद्र. అద్భుత శబ్దము మొదలీ పదునాలుగు శబ్దములును రస హేతు వస్తువాచకము లైనపుడు ॥త్రి॥

దరిత్రాసౌ భీతిర్భీ స్సాధ్వసంభయమ్।

దరః-త్రాసః ॥పు॥ - భీతిః-భీః ॥స్త్రీ॥ - సాధ్వసమ్-భయమ్ ॥న॥ (పా) భియా॥ ౬_భయము పేళ్లు, Fear or terror, भय.

(వికారో మానసో) భావోఽ

భావః ॥పు॥ ౧ - రసములఁ బుట్టించెడు స్థాయిభావ వ్యభిచారిభావ సాత్త్వికభావములను మనోవికారము పేళ్లు, Sentiment or passion, भाव.

నుభావో (భావబోధకః)॥ ౨౦౩॥

అనుభావః ॥పు॥ ౧ - భావబోధకః=ఆభావము నెఱిఁగించెడి ముఖవికాసాదుల పేరు, Indication of sentiment, अनुभाव.

గర్వోఽభిమానోఽహఙ్కారో

గర్వః-అభిమానః-అహఙ్కారః ॥పు॥ ౩- అహంకారము పేళ్లు, Pride, गर्व. [దర్పోఽవలేపోఽవష్టమ్భ శ్చిత్తోద్రేకః స్మయో మదః]

మాన (శ్చిత్తసమున్నతిః।

మానః ॥పు॥౧-చిత్తసమున్నతిః-నే నుత్కృష్టుఁడ నను చిత్తోన్నత్యము పేరు, Arrogance, अभिमान.

అనాదరః పరిభవః పరిభావస్తిరస్క్రియా॥ ౨౦౩॥ రీఢాఽవమాననాఽవజ్ఞాఽవహేలనమసూర్క్షణమ్॥ [నికారశ్చాప్యభీభావో న్యక్కారశ్చ పరాభవః॥] మన్దాక్షం హ్రీస్త్రపా వ్రీడా లజ్జా

అనాదరః - పరిభవః - పరీభావః ॥పు॥-తిరస్క్రియా రీఢా అవమాననా - అవజ్ఞా ॥స్త్రీ॥- అవహేలనమ్ (పా) వహేలనమ్-అసూర్క్షణమ్ (పా) అసుర్క్షణమ్ - అసూక్షణమ్-అసుక్షణమ్ ॥న॥ ౯ - తిరస్కారము పేళ్లు, Disrespect, तिरस्कार.

[నికారః - అభీభావః - న్యక్కారః - పరాభవః ॥పు॥] అధికపాఠము.

మన్దాక్షమ్ ॥న॥-హ్రీః-త్రపా-వ్రీడా-లజ్జా॥ స్త్రీ॥ ౫-సిగ్గుపేళ్లు, వ్రీడాశబ్దము పుల్లింగమును గలదు, Modesty or shame, लज्जा.

(సా) ఽపత్రపాఽన్యతః)॥ ౨౦౪॥

అపత్రపా ॥స్త్రీ॥ ౧ - అన్యతః = పరులవలన వచ్చిన, సా = ఆ సిగ్గుపేరు, Bashfulness, झेप.

క్షాన్తి స్తితిక్షాఽభిధ్యాతు (పరస్వవిషయేస్పృహా)।

క్షాన్తిః-తితిక్షా ॥స్త్రీ॥ ౨-ఓర్పుపేళ్లు, Forbearance, क्षमा.

అభిధ్యా ॥స్త్రీ॥ ౧-(పరధనాపహారణవిషయమైన) యభిలాషపేరు, Coveting another's property, लालच.

అక్షాన్తి రీర్ష్యా

అక్షాన్తిః - ఈర్ష్యా ॥స్త్రీ॥ ౨-పరునియొక్క యుత్కర్షమునకు నోర్వకుండుట పేళ్లు, Envy, ईर्ष्या.

ఽసూయాతు (దోషారోపో గుణేష్వపి)॥

అసూయా ॥స్త్రీ॥ ౧-మంచిగుణములుగలిగియున్నను దోషము నారోపించుట పేరు,

వైరం విరోధో విద్వేషో	వైరమ్ ॥న॥ - విరోధః-విద్వేషః ॥పు॥ ౩- వైరము పేళ్లు, Enmity, विरोध.
మన్యుశోకౌతు శుక్ (స్త్రియామ్)॥	మన్యుః-శోకః ॥పు॥ - శుక్ ॥చ్, స్త్రీ॥ ౩- శోకముపేళ్లు, Grief or sorrow, शोक.
పశ్చాత్తాపోఽనుతాపశ్చ విప్రతీసార (ఇత్యపి)॥ కోప క్రోధామర్ష రోషప్రతిఘారుట్క్రుధౌ (స్త్రియౌ)।	పశ్చాత్తాపః-అనుతాపః-విప్రతీసారః ॥పు॥ ౩ - పశ్చాత్తాపము పేళ్లు, Repentance, पश्चात्ताप. కోపః - క్రోధః - అమర్షః-రోషః-ప్రతిఘః ॥పు॥ రుట్ ॥ష్, స్త్రీ॥-క్రుత్ ॥ధ్, స్త్రీ॥ ౭-కోపము పేళ్లు, Rage, क्रोध.
(శుచౌతు చరితే) శీలమున్మాదశ్చిత్తవిభ్రమః॥ ౨౦౮॥	శీలమ్ ॥న॥ ౧-పవిత్రచరితముపేరు, Good conduct, शील. ఉన్మాదః-చిత్తవిభ్రమః॥ ౨ - భూతావేశాదులచేతఁ గలిగిన చిత్తచాంచల్యము, Infatuation, चित्त की चचंलता.
ప్రేమా (నా) ప్రియతా హార్దం ప్రేమ స్నేహోఽథ	ప్రేమా ॥న్, పు॥-ప్రియతా ॥స్త్రీ॥-హార్దమ్-ప్రేమ ॥న్, న॥-స్నేహః ॥పు॥ ౫-స్నేహముపేళ్లు, Affection or kindness, प्रेम.
దోహదమ్। ఇచ్ఛా కాఙ్క్షా స్పృహేహా తృడ్వాఞ్ఛా లిప్సా మనోరథః॥ ౨౦౯। కామోఽభిలాషస్తర్షశ్చ	దోహదమ్ ॥న॥ - ఇచ్ఛా-కాఙ్క్షా-స్పృహా-ఈహా-తృట్ ॥ష్॥-వాఞ్ఛా-లిప్సా ॥స్త్రీ॥-మనోరథః-కామః-అభిలాషః-తర్షః ॥పు॥ ౧౨ - కోరిక పేళ్లు, Desire or longing, इच्छा.
(సమహాన్) లాలసా (ద్వయోః)। ఉపాధి (ర్నా) ధర్మచిన్తా	లాలసా ॥ప్స॥ ౧ - అధికమైన కోరికపేరు, Ardent desire, लालसा. ఉపాధిః ॥పు॥-ధర్మచిన్తా ॥స్త్రీ॥ ౨-ధర్మచింత పేళ్లు, Virtuous reflection, धर्म चिंता.

(పుం) స్యాధి (ర్మా నసీవ్యథా)॥　౨౧౦	ఆధిః ॥పు॥ ౧-మానసీవ్యథా=మనస్సంబంధమయిన వ్యథపేరు, Mental pain; affliction, मनोव्यथा.
(స్యా) చ్చిన్తాస్మృతి రాధ్యాన	చిన్తా స్మృతిః ॥స్త్రీ॥ - ఆధ్యానమ్ ॥న॥ 3-చింతించుట పేళ్లు, Recollection, स्मृति.
ముత్కణ్ఠోత్కలికే (సమే)।	ఉత్కణ్ఠా - ఉత్కలికా ॥స్త్రీ॥ ౨-ఇష్టవస్తుప్రాప్తియందలి కాలవిళంబము నోర్వఁజాలక తహతహపడుట పేళ్లు, Anxiety; uneasiness, उत्कंठा.
ఉత్సాహో వ్యవసాయ (స్స్యాత్)	ఉత్సాహః - వ్యవసాయః (పా) అధ్యవసాయః ॥పు॥ ౨-మహాకార్యవిషయికమయిన యుద్యోగము పేళ్లు, Perseverance; ardour, उत्साह.
(స) వీర్య (మతిశక్తిభాక్॥　౨౧౧॥	వీర్యమ్ ॥న॥ ౧ - అతిశక్తిభాక్ = మిక్కిలి దృఢమయిన. సః = ఆ యుత్సాహము పేరు, Fortitude, क्षमता.
కపటో (ఽస్త్రీ) వ్యాజదమ్భోపధయశ్ఛద్మకైతవే। కుసృతిర్నికృతిశ్శాఠ్యం	కపటః ॥పు॥ - వ్యాజః - దమ్భః - ఉపధిః ॥పు॥-ఛద్మ ॥న॥-కైతవమ్ ॥న॥-కుసృతిః-నికృతిః ॥స్త్రీ॥ శాఠ్యమ్ ॥న॥ ౯-కపటము పేళ్లు. కపటమనఁ బరద్రోహార్థ మొకటి నుద్దేశించినట్లు తెలిసి యొకటి సేయుట, Deceit or fraud, कपट.
ప్రమాదోఽనవధానతా॥　౨౧౨॥	ప్రమాదః ॥పు॥ - అనవధానతా ॥స్త్రీ॥ ౨-ఎచ్చరికతప్పుట పేళ్లు, Ina ertency, carelessness, असावधानी.
కౌతూహలం కౌతుకంచ కుతుకంచ కుతూహలమ్।(స్త్రీణాం)	కౌతుహలమ్-కౌతుకమ్-కుతు[illegible]మ్- కుతూహలమ్ ॥న॥ ౪ - అపూర్వవస్తు నుగోరుట, Eagerness, कौतूहल.

విలాస బిబ్బోక విభ్ర మా లలితం తథా॥ ౨౧౩॥ హేలాలీలే (త్యమీహావాః క్రియాశ్శృఙ్గార భావ జాః)|	విలాసః-బిబ్బోకః-విభ్రమః ॥పు॥ - లలితమ్ ॥న॥-హేలా-లీలా ॥స్త్రీ॥ ఇతి = ఇవి మొదలైన, అమీ = ఈ, హావాః = అనుభావములు, స్త్రీణామ్ = స్త్రీలయొక్క, శృఙ్గారభావజాః = శృంగారభావమువలనఁ బుట్టిన, క్రియాః = చేష్టలు, ఇతిఅన్నందున విచ్చితికిలికించితాదు లుంగలవు, Dalliance or blandishment, विलास.
ద్రవ కేళి పరీహా సాః క్రీడాలీలాచ నర్మ చ॥ ౨౧౪॥	ద్రవః-కేళిః-పరీహాసః ॥పు॥ క్రీడా - లీలా॥ స్త్రీ॥-నర్మ ॥న్, న॥ ౬-స్త్రీపురుషుల పరిహాసము పేళ్లు, Sport or amusement, परिहास.
వ్యాజోఽపదేశో లక్ష్యంచ	వ్యాజః - అపదేశః ॥పు॥ లక్ష్యమ్ (పా) లక్షమ్ ॥న॥ ౩-వ్యాజముపేళ్లు. వ్యాజమనఁగా స్వార్థమొకటి యుద్దేశించినట్లు తెలిపి యొకటి సేయుట, Pretext, बहाना.
క్రీడాఖేలాచకుర్దనమ్|	క్రీడా - ఖేలా ॥స్త్రీ॥ - కుర్దనమ్ (పా) కూర్దనమ్ ॥న॥ ౩ - కందుకాదిక్రీడ, A play or game, खेल.
ఘర్మోనిదాఘ స్స్వేద	ఘర్మః-నిదాఘః-స్వేదః ॥పు॥ ౩ - చెమట పేళ్లు, Perspiration, sweat, पसीना.
(స్స్యా) త్ప్రళయో (నష్టచేష్టతా)॥ ౨౧౫॥ అవహిత్థా (ఽఽకార గుప్తిః)	ప్రళయః ॥పు॥ ౧ - హర్షాదులచేత దేహ చేష్టలు మానియుండుట పేరు, ఇదే సొమ్మ సిలుట, Fainting, मूर्छा. అవహిత్థా ॥స్త్రీ॥ (ప) అవహిత్థమ్ ॥న॥ ౧- అనురాగాదులచేతఁ బుట్టు రోమాంచాదిశరీర వికారములను లజ్జాదులచేతఁ గప్పుటపేరు, Dissimulation, रोमांच को लज्जासे छिपाना.

(సమా) సంవేగ సంభ్రమా।	సంవేగః-సంభ్రమః ॥పు॥ २-హర్షాదులచేత కర్మములయందు త్వర, Hurry, haste, जल्दबाजी.
(సా) దాచ్ఛురితకం (హాస స్సోత్ప్రాస)	ఆచ్ఛురితకమ్ ॥న॥ ౧-సోత్ప్రాసః, హాసః స్యాత్ = ఎత్తిపొడుచుటతోఁ గూడిన నవ్వు పేరు, A horse-laugh, व्यंग्य हँसी.
(స్సమన్నాక్)స్మితమ్॥	స్మితమ్ ॥న॥ ౧ - ఇంచుకంతనవ్వుపేరు, A smile, मुस्कान.
(మధ్యమ స్స్యా) ద్విహాసితం	విహాసితమ్ ॥న॥ ౧-ఇంచుకంతనవ్వునకును గొప్పనవ్వునకును మధ్యమమైన పరిపాటినవ్వు పేరు, A laugh, हँसी.
రోమాఞ్చో రోమ హర్షణమ్।	రోమాఞ్చః ॥పు॥ రోమహర్షణమ్ ॥న॥ २ - రోమములు గగురుపొడుచుట పేళ్లు, Horripilation, रोमांच.
క్రన్దితం రుదితం క్రుష్టం	క్రన్దితమ్-రుదితమ్-క్రుష్టమ్ ॥న॥ ३-రోదనము పేళ్లు, Weeping, रोदन.
(జృమ్భస్తుం త్రిషు) జృమ్భణమ్॥ २०८	జృమ్భః-జృమ్భణమ్ ॥న॥ २-ఆవులించుట పేళ్లు, Gaping, yawning, जंभाई.
విప్రలమ్భో విసంవాదో	విప్రలమ్భః - విసంవాదః ॥పు॥ २ - విపరీతముగాఁ బలుకుట పేళ్లు, Deceiving by a false affirmation.
రిఙ్ఖణంస్ఖలనం (సమే)।	రిఙ్ఖణమ్ (పా) రిఙ్గణమ్-స్ఖలనమ్ ॥న॥ २-జాఱుటకుఁగాని స్వధర్మము విడుచుటకుఁగాని పేళ్లు, Tumbling; deviating from duty, धर्म से डिगना.

(స్యా) న్నిద్రాశయ
నం స్వాపస్స్వప్నస్సం
వేశ (ఇత్యపి)॥ ౨౧౮॥

తన్ద్రీ ప్రమీలా
భ్రుకుటిర్భ్రుకుటిర్భ్రూ
కుటిః (స్త్రియామ్)।

అదృష్టి (స్స్యాద
సౌమ్యేఽక్ష్ణి)

సంసిద్ధిప్రకృతీ (సమే
॥ ౨౧౯॥ స్వరూపంచ
స్వభావశ్చ నిసర్గశ్చా
థ వేపథుః। కమ్పోఽ
థ క్షణ ఉద్ధర్షో మహ
ఉద్ధవ ఉత్సవః॥ ౨౨౦॥

ఇతి నాట్యవర్గః.

అధోభువనపాతాల
బలిసద్మరసాతలమ్।నా
గలోకోఽ
థ కుహరం సుషి

నిద్రా ॥స్త్రీ॥-శయనమ్ ॥న॥-స్వాపః-స్వప్నః-సంవేశః ॥పు॥ ౫-నిద్రపేళ్లు, Sleep, निद्रा.

తన్ద్రీ (పా) తన్ద్రా - ప్రమీలా ॥స్త్రీ॥ ౨-కునికిపాటుపేళ్లు, Lassitude, झपकी.

భ్రుకుటిః-భ్రుకుటిః-భ్రూకుటిః ॥స్త్రీ॥ ౩ - బొమముడిపేళ్లు, A frown, भौंह.

అదృష్టిః ॥స్త్రీ॥ ౧-అసౌమ్య=(రోషముచేత) సౌమ్యముగాని, అక్ష్ణి = దృష్టిపేరు, A look of displeasure, क्रोध दृष्टि.

సంసిద్ధిః - ప్రకృతిః ॥స్త్రీ॥ -స్వరూపమ్ ॥న॥-స్వభావః - నిసర్గః ॥పు॥ ౫ - స్వభావముపేళ్లు, The natural state; disposition, स्वभाव.

వేపథుః - కమ్పః ॥పు॥ ౨ - వడఁకుపేళ్లు, A tremour, कंपन.

క్షణః - ఉద్ధర్షః - మహః-ఉద్ధవః-ఉత్సవః ॥పు॥ ౫ -ఉత్సవముపేళ్లు, A festival celebration, समारोह.

నాట్యముతోఁజేరినపదసమూహము ముగిసెను.

అధోభువనమ్-పాతాలమ్-బలిసద్మ ॥న్॥ - రసాతలమ్ ॥న॥ - నాగలోకః ॥పు॥ ౫-పాతాళముపేళ్లు, The infernal region; the nether world, पाताल.

కుహరమ్ - సుషిరమ్ - వివరమ్ - బిలమ్-

ఛిద్రం నిర్వ్యథనం రోకం రన్ధ్రం శ్వభ్రం వపా సుషిః। గర్తావటౌ (భువి శ్వభ్రే)

శ్వభ్రమ్ ॥న॥-వపా-సుషిః ॥స్త్రీ॥ ౧౧-రంధ్రము పేళ్లు, A hole or vacuity; a ravine, छेद.

గర్తః (పు) గర్తా ॥స్త్రీ॥ - అవటః ॥పు॥ ౨-భువి=భూమియందుండు, శ్వభ్రే=బొక్క పేళ్లు, A hole, in the ground, बिल.

(సరన్ధ్రే) సుషిరం (త్రిషు)॥ ౨౨౨॥

సుషిరమ్॥ ౧-రంధ్రముతోఁగూడిన వస్తువు వాచకమయినపుడు త్రిలింగము, Having holes.

అన్ధకారో (ఽస్త్రియాం) ధ్వాన్తం తమిస్రం తిమిరం తమః।

అన్ధకారః ॥పు॥-ధ్వాన్తమ్-తమిస్రమ్-తిమిరమ్-తమః ॥స, న॥ ౫-చీఁకటిపేళ్లు, Darkness gloom, अंधेरा.

(ధ్వాన్తే గాఢే) ఽన్ధతమసం

అన్ధతమసమ్॥న॥ ౧-గాఢే ధ్వాన్తే=గాఢాంధకారము పేరు, Intense darkness, घना अंधेरा.

(క్షీణే) ఽవతమసం

అవతమసమ్ ॥న॥ ౧-(క్షీణే ధ్వాన్తే)=క్షీణమయిన చీఁకటిపేరు, Inperfect darkness, हलका अंधेरा.

(తమః॥ ౨౨౩॥ విష్వ)క్సన్తమసమ్

సంతమసమ్ ॥న॥ ౧ - విష్వక్ ధ్వాన్తే = అంతట వ్యాపించిన, తమః = చీఁకటిపేరు, Universal darkness, सर्वव्यापी अंधेरा.

ఇతి పాతాలవర్గః.

పాతాలముతోఁ జేరిన పదసమూహము ముగిసెను.

నాగాః కాద్రవేయాః

నాగాః-కాద్రవేయాః ॥పు, బ॥ ౨-పడగలును తోఁకలును గలిగి మనుష్యాకారము

లైన కద్రూపుత్రులయిన నాగుఁబాముల పేళ్లు.

(స్తదీశ్వరః)। శేషోఽనన్తో

శేషః - అనన్తః ॥పు॥ ౨ - తదీశ్వరః = ఆ నాగుఁబాములకు రాజయిన యాదిశేషుని పేళ్లు, आदिशेष.

వాసుకిస్తు సర్పరాజోఽథ గోనసః। తిలిత్స (స్స్యా)

వాసుకిః-సర్పరాజః ॥పు॥ ౨-వాసుకి పేళ్లు, वासुकी.

గోనసః - తిలిత్సః ॥పు॥ ౨ - కొండచిలువ పేళ్లు.

దజగరే శయుర్వాహస (ఇత్యుభౌ)।

అజగరః-శయుః-వాహసః ॥పు॥ ౩-పెనుఁబాములు పేళ్లు, Boa Constrictor, अजगर.

అలగర్దో జలవ్యాల (స్సమౌ) రాజిలదుణ్డుభౌ॥ ౨౨౬॥

అలగర్దః (పా) అళిగర్దః - అజగర్దః - జలవ్యాలః ॥పు॥ ౨ - నీరుకట్టుపాము పేళ్లు, A water-snake, जल सर्प.

రాజిలః-డుణ్డుభః ॥పు॥ ౨ - ఇరుదలశిఖండి పేళ్లు, Amphisdaena, दो शिरवाला साँप.

మాలుధానో మాతులాహి

మాలుధానః - మాతులాహిః ॥పు॥ ౨ - ఉమ్మెత్తలోని ముళ్లుబాముపేళ్లు. అది ఖట్వాంగాకారమై దీర్ఘదేహలాంగూలమై చతుష్పాత్తునై యుండును.

ర్నిర్ముక్తో ముక్తకఞ్చుకః।

నిర్ముక్తః - ముక్తకఞ్చుకః ॥పు॥ ౨-కుబుసమువిడిచినపాము, A snake that has cast his slough, कंचुक हीन सर्प.

సర్పః పృదాకు ర్భుజగో భుజఙ్గోఽహి ర్భుజఙ్గ

సర్పః-పృదాకుః-భుజగః-భుజఙ్గః-అహిః-భుజఙ్గమః - ఆశీవిషః - విషధరః-చక్రీ ॥న్॥-

మః। ఆశీవిషో విషధర
శ్చక్రీవ్యాలస్సరీసృపః।
కుణ్డలీ గూఢపా చ్చక్షు
శ్శ్రవాః కాకోదరః ఫ
ణీదర్వీకరో దీర్ఘపృష్ఠో
దన్దశూకో బిలేశయః।
ఉరగః పన్నగోభోగీ
జిహ్మగః పవనాశనః॥
[లేలిహానో ద్విరసనో
వ్యాళః కుమ్భీనసో
హరిః॥]

(త్రిష్వా) హేయం
విషాస్థ్యాది)

స్ఫటాయాం తు
ఫణా (ద్వయోః)।

(సమా)కఞ్చుకనిర్మోకౌ

క్ష్వేడస్తు గరలం
విషమ్॥౨౯॥ (పుంసి
క్లీబేచ) కాకోల కాల
కూట హాలాహలాః।
సౌరాష్ట్రిక శ్శౌక్లికే
యోబ్రహ్మపుత్రః ప్రదీ
పనః॥ దారదో వత్స
నాభ (శ్చవిషభేదా
అమీ నవ)।

వ్యాలః - సరీసృపః - కుణ్డలీ ॥న్॥-గూఢపాత్ ॥ద్॥ చక్షుశ్శ్రవాః ॥స్॥-కాకోదరః-ఫణీ॥న్॥-దర్వీకరః - దీర్ఘపృష్ఠః-దన్దశూకః-బిలేశయః - ఉరగః-పన్నగః-భోగీ ॥న్॥ - జిహ్మగః-పవనాశనః ॥పు॥ ౨౨-సామాన్యముగా పాముల పేళ్లు, A snake or serpent, सर्प.

[లేలిహానః - ద్విరసనః - వ్యాళః-కుమ్భీనసః-హరిః ॥పు॥] అధికపాఠము.

ఆహేయమ్ ॥త్రి॥ ౧ - పాముయొక్క విషము అస్థి చర్మము మొదలయినవాని పేరు, Belonging to a snake, सर्प के विष, चर्म, और अस्ति.

స్ఫటా ॥స్త్రీ, ప్స॥ ౨ - పడగపేళ్లు, The expanded hood of a serpent, फण.

కఞ్చుకః - నిర్మోకః ॥పు॥ ౨ - కుబుసము పేళ్లు, Slough, केचुली.

క్ష్వేడః (పా) క్ష్వేళః ॥పు॥-గరళమ్ ॥న॥-విషమ్ ॥ప్న॥ 3 - సామాన్యముగా విషము పేళ్లు, Venom, विष.

కాకోలః - కాలకూటః - హాలాహలః-(ప) హాలాహాలః-హాలహాలః-హాలహలః-సౌరాష్ట్రికః శౌక్లికేయః-బ్రహ్మపుత్రః-ప్రదీపనః-దారదః-వత్సనాభః ॥పు॥ అమీ నవ = ఈతొమ్మిది, విషభేదాః = విషభేదముల పేళ్లు, Nine sorts of fixed poison, कालकूट.

విషవైద్యో జాఙ్గులికో	విషవైద్యః-జాఙ్గులికః ॥పు॥ ౨-విషమును దించు వైద్యునిపేళ్లు, Conjurer using charms against poison, गारुड़ी.
వ్యాలగ్రాహ్యహితుణ్డికః॥ ౨౩౧॥	వ్యాలగ్రాహీ ॥న్॥ (పా) వ్యాళగ్రాహః-అహితుణ్డికః ॥పు॥ ౨-పాములవాఁడు, A snake-catcher, संपेरा.
ఇతి భోగివర్గః.	సర్పముతోఁ జేరిన పదసమూహము ముగిసెను.

(స్యా)న్నారకస్తు నరకో నిరయో దుర్గతిః (స్త్రియామ్)।	నారకః-నరకః-నిరయః ॥పు॥-దుర్గతిః ॥స్త్రీ॥ ౪-సామాన్యముగా నరకముపేళ్లు, Hell; the infernal regions, नरक.
(తద్భేదా)స్తపనావీచి మహారౌరవ రౌరవాః॥ సఙ్ఘాతః కాలసూత్రం(చేత్యాద్యాః)	తపనః-అవీచిః-మహారౌరవః-రౌరవః-సఙ్ఘాతః (పా) సంహారః ॥పు॥ కాలసూత్రమ్ ॥న॥ ౬-ఇత్యాద్యాః = ఇవి మొదలయినవి, తద్భేదాః = ఆ నరకభేదములపేళ్లు, Various hells, विभिन्न नरक.
(సత్త్వాస్తు) నారకాః। ప్రేతా	నారకాః-ప్రేతాః (పా) పరేతాః ॥పు॥బ॥ ౨-సత్త్వాః=నరకమునందుండు ప్రాణులపేళ్లు, Departed souls in hell, प्रेत.
వైతరణీ (సిన్ధుః)	వైతరణీ ॥స్త్రీ॥ ౧-సిన్ధుః=నరకమునందలి నదిపేరు, The river of hell, नरक की नदी.
స్యాదలక్ష్మీస్తు నిరృతిః॥	అలక్ష్మీః-నిరృతిః ॥స్త్రీ॥ ౨-అభాగ్యముపేళ్లు, Misfortune, or misery, दुर्भाग्य.
విష్టిరాజూః	విష్టిః-ఆజూః ॥స్త్రీ॥ ౨-వెట్టిపేళ్లు. నరకమునందుఁ ద్రోయుట పేళ్లని కొందఱందురు.
కారణా(తు) యాతనా	కారణా-యాతనా-తీవ్రవేదనా ॥స్త్రీ॥ ౩-

తీవ్ర వేదనా।

అతిశయమయిన వేదన పేళ్లు, Agony, excessive pain, वेदना.

పీడాబాధా వ్యథా దుఃఖ మామనస్యం ప్రసూతిజమ్ (స్యా) త్కష్టం కృచ్ఛ్రమాభీలం (త్రిష్వేషాంభేద్యగామియత్)।

పీడా-బాధా-వ్యథా ॥సీ॥-దుఃఖమ్-ఆమనస్యమ్ (పా) ఆమనస్యమ్-ప్రసూతిజమ్-కష్టమ్-కృచ్ఛ్రమ్-ఆభీలమ్ ॥న॥ ౯-సామాన్యముగా దుఃఖముపేళ్లు. ఈ శబ్దములలో ఏది విశేష్యనిఘ్నమవుచున్నదో యది త్రిలింగములుగలది, Pain, पीडा.

ఇతి నరకవర్గః.

నరకముతోఁ జేరినపదసమూహము ముగిసెను.

సముద్రోఽబ్ధిరకూపారః పారావార స్సరిత్పతిః। ఉదన్వా నుదధిస్సిన్ధు స్సరస్వాన్ సాగరోఽర్ణవః। రత్నాకరోజలనిధి ర్యాదఃపతిరపాంపతిః॥ ౨౩౬॥

సముద్రః-అబ్ధిః-అకూపారః - పారావారః-సరిత్పతిః-ఉదన్వాన్ ॥త్॥ - ఉదధిః-సిన్ధుః-పరస్వాన్ ॥త్॥ సాగరః - అర్ణవః - రత్నాకరః-జలనిధిః - యాదఃపతిః-అపాంపతిః ॥పు॥ ౧౫ - సముద్రుని పేళ్లు, The sea or ocean, समुद्र.

(తస్యప్రభేదాః) క్షీరోదో లవణోద స్తథాపరే)।

క్షీరోదః-లవణోదః॥ తథా=అట్లే, పరే=ఇతరమయిన, దధ్యుదః-ఘృతోద.-ఇక్షూదః-సురోదః - స్వాదూదః - ఈ ఏడును తస్య = ఆ సముద్రముయొక్క, ప్రభేదాః = భేదములు.

ఆపః(స్త్రీభూమ్ని) వా ర్వారి సలిలం కమలంజలమ్॥ పయఃకీలాలమమృతం జీవనం భువనం వనమ్। కబన్ధ ముదకం పాథః పుష్కరం

ఆపః ॥ప్,సీ,బ॥-వాః ॥ర్॥-వారి-సలిలమ్-కమలమ్-జలమ్-పయః ॥స్॥ - కీలాలమ్-అమృతమ్-జీవనమ్-భువనమ్-వనమ్-కబన్ధమ్ - ఉదకమ్-పాథః॥స్॥-పుష్కరమ్-సర్వతోముఖమ్-అమ్భః ॥స్॥-అర్ణః ॥స్॥-తోయమ్-పానీయమ్-నీరమ్-క్షీరమ్-అమ్బు - శమ్బరమ్ (పా) సంవ

సర్వతోముఖమ్। అమ్భోఽర్ణస్తోయ పానీయ నీర క్షీరామ్బుశమ్బరమ్। [కృపీటం కాణ్డ (మస్త్రీ స్యా) జ్జీవనీయంకుశంవిషం]। మేఘపుష్పం ఘనరసం (త్రిషు ద్వే) ఆప్యమమ్మయమ్। ౨౩౯॥

రమ్ – మేఘపుష్పమ్ ॥న॥ – ఘనరసమ్ ॥పు॥ ౨౭–ఉదకముపేళ్లు.

[కృపీటమ్ ॥న॥ కాణ్డమ్ ॥పు॥ జీవనీయమ్–కుశమ్–విషమ్ ॥న॥] అధికపాఠము, Water, पानी.

ఆప్యమ్–అమ్మయమ్ ॥త్రి॥ ౨–జలవికారము పేళ్లు, Watery or consisting of water, जलमय.

భఙ్గస్తరఙ్గఊర్మి (ర్వా స్త్రియాం) వీచి

భఙ్గః–తరఙ్గః ॥పు॥ ఊర్మిః–వీచిః ॥స్త్రీ॥ ౪–కరుళ్ల పేళ్లు, A wave, लहर.

రథోర్మిషు। మహత్సూల్లోలకల్లోలౌ

ఉల్లోలః – కల్లోలః ॥పు॥ ౨ – మహత్సు – ఊర్మిషు = గొప్పకరుళ్ల పేళ్లు, A surge of bellow, उत्तुंग लहर.

(స్యా) దావర్తో(ఽమ్భసాం భ్రమః)॥ ౨౪౦॥

ఆవర్తః ॥పు॥ ౧–అమ్భసామ్ = ఉదకముల యొక్క, భ్రమః = సుడిపేరు, A wirl-pool, भँवर.

పృషన్తి బిన్దుపృషతాః (పుమాంసో) విప్రుషః

పృషన్తి ॥త్, న, బ॥–బిన్దుః–పృషతః ॥పు॥ విప్రుషః ॥ష్, స్త్రీ, బ॥ ౪ – జలబిందువులపేళ్లు, A drop of water, बूँद.

(స్త్రియః) చక్రాణి పుటభేదా (స్యు)

చక్రాణి (పా) వక్రాణి ॥న॥ – పుటభేదాః ॥పు॥ ౨–నదీవక్రముపేళ్లు. నీళ్లూరివచ్చు బుగ్గ పేరును, A winding course, or a reach of the river, फेन.

ర్భ్రమాశ్చజలనిర్గమాః॥ ౨౪౧॥

భ్రమాః–జలనిర్గమాః ॥పు॥ ౨–నీళ్లుపాఱుటకుఁ గట్టిన తూము మొదలయినవాని పేళ్లు –

	చక్రాదులు నాలుగును జలమార్గము పేళ్లని కొందఱందురు. A drain or pipe, बहाव.
కూలంరోధశ్చతీరం న ప్రతీరంచ తటం త్రిషు)।	కూలమ్ - రోధః ॥స॥ - తీరమ్ - ప్రతీరమ్ ॥న॥-తటమ్ ॥త్రి॥ ౫-దరిపేళ్లు, A shore or bank, किनारा.
పారావారే (పరార్వాచీ తీరే)	పారమ్ - అవారమ్ ॥న॥ ౨ - పరార్వాచీ తీరే = వరుసగా నీవలి యావలి దరుల పేళ్లు, The opposite, and the near bank, नदी का दूसरा किनारा.
పాత్రం (తదన్తరమ్॥	పాత్రమ్ ॥న॥ ౧-ఆ రెంటుదరులనడుముపేరు, The channel, basin, नाला.
ద్వీపో ([illegible]స్త్రియాం)మ న్తరీపం (యద_న్తర్వారి ణ_స్తటమ్)।	ద్వీపః ॥పు॥-అన్తరీపమ్ ॥న॥ ౧-అన్తర్వారిణః=నీళ్లనడుమ, యత్తటమ్ = ఏదిబ్బకలదో దానిపేళ్లు, An island, टापू.
తోయోత్థితం త)త్పు లినం	పులినమ్ ॥న॥ ౧-నీళ్లెండి కనిపించు తిన్నె పేరు, An islet formed by alluvium, छोटा टापू.
సైకతం సికతామ యమ్॥ ౨౮౩॥ నిషద్వ రస్తుజమ్బాలః పఙ్కో ఽ(స్త్రీ) శాదకర్దమౌ।	సైకతమ్ - సికతామయమ్ ॥న॥ ౨-ఇసుకదిన్నెల పేళ్లు, A sand bank, रेतीला तट.
	నిషద్వరః-జమ్బాలః ॥పు॥ - పఙ్కః ॥పు॥- శాదః-కర్దమః ॥పు॥ ౫ - అడుసుపేళ్లు, Mud or mire, कीचड़.
జలోచ్ఛ్వాసాః పరీవాహాః	జలోచ్ఛ్వాసాః - పరీవాహాః ॥పు, బ॥ ౨- అలుఁగుల పేళ్లు, Inundation, channel for carrying off an excess of water, ज्यादा पानी बाहर ले जाने वाला नाला.

కూపకా (స్తు విదార కాః॥ ౨౪౪॥	కూపకాః-విదారకాః ॥పు॥ ౨-చెలమలు, పిల్లనూతులు మొదలైనవి, A temporary well, कुआँ
నావ్యం (త్రిలిఙ్గం నౌతార్యే)	నావ్యమ్ ॥త్రి॥ ౧-నౌతార్యే = ఓడచేత దాఁటఁదగిన నద్యాదుల పేరు, Navigable rivers, नाव से पार जाने योग्य नदी.
(స్త్రియాం) నౌ స్తరణి స్తరిః।	నౌః-ఔః-తరణిః-తరిః (పా) తర్రీ ॥స్త్రీ॥ ౩-ఓడపేళ్లు, A boat, नाव.
ఉడుపంతు ప్లవః కోలః	ఉడుపమ్ ॥న॥-ప్లవః-కోలః ॥పు॥ ౩-తెప్ప పేళ్లు, A raft or float, डोंगा.
స్రోతో (ఽమ్బుసరణం స్వతః)॥ ౨౪౫॥	స్రోతః ॥స్,న॥ ౧-స్వతః=తనంతట పాఱుచున్న, అమ్బుసరణమ్=జలప్రవాహము పేరు, A natural steam, जल प्रवाह.
ఆతర స్తరపణ్యం (స్యాత్)	ఆతరః ॥పు॥ - తరపణ్యమ్ ॥న॥ ౨ - ఓడ నడుపువానికిచ్చు కూలిపేళ్లు, Fare or freight, उतराई.
ద్రోణీ కాష్ఠామ్బు వాహినీ।	ద్రోణీ, కాష్ఠామ్బువాహినీ ॥స్త్రీ॥ ౨ - దోనె పేళ్లు, An oval basin, द्रोना.
సాంయాత్రికః పోత వణిక్	సాంయాత్రికః - పోతవణిక్ ॥జ్, పు॥ ౨- ఓడబేరగాని పేళ్లు, A voyaging merchant, नाव-यात्री.
కర్ణధార(స్తు) నావికః॥ ౨౪౬॥	కర్ణధారః - నావికః ॥పు॥ ౨ - ఓడనడపు వాని పేళ్లు, The pilot or helmsman, नाविक.
నియామకాః పోత వాహాః	నియామకాః-పోతవాహాః ॥పు॥బ॥ ౨-ఓడ స్తంభముపైనుండి యుపాయము చెప్పువారి పేళ్లు, The steersman, नाविक.

కూపకో గుణవృక్షకః।	కూపకః-గుణవృక్షకః ॥పు॥ ౨-ఓడమీఁద కెక్కుముగట్టు స్తంభముపేళ్లు, The mast, मस्तौल.
నౌకాదణ్డః క్షేపణి (స్యా) దరిత్రం కేనిపాతకః॥ ౨౮౭॥	నౌకాదణ్డః ॥పు॥-క్షేపణీ ॥స్త్రీ॥ ౨-ఓడనడపు గడపేళ్లు, The oar, नौकादंड. అరిత్రమ్ ॥న॥ - కేనిపాతకః ॥పు॥ ౨ - ఓడనడుపు తెడ్డుపేళ్లు, The rudder, helm, पतवार.
అభ్రిః(స్త్రీ) కాష్ఠకుద్దాలః	అభ్రిః ॥స్త్రీ॥-కాష్ఠకుద్దాలః ॥పు॥ ౨-లవణాదులు త్రవ్వ మ్రానిగుద్దలిపేళ్లు, A scraper, or shovel, फौड़ा.
సేకపాత్రంతు సేచనమ్।	సేకపాత్రమ్ - సేచనమ్ ॥న॥ ౨ - ఓడలోఁ జొచ్చిన నీళ్లను వెడలఁజల్లు పాత్రము పేళ్లు, A Bucket, बालटी.
యానపాత్రంతు పోతో	యానపాత్రమ్ ॥న॥ - పోతః ॥పు॥ ౨-ఓడపేళ్లు, A ship, नाव.
(ఽబ్ధిభవేత్రిషు) సముద్రియమ్॥ ౨౮౮॥	సముద్రియమ్ ॥త్రి॥ ౧ - అబ్ధిభవే = సముద్రమునందుఁ బుట్టిన వస్తువుపేరు, Marine, समुद्रीय.
(క్లీబే)ఽర్ధనావం (నావోఽర్ధే)	అర్ధనావమ్ ॥న॥ ౧ - నావః=ఓడయొక్క, అర్ధే=సగముపేరు, A boat's half, नाव का अर्ध भाग.
(ఽతీతనౌకే) ఽతిను (త్రిషు)। (త్రిష్వాగాధాత్)	అతిను ॥త్రి॥ ౧ - ఓడను దాఁటినవస్తువుపేరు, Landed from a boat, नाव से उतारा हुआ.

ప్రసన్నశబ్దము మొదలు అగాధశబ్దపర్యంతము, నన్నియు త్రిలింగకములు.

ప్రసన్నోఽచ్ఛః	ప్రసన్నః-అచ్ఛః॥ ౨-నిర్మలవస్తువు పేళ్లు, Transparent, clear, निर्मल.
కలుషోఽనచ్ఛఆవిలః॥	కలుషః-అనచ్ఛః-ఆవిలః॥ ౩-కలఁగినదాని పేళ్లు, Turbid, muddy, मटमैला.
నిమ్నం గభీరం గమ్భీర	నిమ్నమ్-గభీరమ్-గమ్భీరమ్॥ ౩ - లోఁతైనదాని పేళ్లు, Deep, गहरा.
ముత్తానం తద్విపర్యయే।	ఉత్తానమ్॥ ౧-లోఁతు కాని దాని పేరు, Shallow, छिछला.
అగాధమతలస్పర్శే	అగాధమ్-అతలస్పర్శః॥ ౨ - మిక్కిలి లోఁతైన దానిపేళ్లు, Very deep, unfathomable, अगाध.
కైవర్తేదాశధీవరౌ॥ ౨౫౦॥	కైవర్తః-దాశః (పా) దాసః-ధీవరః ॥పు॥ ౩-మత్స్యములం బట్టు జాలరివాని పేళ్లు, A fisherman, मछुआ.
ఆనాయః(పుంసి)జాలం	ఆనాయః ॥పు॥-జాలమ్ ॥న॥ ౨-వలపేళ్లు, A net, जाल.
(స్యాత్)శణసూత్రం పవిత్రకమ్॥	శణసూత్రమ్ (పా) సణసూత్రమ్ - పవిత్రకమ్ ॥న॥ ౨-వలత్రాటిపేళ్లు, The rope of a net, जाल की रस्सी.
మత్స్యాధానీ కువేణీ (స్యాత్)	మత్స్యాధానీ-కువేణీ ॥స్త్రీ॥ ౨-చేఁపలబుట్ట పేళ్లు, A fish-basket, मछली की टोकरी.
బడిశం మత్స్యబన్ధనమ్॥ ౨౫౧॥	బడిశమ్-మత్స్యబన్ధనమ్ (పా) మత్స్యవేధనమ్ ॥న॥ ౨ - గాలముపేళ్లు, A fish-hook, मछली फँसाने की वंसी.
పృథురోమా ఝషో మత్స్యో మీనో వైసారిణోఽణ్డజః। విసారశ్శకులీ	పృథురోమా ॥న॥ ఝషః - మత్స్యః - మీనః-వైసారిణః-అణ్డజః-విసారః-శకులీ॥న॥

పు॥ ౮ - సామాన్యముగా మత్స్యముల పేళ్లు, A fish, मछली.

(చాథ) గణ్డకశ్శకులార్భకః॥ ౨౫౨॥

గణ్డకః-శకులార్భకః ॥పు॥ ౨ - చేఁపపిల్లల పేళ్లు, జెల్లపేళ్లని కొందఱు, Sparus emarginatus, मछली के बच्चे.

సహస్రదంష్ట్రిః పాఠీన

సహస్రదంష్ట్రిః - పాఠీనః ॥పు॥ ౨ - వేయి పొఱల మీను, కొఱ్ఱ, A sheat fish, Silurus pelorius, बड़ी मछली.

ఉలూపీశిశుక (స్సమౌ)

ఉలూపీ ॥స్త్రీ॥-శిశుకః ॥పు॥ ౨-శిశువువలె చపలమయిన యులసమీను పేళ్లు, A porpoise, सुईस.

నడమీన శ్చిలిచిమః

నడమీనః-చిలిచిమః ॥పు॥ ౨-క్రాలుగసువులోఁ దిరుగు మీను పేళ్లు, A sort of sprat, मछली विशेष.

ప్రోష్ఠీతు శఫరీ (ద్వయోః)॥ ౨౫౩॥

ప్రోష్ఠీ ॥స్త్రీ॥-శఫరీ ॥స్త్రీ॥ ౨-మిట్టి, ఎగిరిపడు మీను, A sort of carp, Cyprinus Chrysoparoius, मत्स्य विशेष.

క్షుద్రాణ్డమత్స్యసఙ్ఘాతః పోతాధాన

క్షుద్రాణ్డమత్స్యసఙ్ఘాతః ॥పు॥ - పోతాధానమ్ ॥న॥ ౨-మీనుపిల్లలగుంపు పేళ్లు, Small fry, छोटी मछलियों का समूह.

(మథోఝషాః)। రోహితో మద్గుర శ్శాలో రాజీవ శ్శకుల స్తిమిః॥ ౨౫౪॥ తిమిఙ్గిలాదయ (శ్చాథ)

రోహితః=ఎఱ్ఱమీను, మద్గురః=బొమ్మమీను, శాలః = మిగుల వేగముగలమీను, రాజీవః = [illegible]అమీను, శకులః=బేడిసమీను, తిమిః = నూఱుయోజనములమీను, తిమింగిలః = తిమిని మ్రింగునట్టిమీను ॥పు॥ ౭ ను ఆదిశబ్దము చేత తిమింగిల నంద్యావర్తాదులును మత్స్యవిశేషములు.

యాదాంసి జలజన్తవః।

యాదాంసి ॥స॥న॥-జలజన్తవః ॥ఉ,పు,బ॥ ౨-జలజంతువులపేళ్లు, Aquatic animals, जल में रहने वाले जन्तु.

(తద్భేదా) శ్శిశుమారోద్ర శఙ్కవో మకరాదయః॥ ౨౬౬॥

శిశుమారః = మొసలి, Porpoise, शिशुमार. ఉద్రః = నీరుపిల్లి, Otter, जलमार्जरि. శఙ్కుః = నీరుపంది, Scate. మకరః = చోఁఅమీను, Seal, सील, ౪ ఇవియు ఆదిశబ్దముచేత జలహాస్త్యాదులును, జలజంతువిశేషములు.

(స్యా)త్కులీరః కర్కటకః

కులీరః - కర్కటకః (పా) కర్కటః ॥పు॥ ౨-ఎండ్రకాయపేళ్లు, A crab, केकड़ा.

కూర్మేకమఠకచ్ఛపౌ॥

కూర్మః-కమఠః-కచ్ఛపః ॥పు॥ ౩-తాఁబేటి పేళ్లు, A turtle or tortoise, कछुवा.

గ్రాహోఽవహారో

గ్రాహః - అవహారః ॥పు॥ ౨-ప్రాణిహింసఁజేయు మహామత్స్యము పేళ్లు, A shark, समुद्र की बड़ी मछली.

నక్రస్తు కుమ్భీరోఽథ

నక్రః-కుమ్భీరః ॥పు॥ ౨-ఏనుఁగును బట్టియీడ్చు జలచరముపేళ్లు, A crocodile, मगर.

మహీలతా॥ ౨౬౭॥ గణ్డూపదః కిఞ్చులకో

మహీలతా ॥స్త్రీ॥-గణ్డూపదః-కిఞ్చులకః ॥పు॥ ౩-ఎఱ్ఱపేళ్లు, A worm, कीड़ा.

నిహాకాగోధికా(సమే)

నిహాకా-గోధికా ॥స్త్రీ॥ ౨-నీరుడుము పేళ్లు, The Gangetic alligator.

రక్తపాతు జలూకాయాం స్త్రియాం భూమ్ని(జలౌకసః॥ ౨౬౮॥

రక్తపా-జలూకా-జలౌకసః ॥స, స్త్రీ, బ॥ ౩ - జలగపేళ్లు, రక్తాపాశబ్దమునకు సోమపాశబ్దమువలెను రూపము గలదు, A leech, जोंक.

ముక్తాస్ఫోటః (స్త్రియాం) శుక్తిః

ముక్తాస్ఫోటః ॥పు॥-శుక్తిః ॥స్త్రీ॥ ౨-ముత్తెపుచిప్ప పేర్లు. A pearl oyster, सीप.

శఙ్ఖ (స్స్యా) త్కమ్బు(ర స్త్రియామ్)॥

శఙ్ఖః ॥పు॥ కమ్బుః ॥పు॥ ౨-శంఖము పేర్లు, A conch, शंख.

క్షుద్రశఙ్ఖాః శఙ్ఖనఖాః

క్షుద్రశఙ్ఖాః-శఙ్ఖనఖాః ॥పు, బ॥ ౨-గుల్లల పేర్లు, Small shell, छोटी सीप.

శమ్బూకా జలశుక్తయః॥ ౨౫౮॥

శమ్బూకాః ॥పు॥ జలశుక్తయః ॥౩,స్త్రీ,బ॥ ౨-కప్పచిప్పల పేర్లు, Bivalve shell, सीप.

భేకే మణ్డూక వర్షాభూ శాలూర ప్లవదర్దురాః।

భేకః-మణ్డూకః-వర్షాభూః-శాలూరః-(పా) సాలూరః-ప్లవః-దర్దురః ॥పు॥ ౬ - కప్ప పేర్లు, A frog, मेंढक.

శిలీ గణ్డూపదీ

శిలీ - గణ్డూపదీ ॥స్త్రీ॥ ౨-ఆఁడు ఎఱ్ఱ పేర్లు, A female worm, कीडी.

భేకీ వర్షాభ్వీ

భేకీ - వర్షాభ్వీ॥ స్త్రీ॥ ౨ - ఆఁడుకప్ప పేర్లు, A female frog, मादा मेंढक.

కమఠీ ధులిః॥ ౨౫౯॥

కమఠీ-ధులిః॥ స్త్రీ॥ ౨-ఆఁడు తాఁబేటి పేర్లు, A female turtle, मादा कछुआ.

(మద్గురస్యప్రియా) శృఙ్గీ

శృఙ్గీ॥స్త్రీ॥౧-మద్గురమను మీనుభార్య పేరు, Silurus Pungentisimus, मछली.

దుర్నామా దీర్ఘకోశికా।

దుర్నామా-దీర్ఘకోశికా॥ స్త్రీ॥ ౨ - ఏనుఁగు జలగ పేర్లు, A cockle.

జలాశయో జలాధార

జలాశయః-జలాధారః॥ పు॥ ౨ - నీళ్లుండు తావు పేర్లు, A reservoir; a pond, तालाब.

(స్తత్రాగాధ జలే) హ్రదః॥ ౨౬౦॥

హ్రదః॥ పు॥ ౧ - అగాధజలే=అగాధమైన జలముగల, తత్ర = ఆ స్థలము పేరు, A deep lake, झील.

ఆహావస్తు నిపానం (స్యా దుపకూపజలాశయే)। (పుంస్యేవా)న్ధుః ప్రహిః కూప ఉదపానం తు(పుంసివా)॥ ౨౬౧॥

ఆహావః॥ పు॥ - నిపానమ్॥ న॥ ౨ - నూతియొద్ద పశువులు నీళ్లు త్రాగుటకుఁ గట్టియున్న తొట్టిపేళ్లు, A trough near a well for watering cattle, निपान.

అన్ధుః-ప్రహిః-కూపః॥ పు॥ - ఉదపానమ్॥ పున॥ ౪-నూతిపేళ్లు, A well, कुँआ.

నేమిస్త్రికా(ఽస్య)

నేమిః-త్రికా॥ స్త్రీ॥ ౨ - నూతియందు నీళ్లెత్తుటకై యేర్పఱచిన రాట్నము మొదలైన దారుయంత్రముపేళ్లు, A contrivance for raising water, नेमि.

వీనాహో (ముఖబన్ధన మస్యయత్)।

వీనాహః॥ పు॥ ౧ - నూతిహంసపాది మొదలయిన వాయికట్టుపేరు, The cover of a well, कुआँ का ढक्कन.

పుష్కరిణ్యాంతు ఖాతం (స్యా)

పుష్కరిణీ॥ స్త్రీ॥ ఖాతమ్॥ న॥ ౨ - నలుచదరముగాఁ ద్రవ్వఁబడిన గుంటపేళ్లు, A square pond, वर्गाकार खड्डा.

దఖాతం దేవఖాతకమ్॥ ౨౬౨॥

అఖాతమ్-దేవఖాతకమ్॥ న॥ ౨-దేవతలచేత త్రవ్వఁబడిన గుంటపేళ్లు, A natural pond, अखात.

పద్మాకర స్తటాకో (ఽస్త్రీ) కాసార స్సరసీసరః।

పద్మాకరః॥ పు॥ తటాకః (పా) తడాగః॥ పున॥ ౨-తామరలుగల చెఱువుపేళ్లు, A lake, झील. కాసారః॥ పు॥-సరసీ॥ స్త్రీ॥ - సరః॥ స్, న॥ 3 - కొలనిపేళ్లు, A pond or pool, सरोवर. పద్మాకరాదులైం నేకార్థకములని కొందఱందురు.

వేశన్తఃపల్వలంచాల్పసరో

వేశన్తః॥ పు॥-పల్వలమ్-అల్పసరః॥ స్, న॥ 3-పడియపేళ్లు, A basin, तड़ाग.

వాపీతుదీర్ఘికా॥ ౨౬౩॥	వాపీ - దీర్ఘికా॥ స్త్రీ॥ ౨ - నడబావి పేళ్లు, A well with steps, बावली.
ఖేయం తు పరిఖా	ఖేయమ్॥ న॥ -పరిఖా॥ స్త్రీ॥ ౨-అగడ్తపేళ్లు, A ditch, खाई.
ఆధార(స్త్వమ్భసాంయత్ర ధారణమ్)॥	ఆధారః॥ పు॥ ౧ - యత్ర = ఏస్థలమునందు, అమ్భసామ్ =(కట్టగట్టి) నీళ్లకు, ధారణమ్ = నిల్పుటకలదో యట్టి మఱుంగు పేరు, A dike, बाँध.
(స్యా)దాలవాలమావాల మావాపోఽథ	ఆలవాలమ్-ఆవాలమ్॥ న॥ - ఆవాపః॥ పు॥ ౩-చెట్లపాదుల పేళ్లు, A basin round the foot of a tree, थाला.
నదీ సరిత్॥ ౨౬౪॥ తరఙ్గిణీ శైవలినీ తటినీ హ్రాదినీ ధునీ। స్రోతస్వినీ ద్వీపవతీ స్రవన్తీ నిమ్నగాఽఽపగా॥ ౨౬౫॥	నదీ - సరిత్ - తరఙ్గిణీ - శైవలినీ - తటినీ- హ్రాదినీ - ధునీ - స్రోతస్వినీ - ద్వీపవతీ-స్రవన్తీ- నిమ్నగా - ఆపగా॥ స్త్రీ॥ ౧౨ - నది పేళ్లు, A river, नदी.
[కూలఙ్కషా నిర్ఝరిణీ రోధోవక్రా సరస్వతీ]	[కూలఙ్కషా-నిర్ఝరిణీ-రోధోవక్రా-సరస్వతీ॥ స్త్రీ॥] అధికపాఠము.
గఙ్గావిష్ణుపదీ జహ్నుతనయా సురనిమ్నగా। భాగీరథీ త్రిపథగా త్రిస్రోతా భీష్మసూరపి॥	గఙ్గా-విష్ణుపదీ-జహ్నుతనయా-సురనిమ్నగా-భాగీరథీ-త్రిపథగా-త్రిస్రోతాః॥ స॥ - భీష్మసూః॥ స్త్రీ॥ ౮-గఙ్గానదిపేళ్లు, The Ganges, गंगा नदी.
కాలిన్దీ సూర్యతనయా యమునా శమనస్వసా॥	కాలిన్దీ-సూర్యతనయా-యమునా - శమనస్వసా॥ ఋ, స్త్రీ॥ ౪ - యమునానది పేళ్లు, Jumna, यमुना नदी.
రేవాతు నర్మదా సోమోద్భవా మేఖలకన్యకా॥ ౨౬౭॥	రేవా-నర్మదా-సోమోద్భవా-మేఖలకన్యకా॥ స్త్రీ॥ ౪ - నర్మదానదిపేళ్లు, Narmada, नर्मदा.

కరతోయా సదానీరా	కరతోయా-సదానీరా॥ సీ॥ ౨-గౌరీవివాహమున నీశ్వరుని హస్తోదకమువలనఁ బుట్టిన నది పేళ్లు.
బాహుదా సైతవాహినీ॥	బాహుదా-సైతవాహినీ॥ సీ॥ ౨-బాహుదానదిపేళ్లు, बाहुदा.
శతద్రుస్తు శుతుద్రి (స్స్యాత్)	శతద్రుః-శుతుద్రిః॥ సీ॥ ౨-వసిష్ఠునికి వెఱచి నూఱుపాయలై ప్రవహించిన నది పేళ్లు.
విపాశాతు విపాట్ (స్త్రియామ్) ౨౬.౮॥	విపాశా - విపాట్॥ శ్, సీ॥ ౨-వసిష్ఠుని పాశములను విడిపించిన నది పేళ్లు.
శోణో హిరణ్యవాహ (స్స్యా) త్కుల్యా(ఽల్పాకృత్రిమా సరిత్)	శోణః - హిరణ్యవాహః॥ పు॥ ౨ - శోణనదము పేళ్లు.
	కుల్యా॥ సీ॥ ౧ - అల్పా = కొంచెమైన, కృత్రిమా = త్రవ్వబడిన, సరిత్ = కాలువ పేరు, A canal, नाला.
శరావతీ వేత్రవతీ చన్ద్రభాగా సరస్వతీ।	శరావతీ-వేత్రవతీ-చన్ద్రభాగా-సరస్వతీ-కావేరీ॥ సీ॥ ౫ - అన్యాశ్చ=కృష్ణవేణీ గోదావరీ సరయూప్రముఖములు, సరితః=నదీవిశేషములు.
[గోదావరీ భీమరథీ కృష్ణవేణీచ గౌతమీ] కావేరీ (సరితోఽన్యాశ్చ)	[గోదావరీ-భీమరథీ-కృష్ణవేణీ-గౌతమీ॥ ఈ సీ॥] - అధికపాఠము.
సంభేద (స్సిన్ధుసంగమః)।	సంభేదః॥ పు॥ ౧-నదులయొక్క కూటమి పేరు. The mouth of a river confluence of two rivers.
(ద్వయోః) ప్రణాలీ	ప్రణాలీ॥ ప్స॥ ౧-పయసః పద్యమ్=గోముఖ

పయసః పదవ్యాం (త్రిషుతూత్తరా)॥ ౨౭౦॥	సూత్రము మొదలగు జలమార్గము పేరు, A drain. ముందఱ చెప్పఁబడు దావికసారవ శబ్దములు ॥త్రి॥
(దేవికాయాం సరయ్వాంచ భవే) దావిక సారవౌ।	దావికః-సారవః॥ ౨-వరుసగా దేవికానది యందును సరయునదియందును బుట్టిన వస్తువుల పేళ్లు.
సౌగన్ధికంతు కహ్లారం	సౌగన్ధికమ్-కహ్లారమ్-(పా) కల్హారమ్ ॥న॥ ౨-ఇంచుక యెఱుపును మిక్కిలి పరిమళమును గల కలువ పేళ్లు, The fragrant water-lily, कल्हार.
హల్లకం రక్తసన్ధ్యకమ్॥ ౨౭౧॥	హల్లకమ్-రక్తసన్ధ్యకమ్॥న॥ ౨-చెంగలువ పేళ్లు, The red water-lily, लाल कमल.
(స్యా) దుత్పలం కువలయ	ఉత్పలమ్-కువలయమ్॥ న॥ ౨-సామాన్యముగా గలువ పేళ్లు, Any water-lily, उत्पल.
(మథ) నీలామ్బు జన్మ చ। ఇన్దీవరం(చనీలేఽస్మిన్)	నీలామ్బుజన్మ॥న్॥ - ఇన్దీవరమ్॥న॥ ౨-నల్ల కలువ పేళ్లు, The Blue water-lily, नील कमल.
(సితే) కుముదకైరవే॥ ౨౭౨॥	కుముదమ్-కైరవమ్॥న॥ ౨- తెల్లకలువ పేళ్లు, The esculent white water-lily, श्वेत कमल.
శాలూక (మేషాం కన్దస్స్యాత్)	శాలూకమ్॥ న॥ ౧ - ఏషామ్ = ఈ సౌగన్ధికాదులయొక్క, కన్దఃస్యాత్ = దుంప పేరు, The root of a water-lily, कमल का मूल.
వారిపర్ణీతు కుమ్భికా।	వారిపర్ణీ-కుమ్భికా॥ స్త్రీ॥ ౨ - నాఁచు పేళ్లు, Pistra stratiotes.

జలనీలీ తు శైవా లం శైవలో౽

జలనీలీ॥స్త్రీ॥ – శైవాలమ్॥న॥ – శైవలః (పా) శేవలః॥ పు॥ 3 – పాంచిపేళ్లు, Moss, काई.

థ కుముద్వతీ॥ ౨౭3॥ కుముదిన్యాం నలిన్యాం తుబిసినీపద్మినీముఖాః।

కుముద్వతీ–కుముదినీ॥ స్త్రీ॥ ౨ – తెల్లకలువ తీఁగెపేళ్లు, నలినీ–బిసినీ–పద్మినీ॥ స్త్రీ॥ ఈ 3–ను ముఖమన్నందువలన అబ్జినీ – కమలినీ – సరోజినీ మొదలైనవియుఁ దామరతీఁగె పేళ్లు, The stalk of a lotus or a collection of lotuses, कमल नाल.

(వాపుంసి) పద్మం నలిన మరవిన్దం మ హోత్పలమ్॥ సహస్ర పత్త్రం కమలం శత పత్త్రం కుశేశయమ్। పఙ్కేరుహం తామర సం సారసం సరసీరుహ మ్॥ ౨౭౪॥ బిసప్రసూన రాజీవపుష్కరామ్భో రుహాణిచ।

పద్మమ్॥ప్న॥ – నలినమ్–అరవిన్దమ్–మహోత్పలమ్–సహస్రపత్త్రమ్–కమలమ్–శతపత్త్రమ్–కుశేశయమ్ – పఙ్కేరుహమ్ – తామరసమ్–సారసమ్–సరసీరుహమ్–బిసప్రసూనమ్ – రాజీవమ్–పుష్కరమ్–అమ్భోరుహమ్॥ న॥ ౧౬ – తామరపువ్వుపేళ్లు, A lotus, Nelumblum speciosum, कमल.

పుణ్డరీకం సితామ్భోజ (మథ)

పుణ్డరీకమ్–సితామ్భోజమ్॥ న॥ ౨ – తెల్ల తామరపువ్వు పేళ్లు, A white lotus, श्वेत कमल.

రక్తసరోరుహమ్॥ రక్తోత్పలం కోకనదం నాలో నాల

రక్తసరోరుహమ్–రక్తోత్పలమ్–కోకనదమ్॥ న॥ 3–ఎఱ్ఱతామరపువ్వుపేళ్లు, A red lotus, लाल कमल.

నాలః ॥పు॥ (పా) నాళా ॥స్త్రీ॥–నాలమ్ ॥న॥ ౨–తామర కలువ మొదలైనవానికాడపేళ్లు, The stalk, कमल नाल.

(మథాస్త్రియామ్)। మృణాలం బిస.	మృణాలమ్ ॥ప్న॥-బిసమ్ ॥న॥ ౨-తామర తూండ్లపేళ్లు, A lotus-fibre, कमल नाल.
(మజ్జాది కదమ్బే) షణ్డ(మస్త్రియామ్)॥ ౨౭౭॥	షణ్డమ్ -(పా. శణ్డమ్) ॥ప్న॥ ౧-తామర పువ్వులు మొదలైనవాని సమూహముపేరు, An assemblage of water-lilies, कमल समूह.
కరహాట శ్శిఫా కన్దః	కరహాటః ॥పు॥ - శిఫా ॥స్త్రీ॥ - కన్దః ॥పు॥ 3 - తామరదుంపపేళ్లు, శిఫాకన్దః అని యేక పదమును, The root of a lotus, कमल की जड़.
కిఞ్జల్కః కేసరో (౽స్త్రియామ్)।	కిఞ్జల్కః ॥పు॥ కేసరః ॥ప్న॥ ౨-ఆకరువు పేళ్లు, A filament, तन्तु.
సంవర్తికా నవదలం	సంవర్తికా ॥స్త్రీ॥ - నవదలమ్ ॥న॥ ౨-లేత రేకులపేళ్లు, Tender leaves, पंखुड़ी.
బీజకోశో వరాటకః॥ ౨౭౮॥	బీజకోశః - వరాటకః ॥పు॥ ౨ - తామర పువ్వులోని దుద్దుపేళ్లు, The seed-vessel of the lotus, कमल का बीजकोश.
ఇతి వారివర్గః	ఉదకముతోఁజేరినపదసమూహము ముగిసెను.

ఉక్తం స్వర్వ్యోమ దిక్కాలధీ వాక్శబ్దాది నాట్యకమ్।
పాతాల భోగి నరకం వారి చైషాం చ సఙ్గతమ్ ॥ ౨౭౯॥

టీ. స్వర్వ్యోమదిక్కాలధీ వాక్శబ్దాది నాట్యకమ్—స్వః = స్వర్గమును, వ్యోమ = ఆకాశమును, దిక్ = దిక్కును, కాల = కాలమును, ధీ=బుద్ధియు, వాక్ = వాక్కును, శబ్దాది=శబ్దములు మొదలైనవియు. నాట్యకమ్ - నాట్యమును; పాతాలభోగినరకంవారిచ=

పాతాల=పాతాలమును, భోగి = సర్పమును, నరకం = నరకమును వారి చ=జలమును, ఏషామ్ = ఈ స్వర్గాదులయొక్క, సజ్గతంచ (వానివానితో) సంబంధించినదియు - సంబంధించినవస్తువు లనుట ఉక్తమ్ = చెప్పఁబడెను.

ఈ కాండమునందు స్వర్గవర్గు మొదలుగా పండ్రెండు వర్గములును, ఆయావర్గములయందు స్వర్గము మొదలయిన యాయావస్తువులును, ఆయా స్వర్గాదివస్తువులతోఁజేరిన దేవతాదివస్తువులును జెప్పఁబడి యున్నవనుట.

ఇత్యమరసింహకృతౌ నామలిఙ్గానుశాసనే।
స్వర్గాదికాణ్డః ప్రథమస్సాఙ్గఏవ సమర్థితః ॥ ౨౮౦।

టీ. అమరసింహకృతౌ=అమరసింహుని కృతిగానుండు, నామలిఙ్గానుశాసనే = నామలింగానుశాసన మను నిఘంటువునందు, ఇతి= ఈపూర్వోక్తప్రకారమున, ప్రథమః=మొదటిదైన, స్వర్గాదికాణ్డః= స్వర్గము మొదలయినవానిని దెలియఁజెప్పుభాగము, సాఙ్గ ఏవ=సమగ్రముగానే, సమర్థితః = నెఱవేర్పఁబడెను.

నామలింగానుశాసనము - ప్రథమకాండము

సంపూర్ణము

శ్రీరస్తు.

అమరకోశము, సటీకము

ద్వితీయకాండము

గ్రంథకర్తయగు అమరసింహ కవిసార్వభౌముఁడు చదువువారికి ముందు విషయపరిజ్ఞానము గలుగఁజేయఁదలంచి ద్వితీయకాండమునఁ జెప్పు వర్గల వరుసను సంగ్రహముగా నీ క్రింది శ్లోకమునందుఁ జెప్పుచున్నాఁడు.

వర్గాః పృథ్వీ పుర క్ష్మాభృద్వనౌషధి మృగాదిభిః।
నృబ్రహ్మ క్షత్త్రి విట్ఛూద్రైః స్సాఙ్గోపాఙ్గై రిహోదితాః॥

టీ. ఇహ=ఈ భూమికాండమనఁబడు రెండవకాండమునందు, సాఙ్గోపాఙ్గైః = అంగప్రత్యంగములతోఁ గూడుకొనియున్న, పృథ్వీపురక్ష్మాభృ ద్వనౌషధిమృగాదిభిః=భూపురశైలవనౌషధి సింహాదులతోడను, నృబ్రహ్మక్షత్త్రి విట్ఛూద్రైః = మనుష్య బ్రహ్మక్షత్త్రియ వైశ్య శూద్రులతోడను, (ఉపలక్షితాః = కూడుకొనియున్న) వర్గాః=వర్గలు, ఉదితాః= చెప్పబడినవి.

తాత్పర్యము. ఈ కాండమందు భూవర్గ పురవర్గ శైలవర్గ వనౌషధివర్గ సింహాదివర్గ మనుష్యవర్గ బ్రహ్మవర్గ క్షత్త్రియవర్గ వైశ్యవర్గ శూద్రవర్గలని పదివర్గలు, నాయావర్గలయందు నాయాభూమ్యాది పదార్థములకు నంగములైన మృత్తికాదిపదార్థములును, నుపాంగములయిన అబ్ధ్యాది పదార్థములును జెప్పఁబడి యున్నవనుట.

భూర్భూమిరచలాఽనన్తా రసా విశ్వమ్భరా స్థిరా। ధరాధరిత్రీ ధరణిః క్షోణిర్జ్యా కాశ్యపీ క్షితిః॥ ౧॥ సర్వంసహా

భూః॥స్త్రీ॥(ప)భూర్॥అవ్య॥-భూమిః-అచలా-అనన్తా-రసా-విశ్వమ్భరా-స్థిరా-ధరా-ధరిత్రీ-ధరణిః-(పా) ధరణీ-క్షోణిః (పా) క్షోణీ-జ్యా-కాశ్యపీ - క్షితిః - సర్వంసహా - వసుమతీ - వసుధా - ఉర్వీ-వసున్ధరా-గోత్రా-కుః-పృథివీ-

వసుమతీ వసుధోర్వీ వసుంధరా। గోత్రాకుః పృథివీ పృథ్వీ క్ష్మావని ర్మేదినీ మహిః॥3॥ [విపులా గహ్వరీ ధాత్రీ గౌరిలా కుమ్భినీ క్షమా! జగతీ రత్నగర్భాచ భూతధాత్ర్యబ్ధిమేఖలాః॥]	(ప) పృథవీ - పృథ్వీ - క్ష్మా - అవనిః - మేదినీ - మహిః - (పా) మహీ ॥స్త్రీ॥ ౭ - భూమిపేళ్లు, Earth, पृथ्वी. [విపులా-గహ్వరీ-ధాత్రీ-గౌః॥ ౦॥-ఇలా-కుమ్భినీ - క్షమా - జగతీ - రత్నగర్భా-భూతధాత్రీ-అబ్ధిమేఖలా ॥స్త్రీ॥ అధికపాఠము.]
మృన్మృత్తికా	మృత్ ॥ద్॥-మృత్తికా॥స్త్రీ॥ ౨-మన్ను పేళ్లు, Soil, मिट्टी.
(ప్రశస్తాతు) మృత్స్నా మృత్సాచ (మృత్తికా)।	మృత్స్నా - మృత్సా ॥స్త్రీ॥ ౨ - ప్రశస్తా= ప్రశస్తమైన, మృత్తికా=మన్ను, An excellent soil, उपजाऊ मिट्टी.
ఉర్వరా (సర్వసస్యాఢ్యా)	ఉర్వరా ॥స్త్రీ॥ ౧ - సర్వసస్యాఢ్యా=సకలమయిన సస్యములతోఁ గూడియున్న భూమి పేరు, Fertile with crop, उर्वर जमीन.
(స్యా) దూషః క్షారమృత్తికా॥ ౪॥	ఊషః ॥పు॥-క్షారమృత్తికా ॥స్త్రీ॥ ౨-చౌటిమన్ను పేళ్లు, Saline soil, क्षार.
ఊషవా నూషరో	ఊషవాన్ ॥త్॥ - ఊషరః॥ ౨ - చవుటినేల పేళ్లు, Barren ground with Saline Soil, ऊजड़.
(ద్వావప్యన్యలిఙ్గౌ)	ద్వావపి = ఈ రెండుశబ్దములును, అన్యలిఙ్గౌ = విశేష్యముయొక్క లింగములు గలవి.
స్థలం స్థలీ।	స్థలమ్ ॥న॥-స్థలీ ॥స్త్రీ॥ ౨-తనంతట చదరమైయుండు నేలపేళ్లు, A place, जगह,

(సమానౌ) మరు ధన్వానౌ

మరుః-ధన్వా॥న్, పు॥౨-నీళ్లులేనిభూమిపేళ్లు, A region devoid of water, मरुभूमि.

(ద్వే) ఖిలాప్రహతే (సమే)॥ ౫॥ త్రి (ష్వథో) జగతీ లోకో విష్టపం భువనం జగత్)

ఖిలమ్-అప్రహతమ్ ॥త్రి॥ ౨ - దున్నని నేల పేళ్లు, Untilled or waste land, नही जोता हुआ जमीन.

జగతీ ॥సీ॥-లోకః ॥పు॥-విష్టపమ్-భువనమ్-జగత్ ॥న॥౫-జగత్తుపేళ్లు, A world, दुनिया.

(లోకోఽయం) భారతం వర్షం

భారతంవర్షమ్ ॥న॥ ౧-అయంలోకః=హిమవత్పర్వతమునకు దక్షిణమును దక్షిణసముద్రమునకు నుత్తరమునైన యీ దేశముపేరు, India, हिन्दुस्तान.

(శరావత్యాస్తు యోఽవధేః॥ ౬॥ దేశః ప్రాగ్దక్షిణః) ప్రాచ్య

ప్రాచ్యః ॥పు॥ ౧ - అవధేః=ఎల్లయయిన, శరావత్యాః = శరావతి యనియెడు నదికి, ప్రాగ్దక్షిణః యః దేశః = తూర్పుతోఁ గూడిన దక్షిణదేశముపేరు. శరావతీనది యీశాన్యపు దిక్కుననుండి నైరృతిమూల పడమటిసముద్రమునఁ గలిసియున్నది యని తెలియవలయును. The south-eastern region, दक्षिण पूर्व देश.

ఉదీచ్యః (పశ్చిమోత్తరః)।

ఉదీచ్యః ॥పు॥ ౧ - ఆ నదియే యెల్లగాఁ గల, పశ్చిమోత్తరః = పడమరతోఁ గూడిన యుత్తరదేశముపేరు, The north-western region, उत्तर पश्चिम देश.

(ప్రత్యన్తో) మ్లేచ్ఛదేశ (స్స్యాత్)

మ్లేచ్ఛదేశః ॥పు॥ ౧ - ప్రత్యన్తః=భారతవర్షమునకు తుదనుండు కామరూపాది ప్రత్యంతదేశముపేరు, A country of barbarians, बर्बर देश.

(మధ్య దేశస్తు) మ ధ్యమః॥ ౭	మధ్యమః ॥పు॥ ౧-మధ్య దేశః=వినశనతీర్థమునకుఁ దూర్పును ప్రయాగకుఁ బడమరయునైన హిమవద్వింధ్యపర్వతములమధ్య దేశము పేరు. కురుక్షేత్రము, The middle region, मध्य देश.
ఆర్యావర్తః పుణ్యభూమి (ర్మధ్యం విన్ధ్యహిమాగయోః)।	ఆర్యావర్తః ॥పు॥ - పుణ్యభూమిః ॥స్త్రీ॥ ౨-తూర్పు పడమటిసముద్రము లెల్లగాఁగల విన్ధ్య హిమాగయోః=వింధ్య హిమవత్పర్వతములయొక్క, మధ్యమ్ = మధ్య దేశముపేళ్లు, The region of sanctity, आर्यावर्त.
నీవృజ్జనపదా దేశవిషయా తూపవర్తనమ్। ౮॥	నీవృత్-జనపదః ॥పు॥ ౨ - వాసయోగ్యమైన దేశముపేళ్లు, An inhabited country, आबाद देश, దేశః-విషయః ॥పు॥-ఉపవర్తనమ్ ॥న॥ 3-గ్రామసమూహముపేళ్లు, A country, गाँव.
(త్రిష్వాగోష్ఠాత్)	ఆగోష్ఠాత్ త్రిషు=ఇదిమొదలు గోష్ఠశబ్దమువఱకు నడుమనుండు నామపదములలో విశేషవిధి లేనివి॥ త్రి॥
(న్నడప్రాయే)నడ్వాన్నడ్వల (ఇత్యపి)।	నడ్వాన్॥ త్॥ - నడ్వలః॥ ౨-నడప్రాయే=కిక్కసకసవు తఱుచుగాఁగల దేశముపేళ్లు, A country abounding in reeds, नरकट भरा जमीन.
కుముద్వాన్ (కుముదప్రాయే)	కుముద్వాన్॥ త్॥ ౧ - కుముద ప్రాయే=తెల్లకలువలు తఱుచుగాఁగల దేశముపేరు, A country abounding in water-lilies, कुमुदों का देश.

వేతస్వాన్ (బహువేతసే)॥ ౯॥	వేతస్వాన్॥ త్॥ ౧-బహువేతసే=ప్రబ్బలిచెట్లు తఱుచుగాఁగల దేశము పేరు, A country abounding in ratans, वेतों का देश.
శాద్వల (శ్శాదహరితే)	శాద్వలః॥ ౧ - శాదహరితే = లేఁతకసవుచేతఁబచ్చగానుండు దేశము పేరు, A country abounding in green grass, हरी घास का देश.
(సజమ్బాలేతు) పఙ్కిలః।	పఙ్కిలః॥ ౧ - సజమ్బాలే = అడుసుతోఁగూడిన దేశము పేరు, A clayey and marshy region, कीचड़ प्रदेश.
(జలప్రాయ) మనూపం (స్యాత్)	అనూపమ్॥ ౧-జలప్రాయమ్=నీళ్లు తఱుచుగాఁగల దేశము పేరు, A watery or wet country, जल प्रदेश.
(పుంసి) కచ్ఛ (స్తథావిధః)॥ ౧౦॥	కచ్ఛః॥ పు॥ ౧-తథావిధః=అట్లు నీళ్లు తఱుచుగాఁగల నదీసరస్సుల సమీపదేశముల పేరు, Contiguous to water, जल प्रदेश.
(స్త్రీ) శర్కరా శర్కరిలశ్శార్కర శ్శర్కరావతి।	శర్కరా॥ స్త్రీ॥-శర్కరిలః-శార్కరః-శర్కరావాన్॥ త్॥ ౪ - మొరముగలదాని పేళ్లు, Full of stony nodules, कंकरीला प्रदेश.
(దేశఏవాదిమా)	ఆదిమా = మొదటనున్న, శర్కరాశర్కరిలశబ్దములు, దేశేఏవ=మొరముగల దేశమునకే పేళ్లు.
(వేవమున్నేయా స్సికతావతి)॥ ౧౧॥	ఏవం=ఇటువలెనే, సికతావతి=ఇసుకగల దేశమునకు, సికతా - సికతిలః అనియు, ఇసుకగలదానియందు సైకతః - సికతావాన్ అనియు, ఉన్నేయాః = ఊహింపఁదగినవి, Sandy, रेतीली जमीन.

(దేశోనద్యమ్బు వృ ష్ట్యమ్బు సంపన్నవ్రీహిపాలితః। స్యా) న్నదీమాతృకో దేవమాతృకశ్చ (యథాక్రమమ్)॥	నదీమాతృకః=Watered from a river, नदी सिंचित దేవమాతృకః=Watered by rain, वर्षा से सिंचित. ఈ రెండును వరుసగా నదీజలముచేతను వర్షజలముచేతను పండునట్టి వరిపైరుగల దేశముపేళ్లు.
(సురాజ్ఞిదేశే) రాజన్వాన్	రాజన్వాన్॥ త్॥ ౧-సురాజ్ఞి=మంచిరాజుగల, దేశే=దేశముపేరు, Ruled by a just king, सुराज्य.
(స్యాత్తతోఽన్యత్ర) రాజవాన్।	రాజవాన్॥ త్॥ ౧ - తతః = ఆ దేశముకంటె, అన్యత్ర=వేఱైన=సామాన్యరాజుగల దేశముపేరు, Governed by a king, राज्य.
గోష్ఠం గోస్థానకం	గోష్ఠమ్-గోస్థానకమ్॥ న॥ ౨-ఆవు లుండు మందపేళ్లు, A fold for kine, बाड़ा.
(తత్తు) గౌష్ఠీనం భూతపూర్వకమ్)౧౩॥	గౌష్ఠీనమ్। న॥ ౧ - భూతపూర్వకంతత్ = పురాతనమైన యీ మందపేరు, The site of a former fold.
(పర్యన్తభూః) పరిసరః	పరిసరః॥ పు॥ ౧ - పర్యన్తభూః = గ్రామనగరాదులయొక్క సమీపభూమి పేరు, Skirts; ground contiguous to a town &c. गांव का परिसर.
సేతురాలౌ(స్త్రియాం పుమాన్।	సేతుః॥ పు॥ - ఆలిః॥ స్త్రీ॥ ౨ - కట్ట పేళ్లు, A dam or mound or bridge, पुल.
వామలూరుశ్చనాకుశ్చ వల్మీకం (పున్నపుంసకమ్)॥ ౧౪॥	వామలూరుః(పా)వామలూరః-నాకుః॥పు॥ వల్మీకమ్ (పా) వల్మీకమ్॥ పం॥ 3 - పుట్టపేళ్లు, An ant-hill or a mole-hill, वल्मीक.

అయనం వర్త్మ మార్గాధ్వపన్థానః పదవీ సృతిః। సరణిః పద్ధతిః పద్యావర్తన్యేకపదీతి చ॥ ౧౫॥	అయనమ్-వర్త్మన్॥ న॥ - మార్గః-అధ్వా॥ న్॥ - పన్థాః॥ న్, పు॥ - పదవీ-సృతిః-సరణిః-పద్ధతిః-పద్యా-వర్తనీ-ఏకపదీ॥ సీ॥ ౧౨- త్రోవ పేళ్లు, A road, path, or way, रास्ता.
అతిపన్థా స్సుపన్థాశ్చ సత్పథ(శ్చార్చితేఽధ్వని)।	అతిపన్థాః॥ న్॥ - సుపన్థాః॥ న్॥ - సత్పథః॥ పు॥ 3 - మంచి త్రోవ పేళ్లు, A good road, अच्छी सड़क.
వ్యధ్వో దురధ్వో విపథః కదధ్వా కాపథ(స్సమాః)॥ ౧౬॥	వ్యధ్వః - దురధ్వః - విపథః-కదధ్వా॥ న్॥ కాపథః॥ పు॥ ౫- చెడ్డ త్రోవ పేళ్లు. విపథ కాపథ శబ్దములు నపుంసకములును, A bad road, बुरी सड़क.
అపన్థా స్త్వపథం	అపన్థాః॥ న్, పు॥ - అపథమ్॥ న॥ ౨-తప్పు త్రోవ పేళ్లు, A wrong road or the want of a road, गलत रास्ता.
(తుల్యే) శృఙ్గాటక చతుష్పథే।	శృఙ్గాటకమ్ - చతుష్పథమ్॥ న॥ ౨ - నాలుగు త్రోవలు కూడిన చోటు పేళ్లు, Crossing of roads, चौक.
ప్రాన్తరం (దూరశూన్యోఽధ్వా)	ప్రాన్తరమ్॥ న॥ ౧-దూరశూన్యః అధ్వా=ఎడారియై నడచుటలేని త్రోవ పేరు, A long and lonesome way without trees, water &c. निर्जन पथ.
కాన్తారం (వర్త్మ దుర్గమమ్)॥ ౧౭॥	కాన్తారమ్॥ న॥ ౧-దుర్గమం వర్త్మ=చోర కంటకాదులచేత నడువ శక్యముగాని త్రోవ పేరు, A difficult or dangerous road; wilderness, अरण्य.
(గవ్యూతిః స్త్రీ క్రోశయుగం)	గవ్యూతిః॥ స్త్రీ॥ ౧ - క్రోశయుగమ్=రెండు క్రోశముల త్రోవ పేరు. ౨౪ అంగుళము లొక

హస్తము. ౮౦౦౦ హస్తము లొక క్రోశము. క్రోశ మనఁగా కోసు, A league.

నల్వః (కిష్కుచతుశ్శతమ్)।

నల్వః॥పు॥౧-కిష్కు-చతుశ్శతమ్=నన్నూఱు హస్తముల ప్రమాణముగల త్రోవపేరు. A furlong.

ఘణ్టాపథ స్సంసరణం

ఘణ్టాపథః॥ పు॥ - సంసరణమ్॥ న॥ ౨-పది విండ్లపట్టుగల రాజమార్గముపేరు, Chief road in a village, राजमार्ग.

(తత్పుర) స్యోపనిష్కరమ్॥ ౧౮॥

ఉపనిష్కరమ్ (పా) ఉపనిష్కరమ్॥ న॥ ౧ - పురస్యతత్ = దుర్గముగానుండు పురము యొక్క రాజమార్గముపేరు, A high-way, राजमार्ग.

[ద్యావాపృథివ్యౌ రోదస్యౌ ద్యావాభూమీచరోదసీ। దివస్పృథివ్యౌ

ద్యావాపృథివీ - రోదసీ - ద్యావాభూమిః॥ స్త్రీ॥ - రోదః॥ స్, న॥ - దివస్పృథివీ॥ స్త్రీ॥ ౫-భూమ్యాకాశముల పేళ్లు, The earth and the sky, पृथ्वी और आकाश.

గుఞ్జాతు రుమా (స్యా)ల్లవణాకరః]

గుఞ్జా - రుమా॥ స్త్రీ॥ - లవణాకరః॥ పు॥ 3 - చవిటిపఱ్ఱు, ఉప్పళము, A salt marsh, the salt-producing soil, ऊसर जमीन.

ఇతి భూవర్గః.

భూమికి సంబంధించిన పదసమూహము ముగిసెను.

పూః (స్త్రీ) పురీ నగర్యా(వా) పత్తనం పుటభేదనమ్। స్థానీయం నిగమో

పూః॥ర్, స్త్రీ॥-పురీ-నగరీ॥స్త్రీ॥-పత్తనమ్ (పా) పట్టనమ్-పుటభేదనమ్-స్థానీయమ్॥న॥-నిగమః॥ పు॥ ౭-పట్టణము పేళ్లని యొకపక్షము. వీనిలో మొదటి మూఁడు ౮౦౦ గ్రామముల వ్యవహారమునకు స్థానమైయుండు ప్రధానపురమునకును, కడమ రెండు కోటల యగడ్తలచేత దుర్గములైన పట్టణములకును పేళ్లని యొకపక్షము, A town or city, शहर.

(ఽన్యత్తు యన్మూల నగరా త్పురమ్॥౧౯॥ త) చ్ఛాఖానగరం	శాఖానగరమ్॥ న॥ ౧-మూలనగరాత్ = రాజధానికంటె, అన్యత్ = దాని సమీపమునందుఁ గట్టఁబడి యన్యమైన, పురమ్ = పట్టణము, A suburb, कस्बा.
వేశో (వేశ్యాజన సమాశ్రయః)। •	వేశః॥ పు॥ ౧ - వేశ్యాజనసమాశ్రయః = వేశ్యాసమూహపుస్థానముపేరు, The abode of harlots, वेश्याओं का देश.
ఆపణస్తు నిషద్యాయాం	ఆపణః॥ పు॥ నిషద్యా॥స్త్రీ॥ ౨-మళిగపేళ్లు, A shop, दूकान.
విపణిః పణ్యవీధికా॥ ౨౦॥ రథ్యా ప్రతోలి ర్విశిఖా	విపణిః-పణ్యవీధికా॥స్త్రీ॥ ౨-అంగడివీధిపేళ్లు, A market street, बाजार. రథ్యా-ప్రతోలిః (పా) ప్రతోలీ-విశిఖా॥ స్త్రీ॥ 3 - గ్రామముల ప్రధానమైన రచ్చమిట్ట, A high street, बाजार.
(స్యా) చ్చయో వప్ర (మస్త్రియామ్)।	చయః॥పు॥వప్రమ్॥పున॥ ౨-కోటయడుగునం బెట్టిన కొఱడుమట్టిదిన్నె మొదలగువానిపేళ్లు, A rampart, किले की भीत.
ప్రాకారో వరణ స్సాలః ప్రాచీనం (ప్రాన్తతో వృతిః)॥ ౨౧॥	ప్రాకారః - వరణః - సాలః॥ పు॥ 3-కోట, A surrounding hill, प्राकार. ప్రాచీనమ్ (పా) ప్రాచీరమ్॥ న॥ ౧-ప్రాన్తతః వృతిః = ఊరిచుట్టు వేయు వెలుగు, A bound hedge
భిత్తిః (స్త్రీ) కుడ్య	భిత్తిః॥ స్త్రీ॥ - కుడ్యమ్ ॥న॥ ౨-గోడపేళ్లు, A wall, दीवार.
మేడూకం (తదన్త ర్న్యస్తకీకసమ్)	ఏడూకమ్ (పా) ఏడుకమ్॥ న॥ ౧-నడుమ నెముకలు కొయ్యలు మొదలైనవి వేసి గట్టిగా గట్టిన గోడ. Wall strengthened by bones and other hard substances

	within, బౌద్ధాదులు పూజార్థ మెముక లుంచి కట్టుగోడ మొదలైనవాని పేరు. A tomb, a sanctuary filled with relics, कब्र आदि की दीवार.
గృహా గేహోదవసిత వేశ్మ సద్మ నికేతనమ్॥ ౨౨॥ నిశాన్తవస్త్య సదన భవనాగార మన్దిరమ్, గృహాః (పుంసిచ భూమ్న్యేవ) నికాయ్య నిల యాలయాః॥	గృహమ్-గేహమ్-ఉదవసితమ్-వేశ్మ॥న్॥-సద్మ॥ న్॥-నికేతనమ్-నిశాన్తమ్- వస్త్యమ్ (పా) పస్త్యమ్-సదనమ్-భవనమ్-అగారమ్ - మన్దిరమ్॥ న॥ - గృహాః॥ పు, బ॥ - నికాయ్యః - నిలయః-ఆలయః-వాసః॥ పు॥ కుటీ॥ స్త్రీ॥-శాలా॥ ప్న॥ - సభా॥ స్త్రీ॥ ౨౦ - ఇంటిపేళ్లు, A house a hall, घर. గృహాశబ్దము పుంలింగ మైన పుడు నిత్యబహువచనము.
[ధిష్ణ్యమోకో నివసనం స్థానావసథ వాస్తుచ। సంస్త్యాయ ముటజం ధామ నివేశ శ్శరణంక్షయః॥]వాసః కుటీ (ద్వయో) శ్శాలా సభా	ధిష్ణ్యమ్-ఓకః॥ న్॥ - నివసనమ్-స్థానమ్-అవసథమ్-వాస్తు ॥ఉ॥ - సంస్త్యాయమ్ - ఉటజమ్-ధామ॥న్॥ న॥-నివేశః ॥పు॥-శరణమ్॥న॥ క్షయః ॥పు॥] అధికపాఠము.
సంజవనం(త్విదమ్)। చతుశ్శాలం	సంజవనమ్-చతుశ్శాలమ్ ॥న॥ ౨ - నలు దిక్కుల నభిముఖముగా నడుమ నెడము విడిచి కట్టిన యింటిపేళ్లు, A quadrangle, चतु-श्शाला.
(మునీనాంతు) పర్ణశాలోటజో (౽స్త్రియాం) ॥	పర్ణశాలా ॥స్త్రీ॥ - ఉటజః ॥ప్న॥ ౨ - మునీనాంతు = మునులయొక్క యింటి పేళ్లు, A hermitage, a hut, पर्णशाला.
చైత్య మాయ	చైత్యమ్-ఆయతనమ్ ॥న॥ ౨ - యజ్ఞశాల

తనం (తుల్యే)

పేళ్లు, బౌద్ధాలయమనియు రచ్చచెట్టనియుం గొందఱు, An altar; a monument; a sacred tree, यज्ञशाला.

వాజిశాలా తు మన్దురా ।

వాజిశాలా-మన్దురా ॥స్త్రీ॥ ౨-గుఱ్ఱపుశాల పేళ్లు, A stable, घुडसाल.

ఆవేశనం శిల్పిశాలా

ఆవేశనమ్ ॥న॥ - శిల్పిశాలా ॥స్త్రీ॥ ౨-కమసాలకొట్టము, A workshop, कारखाना.

ప్రపా పానీయశాలికా॥ ౭౪॥

ప్రపా-పానీయశాలికా ॥స్త్రీ॥ ౨-చలిపందిరి పేళ్లు. A place of refreshment, पियाऊ.

మఠ (శ్ఛాత్త్రా)ది నిలయో)

మఠః ॥పు॥ ౧-ఛాత్త్రాదినిలయః=శిష్యులు సన్న్యాసులు మొదలగువారి గృహముపేరు, A convent of ascetics; A school of students, छात्रालय.

గఞ్జా తు మదిరా గృహమ్।

గఞ్జా॥స్త్రీ॥-మదిరాగృహమ్॥న॥ ౨-మద్యము చేయు నింటిపేరు, A tavern, शरावखाना.

గర్భాగారం వాస గృహ

గర్భాగారమ్-వాసగృహమ్॥న॥ ౨ - పడకటిల్లు మొదలైన యింటిలోపలిభాగముపేళ్లు, An inner and private room. ఇందు మొదటిది దేవుని గర్భగృహమని కొందఱు. गर्भ गृह.

మరిష్టం సూతికా గృహమ్॥ ౭౫॥ [కుట్టిమోఽస్త్రీ నిబద్ధాభూ శ్చన్ద్ర)శాలా శిరోగృహమ్]

అరిష్టమ్-సూతికాగృహమ్॥ న॥ ౨ - పురుటింటి పేళ్లు, The lying-in-chamber, सूतिका घर.

[కుట్టిమః॥పు॥ ౧-ఱాతికట్టడపునేల. చన్ద్ర)శాలా॥స్త్రీ॥-శిరోగృహమ్॥న॥ ౨-పైమేడపేళ్లు, An apartment on the house top, अटारी.

వాతాయనం గవాక్ష	వాతాయనమ్॥న॥-గవాక్షః॥పు॥ ౨-కిటికీల పేళ్లు, A window, खिड़की.
(స్యా)న్మణ్డపో (ఽస్త్రీ)జనాశ్రయః:	మణ్డపః॥ పు॥ - జనాశ్రయః॥ పు॥ ౨-ఆస్థానము మొదలయిన మండపము పేళ్లు, A temporary hall; a sanctuary, मंडप.
హర్మ్యాది (ధని నాం వాసః)	హర్మ్యమ్॥ న॥ ౧ - ధనినామ్ = ధనికుల యొక్క, వాసః=గృహముపేరు, ॰ఆదిశబ్దము చేత అట్టాలకాదినామములును గలవు. The abode of the wealthy, A grand edifice, अट्टालिका.
ప్రాసాదో(దేవ భూ భుజామ్)॥ ౨౩॥	ప్రాసాదః॥ పు॥ ౧ - దేవభూభుజామ్=దేవ గృహము లేక రాజగృహము, A temple or palace, मंदिर.
సౌధో(ఽస్త్రీ)రాజ సదన ముపకార్యోప కారికా।	సౌధః॥ పు॥-రాజసదనమ్॥న॥-ఉపకార్యా-ఉపకారికా॥ స్త్రీ॥ ౪ - రాజగృహము పేళ్లు, A royal residence, अंतः पुर. ఉపకార్యోపకారికా శబ్దములు గుడారము పేళ్లని కొందఱు, A tent, तंबू.
స్వస్తిక స్సర్వతో భద్రో నన్ద్యావర్తాద యో(ఽపిచ)॥ ౨౪॥ పిచ్ఛన్దకః (ప్రభేదాహి భవ న్తీశ్వరసద్మనామ్) (స్త్ర్యగారంభూభుజా) మన్తఃపురం(స్యా) దవ రోధనమ్॥ ౨౫॥ శుద్ధా న్తశ్చావరోధశ్చ	స్వస్తికః - సర్వతోభద్రః - నన్ద్యావర్తః - పిచ్ఛన్దకః ॥పు॥ ౪-ఆదిశబ్దముచేత రుచిక వర్ధమానములు మొదలైనవియు, ఈశ్వరసద్మనామ్=రాజదేవగృహముల, ప్రభేదాః=ద్వారభేదాదిభేదములచేఁబుట్టిన రచనావిశేషములు, భవన్తి=అగుచున్నవి. అన్తఃపురమ్-అవరోధనమ్॥ న॥ - శుద్ధాన్తః - అవరోధః॥ పు॥ ౪-భూభుజామ్ = రాజులయొక్క, స్త్ర్యగారమ్ = స్త్రీలున్న యింటిపేరు, Seraglio; harem, हरम.

(స్యా) దట్టః క్షౌమ (మస్త్రియామ్)।	అట్టః॥ పు॥-క్షౌమమ్-(పా) క్షోమమ్॥ న్న॥ ౨ - యుద్ధముచేయుటకయి వాకిటిమణ్డపము మీఁదఁగాని కొత్తళముమీఁదఁగాని కట్టిన యిండ్లపేళ్లని కొందఱందురు. ౧ మేడలకు వెనుకదిక్కునఁ గట్టియుండు గృహముపేళ్లని కొందఱందురు. A fortified place in front of a building; the back of an edifice.
ప్రఘాణ ప్రఘణా లిన్దా బహిర్ద్వార ప్రకోష్ఠకే॥ ౩౦॥	ప్రఘాణః-ప్రఘణః-అలిన్దః (పా) ఆలిన్దః॥ పు॥ ౩-తలవాకిటి ముందఱనుండు ప్రకోష్ఠము పేళ్లు, A terrace before the house door; portico, बरमदा.
గృహావగ్రహణీదేహ	గృహావగ్రహణీ-దేహలీ॥ స్త్రీ॥ ౨-గడపపేళ్లు, The threshold, देहरी.
ల్యఙ్గణం చత్వరాజిరే। (అధస్తాద్దారుణి) శిలా	అఙ్గణమ్ (పా) అఙ్గనమ్ - చత్వరమ్ - అజిరమ్॥ న॥ ౩ - ముంగిలిపేళ్లు, A court or yard, आँगन.
	శిలా॥ స్త్రీ॥ ౧ - అధస్తాద్దారుణి=గడపక్రింద త్రొక్కుడుమ్రాను, అడ్డకమ్మి, The lower timber of a gate, देहरी.
నాసా(దారూపరిస్థితమ్)॥ ౩౧॥	నాసా॥ స్త్రీ॥ ౧ - ఉపరిస్థితమ్దారు=గడపకు పైనుండు మ్రాను; లత్కొకమ్మి. The upper timber, नासा.
ప్రచ్ఛన్నమన్తర్ద్వారం (స్యాత్)	ప్రచ్ఛన్నమ్-అన్తర్ద్వారమ్॥ న॥ ౨-లోపలి వాకిటిపేళ్లు, A private door, अन्दर का दर्वाजा.
పక్షద్వారంతు పక్షకః।	పక్షద్వారమ్॥ న॥-పక్షకః॥ పు॥ ౨-దిడ్డివాకిలి పేళ్లు, A back door.

వలీకనీధ్రే పటల ప్రాన్తే (౨౮)	వలీకమ్ - నీధ్రమ్ - పటలప్రాన్తమ్॥ న॥ 3 చూరుకొణిగ పేళ్లు, The edge of th thatch, छजर की छार.
పటలం ఛదిః॥ 3౨॥	పటలమ్ - ఛదిః॥ ష్, సీ॥ ౨ - కప్పుపేళ్లు Roof, छत.
గోపానసీ(తు వలభీ చ్ఛాదనే వక్రదారుణి)	గోపానసీ॥ సీ॥ ౧ - వలభీచ్ఛాదనే=కోణి కాధారమైనపట్టెనుగప్పుచున్న, వక్రదారుణి వంకరమ్రాని పేరు. కొందఱు గోపానసీవల శబ్దములు రెండును గృహమునకు కప్పై వక్రదారువు పేళ్లందురు, The wood of thatch, घरन.
కపోతపాలికాయాం తు విటఙ్కం (పున్నపుంసకమ్)॥ 33॥	కపోతపాలికా॥ సీ॥ - విటఙ్కమ్॥ ప్న॥ ౨ హర్మ్యవిహారస్థానాదులయందుఁ జతురమై పక్షులుండు మ్రాఁకుపేళ్లు, A viary o dovecot, कबूतर का दरबा.
(స్త్రీ) ద్వార్ద్వారం ప్రతీహారః	ద్వాః॥ ర్, సీ॥ ద్వారమ్॥ న॥ - ప్రతీహారః॥ పు 3-వాకిటిపేళ్లు, A gate; entrance, दर्वाज
(స్యా) ద్వితర్దిస్తు వేదికా।	వితర్దిః - వేదికా॥ సీ॥ ౨ - అరుఁగుపేళ్లు A raised seat, चबूतरा.
తోరణో (౨స్త్రీ) బహిర్ద్వారమ్	తోరణః॥ ప్న॥-బహిర్ద్వారమ్॥ న॥ ౨-పుష మాలికాదులుగట్టుటకొఱకు గృహమువెలుప స్తంభద్వయముచేఁ గట్టఁబడిన ద్వారముపేళ్లు The outer gate; an ornamental arch बाहर का किवाड़.
(పురద్వారంతు) గోపురమ్॥ 3౪॥	గోపురమ్॥ న॥ ౧ - పురద్వారమ్=పట్టణప వాకిలిపేరు, A city gate or temple gate पुर द्वार.

(కూటం పూర్ద్వారియ) ద్ధస్తినఖ(స్తస్మి)	హస్తినఖః॥ పు॥ ౧ - పట్టణపువాకిట శత్రువులు గొబ్బున రాకుండ నిమ్నోన్నతముగా వేసిన మంటిదిన్నె పేరు, A turret protecting the approach to the gate of a city or fort, कंगूरा.
(న్నథ త్రిషు) కవాట మరరం (తుల్యే)	కవాటమ్ (పా) కపాటమ్ - అరరమ్॥ త్రి॥ ౩-తలుపు పేళ్లు, A door, किवाड़.
తద్విష్కమ్భేఽర్గలం (ననా)॥ ౩౫॥	అర్గలమ్॥ న॥ ౧-తద్విష్కమ్భే=ఆ తలుపు యొక్క గడియమ్రాని పేరు, Door-bolt or bar, अर्गला.
ఆరోహణం (స్యా) త్సోపానం	ఆరోహణమ్-సోపానమ్॥ న॥ ౨ - సోపానముల పేళ్లు, Stairs; steps of a staircase, सीढी.
నిశ్రేణి స్త్వధిరోహిణీ।	నిశ్రేణిః-అధిరోహిణీ॥ స్త్రీ॥ ౨ - నిచ్చెనపేళ్లు, A ladder, सीढी.
సమ్మార్జనీ శోధనీ (స్యా)	సమ్మార్జనీ-శోధనీ॥ స్త్రీ॥ ౨-చీఁపురుకట్టపేళ్లు, A broom, झाड़ू.
త్సంకరోఽవకర (స్తయా॥ ౩౬॥ క్షిప్తే)	సంకరః-అవకరః॥ పు॥ ౨-తయా=ఆచీఁపురుకట్టచే, క్షిప్తే=తుడువఁబడిన ధూళి మొదలైన దానిపేళ్లు, Dust or sweepings, धूल.
ముఖం నిస్సరణమ్	ముఖమ్-నిస్సరణమ్॥ న॥ ౨ - ఇంటివాకిట ముందు ప్రదేశముపేళ్లు, The entrance of a house, घर के सामने का प्रदेश.
సన్నివేశో నికర్షణమ్।	సన్నివేశః॥ పు॥-నికర్షణమ్॥ న॥ ౨-పట్టణము చుట్టువాఱిన బయలుపేళ్లు, An open space in a town or village, खुली जगह.
(సమౌ) సంవసథ గ్రామౌ	సంవసథః-గ్రామః॥ పు॥ ౨-గ్రామము పేళ్లు, A village, गाँव.

వేశ్మభూర్వాస్తు(ర స్త్రియామ్)॥ ౩౭॥

వేశ్మభూః॥ స్త్రీ॥ - వాస్తుః॥ పు॥ ౨ - ఇల్లు కట్టుటకు యోగ్యమయిన భూమిపేళ్లు, Building-ground; The site of a habitation, **घर बनाने योग्य जमीन.**

గ్రామాన్త ముపశల్యం (స్యాత్)

గ్రామాన్తమ్-ఉపశల్యమ్॥ న॥ ౨ - గ్రామ సమీప ప్రదేశముల పేళ్లు, Space near village, **गाँव.**

సీమసీమే (స్త్రియాముభే)।

సీమా॥న్॥ - సీమా॥ ఆ,స్త్రీ॥ ౨ - పొలిమేర గురుతు పేళ్లు, The boundary or limit **सीमा.**

ఘోషఆభీరపల్లీ(స్యా)

ఘోషః॥ పు॥ - ఆభీరపల్లీ॥ స్త్రీ॥ ౨-గొల్లపల్లె పేళ్లు, A station of cow-herds, **ग्वाल का गाँव.**

త్పక్కణశ్శబరాలయః॥ ౩౮।

పక్కణః-శబరాలయః॥ పు॥ ౨-బోయపల్లె పేళ్లు, The abode of the lowest men **नीच जाति वालों का गाँव.**

ఇతి పురవర్గః

పట్టణమునకు సంబంధించిన పదసమూహము ముగిసెను.

మహీధ్రశిఖరిక్ష్మాభృదహార్యధర పర్వతాః। అద్రిగోత్రగిరిగ్రావాచల శైల శిలోచ్చయాః॥ ౩౯॥ లోకాలోక శ్చక్రవాల

మహీధ్రః-శిఖరీ॥న్॥-క్ష్మాభృత్-అహార్యః-ధరః-పర్వతః-అద్రిః-గోత్రః-గిరిః-గ్రావా॥ న్॥ అచలః-శైలః-శిలోచ్చయః॥ పు॥ ౧౩-కొండ పేళ్లు, A mountain or hill, **पहाड़.**

లోకాలోకః-చక్రవాలః॥ పు॥ ౨-భూమికి గోడవలెఁ జుట్టుకొనియుండు పర్వతము పేళ్లు, A range surrounding the earth, **पहाड़ी घेरा**

త్రికూట స్త్రికకు (త్సమా)।

త్రికూటః-త్రికకుత్ ॥ ద్, పు॥ ౨-త్రికూట పర్వతముపేళ్లు, A hill with three peaks, त्रिकूट.

అస్తస్తుచరమక్ష్మాభృ

అస్తః-చరమక్ష్మాభృత్ ॥ పు॥ ౨ - అస్త పర్వతముపేళ్లు, The western mountain, अस्तपर्वत.

దుదయః పూర్వ పర్వతః॥ ౪౦॥

ఉదయః-పూర్వపర్వతః॥ పు॥ ౨ - ఉదయ పర్వతముపేళ్లు, The eastern mountain, उदयाद्रि.

హిమాలయోఽ ద్రిరాజ స్స్యా న్మల యశ్చన్దనాలయః)

హిమాలయః-అద్రిరాజః॥ పు॥ ౨-హిమవ త్పర్వతముపేళ్లు, हिमालय. మలయః-చన్దనా లయః॥ పు॥ ౨ - మలయపర్వతము పేళ్లు, मलय पर्वत.

హిమవాన్నిషధో విన్ధ్యో మాల్యవాన్ పారియాత్రికః। గన్ధ మాదన మన్యేచ హే మ కూ టా ద యో నగాః॥ ౪౧॥

హిమవాన్ ॥ త్ ॥ - నిషధః-విన్ధ్యః-మాల్య వాన్ ॥ త్ ॥-పారియాత్రికః॥ పు॥-గన్ధమాదనమ్ ॥న॥ ౬-మఱియు హేమకూటము మొదలైనవి ప్రత్యేకపర్వతములు, हेमकूट आदि पर्वत.

పాషాణ ప్రస్తర గ్రావోప లాశ్మాన శ్శి లాందృషత్ ।

పాషాణః-ప్రస్తరః-గ్రావా॥ న్॥ ఉపలః - అశ్మా॥ న్, పు॥ - శిలా-దృషత్ -(పా)దృశత్ ॥ ద్॥ స్త్రీ॥ ౭ - రాతిపేళ్లు, A stone or rock, पत्थर.

కూటో (ఽస్త్రీ) శిఖరం శృఙ్గం

కూటః॥ పు॥ - శిఖరమ్॥ ప్న॥-శృఙ్గమ్॥ న॥ 3 - పర్వతశిఖరముపేళు, A peak or summit, शिखर.

ప్రపాతస్తు తటో భృ గుః॥ ౪౨॥

ప్రపాతః - తటః - భృగుః॥ పు॥ 3 - కొండ చఱియపేళ్లు, A precipice; a slope, ढाल्.

కటకో(ఽస్త్రీ నితమ్బోఽద్రేః)

కటకః॥ ప్న॥ ౧ – అద్రేః నితమ్బః=కొండ నడుముపేరు, The side or ridge of a mountain, ढालुआटीला.

స్నుః ప్రస్థః స్సాను(ర స్త్రియామ్)।

స్నుః–ప్రస్థః॥ పు॥ సానుః॥ ప్న॥ ౩–పర్వతము యొక్క సమమయిన భూమిపేళ్లు, Table-land, पठार.

ఉత్సః ప్రస్రవణం

ఉత్సః॥ పు॥ ప్రస్రవణమ్॥ న॥ ౨–కొండ యూటపేళ్లు, A fountain or spring, स्रोत.

వారిప్రవాహో నిర్ఝరో ఝరః॥ ౪౩॥

వారిప్రవాహః–నిర్ఝరః–ఝరః॥ పు॥ –(పా) ఝరీ॥ స్త్రీ॥ ౩ – కొండయందుఁ బుట్టిన జలప్రవాహము, A cascade; water-fall, जलपात.

దరీతు కన్దరో(వా స్త్రీ)

దరీ॥ స్త్రీ॥–కన్దరః॥ ప్న॥ ౨–పర్వతబిలముపేళ్లు, An artificial cave, कन्दर.

(దేవఖాతబిలే) గుహా। గహ్వరం

గుహా॥ స్త్రీ॥–గహ్వరమ్॥ న॥ – ౨–దేవఖాత బిలే=దేవతలచేతఁ ద్రవ్వఁబడిన బిలముపేళ్లు, A natural cave, a den, गुफा.

గణ్డశైలాః(స్తు చ్యుతాః స్థూలోపలా గిరేః)॥ ౪౪॥

గణ్డశైలాః॥ పు॥ ౧ –గిరేః=పర్వతమునుండి, చ్యుతాః=జాఱిన, స్థూలోపలాః=గొప్పరాళ్ల పేరు, Huge rocks fallen from a mountain, पहाड़गिरे चट्टान.

ఖనిః (స్త్రియా)మాకరః (స్యాత్)

ఖనిః (పా)ఖానిః ॥స్త్రీ॥ ఆకరః॥ పు॥ ౨–లోహరత్నాదులు పుట్టు గనిపేళ్లు, A mine, खान.

పాదాః ప్రత్యన్తపర్వతాః।

పాదాః–ప్రత్యన్తపర్వతాః॥ పు॥ ౨ – పెద్ద కొండసమీపమునందుఁ జుట్టుకొని యున్న తిప్పలపేళ్లు, Hillocks near a mountain, पहाड़ियाँ.

ఉపత్యకా (ఽద్రే రాసన్నా భూమి)	ఉపత్యకా॥ స్త్రీ॥ ౧-అద్రేః=పర్వతముయొక్క, ఆసన్నా భూమిః=సమీపమైన క్రిందటి భూమి పేరు, Land near the foot of a mountain, तराई.
(రూర్ధ్వ) మధిత్యకా॥ ౨౫॥	అధిత్యకా॥ స్త్రీ॥ ౧ - ఊర్ధ్వమ్=పర్వతముయొక్క మీఁదిభూమిపేరు, Land on a mountain, पहाड़पर जमीन.
ధాతు (ర్మనశ్శిలా ద్యద్రేః)	ధాతుః॥ పు॥ ౧-అద్రేః=పర్వతముయొక్క, మనశ్శిలా=హరితాళము, ఆది=మొదలయిన శిలావికారములకన్నిటికిని సామాన్యనామము, A mineral or fossil, धातुपदार्थ.
గైరికం (తు విశే షతః)।	గైరికమ్॥ న॥ ౧-వాని విశేషనామము, Red chalk, गेरू.
నికుఞ్జకుఞ్జౌ (వాక్లీ బే లతాదిపిహితోద రే)॥ ౨౬॥	నికుఞ్జః-కుఞ్జః॥ పు॥ ౨-లతాదిపిహితోదరే=తీఁగలు మొదలయినవానిచేతఁ గప్పఁబడి గృహమువలె నున్న పొదలపేళ్లు, A bower; a place overgrown with creepers, &c. निकुंज.
ఇతి శైలవర్గః	పర్వతములకు సంబంధించిన పదసమూహము ముగిసెను.

అటవ్యరణ్యం విపి నం గహనం కాననం వనమ్।	అటవీ॥ స్త్రీ॥ అరణ్యమ్-విపినమ్-గహనమ్-కాననమ్-వనమ్॥ న॥ ౬-అడవిపేళ్లు. కానన వనశబ్దములు తోఁటకును పేళ్లని కొంద ఱందురు. A grove, A forest, जंगल.
మహారణ్య మర ణ్యానీ	మహారణ్యమ్॥ న॥-అరణ్యానీ॥ స్త్రీ॥ ౨-దొడ్డ యడవిపేళ్లు, A large forest, बड़ा जंगल.

గృహారామ స్తు నిష్కుటః॥ ౪౭॥	గృహారామః-నిష్కుటః॥ పు॥ ౨ - ఇంటి చేరువనున్న తోఁటపేళ్లు, A grove near a house, बगीचा.
ఆరామ (స్స్యా) దుపవనం (కృత్రిమం వనమేవ తత్)।	ఆరామః॥ పు॥ - ఉపవనమ్॥ న॥ ౨-కృత్రిమమ్=మనుష్యులుపెట్టిన;తద్వనమ్=ఆ వనము పేళ్లు, A garden, बाग.
(అమాత్య గణికా గేహోపవనే) వృక్ష వాటికా॥ ౪౮॥	వృక్షవాటికా॥ స్త్రీ॥ ౧-అమాత్యగణికాగేహోపవనే=ప్రధానుల యొక్కయు వేశ్యల యొక్కయు ఇండ్లలోపలి తోఁటపేరు, घर के भीतरका बगीचा.
(పుమా) నాక్రీడ ఉద్యానం (రాజ్ఞస్సాధారణం వనమ్)।	ఆక్రీడః॥ పు॥ ఉద్యానమ్॥ న॥ ౨ - సాధారణమ్ = సకలజనులకు సాధారణమయిన, రాజ్ఞః = రాజుయొక్క, వనమ్ = ఉపవనము పేళ్లు, A public park, उपवन.
(స్యాదేతదేవ) ప్రమదావన (మన్తఃపురోచితమ్)॥ ౪౯॥	ప్రమదావనమ్ (పా) ప్రమదవనమ్॥ న॥ ౧ - అన్తఃపురోచితమ్ = అంతఃపురమునకు మాత్ర ముచితమైన, ఏతదేవ = ఈ రాజు తోఁటపేరు, A royal pleasure garden, राज का बगीचा.
వీథ్యాలిరావలిః పఙ్క్తి-శ్రేణీ	వీథిః-ఆలిః-ఆవలిః-పఙ్క్తిః-శ్రేణీ ॥స్త్రీ॥ ౫ - పంక్తిమాత్రము పేళ్లు, A row or range, पंक्ति.
రేఖాస్తు రాజయః।	రేఖా (పా) లేఖా-రాజిః ॥స్త్రీ॥ ౨-ఎడతెగక దట్టమైన పంక్తిపేళ్లు, A continuous line, कतार.
వన్యా (వనసమూహే స్యా)	వన్యా ॥స్త్రీ॥ ౧ - వన సమూహము పేరు, A multitude of groves, वनसमूह.

దఙ్కురోఽభినవో ద్భిది॥ ౫౦॥

అఙ్కురః (పా)అఙ్కూరః-అభినవోద్భిత్॥ ద్॥ పు॥ ౨ - క్రొత్తమొలకపేళ్లు, A germin or sprout, अंकुर.

వృక్షో మహీరుహ శ్శాఖీ విటపీ పాదప స్తరుః। అనోకహః కుట స్సాలః పలాశీ ద్రు ద్రు మాగమాః॥ ౫౧॥

వృక్షః-మహీరుహః-శాఖి॥న్॥-విటపీ॥న్॥-పాదపః-తరుః-అనోకహః-కుటః-సాలః-పలాశీ॥న్॥-ద్రుః-ద్రుమః-అగమః॥పు॥ ౧౩-వృక్షము పేళ్లు, A tree, पेड़.

వానస్పత్యః(ఫలైః పుష్పాత్)

వానస్పత్యః॥పు॥ ౧-పుష్పాత్ =పుష్పము వలనం బుట్టిన, ఫలైః=ఫలములతోఁ గూడిన మామిడి మొదలయిన వృక్షముల పేరు. A tree fructifying from blossoms; as the mango &c. फूल का फलनेवाले पेड़.

(తై రపుష్పా)ద్వన స్పతిః।

వనస్పతిః॥పు॥ ౧ - అపుష్పాత్ =పువ్వులు లేక కలిగిన ఫలములతోఁ గూడిన పనస మొదలయిన వృక్షముల పేరు. A tree fructifying without apparent blossoms; as the bread-fruit &c. फूल के विना फलनेवाले पेड़.

ఓషధ్యః (ఫలపా కాన్తాః)

ఓషధ్యః॥స్త్రీ॥ ౧-ఫలపాకాన్తాః=పండుచు నే నశించు అరఁటి వరి మొదలైనవాని పేరు, An annual plant, फलते ही नष्टहोने वाला पेड़.

(స్యా) దవన్ధ్యః ఫలే గ్రహిః॥ ౫౨॥

అవన్ధ్యః - ఫలేగ్రహిః॥ ౨ - గొడ్డువోక ఫలించు మ్రాఁకు పేళ్లు, Fruitful, फलने वाला पेड़.

వన్ధ్యోఽఫలోఽవ కేశీ చ

వన్ధ్యః - అఫలః - అవకేశీ॥న్॥ ౩-గొడ్డు మ్రాని పేళ్లు, Barren; fruitless, फलविहीन पेड़.

ఫలవాన్ ఫలినః ఫలీ।	ఫలవాన్॥త్॥-ఫలినః-ఫలీ॥న్॥ ౩-తత్కాలమునం బండియున్న మ్రానిపేళ్లు, Bearing fruit, सद्य फलयुक्त पेड़.
ప్రఫుల్లోత్ఫుల్ల సంఫుల్ల వ్యాకోశ వికచస్ఫుటాః॥ ౫౩॥ ఫుల్ల(శ్చైతే వికసితే	ప్రఫుల్లః-ఉత్ఫుల్లః-సంఫుల్లః-వ్యాకోశః-(పా) వ్యాకోషః-వికచః-స్ఫుటః-ఫుల్లః-వికసితః॥ ౭-వికసించినదానిపేళ్లు, Blown as a flower, खिला हुआ.
స్యురవన్ధ్యాదయస్త్రిషు)।	అవంధ్యశబ్దము మొదలు వికసితశబ్దము వఱకు నన్నిశబ్దములును త్రిలింగములు.
స్థాణు(ర స్త్రీ)ధ్రువశ్శఙ్కుః	స్థాణుః॥ప్న॥-ధ్రువః-శఙ్కుః॥పు॥ ౩-మోటుపేళ్లు, The trunk of a lopped tree, तना.
(హ్రస్వశాఖా శిఫః) క్షుపః॥ ౫౪॥	క్షుపః॥ పు॥ ౧-కుఱుచకొమ్మలును ఊడలును గలిగియున్న గుజ్జుమ్రాకు పేరు, A small tree with short branches, छोटी डालियों का छोटा पेड़.
(అప్రకాణ్డే) స్తమ్బగుల్మౌ	స్తమ్బః-గుల్మః॥ పు॥ ౨-ప్రకాండము లేక ఆకులు తఱుచుగాఁగలదానిపేళ్లు, ప్రకాండమన వేళ్లకును కొమ్మలకును నడుమనుండు భాగము, A shrub, झाड़ी.
వల్లీతు వ్రతతిర్లతా।	వల్లీ (పా) వల్లిః-వ్రతతిః-లతా॥ స్త్రీ॥ ౩-తీఁగెపేళ్లు, A creeper, लता.
(లతా ప్రతానినీ) వీరుద్గుల్మిన్యులప ఇత్యపి॥ ౫౫॥	వీరుత్॥ ధ్॥-గుల్మినీ॥ స్త్రీ॥-ఉలపః॥ పు॥ ౩-తీఁగెల గుంపు గల పొదపేళ్లు. ఆకుల సమూహము గల తీఁగెపేళ్లని కొందఱు, A spreading creeper, लता.

(నగాద్యారోహ)ఉచ్ఛ్రాయ ఉత్సేధశ్చోచ్ఛ్రాయశ్చ (సః)।

ఉచ్ఛ్రాయః - ఉత్సేధః-ఉచ్ఛ్రాయః॥ పు॥ 3 - నగాద్యారోహః = పర్వతాదుల పొడవు పేళ్లు, The height of a tree, hill &c. उच्छ्राय.

(అస్త్రీ) ప్రకాణ్డ స్కన్ధ (స్స్యాన్మూలాచ్ఛాఖావధే స్తరోః)॥ ౧౬॥

ప్రకాణ్డః॥ప్న॥-స్కన్ధః॥పు॥ ౨-మూలాత్ = వేరు మొదలు, శాఖావధేః = కొమ్మలవఱకుఁ గల, తరోః = చెట్టుయొక్క మధ్యభాగము, The trunk, प्रकाण्ड.

(సమే) శాఖాలతే

శాఖా - లతా॥ స్త్రీ॥ ౨ - కొమ్మపేళ్లు, A branch, शाखा.

స్కన్ధశాఖా శాలే

స్కన్ధశాఖా - శాలా॥ స్త్రీ॥ ౨ - ప్రాఁకు మొదటికొమ్మపేళ్లు, A principal branch, प्रमुख शाखा.

శిఫా జటే।

శిఫా-జటా॥ స్త్రీ॥ ౨-చెట్టు మొదటియూడల పేళ్లు, A fibrous root, जड़.

(శాఖాశిఫా) ఽవరోహ (స్స్యాన్మూలాచ్చాగ్రంగతాలతా)॥ ౧౭॥

అవరోహః॥ పు॥ ౧ - శాఖాశిఫా = చెట్టు కొమ్మలయందలి యూడలకును, మూలాత్ = చెట్టు మొదటనుండి, అగ్రమ్ = కొనవఱకు, గతా = పోయిన, లతా = తీగెకును పేరు, A scandent fibre, बढने वाली लता.

శిరోఽగ్రం శిఖరం (వానా)

శిరః॥ న॥ - అగ్రమ్॥ న॥ - శిఖరమ్॥ ప్న॥ 3-చెట్టుకొనపేళ్లు, The top or crown of tree, पेड़ का शिखर.

మూలం బుధ్నోఽఙ్ఘ్రినామకః।

మూలమ్॥ న॥ బుధ్నః (పా) బ్రధ్నః - అఙ్ఘ్రినామకః॥ పు॥ 3 - చెట్టు మొదటిపేళ్లు, The root, जड़.

సారో మజ్జా (సమా)

సారః - మజ్జా॥ న, పు॥ (పా) మజ్జా స్త్రీ॥ ౨ - చెట్టులో నుండు చేవపేళ్లు, The pith, गूदा.

త్వక్ (స్త్రీ)వల్కం వల్కల (మస్త్రియా మ్)॥ ౧౫॥	త్వక్॥ చ్, స్త్రీ॥ - వల్కమ్-వల్కలమ్। న్ప॥ 3-నార పేళ్లు, The bark, छाल.
కాష్ఠం దా	కాష్ఠమ్ - దారు॥ న॥ ౨ - కొయ్యపేళ్లు, Wood, लकड़ी.
ర్విన్ధనం త్వేధఇధ్మ మేధస్సమిత్ (స్త్రీ యామ్)।	ఇన్ధనమ్-ఏధః॥ స్, న॥-ఇధ్మమ్॥ న॥-ఏధః॥ పు॥ - సమిత్॥ ధ్, స్త్రీ॥ ౫ - సమిధల పేళ్లు, Fuel, ईंधन.
నిష్కుహః కోట రం (వానా)	నిష్కుహః॥ పు॥-కోటరమ్॥ న్ప॥ ౨-మ్రాని తొఱ్ఱ పేళ్లు, The hollow of a tree, खोखला.
వల్లరీ మఞ్జరీ (స్త్రీ యౌ)॥ ౧౬॥	వల్లరీ - మఞ్జరీ॥ స్త్రీ॥ ౨ - పువ్వులగుత్తికిఁగాని పూచినకొమ్మకుఁగాని పేళ్లు. ఇవి ఇకారాంత ములును, A flower-stalk; a compound pedicel, बौरी.
పత్త్రంపలాశంఛద నం దలం పర్ణం ఛదః (పుమాన్)। పల్లవో (ఽస్త్రీ) కిసలయం	పత్త్రమ్-పలాశమ్-ఛదనమ్-దలమ్-పర్ణమ్॥ న॥ - ఛదః॥ పు॥ ౬ - ఆకుల పేళ్లు, A leaf foliage, पत्ता. పల్లవః॥ న్ప॥ కిసలయమ్॥ న॥ ౨ - చిగురు పేళ్లు, ఆకులతోఁ గూడిన గంటుపేళ్లని కొందఱందురు. A sprout or shoot. A twig full of young leaves, पल्लव.
విస్తారోవిటపో (ఽస్త్రీ యామ్) ॥ ౧౭॥	విస్తారః॥ పు॥ - విటపః॥ న్ప॥ ౨-కొమ్మలు చిగుళ్లు మొదలయిన వాని సమూహము పేళ్లు, The branch and its shoot, डाली और उसके पल्लव.
(వృక్షాదీనాంఫలం) సస్యం	సస్యమ్ (పా) శస్యమ్। న॥ ౧-వృక్షములు మొదలయిన వాని ఫలముపేరు, Fruit; crops; harvest, सस्य.

వృన్తం ప్రసవబన్ధనమ్।	వృన్తమ్-ప్రసవబన్ధనమ్॥ న॥ ౨-తొడిమ పేళ్లు, The foot stalk of a leaf or fruit; the peduncle, गुच्छा.
(ఆమే ఫలే)శలాటుః	శలాటుః॥ త్రి॥ ౧-పండనికాయ, Unripe fruit, कच्चाफल.
(స్యాచ్ఛుష్కే-) వాన (ముభేత్రిషు)॥ ౬౧॥	వానమ్॥ త్రి॥ ౧-ఎండుకాయ పేరు, Dried fruit, मेवा.
క్షారకో జాలకం (క్లీబే)	క్షారకః॥ పు॥-జాలకమ్॥ న॥ ౨-కొందఱు పసరుమొగ్గలకును, కొందఱు పసరుకాయలకును, కొందఱు మొగ్గల గుమికిని పేళ్లని చెప్పిరి. A bud or germ, नई कली.
కలికా కోరకో(ఽస్త్రియామ్)।	కలికా॥ స్త్రీ॥-కోరకః॥ పు॥ ౨-ఇంచుకంత వృద్ధిఁ బొందిన మొగ్గలపేళ్లు, An unblown flower, कोरक.
(స్యా) ద్గుచ్ఛక స్తబకః	గుచ్ఛకః-స్తబకః॥ పు॥ ౨-గన్నేరు మొదలైనవానియందు నొకకొమ్మయందుఁ గానఁబడు ననేక పుష్పముల గుత్తిపేళ్లు, A cluster of blossoms, गुच्छा.
కుట్మలో ముకులో (ఽస్త్రియామ్)। ౬౨	కుట్మలః॥ పు॥-ముకులః॥ పు॥ ౨-అపుడు వికసింపఁగల మొగ్గలపేళ్లు, An opening bud, मुकुल.
(స్త్రియ) స్సుమనసః పుష్పం ప్రసూనం కుసుమం సుమమ్।	సుమనసః॥ స్,స్త్రీ,బ॥ పుష్పమ్-ప్రసూనమ్-కుసుమమ్-సుమమ్॥ న॥ ౫-పువ్వులపేళ్లు, సుమనశ్శబ్దము ఏకవచనమునను గలదు. A flower, फूल.
మకరన్దః పుష్పరసః	మకరన్దః-పుష్పరసః॥ పు॥ ౨-పూఁదేనెపేళ్లు, The honey of flowers, मकरंद.

పరాగ స్సుమనో రజః ౬౩॥	పరాగః॥ పు॥ సుమనోరజః॥ స్, న॥ ౨ - పుప్పొడి పేళ్లు, The pollen of a flower farina, पराग.
(ద్విహీనం ప్రసవే సర్వం)	సర్వమ్ = (రాగల వృక్షలతాదులు, అన్నియు, ప్రసవే=పుష్పఫలవాచకమైనపుడు; ద్విహీనమ్ = స్త్రీలింగ పుల్లింగములు లేనిది) నపుంసకమే యనుట.
(హరీతక్యాదయః స్త్రియామ్)।	హరీతక్యాదయః=హరీతకి కోశాతకి మొదలైనవి, ప్రసవే=పుష్పఫలవాచకమైనపుడు, స్త్రియామ్=స్త్రీలింగమునందు వర్తించును.
అశ్వత్థవైణవ ప్లాక్ష నైయగ్రోధైఙ్గుదం (ఫలే)॥ ౬౪॥ బార్హతంచ	అశ్వత్థమ్ - వైణవమ్-ప్లాక్షమ్-నైయగ్రోధమ్-ఐఙ్గుదమ్-బార్హతమ్॥ న॥ ౬ - వరుసగా అశ్వత్థాదివృక్షముల ఫలముపేళ్లు.
(ఫలే జమ్బ్వా) జమ్బ్వాః (స్త్రీ) జమ్బు జామ్బవమ్।	జమ్బ్వాః॥సీ॥జమ్బు-జామ్బవమ్॥౩-జమ్బ్వాః ఫలే=నేరేడుపండుపేళ్లు, The rose-apple fruit, जामुन.
(పుష్పే జాతీప్రభృతయ స్స్వలిఙ్గా)	జాతీప్రభృతయః=జాతీమల్లికా శేఫాలికాది శబ్దములు, పుష్పే=పుష్పవాచకములైనపుడు, స్వలిఙ్గాః=తమలింగములు గలవి; స్త్రీలింగములే యనుట.
(వ్రీహయః ఫలే)॥ ౬౫॥	వ్రీహయః = వ్రీహిమాషముద్గయవాదిశబ్దములు, ఫలే = ఫలవాచకమయినపుడు, స్వలిఙ్గాః = తమలింగములు గలవి; పుల్లింగములే యనుట.

(విదార్యాద్యాస్తు మూలేఽపి)

విదార్యాద్యాః = విదారీ గమ్భారీ మొదలైన శబ్దములు, మూలేఽపి = పుష్పమునకే కాక మూలమునకు వాచకములయినపుడును, స్వలిఙ్గాః = తమలింగములు గలవి; స్త్రీలింగములే యనుట.

(పుష్పే క్లీబేఽపి పాటలా)।

పాటలా = పాటలాశబ్దము, పుష్పే = పుష్పవాచకమయినపుడు, క్లీబేఽపి = నపుంసకలింగమునందును, అపిశబ్దమువలన స్త్రీలింగమందును వర్తించును.

బోధిద్రుమశ్చలదలః పిప్పలః కుఞ్జరాశనః॥ అశ్వత్థే

బోధిద్రుమః-చలదలః-పిప్పలః-కుఞ్జరాశనః-అశ్వత్థః॥ పు॥ ౫ - రావిచెట్టు, The holy fig-tree; Ficus religiosa, अश्वत्थ.

ఽథ కపిత్థే (స్యు)ర్దధిత్థగ్రాహిమన్మథాః। (తస్మిన్) దధిఫలః పుష్పఫలదన్తశఠావపి॥ ౬౭॥

కపిత్థః-దధిత్థః-గ్రాహీ॥ న్॥ - మన్మథః-దధిఫలః-పుష్పఫలః-దన్తశఠః॥ పు॥ ౭ - వెలగచెట్టు, The wood-apple tree, Feronia elephantium, कपित्थ का पेड़.

ఉదుమ్బరే జన్తుఫలో యజ్ఞాఙ్గో హేమదుగ్ధకః।

ఉదుమ్బరః-జన్తుఫలః-యజ్ఞాఙ్గః-హేమదుగ్ధకః॥ పు॥ ౪-అత్తిచెట్టుపేళ్లు, Glomerous fig-tree, अजीर का पेड़.

కోవిదారే చమరికః కుద్దాలో యుగపత్త్రికః॥ ౬౮॥

కోవిదారః - చమరికః - కుద్దాలః - యుగపత్త్రికః॥ పు॥ ౪ - ఎఱ్ఱకాంచనపుచెట్టుపేళ్లు, Mountain ebony, Bauhinia varigegata, कोविदार.

సప్తపర్ణో విశాలత్వక్ఛారదో విషమచ్ఛదః

సప్తపర్ణః॥ పు॥-విశాలత్వక్॥ చ్, స్త్రీ॥ శారదః॥ పు॥ (పా) శారదీ॥ స్త్రీ॥-విషమచ్ఛదః॥ పు॥ ౪-

ఏడాకులరంటిపేళ్లు, Echites scholaris, केला वृक्ष विशेष.

ఆరగ్వధే రాజవృక్షశమ్యాక చతురఙ్గులాః॥౬౯॥ ఆరేవతవ్యాధిఘాతకృతమాల సువర్ణకాః।

ఆరగ్వధః (పా) ఆరుగ్వధః – రాజవృక్షః – శమ్యాకః (పా) శమ్పాకః, సమ్పాకః–చతురఙ్గులః – ఆరేవతః – వ్యాధిఘాతః–కృతమాలః–సువర్ణకః॥ పు॥ ౯ – రేలచెట్టుపేళ్లు, Cassia fistula.

(స్యు)ర్జమ్బీరే దన్తశఠ జమ్భ జమ్బీరజమ్భలాః॥ ౭౦॥

జమ్బీరః – దన్తశఠః – జమ్భః–జమ్భీరః–జమ్భలః॥ పు॥ ౫–నిమ్మచెట్టుపేళ్లు, Lemon tree, नीबू का पेड़.

వరుణే వరణ స్సేతు స్తిక్తశాకః కుమారకః

వరుణః–వరణః–సేతుః – తిక్తశాకః – కుమారకః॥ పు॥ ౫–ఉలిమిరిచెట్టుపేళ్లు, Crataeva Tapia, वरुण.

పున్నాగే పురుష స్తుఙ్గః కేసరో దేవవల్లభః॥ ౭౧॥

పున్నాగః – పురుషః – తుఙ్గః– కేసరః– దేవవల్లభః॥ పు॥ ౫ – సురపొన్నపేళ్లు, Rottlera tinctoria, केसर.

పారిభద్రే నిమ్బతరు ర్మన్దారః పారిజాతకః।

పారిభద్రః – నిమ్బతరుః – మన్దారః–పారిజాతకః॥ పు॥ ౪–పారిజాతముపేళ్లు, Coral tree. पारिजात.

తినిశే స్యన్దనో నేమీ రథద్రు రతిముక్తకః॥ వఞ్జులశ్చిత్రకృ

తినిశః–స్యన్దనః–నేమిః–రథద్రుః– అతిముక్తకః–వఞ్జులః–చిత్రకృత్॥ పు॥ ౭–నెమ్మిచెట్టుపేళ్లు, Dalbergia Oujeinensis, वंजुल.

చ్చా (థ ద్వౌ) పీతన కపీతనౌ। ఆమ్రాతకే

పీతనః–కపీతనః–ఆమ్రాతకః॥ పు॥ 3–అంబశపుచెట్టు పేళ్లు, Spondias mangifera पीतन.

మధూకే తు గుడ

మధూకః–గుడపుష్పః–మధుద్రుమః – వా

పుష్పమధుద్రుమా ॥ వానప్రస్థ మధుష్ఠీలా	ప్రస్థః - మధుష్ఠీలః॥ పు॥ ౫-ఇప్పమా్రిని పేళ్లు, Bassia latifolia, मधूक.
జలజేఽత్ర మధూలకః।	మధూలకః॥ పు॥ ౧ - నీటఁబుట్టిన యిప్పమా్రిని పేరు.
పీలౌ గుడఫలస్స్రంసీ	పీలుః-గుడఫలః-స్రంసీ॥ న్, పు॥ ౩-గోఁగు పేళ్లు, Cannabis sativa, Careya arborea.
(తస్మింస్తు గిరిసమ్భవే)॥ ౭౪॥ అక్షోట కన్దరాలౌ (ద్వౌ)	అక్షోటః-కన్దరాలః (పా) కర్పరాలః॥ పు॥ ౨-గిరిసమ్భవేతస్మిన్ =కొండగోఁగు, guglans regia.
వజ్కోలే తు నికోచకః।	అజ్కోలః-నికోచకః॥ పు॥ ౨-ఊడుగుచెట్టు పేళ్లు, Alangium.
పలాశే కింశుకః పర్ణో వాతపోథో	పలాశః - కింశుకః - పర్ణః-వాతపోథః॥ పు॥ ౪ - మోదుగచెట్టుపేళ్లు, Butea frondosa, पलाश.
(ఽథ) వేతసే॥ ౭౫॥ రథాభ్ర పుష్పవిదుల శీతవానీరవఞ్జులాః।	వేతసః-రథః - అభ్రపుష్పః - విదులః (పా) విదురః-శీతః-వానీరః-వఞ్జులః॥ పు॥ ౭-ప్రబ్బలి చెట్టుపేళ్లు, The rattan plant, वेतस.
(ద్వౌ) పరివ్యాధ విదులౌ నాదేయీ చామ్బువేతసే॥ ౭౬॥	పరివ్యాధః -విదులః-నాదేయీ॥ సీ॥-అమ్బువేతసః॥ పు॥ ౪ - నీరుప్రబ్బలిచెట్టుపేళ్లు.
శోభాఞ్జనే శిగ్రు తీక్ష్ణగన్ధకాక్షీబమోచకాః।	శోభాఞ్జనః-శిగ్రుః-తీక్ష్ణగన్ధకః-అక్షీబః-(పా) అక్షిబః-మోచకః॥ పు॥ ౫-మునగచెట్టుపేళ్లు, Moringa Pterygosperma.
(రక్తోఽసౌ) మధుశిగ్రు (స్స్యాత్)	మధుశిగ్రుః॥ పు॥ ౧-ఎఱ్ఱపువ్వులమునగపేరు.

దరిష్టః ఫేనిల (స్సమౌ)॥ ॥౨౭	అరిష్టః-ఫేనిలః॥ పు॥ ౨-కుంకుడు చెట్టు పేళ్లు, Soap-nut tree, रीठा.
బిల్వశ్శాణ్డిల్యశ్శైలూ రౌమాలూర శ్రీఫలావపి।	బిల్వః-శాణ్డిల్యః-శైలూరః - మాలూరః-శ్రీఫలః॥ పు॥ ౫-మారేడు చెట్టు పేళ్లు, Egle Marmelos, बिल्व
ప్లక్షో జటీ పర్కటీ (స్యాత్)	ప్లక్షః-జటీ॥ న్, పు॥ పర్కటీ॥ న్, పు॥ (పా) జటీ-పర్కటీ॥ స్త్రీ॥ 3 - జువ్వి చెట్టు పేళ్లు, Ficus venosa, जटी.
న్యగ్రోధో బహుపా ద్వటః॥ ౨౮॥	న్యగ్రోధః - బహుపాత్॥ ద్॥ వటః॥ పు॥ 3 - మఱ్ఱి చెట్టు, Banyan or the Indian fig tree, बरगद.
గాలవశ్శాబరో లోధ్ర స్తిరీట స్తిల్వమార్జనౌ।	గాలవః - శాబరః (పా) సాబరః-లోధ్రః-తిరీటః-తిల్వః-మార్జనః॥ పు॥ ౬-లొద్దుగు చెట్టు పేళ్లు, Tymplocos racemosa.
ఆమ్ర శ్చూతో రసాలో	ఆమ్రః-చూతః-రసాలః॥ పు॥ 3 - మామిడి చెట్టు పేళ్లు, Mango tree, आम.
(ఽసౌ)సహకారో (ఽతిసౌరభః)॥ ౨౯॥	సహకారః॥ పు॥ ౧ - అతిసౌరభః అసౌ= మిక్కిలి పరిమళముగల మామిడి, A very fragrant sort of mango, एक आम का वृक्ष विशेष.
కుమ్భోలూఖలకే (క్లీబే) కౌశికో గుగ్గులుః పురః।	కుమ్భమ్ - ఉలూఖలకమ్॥ న॥ - కౌశికః-గుగ్గులుః-పురః॥ పు॥ ౫- గుగ్గిలపు చెట్టు పేళ్లు, The baubul tree. Bdellium, बबुल కుమ్భోలూఖలకమ్ - అని యేకనామముగా గొంద అందురు.

శేలుః శ్లేష్మాతకశ్శీత ఉద్దాలో బహువారకః॥ ౧౦॥

శేలుః-శ్లేష్మాతకః-శీతః-ఉద్దాలః - బహువారకః॥ పు॥ ౫ - విరిగిచెట్టు పేళ్లు, Gordia myxa.

రాజాదనం ప్రియాలశ్చ సన్నకద్రు ర్ధనుఃపటః।

రాజాదనమ్॥ న॥ ప్రియాలః (పా) పియాలః- సన్నకద్రుః-ధనుఃపటః (పా) ధనుపటః॥ పు॥ ౪- మోరటిచెట్టు పేళ్లు, Ghironjia sapida.

గమ్భారీ సర్వతోభద్రా కాశ్మరీ మధుపర్ణికా॥ ౧౧॥ శ్రీపర్ణీ భద్రపర్ణీచ కాశ్మర్యశ్చ

గమ్భారీ-సర్వతోభద్రా-కాశ్మరీ-మధుపర్ణికా-శ్రీపర్ణీ-భద్రపర్ణీ॥ స్త్రీ॥ కాశ్మర్యః॥ పు॥ ౭-గుమ్ముడుచెట్టుపేళ్లు, Gmelina arborea, गंभारी.

(పృథ ద్ద్వయోః)। కర్కన్ధూ ర్బదరీ కోలీ ఘోణ్టా

కర్కన్ధూః॥ ప్స॥ బదరీ - కోలీ-ఘోణ్టా॥ స్త్రీ॥ ౪-రేఁగుచెట్టుపేళ్లు.| మొదటి 3 ను గంగరేఁగు నకును, ఘోణ్టాశబ్దము రేఁగుబండునకును పేళ్లందురు. बदरी.

కువలఫేనిలే॥ ౧౨॥ సౌవీరం బదరం కోల

కువలమ్ - ఫేనిలమ్ - సౌవీరమ్-బదరమ్ - కోలమ్॥ న॥ ౫-రేఁగుపండుపేళ్లు, Zizyphus jujuba, बदरी फल.

(మథ స్యా)త్స్వాదుకణ్టకః। వికఙ్కత స్స్రువావృక్షో గ్రన్థిలో వ్యాఘ్రపాదపి॥ ౧౩॥

స్వాదుకణ్టకః - వికఙ్కతః - స్రువావృక్షః- గ్రన్థిలః-వ్యాఘ్రపాత్॥ ద్, పు॥ ౫-పుల్లవెలఁగ పేళ్లు, Flacourtia sapida.

ఐరావతో నాగరఙ్గో

ఐరావతః-నాగరఙ్గః॥ పు॥ ౨-నారదపుచెట్టు పేళ్లు, Orange, नारंगी.

నాదేయీ భూమి

నాదేయీ-భూమిజమ్బుకా॥ స్త్రీ॥ ౨ - కాకి

జమ్బ్వకా।

నేరేడుపేళ్లు. ఈ ౪ ను నారదము పేళ్లందురు.

తిన్దుక స్స్ఫూర్జకః కాల స్కన్ధశ్చ శితిసా రకే॥ ౧౪॥

తిన్దుకః-స్ఫూర్జకః-కాలస్కన్ధః-శితిసారకః॥ పు॥ ౪ - తుమికిచెట్టు పేళ్లు, Diospyros glutionsa, तमाल.

కాకేన్దుః కులకః కాక పీలుకః కాక తిన్దుకే।

కాకేన్దుః-కులకః-కాకపీలుకః-కాకతిన్దుకః॥ పు॥ ౪ - నల్లతుమికి పేళ్లు, Diospyros tomenfosa, काला तमाल.

గోలీఢో ఝాటలో ఘణ్టా పాటలి ర్మోక్షముష్కకౌ॥ ౧౫॥

గోలీఢః (పా) గోలీహః-ఝాటలః॥ పు॥ - ఘణ్టా-పాటలిః (పా) పాటలా॥ స్త్రీ॥ - మోక్షః-ముష్కకః (పా) ముష్కరః॥ పు॥ ౬ - మొక్కపుచెట్టుపేళ్లు, पाडला.

తిలక స్క్షురకః శ్రీమాన్

తిలకః-క్షురకః-శ్రీమాన్॥ త్, పు॥ ౩-తిలకపుచెట్టు, तिलक.

(సమౌ) పిచులఝాబుకౌ।

పిచులః-ఝాబుకః॥ పు॥ ౨-పక్కెచెట్టుపేళ్లు, The tamarix tree.

శ్రీపర్ణికా కుముదికా కుమ్భీకైడర్యకట్ఫలౌ॥ ౧౬॥

శ్రీపర్ణికా - కుముదికా - కుమ్భీ॥ స్త్రీ॥ - కైడర్యః-కట్ఫలః॥ పు॥ ౫ - దేవదారుచెట్టుపేళ్లు, Teak, सागैन.

క్రముకః పట్టికాఖ్య (స్స్యా) త్పట్టీలాక్షాప్రసాదనః।

క్రముకః - పట్టికాఖ్యః - పట్టీ॥ న్॥ లాక్షాప్రసాదనః॥ పు॥ ౪ - ఎఱ్ఱలొద్దుగుపేళ్లు, लाख.

తూదస్తు యూపః క్రముకో బ్రహ్మణ్యో బ్రహ్మదారుచ॥ ౧౭॥ తూలంచ

తూదః - యూపః (పా) పూగః-క్రముకః-బ్రహ్మణ్యః॥ పు॥ బ్రహ్మదారు - తూలమ్॥ న॥ ౬-గంగరావి పేళ్లు, Hibiscus pobulneus, शहतूत.

నీపప్రియక కద

నీపః-ప్రియకః-కదమ్బః - హాలిప్రియః॥ పు॥

వ్యాప్తు హలిప్రియే।	౪ - కడపచెటుపేళ్లు, Nauclea orientalis, कदम्ब.
వీరవృక్షోఽరుష్కరోఽగ్నిముఖీ భల్లాతకీ (త్రిషు)॥ ౮౮॥	వీరవృక్షః-అరుష్కరః॥ పు॥ - అగ్నిముఖీ॥ స్త్రీ॥ - భల్లాతకీ॥ త్రి॥ ౪ - జీడిచెట్టు పేళ్లు, Marking nut.
గర్దభాణ్డేకన్దరాల కపీతన సుపార్శ్వకాః। ప్లక్షశ్చ	గర్దభాణ్డః - కన్దరాలః - కపీతనః - సుపార్శ్వకః - ప్లక్షః॥ పు॥ ౫ - కలుజువ్వి పేళ్లు, Ficus tuperculata, कन्दराल.
తిన్తిడీ చిఞ్చాఽఽమ్లికాఽ	తిన్తిడీ (పా) తిన్త్రిడీ-చిఞ్చా-ఆమ్లికా॥ స్త్రీ॥ ౩ - చింతచెట్టు పేళ్లు, Tamarind tree, इमली.
(థో) పీతసారకే ॥ ౮౯॥ సర్జకాఽసన బన్ధూకపుష్ప ప్రియక జీవకాః।	పీతసారకః-సర్జకః-అసనః (పా) ఆసనః-బన్ధూకపుష్పః-ప్రియకః-జీవకః॥ పు॥ ౬ - వేగిచెట్టు పేళ్లు, Terminalia alata tomentosa, बन्धूक.
సాలేతు సర్జః కార్ష్యాశ్వకర్ణకాస్సస్య సంవరః॥ ౯౦॥	సాలః-సర్జః-కార్ష్యః (పా) కార్శ్యః-అశ్వకర్ణకః-సస్యసంవరః॥ పు॥ ౫-మద్దిచెట్టు పేళ్లు, Pentaptera arjuna, साखू.
నదీసర్జోవీరతరు రిన్ద్రద్రుః కకుభోఽర్జునః।	నదీసర్జః - వీరతరుః - ఇన్ద్రద్రుః - కకుభః-అర్జునః॥ పు॥ ౫ - ఏఱుమద్దిచెట్టు పేళ్లు, अर्जुन वृक्ष.
రాజాదన ఫలాధ్యక్షే క్షీరికాయా	రాజాదనమ్-ఫలాధ్యక్షమ్॥ న॥ - క్షీరికా॥ స్త్రీ॥ ౩-పాలచెట్టు పేళ్లు, क्षीरी.
(మథద్వయోః) ౯౧॥ ఇఙ్గుదీ తాపసతరు	ఇఙ్గుదీ॥స్త్రీ॥-తాపసతరుః॥ పు॥ ౨-గారచెట్టు పేళ్లు, పుల్లింగమునందు ఇఙ్గుదః, Bramble, इंगुदी.

భూర్జే చర్మిమృదుత్వచౌ ।

భూర్జః-చర్మీ॥ న్॥ - మృదుత్వక్॥ చ్, పు॥ 3-భుజపత్త్రపుచెట్టుపేరు, The birch tree, भोजपत्र का वृक्ष.

పిచ్ఛిలాపూరణీమోచాచిరాయు శ్శాల్మలి (ర్ద్వయోః)॥ ౯౨॥

పిచ్ఛిలా-పూరణీ-మోచా॥ స్త్రీ॥-చిరాయుః-(పా) స్థిరాయుః॥ స్, న॥ - శాల్మలిః॥ (పా) శల్మలిః॥ ప్స॥ ౫ - బూరుగుచెట్టు పేళ్లు, Silk-cotton tree, शाल्मली.

పిచ్ఛాతు శాల్మలీవేష్టే

పిచ్ఛా॥ స్త్రీ॥-శాల్మలీవేష్టః॥పు॥ ౨-బూరుగుబంకపేళ్లు, Its gum, शाल्मली का गूदा.

రోచనః కూటశాల్మలిః।

రోచనః॥పు॥-కూటశాల్మలిః॥పు॥ ౨-కొండబూరుగుపేళ్లు, पहाडी शाल्मली.

చిరిబిల్వోనక్తమాలః కరజశ్చ కరఞ్జకే॥ ౯౩॥

చిరిబిల్వః-నక్తమాలః (పా) నక్తమారః-కరజః - కరఞ్జకః॥ పు॥ ౪ - కానుగు పేళ్లు, Galedupa arborea, करज.

ప్రకీర్యః పూతికరజః పూతికః కలిమారకః ।

ప్రకీర్యః (పా) ప్రకీరః - పూతికరజః - పూతికః - కలిమారకః (పా) కలికారకః॥ పు॥ ౪-నెమలియడుగుచెట్టుపేళ్లు, Gray bonduc, प्रकीर.

(కరఞ్జభేదా) ష్షడ్గ్రన్థో మర్కట్యఙ్గారవల్లరీ॥ ౯౪॥

షడ్గ్రన్థః॥ పు॥ - మర్కటీ-అఙ్గారవల్లరీ॥ స్త్రీ॥ ఈ 3 ను వరుసగా ఆఱుగంట్లు గల కానుగునకును, తీగెకానుగునకును, నిప్పువన్నెగుర్తులు గల కానుగునకును పేళ్లు.

రోహీ రోహితకః ప్లీహశత్రు ర్దాడిమపుష్పకః ।

రోహీ॥న్॥-రోహితకః-ప్లీహశత్రుః-దాడిమపుష్పకః॥ పు॥ ౪-ములుమోదుగు పేళు.

గాయత్రీ బాలతనయః ఖదిరో దన్తధా

గాయత్రీ॥ స్త్రీ॥ (పా) గాయత్రీ॥న్॥ - బాలతనయః-ఖదిరః-దన్తధావనః॥ పు॥ ౪-చంద్ర

వనః ॥ ౯౬॥

చెట్టు పేళ్లు, Mimosa catechu, खैर.

అరిమేదో విట్ఖదిరే

అరిమేదః—విట్ఖదిరః॥ పు॥ ౨-దుర్గంధముగల చంద్ర పేళ్లు, వెలితుమ్మపేళ్లని కొందఱందురు. A fetid mimosa.

కదరః(ఖదిరేసితే)। సోమవల్కోఽప్యథ

కదరః-సోమవల్కః॥ పు॥ ౨- వెలిచంద్ర పేళ్లు, A white mimosa, कद्दर.

(పృథ) వ్యాఘ్రపుచ్ఛ గన్ధర్వహస్తకౌ॥ ౯౭॥ ఏరణ్డ ఉరుబూకశ్చ రుచకశ్చిత్రకశ్చ (సః)। చఞ్చుః పఞ్చాఙ్గులో మణ్డవర్ధమానవ్యడమ్బకాః॥

వ్యాఘ్రపుచ్ఛః - గన్ధర్వహస్తకః - ఏరణ్డః- ఉరుబూకః - రుచకః (పా) రుబుకః - చిత్రకః- చఞ్చుః-పఞ్చాఙ్గులః-మణ్డః-వర్ధమానః - వ్యడమ్బకః॥ పు॥ ౧౧ - ఆముదపుచెట్టు పేళ్లు, Palma christi, Ricinus communis, एरण्ड.

(అల్పాశమీ)శమీర (స్స్యాత్)

శమీరః॥ పు॥ ౧-అల్పాశమీ=పిన్నజమ్మిచెట్టు పేరు, शमीवृक्ष.

శమీ సక్తుఫలా శివా।

శమీ-సక్తుఫలా-శివా॥ స్త్రీ॥ 3 -జమ్మిచెట్టు పేళ్లు, Mimosa albida.

పిణ్డీతకో మరువకశ్శ్వసనః కరహాటకః॥ ౯౮॥ శల్యశ్చ మదనే

పిణ్డీతకః - మరువకః-శ్వసనః-కరహాటకః- శల్యః - మదనః॥ పు॥ ౬ - మంగచెట్టు పేళ్లు, Vangueria spinosa or Gardenia dumetorum, मरूआ.

శక్రపాదపః పారిభద్రకః। భద్రదారు ద్రుకిలిమం పీతదారు చ దారు చ॥ పూతికాష్ఠం చ (సప్త స్యుర్దేవ దారు

శక్రపాదపః-పారిభద్రకః॥ పు॥ భద్రదారు- ద్రుకిలిమమ్-పీతదారు(పా) పూతిదారు-దారు- పూతికాష్ఠమ్॥ న॥ ౭ - దేవదారువృక్షము. దేవదారుశబ్దము॥ పు॥ Uvaria longifolia; Commonly called deodar; देवदार.

ణ్యథద్వయోః) । పాటలిః పాటలాఽమోఘా కాచస్థాలీ ఫలేరుహా ॥ ౧౦౦॥ కృష్ణవృన్తా కుబేరాక్షీ

పాటలిః॥ ప్స॥ పాటలా - అమోఘా -(పా) మోఘా-కాచస్థాలీ(పా) కాలస్థాలీ-ఫలేరుహా-కృష్ణవృన్తా-కుబేరాక్షీ॥ సీ॥ ౭-కలిగొట్టుచెట్టు పేళ్లు, The trumpet flower, Bignonia suave olens, पाटला.

శ్యామాతు మహిలాహ్వయా। లతా గోవన్దినీగున్ద్రా ప్రియఙ్గుః ఫలినీఫలీ॥ ౧౦౧॥ విష్వక్సేనా గన్ధఫలీ కారమ్భా ప్రియకశ్చ (పా)।

శ్యామా - మహిలాహ్వయా - లతా-గోవన్దినీ - గున్ద్రా - ప్రియఙ్గుః - ఫలినీ-ఫలీ-విష్వక్సేనా-గన్ధఫలీ-కారమ్భా॥ సీ॥-ప్రియకః॥ పు॥ ౧౨ - ప్రేంకణపుచెట్టు పేళ్లు, Nauclea cadamba, A fragrant seed so named, श्यामा..

మణ్డూకపర్ణపత్రోర్ణ నట కట్వఙ్గటుణ్టుకాః॥ శ్యోనాక శుకనాసర్క్ష దీర్ఘవృన్త కుటన్నటాః। శోణకశ్చారలా

మణ్డూకపర్ణః - పత్రోర్ణః - నటః-కట్వఙ్గః-టుణ్టుకః - శ్యోనాకః - శుకనాసః-ఋక్షః-దీర్ఘవృన్తః - కుటన్నటః - శోణకః (పా) శోనకః-అరలుః (పా) అరటుః॥ పు॥ ౧౨ - దుండిగపుచెట్టు పేళ్లు; పెద్దమ్రాని పేళ్లని కొందఱందురు. Bignonia Indica, शुकनास.

తిష్యఫలా త్వామలకీ (త్రిషు)॥ ౧౦౩॥ అమృతాచ వయస్థాచ

తిష్యఫలా॥ సీ॥ - ఆమలకీ॥ త్రి॥-అమృతా-వయస్థా॥ సీ॥ ౪ - ఉసిరికచెట్టు పేళ్లు, Emblic myrobalan, Terminalia belerica, आमलकी.

(త్రిలిఙ్గస్తు) విభీతకః। అక్షస్తుషః కర్షఫలో భూతావాసః కలిద్రుమః॥ ౧౦౪॥

విభీతకః॥ త్రి॥ - అక్షః - తుషః-కర్షఫలః-భూతావాసః - కలిద్రుమః॥ పు॥ ౬ - తాండ్రచెట్టు పేళ్లు, Beleric myrobalam, खिरनी का वृक्ष.

అభయాత్వవ్యథా పథ్యా వయస్థాపూత

అభయా-అవ్యథా-పథ్యా - వయస్థా (పా) కాయస్థా-పూతనా-అమృతా- హరీతకీ-హైమ

నాఽమృతా। హారీతకీ
హైమవతీ రేచకీ శ్రే
యసీశివా॥ ౧౦౫॥

వతీ-రేచకీ (పా) చేతకీ - శ్రేయసీ - శివా॥ స్త్రీ॥ ౧౧-కరకచెట్టు పేళ్లు, Yellow myrobalan, Terminalia citrina, हरीतकी.

పీతద్రుస్సరలః పూ
తికాష్ఠం

పీతద్రుః - సరలః॥ పు॥ పూతికాష్ఠమ్॥ న॥ ౩ - సరళపుచెట్టు పేళ్లు.

(చాథ) ద్రుమోత్పలః।
కర్ణికారః పరివ్యాధో

ద్రుమోత్పలః-కర్ణికారః - పరివ్యాధః॥ పు॥ ౩ - కొండగోఁగు పేళ్లు, Pentapetes acerifolia, कर्णिकार.

లకుచో లికుచో
డహుః॥ ౧౦౬॥

లకుచః-లికుచః-డహుః॥ పు॥ ౩-కమ్మరేఁగు పేళ్లు, గజనిమ్మ పేళ్లు, Artocarpus Lucucha, बड़हर.

పనసః కణ్టకిఫలో

పనసః (పా) పణసః - కణ్టకిఫలః॥ పు॥ ౨- పనసచెట్టు పేళ్లు, The jack tree, Artocarpus integrifolia, कटहल.

నిచులోఽమ్బుజ ఇ
జ్జలః।

నిచులః-అమ్బుజః - ఇజ్జలః (పా) హిజ్జలః॥ పు॥ ౩ - గన్నేరుచెట్టు పేళ్లు, Eugenia acutangula.

కాకోదుమ్బరికా
ఫల్గుర్మలపూ ర్జఘనే
ఫలా॥ ౧౦౭॥

కాకోదుమ్బరికా - ఫల్గుః-మలపూః (పా) మలయూః-జఘనేఫలా॥ స్త్రీ॥ ౪-కుక్కమేడి పేళ్లు, Opposite leaved fig-tree, मलया.

అరిష్ట స్సర్వతో
భద్రహిఙ్గు నిర్యాస
మాలకాః। పిచుమన్ద
శ్చ నిమ్బో (ఽథ)

అరిష్టః - సర్వతోభద్రః - హిఙ్గునిర్యాసః - మాలకః-పిచుమన్దః (పా) పిచుమర్దః - నిమ్బః॥ పు॥ ౬ - వేపచెట్టు పేళ్లు, Margosa tree, Melia azadirachta, नीम.

పిచ్ఛిలాఽగురు శిం
శపా॥ ౧౦౮॥

పిచ్ఛిలా॥ స్త్రీ॥ - అగురు॥ న॥ - శింశపా (పా) శింశుపా॥ స్త్రీ॥ ౩-ఇరుగుడుచెట్టు పేళ్లు.

కపిలాభస్మగర్భా

కపిలా-భస్మగర్భా॥ స్త్రీ॥ ౨ - కంపుగల ఇరు

(పా)

శిరీషస్తు కపీతనః। భణ్డిలో (ఉప్యథ)

చామ్పేయశ్చమ్పకో హేమపుష్పకః॥ ౧౦౯॥

(ఏతస్యకలికా)గన్ధఫలీ (స్యా దథ) కేసరే। వకులో

వఞ్జులోఽశోకే

(స మా) కరకదాడిమౌ॥ ౧౧౦॥

చామ్పేయః కేసరో నాగకేసరః కాఞ్చనాహ్వయః।

జయాజయన్తీ తర్కారీనాదేయీ వైజయన్తికా॥ ౧౧౧॥

(శ్రీ)పర్ణ మగ్నిమన్థ (స్స్యాత్) కణికాగణికారికా। జయోఽథ

కుటజ శ్శక్రో వత్సకో గిరిమల్లికా॥ ౧౧౨॥

గుడుపేళ్లు. ఈ ౫ ను ఇరుగుడుపేళ్లని కొందఱందురు. Daldergis sissoo, अकसबेल.

శిరీషః-కపీతనః-భణ్డిలః (పా) భణ్డీరః॥ పు॥ 3 - దిరిసెనపుచెట్టుపేళ్లు, Mimosa sirisha, शिरीष.

చామ్పేయః-చమ్పకః-హేమపుష్పకః॥ పు॥ 3 - సంపెంగచెట్టు పేళ్లు, Michelia champaca, चम्पक.

గన్ధఫలీ॥ సీ॥ ౧-ఏతస్య = ఈ సంపెఁగయొక్క-, కలికా = మొగ్గపేరు, चम्पककली.

కేసరః-వకులః। పు॥ ౨ - పొగడచెట్టుపేళ్లు, Mimusops elengi

వఞ్జులః-అశోకః॥ పు॥ ౨ - అశోకముపేళ్లు, अशोक.

కరకః-దాడిమః॥ పు॥ ౨-దానిమ్మచెట్టుపేళ్లు, Pomegranate, अनार.

చామ్పేయ - కేసరః-నాగకేసరః-కాఞ్చనాహ్వయః॥ పు॥ ౪ - నాగకేసరము పేళ్లు, Mesualferrea, नागकेसर.

జయాజయన్తీ-తర్కారీ-నాదేయీ-వైజయన్తికా॥ సీ॥ ౪-తక్కిలిచెట్టు పేళ్లు, A eschynomene scsban.

(శ్రీ)పర్ణమ్॥ న॥ అగ్నిమన్థః॥ పు॥ కణికా - గణికారికా-జయః॥ పు॥ ౫ - నెల్లిచెట్టు పేళ్లు, Promna spinosa and longifolia, श्रीपर्ण.

కుటజః - శక్రః - వత్సకః॥ పు॥ గిరిమల్లికా, సీ॥ ౪-కొండిసెచెట్టు పేళ్లు, Neriumantidysentericum, कुटज.

(ఏతస్యైవ) కలిఙ్గేన్ద్ర యవభద్రయవం(ఫలే)।

కలిఙ్గమ్॥ న॥ (పా) కలిఙ్గా-కాలిఙ్గీ॥సీ॥ఇన్ద్రయవమ్-భద్రయవమ్॥ న॥ 3-ఏతస్యైవఫలే=ఈ కొడిసెచెట్టుయొక్క ఫలము పేళ్లు.

కృష్ణపాక ఫలావిఘ్న సుషేణాః కరమర్దకే॥ ౧౧౩॥

కృష్ణపాకఫలః - అవిఘ్నః - సుషేణః-కరమర్దకః॥ పు॥ ౪ - కలివెచెట్టుపేళ్లు, కృష్ణపాకఫలశబ్దమునకు కృష్ణపాకః - పాకకృష్ణః అను మొదలగు నానారూపములును గలవు.

Carissa carandas, करौन्दा.

కాలస్కన్ధస్తమాల (స్స్యా) త్తాపిఞ్ఛో (ఉప్యథ)

కాలస్కన్ధః - తమాలః - తాపిఞ్ఛః॥ పు॥ ౩ - సముద్రతీరమునందలి నల్లనియాకులుగల చీకటిచెట్టుపేళ్లు, तमाल.

సిన్దుకః। సిన్దువారేన్ద్రసురసౌ నిర్గుణ్డీన్ద్రాణికే (త్యపి)॥ ౧౧౪॥

సిన్దుకః - సిన్దువారః - ఇన్ద్రసురసః॥ పు॥ నిర్గుణ్డీ-ఇన్ద్రాణికా॥ సీ॥ ౫-వావిలిచెట్టు పేళ్లు, Vitex trifolia and nigundo, सिन्दुक.

వేణీగరాగరీ దేవతాడో జీమూత (ఇత్యపి)।

వేణీ - గరాగరీ (పా) ఖరాగరీ॥ సీ॥ దేవతాలః (పా) దేవతాడః - జీమూతః॥ పు॥ ౪ - దేవతాళవృక్షముపేళ్లు, देवताल.

శ్రీహస్తినీతు భూరుణ్డీ

శ్రీహస్తినీ-భూరుణ్డీ॥ సీ॥ ౨ - గురుగుచెట్టుపేళ్లు.

తృణశూల్యం తు మల్లికా॥ ౧౧౫॥ భూపదీ శీతభీరుశ్చ

తృణశూల్యమ్ (పా) తృణశూన్యమ్॥ న॥ (ప) తృణశూల్యా - తృణశూన్యామల్లికా - భూపదీ - శీతభీరుః॥ సీ॥ ౪ - మల్లెచెట్టు పేళ్లు, Jasmin, मल्लिका.

(సైవా)ఽఽస్ఫోటా (వనోద్భవా।)

ఆస్ఫోటా (పా) ఆస్ఫోతా॥ సీ॥ ౧ - వనోద్భవా=అడవియందుఁ బుట్టిన, సైవ=ఆ మల్లె పేరు.

శేఫాలికాతు సువహా (నిర్గుణ్డీ నీలికాచ సా)॥ ౧౧౬॥	శేఫాలికా-సువహా॥ స్త్రీ॥ ౨ - నీలికా సా నిర్గుణ్డీ=నల్లవావిలి చెట్టు పేళ్లు, Justicia ganderusa, शेफाली.
(సితాఽసా) శ్వేతసురసా భూతవే (శ్య	శ్వేతసురసా - భూతవేశీ॥ స్త్రీ॥ ౨ - సితా అసా= తెల్లపువ్వులుగల వావిలిచెట్టు పేళ్లు.
థ) మాగధీ। గణికా యూథికాఽమ్బష్ఠా	మాగధీ - గణికా - యూథికా-అమ్బష్ఠా॥ స్త్రీ॥ ౪-అడవిమొల్లపేళ్లు, Jasminum auriculatum, मागधी.
(సాపీతా) హేమపుష్పికా॥ ౧౧౭॥	హేమపుష్పికా॥ స్త్రీ॥ ౧ - పచ్చపువ్వుల మొల్లపేరు.
అతిముక్తః పుణ్డ్రక (స్స్యా) ద్వాసన్తీ మాధవీ లతా।	అతిముక్తః - పుణ్డ్రకః॥ పు॥ వాసన్తీ - మాధవీ-లతా॥ స్త్రీ॥ ౫-పువ్వులగురువెంద పేళ్లు, Gaertnera racemosa, माधवी.
సుమనా మాలతీ జాతి	సుమనాః॥ స్త్రీ॥ మాలతీ-జాతిః॥ స్త్రీ॥ ౩-జాజి పేళ్లు, Jasminum grandiflorum, मालती.
స్సప్తలా నవమాలికా॥ ౧౧౮॥	సప్తలా-నవమాలికా॥ స్త్రీ॥ ౨-విరజాజి పేళ్లు, Double jasmin, नवमालिका.
మాఘ్యం కున్దం	మాఘ్యమ్ - కున్దమ్॥ న॥ ౨ - మొల్లపేళ్లు, Jasminum multiflorum, चमेली.
రక్తకస్తు బన్ధూకో బన్ధుజీవకః।	రక్తకః - బన్ధూకః - బన్ధుజీవకః॥ పు॥ ౩- మంకెన పేళ్లు, Pentapetes phoenica, बन्धूक पुष्प.
సహా కుమారీ తరణి	సహా-కుమారీ-తరణిః॥ స్త్రీ॥ ౩-చిన్నగోరంట పేళ్లు, Aloe, मुसब्बर.
రమ్లానస్తు మహాసహా॥ ౧౧౯	అమ్లానః॥ పు॥ మహాసహా॥ స్త్రీ॥ ౨ - పెద్దగోరంట పేళ్లు, Globe amaranth मेहँदी.

(తత్ర శోణే) కురవక	కురవకః॥ పు॥ ౧-ఎఱ్ఱపువ్వుల గోరంట పేరు.
(స్తత్ర పీతే) కురణ్టకః।	కురణ్టకః॥ పు॥ ౧-పచ్చపువ్వులగోరంట పేరు.
నీలీ ఝిణ్టీ ద్వయో ర్బాణాదాసీ చార్తగల శ్చసా॥ ౧౭౦॥	నీలీ - ఝిణ్టీ॥ స్త్రీ॥ బాణా॥ స్త్రీ॥ దాసీ॥ స్త్రీ॥ ఆర్తగలః॥ పు॥ ౫ - నల్లపువ్వులగోరంట పేళ్లు, दासी.
సైరేయకస్తు ఝిణ్టీ (స్యా)	సైరేయకః॥ పు॥ ఝిణ్టీ॥ స్త్రీ॥ ౨ - ములుగోరంట పేళ్లు, Barleria cristata.
(తస్మిన్) కురవకో (ఽరుణే)।	కురవకః॥ పు॥ ౧ - ఎఱ్ఱపువ్వుల ములుగోరంట పేరు, कुरवक.
(పీతా) కురణ్టకో (ఝిణ్టీతస్మిన్) సహచరీ(ద్వయోః)॥	కురణ్టకః॥ పు॥ సహచరీ॥ స్త్రీ॥ ౨-పీతాఝిణ్టీ= పచ్చపువ్వుల ములుగోరంటపేళ్లు, सहचरी.
ఉడుపుష్పం జపా	ఉడుపుష్పమ్ (పా) ఓడ్రపుష్పమ్ ॥న॥ - జపా॥ స్త్రీ॥ ౨ - దాసనపుచెట్టుపేళ్లు, China rose, जपा पुष्प.
వజ్రపుష్పం (పుష్పం తిలస్య యత్)।	వజ్రపుష్పమ్॥ న॥ ౧-తిలస్యయత్పుష్పమ్= నువ్వుపువ్వులపేరు, The blossom of sesamum, तिल के फूल.
ప్రతిహాస శతప్రాస చణ్డాత హయమారకాః॥ ౧౭౧॥ కరవీరే	ప్రతిహాసః-శతప్రాసః-చణ్డాతః-హయమారకః-కరవీరః॥ పు॥ ౫-గన్నేరు పేళ్లు. కొందఱు మొదటి రెండుశబ్దములు తెల్లగన్నేరునకును తక్కిన మూఁడు నెఱ్ఱగన్నేరునకును పేళ్లందురు, Oleandar, करवीर.
కరీరేతు క్రకర గ్రన్థిలౌ (వుభౌ)।	కరీరః-క్రకరః-గ్రన్థిలః॥ పు॥ 3-వెణుతురు చెట్టుపేళ్లు, करीर.

ఉన్మత్తః కితవో ధూర్తో ధత్తూరః కనకాహ్వయః॥ మాతులో మదన

ఉన్మత్తః-కితవః-ధూర్తః-ధత్తూరః-కనకాహ్వయః-మాతులః-మదనః॥ పు॥ ౭-ఉమ్మెత్త పేళ్లు, Thorn apple, धतूरा.

(శ్చాస్యఫలే) మాతులపుత్రకః।

మాతులపుత్రకః॥ పు॥ ౧-అస్యఫలే=దీని ఫలము పేరు.

ఫలపూరో బీజపూరో రుచకో మాతులుఙ్గకే॥ ౧౨౪॥

ఫలపూరః - బీజపూరః - రుచకః-మాతులుఙ్గకః॥ పు॥ ౪ - మాదీఫలపుచెట్టు పేళ్లు, Citron, चकोतरा.

సమీరణో మరువకః ప్రస్థపుష్పః ఫణిర్జకః। జమ్బీరో (ఽప్యథ)

సమీరణః - మరువకః - ప్రస్థపుష్పః-ఫణిర్జకః (పా) ఫణిజ్జకః-జమ్బీరః॥ పు॥ ౫-మరువము పేళ్లు, Sweet marjoram, मरूवक.

పర్ణాసే కఠిఞ్జర కుఠేరకౌ॥ ౧౨౫॥

పర్ణాసః-కఠిఞ్జరః-కుఠేరకః॥ పు॥ ౩ - నల్లగగ్గర పేళ్లు.

(సితే)ఽర్జకో(ఽత్ర పాఠీతు) చిత్రకో వహ్నిసంజ్ఞకః।

అర్జకః॥ పు॥ ౧- తెల్లగగ్గర పేరు.

పాఠీ॥ స్త్రీ॥ - చిత్రకః-వహ్నిసంజ్ఞకః॥ పు॥ ౩ - చిత్రమూలము పేళ్లు, Ceylon Leadwort, चित्रक.

అర్కాహ్వవసుకాఽఽస్ఫోటగణరూపవికీరణాః॥ మన్దార శ్చార్కపర్ణే

అర్కాహ్వః - వసుకః - ఆస్ఫోటః (పా) ఆస్ఫోతః-గణరూపః-వికీరణః-మన్దారః-అర్కపర్ణః॥ పు॥ ౭ - జిల్లేడుచెట్టు పేళ్లు, Swallow wort, अर्क.

(ఽత్ర శుక్లే)ఽలర్కప్రతాపసౌ।

అలర్కః-ప్రతాపసః॥ పు॥ ౨-అత్ర శుక్లే= తెల్లజిల్లేడు పేళ్లు, The white swallow wort, श्वेतार्क.

శివమల్లీ పాశుపత

శివమల్లీ॥ స్త్రీ॥ - పాశుపతః-ఏకాష్ఠీలః-బకః

ఏకాష్ఠీలో బకోవసుః॥ (పా) బుకః-వసుః॥ పు॥ ౧-బకపుష్పము పేళ్లు, वका पुष्प.

వన్దావృక్షాదనీ వృక్షరుహా జీవన్తి (కేత్యపి)।

వన్దా-వృక్షాదనీ-వృక్షరుహా-జీవన్తికా॥సీ॥ ౮ - బదనిక పేళ్లు, A parasite plant, जीवन्ती.

వత్సాదనీ ఛిన్నరుహా గుడూచీతన్త్రికా ఽమృతా॥ జీవన్తికా సోమవల్లీ విశల్యా మధుపర్ణ్యపి।

వత్సాదనీ-ఛిన్నరుహా-గుడూచీ-తన్త్రికా-అమృతా-జీవన్తికా-సోమవల్లీ-విశల్యా-మధుపర్ణీ॥సీ॥ ౯-తిప్పతీగె పేళ్లు, Menispermum glabrum, जीवन्ती.

మూర్వా దేవీ మధురసా మోరటా తేజనీస్రవా॥ మధూలికా మధుశ్రేణీ గోకర్ణీ పీలుపర్ణ్యపి।

మూర్వా - దేవీ - మధురసా-మోరటా-తేజనీ-స్రవా (పా) స్రువా - మధూలికా-మధుశ్రేణీ (పా) ధనుఃశ్రేణీ - గోకర్ణీ-పీలుపర్ణీ॥ సీ॥ ౧౦-చాగ చెట్టు పేళ్లు, Dracona nervosa, मधूलिका.

పాఠాఽమ్బష్ఠా విద్ధకర్ణీ స్థాపనీ శ్రేయసీ శివా॥ ఏకాష్ఠీలా పాపచేలీ ప్రాచీనా వనతిక్తికా।

పాఠా-అమ్బష్ఠా-విద్ధకర్ణీ-స్థాపనీ-శ్రేయసీ-శివా (పా) రసా-ఏకాష్ఠీలా-పాపచేలీ-ప్రాచీనా-వనతిక్తికా॥ సీ॥ ౧౦ - అగరుసొంటి పేళ్లు, Cissampelos hexandra.

కటుః కటుమ్భరాఽశోకా రోహిణీ కటురోహిణీ॥ మత్స్యపిత్తా కృష్ణభేదీ చక్రాఙ్గీ శకులాదనీ।

కటుః - కటుమ్భరా (పా) కటమ్భరా - అశోకా-రోహిణీ-కటురోహిణీ-మత్స్యపిత్తా-కృష్ణభేదీ-చక్రాఙ్గీ-శకులాదనీ॥ సీ॥ ౯ - కటుకరోహిణి పేళ్లు, कटुकी. అశోకరోహిణీ యని యుం గలదు, Black hellebore.

ఆత్మగుప్తాఽజహాఽవ్యణ్డా కణ్డూరా ప్రావృషాయణీ॥ ౧౩౨॥

ఆత్మగుప్తా - అజహా-అవ్యణ్డా-కణ్డూరా - ప్రావృషాయణీ-ఋష్యప్రోక్తా-శూకశిమ్బిః-కపికచ్ఛుః-మర్కటీ॥ సీ॥ ౯ - దురదగొండి చెట్టు

ఋష్యప్రోక్తా శూకశిమ్బిః కపికచ్ఛూశ్చ మర్కటీ। — పేళ్లు, Dolichos pruriens, केवांच.

చిత్రోపచిత్రా న్యగ్రోధీ ద్రవన్తీ శమ్బరీ వృషా॥ ౧౩౩॥ ప్రత్యక్శ్రేణీసుతశ్రేణీ రణ్డా మూషికపర్ణ్యపి।

చిత్రా-ఉపచిత్రా-న్యగ్రోధీ-ద్రవన్తీ-శమ్బరీ (పా) సమ్బరీ-వృషా-ప్రత్యక్శ్రేణీ-సుతశ్రేణీ-రణ్డా-మూషికపర్ణీ॥ స్త్రీ॥ ౧౦ - ఎలుకచెవిచెట్టు పేళ్లు, Anthericum tuberosum, चित्रा.

అపామార్గశ్శైఖరికో ధామార్గవమయూరకౌ॥ ప్రత్యక్పర్ణీ కీశపర్ణీ కిణిహీ ఖరమఞ్జరీ।

అపామార్గః - శైఖరికః - ధామార్గవః - మయూరకః॥ పు॥ ప్రత్యక్పర్ణీ (పా) ప్రత్యక్పుష్పీ - కీశవల్లీ (పా) కీశపర్ణీ - కిణిహీ - ఖరమఞ్జరీ॥ స్త్రీ॥ ౮ - ఉత్తరేణిపేళ్లు, Achyranthes aspera, तृतिया.

హఞ్జికా బ్రాహ్మణీ పద్మా భార్గీబ్రాహ్మణయష్టికా॥ అఙ్గారవల్లీ బాలేయశాకబర్బరవర్ధకాః।

హఞ్జికా (పా) భఞ్జికా-బ్రాహ్మణీ-పద్మా-భార్గీ-బ్రాహ్మణయష్టికా - అఙ్గారవల్లీ॥ స్త్రీ॥ - బాలేయశాకః - బర్బరః - వర్ధకః॥ పు॥ ౯ - బారంగిపేళ్లు, చిఱుతేకుపేళ్లని కొందఱందురు, Ovieda verticellata.

మఞ్జిష్ఠా వికసా జిఙ్గీ సమఙ్గా కాలమేషికా॥ మణ్డూకపర్ణీ భణ్డీరీ భణ్డీ యోజనవల్ల్యపి।

మఞ్జిష్ఠా - వికసా - జిఙ్గీ - సమఙ్గా - కాలమేషికా - మణ్డూకపర్ణీ-భణ్డీరీ-భణ్డీ-యోజనవల్లీ॥ స్త్రీ॥ ౯-మంజిష్ఠపేళ్లు, Madder, मजीठ.

యాసో యవాసో దుఃస్పర్శో ధన్వయాసః కునాశకః॥ ౧౩౭॥ రోదనీ కచ్ఛురానన్తా సముద్రాన్తా దురాలభా।

యాసః - యవాసః - దుఃస్పర్శః - ధన్వయాసః - కునాశకః॥ పు॥ రోదనీ - కచ్ఛురా-అనన్తా - సముద్రాన్తా - దురాలభా॥ స్త్రీ॥ ౧౦- తీఁటకసిందపేళ్లు, Prickly scopolia, अनन्त मूल.

పృశ్నిపర్ణీ పృథక్పర్ణీ చిత్రపర్ణ్యఙ్ఘ్రిపర్ణికా॥ ౧౩౮॥	పృశ్నిపర్ణీ - పృథక్పర్ణీ - చిత్రపర్ణీ-అఙ్ఘ్రిపర్ణికా (పా) అఙ్ఘ్రివల్లికా॥ సీ॥ ౪-కోలపొన్న పేళ్లు, Hoemonites cordifolia, कलशी.
క్రోష్టువిన్నా సింహపుచ్ఛీ కలశీ ధావనీ గుహా।	క్రోష్టువిన్నా - సింహపుచ్ఛీ - కలశీ (పా) కలశిః-ధావనీ (పా) ధావనిః-గుహా॥ సీ॥ ౫ - నక్కతోఁక కసవు పేళ్లు, నక్కతోఁకపొన్న పేళ్లనియు.
నిదిగ్ధికాస్పృశీవ్యాఘ్రీ బృహతీ కణ్టకారికా॥ ౧౩౯॥ ప్రచోదనీ కులీక్షుద్రా దుఃస్పర్శా రాష్ట్రికేత్యపి।	నిదిగ్ధికా-స్పృశీ-వ్యాఘ్రీ-బృహతీ-కణ్టకారికా - ప్రచోదనీ - కులీ-క్షుద్రా-దుఃస్పర్శా-రాష్ట్రికా॥ సీ॥ ౧౦ - వాఁకుడు పేళ్లు, A sort of prickly nightshade (solanum jacpuini) सेमल.
నీలీ కాలాక్లీతకికా గ్రామీణా మధుపర్ణికా॥ రఞ్జనీ శ్రీఫలీ తుత్థా ద్రోణీ దోలా చ నీలినీ।	నీలీ - కాలా-క్లీతకికా-గ్రామీణా - మధుపర్ణికా-రఞ్జనీ-శ్రీఫలీ-తుత్థా-ద్రోణీ-డోలా (పా) దోలా-నీలినీ॥ సీ॥ ౧౧ - నీలిచెట్టు పేళ్లు, Indigo, नील.
అవల్గుజ స్సోమరాజీ సువల్లి స్సోమవల్లికా॥ కాలమేషీ కృష్ణఫలా వాగుజీ పూతిఫల్యపి।	అవల్గుజః॥ పు॥ సోమరాజీ - సువల్లిః-సోమవల్లికా - కాలమేషీ-కృష్ణఫలా-వాగుజీ (పా) వాకూచీ-పూతిఫలీ॥ సీ॥ ౮ - కారుగచ్చ పేళ్లు, Conyza anthelmintica, वाकुची.
కృష్ణోపకుల్యా వైదేహీ మాగధీ చపలాకణా॥ ౧౪౦॥ ఊషణా పిప్పలీ శౌణ్డీ కోలా(౭థ)	కృష్ణా - ఉపకుల్యా - వైదేహీ-మాగధీ-చపలా-కణా - ఊషణా - పిప్పలీ-శౌణ్డీ-కోలా॥ సీ॥ ౧౦ - పిప్పలిచెట్టు పేళ్లు, Long pepper, पीपल.

కరిపిప్పలీ। కపివల్లీ కోలవల్లీ శ్రేయసీ వసిరః(పుమాన్)॥	కరిపిప్పలీ - కపివల్లీ-కోలవల్లీ-శ్రేయసీ॥ స్త్రీ॥ వసిరః॥ పు॥ ౫ - గజపిప్పలిపేళ్లు, Pothos officinalis, पिप्पल.
చవ్యంతు చవికా	చవ్యమ్॥ న॥ చవికా॥ స్త్రీ॥ (పా) చవికమ్॥ న॥ ౨-చవ్యముపేళ్లు, The wood of the long pepper plant, पीपल की लकड़ी.
కాకచిఞ్చా గుఞ్జా తు కృష్ణలా।	కాకచిఞ్చా (పా) కాకచిఞ్చా-గుఞ్జా-కృష్ణలా॥ స్త్రీ॥ ౩ - పూసలగురువెందపేళ్లు, Abrus precatorius, काकजंघा.
పలఙ్కషా త్విక్షుగన్ధా శ్వదంష్ట్రా స్వాదుకణ్టకః॥ గోకణ్టకో గోక్షురకో వనశృఙ్గాట (ఇత్యపి)।	పలఙ్కషా - ఇక్షుగన్ధా - శ్వదంష్ట్రా॥ స్త్రీ॥ స్వాదుకణ్టకః - గోకణ్టకః - గోక్షురకః - వనశృఙ్గాటః॥ పు॥ ౭ - పల్లేరుపేళ్లు, Pedalium murex, कण्टक.
విశ్వావిషా ప్రతివిషాఽతివిషోపవిషాఽరుణా॥ శృఙ్గీమహౌషధం (చాథ)	విశ్వా-విషా-ప్రతివిషా-అతివిషా-ఉపవిషా (పా)అపవిషా-అరుణా-శృఙ్గీ॥స్త్రీ॥మహౌషధమ్॥ న॥ ౮ - అతివసపేళ్లు, Atis or betula, अतीस.
క్షీరావీదుగ్ధికే (సమే)।	క్షీరావీ-దుగ్ధికా॥స్త్రీ॥ ౨-చిఱుపాలచెట్టుపేళ్లు, Asclepias rosea, खीरा.
శతమూలీ బహుసుతాఽభీరురిన్దీవరీ వరీ॥ ఋశ్యప్రోక్తాఽభీరుపత్త్రీ నారాయణ్యశ్శతావరీ। అహేరు	శతమూలీ-బహుసుతా-అభీరుః(పా)భీరుః-ఇన్దీవరీ-వరీ-ఋశ్యప్రోక్తా (పా) ఋష్యప్రోక్తా-అభీరుపత్త్రీ - నారాయణీ - శతావరీ-అహేరుః (పా) ఆహేరుః॥ స్త్రీ॥ ౧౧ - పిల్లపిచ్చరపేళ్లు, చల్లగడ్డ, Asparagus racemosus, शतमूली.
(రథ)పీతద్రుకాలేయకహరిద్రవః॥ ౧౪౭॥	పీతద్రుః-కాలేయకః-హరిద్రుః॥ పు॥ దార్వీ-పచంపచా-దారుహరిద్రా-పర్జనీ॥స్త్రీ॥ ౭-మ్రాని

దార్వీపచంపచాదారు హరిద్రా పర్జనీత్యపి।

పసుపుపేళ్లు, Amomum Zanthorhizon, हरिद्र.

వచోగ్రగన్ధా షడ్గ్రన్థా గోలోమీ శతపర్వికా॥ ౧౪౮॥

వచా-ఉగ్రగన్ధా-షడ్గ్రన్థా-గోలోమీ-శతపర్వికా॥ సీ॥ ౫ - వసపేళ్లు, Orris root, शतपर्णी.

(శుక్లా) హైమవతీ

హైమవతీ॥ సీ॥ ౧ - తెల్లనివస పేరు, Acorus calamus.

వైద్యమాతృ సింహీ తు వాశికా। వృషోఽటరూష స్సింహాస్యో వాశకః వాజిదన్తకః॥ ౧౪౯॥

వైద్యమాతా॥ ఋ॥ సింహీ-వాశికా (పా) వాసికా॥ సీ॥ వృషః - అటరూషః (పా) అటరుషః-సింహాస్యః-వాశకః (పా) వాసకః-వాజిదన్తకః॥ పు॥ ౭ - అడ్డసరపుచెట్టు పేళ్లు, Justicia adhatoda.

ఆస్ఫోటా గిరికర్ణీ (స్యా) ద్విష్ణుక్రాన్తాఽపరాజితా।

ఆస్ఫోటా (పా) ఆస్ఫోతా - గిరికర్ణీ - విష్ణుక్రాన్తా-అపరాజితా॥ సీ॥ ౪-విష్ణుక్రాంతము పేళ్లు, Clitoria ternatea, विष्णुक्रान्ता.

ఇక్షుగన్ధా తు కాణ్డేక్షు కోకిలాక్షేక్షుర క్షురాః॥ ౧౫౦॥

ఇక్షుగన్ధా॥ సీ॥ కాణ్డేక్షుః - కోకిలాక్షః - ఇక్షురః - క్షురః॥ పు॥ ౫ - గొలిమిడిపేళ్లు, Barleria Longifolia, इक्षुकाण्ड.

శాలేయస్స్యాచ్ఛీతశివా ఛత్రా మధురికా మిసిః। మిశ్రేయా (ప్యథ)

శాలేయః॥ పు॥ శీతశివా॥ సీ॥ (పా) శీతశివః॥ పు॥ ఛత్రా-మధురికా-మిసిః-మిశ్రేయా॥ సీ॥ ౬ - సదాపపేళ్లు, Anethum Sowa, शाल.

సింహుణ్డో వజ్రద్రుః స్నుక్ స్నుహీ గుడాః॥ ౧౫౧॥ సమన్తదుగ్ధాఽ

సింహుణ్డః (పా) సీహుణ్డః - వజ్రద్రుః॥ పు॥ స్నుక్॥ హ, సీ॥ స్నుహీ-గుడా-సమన్తదుగ్ధా॥ సీ॥ ౬ - జెముడుపేళ్లు, Euphorbia Tirucalli.

థో వేల్లమమోఘా

వేల్లమ్॥ న॥ అమోఘా-చిత్రతణ్డులా॥ సీ॥

చిత్రతణ్డులా । తణ్డులశ్చ క్రిమిఘ్నశ్చ విడజ్గం (పున్నపుంసకమ్)॥ ౧౫౨॥	తణ్డులః - క్రిమిఘ్నః॥ పు॥ విడఙ్గమ్॥ పు॥ ౩-వాయువిళంగముపేళ్లు.
బలా వాట్యాలకో	బలా॥ సీ॥ వాట్యాలకః॥ పు॥ ౨-చిట్టాముదపుచెట్టుపేళ్లు, Ricinus christi.
ఘణ్టారవా తు శణపుష్పికా।	ఘణ్టారవా-శణపుష్పికా॥ సీ॥ ౨-గిలకచెట్టుపేళ్లు, Crotalaria retusa.
మృద్వీకాగోస్తనీ ద్రాక్షా స్వాద్వీమధురసేతిచ॥ ౧౫౩॥	మృద్వీకా-గోస్తనీ-ద్రాక్షా-స్వాద్వీ-మధురసా॥ సీ॥ ౫-ద్రాక్షపేళ్లు, Grape, दाख.
సర్వానుభూతిస్సరలా త్రిపుటా త్రివృతా త్రివృత్ । త్రిభణ్డీ రేచనీ	సర్వానుభూతిః-సరలా-త్రిపుటా-త్రివృతా-త్రివృత్-త్రిభణ్డీ - రేచనీ (పా) రోచనీ॥ సీ॥ ౭ - తెల్లతెగడపేళ్లు, Convolvulus Turpethum, सरो, सरला.
శ్యామాపాలిన్ద్యా తు సుషేణికా॥ ౧౫౪॥ కాలా మసూరవిదలా ఽర్ధచన్ద్రా కాలమేషికా।	శ్యామా - పాలిన్దీ - సుషేణికా - కాలా-మసూరవిదలా-అర్ధచన్ద్రా - కాలమేషికా॥ సీ॥ ౭-నల్లతెగడపేళ్లు.
మధుకంక్లీతకం యష్టిమధుకం మధుయష్టికా॥ ౧౫౫॥	మధుకమ్ - క్లీతకమ్-యష్టిమధుకమ్॥ న॥ మధుయష్టికా॥ సీ॥ ౪ - అతిమధురముపేళ్లు, Liquorice.
విదారీ క్షీరశుక్లేక్షుగన్ధా క్రోష్టీతు (యా సితా)।	విదారీ-క్షీరశుక్లా-ఇక్షుగన్ధా - క్రోష్ట్రీ॥ సీ॥ ౪-తెల్లనేలగుమ్ముడుపేళ్లు, Convolvulus prniculatus.
(అన్యా)క్షీరవిదారీస్యాన్మహాశ్వేతర్క్షగన్ధికా॥	క్షీరవిదారీ- మహాశ్వేతా - ఋక్షగన్ధికా॥ సీ॥ ౩-అన్యా=నల్లనేలగుమ్ముడుపేళ్లు.

లాఙ్గలీ-శారదీ-తోయపిప్పలీ - శకులాదనీ॥ ... - నీరుపిప్పలిపేళ్లు, Jussieua repens, पिपली विशेष.

ఖరాశ్వా-కారవీ॥ సీ॥ దీప్యః-మయూరః-లోచమస్తకః॥ పు॥ ౫ - ఓమము పేళ్లు, (Celosiacristata) The seed of bishop's weed, कारवी.

గోపీ - శ్యామా - శారిబా-చన్దనా (పా) ... - ఉత్పలశారిబా॥ సీ॥ ౫-సుగంధిపాల పేళ్లు, Periploca indica, अनन्तमूल.

యోగ్యమ్॥ న॥ ఋద్ధిః-సిద్ధిః-లక్ష్మీః॥ సీ॥ ... యను ద్రవ్యముపేళ్లు. వృద్ధి యను ద్రవ్యమునకును పేళ్లు.

కదలీ - వారణబుసా - రమ్భా-మోచా - అంశుమత్ఫలా-కాష్ఠీలా॥ సీ॥ ౭-అరంటి పేళ్లు, The banana or plantain tree, केला.

ముద్గపర్ణీ-కాకముద్గా-సహా॥ సీ॥ ౩ - పిల్ల పెసర పేళ్లు, Asparagus racemosus, मुद्गपर.

వార్తాకీ-హిఙ్గులీ-సింహీ-భణ్టాకీ-దుష్ప్రధర్షణీ॥ ... ౫-ములకవఙ్గపేళ్లు, Egg plant.

నాకులీ - సురసా -నాగసుగన్ధా-గన్ధనాకులీ-నకులేష్టా-భుజఙ్గాక్షీ-ఛత్రాకీ-సువహా॥ సీ॥ ౮-సర్పాక్షీ పేళ్లు. కొండలు నాగసుగన్ధా అను చోట నాగ్ని సుగన్ధా అనియుఁ జెప్పుదురు.

విదారిగన్ధా - అంశుమతీ - సాలపర్ణీ (పా)

సాలపర్ణీ స్థిరా ధ్రువా॥ ౧౬౧॥	శాలపర్ణీ - స్థిరా - ధ్రువా॥ స్త్రీ॥ ౩-ముయ్యాకు పొన్న పేళ్లు, Hedysarum Gaujeticum, अंशुमती.
తుణ్డికేరీ సముద్రాన్తా కార్పాసీ బదరేతి చ।	తుణ్డికేరీ - సముద్రాన్తా - కార్పాసీ (పా) కర్పాసీ - బదరా॥ స్త్రీ॥ ౪ - ప్రత్తిచెట్టుపేళ్లు, Cotton tree, कपास.
భారద్వాజీ(తు సా వన్యా)	భారద్వాజీ॥ స్త్రీ॥ ౧ - అడవిప్రత్తి పేరు, Wild cotton.
శృఙ్గీ తు వృషభో వృషః॥ ౧౬౨॥	శృఙ్గిన్॥ వృషభః (పా) ఋషభః-వృషః॥ పు॥ ౩ - వృషభ మను నౌషధము పేళ్లు, जंगली कपास.
గాఙ్గేరుకీ నాగబలా ఝుషా హ్రస్వగవేధుకా।	గాఙ్గేరుకీ-నాగబలా-ఝుషా-హ్రస్వగవేధుకా॥ స్త్రీ॥ ౪-బీరచెట్టుపేళ్లు, तुराई.
ధామార్గవో ఘోషక (స్స్యాత్)	ధామార్గవః-ఘోషకః॥ పు॥ ౨-ఆవడచెట్టు పేళ్లు.
మహాజాలీ (స పీతకః॥) ౧౬౩॥	మహాజాలీ॥ స్త్రీ॥ ౧-పీతకఃసః=పచ్చని పువ్వులుగల యావడచెట్టుపేరు.
జ్యోత్స్నీ పటోలికా జాలీ	జ్యోత్స్నీ-పటోలికా-జాలీ॥ స్త్రీ॥ ౩ - పొట్ల చెట్టు పేళ్లు, The snake-gourd plant, चचींडा.
నాదేయీ భూమిజమ్బుకా।	నాదేయీ - భూమిజమ్బుకా॥ స్త్రీ॥ ౨-నేల నేరేడుపేళ్లు, Premna herbacea,
స్యాల్లాఙ్గలీ త్వగ్నిశిఖా	లాఙ్గలీ (పా) లాంగలికీ - అగ్నిశిఖా॥ స్త్రీ॥ ౨-తరిగొట్టుచెట్టుపేళ్లు.
కాకాఙ్గీ కాకనా	కాకాఙ్గీ-కాకనాసికా॥ స్త్రీ॥ ౨-కాకిదొండ

సికా॥ ౧౬౪॥	పేళ్లు, Wild cherry, काकनासिका.
గోధాపదీతు సువహా	గోధాపదీ-సువహా॥ స్త్రీ॥ ౨-చెప్పుతట్టచెట్టు పేళ్లు, Cissus pedata.
ముసలీ తాలమూలికా।	ముసలీ-తాలమూలికా॥ స్త్రీ॥ ౨-నేలతాటి పేళ్లు, Curculigo orchioides.
అజశృఙ్గీ విషాణీ (స్యాత్)	అజశృఙ్గీ-విషాణీ॥ స్త్రీ॥ ౨-దుష్టపుచెట్టుపేళ్లు, Odina wodier.
గోజిహ్వా దార్వికే (రమే॥) ౧౬౫॥	గోజిహ్వా - దార్వికా॥ స్త్రీ॥ ౨-ఎద్దునాలుక చెట్టపేళ్లు. బెండచెట్టును, Phlomis esculenta, भिण्डी.
తామ్బూలవల్లీ తామ్బూలీ నాగవల్ల్యథ	తామ్బూలవల్లీ-తామ్బూలీ-నాగవల్లీ॥ స్త్రీ॥ ౩-తములపాకుతీఁగపేళ్లు, Betel, पान.
ద్విజా। హరేణూ రేణుకా కౌన్తీ కపిలా భస్మగన్ధినీ॥ ౧౬౬॥	ద్విజా-హరేణుః-రేణుకా-కౌన్తీ-కపిలా-భస్మగన్ధినీ॥ స్త్రీ॥ ౬ - రేణుక అను గ్రంథ్యము పేళ్లు, తక్కోలము, कपिला.
ఏలావాలుక మైలేయం సుగన్ధి హరివాలుకమ్। వాలుకం చా	ఏలావాలుకమ్ (పా) ఏలవాలుకమ్ - ఐలేయమ్॥ న॥ సుగన్ధి॥ న్॥ హరివాలుకమ్-వాలుకమ్॥ న॥ ౫ - కూఁతురుబుడమపేళ్లు, నూఁగుదోసచెట్టు, Bryonia Scabra.
థ పాలఙ్క్యా ముకున్దః కున్దకున్దురూ॥ ౧౬౭॥	పాలఙ్క్యా॥ స్త్రీ॥ ముకున్దః - కున్దః (పా) కున్దుః-కున్దురుః॥ పు॥ ౪ - కుందురుష్కమను గంధద్రవ్యముపేళ్లు, कुन्द.
బాలం హ్రీబేర బర్హిష్ఠో దీచ్యం కేశామ్బునామ చ।	బాలమ్-హ్రీబేరమ్-బర్హిష్ఠమ్-ఉదీచ్యమ్-కేశామ్బునామ॥ న॥ ౫ - కురువేరు పేళ్లు, Andropogon muricatum, बालछड.

కాలానుసార్యవృ
ద్ధాఽశ్మపుష్ప శీతశివా
నితు॥౧౬౮॥ శైలేయం

కాలానుసార్యమ్ - వృద్ధమ్-అశ్మపుష్పమ్-శీతశివమ్-శైలేయమ్ ॥న॥ ౫-రాతిపువ్వు పేళ్లు, Benzoin; stone flower.

తాలపర్ణీతు దైత్యా
గన్ధకుటీమురా। గన్ధినీ

తాలపర్ణీ-దైత్యా-గన్ధకుటీ-మురా-గన్ధినీ॥ సీ॥ ౫-మురయను గ్రంథ్యము పేళ్లు, मुरा.

గజభక్ష్యాతు సువహా
సురభీరసా॥మహేరణా
కున్దురుకీ సల్లకీ హ్లాదినీ
తిచ।

గజభక్ష్యా-సువహా-సురభిః-రసా - మహేరణా-కున్దురుకీ (పా) కున్దరుకీ-సల్లకీ-హ్లాదినీ॥సీ॥ ౮-అందుగు చెట్టు పేళ్లు, Boswellia serrata.

అగ్నిజ్వాలా సుభి
క్షాతు ధాతకీధాతృపు
ష్పికా॥ ౧౭౦॥

అగ్నిజ్వాలా - సుభిక్షా-ధాతకీ-ధాతుపుష్పికా॥ సీ॥ ౪ - ధాతకీకుసుమ మను గ్రంథ్యము పేళ్లు. ఆరెపువ్వు, Lythrum fruticosum, धातकी.

పృథ్వీకాచన్ద్రబాలై
లానిష్కుటి ర్బహులా

పృథ్వీకా - చన్ద్రబాలా-ఏలా-నిష్కుటిః - బహులా॥ సీ॥ ౫-పెద్దయేలకుల పేళ్లు, Large Cardamoms, इलायची.

(ఉథసా। సూక్ష్మో)
పకుఞ్చికాతుత్థాకోరఙ్గీ
త్రిపుటాత్రుటిః॥ ౧౭౧॥

ఉపకుఞ్చికా-తుత్థా (పా) తుచ్ఛా-కోరఙ్గీ-త్రిపుటా-త్రుటిః॥ సీ॥ ౫ - సన్నయేలకుల పేళ్లు, Small cardamoms, इलायची.

వ్యాధిఃకుష్ఠం పారిభా
వ్యం వాప్యం పాకల
ముత్పలమ్।

వ్యాధిః॥పు॥కుష్ఠమ్-పారిభావ్యమ్-వాప్యమ్-పాకలమ్-ఉత్పలమ్॥న॥ ౬-చెంగల్వకోష్టు పేళ్లు, Costus, पाकल.

శఙ్ఖినీ చోరపుష్పీ
స్యాత్కేశి (న్య

శఙ్ఖినీ-చోరపుష్పీ-కేశినీ॥ సీ॥ 3 - కడిలపు చెట్టు పేళ్లు, Andropogon aciculetum, शंखिनी.

థ)వితున్నకః॥ఝటా
ఽమలాఽజ్ఝటాతా
లీశివాతామలకీ తిచ।

వితున్నకః॥ పు॥ ఝటా-అమలా-అజ్ఝటా-తాలీ-శివా-తామలకీ॥సీ॥ ౭-నేలయుసిరిక పేళ్లు, तामलकी.

ప్రపౌణ్డరీకం పౌణ్డర్య

ప్రపౌణ్డరీకమ్-పౌణ్డర్యమ్ (పా) పుణ్డర్యమ్॥ న॥ ౨ - పుండరీక మను గ్రంథ్యము పేళ్లు, पुण्डरीक.

(అథ) తున్నః కుబేరకః॥ ౧౭౩॥ కుణి కచ్ఛః కాన్తలకో నన్ది వృక్షో

తున్నః - కుబేరకః - కుణిః-కచ్ఛః- కాన్తలకః-నన్దివృక్షః॥ పు॥ ౬-నందివృక్షము పేళ్లు, Cedrela Toona, तुन का वृक्ष.

అథ రాక్షసీ। చణ్డా ధనహరీ క్షేమ దుష్పత్రగణహాసకాః ౧౭౪

రాక్షసీ-చణ్డా-ధనహరీ॥ సీ॥ క్షేమః-దుష్పత్రిః-గణహాసకః॥ పు॥ ౬ - నల్లకచోరము పేళ్లు. బలరక్కసిపేళ్లని కొందఱందురు. Zedoary. कचूर.

వ్యాలాయుధం వ్యాఘ్రనఖం కరజం చక్రకారకమ్।

వ్యాలాయుధమ్ (పా) వ్యాడాయుధమ్ - వ్యాఘ్రనఖమ్ - కరజమ్ (పా) కరఞ్జమ్ - చక్రకారకమ్॥ న॥ ౪ - వ్యాఘ్రనఖమను గంధద్రవ్యము పేళ్లు. పులిగోరుచెట్టు, A perfume, करिजा.

సుషిరావిద్రుమలతా కపోతాఙ్ఘ్రిర్నటీ నలీ॥ ధమన్యఞ్జనకేశీ చ

సుషిరా (పా) శుషిరా-విద్రుమలతా-కపోతాఙ్ఘ్రిః-నటీ-నలీ-ధమనీ-అఞ్జనకేశీ॥ సీ॥ ౭-నళి యను గంధద్రవ్యము పేళ్లు. గువ్వగుత్తిక.

హనుః హట్టవిలాసినీ। శుక్తిశ్శఙ్ఖః ఖురః కోలదలం నఖ

హనుః-హట్టవిలాసినీ-శుక్తిః॥సీ॥ శఙ్ఖః-ఖురః॥ పు॥ కోలదలమ్-నఖమ్॥ న॥ ౭-నఖమను గంధద్రవ్యము పేళ్లు. కొందఱు సుషిరాదులు ౫ నళికిని, ధమని మొదలు ౨ బెత్తమునకును, శుక్తిమొదలు ౫ నఖమునకును పేళ్లందురు.

అథాఢకీ॥ కాక్షీ మృత్స్నా తువరికా మృత్తాలక సురాష్ట్రజే।

ఆఢకీ - కాక్షీ - మృత్స్నా-తువరికా॥ సీ॥ మృత్తాలకమ్ (పా) మృత్ ॥ ద్॥-తాలకమ్ - సురాష్ట్రజమ్॥ న॥ ౬ - తొవరిమన్ను పేళ్లు, A fragrant earth, मिट्टी.

కుటన్నటం దాశపురం వానేయం పరిపేలవమ్॥ ప్లవ గోపుర గోవర్ద కైవర్తీ ముస్తకానిచ।

కుటన్నటమ్-దాశపురమ్-వానేయమ్-పరిపేలవమ్-ప్లవమ్-గోపురమ్-గోవర్దమ్-కైవర్తీముస్తకమ్॥ న॥ ౮ - తుంగముస్తల పేళ్లు, Cyperus rotundus, मुस्ता.

గ్రన్థిపర్ణం శుకం బర్హం పుష్పం స్థౌణేయ కుక్కురే॥ ౧౨౮॥

గ్రన్థిపర్ణమ్-శుకమ్-బర్హమ్ - పుష్పమ్(పా) బర్హపుష్పమ్ (పా) బర్హిపుష్పమ్-స్థౌణేయమ్-కుక్కురమ్॥ న॥ ౬ - స్థౌణేయకమను గంధద్రవ్యము, పచ్చాకును మాచిపత్రియు, A perfume, हरसिगा.

మరున్మాలా తు పిశునా స్పృక్కా దేవీ లతాలఘుః।సముద్రాన్తా వధూః కోటివర్షా లఙ్కోపి కేత్యపి॥ ౧౨౯॥

మరున్మాలా(పా)మరుత్-మాలా-పిశునా-స్పృక్కా (పా) పృక్కా-దేవీ-లతా-లఘుః-సముద్రాన్తా వధూః-కోటివర్షా-లఙ్కోపికా (పా) లఙ్కాసికా॥ స్త్రీ॥ ౧౦ - స్పృక్క యను గంధద్రవ్యము పేళ్లు, Medicago esculenta.

తపస్వినీ జటామాంసీ జటిలా లోమశా మిశీ।

తపస్వినీ - జటామాంసీ-జటిలా-లోమశా - మిశీ॥ స్త్రీ॥ ౫ - జటామాంసి పేళ్లు, Indian Spikenard, जटामांसी.

త్వక్పత్త్ర ముత్కటం భృఙ్గం త్వచం చోదం వరాఙ్గకమ్॥ ౧౩౦॥

త్వక్॥ చ్, స్త్రీ॥ పత్త్రమ్ - ఉత్కటమ్ - భృఙ్గమ్ - త్వచమ్ - చోదమ్ (పా) చోచమ్-వరాఙ్గకమ్॥ న॥ ౭ - లవంగచెక్క పేళ్లు, Cassia lignea, तेजपात.

కర్చూరకో ద్రావిడకః కాల్యకో వేధముఖ్యకః।

కర్చూరకః - ద్రావిడకః - కాల్యకః - వేధముఖ్యకః॥ పు॥ ౪ - గంధకచోలము పేళ్లు, Curcuma Zerumbet, कचूर.

ఓషధ్యో (జాతిమాత్రేస్యు)

ఓషధ్యః(పా) ఓషధయః॥ స్త్రీ॥ బ॥ ౧-ఆకార భేదములచే వేర్వేఱుగాఁ దెలియఁబడు లతాది

జాతియందు వర్తించును, A herb, or deciduous plant, ओषधि.

(రజాత్యౌషధమ్॥ ౧౮౧॥

ఔషధమ్॥ న॥ ౧ - జాతి వ్యతిరిక్తములై రోగహరములైన వానికన్నిటికిని పేరు, A drug, औषध, दवा.

శాకా (ఖ్యం పత్రపుష్పాది)

శాకమ్॥ న॥ భోజనార్థములైన యాకులు పువ్వులు మొదలైనవాని పేరు, An esculent plant, शाक, भाजी.

తణ్డులీయో ఽల్పమారిషః।

తణ్డులీయః-అల్పమారిషః॥ పు॥ ౨ - చిర్రికూరపేళ్లు, Amaranthus polygamus.

విశల్యాఽగ్నిశిఖాఽనన్తాఫలినీ శక్రపుష్పికా॥ ౧౮౨॥

విశల్యా - అగ్నిశిఖా - అనన్తా-ఫలినీ (పా) హలినీ-శక్రపుష్పీ॥ స్త్రీ॥ ౫-నాగేటిచాలుకూర పేళ్లు, వెన్నవెదురుకూర.

(స్యా)దృక్షగన్ధా ఛగలాన్త్ర్యావేగీవృద్ధదారకః। జుఙ్గః

ఋక్షగన్ధా - ఛగలాణ్డ్రీ (పా) ఛగలాన్త్రీ-ఆవేగీ॥ స్త్రీ॥ వృద్ధదారకః-జుఙ్గః॥ పు॥ ౫ - బొద్దికూరపేళ్లు. కొందఱు ఆవేగిశబ్దము త్తరపద సాహచర్యముచేత నకారాంతపుంలింగ మనిరి.

బ్రాహ్మీ తు మత్స్యాక్షీ వయస్థా సోమవల్లరీ॥ ౧౮౩॥

బ్రాహ్మీ (పా) బ్రహ్మీ - మత్స్యాక్షీ - వయస్థా-సోమవల్లరీ॥ స్త్రీ॥ ౪-పొన్నగంటికూర పేళ్లు, Illecebrum Sessile, ब्राह्मी.

పటుపర్ణీ హైమవతీ స్వర్ణక్షీరీ హిమావతీ।

పటుపర్ణీ-హైమవతీ-స్వర్ణక్షీరీ-హిమావతీ॥ స్త్రీ॥ ౪-కంకోష్టుపేళ్లు.

హయపుచ్ఛీ తు కామ్బోజీ మాషపర్ణీ మహాసహా॥ ౧౮౪॥

హయపుచ్ఛీ-కామ్బోజీ (పా) కామ్బోజీ-మాషపర్ణీ-మహాసహా॥ స్త్రీ॥ ౪-కారుమినుము పేళ్లు.

తుణ్డికేరీ రక్తఫలా

తుణ్డికేరీ-రక్తఫలా-బిమ్బికా-పీలుపర్ణీ॥ స్త్రీ॥

బిమ్బికా పీలుపర్ణ్యపి।	ర - దొండచెట్టుపేళ్లు, Bryonia grandis, बिंवाफल.
బర్బరా కబరీ తుఙ్గీ ఖరపుష్పాఽజగన్ధికా॥ ౧౮౫॥	బర్బరా-కబరీ-తుఙ్గీ-ఖరపుష్పా-అజగన్ధికా॥ సీ॥ ౫ - వాయింటచెట్టు పేళ్లు, Ocymum gratissimum, तुंग.
ఏలాపర్ణీ తు సువహా రాస్నా యుక్తరసా (చ	ఏలాపర్ణీ-సువహా-రాస్నా-యుక్తరసా॥ సీ॥ ర-సన్నరాస్నముపేళ్లు, Mimosa octandra, ऐलुआ
సా)। చాఙ్గేరీ చుక్రికా దన్తశఠాఽమ్బష్ఠాఽ మ్లలోణికా॥ ౧౮౬॥	చాఙ్గేరీ-చుక్రికా-దన్తశఠా-అమ్బష్ఠా-అమ్లలోణికా॥ సీ॥ ౫ - పులిచింతపేళ్లు, Oxalis monadelpha
సహస్రవేధీ చుక్రోఽమ్లవేతస శ్శతవేధ్యపి।	సహస్రవేధీ॥ న్॥ చుక్రః-అమ్లవేతసః-శతవేధీ॥న్॥పు॥ ర - పుల్లప్రబ్బలిపేళ్లు, Sorrel. चूका.
నమస్కారీ గణ్డకాలీ సమఙ్గా ఖదిరేత్యపి॥ ౧౮౭॥	నమస్కారీ-గణ్డకాలీ-సమఙ్గా - ఖదిరా॥ సీ॥ ర - ముడుఁగుదామరపేళ్లు, Lycopodium imbricatum.
జీవన్తీ జీవనీజీవా జీవనీయా మధుః స్రవా।	జీవన్తీ - జీవనీ - జీవా - జీవనీయా-మధుః-స్రవా (పా) మధుస్రవా॥సీ॥ ౫-పాలకూరపేళ్లు, Minusops Kauki, जीवन्ती.
కూర్చశీర్షో మధురకః శృఙ్గహ్రస్వాఙ్గ జీవకాః॥ ౧౮౮॥	కూర్చశీర్షః-మధురకః-శృఙ్గః-హ్రస్వాఙ్గః-జీవకః॥ పు॥ ౫-జీవక మను నౌషధముపేళ్లు, जीवक.
కిరాతతిక్తో భూనిమ్బో ఽనార్యతిక్తోఽ	కిరాతతిక్తః-భూనిమ్బః-అనార్యతిక్తః॥ పు॥ 3-నేలవేముపేళ్లు, Gentiana cherayta.
థసప్తలా। విమలా సాతలా భూరి ఫేనా చర్మకషేత్యపి॥ ౧౮౯॥	సప్తలా-విమలా-సాతలా-భూరిఫేనా- చర్మకషా॥ సీ॥ ౫-సంబరేణిపేళ్లు, विमला.

వాయసోలీ స్వాదురసా వయస్థాऽథ

వాయసోలీ - స్వాదురసా - వయస్థా (పా) కాయస్థా॥ స్త్రీ॥ ౩-కాకోలిపేళ్లు, కారుగోలిమి.

మకూలకః। నికుమ్భో దన్తికా ప్రత్యక్ శ్రేణ్యుదుమ్బరపర్ణ్యపి॥ ౧౫౦॥

మకూలకః (పా) ముకూలకః - నికుమ్భః॥ పు॥ దన్తికా-ప్రత్యక్ శ్రేణీ-ఉదుమ్బరపర్ణీ॥ స్త్రీ॥ ౫-దంతిచెట్టుపేళ్లు.

అజమోదాతూగ్రగన్ధా బ్రహ్మదర్భా యవానికా।

అజమోదా - ఉగ్రగన్ధా - బ్రహ్మదర్భా-యవానికా॥ స్త్రీ॥ ౪-ఒకదినుసు ఓమముపేళ్లు, Carum caruf.

(మూలే) పుష్కరకాశ్మీర పద్మపత్త్రాణి (పౌష్కరే)॥ ౧౫౧॥

పుష్కరమ్-కాశ్మీరమ్-పద్మపత్త్రమ్॥ న॥ ౩ - పౌష్కరే మూలే = పుష్కరమూలము. కాశ్మీరదేశపు మెట్టతామరదుంప, Costus speciosus, पुष्कर.

అవ్యథాతిచరాపద్మా చారటీ పద్మచారిణీ।

అవ్యథా - అతిచరా-పద్మా-చారటీ-పద్మచారిణీ॥ స్త్రీ॥ ౫ - కాశ్మీరదేశపు తామరపేళ్లు, Hibiscusmutabilis.

కామ్పిల్యః కర్కశశ్చన్ద్రో రక్తాఙ్గో రోచనీత్యపి॥ ౧౫౨॥

కామ్పిల్యః-కర్కశః-చన్ద్రః-రక్తాఙ్గః॥ పు॥ రోచనీ॥ స్త్రీ॥ ౫-కంపిలముపేళ్లు, రోచని యను నౌషధము.

ప్రపున్నాడస్త్వేడగజో దద్రుఘ్నశ్చక్రమర్దకః। పద్మాట ఉరణాక్షశ్చ

ప్రపున్నాడః-ఏడగజః-దద్రుఘ్నః- చక్రమర్దకః-పద్మాటః - ఉరణాక్షః (పా) ఉరణాఖ్యః॥ పు॥ ౬-తగిరిసచెట్టుపేళ్లు, Cassia Alata.

పలాణ్డుస్తు సుకన్దకః॥ ౧౫౩॥

పలాణ్డుః-సుకన్దకః॥ పు॥ ౨ - నీరుల్లిపేళ్లు, ఎఱ్ఱయుల్లి, Onion Allium cepa. प्याज.

లతార్కదుద్రుమౌ (తత్ర హరితే)

లతార్కః-దుద్రుమః॥ పు॥ ౨-హరితే తత్ర = పచ్చనీరుల్లిపేళ్లు, A green onion, प्याज.

(ఉథ)మహౌషధమ్। లశునంగృఞ్జనారిష్ట మహాకన్ద రసోనకాః॥ ౧౯౪॥	మహౌషధమ్ - లశునమ్॥ న॥ గృఞ్జనః - అరిష్టః-మహాకన్దః-రసోనకః॥ పు॥ ౬-వెల్లుల్లి పేళ్లు, తెల్లయుల్లి, Garlick, लहसुन.
పునర్నవా తు శోథఘ్నీ	పునర్నవా-శోథఘ్నీ॥ సీ॥ ౨-గలిజేరుపేళ్లు, पुनर्नवा.
వితున్నం సునిషణ్ణకమ్।	వితున్నమ్-సునిషణ్ణకమ్॥ న॥ ౨-నీరుచెంచలిపేళ్లు, Marsilea dentata.
(స్యా) ద్వాతకశ్శీతలోఽపరాజితా శణపర్ణ్యపి॥ ౧౯౫॥	వాతకః॥ పు॥ (పా) వాతకీ॥ సీ॥ శీతలః॥ పు॥ (పా) శీతలా-అపరాజితా-శణపర్ణీ (పా) అసనపర్ణీ॥ సీ॥ ౪ - సోమిదపుచెట్టుపేళ్లు, Pentaptera tomentosa, अपराजित.
పారావతాఙ్ఘ్రిః కటభీ పణ్యా జ్యోతిష్మతీ లతా।	పారావతాఙ్ఘ్రిః॥ సీ॥ కటభీ-పణ్యా-జ్యోతిష్మతీ - లతా॥ సీ॥ ౫ - ఎక్కుడుదీఁగెపేళ్లు, మానేరుతీఁగె - మెఱపుదీఁగె, Heart-pea, मालकाँगनी.
వార్షికం త్రాయమాణా (స్యా) త్త్రాయన్తీ బలభద్రికా॥ ౧౯౬॥	వార్షికమ్॥ న॥ త్రాయమాణా-త్రాయన్తీ-బలభద్రికా॥ సీ॥ ౪-కలుగానుగుపేళ్లు.
విష్వక్సేన ప్రియా ఘృష్టి ర్వారాహీ బదరేత్యపి।	విష్వక్సేన ప్రియా-ఘృష్టిః (పా) గృష్టిః-వారాహీ - బదరా॥ సీ॥ ౪ - పాఁచితీఁగెపేళ్లు, Dioscorea.
మార్కవో భృఙ్గరాజ (స్స్యా)	మార్కవః - భృఙ్గరాజః॥ పు॥ ౨-గుంటగలిజేరుపేళ్లు, Trailing Eclipta, भँगरेया.
కాకమాచీతు వాయసీ॥ ౧౯౭॥	కాకమాచీ-వాయసీ॥ సీ॥ ౨ - కాఁచిచెట్టుపేళ్లు, Solanum trilobatum.
శతపుష్పా సితచ్ఛ	శతపుష్పా - సితచ్ఛత్రా-అతిచ్ఛత్రా-మధు

త్రా ప్యతిచ్ఛత్రా మధురామిసిః। అవాక్పుష్పీ కారవీచ

రా-మిసిః (పా) మసిః - అవాక్పుష్పీ-కారవీ॥ సీ॥ ౭-పెద్దసదాపపేళ్లు. అడవిసదాప, Anise, सौंफ.

సారణీ తు ప్రసారణీ॥౧౯౮॥ (తస్యాం) కటమ్భరా రాజబలా భద్రబలేతిచ।

సారణీ (పా) సారణా-ప్రసారణీ-కటమ్భరా-రాజబలా-భద్రబలా॥ సీ॥ ౫ - గొంతెమగోరుచెట్టుపేళ్లు, Paederia foetids, सारणी.

జనీ జతూకా జననీ జతుకృచ్చక్రవర్తినీ॥ ౧౯౯॥ సంస్పర్శాఽ

జనీ-జతూకా (పా) జనూకా-జననీ (పా) రజనీ-జతుకృత్ (పా) జన్తుకృత్-చక్రవర్తినీ-సంస్పర్శా॥ సీ॥ ౬-కోరిందచెట్టుపేళ్లు.

థ శటీ గన్ధమూలీ షడ్గ్రన్థి (కేత్యపి)। కర్చూరోఽపి పలాశోఽథ

శటీ-గన్ధమూలీ-షడ్గ్రన్థికా॥ సీ॥ కర్చూరః (పా) కర్బురః - పలాశః॥ పు॥ ౫ - గంట్లకచోరముపేళ్లు, A species of Curcuma, कचूर.

కారవేల్లః కటిల్లకః॥ ౨౦౦॥ సుషవీ (చాథ)

కారవేల్లః - కటిల్లకః (పా) కఠిల్లకః॥ పు॥ సుషవీ (పా) సుశవీ॥ సీ॥ 3-కాకరచెట్టుపేళ్లు, Momordica charantia, करेला.

కులకం పటోల స్తిక్తకః పటుః।

కులకమ్॥న॥ పటోలః-తిక్తకః-పటుః॥ పు॥౩-చేదుపొట్లపేళ్లు, Trichosanthes dioeca, परवल.

కూశ్మాణ్డకస్తు కర్కారు

కూశ్మాణ్డకః (పా) కూష్మాణ్డకః-కర్కారుః॥ పు॥ ౨-గుమ్మడుచెట్టుపేళ్లు, A pumpkin gourd, कद्दू.

రుర్వారుః కర్కటీ స్త్రియౌ॥ ౨౦౧॥

ఉర్వారుః-కర్కటీ॥ సీ॥ ౨-దోసచెట్టుపేళ్లు, Cucumber, ककड़ी.

ఇక్ష్వాకుః కటుతుమ్బీ (స్యాత్)

ఇక్ష్వాకుః-కటుతుమ్బీ॥ సీ॥ ౨-వదరుచెట్టుపేళ్లు, చేదుసొర, A bitter gourd, नरकट.

తుమ్బ్యలాబూ(రభేసమే)।	తుమ్బీ - అలాబూః (పా) అలాబుః(పా) ఆలాబుః॥ స్త్రీ॥ ౨ - ఆనుగపుచెట్టుపేళ్లు, సొఱ, Cucurbita legeneris, अलाबू.
చిత్రా గవాక్షీ గోడుమ్బా	చిత్రా-గవాక్షీ-గోడుమ్బా॥ స్త్రీ॥ 3 - పిల్లపాపరచెట్టుపేళ్లు, బుడమపేళ్లును.
విశాలాత్విన్ద్రవారుణీ॥ ౨౦౨॥	విశాలా-ఇన్ద్రవారుణీ॥ స్త్రీ॥ ౨-పెద్దపాపరపేళ్లు, Colopuintida, Cucumis Colocynthis.
అర్శోఘ్నస్సూరణః కన్దో	అర్శోఘ్నః-సూరణః-కన్దః॥ పు॥ ౩-కందపేళ్లు, Arum campanulatum, सूरन.
గణ్డీరస్తుసమష్ఠిలా।	గణ్డీరః॥ పు॥ సమష్ఠిలా॥ స్త్రీ॥ ౨-ఏఱువంగపేళ్లు.
కలమ్బ్యుపోదకా (ఉస్త్రీతు) మూలకం హిలమోచికా॥ ౨౦౩॥ వాస్తుకం (శాకభేదాః స్యుః)	కలమ్బీ॥ స్త్రీ॥ ఉపోదకా (పా) ఉపోదకీ॥ స్త్రీ॥ మూలకమ్॥ న్న॥ హిలమోచికా॥ స్త్రీ॥ వాస్తుకమ్ (పా) వాస్తూకమ్॥ న॥ ఈ ౫ ను వరుసగా తీఁగబచ్చలి (Convolvulus repenes, कलमी), దుంపబచ్చలి (Basella rubra), ముల్లంగి (Radish, मूली), చిలుకకూర (Hingisha repens), చక్రవర్తికూర (Chenopodium album) అను నైదు శాకభేదముల పేళ్లు.
దూర్వాతు శతపర్వికా। సహస్రవీర్యా భార్గవ్యౌ రుహాఽనన్తాఽ	దూర్వా-శతపర్వికా-సహస్రవీర్యా-భార్గవీ-రుహా-అనన్తా॥ స్త్రీ॥ ౬-గఱికపేళ్లు, Bent grass, Agrotis linearis, तृण.

(ఛసాసితా)॥ ౨౦౪॥ గోలోమీశతవీర్యాచ గణ్డాలీ శకులాక్షకః।	గోలోమీ-శతవీర్యా॥ సీ॥ ౨-సితాసా= తెల్లగఱికపేళ్లు. గణ్డాలీ॥ సీ॥ శకులాక్షకః॥ పు॥ ౨-తీఁగెగఱికపేళ్లు, ఈ ౪ను తెల్లగఱికపేళ్లని కొందఱు.
కురువిన్దో మేఘనామా ముస్తాముస్తక (మస్త్రియామ్)॥ ౨౦౫॥	కురువిన్దః-మేఘనామా॥ న్,పు॥ ముస్తా॥ సీ॥ ముస్తకమ్॥ న॥ ౪-నిడుపుతుంగముస్తలపేళ్లు, Cyperus rotundus, कुरुविन्द.
(స్యా) ద్భద్రముస్తకో గున్ద్రా	భద్రముస్తకః॥ పు॥ గున్ద్రా॥ సీ॥ ౨-రాగముస్తలపేళ్లు, భద్రముస్తలు, Cyperus pertinuis.
చూడాలా చక్రలోచ్చటా।	చూడాలా-చక్రలా-ఉచ్చటా॥ సీ॥ ౩-వట్రువముస్తలపేళ్లు.
వంశేత్వక్సారకర్మార త్వచిసారతృణధ్వజాః॥ ౨౦౬॥ శతపర్వా యవఫలో వేణుమస్కర తేజనాః।	వంశః-త్వక్సారః-కర్మారః-త్వచిసారః-తృణధ్వజః-శతపర్వా॥ న్॥ యవఫలః-వేణుః-మస్కరః-తేజనః॥ పు॥ ౧౦-వెదురుపేళ్లు, A bamboo, बाँस.
(వేణవః) కీచకా (స్తేస్యుర్యేస్వనన్త్యనిలోద్ధతాః)॥ ౨౦౭॥	కీచకాః॥ పు, బ॥ ౧-వాయువుచేతఁ గొట్టఁబడి శబ్దించుచున్న వెదుళ్ల పేరు, The whistling bamboos, बाँस.
గ్రన్థి (ర్నా) పర్వ పరుషీ	గ్రన్థిః॥ పు॥ పర్వ॥ న్॥ పరుః॥ స్, న॥ ౩-వెదురుగణుపులపేళ్లు, పరుశబ్దము కారాంత పుల్లింగమునుం గలదని కొందఱందురు. A knot or joint, ग्रन्थि.
గున్ద్రాస్తేజనక శ్శరః।	గున్ద్రః-తేజనకః-శరః॥ పు॥ ౩-కాకివెదురుపేళ్లు, Saccharum Sara, शर.
నడస్తుధమనః పోట	నడః-ధమనః-పోటగలః॥ పు॥ ౩-కిక్కస

గలోఽ

కసవుపేళ్లు, గనుపదంటు, A reed.

థోకాశ (మస్త్రియామ్॥ ౨౦౮॥ ఇక్షుగన్ధా పోటగలః (పుంభూమనితు) బల్బజాః।

కాశమ్॥ ప్న॥ ఇక్షుగన్ధా॥ సీ॥ పోటగలః॥ పు॥ 3–తెల్లుకసవుపేళ్లు, బల్బజాః॥పు,బ॥ ౧–మోదయపుకసవుపేరు. ఈ ౩ ను తెల్లుకసవుపేళ్లని కొందఱందురు. Saccharum Spontaneum, काँस.

రసాల ఇక్షు

రసాలః – ఇక్షుః॥ పు॥ ౨– చెఱుకుపేళ్లు, Sugarcane, ईख.

(స్తద్భేదాః) పుణ్డ్రకాన్తారకాదయః॥ ౨౦౯॥

పుణ్డ్రః – కాన్తారకః – ఆదిపదముచే, కోశకారః॥ పు॥ మొదలైనవి, తద్భేదాః = చెఱుకు విశేషములు.

స్యాద్వీరణం వీరకరం

వీరణమ్-వీరకరమ్॥ న॥ ౨ – అవురుకసవు పేళ్లు, Andropogon muricatum.

(మూలేఽస్యో) శీర (మస్త్రియామ్)। అభయం నలదం సేవ్యమమృణాలం జలాశయమ్॥ ౨౧౦॥ లామజ్జకం లఘులయ మపదాహేష్టకాపథే।

ఉశీరమ్॥ప్న॥అభయమ్-నలదమ్-సేవ్యమ్-అమృణాలమ్-జలాశయమ్-లామజ్జకమ్- లఘులయమ్(పా) లఘు-లయమ్ – అపదాహమ్ – ఇష్టకాపథమ్॥ న॥ ౧౦ – అస్య = ఈ యవురు కసవుయొక్క, మూలే = వేరుపేళ్లు, అవే వట్టివేళ్లు, Cas-cus, खसखस.

(నడాదయ) స్తృణం (గర్ముచ్ఛ్యామాక ప్రముఖా అపి) ౨౧౧॥

నడాదయః = నడశబ్దము మొదలిదివఱకు నైన శబ్దములచేతఁ జెప్పఁబడినవియు, గర్ముచ్ఛ్యామాక ప్రముఖాఅపి = గర్ముత్ = ఊదలు– శ్యామాక = చామలు, ప్రముఖాఅపి = ఇవి మొదలైన తృణధాన్య వాచకశబ్దములచేత జెప్పఁబడఁగలవియు, తృణమ్॥ న॥ తృణమని చెప్పఁబడును. A gramineous plant, तृण.

(అస్త్రీ)కుశం కుథో దర్భః పవిత్ర	కుశమ్॥ ప్న॥ కుథః-దర్భః॥ పు॥ పవిత్రమ్॥ న॥ ౪-దర్భలపేళ్లు, Sacrificial grass, कुश.
(మథ) కత్తృణమ్। పౌర సౌగన్ధిక ధ్యామ దేవజగ్ధక రౌహిషమ్॥ ౨౧౨॥	కత్తృణమ్-పౌరమ్-సౌగన్ధికమ్-ధ్యామమ్-(పా) ధ్యాయమ్-దేవజగ్ధకమ్-రౌహిషమ్॥ న॥ ౬-కామంచికసవుపేళ్లు, A fragrant grass, घास.
ఛత్త్రాతిచ్ఛత్త్రపాలఘ్నౌ	ఛత్త్రా॥ స్త్రీ॥ అతిచ్ఛత్త్రః (పా) ఛత్త్రాతిచ్ఛత్త్రః-పాలఘ్నః॥ పు॥ ౩-ఛత్త్రాకారమైన కసవుపేళ్లు, A mushroom.
మాలాతృణక భూస్తృణే।	మాలాతృణకమ్ - భూస్తృణమ్॥ న॥ ౨-చిప్పకసవు పేళ్లు, Andropogon schoenanthus.
శష్పం బాలతృణం	శష్పమ్ (పా) శస్యమ్-బాలతృణమ్॥ న॥ ౨-లేఁతకసవుపేళ్లు, Young grass, घास.
ఘాసో యవస	ఘాసః-యవసః(పా)యావసః॥పు॥ ౨-పశువులు మొదలైనవి తినఁదగిన కసవుపేళ్లు, Meadow grass.
తృణమర్జునమ్॥ ౨౧౩॥	తృణమ్-అర్జునమ్॥న॥ ౨-సామాన్యముగా కసవుపేళ్లు, Grass, घास.
(తృణానాం సంహతి) స్తృణ్యా	తృణ్యా॥స్త్రీ॥౧-తృణానామ్=కసవుయొక్క, సంహతిః=సమూహము పేరు, Abundance of grass.
నడ్యా తు (నడసంహతిః)।	నడ్యా॥ స్త్రీ॥ ౧-నడసంహతిః=గనుపకసవు గుంపుపేరు, కిక్కసకసవుగుంపు, Abundance of reeds.
తృణరాజా(హ్వయ) స్తాలో	తృణరాజః-తాలః॥ పు॥ ౨-తాటిచెట్టు పేళ్లు, Palmyra, ताड़.

నాలికేర స్తు లాఙ్గలీ॥ ౨౧౭॥

నాలికేరః (పా) నారికేలః॥ పు॥ లాఙ్గలీ॥ న్, పు, ఈ, స్త్రీ॥ ౨ - టెంకాయచెట్టు పేళ్లు, Cocoanut, नारियल.

ఘోణ్టా తు పూగః క్రముకో గువాకః ఖపురో

ఘోణ్టా॥ స్త్రీ॥ పూగః - క్రముకః-గువాకః (పా) గూవాకః-ఖపురః॥పు॥౫-పోఁకచెట్టుపేళ్లు, Areca, Faufel, सुपारी का पेड़.

(ఉస్యతు। ఫల)ము ద్వేగ

ఉద్వేగమ్॥ న॥ ౧-ఈ పోఁకచెట్టుఫలము, Arecanut, सुपारी.

(మేతే చ హిన్తాల సహితా స్త్రయః॥ ౨౧౮॥ ఖర్జూరః కేతకీ తాలీఖర్జూరీ చ) తృణద్రుమాః।

హిన్తాలసహితాః=గిఱకతాటి (Marshy date, खजूर विशेष) తోఁ గూడుకొనియున్న, ఏతేత్రయశ్చ=ఈ చెప్పఁబడిన తాల నారికేల క్రముకములు మూఁడును, ఖర్జూరః=ఖర్జూర వృక్షము (Date, खजूर), కేతకీ = మొగలి చెట్టు (Pandanus odora tissimus, केतकी), తాలీ=(శ్రీ)తాళవృక్షము (Corypha Talliera), ఖర్జూరీ = ఈఁతచెట్టు (Wild date, जंगली खजूर). ఈ ౮ ను గూడి యెనిమిదియు తృణవృక్షము లనంబడును, A palm.

ఇతి వనౌషధివర్గః.

అరణ్యము ఓషధులు కల పదసమూహము ముగిసెను.

సింహో మృగేన్ద్రః పఞ్చాస్యో హర్యక్షః కేసరీ హరిః॥ ౨౧౯॥

సింహః-మృగేన్ద్రః-పఞ్చాస్యః-హర్యక్షః-కేసరీ॥ న్॥ హరిః॥ పు॥ ౬ - సింహము పేళ్లు, A lion, सिंह.

[కణ్ఠీరవో గజరిపుః పిఙ్గదృష్టి ర్మృగాధిపః॥]

[కణ్ఠీరవః-గజరిపుః-పిఙ్గదృష్టిః-మృగాధిపః॥ పు॥ ౪ అధికపాఠము.]

శార్దూల ద్వీపినౌ వ్యాఘ్రే

శార్దూలః – ద్వీపీ॥ న్॥ వ్యాఘ్రః॥ పు॥ 3– పెద్దపులిపేళ్లు, A tiger, बाघ.

తరక్షుస్తు మృగాదనః।

తరక్షుః–మృగాదనః॥ పు॥ ౨–సివంగిపేళ్లు, A hyena, चरग.

వరాహ స్సూకరో ఘృష్టిః క్రోలః పోత్రీ కిరిః కిటిః। ౨౧౮। దంష్ట్రీ ఘోణీ స్తబ్ధరోమా క్రోడో భూదార (ఇత్యపి)।

వరాహః–సూకరః (పా) శూకరః–ఘృష్టిః (పా) గృష్టిః–కోలః–పోత్రీ॥ న్॥ కిరిః – కిటిః – దంష్ట్రీ॥ న్॥ ఘోణీ॥ న్॥ స్తబ్ధరోమా॥ న్॥ క్రోడః–భూదారః॥ పు॥ ౧౨–అడవిపందిపేళ్లు, A hog, जंगली सुअर.

కపిప్లవఙ్గ ప్లవగ శాఖామృగ వలీముఖాః॥ మర్కటో వానరః కీశో వనౌకా

కపిః – ప్లవఙ్గః – ప్లవగః–శాఖామృగః–వలీముఖః–మర్కటః–వానరః–కీశః–వనౌకాః॥ సీ॥ పు॥ ౯ – కోఁతిపేళ్లు, A monkey or ape, बन्दर.

(అథ) భల్లుకే। ఋక్షాచ్ఛభల్ల భాలూకాః

భల్లుకః (ప) భల్లూకః – ఋక్షః – అచ్ఛభల్లః(పా) అచ్ఛః–భల్లః–భాలూకః॥ పు॥ ౮–ఎలుఁగుగొడ్డుపేళ్లు, A bear, रीछ.

గణ్డకే ఖడ్గ ఖడ్గినౌ॥ ౨౧౯॥

గణ్డకః–ఖడ్గః–ఖడ్గీ॥ న్, పు॥ 3–ఖడ్గమృగము పేళ్లు, A rhinoceros, गैंडा.

లులాయో మహిషో వాహద్విషత్కాసర సైరిభాః।

లులాయః – మహిషః–వాహద్విషన్॥ త్॥ కాసరః–సైరిభః॥ పు॥ ౫–కారెనుపోతుపేళ్లు, A buffalo, भैंसा.

(స్త్రియాం) శివా భూరిమాయు గోమాయు మృగధూర్తకాః॥ సృగాల వఞ్చక క్రోష్టు ఫేరు ఫేరవ జమ్బుకాః।

శివా॥ సీ॥ భూరిమాయుః(పా)భూరిమాయః–గోమాయుః–మృగధూర్తకః–సృగాలః (పా) శృగాలః – వఞ్చకః – క్రోష్టుః–ఫేరుః–ఫేరవః–జమ్బుకః॥ పు॥ ౧౦ – నక్కపేళ్లు, క్రోష్టుశబ్దమునకు ఋకారాంతమునకువలె రూపము, A jackal, लोमड़ी.

ఓతుర్బిడాలో మార్జారో వృషదంశక ఆఖుభుక్ ॥ ౨౨౧॥

ఓతుః-బిడాలః-మార్జారః (పా) మార్జాలః వృషదంశకః (పా) పృషదంశకః – ఆఖుభుక్ ॥ జ్, పు॥ ౫-పిల్లిపేళ్లు, A cat, बिल्ली.

(త్రయో) గౌధేర గౌధార గౌధేయా (గోధికాత్మజే) ।

గౌధేరః – గౌధారః – గౌధేయః॥ పు॥ 3– ఉడుముపిల్ల పేళ్లు, An iguana, गौधार.

శ్వావిత్తు శల్య

శ్వావిత్ ॥ధ్॥శల్యః॥పు॥ ౨-ఏదుపంది పేళ్లు, A porcupine, शल्य.

(స్తల్లోమ్ని) శలలీ శలలం శలమ్॥ ౨౨౨॥

శలలీ॥ స్త్రీ॥ శలలమ్ – శలమ్॥ న॥ 3-తల్లోమ్ని=ఆ యేదుపందిముండ్ల పేరు, Porcupine quills.

వాత ప్రమీర్వాత మృగః

వాతప్రమీః-వాతమృగః॥ పు॥ ౨ – గాలికి యెదురునడచు నిఱ్ఱివంటి మృగము,పొడయిఱ్ఱి. వాతప్రమీశబ్దము స్త్రీలింగమును, A swift antelope, मृगविशेष.

కోకస్త్వీహామృగో వృకః ।

కోకః-ఈహామృగః-వృకః॥పు॥ 3-తోడేలు పేళ్లు, A wolf, भेड़िया.

మృగే కురఙ్గ వాతాయు హరిణాజిన యోనయః॥ ౨౨౩॥

మృగః-కురఙ్గః-వాతాయుః-హరిణః-అజినయోనిః॥ పు॥ ౫ – ఇఱ్ఱి పేళ్లు, A deer or antelope, हरिण.

ఐణేయ (మేణ్యాశ్చర్మాద్యమేణ) మైణ (ముభే త్రిషు) ।

ఏణ్యాః=ఆఁడులేడియొక్కయు, ఏణస్య = మగదుప్పియొక్కయు, చర్మాద్యమ్=చర్మము మొదలైనవి, వరుసగా – ఐణేయమనియు (Belonging to a doe), ఐణమనియు (Belonging to a buck) చెప్పఁబడును. త్రి॥ मृग चर्म.

కదలీ కన్దలీ చీన

కదలీ॥ స్త్రీ॥(పా) కదలీ॥ న్, పు॥ బొల్లిచాయ

శ్చమూరు ప్రియకావపి॥ ౨౨౮॥ సమూరు (శ్చేతిహరిణా అమీ అజినయోనయః)।

మెడచారలుగలిగి బిలములోనుండుమృగము. కన్దలీ॥ సీ॥ (పా) కన్దళీ॥ న్, పు॥ దొడ్డకడుపును నల్లని ముందరికాళ్లును గల మృగము. చీనః॥ పు॥ గువ్వవన్నెగలిగి 30 అంగుళములు పొడవుగల మృగము. చమూరుః॥ పు॥ తోఁకలేని మృగము. ప్రియకః॥ పు॥ దట్టమై యెఱ్ఱని నల్లని రోమములుగల మృగము. సమూరుః॥ పు॥ తెల్లని కొనవెండ్రుకలతోఁ గూడిన దొడ్డ మెడగల మృగము. ఇత్యమీ = ఈయీయాఱును, అజినయోనయః = ఆస్తరణాదుల కుపయోగించు చర్మములకుఁ గారణములయిన, హరిణాః = ఇఱ్ఱిజాతులలో విశేషములు.

కృష్ణసార రురు న్యఙ్కు రఙ్కు శమ్బర రౌహిషాః॥ ౨౨౯॥ గోకర్ణ పృషతైణర్శ్య రోహితాశ్చ మరో (మృగాః)।

కృష్ణసారః (పా) కృష్ణశారః = నల్లయిఱ్ఱి, (The spotted antelope, कृष्णसार). రురుః = నల్లచారలదుప్పి (The stag, बारहसिंगा). న్యఙ్కుః = తలవంచుకొనిపోవు జింకపోతు, రఙ్కుః = తెల్లరోమములుగల యిఱ్ఱి (The spotted axis, हरिणविशेष.) శమ్బరః = ఎఱ్ఱవన్నెగల సన్నపుజింక, రౌహిషః = కొండగొఱ్ఱె, గోకర్ణః = కణితి, పృషతః = దుప్పి (The porcine deer). ఏణః = పెద్దకన్నులుగల నల్లయిఱ్ఱి, ఋశ్యః (పా) ఋష్యః = మనుఁబోతు (White-footed antelope, सफेद-हरिन). రోహితః = కేసరి యను మృగము, చమరః = సవరపుమృగము (Bos grunniens, चमर) ఈ ౧౨ ను॥ పు॥ మృగాః = తమతమ పేళ్లచేతఁ బ్రసిద్ధములైన మృగభేదములు.

గన్ధర్వశ్శరభో రామ స్సృమరో గవయ శ్శశః॥ ౨౨౬॥

గన్ధర్వః = దొడ్డకడుపును వస్తువ తోఁకయును గల మృగము, శరభః=ఎనిమిదికాళ్లు గలిగి సింహమును చంపెడి మృగము, రామః=పెద్దదుప్పి, సృమరః=పెద్దసవరపుమృగము, గవయః=గురుపోతు, Bos Gavoeus, శశః=కుందేలు, A hare, खरगोश.

ఇత్యాదయో మృగేన్ద్రాద్యా గవాద్యాః పశుజాతయః।

ఇత్యాదయః = గన్ధర్వశబ్దము మొదలయినవి యీఱును, మృగేన్ద్రాద్యాః = సింహశబ్దము మొదలు చమరశబ్దపర్యంతము లయినవియు, గవాద్యాః=వైశ్యవర్గయందుఁ జెప్పఁబడు గోవులు మొదలైనవియు, పశుజాతయః=పశువులని చెప్పఁబడును. A beast.

[అధోగన్తా తు ఖనకో వృకః పుంధ్వజ ఉన్దురః]

[అధోగన్తా - ఖనకః - వృకః-పుంధ్వజః-ఉన్దురః] ఎలుకపేళ్లు, అధికపాఠము.

ఉన్దురు ర్మూషికోఽప్యాఖు

ఉన్దురుః-మూషికః (పా) మూషకః-ఆఖుః॥ పు॥ ౩-ఎలుకపేళ్లు, A rat, चूहा.

గ్గిరికా బాలమూషికా॥ ౨౨౭॥

గిరికా-బాలమూషికా॥ స్త్రీ॥ ౨-చిట్టెలుకపేళ్లు, A small rat.

చుచున్దరీ గన్ధమూషీ

చుచున్దరీ-గన్ధమూషీ॥స్త్రీ॥ ౨-మంచుపేళ్లు, A mouse, चूहा.

దీర్ఘదేహీ తు మూషికా।

దీర్ఘదేహీ-మూషికా॥ స్త్రీ॥ ౨-పందికొక్కుపేళ్లు, The Bandcoot.

సరటః కృకలాస (స్స్యా)

సరటః - కృకలాసః॥ పు॥ ౨-తొండపేళ్లు, Cameleon, गिरगिट.

న్ముసలీ గృహగోధికా॥ ౨౨౮॥

ముసలీ-గృహగోధికా॥ స్త్రీ॥ ౨ - బల్లిపేళ్లు, A lizard, छिपकली.

లూతా(స్త్రీ)తన్తు

లూతా॥ స్త్రీ॥ తన్తువాయః - ఊర్ణనాభః -

వాయోర్ణనాభ మర్కటకా (స్సమాః)।	మర్కటకః॥ పు॥ ౧ - సాలెపురుగు పేళ్లు, A spider, मकड़ी.
నీలఙ్గు స్తు క్రిమిః	నీలఙ్గుః - క్రిమిః॥ పు॥ ౨ - పురుగులపేళ్లు, మానిమీఁది నల్లని పురుగులని కొందఱందురు. An insect, कीड़ा.
కర్ణజలూకా శతప (ద్యుభే)॥ ౨౯॥	కర్ణజలూకా (పా) కర్ణజలౌకా-శతపదీ॥ స్త్రీ॥ ౨-జెఱ్ఱిపేళ్లు, చెవిదూఱుపాము, రోకటిబండయు, A centipede, गोजर.
వృశ్చిక శ్శూక కీట (స్స్యా)	వృశ్చికః - శూకకీటః॥ పు॥ ౨-నల్లతేలు పేళ్లు, కణుఁదురుపేరును, A caterpillar, झींगा.
దలిద్రోణౌ తు వృశ్చికే।	అలీ॥ న్॥ (పా) ఆలీ॥ న్॥ ద్రోణః (పా) ద్రూణః - వృశ్చికః॥ పు॥ ౩ - ఎఱ్ఱతేలుపేళ్లు. సామాన్యముగా తేలుపేళ్లని కొందఱందురు. A scorpion, बिच्छू.
పారావతః కలరవః కపోతోఽథ	పారావతః-కలరవః-కపోతః॥ పు॥ ౩-పావురముపేళ్లు, A dove or pigeon, कबूतर.
శశాదనః॥ ౩౦॥ పత్త్రి) శ్యేన	శశాదనః-పత్త్రీ॥ న్॥ శ్యేనః॥ పు॥ ౩-డేగపేళ్లు, A hawk or falcon, बाज.
ఉలూకస్తు వాయసారాతిపేచకౌ।	ఉలూకః- వాయసారాతిః-పేచకః॥ పు॥ ౩-గూబపేళ్లు, An owl, उल्लू.
[దివాన్ధః కౌశికో ఘూకో దివాభీతో నిశాటనః]	[దివాన్ధః-కౌశికః-ఘూకః-దివాభీతః-నిశాటనః] అధికపాఠము.
వ్యాఘ్రాటస్తు భరద్వాజః	వ్యాఘ్రాటః-భరద్వాజః॥ పు॥ ౨-ఏట్రింత పేళ్లు, భారద్వాజపక్షి, A sky-lark, लावा.
ఖఞ్జరీటస్తు ఖఞ్జనః॥	ఖఞ్జరీటః - ఖఞ్జనః॥ పు॥ ౨ - మందపిచ్చిక

పేళ్లు, కాటుకపిట్ట రువ్వుపుల్లుఁగు కౌజు, A wagtail, खंजन पक्षी.

లోహపృష్ఠ స్తు క ఙ్కః (స్స్యా

లోహపృష్ఠః-కఙ్కః॥ పు॥ ౨-రాపులుఁగు పేళ్లు, మల్లె జేగుఱును, A heron, बगुला.

(దథ) చాషః కికీ దివిః।

చాషః – కికీదివిః॥ పు॥ ౨-పాలపిట్ట పేళ్లు, A blue jay, नीलकंठ.

కలిఙ్గభృఙ్గధూమ్యా టాః

కలిఙ్గః-భృఙ్గః-ధూమ్యాటః॥ పు॥ ౩-కూఁకటిమూఁగయను పక్షి పేళ్లు, A fork-tailed shrike, कलिंग.

(అథస్యా) చ్ఛత పత్త్రికః॥ ౨౩౨॥ దార్వాఘాటోఽ

శతపత్త్రికః-దార్వాఘాటః॥ ౨ - మానుగోయిలపులుఁగు పేళ్లు, బెగ్గురుపులుఁగును, A wood-pecker, कठफोडा.

థ సారఙ్గః స్తోకక శ్చాతక (స్సమాః)।

సారఙ్గః (పా) శారఙ్గః-స్తోకకః - చాతకః॥ పు॥ ౩ - వానకోయిలపేళ్లు, చాతకపక్షి, चातक.

కృకవాకుస్తామ్ర చూడః కుక్కుట శ్చర ణాయుధః॥ ౨౩౩॥

కృకవాకుః-తామ్రచూడః-కుక్కుటః-చరణాయుధః॥ పు॥ ౪ - కోడిపేళ్లు, A gallinaceous fowl, मुर्गा.

చటకః కలవిఙ్కః (స్స్యా

చటకః-కలవిఙ్కః॥ పు॥ ౨-పిచ్చిక పేళ్లు, A sparrow, गौरैया.

త్తస్య (స్త్రీ) చటకా

చటకా॥ స్త్రీ॥ ౧ - ఆఁడు పిచ్చిక పేరు, A female sparrow, मादा गौरैया.

(తయోః। పుమప త్యే) చాటకైరః (స్త్ర్య పత్యే) చటకై (వసా)॥ ౨౩౪॥

చాటకైరః॥ పు॥ చటకా॥ స్త్రీ॥ ౨-ను వరుసగా, తయోః = ఆ పిచ్చుకలయొక్క, పుమపత్యే = మగపిల్లయందును, స్త్ర్యపత్యే = ఆఁడుపిల్లయందును వర్తించును.

కర్కరేటుః కరేటుః స్యాత్	కర్కరేటుః-కరేటుః॥ పు॥ ౨-పెద్దకొక్కెరపేళ్లు, A Numidian crane, करेट.
కృకణక్రకరౌ (సమౌ)।	కృకణః-క్రకరః॥ పు॥ ౨-కొక్కెరపేళ్లు.
వనప్రియః పరభృతః కోకిలః పిక (ఇత్యపి)॥ ౨౩౫॥	వనప్రియః-పరభృతః-కోకిలః - పికః॥ పు॥ ౪-కోకిలపేళ్లు, The black cuckoo, कोकिल.
కాకేతు కరటారిష్ట బలిపుష్టసకృత్ప్రజాః। ధ్వాంక్షాత్మఘోష పరభృద్బలిభుగ్వాయసా అపి॥ ౨౩౬॥ [చిరజీవీ చైకదృష్టిర్మౌకలిః పికవర్ధనః।]	కాకః-కరటః-అరిష్టః-బలిపుష్టః-సకృత్ప్రజః-ధ్వాంక్షః-ఆత్మఘోషః-పరభృత్॥ త్॥ బలిభుక్॥ జ్॥ వాయసః-చిరజీవీ॥ న్॥ ఏకదృష్టిః-మౌకలిః-పికవర్ధనః॥ పు॥ ౧౪-కాకిపేళ్లు, చిరజీవి మొదలు నాలుగు నధికనామములు, A crow, कौआ.
ద్రోణకాకస్తు కాకోలో	ద్రోణకాకః-కాకోలః॥ పు॥ ౨-మాలకాకిపేళ్లు, A raven, काला कौआ.
దాత్యూహః కాలకణ్ఠకః॥ ౨౩౭॥	దాత్యూహః-కాలకణ్ఠకః॥ పు॥ ౨-నూరుకుఱుగుడ్డంగిపిట్టపేళ్లు. భరతపక్షి, A gallinule, भरत पक्षी.
ఆతాయి చిల్లౌ	ఆతాయీ॥ న్॥ (పా) ఆతాపీ॥ న్॥ చిల్లః॥ పు॥ ౨ - పిన్నగద్దపేళ్లు. జెముడుకాకియు చీరపిట్టయు, A kite, चील.
దాక్షాయ్యగృధ్రౌ	దాక్షాయ్యః - గృధ్రః॥ పు॥ ౨-గద్దపేళ్లు. బోరుకయును, A vulture, गीध.
కీరశుకౌ (సమౌ)।	కీరః - శుకః॥ పు॥ ౨ - చిలుకపేళ్లు, A parrot, तोता.
క్రుఙ్ క్రౌఞ్చోఽథ	క్రుఙ్॥ చ్॥ క్రౌఞ్చః॥ పు॥ ౨-కొంగపేళ్లు, A curlew, कराकुल.

బకః కహ్వః	బకః-కహ్వః॥ పు॥ ౨-వక్కుకొంగ పేళ్లు, A crane, सारस.
పుష్కరాహ్వస్తుసారసః॥ ౨౩౮॥	పుష్కరాహ్వః - సారసః॥ పు॥ ౨-బెగ్గురు పేళ్లు, The Indian crane, सारस.
కోకశ్చక్రశ్చక్రవాకో రథాఙ్గా (హ్వయనామకః)।	కోకః-చక్రః-చక్రవాకః-రథాఙ్గః॥ పు॥ ౪-జక్కవపిట్ట పేళ్లు, The ruddy goose, चक्रवाक.
కాదమ్బః కలహంస (స్స్యాత్)	కాదమ్బః-కలహంసః॥ పు॥ ౨-ధూమ్రవర్ణములయిన ముక్కు కాళ్లుగల హంసల పేళ్లు, A drake, बतख विशेष.
ఉత్క్రోశ కురరౌ (సమౌ)॥ ౨౩౯॥	ఉత్క్రోశః - కురరః॥ పు॥ ౨- పెన్నడపులుఁగు పేళ్లు, An osprey, कुरल पक्षी.
హంసాస్తు శ్వేతగరుతశ్చక్రాఙ్గా మానసౌకసః।	హంసః-శ్వేతగరుత్॥ త్॥ చక్రాఙ్గః-మానసౌకాః॥ స్, పు॥ ౪-హంస పేళ్లు, A swan, हंस.
రాజహంసా (స్తుతే చఞ్చుచరణై ర్లోహితై స్సితాః)॥ ౨౪౦॥	రాజహంసః॥ పు॥ ౧- లోహితైః చఞ్చుచరణైః = ఎఱ్ఱని ముక్కుకాళ్లతోఁగూడి, సితాః = తెల్లనైయుండు ఆ హంసల పేళ్లు, हंस.
(మలినై) ర్మల్లికాఖ్యా (స్తే)	మల్లికః (పా) మల్లికాక్షః॥ పు॥ ౧- మలినైః=కొంచెము ధూమ్రవర్ణముగల ముక్కుకాళ్లతోఁగూడి తెల్లనైయుండు హంసలపేరు.
ధార్తరాష్ట్రా (స్సితేతరైః)।	ధార్తరాష్ట్రః॥ పు॥ ౧ - సితేతరైః=నల్లని ముక్కు కాళ్లతోఁ గూడి తెల్లనైయుండు హంసలపేరు.
శరారి రాటి రాడి శ్చ	శరారిః-ఆటిః-ఆడిః॥ స్త్రీ॥ 3-ఆఁడేలు అను పక్షి పేళ్లు.

బలాకా బిసకణ్ఠికా॥ ౨౪౧॥	బలాకా-బిసకణ్ఠికా॥ స్త్రీ॥ ౨- తెల్లకొక్కెర పేళ్లు, A small crane, छोटा सारस.
(హంసస్య యోషి) ద్వరటా	వరటా॥ స్త్రీ॥ ౧-హంసస్య=హంసయొక్క, యోషిత్=స్త్రీ పేరు, A duck or goose, वतख़.
(సారసస్యతు) లక్ష్మణా।	లక్ష్మణా (పా) లక్షణా॥ స్త్రీ॥ ౧-సారసస్య= బెగ్గురుపక్షియొక్క స్త్రీ పేరు, मादा सारस.
జతుకాఽజినపత్త్రా (స్యా) త్పరోష్ణీ తైలపాయికా॥ ౨౪౨॥	జతుకా (పా) జతూకా-అజినపత్త్రా॥ స్త్రీ॥ ౨-గబ్బిలాయి పేళ్లు, చిరుగువాయి, A bat, चमगीदड़. పరోష్ణీ - తైలపాయికా॥ స్త్రీ॥ ౨- బరిణెపురుగు పేళ్లు, A cock-roach, तिलचिट्टा.
(వ) చర్వణా మక్షికా నీలీ	చ(వ)ర్వణా-మక్షికా-నీలీ॥ స్త్రీ॥ ౩-నల్లని ఈగ పేళ్లు, A blue fly, नीली पक्षी.
సరఘా మధుమక్షికా।	సరఘా - మధుమక్షికా॥ స్త్రీ॥ ౨ - జుంటియీఁగ పేళ్లు, తేనటీఁగ, A bee, मधुमखी.
పతఙ్గికా పుత్తికా స్యా	పతఙ్గికా-పుత్తికా॥ స్త్రీ॥ ౨- తెరయీఁగ పేళ్లు, A small bee, पतंग.
ద్దంశస్తు వనమక్షికా॥ ౨౪౩॥	దంశః॥ పు॥ వనమక్షికా॥ స్త్రీ॥ ౨ - అడవి యీఁగ పేళ్లు, A gadfly, डंस.
దంశీ (తజ్జాతి రల్పా స్యా)	దంశీ॥ స్త్రీ॥ ౧-అల్పా=అల్పమైన, తజ్జాతిః స్యాత్ =ఆ యడవియీఁగలజాతి పేరు, అడవి దోమ, मच्छड़.
ద్గణ్డోలీ వరటా (ద్వయోః)।	గణ్డోలీ (పా) గన్ధోలీ-వరటా॥ ద్వ॥ ౨-ఎఱ్ఱ తుమ్మెద పేళ్లు, కణుఁదురీఁగ, A wasp, झींगुर.
భృఙ్గారీ చీరుకా	భృఙ్గారీ - చీరుకా (పా) ఝురుకా-చీరికా-

చీరీ ఝిల్లికా చ (సమా ఇమాః)॥ ౨౮౪॥

చీరీ-ఝిల్లికా॥ స్త్రీ॥ ౨-చిమటపేళ్లు, ఈలపురుగును, A cricket, झींगुर.

(సమా) పతఙ్గశలభౌ

పతఙ్గః - శలభః॥ పు॥ ౨ - మిడతపేళ్లు, A grasshopper, पतंग.

ఖద్యోతో జ్యోతిరిఙ్గణః।

ఖద్యోతః - జ్యోతిరిఙ్గణః॥ పు॥ ౨ - మిణుఁగురుబూచిపేళ్లు, A firefly, जुगनू.

మధువ్రతో మధుకరో మధులిణ్మధుపాలినః॥ ౨౮౫॥ ద్విరేఫపుష్పలిడ్భృఙ్గషట్పదభ్రమరాలయః। [ఇన్దిన్దిరశ్చఞ్చరీకో రోలమ్బో బమ్భరశ్చ సః]॥ ౨౮౬॥

మధువ్రతః-మధుకరః- మధులిట్॥ హ్॥ మధుపః-అలీ॥ న్॥ ద్విరేఫః - పుష్పలిట్॥ హ్॥ భృఙ్గః-షట్పదః-భ్రమరః - అలిః [ఇన్దిన్దిరః - చఞ్చరీకః - రోలమ్బః - బంభరః]॥ పు॥ ౧౫- తుమ్మెదపేళ్లు, ఇన్దిన్దిర శబ్దము మొదలు ౪-అధికనామములు, A large black bee, भ्रमर.

మయూరో బర్హిణో బర్హీ నీలకణ్ఠో భుజఙ్గభుక్। శిఖావలశ్శిఖీ కేకీ మేఘనాదానులాస్యపి॥ ౨౮౭

మయూరః-బర్హిణః-బర్హీ॥ న్॥ నీలకణ్ఠః-భుజఙ్గభుక్॥ జ్॥ శిఖావలః-శిఖీ॥ న్॥ కేకీ॥ న్॥ మేఘనాదానులాసీ॥ న్, పు॥ ౯ - నెమిలిపేళ్లు, A peacock, मोर.

కేకా (వాణీమయూరస్య)

కేకా॥ స్త్రీ॥ ౧ - మయూరస్యవాణీ= నెమిలికూఁతపేరు, His cry, उसकी ध्वनि.

(సమా) చన్ద్రకమేచకౌ।

చన్ద్రకః - మేచకః॥ పు॥ ౨ - నెమిలిపురికన్ను పేరు.

శిఖాచూడా

శిఖా-చూడా॥ స్త్రీ॥ ౨-నెమిలికూఁకటిపేళ్లు, Crest, शिखा.

శిఖణ్డస్తు పిఞ్ఛబర్హే (నపుంసకే)॥ ౨౮౮॥

శిఖణ్డః॥ పు॥ పిఞ్ఛమ్-బర్హమ్॥ న॥ 3-నెమిలిపురిపేళ్లు, Peacock's tail, पिच्छ.

ఖగే విహఙ్గ విహగ
విహఙ్గమ విహాయసః ।
శకున్తిపక్షి శకుని శకు
న్త శకున ద్విజాః ॥
౨౮౯॥ పతత్త్రి పత్త్రి
పతగ పతత్పత్త్రరథా
ణ్డజాః। నగౌకో వాజి
వికిర వివిష్కిర పత
త్త్రయః॥ ౨౯౦॥ నీడో
ద్భవాగరుత్మన్తః పిత్స
న్తో నభసఙ్గమాః ।

ఖగః – విహఙ్గః–విహగః–విహఙ్గమః–విహాయాః॥స్॥ శకున్తిః–పక్షీ॥న్॥ శకునిః–శకున్తః–శకునః–ద్విజః–పతత్త్రీ॥న్॥ పత్త్రీ॥న్॥పతగః–పతన్॥త్॥ పత్త్రరథః–అణ్డజః–నగౌకాః॥ స్॥ వాజీ॥న్॥ వికిరః – విః – విష్కిరః–పతత్త్రిః–నీడోద్భవః–గరుత్మాన్॥త్॥ పిత్సన్॥ త్॥ నభసఙ్గమః॥ పు॥ ౨౨ – సామాన్యముగాఁ బక్షుల పేళ్లు, A bird, पक्षी.

(తేషాం విశేషా)
హారీతో మద్గుః కార
ణ్డవః ప్లవః॥ ౨౯౧॥
తిత్తిరిః కుక్కుభో లావో
జీవంజీవశ్చకోరకః।
కోయష్టిక ష్టిట్టిభకో
వర్తకో వర్తికాదయః॥
౨౯౨।

హారీతః॥ పు॥ = పచ్చనిపిట్ట, The green pigeon, हरीत. మద్గుః॥ పు॥=నీరుకాకి, The shag, मद्गु. కారణ్డవః॥ పు॥ = కన్నెలేడు, ప్లవః॥ పు॥ నీరుకోడి, తిత్తిరిః॥ పు॥ = తీతువు, The francoline partridge, तीतर. కుక్కుభః॥ పు॥ = బెళగువ్వ, A wild cock, लवा. లావః॥ పు॥ = లావుక, A quail. జీవంజీవః॥ పు॥ = వన్నెపులుఁగు, A pheasant, मह्लका. చకోరకః॥ పు॥ = వెన్నెలపులుఁగు, Perdix rufa, कारक. కోయష్టికః॥పు॥ చీఁకుకొక్కెర, గుడ్డికొంగ, టిట్టిభకః॥ పు॥ = లకుముకిపిట్ట, Jacana, टिट्टी. వర్తకః॥ పు॥ = వెలిచెపిట్ట, దొట్లపులుఁగు, వర్తికా॥ స్త్రీ॥ = మీలవల్లంకి, ఈ ౧౩ శబ్దములును. తేషాంవిశేషాః = ఆ పక్షులలో భేదములు. ఇచటఁ గొందఱు జీవంజీవ చకోరకశబ్దములు పర్యాయములనియు, వర్తక శబ్దమును స్త్రీలింగముగా పఠించి

వర్తకా వర్తికా శబ్దములు పర్యాయములని యుం జెప్పిరి.

గరుత్పక్షచ్ఛదాః పత్త్రంపతత్త్రంచ తనూరుహమ్।

గరుత్-పక్షః-ఛదః॥ పు॥ పత్త్రమ్ - పతత్త్రమ్-తనూరుహమ్॥ న॥ ౬-ఱెక్కల పేళ్లు, A wing, पक्ष.

(స్త్రీ)పక్షతిః పక్షమూలం.

పక్షతిః॥ స్త్రీ॥ పక్షమూలమ్॥ న॥ ౨-ఱెక్కల మొదటి పేళ్లు, The root of a wing, पक्षमूल.

చఞ్చుస్త్రోటి (రుభే స్త్రియా)॥ ౨౫౩॥

చఞ్చుః-త్రోటిః॥ స్త్రీ॥ ౨-పక్షిముక్కు పేళ్లు, The beak, चोंच.

ప్రడీనోడ్డీన సణ్డీనా (న్యేతాః ఖగగతి క్రియాః)।

ప్రడీనమ్॥ న॥ = ఎగయుట, Taking fight, उडना. ఉడ్డీనమ్॥ న॥ = పాఱుట, Soaring, उडान. సణ్డీనమ్॥ న॥ = వ్రాలుట, Perching, बैठना. ౩-ను, ఏతాః = ఇవి, ఖగగతిక్రియాః = పక్షులగతిభేదములు.

పేశీ కోశో (ద్విహీనే)౽ణ్డం

పేశీ॥ స్త్రీ॥ కోశః॥ ప్న॥ అణ్డమ్॥ న॥ ౩-గ్రుడ్డు పేళ్లు. పేశీకోశః = ఒక పదమని కొందఱందురు. An egg, अंडा.

కులాయో నీడ(మ స్త్రియామ్)॥ ౨౫౪॥

కులాయః॥ పు॥ నీడమ్॥ ప్న॥ ౨-పక్షిగూటి పేళ్లు, A nest, घोंसला.

పోతః పాకో౽ర్భకో డిమ్భః పృథుకశ్శాబకశ్శిశుః।

పోతః - పాకః-అర్భకః-డిమ్భః-పృథుకః-శాబకః-శిశుః॥ పు॥ ౭-సామాన్యముగా శిశువు పేళ్లు, Young of any animal, शिशु.

స్త్రీపుంసౌ మిథునం ద్వన్ద్వం

స్త్రీపుంసౌ - మిథునమ్-ద్వన్ద్వమ్॥ న॥ ౩-స్త్రీ పురుషుల జంట పేళ్లు, A couple, male and female, मिथुन.

యుగ్మంతు యుగలం యుగమ్॥ ౨౫౫॥

యుగ్మమ్ - యుగలమ్-యుగమ్॥ న॥ 3-జంటపేళ్లు, A pair or brace, जोडा.

సమూహానివహ వ్యూహ సన్దోహ విసర వ్రజాః। స్తోమౌఘ నికర వ్రాత వార సఙ్ఘాత సఞ్చయాః॥ ౨౫౬॥ సముదాయ స్సముదయ స్సమవాయ శ్చయోగణః। (స్త్రియాంతు) సంహతి ర్బృన్దం నికురమ్బం కదమ్బకమ్॥ ౨౫౭॥

సమూహః - నివహః-వ్యూహః-సన్దోహః-విసరః - వ్రజః-స్తోమః-ఓఘః-నికరః-వ్రాతః-వారః-సఙ్ఘాతః-సఞ్చయః-సముదాయః-సముదయః-సమవాయః-చయః-గణః॥ పు॥ సంహతిః॥ స్త్రీ॥ బృన్దమ్-నికురమ్బమ్-కదమ్బకమ్॥ న॥ ౨౨-గుంపుపేళ్లు, A flock or multitude, समूह.

(బృన్దభేదాః)

బృన్దభేదాః=ఇఁకఁ జెప్పఁబడునవి సమూహ విశేషముల పేళ్లు. వర్గః॥ పు॥ ౧-సమైః=ఒకతీరువస్తువుల గుంపుపేరు, A multitude of similar things, समूह.

(సమైః) ర్వర్గః

సఙ్ఘసార్థౌతు(జన్తుభిః)।

సఙ్ఘః-సార్థః॥ పు॥ ౨-జన్తుభిః=ప్రాణిసమూహముపేరు, An assembly of animals, झुंड.

(సజాతీయైః) కులం

కులమ్॥ న॥ ౧-సజాతీయైః=సజాతీయములైన ప్రాణిసమూహముపేరు, A multitude of homogeneous animals, कुल.

యూథం (తిరశ్చాం పున్నపుంసకమ్)॥ ౨౫౮॥

యూథమ్॥ పు్న॥ ౧-తిరశ్చామ్=తిర్యగ్జంతుసమూహముపేరు, A flock of birds or beasts, झुंड.

(పశూనాం) సమజో

సమజః॥ పు॥ ౧-పశూనామ్=పశువులగుంపుపేరు, A herd of beasts, झुंड.

(న్యేషాం) సమాజో౾	సమాజః॥పు॥౧-అన్యేషామ్=పశువులకంటె నన్యమయిన నరపక్ష్యాది సమూహము పేరు, An assembly of men &c. समाज.
(ధసధర్మిణామ్)। (స్యా) న్నికాయః	నికాయః॥ పు॥ ౧-సధర్మిణామ్=ఒక్క విధమయిన నడకగలవారియొక్క గుంపుపేరు, An association of persons performing like duties.
పుఞ్జరాశీ తూత్కరః కూట (మస్త్రియామ్)॥ ౨౫౯॥	పుఞ్జః-రాశిః-ఉత్కరః॥ పు॥ కూటమ్॥ పు॥ ౪-ధాన్యాదిసమూహము పేళ్లు, A heap of grain, ढेर.
కాపోత శౌక మాయూర తైత్తిరాదీని(తద్గణే)।	కాపోతమ్॥ న॥ = పావురములగుంపు, A flock of doves. శౌకమ్॥న॥=చిలుకలగుంపు, of parrots. మాయూరమ్॥ న॥ = నెమిళ్లగుంపు, of peacocks. తైత్తిరమ్॥న॥=తీతువులగుంపు, of francoline partridges. ఆదిపదముచేత మఱియు, తద్గణే=ఆయాగుంపున కీలాగున తెలియునది.
(గృహాసక్తాః పక్షిమృగా) శ్ఛేకాః(స్యు) ర్గృహ్యకా (శ్చ తే)॥ ౨౬౦॥	ఛేకాః (పా) సేకాః-గృహ్యకాః॥ పు॥ ౨-గృహాసక్తాః=పెంపఁబడి యిల్లు మరగిన, పక్షిమృగాః=పక్షులకును మృగములకును పేళ్లు, Domesticated birds or beasts, पालतू पक्षी.
ఇతి సింహాదివర్గః.	సింహము మొదలైనవానితోఁ జేరిన పదసమూహము ముగిసెను.

మనుష్యా మానుషా మర్త్యా మనుజా	మనుష్యః-మానుషః-మర్త్యః-మనుజః-మానవః-నరః-పుమాన్॥ న్॥ పఞ్చజనః-పురు

మానవా నరాః । (స్యుః)పుమాంసఃపఞ్చజనాః పురుషాః పూరుషా నరః॥ ౨౬౧॥

షః-పూరుషః-నా॥ ఋ, పు॥ ౧౧-మనుష్యుల పేళ్లు, Man; mankind, आदमी, मनुष्य.

స్త్రీ యోషి దబలా యోషా నారీ సీమన్తినీ వధూః । ప్రతీపదర్శినీ వామా వనితా మహిలా (తథా)॥ ౨౬౨॥

స్త్రీ-యోషిత్ ॥ సీ॥ (పా) యోషితా॥ ఆ॥ అబలా-యోషా (పా) జోషా-నారీ-సీమన్తినీ-వధూః-ప్రతీపదర్శినీ-వామా-వనితా - మహిలా॥ సీ॥ ౧౧ - సామాన్యముగా స్త్రీ పేళ్లు, A woman or female, स्त्री.

(విశేషా) స్త్వఙ్గనా భీరూః కామినీ వామలోచనా । ప్రమదా భామినీ కాన్తా లలనా చ నితమ్బినీ॥ ౨౬౩॥ సున్దరీ రమణీ రామా

అఙ్గనా = మంచి అవయవములు గలది, Well shaped, कोमलांगि. భీరూః = భయముగలది, Timid, भीरु. కామినీ = మిగుల కామముగలది, Loving, कामिनी. వామలోచనా=మంచి కన్నులు గలది, Having fine eyes. ప్రమదా = మిక్కిలి మదముగలది, భామినీ=శృంగార చేష్టగలది, (పా) మానినీ= ప్రణయకోపముగలది, मानिनी. కాన్తా=మిక్కిలిచక్కనిది, कान्ता. లలనా = వేడుకగలది, ललना. నితమ్బినీ = గొప్ప పిఱుదులు గలది, సున్దరీ=రూపలావణ్యముగలది, Handsome, सुन्दरी. రమణీ=నాయకుని రమింపఁజేయునది, रमणी. రామా=గీతకళాదులు నేర్చి రమించునది॥ సీ॥ ౧౨-స్త్రీ విశేషముల పేళ్లు.

కోపనా (సైవ) భామినీ ।

కోపనా-భామినీ॥ సీ॥ ౨-కోపముగల స్త్రీ పేళ్లు, A passionate woman, क्रुद्ध स्त्री.

వరారోహా మత్తకాశి న్యుత్తమా వరవర్ణినీ ॥ ౨౬౪॥

వరారోహా-మత్తకాశినీ (పా) మత్తకాసినీ-ఉత్తమా-వరవర్ణినీ॥ సీ॥ ౪-ఉత్తమస్త్రీ పేళ్లు, A handsome healthy and affectionate woman.

(కృతాభిషేకా) మహిషీ	మహిషీ॥ సీ॥ ౧ - కృతాభిషేకా = రాజు పట్టపుదేవి పేరు, A queen, रानी.
భోగిన్యో (ఽన్యా నృపస్త్రియః)॥	భోగిన్యః॥ సీ॥ ౧ - అన్యాః నృపస్త్రియః = పట్టపుదేవికంటెఁ దక్కిన రాజస్త్రీల పేరు, Other wives of a king, राजा की अन्य स्त्रियाँ.
పత్నీ పాణిగృహీతీచ ద్వితీయా సహధర్మిణీ। ౨౬౫॥ భార్యా జాయా (ఽథ పుం భూమ్ని) దారాః	పత్నీ-పాణిగృహీతీ-ద్వితీయా-సహధర్మిణీ-భార్యా-జాయా॥ సీ॥ దారాః॥ పు, బ॥ ౭-అగ్నిసాక్షికముగా వివాహముచేసికొన్నదాని పేళ్లు. మొదటి ౪ను యజ్ఞాధికారముగల పెండ్లామునకును, తక్కిన ౩ను సామాన్యమయిన పెండ్లామునకును పేళ్లని కొందఱందురు, A wife, पत्नी.
(స్యాత్తు) కుటుమ్బినీ। పురన్ధ్రీ	కుటుమ్బినీ-పురన్ధ్రీ॥ సీ॥ ౨-పుత్రభృత్యాది కుటుంబము గల స్త్రీ పేళ్లు, A matron, कुलवधू.
సుచరిత్రాతు సతీ సాధ్వీ పతివ్రతా॥ ౨౬౬॥	సుచరిత్రా-సతీ-సాధ్వీ-పతివ్రతా॥ సీ॥ ౪-పతివ్రతపేళ్లు, A virtuous and faithful wife, सती.
కృతసాపత్నికాఽధ్యూఢాఽధివిన్నాఽ	కృతసాపత్నికా-అధ్యూఢా-అధివిన్నా॥ సీ॥ ౩-పెద్దపెండ్లాముపేళ్లు, The first wife, पहली स्त्री.
థ స్వయంవరా। పతింవరా చ వర్యాఽ	స్వయంవరా-పతింవరా-వర్యా॥ సీ॥ ౩-తనంతటనే మగని వరించు స్త్రీ పేళ్లు, A bride choosing her husband, स्वयंवरा.
థ కులస్త్రీ కులపాలికా॥ ౨౬౭॥	కులస్త్రీ-కులపాలికా॥ సీ॥ ౨-వ్యభిచారము లేమిచేత కులమును కాపాడుకొను స్త్రీ పేళ్లు, A chaste woman, पतिव्रता.

కన్యాకుమారీ

కన్యా (ప) కన్యకా-కుమారీ॥ సీ॥ ౨-మొదటి వయస్సున నున్న పెండ్లికాని పడుచు పేళ్లు, A virgin, कुमारी.

గౌరీ తు నగ్నికాఽ నాగతార్తవా।

గౌరీ-నగ్నికా- అనాగతార్తవా॥ సీ॥ 3- సమర్తాడని పడుచు పేళ్లు, A girl who has not menstruated, गौरी.

(స్యా) న్మధ్యమా దృష్టరజా

మధ్యమా-దృష్టరజాః॥స్,సీ॥ ౨-క్రొత్తగా సమర్తాడిన పడుచు పేళ్లు, A girl arrived at puberty, सयानी.

స్తరుణీ యువతి (స్సమే)॥ ౨౬౮॥

తరుణీ (పా) తలునీ-యువతిః॥ సీ॥ ౨-జవ్వని- 30 ఏండ్లకు లోఁబడిన వయస్సుగలది, A young woman, युवती.

(సమా) స్స్నుషా జనీవధ్వౌ

స్నుషా-జనీ-వధూః॥ సీ॥ 3-కోడలి పేళ్లు, A daughter-in-law, बहू.

శ్చిరణ్టీ తు సువాసినీ।

చిరణ్టీ-సువాసినీ (పా) స్వవాసినీ॥ సీ॥ ౨-పేరంటాలిపేళ్లు, స్వవాసినీ యను పాఠము నందుఁ బుట్టినింటనున్న స్త్రీ పేళ్లు, A married woman staying in her father's house, सुवासिनी.

ఇచ్ఛావతీ కాముకా (స్యా)

ఇచ్ఛావతీ - కాముకా॥ సీ॥ ౨-ధనాదుల యందు ఆశ గల స్త్రీ పేళ్లు, A woman covetous of wealth; eager for food, etc., इच्छावती.

ద్వృషస్యన్తీ తు కాముకీ॥ ౨౬౯॥

వృషస్యన్తీ - కాముకీ॥ సీ॥ ౨ - రతియందాసక్తిగల స్త్రీ పేళ్లు, A lustful woman, कामी स्त्री.

(కాన్తార్థినీ తు యా యాతి సఙ్కేతం సా)

అభిసారికా॥ సీ॥ ౧-కాన్తార్థినీ=పురుషునిం గోరినదై, సంకేతమ్=సంకేతస్థలమునుగూర్చి,

ఽభిసారికా।

యాంయాతి సా = పోవుచున్న స్త్రీ పేరు, A woman going to an assignation, अभिसारिका.

పుంశ్చలీ ధర్షణీ బన్ధక్యసతీ కులటేత్వరీ॥ స్వైరిణీ పాంసులాఽ

పుంశ్చలీ - ధర్షణీ (పా) చర్షణీ - బన్ధకీ - అసతీ-కులటా-ఇత్వరీ-స్వైరిణీ - పాంసులా॥ సీ॥ ౧౦కులటాండ్రపేళ్లు, An unchaste woman, कुलटा.

(ధన్యా) ఽశిశ్వీ (శిశునా వినా)।

అశిశ్వీ॥ సీ॥ ౧-శిశునావినా=బిడ్డలేని స్త్రీ పేరు, A childless woman, बांझ.

అవీరా (నిష్పతిసుతా)

అవీరా॥ సీ॥ ౧ - నిష్పతిసుతా=మగఁడును బిడ్డలునులేని స్త్రీ పేరు, A woman having neither husband nor children, पति-पुत्र हीन स्त्री.

విశ్వస్తా విధవే (సమే)॥ ౨౭౧॥

విశ్వస్తా-విధవా॥ సీ॥ ౨-పెనిమిటిలేని స్త్రీ పేళ్లు, A widow, विधवा.

ఆలిస్సఖీ వయస్యా చ

ఆలిః-సఖీ-వయస్యా॥ సీ॥ ౩-చెలికత్తెపేళ్లు, A woman's female friend, सहेली.

పతివత్నీ సభర్తృకా।

పతివత్నీ-సభర్తృకా॥ సీ॥ ౩-మగనాలిపేళ్లు, A woman whose husband is living, सुहागिनी.

వృద్ధా పలిక్నీ

వృద్ధా-పలిక్నీ॥ సీ॥ ౨-ముదిసిన స్త్రీ పేళ్లు, An old or grey haired woman, बूढी.

ప్రాజ్ఞీ తు ప్రజ్ఞా

ప్రాజ్ఞీ-ప్రజ్ఞా॥ సీ॥ ౨ - లౌకికవ్యవహారమునందు మిక్కిలి మెలుకగల స్త్రీ పేళ్లు, An intelligent woman, प्राज्ञी.

ప్రాజ్ఞా తు ధీమతీ॥ ౨౭౨॥

ప్రాజ్ఞా-ధీమతీ॥ సీ॥ ౨ - ఎక్కువబుద్ధి గల స్త్రీ పేళ్లు, A wise woman, धीमती.

శూద్రీ (శూద్రస్య

శూద్రీ॥ సీ॥ ౧-శూద్రస్య భార్యా=శూద్ర

భార్యా స్యా)	జాతి కానిదైనను శూద్రుని పెండ్లాము పేరు, The wife of a Sudra, शूद्राणी.
చ్ఛూద్రా (తజ్జాతి రజ్జనా)।	శూద్రా॥ స్త్రీ॥ ౧ - తజ్జాతిః అజ్జనా=శూద్ర జాతియందుఁ బుట్టిన స్త్రీ పేరు, A woman of the Sudra tribe, शूद्राणी.
ఆభీరీ తు మహా శూద్రీ (జాతిపుంయో గయో స్సమే)॥ ౨౭౩॥	ఆభీరీ-మహాశూద్రీ॥ స్త్రీ॥ ౨ - జాతిపుంయో గయోః సమే = గొల్లజాతి స్త్రీకిని గొల్లని పెండ్లమునకును పేళ్లు, A milk woman or milkman's wife, अहीरिन.
ఆర్యాణీ (స్వయ) మర్యా (స్యాత్)	ఆర్యాణీ-ఆర్యా॥ స్త్రీ॥ ౨-వైశ్యజాతియందుఁ బుట్టిన స్త్రీ పేళ్లు, A vaisya woman, वैश्या.
క్షత్త్రియాక్షత్త్రియా ణ్యపి।	క్షత్త్రియా-క్షత్త్రియాణీ॥ స్త్రీ॥ ౨-క్షత్త్రియ జాతియందు బుట్టి క్షత్త్రియునకుగాని మరి యొకనికిగాని పెండ్లమయిన స్త్రీ పేళ్లు, A kshatriya woman, क्षत्राणी.
ఉపాధ్యాయా ప్యు పాధ్యాయీ	ఉపాధ్యాయా-ఉపాధ్యాయీ॥స్త్రీ॥ ౨-తనం తటనే చదువుచెప్పెడి స్త్రీ పేళ్లు, A female teacher, अध्यापिका.
స్యాదాచార్యాఽ (పి చ స్వతః)॥ ౨౭౪॥	ఆచార్యా॥ స్త్రీ॥ ౧ - తనంతటనే మంత్ర వ్యాఖ్యానముచేసెడి స్త్రీ పేరు, A spiritual instructress, आचार्या.
ఆచార్యానీ (తు పుంయోగే)	ఆచార్యానీ॥స్త్రీ॥ ౧-తానుమూఢురాలైనను, పుంయోగే=ఆచార్యుని పెండ్లామైన స్త్రీ పేరు, The wife of a spiritual preceptor, आचार्य की स्त्री.
(స్యా) దర్యీ	అర్యీ॥ స్త్రీ॥ ౧ - తాను శూద్రురాలైనను

వైశ్యుని పెండ్లాము పేరు, Wife of a vaisya, वैश्या.

క్షత్త్రియా (తథా)।

క్షత్త్రియా॥ సీ॥ ౧-తాను వైశ్యురాలయి నను క్షత్త్రియుని పెండ్లాము పేరు, Wife of a kshatriya, क्षत्रियाणी.

ఉపాధ్యాయా న్యుపాధ్యాయీ

ఉపాధ్యాయానీ - ఉపాధ్యాయీ॥ సీ॥ ౨- ఉపాధ్యాయుని పెండ్లాము పేళ్లు, Wife of a tutor, उपाध्याई.

పోటా (స్త్రీ పుంసలక్షణా)॥ ౨౭౫॥

పోటా॥సీ॥ ౧-స్త్రీ పుంసలక్షణా = స్త్రీ పురుషుల లక్షణములు (మీసలు) గల స్త్రీ పేరు, A masculine woman.

వీరపత్నీ వీరభార్యా

వీరపత్నీ - వీరభార్యా॥ సీ॥ ౨ - వీరుని పెండ్లాము పేళ్లు, A hero's wife, वीरपत्नी.

వీరమాతా తు వీరసూః।

వీరమాతా॥ ఋ॥ వీరసూః॥ సీ॥ ౨-వీరుని తల్లిపేళ్లు, A hero's mother, वीर माता.

జాతాపత్యా ప్రజాతా చ ప్రసూతా చ ప్రసూతికా॥ ౨౭౬॥

జాతాపత్యా-ప్రజాతా-ప్రసూతా-ప్రసూతికా (పా) ప్రసూతకా॥సీ॥ ౪-బాలెంతరాలిపేళ్లు, A woman recently delivered.

(స్త్రీ) నగ్నికా కోటవీ (స్యా)

నగ్నికా (పా) లగ్నికా-కోటవీ॥ సీ॥ ౨-దిసమొలతో నుండు స్త్రీ పేళ్లు, A naked woman, नंगी स्त्री.

దూతీ సంచారికే (సమే)।

దూతీ-సంచారికా॥ సీ॥ ౨ - దూతికపేళ్లు, A female messenger or go-between. दूती.

కాత్యాయ (న్యర్ధవృద్ధాయా కాషాయవసనాఽధవా)॥ ౨౭౭॥

కాత్యాయనీ॥ సీ॥ ౧ - యా అర్ధవృద్ధా= సగము ముదిసి, కాషాయవసనా = కావిచీర కట్టి, అధవా=విధవయై యున్న స్త్రీ పేరు.

సైరన్ధ్రీ (పరవేశ్మస్థా। స్వవశా శిల్పకారికా)	సైరన్ధ్రీ॥ సీ॥ ౧-స్వవశా=స్వతంత్రురాలై, పరవేశ్మస్థా = పరగృహమునఁనుండి, శిల్పకారికా=గంధ లేపన తిలక నిర్మాణాదులగు పనులు చేయు స్త్రీ పేరు.
అసిక్నీ (స్యాదవృద్ధాయా ప్రేష్యాన్తఃపురచారిణీ)॥ ౨౭౮॥	అసిక్నీ॥ సీ॥ ౧ - అవృద్ధా=ముదుసలిగాక, ప్రేష్యా = రాజస్త్రీలు చెప్పినపని చేయుచు, అన్తఃపురచారిణీ=అంతఃపురమున నుండు స్త్రీ పేరు.
వారస్త్రీ గణికా వేశ్యా రూపాజీవా	వారస్త్రీ-గణికా-వేశ్యా-రూపాజీవా॥ సీ॥ ౪ - లంజెపేళ్లు, A courtesan or harlot, वेश्या.
(థ సా జనైః। సత్కృతా) వారముఖ్యా (స్యా)	వారముఖ్యా॥ సీ॥ ౧ - జనైః=జనులచేత, సత్కృతా = సత్కరింపబడిన, సా=ఆ లంజె పేరు, गणिका.
కుట్టనీ శమ్భలీ (సమే)॥ ౨౭౯॥	కుట్టనీ-శమ్భలీ (పా) సమ్భలీ॥ సీ॥ ౨-కుంటెనకత్తెపేళ్లు, లంజెను విటునికి దార్చునది, A procuress, कुटनी.
విప్రశ్నికా త్వీక్షణికా దైవజ్ఞా	విప్రశ్నికా-ఈక్షణికా-దైవజ్ఞా॥ సీ॥ 3 - వేల్పుసాని పేళ్లు, శుభాశుభములను దెలిసినది, A fortune-teller.
థ రజస్వలా। స్త్రీధర్మిణ్యవిరాత్రేయీ మలినీ పుష్పవత్యపి॥ ఋతుమత్యప్యుదక్యాపి	రజస్వలా - స్త్రీధర్మిణీ - అవిః-ఆత్రేయీ-మలినీ - పుష్పవతీ - ఋతుమతీ-ఉదక్యా॥ సీ॥ ౮-ముట్టయిన స్త్రీ పేళ్లు, A woman in her courses, रजस्वला.
(స్యా) ద్రజః పుష్పమార్తవమ్।	రజః॥ న॥ పుష్పమ్ - ఆర్తవమ్॥ న॥ 3- ముట్టునెత్తురుపేళ్లు, The courses, रज.
శ్రద్ధాలు ర్దోహదవతీ	శ్రద్ధాలుః-దోహదవతీ॥ సీ॥ ౨-గర్భవశమున

	మంచివస్తువులనుగోరు స్త్రీపేళ్లు, వేవిళ్లుగలది, A pregnant woman longing for any thing.
నిష్కలా విగతార్తవా॥ ౨౮౧॥	నిష్కలా (పా) నిష్కలీ-విగతార్తవా॥ స్త్రీ॥ ౨-ముట్లుడిగిన స్త్రీ పేళ్లు, A woman past child bearing, निष्कला.
ఆపన్నసత్త్వా (స్యా) ద్గుర్విణ్యన్తర్వత్నీ చ గర్భిణీ।	ఆపన్నసత్త్వా-గుర్విణీ-అన్తర్వత్నీ-గర్భిణీ॥ స్త్రీ॥ ౪ - గర్భిణీస్త్రీ పేళ్లు, A pregnant woman, गर्भिणी.
(గణికాదేస్తు) గాణిక్యం గార్భిణం యౌవతం (గణే)॥ ౨౮౨॥	గాణిక్యమ్ - గార్భిణమ్ - యౌవతమ్॥ న॥ ౩ - గణికాదేః గణే=వరుసగా గణికా సమూహమునకును (An assemblage of harlots, गणिकाओं का समूह); గర్భిణీ సమూహమునకును (—of pregnant women, गर्भिणी स्त्रीयों का समूह); యువతీ సమూహమునకును(—of young women, युवति यों का समुह).
పునర్భూర్దిధిషూ (రూఢా ద్వి)	పునర్భూః-దిధిషూః॥ స్త్రీ॥ ౨ - ద్విః=రెండుమాఱులు, ఊఢా = పెండ్లాడిన స్త్రీ, A virgin widow re-married.
(స్తస్యా) దిధిషుః (పతిః)।	దిధిషుః॥పు॥ ౧-తస్యాః పతిః=దాని రెండవ మగని పేరు, Her second husband, दूसरा पति.
(సతుద్విజో) ఽగ్రేదిధిషుః (సైవ యస్య కుటుమ్బినీ॥ ౨౮౩॥	అగ్రేదిధిషుః॥ పు॥ ౧ - ఆ మాఱుమనువు దానియందు బిడ్డలఁగన్న ద్విజుని పేరు, One to whom she has borne children.
కానీనః (కన్యకాజాత స్సుతో)	కానీనః॥ ౧ - కన్యకాజాతః సుతః=పెండ్లి కానిపడుచుకొడుకు పేరు, Son of an unmarried woman, कानीन.

(ఉత) సుభగాసుతః। సౌభాగినేయః

సుభగాసుతః-సౌభాగినేయః॥ పు॥ ౨-భాగ్యవంతురాలి కొడుకుపేళ్లు, Son of an auspicious mother.

(స్యా) త్పారస్త్రైణేయ (స్తుపరస్త్రీయాః)॥ ౨౮౪॥

పారస్త్రైణేయః॥ పు॥ ౧-పరస్త్రీయాః=పరస్త్రీకిఁ బుట్టిన కొడుకుపేరు, Son by another's wife.

పైతృష్వసేయః (స్యాత్) పైతృష్వస్రీయశ్చ (పితృష్వసుః)।

పైతృష్వసేయః-పైతృష్వస్రీయః॥ పు॥ ౨-పితృష్వసుః=తండ్రితోఁ బుట్టినదానికొడుకుపేళ్లు, మేనత్తకొడుకు, Paternal aunt's son, फुफेरा भाई.

(సుతో మాతృష్వసుశ్చైవం)

మాతృష్వసుః సుతశ్చైవమ్ = తల్లితోఁ బుట్టినదానికొడుకును ఇట్లే, మాతృష్వసేయః-మాతృష్వస్రీయః అనఁబడును, Maternal aunt's son, ममेरा भाई.

వైమాత్రేయో విమాత్రృజః॥ ౨౮౫॥

వైమాత్రేయః-విమాత్రృజః॥ పు॥ ౨-సవతితల్లికొడుకుపేళ్లు, Step-mother's son, सौतेला भाई.

(అథ) బాన్ధకినేయ స్స్యాద్బన్ధుల శ్చాసతీసుతః। కౌలటేయః కౌలటేరో

బాన్ధకినేయః-బన్ధులః-అసతీసుతః-కౌలటేయః-కౌలటేరః॥ పు॥ ౫-అంకలాఁడికొడుకు పేళ్లు, A bastard, Son of a disloyal wife, भड़ुआ.

(భిక్షుకీతు సతీ యది॥ తదా) కౌలటినేయో (ఉస్యాః) కౌలటేయో (ఉపిచాత్మజః)।

కౌలటినేయః-కౌలటేయః॥ పు॥ ౨-పతివ్రతయై భిక్షార్థముగా గృహములనుగూర్చి సంచారముచేయు స్త్రీయొక్క కొడుకునకు పేళ్లు, A son of a female beggar, कौलटेय.

ఆత్మజ స్తనయస్సూను స్సుతః పుత్త్రః

ఆత్మజః-తనయః-సూనుః-సుతః-పుత్త్రః॥ పు॥ ౫-కొడుకుపేళ్లు, A son, पुत्र.

(స్త్రియాం త్వమీ॥ ౨౮॥ ఆహుర్దుహితరం సర్వే)	అమీ సర్వే = ఈ ౭ను, స్త్రియామ్ = స్త్రీలింగమందును ప్రవర్తించి, దుహితరమాహుః = కూఁతుపేళ్లగును. అపుడు, ఆత్మజా-తనయా-సూనుః-సుతా-పుత్త్రీ-పుత్త్రికా-దుహితా॥ ఋ॥ అని రూపంబులు, A daughter, पुत्री.
ఉపత్యం తోకం (తయోస్సమే)।	అపత్యమ్-తోకమ్॥ న॥ ౨-కొడుకునకును కూఁతునకును సమానమైన పేళ్లు, Off-spring, संतान.
(స్వజాతే) త్వౌరసౌరస్యౌ	ఔరసః-ఔరస్యః॥ పు॥ ౨-స్వజాతే-సవర్ణ వివాహ స్త్రీయందుఁ దనవలనఁ బుట్టిన కొడుకు పేళ్లు, A legitimate son, औरस पुत्र.
తాతస్తు జనకః పితా॥ ౨౯॥	తాతః-జనకః-పితా॥ ఋ, పు॥ ౩-తండ్రి పేళ్లు, Father, पिता.
జనయిత్రీ ప్రసూర్మాతా జననీ	జనయిత్రీ-ప్రసూః-మాతా॥ ఋ॥ జననీ॥ సీ॥ ౪-తల్లిపేళ్లు, Mother, माता.
భగినీ స్వసా।	భగినీ-స్వసా॥ ఋ, సీ॥ ౨-తోఁబుట్టినదాని పేళ్లు, Sister, बहन.
ననన్దాతు (స్వసా పత్యుః)	ననన్దా (పా) ననాన్దా॥ ఋ,సీ॥ ౧-మగనికి తోఁబుట్టినదాని పేరు, ఆఁడుబిడ్డ, Husband's sister, ननद.
ర్నప్త్రీపౌత్త్రీ (సుతాత్మజా)॥ ౩౦॥	నప్త్రీ (పా) నప్తా॥ ఋ॥ పౌత్త్రీ॥ సీ॥ ౨-సుతాత్మజా=కొడుకు కూఁతునకును, కూఁతు కూఁతునకును పేళ్లు, మనుమరాలు, Grand-daughter, पोती, नाती.
(భార్యాస్తు భ్రాతృవర్గస్య) యాతరః (స్యుః పరస్పరమ్)।	యాతరః॥ ఋ, సీ, బ॥ ౧-భ్రాతృవర్గస్య=తోడఁబుట్టినవారియొక్క, భార్యాస్తు = పెండ్లాలు, పరస్పరమ్=తమలోఁ దమకు పేరు, తోడికోడండ్రు, याता.

ప్రజావతీ భ్రాతృ జాయా

ప్రజావతీ-భ్రాతృజాయా॥ స్త్రీ॥ ౨-తోడఁ బుట్టినవాని పెండ్లాము పేళ్లు, అన్నపెండ్లామని కొందఱు, भाभी.

మాతులానీతు మాతులీ॥ ౨౯౦॥

మాతులానీ-మాతులీ॥ స్త్రీ॥ ౨-మేనమామ పెండ్లాము పేళ్లు, Maternal uncle's wife, मामी.

(పతిపత్న్యోః ప్రసూః) శ్వశ్రూః

శ్వశ్రూః॥ స్త్రీ॥ ౧-పతిపత్న్యోః ప్రసూః= మగనితల్లి, లేక పెండ్లాముతల్లి, అత్త, Mother-in-law, सास.

శ్వశుర (స్తు పితా తయోః)।

శ్వశురః॥ పు॥ తయోఃపితా=మగనితండ్రికిని పెండ్లాము తండ్రికిని పేరు, మామ, Father-in-law, ससुर.

పితుర్భ్రాతా పితృవ్య (స్స్యాత్)

పితృవ్యః॥ పు॥ ౧ - పితుర్భ్రాతా=తండ్రితోఁబుట్టినవాని పేరు, Paternal uncle, चाचा, काका.

(మాతుర్భ్రాతా తు) మాతులః॥ ౨౯౧॥

మాతులః॥ పు॥ ౧ - మాతుర్భ్రాతా= తల్లితోఁబుట్టినవాని పేరు, మేనమామ, Maternal uncle, मामा.

స్యాలా(స్స్యుర్భ్రాతరః పత్న్యాః)

స్యాలాః (పా) శ్యాలాః॥ పు, బ॥ ౧ - పత్న్యాః భ్రాతరః = పెండ్లాము తోఁబుట్టిన వారిపేరు, బావమఱఁదులు, Wife's brothers, साला.

(స్వామినో) దేవృదేవరౌ।

దేవృ॥ ఋ॥ దేవరః॥ పు॥ ౨-స్వామినః= పెనిమిటితోఁబుట్టినవాని పేళ్లు, Husband's brother, जेठ देवर.

స్వస్రీయో భాగినేయ (స్స్యాత్)

స్వస్రీయః - భాగినేయః॥ పు॥ ౨-తోడఁ బుట్టినదానికొడుకు పేళ్లు, మేనల్లుఁడు, Sister's son, भानजा.

జామాతా (దుహితుః పతిః)॥ ౨౯-౨॥

జామాతా॥ పు॥ ఋ॥ ౧-దుహితుః పతిః= కూఁతుమగని పేరు, అల్లుఁడు, Son-in-law, दामाद.

పితామహః పితృపితా

పితామహః॥ పు॥ పితృపితా॥ ఋ॥ ౨- తండ్రి తండ్రి పేళ్లు, తాత, Paternal grand-father, दादा.

(తత్పితా) ప్రపితామహః।

ప్రపితామహః॥ పు॥ ౧ - తత్పితా = తాత తండ్రి, ముత్తాత, Paternal great grand-father, पर दादा.

(మాతు) ర్మాతామహా (ద్యేవం)

ఏవమ్=ఇట్లే, మాతామహః=తల్లితండ్రి Maternal grandfather, नाना. ప్రమాతామహః=తల్లి తాత, Maternal great grandfather, पर नाना అనఁబడుదురు ఇవి ॥పు॥

సపిణ్డా (స్తు) సనాభయః॥ ౨౯-౩॥

సపిణ్డాః - సనాభయః॥ పు॥ ౨-ఏడుతరములకు లోఁబడిన జ్ఞాతుల పేళ్లు, Kinsmen बन्धु.

సమానోదర్య సోదర్య సగర్భ్య సహజా (స్సమాః)

సమానోదర్యః - సోదర్యః - సగర్భ్యః - సహజః॥ పు॥ ౪ - ఒకతల్లికొడుకుల పేళ్లు, A brother of the whole blood, भाई.

సగోత్ర బాన్ధవ జ్ఞాతి బన్ధుస్వస్వజనా (స్సమాః)॥ ౨౯-౪॥

సగోత్రః-బాన్ధవః-జ్ఞాతిః-బన్ధుః-స్వ॥-స్వజనః॥ పు॥ ౬-ఒకగోత్రము గల జ్ఞాతుల పేళ్లు, A distant kinsmen, बन्धु.

జ్ఞాతేయం బన్ధుతా (తేషాం క్రమాద్భావసమూహయోః)।

జ్ఞాతేయమ్॥ న॥ ౧-బన్ధుతా॥ స్త్రీ॥ ౧ - ఈ రెండును, క్రమాత్=వరుసగా, తేషాంభావసమూహయోః=జ్ఞాతిభావమునకును (Relationship, बन्धुत्व), బంధుసమూహమున

	కను (Aggregate of kinsmen). జ్ఞాతిభావమనగా దాయాదత్వము.
ధవః ప్రియః పతిర్భర్తా	ధవః–ప్రియః–పతిః–భర్తా॥ ఋ॥ పు॥ మగని పేళ్లు, Husband, पति.
జార స్తూపపతి(స్సమౌ)॥ ౭౯౫॥	జారః–ఉపపతిః॥ పు॥ ౨–అంకుమగని పేళ్లు, Paramour, उपपति.
(అమృతే జారజః) కుణ్డో	కుణ్డః॥ పు॥ ౧–అమృతే=మగఁడు జీవించి యుండఁగా, జారజః=అంకుమగనికిఁ బుట్టిన కొడుకుపేరు, An adulterine, जारज.
(మృతేభర్తరి) గోలకః	గోలకః॥ పు॥ ౧ – భర్తరిమృతే=మగఁడు చనిపోయిన వెనుక అంకుమగనికిఁ బుట్టిన కొడుకుపేరు, A widow's bastard.
భ్రాత్రీయో భ్రాతృజో	భ్రాత్రీయః (పా) భ్రాతృవ్యః–భ్రాతృజః॥ పు॥ ౨ – తోడఁబుట్టినవాని కొడుకుపేళ్లు, A brother's son, भतीजा.
(భ్రాతృ భగిన్యౌ) భ్రాతరౌ (పుభౌ)॥ ౭౯౬॥	భ్రాతరౌ॥ ఋ, పు, ద్వి॥ ౧–భ్రాతృభగిన్యౌ ఉభౌ=తోడఁబుట్టిన యన్న చెల్లెండ్రకుఁగాని, తమ్ముఁడు అక్కలకుఁగాని పేరు. Brother and sister, भाई-बहन.
మాతాపితరౌ పితరౌ మాతరపితరౌ ప్రసూజనయితారౌ।	మాతాపితరౌ॥ ఋ॥ పితరౌ॥ ఋ॥ మాతరపితరౌ॥ అ॥ (ప) ఋ॥ ప్రసూజనయితారౌ॥ ఋ, పు, ద్వి॥ ౪–తల్లిదండ్రులపేళ్లు, Father and mother, माता पिता.
శ్వశ్రూశ్వశురౌ శ్వశురౌ	శ్వశ్రూశ్వశురౌ–శ్వశురౌ॥ పు, ద్వి॥ ౨–అత్తమామలకు పేళ్లు, Husband's or wife's father and mother, सास ससुर.

పుత్రౌ (పుత్రశ్చ దుహితాచ)॥ ౨౯౭॥	పుత్రౌ॥ పు, ద్వి॥ ౧–పుత్రశ్చ దుహితా చ= కొడుకునకును కూఁతునకును పేళ్లు, Son and daughter, पुत्र-पुत्री.
దమ్పతీ జమ్పతీజాయాపతీ భార్యాపతీ (చతౌ)।	దమ్పతీ – జమ్పతీ–జాయాపతీ–భార్యాపతీ॥ పు, ద్వి॥ ౪ – ఆలుమగల పేళ్లు, Husband and wife, पति पत्नी.
గర్భాశయో జరాయుః (పుం) స్యుల్బంచ కలలో (౽స్త్రియా మ్॥ ౨౯౮॥	గర్భాశయః–జరాయుః॥ ఉ, (పా) స్, పు॥ ౨–గర్భమును చుట్టుకొనియున్న మావిపేళ్లు, Womb, गर्भ. ఉల్బమ్॥ న॥ కలలః॥ పు॥ ౨–శుక్లశోణితములు గూడినపిండము, Embryo, पिंड. ౪–మావిపేళ్లని కొందఱు.
సూతిమాసో వైజననో	సూతిమాసః–వైజననః॥ పు॥ ౨ – బిడ్డను గను నెలపేళ్లు, The last month of gestation.
గర్భో భ్రూణ (ఇమౌ సమౌ)।	గర్భః – భ్రూణః। పు॥ ౨ – గర్భముపేళ్లు, Fetus, गर्भ.
తృతీయాప్రకృతి శ్శణ్డః క్లీబఃపణ్డో నపుంసకమ్॥ ౨౯౯॥	తృతీయాప్రకృతిః॥ స్త్రీ॥ శణ్డః (పా) షణ్ఢః॥ పు॥ క్లీబః – పణ్డః॥ పు॥ నపుంసకమ్॥ న॥ ౫ – నపుంసకుని పేళ్లు, A eunuch, हिजड़ा.
శిశుత్వం శైశవం బాల్యం	శిశుత్వమ్–శైశవమ్–బాల్యమ్॥ న॥ 3–పదియాఱేండ్లకు లోపలివయస్సు పేళ్లు, Childhood, बचपन.
తారుణ్యం యౌవనం (సమే)।	తారుణ్యమ్ – యౌవనమ్॥ న॥ ౨–మంచి వయస్సు పేళ్లు, Youth or manhood, जवानी.
(స్యాత్) స్థావిరం (తు) వృద్ధత్వం (వృద్ధ	స్థావిరమ్–వృద్ధత్వమ్–వార్ధకమ్ (పా) వార్ధక్యమ్॥ న॥ 3 – వేఁబదియేండ్లకుమీఁది ముది

సఙ్ఘేఽపి) వార్ధకమ్॥ 300॥	వయస్సుపేళ్లు, Old age, बढ़ापा. వార్ధకమ్॥ ౧-వృద్ధసఙ్ఘేఽపి=వృద్ధుల సమూహమునకును పేరు, Assemblage of old men, वृद्धों का संघ.
పలితం (జరసా శౌక్ల్యం కేశాదౌ)	పలితమ్॥ న॥ ౧ - కేశాదౌ = వెండ్రుకలు మొదలయినవానియందలి, జరసా = ముదిమి చేత, శౌక్ల్యమ్=తెల్లఁదనముపేరు, Greyness of hair, पकना.
విస్రసా జరా।	విస్రసా-జరా॥ స్త్రీ॥ ౨-మిక్కిలిముదిమిపేళ్లు, Decrepitude, जरा.
	ముందుఁ జెప్పఁగల ఉత్తానశయాదిశబ్దములకు "త్రిషుజరావరాః" అనుచో లింగము వ్రాయఁబడును.
(స్యా) దుత్తానశయా డిమ్భా స్తనపా (చ) స్తనంధయీ॥ 301॥	ఉత్తానశయా-డిమ్భా-స్తనపా॥ ఆ॥ స్తనంధయీ॥ ౪ - చన్నుగుడుచు చిన్నపాపపేళ్లు, An infant, बच्चा.
బాల (స్తుస్యా) న్మాణవకో	బాలః - మాణవకః॥ ౨-పదియాఱేండ్లకు లోఁబడిన వయస్సుగలవానిపేళ్లు, A child, बालक.
వయస్థస్తరుణో యువా।	వయస్థః-తరుణః-యువా॥ న్॥ 3-ప్రాయపువానిపేళ్లు, A young man, युवक.
ప్రవయాః స్థవిరో వృద్ధో జీనో జీర్ణో జర న్నపి॥ 302॥	ప్రవయాః॥ స్॥ స్థవిరః-వృద్ధః-జీనః-జీర్ణః-జరన్॥ త్॥ ౬-ముదిసినవానిపేళ్లు, An old man, वृद्ध.
వర్షీయాన్ దశమీ జ్యాయాన్	వర్షీయాన్॥ స్॥ దశమీ॥ న్॥ జ్యాయాన్॥ స్॥ 3 - మిక్కిలి ముదిసినవానిపేళ్లు, One very aged, अति वृद्ध.

పూర్వజ స్త్వగ్రి యోఽగ్రజః।	పూర్వజః-అగ్రియః(పా)అగ్రిమః-అగ్రజః-౩-అన్నపేళ్లు, Elder brother, first born, बड़ा भाई. అగ్ర్యః, అగ్రీయః అనియు రూపములు.
జఘన్యజే (న్యుః) కనిష్ఠ యవీ యో ఽ వరజా ఽనుజాః॥ ౩౦౩॥	జఘన్యజః - కనిష్ఠః-యవీయాన్॥ స్॥ అవరజః-అనుజః॥ ౫ - తమ్ముని పేళ్లు, Younger brother, छोटा भाई. కనీయాన్ - కన్యసః - యవిష్ఠః అనియు రూపములు.
అమాంసో దుర్బల శ్ఛాతో	అమాంసః-దుర్బలః-ఛాతః (పా) శాతః॥ ౩-బక్కవాని పేళ్లు, చిక్కినవాఁడు, Feeble; thin, दुर्बल.
బలవాన్ మాంస లోఽంసలః।	బలవాన్॥ త్॥ మాంసలః-అంసలః॥ ౩ - బలిసినవాని పేళ్లు, Strong; lusty, मज़बूत.
తున్దిల స్తున్దిభ స్తు న్ది బృహత్కుక్షిః పి చణ్డిలః॥ ౩౦౪॥	తున్దిలః-తున్దిభః (పా) తున్దికః-తున్దీ॥ న్॥ బృహత్కుక్షిః-పిచణ్డిలః (పా) పిచిణ్డిలః॥ ౫-పెద్దకడుపుగలవాని పేళ్లు, Corpulent; pot-bellied, तोंद वाला.
అవటీటోఽవనాట శ్చా వభ్రటో నతనా సికే।	అవటీటః-అవనాటః-అవభ్రటః-నతనాసికః॥ ౪ - చప్పిడిముక్కు గలవాని పేళ్లు, Flat-nosed, चपटी नाक वाला.
కేశవః కేశికః కేశీ	కేశవః-కేశికః-కేశీ॥ న్॥ ౩-మంచివెండ్రుకలు గలవాని పేళ్లు, Having much or fine hair.
వలినో వలిభ (స్స మౌ)॥ ౩౦౫॥	వలినః-వలిభః॥ ౨-ముదిమిచేత ముడుతలు పడినచర్మముగలవాని పేళ్లు, Flaccid.

వికలాఙ్గస్తు పోగణ్డః	వికలాఙ్గః - పోగణ్డః (పా) అపోగణ్డః॥ అంగహీనుని పేళ్లు, Deformed, अपाहिज
ఖర్వోహ్రస్వశ్చ వామనః।	ఖర్వః-హ్రస్వః - వామనః॥ 3 - పొట్టి పేళ్లు, A dwarf, बौना.
ఖరణా (స్స్యా) త్ఖరణాసో	ఖరణాః॥ స్॥ ఖరణసః॥ ౨ - వాఁడిముక్కు గలవాని పేళ్లు, Sharp-nosed.
విగ్రో వికతనాసికః॥ 30౬॥	విగ్రః (పా) విఖ్యః - వికతనాసికః॥ ముక్కు పోయినవాని పేళ్లు, Noseless, कटा.
ఖురణా (స్స్యా) త్ఖురణసః	ఖురణాః॥ స్॥ ఖురణసః॥ ౨ - బుజ్జముక్కు గలవాని పేళ్లు, Potato-nosed, चपटी ना
ప్రజ్ఞుః ప్రగతజానుకః।	ప్రజ్ఞుః (పా) ప్రజ్ఞః - ప్రగతజానుకః॥ ఒకటి కొకటి యెడముగల మోఁకాళ్లు గలవాని పేళ్లు, Bandy-legged.
ఊర్ధ్వజ్ఞురూర్ధ్వజానుః (స్యాత్)	ఊర్ధ్వజ్ఞుః (పా) ఊర్ధ్వజ్ఞః-ఊర్ధ్వజానుః ౨-పొడుగు మోకాళ్లుగలవాని పేళ్లు, Long-shanked.
సంజ్ఞు స్సంహతజానుకః॥ 30౭॥	సంజ్ఞుః (పా) సంజ్ఞః - సంహతజానుకః ౨ - ముట్టిమోఁకాళ్లుగలవాని పేళ్లు, Knock-kneed.
స్యా దేడే బధిరః	ఏడః-బధిరః॥ ౨-చెవిటివాని పేళ్లు, D... बहरा.
కుబ్జే గడులః	కుబ్జః-గడులః॥ ౨ - ఱొమ్మునఁగాని వీఁపునఁగాని కణితిగల పొట్టివాని పేళ్లు, Hu...

కుకరే కూణిః — కుకరః - కుణిః (పా) కూణిః॥ ౨ - ఈచంబోయిన చేతులుగలవాని పేళ్లు, Having a withered arm, कुकर.

పృశ్నిరల్పతనౌ — పృశ్నిః - అల్పతనుః॥ ౨ - అల్పదేహము గలవాని పేళ్లు, కుఱుమట్టపు అలిపిరివాఁడు, Small, short or thin, पृश्नि.

శ్రోణః పఙ్గౌ — శ్రోణః-పఙ్గుః॥ ౨ - పిచ్చుకుంటువాని పేళ్లు, A cripple, लंगडा.

ముణ్డస్తుముణ్డితే॥ ౩౦౮॥ — ముణ్డః - ముణ్డితః॥ ౨ - బోడివాని పేళ్లు, Bald close-shaved मुंडित आदमी.

వలిరః కేకరే — వలిరః-కేకరః॥ ౨-మెల్లకంటివాని పేళ్లు, Squint-eyed, कंजा.

ఖోడే ఖఞ్జే — ఖోడః-ఖఞ్జః॥ ౨ - కాలుకుంటివాని పేళ్లు, Lame, लंगडा.

(స్త్రీష్వజరావరాః)। — జరావరాః-త్రిషు = జరాశబ్దమునకు వెనుకఁ జెప్పిన శబ్దములన్నియు ఖఞ్జశబ్దమువఱకు॥ త్రి॥

జటులః కాలకః పిప్లు స్తిలక స్తిలకాలకః॥ ౩౦౯॥ — జటులః (పా) జతులః-కాలకః-పిప్లుః - తిలకః-తిలకాలకః॥ పు॥ ౫-తిలకాకారములయిన నల్లమచ్చల పేళ్లు, పుట్టుమచ్చలు, A freckle or mole, तिल, मसा.

అనామయం(స్యా) దారోగ్యం — అనామయమ్-ఆరోగ్యమ్॥ న॥ ౨-రోగము లేకయుండుట పేళ్లు, Health, आरोग्य.

చికిత్సా (రుక్ప్ర)తి క్రియా)। — చికిత్సా-రుక్ప్రతిక్రియా॥ స్త్రీ॥ ౨-రోగమునకుఁ బ్రతిక్రియ చేయుట పేళ్లు, Medical treatment, इलाज.

భేషజౌషధభైష
జ్యా న్యగదో జాయు
(రిత్యపి)। ౩౧౦॥

భేషజమ్-ఔషధమ్-భైషజ్యమ్॥న॥అగదః-జాయుః॥ పు॥ ౫-మందు పేళ్లు, Medicament, औषधम्.

(స్త్రీ) రుగ్రుజా చో
పతాప రోగ వ్యాధి
గదాఽఽమయాః।

రుక్॥ జ్॥ రుజా॥ స్త్రీ॥ ఉపతాపః-రోగః-వ్యాధిః-గదః-ఆమయః॥ పు॥ ౭-రోగము పేళ్లు, A disease, व्याधि.

(పుమాన్) యక్ష్మా
క్షయశ్శోషః

యక్ష్మా॥న్॥ క్షయః-శోషః॥ పు॥ ౩-క్షయ రోగము పేళ్లు, Pulmonary consumption, राजयक्ष्मा.

ప్రతిశ్యాయస్తు పీన
సః॥ ౩౧౧॥

ప్రతిశ్యాయః - పీనసః॥ పు॥ ౨ - పీనసపడిసెము పేళ్లు, Catarrh, जुकाम.

(స్త్రీ) క్షుత్క్షుతం
క్షవః (పుంసి)

క్షుత్॥ధ్,స్త్రీ॥ క్షుతమ్॥ న॥ క్షవః॥ పు॥ ౩-తుమ్ము పేళ్లు, Sneezing, छींक.

కాసస్తు క్షవథుః
(పుమాన్)।

కాసః(పా) కాశః-క్షవథుః॥పు॥ ౨-దగ్గు పేళ్లు, Cough, खाँसी.

శోఫస్తు శ్వయథు
శ్శోథః

శోఫః-శ్వయథుః-శోథః (పా) శోషః॥ పు॥ ౩-వాపు పేళ్లు, Intumescence, सूझन.

పాదస్ఫోటో విపాది
కా॥ ౩౧౨॥

పాదస్ఫోటః॥ పు॥ విపాదికా॥ స్త్రీ॥ ౨-కాళ్లు పగులు కుష్ఠభేదము పేళ్లు, Kibe, बिवाई.

కిలాసం సిధ్మ

కిలాసమ్ - సిధ్మ॥ న్॥ (పా) సిధ్మమ్॥ న॥ ౨-సిబ్బెము పేళ్లు, Blotch, ददोरा. సిధ్మమ్ అనుచో కిలాససిధ్మే యని పాఠము.

కచ్ఛ్వాం (తు) పా
మపామే విచర్చికా।

కచ్ఛూః-పామా॥ న్॥ పామా॥ ఆ॥ విచర్చికా॥ స్త్రీ॥ ౪-గజ్జి పేళ్లు, Scab, पपड़ी.

కణ్డూః ఖర్జూశ్చ క

కణ్డూః-ఖర్జూః-కణ్డూయా॥స్త్రీ॥ ౩-తీఁట పేళ్లు,

విస్ఫోటః పిటక (స్త్రీషు)॥ ౩౦౩॥	విస్ఫోటః॥ పు॥ పిటకః॥ త్రి॥ ౨-పొక్కుల పేళ్లు, బొబ్బలు, Boil, फोड़ा.
వ్రణో (ఽస్త్రియా) మీర్మమరుః (క్లీబే)	వ్రణః॥ పు॥ ఈర్మమ్-అరుః॥ స, న॥ ౩-పుంటి పేళ్లు, Sore or wound, घाव.
నాడీవ్రణః (పుమాన్)।	నాడీవ్రణః॥ పు॥ ౧-సెలవేసిన పుంటి పేరు, Ulcer, फोड़ा.
కోఠో మణ్డలకం	కోఠః॥ పు॥ మణ్డలకమ్॥ న॥ ౨-మండలాకారమయిన కుష్ఠుపేళ్లు, ఎఱ్ఱపులుము, Leprosy with round spots, कोढ़.।
కుష్ఠశ్విత్రే	కుష్ఠమ్-శ్విత్రమ్॥ న॥ ౨-తెల్లకుష్ఠుపేళ్లు, తెల్లపులుము, Leprosy, कुष्ठ.
దుర్నామకాఽర్శసీ॥ ౩౦౪॥	దుర్నామకమ్-అర్శః॥ స, న॥ ౨-మూలవ్యాధిపేళ్లు, Hemorrhoids, बवासीर.
ఆనాహ (స్తు) విబన్ధ (స్స్యాత్)	ఆనాహః-విబన్ధః (పా) నిబన్ధః॥ పు॥ ౨-ఇరువాయిగట్టురోగము పేళ్లు, మలమూత్రములు గట్టుట, Epistasis.
గ్రహణీరుక్ప్రవాహికా।	గ్రహణీరుక్॥ జ॥ ప్రవాహికా॥ స్త్రీ॥ ౨-గ్రహణిపేళ్లు, Diarrhoea, संग्रहणी.
ప్రచ్ఛర్దికా వమి (శ్చ స్త్రీ పుమాంస్తు) వమథు (స్సమాః)॥ ౩౦౫॥	ప్రచ్ఛర్దికా-వమిః (పా) వమీ॥ స్త్రీ॥ వమథుః॥ పు॥ ౩-వాంతి పేళ్లు, కక్కువ్యాధి, Vomitting, वमन.
(వ్యాధిభేదా) విద్రధిః (స్త్రీ) జ్వర మేహ భగన్దరాః।	విద్రధిః॥ స్త్రీ॥ కడుపులోఁ బుట్టు బల్లగడ్డ, An internal abscess. జ్వరః॥ పు॥ జ్వరము, Fever, ज्वर. మేహః॥ పు॥ ప్రమేహము, Gonorrhoea, प्रमेह. భగన్దరః॥ పు॥ చూడ

రాని తావునఁ బుట్టు భగందర మను వ్రణము, Fistula in ano, भगंधर. ఈ ౪ ను వ్యాధి భేదములు.

అశ్మరీ మూత్రకృచ్ఛ్రం (స్యాత్)

అశ్మరీ॥ సీ॥ Stone, अश्मरी. మూత్రకృచ్ఛ్రమ్॥ న॥ Strangury, मूत्रकृच्छ्र. ౨-మూత్రకృచ్ఛ్రము పేళ్లు. నీరు విడువఁగూడని తెవులు.

(పూర్వే శుక్రావధే స్త్రిషు) ౩౧౬॥

ఇది మొదలుకొని శుక్రావధేః = శుక్రం తేజో రేతసీచ, అను శుక్ర శబ్దమువఱకు, పూర్వే = ముందుఁ జెప్పఁగల శబ్దము లన్నియు॥ త్రి॥

రోగహార్యగదఙ్కారో భిషగ్వైద్యచికిత్సకే।

రోగహారీ॥ న్॥ అగదఙ్కారః-భిషక్॥ జ్॥ వైద్యః-చికిత్సకః॥ ౬-వైద్యుని పేళ్లు, Physician, वैद्य.

వార్తో నిరామయః కల్య ఉల్లాఘో (నిర్గతో గదాత్)॥ ౩౧౭॥

వార్తః-నిరామయః-కల్యః॥ 3 - రోగము లేనివాఁడు, Healthy, तन्दुरुस्त. ఉల్లాఘః॥ ౧-గదాత్ నిర్గతః = రోగముఁ దీఱినవాని పేళ్లు, Recovered from sickness.

గ్లాన గ్లాస్నూ ఆమయావీ వికృతో వ్యాధితో ఽపటుః। ఆతురో ఽభ్యమితో ఽభ్యాన్తః

గ్లానః - గ్లాస్నుః॥ ౨ - చిక్కినవాని పేళ్లు, Emaciated or weak; कमजोर. ఆమయావీ॥ న్॥ వికృతః-వ్యాధితః-అపటుః-ఆతురః-అభ్యమితః-అభ్యాన్తః॥ పు॥ ౭- తెవులుగలవాని పేళ్లు, Diseased, व्याधिग्रस्त, बीमार.

(సమౌ) పామనకచ్ఛురౌ॥ ౩౧౮॥

పామనః-కచ్ఛురః॥ ౨-గజ్జిగలవాని పేళ్లు, Scabby, खुजली का रोगी.

దద్రుణో దద్రురోగీ (స్యాత్)

దద్రుణః-దద్రురోగీ॥ న్॥ ౨ - దద్రువను కుష్ఠభేదముగలవాని పేళ్లు, Afflicted with herpes, कोढी.

అర్శోరోగయుతో౽ర్శసః।	అర్శోరోగయుతః - అర్శసః॥ ౨ - మూలరోగముగలవానిపేళ్లు, With hemorrhoids, बवासीर का रोगी.
వాతకీ వాతరోగీ (స్యాత్)	వాతకీ॥న్॥ వాతరోగీ॥న్॥ ౨-వాతరోగముగలవానిపేళ్లు, With gout or rheumatism.
సాతిసారో౽తిసారకీ॥ ౩౧౯॥	సాతిసారః - అతిసారకీ॥ న్॥ ౨ - అతిసారరోగముగలవానిపేళ్లు, With dysentery, अतिसार का रोगी.
(స్యుః) క్లిన్నాక్షే చుల్ల చిల్ల పిల్లాః (క్లిన్నే౽క్ష్ణి చాప్యమీ)।	క్లిన్నాక్షః-చుల్లః-చిల్లః-పిల్లః॥ ౪-తడిసినకన్నులుగలవానిపేళ్లు, Blear-eyed, चिमधा. అమీ = ఈ ౪ శబ్దములు, క్లిన్నే అక్ష్ణి = తడిసినకంటియందును వర్తించును, Diseased eye.
ఉన్మత్త ఉన్మాదవతి	ఉన్మత్తః - ఉన్మాదవాన్॥ త్॥ ౨ - వెఱ్ఱియెత్తినవానిపేళ్లు, Insane, पाग.
శ్లేష్మలః శ్లేష్మణః కఫీ॥ ౩౨౦॥	శ్లేష్మలః-శ్లేష్మణః - కఫీ॥ న్॥ ౩ - శ్లేష్మవ్యాధిగలవానిపేళ్లు, తెమడ తెవులు, Phlegmatic, कफ रोगी.
న్యుబ్జో (భుగ్నే రుజా)	న్యుబ్జః॥ ౧-రుజా = రోగముచేత, భుగ్నే = వక్రమయినవానిపేరు, Gibbous from disease, रोगपीड़ित.
వృద్ధనాభౌ తుణ్డిల తుణ్డిభౌ।	వృద్ధనాభిః-తుణ్డిలః-తుణ్డిభః॥ ౩ - పొడవైన బొడ్డుగలవానిపేళ్లు, Having an elevated navel, तुण्डिभ.
కిలాసీ సిధ్మలో	కిలాసీ॥ న్॥ సిధ్మలః॥ ౨-సిబ్బెముగలవానిపేళ్లు, Having blotches, किलासी.

అన్ధోఽదృక్	అన్ధః - అదృక్ ॥ శ్ ॥ ౨ - గ్రుడ్డివానిపేళ్లు, Blind
మూర్ఛాలే మూర్త మూర్ఛితౌ॥ ౩౨౧॥	మూర్ఛాలః - మూర్తః - మూర్ఛితః॥ ౩ - మూర్ఛరోగము గలవాని పేళ్లు, Fainting, मूर्छा.
శుక్రం తేజోరేత సీచ బీజవీర్యేన్ద్రియాణిచ।	శుక్రమ్ (పా) శుక్లమ్-తేజః॥ స్॥ రేతః॥ స్॥ బీజమ్-వీర్యమ్-ఇన్ద్రియమ్॥న॥ ౬-రేతస్సు పేళ్లు, Seed, इन्द्रिय.
మాయుః పిత్తం	మాయుః॥ పు॥ పిత్తమ్॥ న॥ ౨-పైత్యము పేళ్లు, Bile, पित्तरस.
కఫః శ్లేష్మా	కఫః-శ్లేష్మా॥ ౧॥ పు॥ ౨-కఫము పేళ్లు, Phlegm, कफ.
(స్త్రియాంతు) త్వగసృగ్వరా॥ ౩౨౨॥	త్వక్॥ చ్॥ అసృగ్వరా (పా) అసృగ్ధరా॥ స్త్రీ॥ ౨-చర్మము పేళ్లు, The skin, चमड़ा.
పిశితం తరసం మాంసం పలలం క్రవ్యమామిషమ్।	పిశితమ్ - తరసమ్ - మాంసమ్-పలలమ్ - క్రవ్యమ్-ఆమిషమ్॥ న॥ ౬-మాంసము పేళ్లు, Flesh, माँस. మాంసామిషశబ్దములు ౨ న॥ పు॥ అని కొందఱు.
ఉత్తప్తంశుష్కమాంసం (స్యాత్త) ద్వల్లూరం (త్రిలిఙ్గకమ్)॥ ౩౨౩॥	ఉత్తప్తమ్ - శుష్కమాంసమ్॥ న॥ వల్లూరమ్॥ త్రి॥ ౩ - ఎండినమాంసము పేళ్లు, Dry flesh, सूखामाँस.
రుధిరేఽసృగ్లోహితాస్రరక్తక్షతజశోణితమ్।	రుధిరమ్-అసృక్॥జ్॥లోహితమ్-అస్రమ్-రక్తమ్-క్షతజమ్-శోణితమ్॥న॥ ౭-నెత్తురు పేళ్లు, Blood, रक्त.
వృక్కాగ్రమాంసం	వృక్కా (పా) బుక్కా॥ స్త్రీ॥ అగ్రమాం

సమ్॥ న॥ ౨ - శ్రోతమునందు పృక్కమని ప్రసిద్ధమైన మంచిమాంసము పేళ్లు, The therax.

హృదయం హృన్

హృదయమ్ - హృత్॥ ద్, న॥ ౨-గుండెకాయ పేళ్లు, హృదయకమలము, The heart, हृदय. వృక్కాదులు ర ను గుండెకాయ పేళ్లని కొందఱందురు.

మేదస్తు వపా వసా॥ ౩౨౮॥

మేదః॥ స్, న॥ ౧ - హృదయమున నస్థుల యందుండెడు మెదడు పేరు, The marrow of bones, मज्जा. వపా॥ సీ॥ ౧ - బొడ్డుక్రింద కోకవలెనుండు పొరమాంసము, The skin of the intestines. వసా॥ సీ॥ ౧ - అన్ని మాంసములలో మేలైన క్రొవ్వు, The serum of flesh, वसा. ఈ ౩ ను పర్యాయములని కొందఱందురు.

పశ్చాద్గ్రీవాసిరా మన్యా

మన్యా॥ సీ॥ ౧-పశ్చాద్గ్రీవాసిరా=పెడతల నుండు బోలునరము పేరు, Muscle at the nape of the neck.

నాడీతుధమని స్సిరా।

నాడీ-ధమనిః (పా) ధమనీ-సిరా (పా) శిరా॥ సీ॥ ౩-సామాన్యముగా బోలునరముల పేళ్లు, A nerve, नस.

తిలకం క్లోమ

తిలకమ్ - క్లోమ॥ న్॥ (పా) క్లోమమ్॥ న॥ ౨-కడుపులో నొకప్రక్క. నెఱ్ఱనై యుండు మాంసవిశేషము పేళ్లు, నీరుతిత్తియని కొందఱు, The bladder, मूत्राशय.

మస్తిష్కం గోర్దం

మస్తిష్కమ్-గోర్దమ్॥ న॥ ౨-మెదడు పేళ్లు, The brain, दिमाग.

కిట్టం మలో (ఽస్త్రియామ్)॥ ౩౨౫॥	కిట్టమ్॥ న॥ మలః॥ పు॥ ౨-క్రొవ్వు, రేతస్సు, నెత్తురు, మెదడు, మూత్రము, విష్ఠ, గులిమి, చీమిడి, తెమడ, కన్నీరు, కంటిపుసి, చెమట అను పండ్రెండు మలములపేళ్లు, An excretion, मल.
అన్త్రం పురీతత్	అన్త్రమ్ (పా) ఆన్త్రమ్ - పురీతత్॥ న॥ ౨-పేగులపేళ్లు, పురీతచ్ఛబ్దము పుంలింగమును, Entrails, आँतड़ी.
గుల్మస్తు ప్లీహా (పుంస్యథ)	గుల్మః-ప్లీహా॥ న్, పు॥ ౨-కడుపున నెడమదిక్కున పచ్చనైయుండు మాంసవిశేషము పేళ్లు, Spleen. पिलही.
వస్నసా। స్నాయుః (స్త్రియాం)	వస్నసా (పా) స్నసా - స్నాయుః॥ స్త్రీ॥ ౨-సన్నపునరములపేళ్లు, A tendon or muscle, स्नायु.
కాలఖణ్డ యకృతీ (తుసమే ఇమే)॥౩౨౬॥	కాలఖణ్డమ్-యకృత్॥న॥ ౨-కడుపున కుడిప్రక్కనున్న నల్లని మాంసవిశేషము పేళ్లు, The liver.
సృణికాస్యన్దినీ లాలా	సృణికా (పా) సణీకా-స్యన్దినీ-లాలా॥ స్త్రీ॥ ౩-నోటిజొల్లుపేళ్లు, Saliva, लार.
దూషికా (నేత్రయో ర్మలమ్)।	దూషికా (పా)దూషీకా॥స్త్రీ॥ ౧-నేత్రయోః మలమ్=కంటిపుసిపేరు, The rheum of the eyes, दूषिका.
[నాసామలం తు సింఘాణం	సింఘాణమ్॥ న॥ ౧ - చీమిడిపేరు, The mucus of the nose, जुकाम.
పింజూషం కర్ణయో ర్మలమ్]	పింజూషమ్॥ న॥ ౧ - గులిమిపేరు, Ear-wax, कर्णमल.
మూత్రం ప్రస్రావ	మూత్రమ్॥ న॥ ప్రస్రావః॥ పు॥ ౨-మూత్రముపేళ్లు, Urine, मूत्र.

ఉచ్చారావస్కరౌ శమలం శకృత్ ॥3౨౭॥ పురీషం గూథవర్చస్క- (మస్త్రీ) విష్ఠావిషౌ (స్త్రియౌ)।

ఉచ్చారః - అవస్కరః॥ పు॥ శమలమ్ - శకృత్-పురీషమ్-గూథమ్॥ ప్న॥ వర్చస్కమ్॥ ప్న॥ విష్ఠా-విట్॥ ష్॥ (షా) విట్॥ శ్॥ స్త్రీ॥ ౯-అమేధ్యము పేళ్లు, Faeces, पुरीष.

(స్యాత్) కర్పరః కపాలో (౽స్త్రీ)

కర్పరః॥ పు॥ కపాలః॥ ప్న॥ ౨-తలయెముక తునుక పేళ్లు, The skull-bone, कपाल की हड्डी.

కీకసం కుల్యమస్థి చ॥ 3౨౮॥

కీకసమ్-కుల్యమ్-అస్థి॥ న॥ 3-ఎముక పేళ్లు, Bone, हड्डी.

(స్యాచ్ఛరీరాస్థ్ని) కఙ్కాలః

కఙ్కాలః॥ పు॥ ౧-(చర్మమాంసరహితమై ఒకటితో నొకటి కూడుకొనియున్న) శరీరాస్థ్ని=ఒడలి యెముకల సమూహాము పేరు, The skeleton, कंकाल.

(పృష్ఠాస్థ్ని తు) కశేరుకా।

కశేరుకా॥స్త్రీ॥౧-పృష్ఠాస్థ్ని=వెన్నెముక పేరు, The back-bone, रीढ.

(శిరోఽస్థ్ని తు) కరోటిః (స్త్రీ)

కరోటిః॥ స్త్రీ॥ ౧-శిరోఽస్థ్ని=తలపుఱ్ఱె పేరు, The skull; cranium, कपाल, खोपड़ी.

(పార్శ్వాస్థని తు) పర్శుకా॥ 3౨౯॥

పర్శుకా॥స్త్రీ॥౧-పార్శ్వాస్థని=ప్రక్క యెముక పేరు, A rib, पसली की हड्डी.

అఙ్గం ప్రతీకోఽవయవోఽపఘనోఽ

అఙ్గమ్॥ న॥ ప్రతీకః-అవయవః-అపఘనః॥ పు॥ ౪ - కరచరణాద్యవయవముల పేరు, A limb, अंग.

అథ కలేబరమ్। గాత్రం వపుస్సంహననం శరీరం వర్ష్మ విగ్రహః॥ 330॥ కాయో దేహః (క్లీబ పుంసోః స్త్రి

కలేబరమ్ - గాత్రమ్-వపుః॥ స్॥ సంహననమ్-శరీరమ్-వర్ష్మ॥న్॥న॥ విగ్రహః-కాయః॥ పు॥ దేహః॥ ప్న॥ మూర్తిః-తనుః-తనూః॥ స్త్రీ॥ ౧౨-ఒడలి పేళ్లు, తనుశబ్దము సాంతనపుంసకమును గలదు, The body, शरीर.

యాం) మూర్తిస్తను స్తనూః।	
పాదాగ్రం ప్రపదం	పాదాగ్రమ్ - ప్రపదమ్॥ న॥ ౨ - పాదముయొక్క కొనపేళ్లు, మీఁగాళ్లు, Point of the foot, पदाग्र.
పాదః పదఙ్ఘ్రిశ్చరణో (౽స్త్రియామ్)॥ 3 ३ ೧॥	పాదః-పత్॥ ద్॥ అఙ్ఘ్రిః॥ పు॥ చరణః॥ ప్న॥ ౪-పాదముపేళ్లు, A foot, पैर.
(తద్గ్రన్థీ) ఘుటికే గుల్ఫౌ	ఘుటికా॥ సీ॥ గుల్ఫః॥ పు॥ ౨ - పాదముయొక్క పార్శ్వములయందుండు బుడిపిపేళ్లు, చీలమండ, The ankles, गट्टा.
(పుమా) న్పార్ష్ణి (స్తయోరధః)।	పార్ష్ణిః॥పు॥(పా) పార్ష్ణి॥ సీ॥ ౧-తయోరధః= ఆ చీలమండక్రింది ప్రదేశము పేరు, మడమ, A heel, एडी.
జఙ్ఘాతు ప్రసృతా	జఙ్ఘా - ప్రసృతా॥ సీ॥ ౨ - పిక్క పేళ్లు, The shank, पिंडली.
జానూరుపర్వాష్ఠీవ (ద స్త్రియామ్)॥33 ౨॥	జాను॥ న॥ (పా) జానుః॥ పు॥ ఊరుపర్వ॥ న్, న॥ అష్ఠీవత్॥ ప్న॥ 3 - మోఁకాలిపేళ్లు, A knee, घुटना.
సక్థి (క్లీబేపుమా) నూరు	సక్థి॥ న॥ ఊరుః॥ పు॥ ౨ - తొడపేళ్లు, A thigh, जांघ.
(స్తత్సన్ధిః పుంసి)వఙ్క్షణః।	వఙ్క్షణః॥ పు॥ ౧-తత్సన్ధిః=ఆ తొడలకును పిఱుఁదులకును సంధిపేరు, గజ్జలనుట, The groin, जँघासा.
గుదం త్వపానం పాయు (ర్నా)	గుదమ్-అపానమ్॥ న॥ పాయుః॥ పు॥ 3 - గుదస్థానముపేళ్లు, The anus, गुदा.

వస్తి(ర్నాభేరధో ద్వయోః)॥ 333॥	వస్తిః॥ ప్స॥ ౧-నాభేరధః = బొడ్డుక్రింది పొత్తికడుపుపేరు, The abdomen, उदर.
కటో(నా) శ్రోణిఫలకం	కటః॥ పు॥ శ్రోణిఫలకమ్॥ న॥ ౨-మొలపేళ్లు, The hip, कटी.
కటిః శ్రోణిః కకుద్మతీ।	కటిః (పా) కటీ-శ్రోణిః (పా) శ్రోణీ-కకుద్మతీ॥ స్త్రీ॥ ౩ - పిఱుందులపేళ్లు, Loins, कमर. ఈ ౫ను మొలపేళ్లును.
(పశ్చా) న్నితమ్బః (స్త్రీకట్యామ్)	నితమ్బః॥ పు॥ ౧ - స్త్రీకట్యామ్ = స్త్రీల యొక్క మొలకు, పశ్చాత్ = వెనుకదిక్కున నున్న ప్రదేశమునకు పేరు, పిఱుందు, A woman's buttocks, नितंब.
(క్లీబేతు) జఘనం (పురః)॥ 334॥	జఘనమ్॥ న॥ ౧ - పురః = స్త్రీల మొల ముందర ప్రదేశముపేరు, మడికట్టు, Mons veneris, जघन.
(కూపకౌతు నితమ్బస్థౌ ద్వయహీనే) కుకున్దరే।	కుకున్దరమ్॥ న॥ ౧-నితమ్బస్థౌ = ఆఁడుదాని పిఱుఁదులమీఁదనుండు, కూపకౌ = గుంతల పేళ్లు, Cavities of the loins, कुकुन्दर.
(స్త్రియాం) స్ఫిచౌ కటిప్రోథా	స్ఫిక్॥ చ్, స్త్రీ॥ కటిప్రోథః॥ పు॥ ౨-పిఱుఁదులపైని యున్నత ప్రదేశముల పేళ్లు, The buttocks, कटि.
వుపస్థో (వక్ష్యమాణయోః)॥ 335॥	ఉపస్థః॥ పు॥ (పా)॥ న॥ వక్ష్యమాణయోః = ముందుఁ జెప్పఁగల యోనిశిశ్నముల పేరు, Organs of generation of either sex, उपस्थ.
భగో యోని (ర్ద్వయోః)	భగః॥ పు॥ యోనిః॥ ప్స॥ ౨-యోనిపేళ్లు, Vulva, भग.
శిశ్నో మేఢ్రో మే	శిశ్నః-మేఢ్రః॥ పు॥ (పా)॥ మేఢ్రమ్॥ న॥

హన శేఫసీ।	మేహనమ్ - శేఫః॥ స॥ (పా) శేఫమ్॥ న॥ ౮- శిశ్నము పేళ్లు, Penis, शिश्न.
ముష్కో-ఽణ్డకో శో వృషణః	ముష్కః - అణ్డకోశః (పా)అణ్డః కోశః - వృషణః॥ పు॥ 3 - వృషణముల పేళ్లు, The serotum and the testicles, अण्ड.
(పృష్ఠవంశాధరే) త్రికమ్॥ 3 ౩౬॥	త్రికమ్॥ న॥ ౧ - పృష్ఠవంశాధరే= వెన్నెముకకు దిగువనున్న ప్రదేశము పేరు, The end of the spine, रीढ का सिरा.
పిచణ్డ కుక్షీ జఠరో దరం తున్దం	పిచణ్డః (పా) పిచిణ్డః-కుక్షిః॥ పు॥ జఠరమ్॥ న్న॥ ఉదరమ్ - తున్దమ్॥ న॥ ౫-కడుపు పేళ్లు, The belly, पेट.
స్తనౌ కుచౌ।	స్తనః-కుచః॥ పు॥ ౨- చన్నుల పేళ్లు, The paps, स्तन.
చూచుకంతు కుచాగ్రం (స్యాత్)	చూచుకమ్॥ న్న॥ కుచాగ్రమ్॥ న॥ ౨- చను మొన పేళ్లు, A nipple, कुचाग्र.
(ననా) క్రోడం భుజాన్తరమ్॥ 33౭॥	క్రోడమ్॥న్న॥ భుజాన్తరమ్॥ న॥ ౨-చేతుల నడుము పేళ్లు, अंक कोला.
ఉరో వత్సంచ వక్షశ్చ	ఉరః॥ స॥ వత్సమ్-వక్షః॥ స, న॥ 3-ఱొమ్ము పేళ్లు, The bosom, छाती.
పృష్ఠం (తు చరమం తనోః)।	పృష్ఠమ్॥ న॥ ౧-తనోః=శరీరము యొక్క, చరమమ్ = వెనుకటి పార్శ్వము పేరు, The back, पीठ.
స్కన్ధో భుజశిరోఽంసో (ఽస్త్రీ)	స్కన్ధః॥ పు॥ భుజశిరః॥ స, న॥ అంసః॥ న్న॥ 3-మూఁపు పేళ్లు, The shoulder; Scapula, कंधा.

(సన్ధీతస్యైవ)జత్రుణీ॥ ౩౩౮॥	జత్రు॥ న॥ ౧-తస్యైవ = ఆ మూఁపుయొక్క, సన్ధి = సంధులపేరు, The collar bones, कण्ठकी हड्डी.
బాహుమూలే (ఉభౌ) కక్షౌ	బాహుమూలమ్॥ న॥ కక్షః॥ పు॥ ౨-చంకపేళ్లు, The arm pit, काँख.
పార్శ్వ (మస్త్రీ)త యోరధః)।	పార్శ్వమ్॥ ప్న॥ ౧-తయోరధః = ఆ చంకలకు దిగువనున్న ప్రదేశముపేరు, ప్రక్క, A side, पार्श्व
మధ్యమంచావలగ్నంచ మధ్యో (౽స్త్రీ)	మధ్యమమ్-అవలగ్నమ్-మధ్యః॥ ప్న॥ ౩-నడుముపేళ్లు, The waist, कमर.
(ద్వౌ పరౌ ద్వయోః)॥ ౩౩౯॥	పరౌద్వౌ = ముందుఁజెప్పఁబడు భుజబాహుశబ్దములు ౨-ను, ద్వయోః = పుం స్త్రీలింగములు.
భుజబాహూప్రవేష్టో దోః	భుజః-బాహుః-ప్రవేష్టః-దోః॥ స్,పు॥(పా) దోః॥ స్, న॥ ప్రదోషా॥ సీ॥ ౪ - చేయిపేళ్లు, The arm, हाथ.
(స్యా)త్కఫోణి (స్తు) కూర్పరః।	కఫోణిః॥ పు॥ (పా)॥ సీ॥ కూర్పరః (పా) కర్పరః॥ పు॥ ౨ - మోఁచేతి పేళ్లు, The elbow, कुहनी.
(అస్యోపరి) ప్రగణ్డ (స్స్యాత్)	ప్రగణ్డః॥ పు॥ ౧ - అస్యోపరి = చంకవఱకున్న మోఁచేతిమీఁదిచేతిపేరు, Humerus, प्रगंड.
ప్రకోష్ఠ (స్తస్యచాప్యధః)॥ ౩౪౦॥	ప్రకోష్ఠః॥ పు॥ ౧ - తస్యఅధః = మణికట్టువరకు నున్న మోఁచేతి క్రిందటిముంజేతిపేరు, A fore-arm, प्रकोष्ठ.
(మణిబన్ధా దాకని	కరభః॥ పు॥ ౧ - మణిబన్ధాత్ = మణికట్టు

ష్ఠం కరస్య) కరభో (బహిః)।

మొదలు, ఆకనిష్ఠమ్ = చిటికెనవ్రేలివఱకు, కరస్య = చేతియొక్క, బహిః = వెలుపలి భాగము, Metacarpus, करपृष्ठ.

పఞ్చశాఖ శ్శయః పాణి

పఞ్చశాఖః-శయః (పా) శమః-పాణిః॥ పు॥ 3-మణికట్టునుండి వ్రేళ్లతోఁగూడినచేయిపేళ్లు, A hand, हथेली.

స్తర్జనీ (స్యా) త్ప్ర దేశినీ॥ 383॥

తర్జనీ - ప్రదేశినీ (పా) ప్రదేశనీ॥ సీ॥ 2-జుట్టనవ్రేలిపేళ్లు, A fore-finger, तर्जनी.

అఙ్గుల్యః కరశా ఖాః (స్స్యుః)

అఙ్గులీ (పా) అఙ్గులిః - కరశాఖా॥ సీ॥ 2-సామాన్యముగా వ్రేళ్లపేళ్లు, Fingers, अंगुलियाँ.

(పుం) స్యఙ్గుష్ఠః ప్ర దేశినీ। మధ్యమాఽ నామికా (చాపి) కని ష్ఠా (చేతి తాః క్రమా త్)॥ 384।

అఙ్గుష్ఠః॥ పు॥ పెనువ్రేలు, The thumb, अंगूठा. ప్రదేశినీ॥ సీ॥ జుట్టనవ్రేలు, Fore-Finger, तर्जनी. మధ్యమా॥ సీ॥ నడిమివ్రేలు, Middle finger, मध्यमा. అనామికా॥ సీ॥ దర్భవ్రేలు, Ring finger, अनामिका. కనిష్ఠా॥ సీ॥ (పా) కనిష్ఠికా, కన్యసా, కనీసీ, కనీనికా= చిటికెనవ్రేలు, Little finger, कनिष्ठा.

పునర్భవః కరరు హో నఖో (ఽస్త్రీ) నఖరో (ఽస్త్రియా మ్)।

పునర్భవః (పా) పునర్నవః-కరరుహః॥ పు॥ నఖః॥ప్న॥ నఖరః॥ ప్న॥(పా) త్రి॥ 4-గోరుపేళ్లు, A nail, नाखून.

ప్రాదేశతాల గోక ర్ణా (స్తర్జన్యాదియుతే తతే॥ 383॥ అఙ్గుష్ఠే)

ప్రాదేశః॥ పు॥ = లొడితెడు, Spithama. తాలః॥ పు॥ గోకర్ణః॥ పు॥=జుత్తిలి, ఈ 3-ను, తర్జన్యాదియుతే=వరుసగా జుట్టనవ్రేలు నడిమి వ్రేలు దర్భవ్రేళ్లతోఁ గూడి, తతే=పఱుపఁ

బడిన, అఙ్గుష్ఠే = పెనువ్రేలిచేతఁ గొలిచిన, ౩-కొలఁతలపేళ్లు, A short span.

(సకనిష్ఠే స్యా) ద్వితస్తిర్ద్వాదశాఙ్గులః।

వితస్తిః॥ పు॥ (పా)॥సీ॥ ద్వాదశాఙ్గులః॥పు॥ ౨-సకనిష్ఠేస్యాత్ = చిటికెనవ్రేలితోఁగూడ పఱుపఁబడిన పెనువ్రేలిచేఁ గొలిచిన కొలఁత పేళ్లు, జేనెఁడు, A long span.

(పాణౌ) చపేటప్రతలప్రహస్తౌ(విస్తృతాఙ్గులౌ)॥ ౩౮౮॥

చపేటః-ప్రతలః-ప్రహస్తః॥ పు॥ ౩-విస్తృతాఙ్గులౌ = చాచినవ్రేళ్లుగల యఱచేతిపేళ్లు, The palm with extended fingers, हथेली.

(ద్వౌ సంహతౌ) సంహతలః (ప్రతలౌ వామదక్షిణౌ)।

సంహతలః (పా) సింహతలః॥ పు॥ ౧-సంహతౌ = చాఁచినవ్రేళ్లుగలిగి కూడియున్న, ద్వౌ వామదక్షిణౌ ప్రతలౌ = ఎడమ కుడి చేతులు రెంటికిని పేరు, అనఁగా మ్రొక్కెడు చేతులు, Both such palm joined.

(పాణిర్నికుబ్జః) ప్రసృతిః

ప్రసృతిః॥ సీ॥ (పా)॥ పు॥ ౧-నికుబ్జః=వంపఁబడిన, పాణిః=అఱచేతిపేరు, చేర, పుడిసిలియు, The palm bent as if to hold a liquid, चुल्लू.

(తౌ యుతౌ)(వఞ్జలిః (పుమాన్)॥ ౩౮౯॥

అఞ్జలిః॥ పు॥ ౧-యుతౌ = వంటికూర్పఁబడిన, తౌ = ఆ రెండు చేతులు, దోసిలి, Both such palms joined, अंजलि.

(ప్రకోష్ఠే విస్తృతకరే) హస్తో

హస్తః॥ పు॥ ౧-విస్తృతకరే=చాపఁబడిన యఱచేయిగల, ప్రకోష్ఠే=ముంజేయి, మూర, A cubit, हाथ.

(ముష్ట్యాతుబద్ధయా। స) రత్ని (స్స్యా)

రత్నిః॥ పు॥ (పా)॥ సీ॥ ౧-ముడువఁబడిన యఱచేతితోఁగూడిన మూరపేరు, పిడిమూర. A short cubit.

దరత్ని (స్తు నిష్క-నిష్ఠేన ముష్టినా)॥ ౩౮౬॥	అరత్నిః॥ పు॥ (పా) సీ॥ ౧-నిష్కనిష్ఠేన=చాచిన చిటికెనవ్రేలుగల, ముష్టినా=పిడికిలితోఁ గూడిన యీ మూరపేరు, A cubit from the elbow to the tip of the little finger.
వ్యామో (బాహ్వోస్సకరయో స్తతయో స్తిర్యగన్తరమ్)।	వ్యామః॥ పు॥ ౧-సకరయోః=అఱచేతులతోఁ గూడుకొని, తిర్యక్ = అడ్డముగా, తతయోః = చాపఁబడిన, బాహ్వోః = భుజములయొక్క, అన్తరమ్ = నడుముచేరు పేరు, బార, A fathom Orgya.
(ఊర్ధ్వవిస్తృతదోః పాణినృమానే) పౌరుషం(త్రిషు)॥ ౩౮౭॥	పౌరుషమ్॥ త్రి॥ ౧-ఊర్ధ్వవిస్తృతదోః పాణినృమానే=మీఁదికిఁ జాపఁబడిన బాహువులతోఁ గూడిన యఱచేతులు గల పురుషుని ప్రమాణమునకు పేరు, మానిసి చేయెత్తు పొడవు, The measure of a man's reach.
కణ్ఠో గలో (ఽథ)	కణ్ఠః-గలః॥ పు॥ ౨-కుత్తుక పేళ్లు, The throat, कंठ.
గ్రీవాయాం శిరోధిః కన్ధరే (త్యపి)।	గ్రీవా-శిరోధిః॥సీ॥కన్ధరా॥సీ॥ ౩-మెడపేళ్లు, The neck, गर्दन.
కమ్బుగ్రీవా(త్రిరేఖాసా)	కమ్బుగ్రీవా॥ సీ॥ ౧-త్రిరేఖాసా=మూఁడు రేఖలుగల యీ మెడ పేరు, A conch-shaped neck, कंबुग्रीवा.
ఽవటుర్ఘాటా కృకాటికా॥ ౩౮౮॥	అవటుః॥ పు॥ ఘాటా - కృకాటికా॥ సీ॥ ౩-పెడతలపేళ్లు, Back of the neck.
వక్త్రాస్యే వదనం తుణ్డమాననం లపనం ముఖమ్। (క్లీబే)	వక్త్రమ్-ఆస్యమ్-వదనమ్-తుణ్డమ్-ఆననమ్-లపనమ్-ముఖమ్॥ న॥ ౭-నోటిపేళ్లు, మోము, The mouth; the face, मुँह.

ఘ్రాణంగన్ధవహా ఘోణా నాసాచ నాసికా॥ ౩౮౯॥	ఘ్రాణమ్॥ న॥ గన్ధవహా - ఘోణా-నాసా (పా) నస్యా - నాసికా॥ సీ॥ ౪-ముక్కు పేళ్లు, The nose, नाक.
ఓష్ఠాధరౌ (తు) రదనచ్ఛదౌ దశనవాససీ।	ఓష్ఠః - అధరః - రదనచ్ఛదః॥ పు॥ దశనవాసః॥ స్, న॥ ౪ - పెదవి పేళ్లు, The lips, ओंठ.
(అధస్తా) చ్చిబుకం	చిబుకమ్॥ న॥ ౧-అధస్తాత్ = పెదవిదిగువనున్న గడ్డము పేరు, The chin, चिबुक.
గణ్డౌ కపోలౌ	గణ్డః - కపోలః॥ పు॥ ౨ - చెక్కిలి పేళ్లు, The cheek, गाल.
(తత్పరా)హనుః। ౩౯౦॥	హనుః॥ సీ॥ (పా) పు॥ ౧ - తత్పరా = ఆ చెక్కిళ్లమీఁదిభాగమునకుఁగాని వెనుకటిభాగమునకుఁగాని పేరు, వెలిదవుడలును, The jaw, जबड़.
రదనా దశనా దన్తా రదా	రదనాః-దశనాః-దన్తాః-రదాః॥ పు, బ॥ ౪-పండ్లపేళ్లు, Teeth, दाँत.
స్తాలు(తు) కాకుదమ్।	తాలు॥ ఉ॥(పా) న్॥ కాకుదమ్॥ న॥ ౨-దవుడల పేళ్లు, తాలువులు, The palate, तालु.
రసజ్ఞారసనాజిహ్వా	రసజ్ఞా-రసనా-జిహ్వా॥ సీ॥ ౩-నాలుక పేళ్లు, The tongue, जीभ.
(ప్రాన్తావోష్ఠస్య) సృక్వణీ॥ ౩౯౧॥	సృక్వణీ॥ న్॥ (పా) సృక్వ॥ న॥ ౧-ఓష్ఠస్య = పెదవియొక్క, ప్రాన్తౌ = కడపటిభాగముల పేరు, సెలవులు, The corners of the mouth.
లలాట మలికం	లలాటమ్-అలికమ్(పా)అలీకమ్॥న॥ గోధిః॥

రూర్ధ్వేదృగ్భ్యాం) భ్రువౌ (స్త్రియామ్)।	భ్రూః॥ సీ॥ ౧ - దృగ్భ్యామూర్ధ్వే=కంటి మీఁదిభాగముల పేరు, కనుబొమలు, The eye-brows, भौंहें.
కూర్చ (మస్త్రీ)భ్రు వోర్మధ్యం)	కూర్చమ్॥ ప్న॥ ౧ - భ్రువోర్మధ్యమ్=కను బొమల నడుముపేరు, The space between the eye brows, कूर्च.
తారకా (ఽక్ష్ణః) కనీనికా॥ ౩౫౨॥	తారకా-కనీనికా॥ సీ॥ ౨-కంటినల్లగ్రుడ్డు పేళ్లు, Pupil of the eye, तारा.
లోచనం నయనం నేత్రమీక్షణం చక్షు రక్షిణీ। దృగ్దృష్టీ	లోచనమ్-నయనమ్-నేత్రమ్-ఈక్షణమ్-చక్షుః॥ స్॥ అక్షి॥ న॥ దృక్॥ శ్॥ దృష్టిః॥ సీ॥ ౮-కన్నులపేళ్లు, An eye, आंख.
చాశ్రు నేత్రామ్బు రోదనంచాస్రమస్రు చ॥ ౩౫౩॥	అశ్రు - నేత్రామ్బు-రోదనమ్-అస్రమ్(పా) అశ్రమ్-అస్రు॥ ౫-కన్నీళ్ల పేళ్లు, A tear, आंसू.
అపాఙ్గౌ (నేత్రయో రన్తౌ)	అపాఙ్గః॥ పు॥ ౧-నేత్రయోః=నేత్రముల యొక్క, అన్తౌ=కడలపేరు, కడగన్ను, The outer corner of the eye, अपांग.
కటాక్షో(ఽపాఙ్గద ర్శనే)।	కటాక్షః॥ పు॥ ౧-అపాఙ్గదర్శనే=కడగంటి చూపుపేరు, A glance or side-look, कटाक्ष.
కర్ణశబ్దగ్రహౌ శ్రోత్రం శ్రుతిః (స్త్రీ) శ్రవణం శ్రవః॥ ౩౫౪॥	కర్ణః-శబ్దగ్రహః॥ పు॥ శ్రోత్రమ్॥ న॥ శ్రుతిః॥ సీ॥ శ్రవణమ్-శ్రవః॥ స్, న॥ ౬-చెవులపేళ్లు, The ear, कान.
ఉత్తమాఙ్గం శిరశ్శీర్షంమూర్ధా (నా) మస్తకో(ఽస్త్రియామ్)।	ఉత్తమాఙ్గమ్ - శిరః॥ స్॥ శీర్షమ్॥ న॥ మూర్ధా॥ న్, పు॥ మస్తకః॥ ప్న॥ (మ)మస్తః॥ ౫-తలపేళ్లు, శిరః-అని అకారాంత పుల్లింగము, The head, शिर.

చికురః కున్తలో వాలః కచః కేశశ్శిరోరుహః॥ ౩౫౫॥	చికురః-కున్తలః-వాలః-కచః-కేశః-శిరోరుహః॥ పు॥ ౬ - తలవెండ్రుకల పేళ్లు, The hair, बाल.
(తద్బృన్దే) కైశికం కైశ్య	కైశికమ్-కైశ్యమ్॥ న॥ ౨ - తద్బృన్దే=ఆ వెండ్రుకలయొక్క సమూహము పేళ్లు, The hair of head, बाल.
మలకాశ్చూర్ణకున్తలాః।	అలకాః॥ పు॥ (పా) న॥ చూర్ణకున్తలాః॥ పు॥ ౨-కురుల పేళ్లు, నెఱికురులు, Curls, घुंघुराले-बाल.
(తేలలాటే) భ్రమరకాః	భ్రమరకాః॥ పు॥ ౧-లలాటే=నొసటిమీఁద వ్రాలెడి, తే=ఆ కురుల పేరు, ముంగురులు, Curls on the forehead, भ्रमरक. (నెఱి కురులు)
కాకపక్షశ్శిఖణ్డకః॥ ౩౫౬॥	కాకపక్షః-శిఖణ్డకః॥ పు॥ ౨-కూఁకటి పేళ్లు, చిప్పకూఁకటి నెఱులు, Locks of hair left at the tonsure, काकपक्ष.
కబరీ కేశవేశోఽ	కబరీ॥ స్త్రీ॥ కేశవేశః॥ పు॥ ౨ - తుఱుము పేళ్లు, కొప్పు, A braid or tress.
థ ధమ్మిల్లః (సంయతాః కచాః)।	ధమ్మిల్లః॥ పు॥ ౧-సంయతాః=(మౌక్తికదామాదులచే) కట్టబడిన-కచాః=వెండ్రుకల పేళ్లు, కీలుగంటు, Braided and ornamented hair, चोटी, बेणी.
శిఖా చూడా కేశపాశీ	శిఖా-చూడా-కేశపాశీ॥ స్త్రీ॥ ౩ - సిగ పేళ్లు, A lock on the crown of the head, शिखा.
(వ్రతినాం తు) జటా సటా॥ ౩౫౭॥	జటా-సటా॥ స్త్రీ॥ ౨ - వ్రతినామ్=వ్రతుల యొక్క జడ పేళ్లు, An ascetic's clotted hair, जटा.

వేణీ ప్రవేణీ	వేణీ (పా) వేణిః-ప్రవేణీ (పా) ప్రవేణిః॥ సీ॥ ౨-అల్లినజడపేళ్లు, Braided and unornamented hair, वेणी.
శీర్షణ్యా శిరస్యా(విశదే కచే)।	శీర్షణ్యాః - శిరస్యః॥ పు॥ ౨-విశదే=ఒకటి నొకటి గలియని, కచే = వెండ్రుకల పేళ్లు, Unentangled hair.
పాశః పక్షశ్చ హస్తశ్చ (కలాపార్థాః కచాత్పరే)॥ ౩౫౭॥	పాశః-పక్షః-హస్తః॥ పు॥ ఈ 3 ను, కచాత్పరే = కేశపర్యాయములపైఁ బ్రయోగింపఁబడి, కలాపార్థాః = కేశసమూహవాచకములౌను॥ ఉ॥ కచపాశః, కేశపక్షః, కున్తలహస్తః, Much hair.
తనూరుహం రోమ లోమ	తనూరుహమ్-రోమ॥ న॥ లోమ॥ న, న॥ 3 - శరీరమునందుఁ బుట్టిన వెండ్రుకల పేళ్లు, Hair of the body, रोंगटा.
(తద్వృద్ధౌ) శ్మశ్రు పుమ్ముఖే)।	శ్మశ్రు॥ న॥ ౧-పుమ్ముఖే=పురుషుని ముఖమందు, తద్వృద్ధౌ=ఆ వెండ్రుకల వృద్ధియందు వర్తించును, అనఁగా గడ్డమును మీసమును, The beard, दाढी.
ఆకల్ప వేషౌ నేపథ్యం ప్రతికర్మ ప్రసాధనమ్॥ ౩౫౮॥	ఆకల్పః-వేషః(పా) వేశః॥ పు॥ నేపథ్యమ్-ప్రతికర్మ॥ న॥ ప్రసాధనమ్॥ న॥ ౫ - సువర్ణ వస్త్రమాల్యాదులచేతనయిన యొప్పిదము పేళ్లు. ప్రతికర్మ ప్రసాధనశబ్దములు తిలకపత్త్రరచనాదులకు పేళ్లని కొందఱందురు, Dress or embellishment, वेष
(దశైతే త్రి) ష్వలంకర్తాఽలంకరిష్ణుశ్చ మణ్డితః। ప్రసాధితో	అలంకర్తా॥ ఋ॥ అలంకరిష్ణుః॥ ౨-అలంకరించువాని పేళ్లు, Skilled in adorning, अलंकर्ता. మణ్డితః - ప్రసాధితః - అలంకృతః-

ఉలంకృతశ్చ భూషితశ్చ పరిష్కృతః॥ ३६०॥	భూషితః-పరిష్కృతః॥ ౫ - అలంకరింపఁబడిన వాని పేళ్లు, Adorned, भूषित.
విభ్రాడ్భ్రాజిష్ణు రోచిష్ణూ	విభ్రాట్ (జ్)-భ్రాజిష్ణుః - రోచిష్ణుః॥ ३- భూషణాదులచేతఁ బ్రకాశించుచున్న వాని పేళ్లు, Resplendent, प्रकाशमान. ఈ ౧౦ యుత్రి॥
భూషణం (స్యా) దలంక్రియా।	భూషణమ్॥న॥ (పా) భూషా-అలంక్రియా॥ స్త్రీ॥ ౨-అలంకరించుట పేళ్లు, Act of adorning, सजाना.
అలంకార స్త్వాభరణం పరిష్కారో విభూషణమ్॥ మణ్డనం (చాథ)	అలంకారః॥ పు॥ ఆభరణమ్॥ న॥ పరిష్కారః॥పు॥ విభూషణమ్-మణ్డనమ్॥న॥ ౫-సొమ్ముల పేళ్లు, Ornaments; jewels, आभूषण.
మకుటం కిరీటం (పున్నపుంసకమ్)।	మకుటమ్ (పా) ముకుటమ్॥ న॥ కిరీటమ్॥ పున్న॥ ౨-కిరీటము పేళ్లు, A crest or crown, मुकुट.
చూడామణి శ్శిరోరత్నం	చూడామణిః॥ పు॥ శిరోరత్నమ్॥ న॥ ౨- తలమానికము పేళ్లు, A gem on the crest, चूडामणि.
తరలో (హారమధ్యగః)॥ ३६२॥	తరలః॥ పు॥ ౧ - హారముయొక్క నడిమి నాయకము పేరు, The central gem of a necklace, तरल.
వాలపాశ్యా పారితథ్యా	వాలపాశ్యా-పారితథ్యా॥ స్త్రీ॥ ౨ - కొప్పున నలంకారార్థమై పెట్టు సువర్ణాదిరచితవలయము పేళ్లు.
పత్త్రపాశ్యా లలాటికా।	పత్త్రపాశ్యా-లలాటికా॥ స్త్రీ॥ ౨-నొసటఁ గట్టు బాసికము పేళ్లు, పాపటబొట్టును, ललाट.

కర్ణికా తాలపత్రం (స్యాత్)	కర్ణికా॥ స్త్రీ॥ తాలపత్రమ్॥ న॥ ౨-చెవుల కమ్మల పేళ్లు, An ear-ring worn by women, बालियाँ.
కుణ్డలం కర్ణవేష్టనమ్॥ ౩౬౩॥	కుణ్డలమ్ - కర్ణవేష్టనమ్॥ న॥ ౨-పోఁగుల పేళ్లు, An ear-ring worn by men, बाली.
గ్రైవేయకం కణ్ఠభూషా	గ్రైవేయకమ్ (పా) గ్రైవేయమ్, గ్రైవం॥ న॥ కణ్ఠభూషా॥ స్త్రీ॥ ౨-మెడనంటుకొన్న సొమ్ముల పేళ్లు, कंठके आभूषण.
లమ్బనం (స్యా) ల్లలన్తికా।	లమ్బనమ్ (పా) లంబమానమ్॥ న॥ లలన్తికా॥ స్త్రీ॥ మెడయందు వ్రేలుచున్న పేరుల పేళ్లు, A loose necklace, हार.
(స్వర్ణైః) ప్రాలమ్బికా౽	ప్రాలమ్బికా॥ స్త్రీ॥ ౧-స్వర్ణైః=బంగారుచేతఁ జేయఁబడిన పేరుల పేరు, A golden necklace, सोने का हार.
థోరస్సూత్రికా (మౌక్తికైః కృతా)॥ ౩౬౪॥	ఉరస్సూత్రికా॥ స్త్రీ॥ ౧-మౌక్తికైః కృతా= ముత్యములచేతఁ జేయఁబడిన పేరుల పేరు, A necklace of pearls, मुक्ताहार.
హారో ముక్తావలీ	హారః॥ పు॥ ముక్తావలీ॥ స్త్రీ॥ ౨-ముత్యముల దండ పేళ్లు, A garland of pearls, मुक्तावली.
దేవచ్ఛన్దో (౽సౌ శతయష్టికః)।	దేవచ్ఛన్దః॥ పు॥ ౧-శతయష్టికః=నూఱుసరములుగల, అసౌ= ఈ ముత్యముల దండ పేరు, A garland composed of 100 strings.
హారభేదా (యష్టిభేదా) ద్గుత్సగుత్సార్ధగోస్తనాః॥ ౩౬౫॥ అర్ధ	గుత్సః - గుత్సార్ధః-గోస్తనః-అర్ధహారః - మాణవకః॥ పు॥ ఈ ౫ ను, యష్టిభేదాత్ = సరములభేదమువలన, హారభేదాః = వేర్వేఱు

హారో మాణవక	హారముల పేళ్లు. అవి వరుసగా, ౩౨, ౨౪, ౪, ౧౨, ౨౦ సరములు గలవి.
ఏకావ (ళ్యేకయష్టికా)।	ఏకావళీ॥ స్త్రీ॥ ౧-ఒంటిసరముగల హారము పేరు, एकावली.
(సైవ) నక్షత్రమాలా (స్యాత్సప్తవింశతిమౌక్తికా)॥ ౩౬౬॥	నక్షత్రమాలా॥ స్త్రీ॥ ౧-సప్తవింశతిమౌక్తికా=౨౭ ముత్యములుగల, సైవ=ఆ హారము పేరు, A garland containing 27 pearls, २७ मोतियोंका हार.
ఆవాపకః పారిహార్యః	ఆవాపకః-పారిహార్యః॥ పు॥ ౨-సూడిగము పేళ్లు.
కటకో వలయో (ఽస్త్రియామ్)।	కటకః॥ పు॥ వలయః॥ పు॥ ౨-కడియము పేళ్లు, ౪ - కడియము పేళ్లని కొందఱందురు, A bracelet, कड़ा.
కేయూరమఙ్గదం (తుల్యే)	కేయూరమ్-అఙ్గదమ్॥ న॥ ౨-బాహుపురి పేళ్లు, Ornament of the arm, केयूर.
అఙ్గులీయక మూర్మికా॥ ౩౬౭॥	అఙ్గులీయకమ్॥ న॥ (పా) పు॥ ఊర్మికా॥ స్త్రీ॥ ౨-ఉంగరము పేళ్లు, A finger ring, अंगूठी.
(సాక్షరా) ఽఙ్గులిముద్రా (సా)	అఙ్గులిముద్రా॥ స్త్రీ॥ ౧ - సాక్షరా=అక్షరములతోఁగూడిన, సా=ఆ యుంగరము పేరు, ముద్దుటుంగరము, A seal-ring, अंगुलि मुद्रा.
కఙ్కణం కరభూషణమ్।	కఙ్కణమ్॥ పు॥ కరభూషణమ్॥ న॥ ౨ - మౌక్తికాదులతోఁ గూడిన కడియము పేళ్లు, A wrist ornament, कंकण.
(స్త్రీకట్యాం) మేఖలాకాఞ్చీ సప్తకీ రశనా తథా॥ ౩౬౮॥ (క్లీబే)	మేఖలా - కాఞ్చీ (పా) కాఞ్చిః-సప్తకీ - రశనా (పా) రసనా॥ స్త్రీ॥ సారసనమ్॥ న॥ ఇవి స్త్రీకట్యామ్=స్త్రీలయొక్క ౫ విధములయిన

సారసనం (చాథ)	మొలనూళ్ల పేళ్లు, వానికి వరుసగా ౮, ౧, ౭, ౧౬, ౩ సరములుండును, A woman's girdle, मेखला.
(పుంస్కట్యాం)శృఙ్ఖలం (త్రిషు)।	శృఙ్ఖలమ్॥ త్రి॥ ౧ - పుంస్కట్యామ్ = పురుషుని మొలనూలు పేరు, A man's belt, कमरबन्द.
పాదాఙ్గదం తులాకోటిర్మఞ్జీరో నూపురో (౬స్త్రియామ్)॥ ౩౬౯॥ హంసకః పాదకటకః	పాదాఙ్గదమ్॥ న॥ తులాకోటిః॥ సీ॥ మఞ్జీరః॥ పు॥ నూపురః॥ పు॥ హంసకః-పాదకటకః॥ పు॥ ౬-అందెపేళ్లు. ఇచట కొందఱు పాదాంగద తులాకోటిశబ్దములు పెండెరము పేళ్లనియు, హంసకపాదకటకశబ్దములు కాలిసొమ్ము పేళ్లనియు పలికిరి. Ornament of the feet.
కిఙ్కిణీ క్షుద్రఘణ్టికా।	కిఙ్కిణీ-క్షుద్రఘణ్టికా॥ సీ॥ ౨-చిఱుగంటల పేళ్లు, గజ్జెలును, Bells or tinkling ornaments, नूपुर.
(త్వక్ఫల క్రిమి రోమాణి) వస్త్రయోని	త్వక్ = నార, ఫలమ్ = కాయ, క్రిమిః = పురుగు, రోమ॥ న్॥ = వెండ్రుకలు. ఈ ౪ ను, వస్త్రయోనిః = వస్త్రమునకుఁ గారణములు, Materials of cloth.
(ర్దశ త్రిషు)। ౩౭౦॥	ముందుఁ జెప్పఁగల వాల్కాదిశబ్దములు ౧౦॥ త్రి॥ कपडे का साजन.
వాల్కం క్షౌమాది	వాల్కమ్ - క్షౌమమ్॥ ౨-నారచీర పేళ్లు, Made of bark, वल्कल.
ఫాలంతు కార్పాసం బాదరం (చ తత్)।	ఫాలమ్-కార్పాసమ్-బాదరమ్॥ ౩-నూలు చీర పేళ్లు, Made of cotton, सूतीचीर.
కౌశేయం (క్రిమికోశోత్థం)	కౌశేయమ్॥ ౧-క్రిమికోశోత్థమ్ = పురుగుల చేతనైన బుఱ్ఱలనూలుచేతఁ జేయఁబడిన పట్టుచీర మొదలగువాని పేరు, Silken, रेशमी चीर.

రాఙ్కవం (మృగ రోమజమ్॥ ౩౨౧॥	రాఙ్కవమ్॥ ౧ – మృగరోమజమ్ = మృగ రోమములచేఁ జేయఁబడిన శాలువలు మొదలగువాని పేరు, Woollen.
అనాహతం నిష్ప్రవాణి తన్త్రకం (చ నవామ్బరే)।	అనాహతమ్-నిష్ప్రవాణి-తన్త్రకమ్॥ ౩- నవామ్బరే = క్రొత్తచీర పేళ్లు, New and unbleached cloth, नया कपड़ा.
(తత్స్యా) దుద్గమనీయం (యద్ధౌత యోర్వస్త్రయో ర్యుగమ్)॥ ౩౨౨॥	ఉద్గమనీయమ్॥ న॥ ౧-ధౌతయోః = ఉదుకఁబడిన, వస్త్రయోః = వస్త్రములయొక్క, యుగంతత్ = జంట పేరు, A pair of bleached cloths, धुला कपड़ा.
పత్త్రోర్ణం ధౌతకౌశేయం	పత్త్రోర్ణమ్॥ న॥ ౧-ధౌతకౌశేయమ్ = కడిగిన పట్టుచీర మొదలయినవాని పేరు, Bleached silk, धुला रेशमी कपड़ा.
(బహుమూల్యం) మహాధనమ్।	మహాధనమ్॥ న॥ ౧ - బహుమూల్యమ్ = గొప్ప వెలగల చీర పేరు, దొడ్డవెలగల వస్తువులకన్నిటికిని పేళ్లని కొందఱందురు, Any thing precious, बहुमूल्य चीज.
క్షౌమం దుకూలం (స్యా)	క్షౌమమ్ (పా) క్షోమమ్ – దుకూలమ్॥ న॥ ౨ - వెలిపట్టుచీర పేళ్లు, తెల్లనివలువయును, Woven silk, रेशमी दुपट्टा.
(ద్వేతు) నివీతం ప్రావృతం (త్రిషు)॥ ౩౨౩॥	నివీతమ్-ప్రావృతమ్॥ త్రి॥ ౨ - కప్పుకొను కోక పేళ్లు, A veil or mantle, ओढनी.
(స్త్రియాం బహుత్వే వస్త్రస్య) దశా స్స్యుర్వస్తయో (ద్వయోః)	దశాః॥ స్త్రీ, బ॥ వస్తిః॥ ప్స॥ ౨-వస్త్రస్య = వస్త్రముయొక్క కొనపేళ్లు, బద్దె, End of a cloth, कपडे का सिरा.

దైర్ఘ్య మాయామ ఆరోహః	దైర్ఘ్యమ్॥ న॥ ఆయామః-ఆరోహః (పా) ఆనాహః॥ పు॥ 3 - నిడుపుపేళ్లు, Length, लंबाई.
పరిణాహో విశాలతా॥ 324॥	పరిణాహః॥ పు॥ విశాలతా॥ స్త్రీ॥ ౨-వెడల్పుపేళ్లు, Width, चौडाई.
పటచ్చరం జీర్ణవస్త్రం	పటచ్చరమ్ - జీర్ణవస్త్రమ్॥ న॥ ౨-పాతవస్త్రముపేళ్లు, Old cloth, पुराना कपड़ा.
(సమౌ) నక్తక కర్పటౌ।	నక్తకః-కర్పటః॥పు॥ ౨-చినిఁగినవస్త్రముపేళ్లు, మాసినకోకయనియు, Dirty or tattered cloth, फटा कपड़ा.
వస్త్ర మాచ్ఛాదనం వాసశ్చేలం వసన మంశుకమ్॥ 325॥	వస్త్రమ్-ఆచ్ఛాదనమ్-వాసః॥న్॥ చేలమ్-వసనమ్-అంశుకమ్॥ న॥ ౬-కోకపేళ్లు, నక్తక శబ్దము మొదలు ౮ యు కోకపేళ్లని కొందఱు, Cloth, वस्त्र.
సుచేలకః పటో (౭స్త్రీస్యాత్)	సుచేలకః॥పు॥పటః॥పు॥ ౨-మంచికోకపేళ్లు, Fine cloth, महीन कपड़ा.
వరాశిః స్థూలశాటకః।	వరాశిః (పా) వరాసిః-స్థూలశాటకః॥ పు॥ ౨-ముదుగుకోకపేళ్లు, Coarse cloth, मोटा कपड़ा.
నిచోలః ప్రచ్ఛదపట	నిచోలః-ప్రచ్ఛదపటః॥పు॥ ౨-పఱుపుపైఁబఱుచు కోకపేళ్లు, A cover or wrapper, चादर.
(స్సమౌ) రల్లక కమ్బలౌ॥ 326॥	రల్లకః - కమ్బలః॥ పు॥ ౨ - కంబళిపేళ్లు, A blanket, कंबल.
అన్తరీయోపసంవ్యాన పరిధానాన్యధోంశుకే।	అన్తరీయమ్-ఉపసంవ్యానమ్-పరిధానమ్-అధోంశుకమ్॥ న॥ ౪ - కట్టువస్త్రము పేళ్లు, Lower garment, धोती.

(ద్వౌ) ప్రావారోత్తరాసఙ్గౌ (సమౌ) బృహతికా (తథా) ॥ ౩౨౨॥ సంవ్యాన ముత్తరీయంచ

ప్రావారః-ఉత్తరాసఙ్గః॥ పు॥ బృహతికా॥ స్త్రీ॥ సంవ్యానమ్ - ఉత్తరీయమ్॥ న॥ ౪-ఉత్తరీయముపేళ్లు, పైనివేసికొను నంగవస్త్రము., Upper garment, दुपट्टा.

చోలఃకూర్పాసకో (ఽస్త్రియామ్)।

చోలః॥పు॥ కూర్పాసకః॥పు॥ ౨-స్త్రీపురుషుల కుబుసము పేళ్లు, అవికపేళ్లని కొందఱు, A bodice, चोली.

నిశార (స్సత్త్వావరణే హిమానిలనివారణే)॥ ౩౨౩॥

నిశారః॥ పు॥ ౧ - హిమానిలనివారణే = మంచును గాలిని పోఁగొట్టు, ప్రావరణే=పచ్చడముపేరు, A warm cloak.

(అర్ధోరుకం వరస్త్రీణాం స్యా) చ్చణ్డాతక (మంశుకమ్)।

చణ్డాతకమ్॥ న॥ ౧-వరస్త్రీణామ్=వారస్త్రీలయొక్క, అర్ధోరుకమ్=తొడలనుసగము కప్పుచున్న, అంశుకమ్=వస్త్రముపేరు, చల్లాడము, A petty coat, साया.

(స్యాత్త్రి) ష్వాప్రపదీనం (తత్ప్రాప్నో త్యాప్రపదం హియత్)॥ ౩౨౪॥

ఆప్రపదీనమ్॥ త్రి॥ ౧-యత్ =ఏవస్త్రము, ఆప్రపదమ్ = మీఁగాలువఱకు, ప్రాప్నోతి = వ్యాపించునో, తత్ =ఆవస్త్రముపేరు, అంగీపావడ మొదలైనది, A dress reaching to the feet, घाघरा.

(అస్త్రీ) వితానముల్లోచో

వితానమ్॥ న॥ ఉల్లోచః (పా) ఉల్లాభః॥ పు॥ ౨ - మేల్కట్టు పేళ్లు, చందువ, An awning, चन्दोवा.

దూష్యాద్యం వస్త్రవేశ్మని।

దూష్యమ్-వస్త్రవేశ్మ॥ న్, న॥ ఈ ౨ ను ఆద్య పదము చేఁ బటకుటీరాదిశబ్దములును గుడారముపేళ్లు, A tent, तम्बू.

ప్రతిసీరా యవనికా

ప్రతిసీరా-యవనికా (పా) జవనికా - తిర

భాగీ — ద్వేషమునే వెదకువాని పేళ్లు, Malevolent

నికృప స్త్వనృజు శ్శఠః। — నికృపః-అనృజుః-శఠః॥ ౩-కుత్సితుని పేళ్లు Wicked; perverse, कुत्सित.

కర్ణేజప స్సూచక — కర్ణేజపః-సూచకః-పిశునః॥ ౩-కొండెవ జెప్పువాని పేళ్లు, Informer, पिशुन.

(స్స్యా) త్పిశునో దుర్జనః ఖలః॥ ౪౭॥ — దుర్జనః - ఖలః॥ ౨ - దుష్టాత్ముని పేళ్లు Mischief-maker, दुर्जन.

నృశంసో ఘాతుకః క్రూరః పాపో — నృశంసః - ఘాతుకః- క్రూరః - పాపః॥ ౪ పరులకు బాధచేయు స్వభావముగలవాని పేళ్లు Destructive mischievous, पापी, क्रूर.

ధూర్త (స్తు) వఞ్చకః। — ధూర్తః-వఞ్చకః॥ ౨-మోసపుచ్చువాని పేళ్లు, धूर्त.

అజ్ఞో మూఢ యథాజాత మూర్ఖ వైధేయ బాలిశాః॥ ౪౮॥ — అజ్ఞః - మూఢః - యథాజాతః-మూర్ఖః - వైధేయః-బాలిశః॥ ౬-ఎఱుకలేనివాని పేళ్లు. Idiot, मूढ.

కదర్యే కృపణ క్షుద్ర కింపచాన మితంపచాః। — కదర్యః - కృపణః - క్షుద్రః-కింపచానః - మితంపచః॥ ౫-లోభి పేళ్లు, Miser; avaricious, लोभी.

నిస్స్వ స్తు దుర్విధో దీనో దరిద్రో దుర్గతోఽ (పిసః)॥ ౪౯॥ — నిస్స్వః- దుర్విధః - దీనః-దరిద్రః-దుర్గతః॥ ౫-దరిద్రుని పేళ్లు, Poor, indigent, दीन.

వనీపకో యాచనకో మార్గణో యాచకార్థినౌ। — వనీపకః (పా) వనీయకః - యాచనకః - మార్గణః-యాచకః-అర్థీ॥ న్॥ ౫-అడుగువాని పేళ్లు, Beggar; mendicant, याचक.

అహంయు (స్స్యా) దహంకారీ — అహంయుః - అహంకారీ॥ న్॥ ౨-అహంకారముగలవాని పేళ్లు, Proud, अहंकारि.

శుభంయు (స్తు) శుభాన్వితః॥ ౫౦॥	శుభంయుః-శుభాన్వితః॥ ౨-శుభముగల వానిపేళ్లు, Happy, सुखी.
దివ్యోపపాదుకా (దేవాః)	దివ్యోపపాదుకాః॥ ౧ - దేవాః=స్వర్గము నందుండు మాతృ పితృసంబంధములేక పుట్టిన దేవతలపేరు, Divine origin.
(నృగవాద్యా) జరాయుజాః।	జరాయుజః॥ ౧ - నృగవాద్యాః = మావి యందుఁ బుట్టిన మనుష్యులు, పశువులు మొదలైనవానిపేరు, Viviparous.
స్వేదజాః (క్రిమిదంశాద్యాః)	స్వేదజః॥ ౧ - క్రిమిదంశాద్యాః = చెమట వలన బుట్టిన పురుగులు, ఈగలు మొదలయిన వానిపేరు, Engendered by damp; as worms and insects.
(పక్షిసర్పాదయోఽ)ణ్డజాః॥ ౫౧॥	అణ్డజః॥ ౧-పక్షిసర్పాదయః=గ్రుడ్డువలనఁ బుట్టిన పక్షులు, పాములు మొదలయినవాని పేరు, Oviparous, अण्डज.
ఇతి ప్రాణివర్గః	ప్రాణివర్గము ముగిసెను.
ఉద్భిద (స్తరుగుల్మాద్యా)	ఉద్భిత్॥ ద్॥ ౧ - తరుగుల్మాద్యాః = నేలను వ్రక్కలించుకొని పుట్టు వృక్షములు, పొదలు, కసవు మొదలయినవానిపేరు, Vegetables, वनस्पति.
ఉద్భి దుద్భిజ్జ ముద్భిదమ్।	ఉద్భిత్॥ ద్॥ ఉద్భిజ్జమ్ - ఉద్భిదమ్॥ 3- ఆ తరుగుల్మాదులకే పేళ్లు, Sprouting; germinating, पेड़ पौधे.
సున్దరం రుచిరం చారుసుషమం సాధు	సున్దరమ్ - రుచిరమ్ - చారు - సుషమమ్- సాధు-శోభనమ్-కాన్తమ్-మనోహరమ్ (పా)

శోభనమ్॥ ౫౨॥ కాన్తం మనోహరం రుచ్యం మనోజ్ఞం మఞ్జు మఞ్జులమ్।	మనోరమమ్ - రుచ్యమ్ - మనోజ్ఞమ్-మఞ్జు మఞ్జులమ్॥ ౧౨ - చక్కని వస్తువు పే Beautiful or pleasing, सुन्दर.
(త) దాసేచనకం (తృప్తే ర్నాస్త్యన్తో యస్య దర్శనాత్)॥ ౫౩॥	ఆసేచనకమ్॥౧-యస్య = ఏ వస్తువుయొక్క దర్శనాత్ = చూచుటవలన, తృప్తేః = తనివి అన్తః = తుద, నాస్తి = లేదో, తత్ = ఆ వస్తు పేరు, Charming.
అభీష్టే ఽ భీప్సితం హృద్యం దయితం వల్లభం ప్రియమ్।	అభీష్టమ్-అభీప్సితమ్-హృద్యమ్-దయితమ్ వల్లభమ్-ప్రియమ్॥ ౬ - మనస్సునకుఁ ప్రి మయిన వస్తువుపేళ్లు, Beloved, desire प्रिय.
నికృష్ట ప్రతికృష్టార్వ రేఫ యాప్యా వమాధమాః॥ ౫౪॥ కుపూయకుత్సితావద్య ఖేట గర్హ్యాణకాః (స్సమాః)।	నికృష్టః - ప్రతికృష్టః - అర్వా॥ న్॥ రేః (పా) రేపః॥ న్॥ యాప్యః-అవమః-అధమ కుపూయః-కుత్సితః-అవద్యః-ఖేటః-గర్హ్యః అణకః॥ ౧౩-జాత్యాచారాదులచేత నిందిత మైనవానిపేళ్లు, Inferior; low, अधम.
మలీమసం (తు) మలినం కచ్చరం మలదూషితం॥ ౫౫॥	మలీమసమ్ - మలినమ్ - కచ్చరమ్ - మ దూషితమ్॥ ౪-మాసినవస్తువుపేళ్లు, Fou dirty, गन्दा.
పూతం పవిత్రం మేధ్యం (చ)	పూతమ్-పవిత్రమ్-మేధ్యమ్॥ ౩ - పవిత్ర మయినవస్తువుపేళ్లు, Purified, पाक, पवित्र
వీధ్రం (తు విమలార్థకమ్)।	వీధ్రమ్॥ ౧ - విమలార్థకమ్ = (స్వభావమ చేత) నిర్మలమయిన స్ఫటికాదివస్తువులపేరు Clean, निर्मल.
నిర్ణిక్తం శోధితం మృష్టం నిశ్శోధ్య మన	నిర్ణిక్తమ్-శోధితమ్-మృష్టమ్-నిశ్శోధ్యమ్ అనవస్కరమ్॥ ౫-కల్మషము లేనట్లు శోధింప

వస్కరమ్॥ ౫౬॥	బడిన వస్తువు పేళ్లు, Cleansed.
అసారం ఫల్గు	అసారమ్-ఫల్గు॥ ౨ - సారములేని దూది మొదలయిన వస్తువుల పేళ్లు, Pithless, असार चीज.
శూన్యం (తు) వశికం తుచ్ఛరిక్తకే।	శూన్యమ్ - వశికమ్ - తుచ్ఛమ్-రిక్తకమ్॥ ౪-రిక్తమైన యిల్లు మొదలయినవాని పేళ్లు, Void, empty, खाली.
(క్లీబే) ప్రధానం ప్రముఖ ప్రవేకానుత్తమోత్తమాః॥ ౫౭॥ ముఖ్య వర్యవరేణ్యాశ్చ ప్రబర్హోనవరార్ధ్య (వత్)। పరార్ధ్యాగ్రప్రాగ్రహరప్రాగ్ర్యాగ్ర్యాగ్రీయ మగ్రియమ్॥ ౫౮॥	ప్రధానమ్॥ నిత్యనపుంసకలింగము॥ ప్రముఖః - ప్రవేకః - అనుత్తమః - ఉత్తమః - ముఖ్యః - వర్యః - వరేణ్యః - ప్రబర్హః-అనవరార్ధ్యః - పరార్ధ్యః - అగ్రః-ప్రాగ్రహరః - ప్రాగ్ర్యః-అగ్ర్యః-అగ్రీయః-అగ్రియః॥ ౧౭- ప్రధానవస్తువు పేళ్లు, Chief; principal, प्रधान.
శ్రేయాన్ శ్రేష్ఠః పుష్కల (స్స్యాత్) సత్తమ శ్చాతి శోభనే। (స్యురుత్తరపదే)	శ్రేయాన్॥ స్॥ శ్రేష్ఠః-పుష్కలః-సత్తమః-అతిశోభనః॥ ౫ - మిక్కిలి శ్రేష్ఠుని పేళ్లు, Excellent, श्रेष्ठ. ప్రధానశబ్దము మొదలు ౨౨ ను శ్రేష్ఠుని పేళ్లని కొందఱు.
వ్యాఘ్ర పుఙ్గవర్షభకుఞ్జరాః। ౫౯॥ సింహశార్దూల నాగాద్యాః (పుంసి శ్రేష్ఠార్థగోచరాః)।	వ్యాఘ్రః - పుఙ్గవః - ఋషభః - కుఞ్జరః - సింహః-శార్దూలః-నాగః॥ ఈ ౭ ను ఆదిశబ్దము చేత ముఖచంద్రశబ్దములును, ఉత్తరపదే= సమాసమునందుత్తరపదములును, శ్రేష్ఠార్థగోచరాః = పూర్వపదార్థ శ్రేష్ఠత్వమును జెప్పును. అప్పుడు, పుంసిస్యుః = పుంలింగము లౌను, Pre-eminent, श्रेष्ठवाचक.
అప్రాగ్ర్యం (ద్వయ	అప్రాగ్ర్యమ్ - అప్రధానమ్-ఉపసర్జనమ్॥

హీనే ద్వే) ఉప్రధా నో పసర్జనే॥ ౬౦॥	౩ - ప్రధానము కానిదాని పేళ్లు, Seconda subordinate, अप्रधान. అప్రధానోపస శబ్దములు నియత॥ న॥
విశఙ్కటం పృథు బృహద్విశాలం పృథు లం మహత్! రుంద్రో రువిపులం	విశఙ్కటమ్-పృథు - బృహత్ ॥ ద్॥ వి లమ్ - పృథులం - మహత్ - రుంద్రం (ప వద్రం-ఉరు-విపులమ్॥ ౯-విరివియైనదాని పే Spucious; Copious, विशाल.
పీనపీవ్ని (తు) స్థూ లపీవరే॥ ౬౧॥	పీనమ్-పీవ॥ న్॥ స్థూలమ్ - పీవరమ్॥ ర బలిసినదాని పేళ్లు, Fat; large, स्थूल.
స్తోకాల్ప క్షుల్లకా స్సూక్ష్మం శ్లక్ష్ణం ద భ్రం కృశం తను। (స్త్రీయాం) మాత్రా త్రుటిః (పుంసి) లవలేశ కణాణవః॥ ౬౨॥	స్తోకః-అల్పః-క్షుల్లకః-సూక్ష్మమ్-శ్లక్ష్ణమ్ దభ్రం - కృశం-తను-మాత్రా-త్రుటిః॥ నియ స్త్రీ॥ లవః - లేశః - కణః-అణుః॥ నియతపు ౧ర-కొంచెమయినదాని పేళ్లు,సన్నమైనదియు Minute; little; small, सूक्ष्म.
అత్యల్పేఽల్పిష్ఠ మల్పీయః కనీయోఽ ణీయ (ఇత్యపి)।	అల్పిష్ఠం - అల్పీయః॥ న్॥ కనీయః॥ న్ అణీయః॥ న్॥ ర - అపిశబ్దమువలన, కనిష్ఠః అణిష్ఠం, ఈ ౨ ను మిక్కిలి కొంచెమయిన దానిపేళ్లు, Very small, थोडा.
ప్రభూతం ప్రచు రం ప్రాజ్య మదభ్రం బహులం బహు॥ ౬౩॥ పురుహం పురుభూయి ష్ఠం స్ఫిరం భూయ(శ్చ) భూరి (చ)।	ప్రభూతం - ప్రచురం - ప్రాజ్యం-అదభ్రం- బహులః-బహు-పురుహం (పా) పురుహూః- పురు - భూయిష్ఠం - స్ఫిరం (పా) స్ఫారం - భూయః॥ న్॥ భూరి॥ ౧౨-అధికమయినదాని పేళ్లు, Much, many, प्रचुर.
పరశ్శతా (ద్యా స్తే)యేషాం పరా సం	యేషాం=ఏ వస్తువులకు, శతాదికాత్ = నూఱు మొదలయిన సంఖ్యకంటె, పరా=

ఖ్యాశ్శతాదికాత్)॥ ౬౪॥

అధికమైన, సంఖ్యా = సంఖ్యగలదో, తే = ఆ వస్తువులు, పరశ్శతాద్యాః = పరశ్శతము మొదలయిన పేళ్లుగలవియౌను. ఇవి సంఖ్యా మాత్రవాచకములయినపుడు॥ న॥ More than a hundred, etc.

గణనీయే గణేయం

గణనీయం - గణేయం (పా) గణేయం॥ ౨-లెక్కపెట్టదగినదాని పేళ్లు, Numerable, calculable, गणनीय.

సంఖ్యాతే గణిత

సంఖ్యాతం-గణితం॥ ౨- లెక్కపెట్టఁబడిన దాని పేళ్లు, Numbered, counted, गिने हुए.

(మధ) సమం సర్వమ్। విశ్వమశేషం కృత్స్నం సమస్తనిఖిలాఖిలాని నిశ్శేషమ్॥ ౬౫॥ సమగ్రం సకలం పూర్ణమఖండం (స్యా) దనూనకే।

సమం-సర్వం-విశ్వం-అశేషం-కృత్స్నం - సమస్తం-నిఖిలం-అఖిలం-నిశ్శేషం-సమగ్రం - సకలం-పూర్ణం-అఖండం-అనూనకం॥ ఈ ౧౪ ను ఆదిపదముచేత, సంపూర్ణం - పుష్కలం - అవికలం-అభిన్నం, ఇవి మొదలయినవియు అంతయు ననునర్థముపేళ్లు, All; entire, समस्त.

ఘనం నిరన్తరం సాన్ద్రం

ఘనం-నిరన్తరం-సాన్ద్రం॥ ౩-దట్టమయిన దాని పేళ్లు, Dense, clustered together, without interstices, घना.

పేలవం విరలం తను। ౬౬॥

పేలవం-విరలం-తను॥ 3 - పలుచనిదాని పేళ్లు, Delicate, fine, पतला.

సమీపే నికటాసన్న సన్నికృష్ట సనీడ (వత్)। సదేశాభ్యాశ సవిధ సమర్యాద సవే

సమీపం - నికటం-ఆసన్నం-సన్నికృష్టం- సనీడం - సదేశం-అభ్యాశం (పా) అభ్యాసం - సవిధం-సమర్యాదం-సవేశం-ఉపకణ్ఠః-అన్తికః- అభ్యర్ణః-అభ్యగ్రః-అభితః॥ ౧౫-దాపుపేళ్లు,

శ(వత్)॥ ౬౭॥ ఉపక | అభితః అనునది యవ్యయము, Ne:
ణ్ఠాన్తికా భ్యర్ణాభ్యగ్రా | proximate, नज़दीक, समीप.
(అప్య) భితో (౭వ్య
యమ్)।

సంస క్తే (త్వ) వ్య వహిత మపదా స్తర (మిత్యపి)॥ ౬౮॥	సంసక్తం-అవ్యవహితం-అపదాన్తర ౩-కదిసినదాని పేళ్లు, Adjoining, Contiguous, पड़ोस.
నేదిష్ఠ మన్తికతమం	నేదిష్ఠం-అన్తికతమం॥ ౨-మిక్కిలి దాయినదాని పేళ్లు, Very near, बहुत नज़दी
(స్యా) ద్దూరం వి ప్రకృష్టకమ్।	దూరం-విప్రకృష్టకం॥ ౨-దవ్వయినదా పేళ్లు, Distant, दूर.
దవీయ (శ్చ) దవి ష్ఠం (చ) సుదూరం	దవీయః॥ ౬॥ దవిష్ఠమ్-సుదూరమ్॥ ౩ మిక్కిలి దవ్వయినదాని పేళ్లు, Very remot सुदूर.
దీర్ఘ మాయతమ్॥ ౬౯॥	దీర్ఘమ్-ఆయతమ్॥ ౨-నిడుపయినదా పేళ్లు, Long, लंबा.
వర్తులం నిస్తలం వృత్తం	వర్తులమ్-నిస్తలమ్-వృత్తమ్॥ ౩-వ వైనదాని పేళ్లు, Round, circular, globular, गोल.
బన్ధురం (తూన్న తానతమ్)।	బన్ధురమ్॥ ౧-ఉన్నతానతమ్=స్వభావమ చేత పొడవై యుపాధివశమున నించు వంగినదాని పేరు, Naturally high but factitiously bent, बन्धुर.
ఉచ్చప్రాంశూన్న తోదగ్రోచ్ఛ్రితా స్తుఙ్గేఽథ	ఉచ్చః-ప్రాంశుః-ఉన్నతః-ఉదగ్రః-ఉచ్ఛ్రితః-తుఙ్గః॥ ౬-పొడుగయినదాని పేళ్లు High, tall, ऊँचा.

వామనే॥ ౭౦॥ న్యక్నీచ ఖర్వహ్రస్వా స్స్యుః)	వామనః-న్యక్॥ చ్॥ నీచః-ఖర్వః-హ్రస్వః-౫-కుఱుచనదాని పేళ్లు, Short, नीचा.
అవాగ్రఽవనతానతమ్।	అవాగ్రమ్-అవనతమ్-ఆనతమ్॥ 3-వంగిన దాని పేళ్లు, Bent down, झुका हुआ.
అరాలం వృజినం జిహ్మమూర్మిమత్కుఞ్చితం నతమ్॥ ౭౧॥ ఆవిద్ధం కుటిలం భుగ్నం వేల్లితం వక్ర (మిత్యపి)।	అరాలమ్-వృజినమ్-జిహ్మమ్-ఊర్మిమత్॥ త్॥ కుఞ్చితమ్ - నతమ్ - ఆవిద్ధమ్ - కుటిలమ్-భుగ్నమ్-వేల్లితమ్-వక్రమ్॥ ౧౧-వంకరయైన దాని పేళ్లు, Crooked, टेढा.
ఋజావజిహ్మప్రగుణౌ	ఋజుః-అజిహ్మః-ప్రగుణః॥ 3 - చక్కనై యుండు దాని పేళ్లు, Straight, सीधा.
వ్యస్తే (స్త్వ) ప్రగుణాకులౌ॥ ౭౨॥	వ్యస్తః - అప్రగుణః - ఆకులః॥ 3-చెదరిన దాని పేళ్లు, Confounded, आकुल.
శాశ్వతస్తు ధ్రువో నిత్య సదాతన సనాతనాః।	శాశ్వతః - ధ్రువః - నిత్యః-సదాతనః-సనాతనః॥ ౫-ఎన్నటికిని నాశములేకయుండుదాని పేళ్లు, Eternal, ध्रुव.
స్థాస్నుః స్థిరతరః స్థేయాన్	స్థాస్నుః - స్థిరతరః - స్థేయాన్॥ న్॥ 3 - పెక్కుకాలముండుదాని పేళ్లు, Permanent, firm, स्थिरतर.
(ఏకరూపతయా తుయః। ౭౩॥ కాలవ్యాపీ స) కూటస్థః	కూటస్థః॥ పు॥ ౧ - ఏకరూపతయా=వికారములేక యొకలాగుననే, యః కాలవ్యాపీ=ఏది నిరవధికకాలముండునదో యట్టి యాత్మాదుల పేరు, Uniform; Perpetually the same.

స్థావరో జఙ్గమేతరః।

స్థావరః - జఙ్గమేతరః॥ ౨ - కదలకయు గిరివృక్షాదులపేళ్లు, Immovable, स्था॰

చరిష్ణు జఙ్గమచరం త్రస మిఙ్గం చరాచర మ్॥ ౭౪॥

చరిష్ణు-జఙ్గమమ్-చరమ్-త్రసమ్-ఇఙ్గ చరాచరమ్॥ ౬ - తిరుగులాడు మనుష్యా పేళ్లు, Movable, जंगम.

చలనం కమ్పనం కమ్ప్రం

చలనమ్-కమ్పనమ్-కమ్ప్రమ్॥ ౩-క స్వభావము గల యశ్వత్థదళాదుల పే Tremulous, चलन.

చలం లోలం చలాచలమ్। చఞ్చలం తరలం చైవ పారిప్లవ పరిప్లవే॥ ౭౫॥

చలమ్ - లోలమ్-చలాచలమ్- చఞ్చల తరలమ్ - పారిప్లవమ్ - పరిప్లవమ్॥ ౭ - కద దానిపేళ్లు, Quaking, moving, चंचल.

అతిరిక్త స్సమధికో

అతిరిక్తః-సమధికః॥ ౨ - మిక్కిలి యు మైనదానిపేళ్లు, Exceeding, अधिक.

దృఢసన్ధి (స్తు) సంహతః।

దృఢసన్ధిః - సంహతః॥ ౨ - దృఢమగు కీలుగల యవయవాదులపేళ్లు, లెస్సగా స నది, Strong knit.

కర్కశం కఠినం క్రూరం కఠోరం నిష్ఠురం దృఢమ్॥ ౭౬॥ జరఠం

కర్కశమ్ (పా) కక్ఖటమ్ - కఠినమ్ క్రూరమ్ - కఠోరమ్ - నిష్ఠురమ్ - దృఢమ్-జ రఠమ్॥ ౭-బిరుసైనదానిపేళ్లు, గట్టిది, Har solid, कड़ा.

మూర్తిమ న్మూర్తం

మూర్తిమత్॥ త్॥ మూర్తమ్॥ ౨ ఆకారము దాల్చినదానిపేళ్లు, Materia corporal. मूर्तिवत.

ప్రవృద్ధం ప్రౌఢ మేధితమ్।

ప్రవృద్ధమ్-ప్రౌఢమ్-ఏధితమ్॥ ౩ - పెరిగి దానిపేళ్లు, Full grown, प्रौढ.

పురాణప్రతనప్ర
త్న పురాతన చిరంత
నాః॥ ౭౭॥

పురాణః-ప్రతనః-ప్రత్నః-పురాతనః-చిరంతనః॥ ౫-ప్రాంతదాని పేళ్లు, Old, ancient, पुराना.

ప్రత్యగ్రోఽభినవో
నవ్యో నవీనో నూత
నో నవః। నూత్న(శ్చ)

ప్రత్యగ్రః-అభినవః-నవ్యః-నవీనః - నూతనః - నవః - నూత్నః॥ ౭ - క్రొత్తదాని పేళ్లు, New, नया.

సుకుమారం (తు)
కోమలం మృదులం
మృదు॥ ౭౮॥

సుకుమారమ్ - కోమలమ్ - మృదులమ్ - మృదు॥ ౪-మెత్తనిదాని పేళ్లు, Soft, कोमल.

అన్వగన్వక్ష మను
గేఽనుపదం (క్లీబమ
వ్యయమ్)।

అన్వక్॥ చ్॥ అన్వక్షమ్ - అనుగమ్-అనుపదమ్॥ ౪-వెనుకపోవువాని పేళ్లు, అనుపదమ్॥ న, అవ్య॥ Following, अनुगामी.

ప్రత్యక్షం (స్యా)
దైన్ద్రియకం

ప్రత్యక్షమ్-ఐన్ద్రియకమ్। ౨ - పంచేంద్రియముల చేత నెఱుఁగఁబడుదాని పేళ్లు, Visible, perceptible; प्रत्यक्ष.

అప్రత్యక్ష మతీ
న్ద్రియమ్॥ ౭౯॥

అప్రత్యక్షమ్ (పా) అనధ్యక్షమ్ - అతీన్ద్రియమ్॥ ౨ - నేత్రాది పంచేంద్రియములచేత నెఱుఁగఁబడని రూపరసాదుల పేళ్లు, Unperceived; absent; beyond the reach of the senses, अप्रत्यक्ष.

ఏకతానోఽనన్య
వృత్తి రేకాగ్రై కా
యనా (వపి)। (అ)
ప్యేకసర్గ ఏకాగ్ర్యోఽ
ప్యేకాయనగతో (ఽ
పిచ)॥ ౮౦॥

ఏకతానః - అనన్యవృత్తిః-ఏకాగ్రః-ఏకాయనః - ఏకసర్గః - ఏకాగ్ర్యః-ఏకాయనగతః॥ ౭-ఏకాగ్రచిత్తుని పేళ్లు, Closely attentive, एकाग्र.

(పుం) స్యాదిః
పూర్వపౌరస్త్య ప్రథ

ఆదిః॥ నియతపుంలింగము॥ పూర్వః - పౌరస్త్యః-ప్రథమః-ఆద్యః॥ ౫-మొదటిదాని

మాద్యా	పేళ్లు, Prior; first; initial, प्रथम.
(అథాఽస్త్రియామ్)। అన్తో జఘన్యం చరమ మన్త్య పాశ్చాత్య పశ్చిమాః॥ ౮౧॥	అన్తః॥ పు॥ జఘన్యం-చరమం-అన్త్యం-పాశ్చాత్యం-పశ్చిమం॥ ౬-తుదయైనదాని పేళ్ల Last; ultimate, अंत.
మోఘం నిరర్థకం	మోఘం-నిరర్థకం॥ ౨-ప్రయోజనము లే దాని పేళ్లు, Vain, useless, निरर्थक.
స్పష్టం స్ఫుటం ప్రవ్యక్త ముల్బణమ్।	స్పష్టం - స్ఫుటం - ప్రవ్యక్తం - ఉల్బణం ర - ప్రకటమయినదాని పేళ్లు, Apparen evident, स्पष्ट.
సాధారణం (తు) సామాన్య	సాధారణం.- సామాన్యం॥ ౨-అనేకుల పొత్తయినదాని పేళ్లు, Common, सामान्य
మేకాకీ త్వేక ఏకకః॥ ౮౨॥	ఏకాకీ॥ ౯॥ ఏకః-ఏకకః॥ ౩-సహాయము లేక యొక్కటియైనదాని పేళ్లు, Alon Solitary, एकाकी.
(భిన్నార్థకా) అన్యతర ఏకత్వో న్యేతరా (అపి)।	అన్యతరః - ఏకః - త్వః - అన్యః - ఇతర ౫-భిన్నార్థకాః=ప్రకృతార్థముకంటె వేఱై దాని పేళ్లు, ఇవిసర్వనామశబ్దములు, Othe different, भिन्न.
ఉచ్చావచం నైకభేద	ఉచ్చావచం-నైకభేదం॥ ౨ - అనేకప్రకా రములయిన చిత్రాదుల పేళ్లు, Variegated high and low, रंग विरंग.
ముచ్చణ్డ మవిలమ్బితమ్॥ ౮౩॥	ఉచ్చణ్డం-అవిలమ్బితం॥ ౨-త్వరగలదా పేళ్లు, Quick, expeditious, शीघ्र.
అరున్తుద (స్తు) మ	అరుంతుదః-మర్మస్పృక్॥ శ్రీ॥ ౨-మర్మ

స్పృశౌ	మును నొప్పించు మాటలు మొదలైనవాని పేళ్లు, Sharp, painful, मर्मस्पृश.
అబాధం (తు) నిరర్గలమ్।	అబాధం-నిరర్గలం॥ 2- అడ్డపాటులేనిదాని పేళ్లు, Unobstructed, बे - रोक टोक.
ప్రసవ్యం ప్రతికూలం (న్యా) దపసవ్యమపష్ఠు (చ)॥ 78॥	ప్రసవ్యం-ప్రతికూలం-అపసవ్యం-అపష్ఠు॥ 4-ప్రతికూలమయినదాని పేళ్లు, Contrary, प्रतिकूल.
వామం (శరీరే) సవ్యం (స్యాత్)	వామం - సవ్యం॥ 2 - శరీరే = శరీరమున నెడమపార్శ్వము పేళ్లు, Left, वाम, बायाँ.
అపసవ్యం (తు) దక్షిణమ్।	అపసవ్యం - దక్షిణం॥ 2-శరీరమునఁ గుడిదిక్కు-పేళ్లు, Right, दक्षिण, दायाँ.
సంకటం (నా తు) సంబాధః	సంకటం-సంబాధః॥ 2-ఇరకటపు చోటి పేళ్లు, సంబాధశబ్దము నియతపుంలింగము, Narrow, तंग जगह.
కలిలం గహనం (సమే)। 79॥	కలిలం-గహనం॥ 2 - చొరరానిదానికిని, తెలుగరానిదానికిని పేళ్లు, Hard to understand, Impervious, अभेद्य.
సంకీర్ణే సంకులాకీర్ణే	సంకీర్ణం - సంకులం - ఆకీర్ణం॥ 3-ఒకటితొకటి కలిసినదాని పేళ్లు, Crowded, confused, संकीर्ण.
ముణ్డితం పరివాపితమ్।	ముణ్డితం-పరివాపితం॥ 2 - గొఱుగఁబడినదాని పేళ్లు, Shaved, मुण्डित.
గ్రన్థితం సన్దితం దృబ్ధం	గ్రథితం (పా) గ్రన్థితం, గుమ్భితం-సన్దితం-దృబ్ధం॥ 3 - కూర్పఁబడిన పుష్పమాలికాదుల

పేళ్లు, Strung; tied, गूंथा हुआ.

విసృతం వి_స్తృతం తతమ్॥ ౮౬॥

విసృతం-వి_స్తృతం-తతం॥ 3—వ్యాపి దాని పేళ్లు, విరివిగలది, Spread, diff विस्तृत.

అ_స్తగతం విస్మృతం (స్యాత్)

అ_స్తగతం - విస్మృతం॥ ౨-మఱువ దాని పేళ్లు, Forgotten, विस्मृत.

ప్రాప్తప్రణిహితే (సమే)।

ప్రాప్తమ్-ప్రణిహితమ్॥ ౨ - పొందఁ దాని పేళ్లు, Placed; obtained, प्राप्त.

వేల్లిత ప్రేజ్ఖితాఽధూత చలితాఽకమ్పితా ధుతే॥ ౮౭॥

వేల్లితః - ప్రేజ్ఖితః - ఆధూతః- చలితః- మ్పితః-ధుతః॥ ౬ - కదలింపఁబడిన దాని పే Shaken, चलित.

నుత్త నున్నాస్త నిష్ఠ్యూతా విద్ధక్షిప్తేరితా (స్సమాః)।

నుత్తః-నున్నః-అ_స్తః-నిష్ఠ్యూతః-ఆవి క్షి_ప్తః-ఈరితః॥ ౭-త్రోయఁబడినదాని పే Thrown, cast, sent, गिराया हुआ.

పరిక్షి_ప్తం (తు) నివృతం

పరిక్షి_ప్తమ్ - నివృతమ్। ౨ - కోట వె లయినదానిచేతఁ జుట్టఁబడిన దాని పే Intrenched, परिक्षिप्त.

మూషితం ముషితా (ర్థకం)॥ ౮౮॥

మూషితమ్ - ముషితమ్॥ ౨-దొంగిలిం బడినదాని పేళ్లు, Stolen, चुराया हुआ.

ప్రవృద్ధ ప్రసృతే

ప్రవృద్ధమ్ - ప్రసృతమ్॥ ౨ - కొనసా పెరుఁగుదాని పేళ్లు, Expanded; disperse प्रवृद्ध.

న్య_స్తనిసృష్టే

న్య_స్తమ్-నిసృష్టమ్॥ ౨-ఉంపఁబడినదా పేళ్లు, Deposited, रखा हुआ.

గుణితాఽహతే।

గుణితమ్ - ఆహతమ్॥ ౨ - గుణింపఁబడి సంఖ్య పేళ్లు, Multiplied, गुणित.

నిదిగ్ధోపచితే	నిదిగ్ధః-ఉపచితః॥ ౨-లేపాదులచేత చేరిన దాని పేళ్లు, Plastered, निदिग्ध.
గూఢ గుప్తే	గూఢమ్-గుప్తమ్॥ ౨ - దాపఁబడిన దాని పేళ్లు, Hidden, गूढ.
గుణ్ఠితరూషితే॥ ౮౯॥	గుణ్ఠితమ్ (పా) గుణ్డితమ్ - రూషితమ్॥ ౨ - ధూళ్యాదులచేతఁ గప్పఁబడినదాని పేళ్లు, Overspread, ढका हुआ.
ద్రుతావదీర్ణే	ద్రుతమ్-అవదీర్ణమ్॥ ౨-కరఁగించిన దాని పేళ్లు, Melted, गलाया हुआ.
ఉద్గూర్ణోద్యతే	ఉద్గూర్ణమ్-ఉద్యతమ్॥ ౨-పొడవుగా నెత్తఁబడినదాని పేళ్లు, Raised, held up, ऊपर उठाया हुआ.
కాచిత శిక్యితే।	కాచితమ్ - శిక్యితమ్॥ ౨ - ఉట్టియందుఁ బెట్టఁబడినదాని పేళ్లు, "కారితశిక్యితే" అను పాఠమున లౌకిక వైదికకర్మములయందు కృతాభ్యాసుని పేళ్లు, Suspended in a swing.
ఘ్రాణ ఘ్రాతే	ఘ్రాణమ్-ఘ్రాతమ్॥ ౨-మూర్కొనఁబడిన దాని పేళ్లు, Smelt, सूंघा हुआ.
దిగ్ధలిప్తే	దిగ్ధమ్ - లిప్తమ్॥ ౨ - పూయఁబడినదాని పేళ్లు, Smeared, annointed, लिप्त.
సముదక్తోద్ధృతే (సమే)॥ ౯౦॥	సముదక్తమ్ - ఉద్ధృతమ్॥ ౨-చేదఁబడిన దాని పేళ్లు, Drawn; raised from a deep place, उद्धृत.
వేష్టితం (స్యా) ద్వ	వేష్టితమ్-వలయితమ్-సంవీతమ్-రుద్ధమ్ -

లయితం సంవీతం రుద్ధ మావృతం।	ఆవృతమ్॥ ౫ - నద్యాదులచేతఁ జుట్టఁబడిన పట్టణాదులపేళ్లు, Encompassed; secured from access, surrounded, घिरा हुआ.
రుగ్ణ భుగ్నే౽(థ)	రుగ్ణమ్-భుగ్నమ్॥ ౨ - విఱువఁబడినదాని పేళ్లు, Bent, crooked, मोड़ा हुआ.
నిశిత క్ష్ణుత శాతాని తేజితే॥ ౯౧॥	నిశితమ్-క్ష్ణుతమ్-శాతమ్ - తేజితమ్॥ ౪-వాఁడిగాఁ జేయఁబడినదాని పేళ్లు, Sharpened, whetted, तेज किया हुआ.
(స్యా ద్వినాశోన్ముఖం) పక్వం	పక్వమ్॥ ౧ - వినాశోన్ముఖమ్ = నశింపనాయత్తమయినదాని పేరు, పండినది, Mature, पका हुआ.
హ్రీణ హ్రీతౌ (తు) లజ్జితే।	హ్రీణః-హ్రీతః-లజ్జితః॥ 3-సిగ్గుపడినదాని పేళ్లు, Ashamed, लज्जित.
వృతే (తు) వృత్త వావృత్తౌ	వృతః-వావృత్తః - వృత్తః॥ 3 - కన్యాదులచే వరింపఁబడిన వరుఁడు మొదలయినవాని పేళ్లు, Chosen, वर.
సంయోజిత ఉపాహితః॥ ౯౨॥	సంయోజితః - ఉపాహితః॥ ౨-మఱియొకపదార్థముతోఁ గూర్పఁబడినదాని పేళ్లు, Annexed, संयोजित.
ప్రాప్యం గమ్యం సమాసాద్యం	ప్రాప్యమ్ - గమ్యమ్ - సమాసాద్యమ్॥ 3-పొందఁదగిన వస్తువు పేళ్లు, Attainable, प्राप्य.
స్యన్నం రీణం స్రుతం స్నుతం।	స్యన్నమ్ - రీణమ్ - స్రుతమ్-స్నుతమ్॥ ౪-కాఱిననీళ్లు మొదలయినవాని పేళ్లు, Flowing, dropping, dripping, चूना.
సంగూఢ (స్స్యా)	సంగూఢః - సంకలితః॥ ౨ - కూర్పఁబడిన

త్సంకలితోఽ	సంఖ్యపేళ్లు, Arranged; heaped; added, संकलित.
వగీతః ఖ్యాతగర్హణః॥ ౯౩॥	అవగీతః-ఖ్యాతగర్హణః॥ ౨-నిందింపఁబడినదాని పేళ్లు, Detested, निन्दनीय.
వివిధ (స్స్యా) ద్బహువిధో నానారూపః పృథగ్విధః।	వివిధః - బహువిధః - నానారూపః - పృథగ్విధః॥ ౪-పెక్కువిధములయిన వస్తువుపేళ్లు, Various, multiform, विविध.
అవరీణో ధిక్కృత (స్స్యా)	అవరీణః-ధిక్కృతః॥ ౨-ధిక్కరింపఁబడినదాని పేళ్లు, Censured, blamed, धिक्कारित.
దపధ్వస్తో ఽవచూర్ణితః॥ ౯౪॥	అపధ్వస్తః - అవచూర్ణితః॥ ౨-పొడిగాఁగొట్టఁబడినదాని పేళ్లు, Coarsely pounded, कूटा हुआ.
(అనాయాసకృతం) ఫాణ్టం	ఫాణ్టమ్॥ ౧ - అనాయాసకృతమ్ = ఆయాసము లేక చేయఁబడిన కషాయాదుల పేరు, Easily prepared.
స్వనితం ధ్వనితం (సమే)।	స్వనితమ్ - ధ్వనితమ్॥ ౨ - మ్రోయుదాని పేళ్లు, Making a noise, ध्वनि करने वाला.
బద్ధే సన్దానితం మూతముద్దితం సన్దితం సితం॥ ౯౫॥	బద్ధమ్ - సన్దానితమ్ - మూతమ్-ఉద్దితమ్-సన్దితమ్ - సితమ్॥ ౬ - కట్టఁబడినదాని పేళ్లు, Bound, बंधा हुआ.
నిష్పక్వం క్వథితం	నిష్పక్వమ్-క్వథితమ్॥ ౨-ఎనిమిదవపాలు మిగులునట్లు కాచఁబడిన కషాయాదులపేళ్లు, Decocted, well-cooked, क्वथित.
(పాకే క్షీరాఽజ్యహవిషాం) శృతం।	శృతం॥ ౧ - పాలు, నెయ్యి, హవిస్సుల యొక్క పాకముపేరు, Boiled (milk etc.)

నిర్వాణో (మునివహ్న్యాదౌ)	నిర్వాణః॥ ౧-మునివహ్న్యాదౌ=శాంతుఁడైన ముని, అగ్ని మొదలయినవి, Attained, beatitude (as saint), put out (as a fire) शान्त मुनि, या बुझी आग.
నిర్వాత (స్తుగతేఽనిలే)॥ ౯౬॥	నిర్వాతః॥ ౧-గతే అనిలే=సంచారముడిగిన వాయువుపేరు, Wind no longer blowing, become calm, निश्चल समीर.
పక్వం పరిణతే	పక్వమ్-పరిణతమ్॥ ౨-కాలవశమునఁ బరిపాకమును బొందిన బుద్ధి మొదలయినదాని పేళ్లు, Ripe, पक्का.
గూనం హన్నే	గూనం - హన్నం॥ ౨-విడువఁబడిన విష్ఠ పేళ్లు, Passed (as ordure).
మీఢం (తు)మూత్రితే।	మీఢం - మూత్రితం॥ ౨ - విడువఁబడిన మూత్రము పేళ్లు, Passed (as urine).
పుష్టే (తు) పుషితం	పుష్టం-పుషితం॥ ౨ - పోషింపఁబడిన పక్షి మృగాదుల పేళ్లు, Nourished, पोषित.
సోఢే క్షాన్త	సోఢం - క్షాన్తం॥ ౨ - ఓర్వఁబడిన తిట్టు కొట్టు మొదలయినవాని పేళ్లు, Borne, endured, क्षान्त.
ముద్వాన్తముద్గతే॥ ౯౭॥	ఉద్వాన్తమ్ - ఉద్గతమ్॥ ౨-క్రక్కఁబడిన దాని పేళ్లు, Vomited, वमन.
దాన్త (స్తు) దమితే	దాన్తః - దమితః॥ ౨ - ఆచార్యులచేత శిక్షింపఁబడిన శిష్యాదుల పేళ్లు. భారక్లేశాదులను సహించినదాని పేళ్లని కొందఱు, Trained, endured.

శాన్తశ్శమితే	శాన్తః-శమితః॥ ౨ - అడఁపఁబడిన రా దులపేళ్లు, Pacified, Cured, Allaye शान्त.
ప్రార్థితేఽర్థితః।	ప్రార్థితః-అర్థితః॥ ౨-అడుగఁబడిన వస్తు పేళ్లు, Asked, प्रार्थित.
జ్ఞప్త (స్తు) జ్ఞాపితే	జ్ఞప్తః-జ్ఞాపితః॥ ౨-గురూపదేశాదులచే నెఱిఁగింపఁబడినదాని పేళ్లు, Made know ज्ञप्त.
ఛన్నశ్ఛాదితే	ఛన్నః-ఛాదితః॥ ౨-కప్పఁబడినదాని పే Covered, ढका हुआ.
పూజితేఽఞ్చితః॥ ౯౨॥	పూజితః - అఞ్చితః (పా) అర్చితః॥ ౨ పూజింపఁబడినదాని పేళ్లు, Worshippe revered, पूजित.
పూర్ణ (స్తు) పూరితే	పూర్ణః-పూరితః॥ ౨-జలాదులచే నిం పఁబడిన కలశాదులపేళ్లు, Filled; full, पू
క్లిష్టః క్లిశితే	క్లిష్టః-క్లిశితః॥ ౨-పీడింపఁబడిన మనుప దులపేళ్లు, Tired; fatigued, क्लिष्ट.
ఽవసితే సితః।	అవసితః - సితః॥ ౨ - ముగిసినదాని పే Finished, समाप्त किया हुआ.
ప్రుష్టప్లుష్టోషితా దగ్ధే	ప్రుష్టః-ప్లుష్టః-ఉషితః-దగ్ధః॥ ౪ - కా బడినదాని పేళ్లు, Burnt, दग्ध.
తష్టత్వష్టౌ తనూకృతే॥ ౯౯॥	తష్టః-త్వష్టః-తనూకృతః॥ 3-చెక్కఁబ కాష్ఠాదులపేళ్లు, Pared, छिला हुआ.
వేధితచ్ఛిద్రితౌ విద్ధే	వేధితః-ఛిద్రితః-విద్ధః॥ 3-బెజ్జము వే బడిన రత్నాదులపేళ్లు, Pierced, विद्ध.

విన్నవిత్తౌ విచారితే।

విన్నః - విత్తః - విచారితః॥ 3-విచారింబడిన కార్యాదుల పేళ్లు, Judged; discussed, विचार किया हुआ.

నిష్ప్రభే విగతారోకౌ

నిష్ప్రభః-విగతః (పా) విరతః - ఆరోకః 3 - కాంతిలేని దివాచంద్రాదుల పేళ్లు Gloomy; obscured, कान्ति हीन.

విలీనే విద్రుతద్రుతౌ॥ ౧౦౦॥

విలీనః-విద్రుతః-ద్రుతః॥ 3-కరఁగిన ఘృతాదుల పేళ్లు, Liquified; melted, पिघला हुआ.

సిద్ధే నిర్వృత్తనిష్పన్నౌ

సిద్ధః-నిర్వృత్తః-నిష్పన్నః॥ 3 - సిద్ధించిదాని పేళ్లు, Accomplished, सिद्ध.

దారితే భిన్నభేదితౌ।

దారితః-భిన్నః-భేదితః॥ 3 - వ్రక్కలింపఁబడినదాని పేళ్లు, Split, भेदित.

ఊతం స్యూత ముతం (చేతి త్రితయం తన్తుసన్తతే)॥ ౧౦౧॥

ఊతమ్-స్యూతమ్-ఉతమ్॥ 3-తన్తుసన్తతేపోగులచే నేయఁబడిన వస్త్రాదుల పేళ్లు Woven, बुना हुआ.

(స్యా) దర్హితే నమస్యిత నమసిత మపచాయితార్చితాపచితం।

అర్హితమ్-నమస్యితమ్-నమసితమ్ - అపచాయితమ్-అర్చితమ్-అపచితమ్॥ ౬ - నమస్కరింపఁబడిన దేవతాదుల పేళ్లు, Honoured; saluted, अर्चित.

వరివసితే వరివస్యితముపాసితం చోపచరితం (చ)॥ ౧౦౨॥

వరివసితమ్-వరివస్యితమ్-ఉపాసితమ్ - ఉపచరితమ్॥ ౪ - సేవింపఁబడిన యుపాధ్యాయుల పేళ్లు, Served; adored, उपासित.

సన్తాపిత సన్తప్తౌ ధూపిత ధూపాయితౌ (చ) దూన (శ్చ)।

సన్తాపితః - సన్తప్తః - ధూపితః - ధూపాయితః-దూనః॥ ౫ - తపింపఁబడినదాని పేళ్లు Suffering pain, सन्तप्त.

హృష్టో మత్త స్తృప్తః ప్రహ్లన్నః ప్రముదితః ప్రీతః॥ ౧౦౩॥	హృష్టః-మత్తః-తృప్తః-ప్రహ్లన్నః-ప్రముదితః - ప్రీతః॥ ౬ - సంతోషించినవాని పేళ్లు, Pleased; content, तृप्त.
ఛిన్నం ఛాతం లూనం కృత్తం దాతం దితం ఛితం వృక్ణం।	ఛిన్నమ్ - ఛాతమ్ - లూనమ్-కృత్తమ్ - దాతమ్-దితమ్-ఛితమ్-వృక్ణమ్॥ ౮ - కోయఁబడిన తృణాదులపేళ్లు, Cut, छात.
స్రస్తం ధ్వస్తం భ్రష్టం స్కన్నం పన్నం చ్యుతం గలితం॥ ౧౦౪॥	స్రస్తమ్ - ధ్వస్తమ్ - భ్రష్టమ్-స్కన్నమ్-పన్నమ్ - చ్యుతమ్ - గలితమ్॥ ౭-జాఱిపడినదాని పేళ్లు, Fallen, गलित.
లబ్ధం ప్రాప్తం విన్నం భావిత మాసాదితం (చ) భూతం (చ)।	లబ్ధమ్-ప్రాప్తమ్-విన్నమ్-భావితమ్-ఆసాదితమ్-భూతమ్। ౬ - పొందఁబడినదాని పేళ్లు, Obtained, प्राप्त.
అన్వేషితం గవేషిత మన్విష్టం మార్గితం మృగితం॥ ౧౦౫॥	అన్వేషితమ్-గవేషితమ్-అన్విష్టమ్-మార్గితమ్-మృగితమ్॥ ౫ - వెదకఁబడినదాని పేళ్లు, Sought, अन्वेषित.
ఆర్ద్రం సార్ద్రం క్లిన్నం తిమితం స్తిమితం సమున్న ముత్త్రం చ।	ఆర్ద్రమ్-సార్ద్రమ్-క్లిన్నం-తిమితం- స్తిమితం-సమున్నం-ఉత్త్రం॥ ౭-తడిసినవస్తువు పేళ్లు, Wet, moistened, गीला.
త్రాతం త్రాణం రక్షిత మవితం గోపాయితం (చ) గుప్తం (చ)॥ ౧౦౬॥	త్రాతం-త్రాణం-రక్షితం-అవితం - గోపాయితం-గుప్తం॥ ౬ - రక్షింపఁబడినదాని పేళ్లు, Preserved; saved; guarded, रक्षित.
అవగణిత మవమతా వజ్ఞాతే అవమానితం (చ) పరిభూతే।	అవగణితం - అవమతం - అవజ్ఞాతం-అవమానితం-పరిభూతం॥ ౫ - తిరస్కరింపఁబడినదాని పేళ్లు, Disregarded, despised, तिरस्कृत.

త్యక్తం హీనం వి
ధుతం సముజ్ఝితం
ధూత ముత్సృష్టం॥
౧౦౭॥

త్యక్తం - హీనం - విధుతం-సముజ్ఝితం-ధూతం - ఉత్సృష్టం॥ ౬ - విడువఁబడినదాని పేళ్లు, Abandoned; left, त्यक्त.

ఉక్తం భాషిత ము
దితం జల్పిత మాఖ్యా
త మభిహితం లపితం।

ఉక్తం-భాషితం-ఉదితం-జల్పితం- ఆఖ్యాతం-అభిహితం-లపితం॥ ౭ - పలుకఁబడినదాని పేళ్లు, Spoken; said, उक्त.

బుద్ధం బుధితం మ
నితం విదితంప్రతిపన్న
మవసి తావగతే॥
౧౦౮॥

బుద్ధం - బుధితం - మనితం - విదితం-ప్రతిపన్నం-అవసితం-అవగతం॥ ౮-ఎఱుఁగఁబడినదాని పేళ్లు, Known; understood, विदित

ఊరీకృత మురరీకృ
త మఙ్గీకృత మాశ్రుతం
ప్రతిజ్ఞాతం। సంగీర్ణ
విదిత సంశ్రుత సమా
హిత ముపశ్రు తోప
గతం। ౧౦౯॥

ఊరీకృతం (పా) ఉరీకృతం - ఉరరీకృతం-అఙ్గీకృతం - ఆశ్రుతం - ప్రతిజ్ఞాతం - సంగీర్ణం-విదితం - సంశ్రుతం - సమాహితం-ఉపశ్రుతం-ఉపగతం॥ ౧౧ - అంగీకరింపఁబడినదానిపేళ్లు, Accepted; promised, माना गया.

ఈడిత శస్త పణా
యిత పనాయితప్రణు
త పణిత పనితాని। అ
వగీర్ణ వర్ణితాభిష్టు తే
లితాని స్తుతా (ర్థాని)॥

ఈడితం-శస్తం-పణాయితం-పనాయితం - ప్రణుతం - పణితం - పనితం - అవగీర్ణం (పా) గీర్ణం - వర్ణితం - అభిష్టుతం - ఈలితం- స్తుతం॥ ౧౨ - పొగడఁబడిన దేవతాదుల పేళ్లు, Praised, वर्णित.

భక్షిత చర్వితలిప్త
ప్రత్యవసిత గిలిత ఖా
దిత ప్సాతం। అభ్యవ
హృతాన్న జగ్ధ గ్రస్త
గ్లస్తాశితం భుక్తే॥
౧౧౧॥

భక్షితం - చర్వితం - లిప్తం (పా) లీఢం-ప్రత్యవసితం-గిలితం-ఖాదితం-ప్సాతం - అభ్యవహృతం - అన్నం - జగ్ధం - గ్రస్తం-గ్లస్తం-అశితం-భుక్తం॥ ౧౪-భుజింపఁబడిన యన్నాదులపేళ్లు, Eaten, खाया हुआ.

క్షేపిష్ఠ క్షోదిష్ఠ ప్రేష్ఠ వరిష్ఠ స్థవిష్ఠ బంహిష్ఠాః। (క్షిప్రక్షుద్రాభీప్సిత పృథుపీవర బహుప్రకర్షార్థాః)॥ ౧౧౨॥

క్షేపిష్ఠం = మిక్కిలి వేగముగలది, Most quick, तेज. క్షోదిష్ఠం=మిక్కిలి క్షుద్రమయినది, Most small, बहुत छोटा. ప్రేష్ఠం = మిక్కిలి ప్రియమయినది, Most dear, बहुत महंगा, వరిష్ఠం=మిక్కిలి విరివియైనది, Most large, बहुत बडा. స్థవిష్ఠం=మిక్కిలి బలిసినది, Most corpulent, बहुत मोटा. బంహిష్ఠం = మిక్కిలి తఱచైనది, Most numerous, बहुत ज्यादा.

సాధిష్ఠ ద్రాఘిష్ఠ స్ఫేష్ఠ గరిష్ఠ హ్రసిష్ఠ బృన్దిష్ఠాః।(బాఢ వ్యాయత బహు గురు వామన బృన్దారకాతిశయే)॥ ౧౧౩॥

సాధిష్ఠం=మిక్కిలి పదిలమయినది, Most hard, बहुत कडा. ద్రాఘిష్ఠం=మిక్కిలి నిడుపయినది, Most long, बहुत लंबा. స్ఫేష్ఠం= మిక్కిలియధికమయినది, Most abundant, largest, बहुत अधिक. గరిష్ఠం = మిక్కిలి భారమయినది, Most heavy, बहुत भारी, హ్రసిష్ఠం = మిక్కిలి కుఱుచైనది, Most short, बहुत छोटा. బృన్దిష్ఠం=మిక్కిలి మనోహరమయినది, Most handsome, बहुत मनोहर.

ఇతి విశేష్యనిఘ్న వర్గః

విశేషణములగు పదముల సమూహము ముగిసెను.

గ్రంథకర్త తానింతకుముందుఁ జెప్పిన రూపభేదములచేతను, ప్రకృతి ప్రత్యయార్థములచేతను నీ సంకీర్ణ వర్గయందు లింగము నెఱుఁగవలయునని చెప్పుచున్నాఁడు.

మూ॥ ప్రకృతిప్రత్యయార్థాద్యైః సంకీర్ణే లిఙ్గ మున్నయేత్ ॥

టీక. సంకీర్ణే = ఈ సంకీర్ణ వర్గయందు, ప్రకృతిప్రత్యయార్థాద్యైః = నామార్థ ప్రత్యయార్థ రూపభేద సాహచర్యములచేతను,

లిఙ్గమ్ = స్త్రీపున్నపుంసకలింగములను, ఉన్నయేత్ = ఊహింపవలెను. నామార్థముచే నెట్లనఁగా ''అపరస్పరాః పురుషాః, అపరస్పరాః - స్త్రియః, అపరస్పరాణికులాని''; ప్రత్యయార్థముచేత నెట్లనిన 'శాన్తిః - దాన్తిః' ఇవి 'స్త్రియాం క్తిన్' అను సూత్రముచేత స్త్రీలింగ బోధకమయిన తిప్రత్యయాంతములు గనుక స్త్రీలింగములని యెఱుఁగవలయును. రూపభేదసాహచర్యములచే మును పటిరీతిగా నెఱుఁగవలయు.

కర్మక్రియా	కర్మన్॥ న॥ (పా) పు॥ క్రియా॥ స్త్రీ॥ ౨-చేయుట పేళ్లు, Action, act, कर्म.
(తత్సాతత్యే గమ్యేస్యు) రపరస్పరాః॥ ౧౧౮॥	అపరస్పరః॥ త్రి॥ ౧-తత్సాతత్యే గమ్యే = ఎడతెగని గమనాదిక్రియ గల సార్థాదుల పేరు, Continual (in respect of action)
(సాకల్యాసఙ్గవచనే) పారాయణపరాయణే)।	పారాయణం॥ న॥ పరాయణం (పా) తురాయణం॥ త్రి॥ ౨-సాకల్యాసఙ్గవచనే = వరుసగా అంతయు నను నర్థమునకును (Totality, पूर्ण), ఒకవస్తువునందాసక్తికిని (Adherence, attachment) పేళ్లు.
యదృచ్ఛా స్వైరితా	యదృచ్ఛా-స్వైరితా॥ స్త్రీ॥ ౨-విచ్చలవిడి వర్తించుట పేళ్లు, Wilfulness, independence, स्वेच्छाचार.
(హేతుశూన్యాత్వాస్యా) విలక్షణం॥ ౧౧౯॥	విలక్షణం॥ న॥ ౧-హేతుశూన్యా = నిష్కారణమయిన, ఆస్యా = ఉనికి పేరు, Causeless state, विलक्षण.
శమథ (స్తు) శమశ్శాన్తిః।	శమథః-శమః॥ పు॥ శాన్తిః॥ స్త్రీ॥ 3-కామక్రోధాదులులేకయుండుట పేళ్లు, Absence of passion, शम.

దాన్తి (స్తు) దమ థోదమః।	దాన్తిః॥ స్త్రీ॥ దమథః – దమః॥ పు॥ 3 – బ్రహ్మచర్యాది క్లేశమును సహించుట పేళ్లు, Endurance of the pain of austerities, Self-command.
అపదానం కర్మ వృత్తం)	అపదానం॥ న॥ ౧ – వృత్తం=పూర్వము నడిచిన, కర్మ = పరిశుద్ధ వ్యాపారము పేరు, An act accomplished, an approved occupation, पूरा किया हुआ शुद्ध व्यापार.
(కామ్యదానం) ప్రవారణం॥ ౧౧౬॥	ప్రవారణం (పా) ప్రహారణం॥ న॥ ౧– కామ్యదానం = కోరినవస్తువును తానొక్క ఫలము నపేక్షించి యిచ్చుట పేరు, A gift made with an object, प्रवारण, कामना सहित दान.
(వశక్రియా) సంవననం	సంవననమ్ (పా) సంవదనమ్॥ న॥ ౧-మణి మంత్రౌషధాదులచే వశముగాఁ జేసికొనుట, Subduing by charms, drugs or incantations, वशीभूत करना.
మూలకర్మ (తు) కార్మణమ్।	మూలకర్మ॥ న॥ కార్మణం॥ న॥ ౨– మూలికలచేతనైన స్తంభన వశీకరణాదుల పేళ్లు, Magic, witch-craft, वशीकरण.
విధూననం విధువనం	విధూననం–విధువనం॥ న॥ ౨–విదిలించుట పేళ్లు, Tremour, झटकना.
తర్పణం ప్రీణనా వనే॥ ౧౧౭॥	తర్పణం–ప్రీణనం–అవనం॥ న॥ 3–తృప్తిఁ బొందించుట పేళ్లు, Satisfaction, तृप्तिकरना.
పర్యాప్తి (స్స్యా) త్పరిత్రాణం హస్తధా	పర్యాప్తిః॥ స్త్రీ॥ పరిత్రాణం–హస్తధారణం (పా) హస్తవారణం॥ న॥ 3 – చంపెదనని

రణ (మిత్యపి)।	వచ్చినవాని నడ్డగించుట పేళ్లు, Warning off a blow, हाथ से रक्षा करना.
సేవనం సీవనం స్యూతి	సేవనం - సీవనం॥ న॥ స్యూతిః॥ స్త్రీ॥ 3 - కోకలు మొదలైనవి కుట్టుటపేళ్లు, Sewing, सीना.
ర్విదరః స్ఫుటనం భిదా॥ ౧౧౮॥	విదరః॥ పు॥ స్ఫుటనం॥ న॥ భిదా॥ స్త్రీ॥ 3- వ్రక్కలౌటకును వ్రక్కలించుటకును పేళ్లు, Tearing, rending, फाड़ना.
ఆక్రోశన మభీషఙ్గః	ఆక్రోశనం॥ న॥ అభీషఙ్గః॥ పు॥ ౨-తిట్టుట పేళ్లు, Curse; imprecation, कोसना.
సంవేదో వేదనా (న నా)।	సంవేదః॥ పు॥ వేదనా॥ స్త్రీ॥ ౨-సుఖదుఃఖాద్యనుభవము పేళ్లు, Sensation; perception, संवेद.
సమ్మూర్ఛన మభివ్యాప్తిః	సమ్మూర్ఛనం॥ న॥ అభివ్యాప్తిః॥ స్త్రీ॥ అంతట వ్యాపించుట పేళ్లు, Pervading, सर्वत्र व्याप्ति.
యాచ్ఞా భిక్షా ఽర్థనాఽర్దనా॥ ౧౧౯॥	యాచ్ఞా - భిక్షా - అర్థనా - అర్దనా॥ స్త్రీ॥ ౪-అడుగుటపేళ్లు, Begging, भिक्षा.
వర్ధనం ఛేదనేఽ	వర్ధనమ్-ఛేదనమ్॥ న॥ ౨-నఱకుట పేళ్లు, Cutting, छेदना.
(థ ద్వే) ఆనన్దన సభాజనే। ఆప్రచ్ఛన	ఆనన్దనమ్ (పా) ఆమన్త్రణమ్ - సభాజనమ్ - ఆప్రచ్ఛనమ్॥ న॥ 3 - బాంధవాదుల నాలింగన స్వాగతాదులచేత సంతోషపెట్టుట పేళ్లు, Courtesy, civility, welcome, आनंदन.

(మథా) మ్నాయ స్సమ్ప్రదాయః	ఆమ్నాయః - సమ్ప్రదాయః॥ పు॥ ౨- శిష్యపరంపరాగతమైన యుపదేశము పేళ్లు, Traditional doctrine, संप्रदाय.
క్షయే క్షియా॥ ౧౨౦॥	క్షయః॥ పు॥ క్షియా॥ సీ॥ ౨-చెడుట పేళ్లు, Loss, क्षय.
గ్రహే గ్రాహో	గ్రహః - గ్రాహః॥ పు॥ ౨-పుచ్చుకొనుట పేళ్లు, Seizure, acceptance, ग्रहण करना.
వశః కాన్తౌ	వశః॥ పు॥ కాన్తిః॥ సీ॥ ౨ - ఇచ్ఛగించుట పేళ్లు, Wish, चाहना.
రక్షణస్త్రాణే	రక్షణః- త్రాణః॥ పు॥ ౨ - రక్షించుట పేళ్లు, Protection, defence, रक्षा करना.
రణః క్వణే।	రణః - క్వణః॥ పు॥ ౨ - మ్రోగుట పేళ్లు, Sound, noise, ध्वनि.
వ్యధో వేధే	వ్యధః- వేధః॥ పు॥ ౨- బెజ్జము వేయుట పేళ్లు, Perforation, छेद करना.
పచా పాకే	పచా॥ సీ॥ పాకః॥ పు॥ ౨ - వండుట పేళ్లు, Cooking, पकाना.
హవో హూతౌ	హవః॥ పు॥ హూతిః॥ సీ॥ ౨-పిలుచుట పేళ్లు, Calling, बुलाना.
వరో వృతౌ॥ ౧౨౧॥	వరః॥ పు॥ వృతిః। సీ॥ ౨-వరించుట పేళ్లు, Engaging, वरण करना.
ఓషః ప్లోషే.	ఓషః-ప్లోషః (పా) ప్రోషః॥ పు॥ ౨-కాల్చుటకును, కాలుటకును పేళ్లు, Combustion, burning, जलना.
నయో నాయే	నయః - నాయః॥ పు॥ ౨ - పొందించుట

	వేళ్లు, నీతియు, Guiding, policy, course of conduct, नीति.
జ్యాని ర్జీర్ణా	జ్యానిః - జీర్ణిః॥ సీ॥ ౨ - ముదిమి పేళ్లు, Wearing out, growing old, बूढाहोना.
భ్రమో భ్రమా।	భ్రమః॥ పు॥ భ్రమిః (పా) భ్రమీ॥ సీ॥ ౨- తిరుగుట పేళ్లు, Whirling, going round, भ्रम.
స్ఫాతి ర్వృద్ధా	స్ఫాతిః - వృద్ధిః॥ సీ॥ ౨ - పెరుఁగుట పేళ్లు, Growth, वृद्धि.
ప్రథా ఖ్యాతౌ	ప్రథా - ఖ్యాతిః॥ సీ॥ ౨ - ప్రసిద్ధి పేళ్లు, Fame, ख्याति.
స్పృష్టిః పృక్తౌ	స్పృష్టిః-పృక్తిః॥ సీ॥ ౨ - ముట్టుట పేళ్లు, Touch, छूना.
స్నవ స్స్రవే॥౧౨౨॥	స్నవః - స్రవః॥ పు॥ ౨-కరియుట పేళ్లు, Dripping, चूना.
ఏధా సమృద్ధా	ఏధా (పా) ఏధా-సమృద్ధిః॥ సీ॥ ౨-సమృద్ధి పేళ్లు, Thriving, समृद्धि.
స్ఫురణం స్ఫురణే	స్ఫురణమ్-స్ఫురణమ్॥న॥ ౨-అదురుట పేళ్లు, Throbbing, फडकना.
ప్రమితౌ ప్రమా।	ప్రమితిః-ప్రమా॥ సీ॥ ౨-నిజముగా నెఱుఁగుట పేళ్లు, True knowledge, सच्चा ज्ञान पाना.
ప్రసూతిః ప్రసవే	ప్రసూతిః॥ సీ॥ ప్రసవః॥ పు॥ ౨ - బిడ్డను గనుట పేళ్లు, Bringing forth, प्रसव.
శ్చోతే ప్రాఘారః	శ్చోతః-ప్రాఘారః॥పు॥ ౨-కాఱుట పేళ్లు, Pouring forth, बहना.

క్లమథః క్లమే॥ ౧౨౩॥	క్లమథః–క్లమః। పు॥ ౨ – బడలుట పేళ్లు, Fatigue, थकान.
ఉత్కర్షోఽతిశయే	ఉత్కర్షః–అతిశయః॥ పు॥ ౨–దొడ్డతనము పేళ్లు, Excellence, अतिशय.
సన్ధిః శ్లేషే	సన్ధిః – శ్లేషః॥ పు॥ ౨ – కదియుట పేళ్లు, Union, Junction, संधि.
విషయ ఆశ్రయే।	విషయః – ఆశ్రయః (పా) ఆశయః॥ పు॥ ౨–నిత్యముగానుండు తావు పేళ్లు, Refuge, Asylum, आश्रय.
క్షిపాయాం క్షేపణం	క్షిపా–క్షేపణమ్॥ న॥ ౨–ప్రేరేచుట పేళ్లు, Throwing, Directing, फेंकना.
గీర్ణి ర్గిరౌ	గీర్ణిః – గిరిః॥ స్త్రీ॥ ౨ – మ్రింగుట పేళ్లు, Swallowing, निगलना.
గురణ ముద్యమే॥ ౧౨౪॥	గురణమ్ (పా) గూరణమ్॥ న॥ ఉద్యమః॥ పు॥ ౨ – యత్నము పేళ్లు, Effort, exertion, उद्यम.
ఉన్నాయ ఉన్నయే	ఉన్నాయః – ఉన్నయః॥ పు॥ ౨–మీఁదికి నెత్తుటకుఁగాని యూహించుటకుఁగాని పేళ్లు, Raising, Inference, ऊपर उठाना.
శ్రాయ శ్శ్రయణే	శ్రాయః॥ పు॥ శ్రయణమ్॥ న॥ ౨ – ఆశ్రయించుట పేళ్లు, Reliance, Taking refuge, आश्रय लेना.
జయనే జయః।	జయనమ్॥ న॥ జయః॥ పు॥ ౨–గెలుచుట పేళ్లు, Conquest, victory, जीतना.
నిగాదో నిగదే	నిగాదః – నిగదః॥ పు॥ ౨ – స్పష్టముగాఁ బలుకుట పేళ్లు, Discourse, speech, चर्चा.

మాందో మద

మాదః - మదః॥ పు॥ ౨ - గర్వముపేళ్లు, Pride, Joy, मद.

ఉద్వేగ ఉద్భ్రమౌ॥ ౧౨౫॥

ఉద్వేగః-ఉద్భ్రమః॥ పు॥ ౨ - అవ్యవస్థితచిత్తత్వముపేళ్లు, Agitation; regret, उद्वेग.

విమర్దనం పరిమలో

విమర్దనమ్॥ న॥ పరిమలః॥ పు॥ ౨ - కుంకుమాదుల మెదుపుట పేళ్లు, Trituration of perfumes, परिमल से शरीर मर्दन.

ఽభ్యుపపత్తి రనుగ్రహః।

అభ్యుపపత్తిః॥ స్త్రీ॥ అనుగ్రహః॥ పు॥ ౨- దానాద్యనుగ్రహము పేళ్లు, Conferring a benefit, अनुग्रह करना.

నిగ్రహ (స్తద్విరుద్ధస్స్యాత్)

నిగ్రహః॥ పు॥ ౧ - తద్విరుద్ధః = ఆయనుగ్రహమునకు విరుద్ధమయిన యపకారము పేరు, Disfavour, तिरस्कार करना.

"నిగ్రహస్తు నిరోధస్స్యాత్" అను పాఠమున ౨ ను నిగ్రహించుట పేళ్లు, Restraint, निग्रह.

అభియోగ (స్త్వభిగ్రహః॥ ౧౨౬॥

అభియోగః-అభిగ్రహః॥ పు॥ ౨ - యుద్ధాదులయం దెదురుగా నుద్యోగించుట పేళ్లు, Attack, కలహమునకు పిలుచుటయనియు, Challenge to fight, ललकारना.

ముష్టిబన్ధ (స్తు)సంగ్రాహో

ముష్టిబన్ధః-సంగ్రాహః॥ ౨ - గట్టిగా పిడికిలించుట పేళ్లు, పిడికిలి వేళ్లని కొందఱందురు, Clinching of the fist, मुट्ठी बांधना.

డిమ్బే డమర విప్లవౌ।

డిమ్బః - డమరః - విప్లవః॥ పు॥ 3 - కొల్ల మొదలయిన దేశోపద్రవముపేళ్లు, Devastation, Assault, Irregular war, विप्लव.

బన్ధనం ప్రసితిశ్చారః

బన్ధనమ్॥ న॥ ప్రసితిః॥ స్త్రీ॥ చారః॥ పు॥ ౩-కట్టుసాధనములకు పేళ్లు, Fetters, Ligaments, बन्धन.

స్పర్శః స్ప్రష్టోపతప్తరి॥ ౧౨౭॥

స్పర్శః-స్ప్రష్టా॥ ఋ॥ ఉపతప్తా॥ ఋ, పు॥ ౩-తపింపఁజేయు రోగాదుల పేళ్లు, Morbid heat, तप.

నికారో విప్రకార (స్స్యాత్)

నికారః - విప్రకారః॥ పు॥ ౨ - చెడుపనిఁ జేసెనని యొకని దుర్జనునిగాఁజేయుట పేళ్లు, Malice, అపకారమాత్రము పేళ్లని కొందఱు, Injury, अपकार.

ఆకార స్త్విఙ్గ ఇఙ్గితమ్।

ఆకారః-ఇఙ్గః॥ పు॥ ఇఙ్గితమ్॥ న॥ ౩-అభిప్రాయమును ప్రకటించు చేష్ట పేళ్లు, Indication of sentiment, Hint, हावभाव.

పరిణామో వికారో

పరిణామః-వికారః॥ పు॥ ౨-పాలు పెరుఁగౌటవలె వేఱురూపమునుబొందు వికార విశేషము పేళ్లు, Change of form, विकार.

(ద్వే సమే) వికృతి విక్రియే॥ ౧౨౮॥

వికృతిః-విక్రియా॥ స్త్రీ॥ ౨ - పరిణామరూపమైనట్టికాని వేఱైనట్టికాని వికారము పేళ్లు, Temporary change, विकृति.

అపహార స్త్వపచయ

అపహారః-అపచయః॥ పు॥ ౨-హాని పేళ్లు, Stealing, Removing, हानि.

స్సమాహార స్సముచ్చయః।

సమాహారః - సముచ్చయః॥ పు॥ ౨-చెదరిన వస్తువులను ప్రోగు చేయుట పేళ్లు, Gathering together, इकट्ठा करना.

ప్రత్యాహార ఉపాదానం।

ప్రత్యాహారః॥ పు॥ ఉపాదానమ్॥ న॥ ౨-విషయమువలన నింద్రియములను మరలిం

	చుట పేళ్లు, Restraining the organs of sense, प्रत्याहार.
విహార (స్తు) పరిక్రమః॥ ౧౨౯॥	విహారః - పరిక్రమః॥ పు॥ ౨ - ఉద్యానాదులయందుఁ గ్రీడార్థమై తిరుగుట పేళ్లు, A pleasure walk, विहार.
అభిహారోఽభిగ్రహణం	అభిహారః॥ పు॥ అభిగ్రహణమ్॥ న॥ ౨ - ఎదురుగా దొంగిలించుట పేళ్లు, Seizure in one's presence, Robbery, छीनना.
నిర్హారోఽభ్యవకర్షణమ్।	నిర్హారః॥ పు॥ అభ్యవకర్షణమ్॥ న॥ ౨ - నాటినముల్లు మొదలయినవి తీయుట పేళ్లు, Extraction, खींचना.
అనుహారోఽనుకార	అనుహారః-అనుకారః॥ పు॥ ౨-సరిపోవుట పేళ్లు, Imitation, अनुकरण.
(స్యా దర్థస్యాపగమే) వ్యయః॥ ౧౩౦॥	వ్యయః॥ పు॥ ౧-అర్థస్య=అర్థముయొక్క-అపగమే = వ్యయముపేరు, Expenditure व्यय.
ప్రవాహ (స్తు) ప్రవృత్తి (స్స్యాత్)	ప్రవాహః॥ పు॥ ప్రవృత్తిః॥ స్త్రీ॥ ౨ - ఎడతెగకవచ్చు జలాదిపరంపర పేళ్లు, Continuous flow, प्रवाह.
ప్రవహో (గమనం బహిః)।	ప్రవహః॥ పు॥ ౧ - బహిర్గమనమ్=గృహాదులనుండి వెలుపలికి నడచుటపేరు, Going forth, Issuing, गमन.
వియామో వియమో యామో యమస్సంయామ సంయమాః॥ ౧౩౧॥	వియామః-వియమః॥ పు॥ ౨ - పరపీడాదులను చాలించుటపేళ్లు, యామః-యమః॥ పు ౨-చాలించుటమాత్రమునకు పేళ్లు, సంయామః-సంయమః॥ పు॥ ౨ - అన్నియు లెస్సగ చాలించుటపేళ్లు, ఈ ౬ ను పర్యాయముల

	కొందరందురు, Restraint, Forbearance, संयम.
హింసా కర్మాభిచార (స్స్యాత్)	హింసాకర్మ॥ న॥ అభిచారః॥ పు॥ ౨ - చంపుటకుఁ జేసిన హోమాది క్రియ పేళ్లు, Incarnation to destroy, हिंसा.
జాగర్యా జాగరా (ద్వయోః)।	జాగర్యా॥ సీ॥ జాగరా॥ పు॥ ౨ - మేలుకొనియుండుట పేళ్లు, Waking, Watching, जागना.
విఘ్నోఽన్తరాయః ప్రత్యూహః	విఘ్నః - అన్తరాయః - ప్రత్యూహః॥ పు॥ ౩ - విఘ్నము పేళ్లు, Obstacle; impediment, विघ्न.
(స్స్యా) దుపఘ్నోఽన్తికాశ్రయే॥ ౧౩౨॥	ఉపఘ్నః-అన్తికాశ్రయః॥ పు॥ ౨-సమీపమునందుండు నాధారము పేళ్లు, Contiguous support, आधार.
నిర్వేశ ఉపభోగ (స్స్యాత్)	నిర్వేశః - ఉపభోగః॥ పు॥ ౨-భోగించుట పేళ్లు, Enjoyment, उपभोग.
పరిసర్పః పరిక్రియా।	పరిసర్పః॥ పు॥ పరిక్రియా॥ సీ॥ ౨- ముట్టువాఱుట పేళ్లు. Surrounding; encompassing.
విధురం (తు) ప్రవిశ్లేషో	విధురమ్॥ న॥ ప్రవిశ్లేషః॥ పు॥ ౨ - ఎడఁబాయుట పేళ్లు, Separation, वियोग.
ఽభిప్రాయ శ్ఛన్ద ఆశయః॥ ౧౩౩॥	అభిప్రాయః-ఛన్దః॥ (పా) ఛన్దః॥ న॥ ఆశయః॥ పు॥ ౩-అభిప్రాయము పేళ్లు, Meaning; intention, आशय.
సంక్షేపణం సమసనం	సంక్షేపణమ్-సమసనమ్॥ న॥ ౨-గొప్పను కొంచెము సేయుట పేళ్లు, Abridgment, संक्षेपण.

పర్యవస్థా విరోధనమ్।	పర్యవస్థా॥ స్త్రీ॥ విరోధనమ్॥ న॥ ౨-విరోధించుట పేళ్లు, Contradiction, विरोध करना.
పరిసర్యా పరీసారః	పరిసర్యా॥ స్త్రీ॥ పరీసారః॥ పు॥ ౨-అంతట తిరుగుట పేళ్లు, Moving about, घूमना.
(స్యా) దాస్యా త్వాసనా స్థితిః॥ ౧౩౮॥	ఆస్యా-ఆసనా-స్థితిః॥ స్త్రీ॥ 3 - ఉనికి పేళ్లు, Stay, स्थिति.
విస్తారో విగ్రహో వ్యాసః	విస్తారః-విగ్రహః-వ్యాసః॥ పు॥ 3 - విరివి పేళ్లు, Diffusion, expansion, विस्तार.
(సతుశబ్దస్య) విస్తరః।	విస్తరః॥పు॥ ౧-శబ్దస్య=శబ్దసంబంధియైన, సతు = ఆ విరివి పేరు, Lengthy discourse, Prolixity.
సంవాహనం మర్దనం (స్యాత్)	సంవాహనమ్-మర్దనమ్॥ ౨-ఒడలు పిసుకుట పేళ్లు, Shampooing, मर्दन.
వినాశ (స్స్యా)దదర్శనమ్॥ ౧౩౯॥	వినాశః॥ పు॥ అదర్శనమ్॥ న॥ ౨-అగపడకుండుట పేళ్లు, Disappearance, गायब होना.
సంస్తవ (స్స్యా)త్పరిచయః	సంస్తవః - పరిచయః॥ పు॥ ౨ - చిరకాల మొక వస్తువుతోఁ గూడియుండుట పేళ్లు, Acquaintance, परिचय.
ప్రసర (స్తు) విసర్పణమ్।	ప్రసరః॥ పు॥ విసర్పణమ్॥ న॥ ౨ - తైల బింద్వాదులు జలాదులయందు నెరయుట పేళ్లు, Spreading, फैलाव.
నీవాక (స్తు) ప్రయామ (స్స్యాత్)	నీవాకః-ప్రయామః॥ పు॥ ౨-ధాన్యాదులయందలి యాదరాతిశయము పేళ్లు, Increased demand for grain in times of scarcity, अनाज की माँग.

సన్నిధి స్సన్నికర్షణమ్॥ ౧౩౬॥	సన్నిధిః॥ పు॥ సన్నికర్షణమ్॥ న॥ ౨-సమీపమౌట పేళ్లు, Proximity, **समीप होना.**
లవోఽభిలావో లవనే	లవః - అభిలావః॥ పు॥ లవనమ్॥ న॥ ౩ - పైరు మొదలైనవి కోయుట పేళ్లు, Reaping, **खेत काटना.**
నిష్పావః పవనే పవః।	నిష్పావః॥ పు॥ పవనం॥ న॥ పవః॥ పు॥ ౩ - ధాన్యాదులను తూర్పెత్తుట పేళ్లు, Winnowing; cleaning, **पछोरना.**
ప్రస్తావ (స్స్యా) దవసరః	ప్రస్తావః-అవసరః॥పు॥ ౨-అవసరము పేళ్లు, Occasion; opportunity, **अवसर, मौका.**
త్రిసర స్సూత్రవేష్టనమ్॥ ౧౩౭॥	త్రసరః (పా) తసరః॥ పు॥ సూత్రవేష్టనం॥ న॥ ౨-సాలెవాఁడు నూలుచుట్టు పంటెపెండె పేళ్లు, A shuttle, **त्रसर.**
ప్రజన (స్స్యా) దుపసరః	ప్రజనః-ఉపసరః॥ పు॥ ౨-ఆఁబోతు పసులను చూలుచేయఁ బ్రవర్తించుట పేళ్లు, The imprtgnation of a cow by the bull, చూలగుకాలమును, The season of impregnation, **उपसर.**
ప్రసర ప్రణయా (సమా)।	ప్రసరః (పా) ప్రశ్రయః - ప్రణయః॥ పు॥ ౨-ప్రీతిచేతఁ బ్రార్థించుట పేళ్లు, Affectionate solicitation, **प्रणय.**
ధీశక్తిర్నిష్క్రమో	ధీశక్తిః - నిష్క్రమః॥ పు॥ ౨-శుశ్రూషా శ్రవణములు మొదలైన బుద్ధిసామర్థ్యము పేళ్లు, Intellectual faculty, **धी शक्ति.**
(ఽస్త్రీ తు) సంక్రమో దుర్గసఞ్చరః॥	సంక్రమః॥ పు॥ దుర్గసఞ్చరః॥ పు॥ ౨-పోరాని జలప్రవాహములయందుఁ బోవుటకుఁ

గట్టిన కట్ట మొదలయినవాని పేళ్లు, A difficult passage, दुर्गम.

ప్రత్యుత్క్రమః ప్రయోగార్థః

ప్రత్యుత్క్రమః (పా) ప్రత్యుత్క్రాన్తిః– ప్రయోగార్థః (పా) ప్రయుద్ధార్థః॥ పు॥ ౨ – యుద్ధముకొఱకు భటులయొక్క యుద్యోగము పేళ్లు, Preparations for war.

ప్రక్రమ (స్స్యా) దుపక్రమః।

ప్రక్రమః – ఉపక్రమః। పు॥ ౨- ప్రథమారంభమునకు పేళ్లు, A first beginning, उपक्रम.

(స్యా) దభ్యాదాన ముద్ఘాత ఆరమ్భ

అభ్యాదానం॥ న॥ ఉద్ఘాతః–ఆరమ్భః॥ పు॥ 3 – ఆరంభమాత్రమునకు పేళ్లు, Commencement, आरंभ.

స్సమ్భ్రమ స్త్వరా॥ ౧౩౯॥

సమ్భ్రమః॥ పు॥ త్వరా॥ స్త్రీ॥ ౨ – వేగిరపడుట పేళ్లు, Haste, hurry, जल्दी.

ప్రతిబన్ధః ప్రతిష్టమ్భో

ప్రతిబన్ధః – ప్రతిష్టమ్భః॥ పు॥ ౨ – కార్యవిఘాతము పేళ్లు, Impediment, रुकावट.

ఽవనాయ (స్తు) నియాతనమ్।

అవనాయః॥ పు॥ నియాతనమ్ (పా) నిపాతనమ్॥ న॥ ౨ – దిగువ ద్రోయుట పేళ్లు, Causing to descend, गिराना.

ఉపలమ్భ స్త్వనుభవ

ఉపలమ్భః – అనుభవః॥ పు॥ ౨ – సాక్షాత్కారము పేళ్లు. Direct perception, साक्षात्कार.

స్సమాలమ్భో విలేపనమ్॥ ౧౪౦॥

సమాలమ్భః॥ పు॥ విలేపనమ్॥ న॥ ౨–నలుగిడుట పేళ్లు, Smearing with sandal-wood, &c. विलेपन.

విప్రలమ్భో విప్ర

విప్రలమ్భః – విప్రయోగః॥ పు॥ ౨–ఎడం

యోగో	బాసిన స్త్రీ పురుషుల శృంగారము పేళ్లు, Separation of lovers, वियोग.
విలమ్భ స్త్వతిసర్జనమ్।	విలమ్భః॥ పు॥ అతిసర్జనమ్॥ న॥ ౨-ఇచ్చుట పేళ్లు, Liberality, भेंट.
విశ్రావ(స్తు) ప్రవిఖ్యాతి	విశ్రావః॥ పు॥ ప్రవిఖ్యాతిః (పా) ప్రతిఖ్యాతిః॥ స్త్రీ॥ ౨ - మిక్కిలి ప్రసిద్ధి పేళ్లు, Celebrity, ख्याति.
రవేక్షా ప్రతిజాగరః॥ ౧౪౧॥	అవేక్షా॥ స్త్రీ॥ ప్రతిజాగరః॥ పు॥ ౨-ఎచ్చరిక పేళ్లు, Attention, जगरूकता.
నిపాఠ నిపఠౌ పాఠే	నిపాఠః-నిపఠః-పాఠః॥ పు॥ 3 - చదువుట పేళ్లు, Reading, पठन.
తేమః స్తేమః సమున్దనే।	తేమః - స్తేమః॥ పు॥ సమున్దనమ్॥ న॥ 3-తడియుట పేళ్లు, Wetness, तर.
ఆదీనవాస్రవౌ క్లేశే	ఆదీనవః-ఆస్రవః-క్లేశః॥ పు॥ 3-క్లేశము పేళ్లు, Distress, क्लेश.
మేలకే సఙ్గసఙ్గమౌ॥	మేలకః-సఙ్గః-సఙ్గమః॥పు॥3-కూడుట పేళ్లు, Union, संगम.
అన్వేషణం విచయనం మార్గణం మృగణా మృగః।	అన్వేషణమ్ (పా) అన్వేషణం, గవేషణమ్-విచయనమ్ - మార్గణం॥ న॥ మృగణా॥ స్త్రీ॥ మృగః॥పు॥ ౫-వెదకుట పేళ్లు, Searching; research, अन्वेषण.
పరిరమ్భః పరిష్వఙ్గ స్సంశ్లేష ఉపగూహనమ్॥ ౧౪౩॥	పరిరమ్భః-పరిష్వఙ్గః-సంశ్లేషః॥ పు॥ ఉపగూహనమ్॥ న॥ ౪ - కౌగిలించుట పేళ్లు, Embrace, आलिंगन.
నిర్వర్ణనంతు నిధ్యానం దర్శనాలోకనేక్షణమ్।	నిర్వర్ణనమ్ - నిధ్యానమ్-దర్శనమ్-ఆలోకనమ్ - ఈక్షణం॥ న॥ ౫ - చూచుట పేళ్లు, Sight; seeing, दर्शन.

ప్రత్యాఖ్యానం నిరసనం ప్రత్యాదేశో నిరాకృతిః॥ ౧౮౪॥

ప్రత్యాఖ్యానం-నిరసనం॥ న॥ ప్రత్యాదేశః పు॥ నిరాకృతిః॥ స్త్రీ॥ ౪-తిరస్కరించుట పేళ్లు. Rejection; disallowance, तिरस्कार.

ఉపశాయో విశాయశ్చ (పర్యాయ శయనార్థకౌ)।

ఉపశాయః - విశాయః॥ పు॥ ౨-పర్యాయశయనార్థకౌ = ప్రహరిదిరుగువాండ్లు వరుస పెట్టుకొని నిద్రపోవుట పేళ్లు, Watching alternately, विशाय.

అర్తనం (చ) ఋతీయా (చ) హృణీయా (చ) ఘృణా (ర్థకాః)॥ ౧౮౫॥

అర్తనమ్॥ న॥ ఋతీయా - హృణీయా - ఘృణా॥ ౪ - రోయుట పేళ్లు, Censure reproach, घृणा.

(స్యా) ద్వ్యత్యాసో విపర్యాసో వ్యత్యయ (శ్చ) విపర్యయే।

వ్యత్యాసః - విపర్యాసః - వ్యత్యయః-విపర్యయః॥ పు॥ ౪-తడంబడుట పేళ్లు, Contrariety; opposition, विपर्यय.

పర్యయోఽతిక్రమ (స్తస్మి) న్నతిపాత ఉపాత్యయః। ౧౮౬॥

పర్యయః - అతిక్రమః - అతిపాతః - ఉపాత్యయః॥ పు॥ ౪ - క్రమముదప్పిపోవుట పేళ్లు, Transgression, अतिक्रमण.

(పే)షణం యత్సమాహూయ తత్ర (స్యాత్) ప్రతిశాసనమ్।

ప్రతిశాసనమ్॥ ౧ - భృత్యులను బిలిచి పనులకుఁ బంపుట పేరు, Sending of a servant on an errand after calling him, प्रतिशासन.

(స) సంస్తావః (క్ర) తుషు యా స్తుతిభూమిర్ద్విజన్మనామ్॥ ౧౮౭॥

సంస్తావః॥ పు॥ ౧ - క్రతుషు=యజ్ఞములయందు, ద్విజన్మనామ్=ఉద్గాత మొదలయిన బ్రాహ్మణులయొక్క, స్తుతిభూమిః = స్తోత్రముచేయు భూమి పేరు, A place where the priests stand reciting hymns and prayers, संस्ताव. ఆస్తోత్రము పేరని కొందఱందురు.

నిధాయ (తక్ష్యతే యత్ర) కాష్ఠే కాష్ఠం (స) ఉద్ఘనః।

ఉద్ఘనః॥ పు॥ ౧-యత్ర కాష్ఠే = ఏ కొయ్య మీఁద, కాష్ఠమ్ = మఱొక కొయ్యను, నిధాయ = పెట్టి, తక్ష్యతే = చెక్కఁబడునో, సః = ఆ మ్రాని పేరు, A carpenter's work-bench, उद्घन.

స్తమ్బఘ్న (స్తు) స్తమ్బఘనః (స్తమ్బో యేన నిహన్యతే)॥ ౧౪౮॥

స్తమ్బఘ్నః-స్తమ్బఘనః॥ పు॥ ౨-యేన = దేనిచేత, స్తమ్బః = కసవుగంటలు, నిహన్యతే = పెల్లగింపఁబడునో, సః = ఆ గుద్దలి పేళ్లు, A sickle for cutting grass, A hoe, हँसिया.

ఆవిధో (విధ్యతే యేన తత్ర)

ఆవిధః॥ పు॥ ౧-యేన = దేనిచేత, విధ్యతే = రత్నాదులు బెజ్జము వేయబడుచున్నవో, తత్ర = బెజ్జము వేయు వజ్రముపోగరు మొదలయినదాని పేరు, An auger.

(విష్వక్సమే) నిఘః।

నిఘః॥ పు॥ ౧ - విష్వక్సమే = వెడల్పు నిడుపు సరియయిన వేదికాదుల పేరు, Circular round.

ఉత్కార (శ్చ) నికార (శ్చ ద్వౌ ధాన్యోత్క్షేపణార్థకౌ)॥ ౧౪౯॥

ఉత్కారః-నికారః॥ పు॥ ౨ - ధాన్యోత్క్షేపణార్థకౌ = ధాన్యము పొడవుగాఁ గుప్ప చేయుటకుఁగాని తూర్పెత్తుటకుఁగాని పేళ్లు, Piling up corn or winnowing, पछोरना.

నిగారోద్గార విక్షావోద్గ్రాహా (స్తు గరణాదిషు)।

నిగారః, Swallowing, निगलना; ఉద్గారః, Vomiting, उगलना; విక్షావః, Cough, a sound, खाँसी; ఉద్గ్రాహః, Talking up, replying in argument. పు॥ ౪-గరణాదిషు = వరుసగా మ్రింగుటకును, క్రక్కుటకును, ద్రాయుటకును, ఎగుర వేసిపట్టుటకును

పేళ్లు, ఉద్గారశబ్దము స్త్రీపుంసకం బని కొందఱు.

ఆరత్యవరతి విరతయ ఉపరామే

ఆరతిః - అవరతిః - విరతిః॥ స్త్రీ॥ ఉపరామః (పా) ఉపరమః॥ పు॥ 4-చాలించుటకు పేళ్లు, Ceasing, विराम.

(వాస్త్రియాంతు) నిష్ఠేవః ॥ ౧౫౦॥ నిష్ఠ్యూతి ర్నిష్ఠీవన నిష్ఠేవన (మిత్యభిన్నాని)।

నిష్ఠేవః॥ పు॥ నిష్ఠ్యూతిః॥ స్త్రీ॥ నిష్ఠీవనమ్-నిష్ఠేవనమ్। న॥ 4 - ఉమియుట పేళ్లు, Spitting, थूकना.

జవనే జూతిః

జవనం-జూతిః॥ స్త్రీ॥ 2-వేగముగఁ బోవుట పేళ్లు, Speed, तेजी.

సాతి స్త్వవసానే (స్యాత్)

సాతిః॥ స్త్రీ॥ అవసానమ్। న॥ 2-క్రియాంతము పేళ్లు, Conclusion, End of action, अवसान.

(అథ) జ్వరే జూర్తిః॥ ౧౫౧॥

జ్వరః॥ పు॥ జూర్తిః ॥స్త్రీ॥ 2-జ్వరము పేళ్లు, Fever, बुखार.

ఉదజ (స్తు పశుప్రేరణ)

ఉదజః॥ పు॥ 1 - పశుప్రేరణమ్ = పసులఁ దోలుట పేళ్లు, Driving of cattle, पशुओं का हाँकना.

అకరణి (ర్మత్యాదయశ్శాపే)।

అకరణిః - అజననిః॥ స్త్రీ॥ అవగ్రాహః-ఇవి మొదలయినవి శపించుటయందు వర్తించును, Curse, शाप.

గోత్రాన్తేభ్య స్తస్య బృన్ద మి) త్యౌపగవకా (దికమ్)॥ ౧౫౨॥

గోత్రాన్తేభ్యః=అపత్య ప్రత్యయాంతము లయిన ఔపగవగార్గ్య దాక్ష్యాది శబ్దముల మీఁదను, తస్యబృన్ద మితి=వాని సమూహమను నర్థమునందు, ఔపగవకాదికమ్=ఔప

గవకమ్, గార్గకమ్, దాక్షకమ్॥ న॥ అనునవి మొదలైన శబ్దరూపములు పుట్టుచున్నవి. ఉపగుయొక్క అపత్యములు ఔపగవములు; ఔపగవములయొక్క సమూహము ఔపగవకము. ఇట్లన్యంబు లూహ్యములు. A multitude of descendants of Upagu.

ఆపూపికం శాష్కులిక (మేవ మాద్య మచేతసామ్)।

అచేతసామ్ = ప్రాణివ్యతిరిక్తములయిన యపూపములు శష్కులులు మొదలయినవాని సమూహములయందు వరుసగా "ఆపూపికమ్, శాష్కులికమ్" ఇవి మొదలయినవి వర్తించును. అవి॥ న॥ A multitude of loaves and pies.

(మాణవానాంతు) మాణవ్యం

మాణవ్యమ్॥ న॥ ౧ - మాణవానామ్ = పిన్నవాండ్రసమూహముపేరు, A multitude of boys, लड़कों का समूह.

(సహాయానాం) సహాయతా॥ ౧౫౩॥

సహాయతా॥ స్త్రీ॥ ౧ - సహాయానామ్ = తోడువచ్చినవారి సమూహముపేరు,—of coadjutors, सहायकों का समूह.

హల్యా (హలానాం)

హల్యా॥ స్త్రీ॥ ౧ - హలానామ్ = నాగేళ్ల గుంపుపేరు,—of ploughs, हलों का समूह.

బ్రాహ్మణ్య బాడబ్యే (తు ద్విజన్మనామ్)।

బ్రాహ్మణ్యమ్-బాడబ్యమ్॥ న॥ ౨-బ్రాహ్మణుల సమూహముపేళ్లు,—of priests, ब्राह्मणों का समूह.

(ద్వే పర్శుకానాం పృష్ఠానాం) పార్శ్వం పృష్ఠ్య (మనుక్రమాత్)॥ ౧౫౪॥

పార్శ్వమ్ - పృష్ఠ్యమ్॥ న॥ ఈ ౨ను, అనుక్రమాత్ = వరుసగా, పర్శుకానామ్ = ప్రక్కయెముకల సమూహమునకును, A multitude of ribs, पसलियों का समूह.

పృష్ఠములనెడి యజ్ఞసంబంధులయిన స్తోత్ర విశేషముల సమూహమునకును పేళ్లు A collection of hymns, श्लोक समूह.

(ఖలానాం) ఖలినీ ఖల్యా (పృథ)

ఖలినీ-ఖల్యా॥ సీ॥ ౨- ఖలానామ్=కళ్లాల సమూహము పేళ్లు, A multitude of threshing floors, खलिहालों का समूह.

మానుష్యకం (నృణామ్)।

మానుష్యకమ్॥ న॥ ౧- నృణామ్=మనుష్యుల సమూహము పేళ్లు, —of men, मनुष्यों का समूह.

గ్రామతా జనతా ధూమ్యా పాశ్యా గళ్యా (పృథక్పృథక్॥) ౧౫౫॥

గ్రామతా, – of villages, गावों का समूह; జనతా, —of people, लोगों का समूह; ధూమ్యా, Accumulation of smoke, धुआँ; పాశ్యా, Abundance of fetters; గళ్యా, —of reeds. ఈ ౫ న పృథక్పృథక్=వేఱువేఱుగా, గ్రామములు, జనులు, ధూమములు, పాశములు, తెల్లుకసవులు ఈ యైదింటి గుంపుల పేళ్లు, గళ్యా అనునది కంఠముల సమూహమని కొందఱు, —of throats.

(అపి) సాహస్రకారీష వార్మణాథర్వణాదికమ్।

సాహస్రమ్, A multitude of thousands, हजारों; కారీషమ్, —of pieces of dry cow-dung, गोबर; వార్మణమ్, Abundance of armour; ఆథర్వణమ్, Collection of incantations. ఈ ౪ ను, ఆదిశబ్దముచేత, అఙ్గారమ్, —of burning coals; చార్మణమ్, —of shields, ढालों का समूह; మొదలయిన శబ్దములును వేఱు

వేలుగా సహస్రములు, పిడకలు, కవచములు, అథర్వమంత్రములు, అంగారములు, కేడెములు మొదలైనవాని సమూహముల పేళ్లు.

ఇతి సంకీర్ణ వర్గః

ప్రకృతి ప్రత్యయార్థాదులచేత లింగభేదము నొందియుండు నానావిధ శబ్దముల సమూహము ముగిసెను.

గ్రంథకర్త యనేకపర్యాయములకు నొకయర్థము గలుగునట్లుగ నన్నివర్గములనుజెప్పి యిపు డొకపదమునకు ననేకార్థంబులు గలుగునట్లుగా నానార్థవర్గమును జెప్ప నారంభించి యీశబ్దములు పూర్వవర్గలయందుఁ జెప్పినవో చెప్పనివో యను శంక రాగా దానిని నివర్తించుచున్నాఁడు.

మూ॥ నానార్థాః కేఽపి కాన్తాదివర్గే ష్వేవాత్ర కీర్తితాః॥
భూరిప్రయోగా యే యేషు పర్యాయే ష్వపి తేషు తే।

టీక. అత్ర = ఈకోశమందు, నానార్థాః = అనేకార్థములుగల, కేఽపి = ఏయర్థమునందును ప్రసిద్ధప్రయోగములేని కొన్ని శబ్దములు, కాన్తాది వర్గేష్వేవ = కాంతగాంతాదివర్గలయందే, కీర్తితాః = చెప్పఁబడినవి. అనఁగాఁ బర్యాయపదములయందుఁ జెప్పఁబడలేదనుట. యే = ఏ శబ్దములు, యేషుపర్యాయేషు = ఏ పర్యాయార్థములయందు, భూరిప్రయోగాః = ప్రచురప్రయోగముగలవో, తే = ఆ శబ్దములు, తేషు అపి = ఆ పర్యాయార్థములయందును, (అపిశబ్దముచే) ప్రసిద్ధముగాని యర్థమును జెప్పుటకొఱకు కాంతాదివర్గములయందును, కీర్తితాః = చెప్పఁబడినవి. అనఁగా నీవర్గయందుఁ జెప్పఁగలశబ్దములలోఁ గొన్ని పర్యాయములయందుఁ జెప్పనివియుఁ, గొన్ని చెప్పినవియు నుండునని తాత్పర్యము.

(ఆకాశే త్రిదివే) నాకో

నాకః॥ పు॥ ఆకాశే = ఆకాశమునకును, Sky, आकाश; త్రిదివే = స్వర్గమునకును పేరు, Ether; Heaven, स्वर्ग.

లోకస్తు (భువనే జనే)॥ ౧౫౭॥

లోకః॥ పు॥ భువనే = స్వర్గాదిలోకములకును, World, दुनियाँ; జనే = జనులకును, (పా) జనసమూహమునకును పేరు, People, लोग.

(పద్యే యశసి చ) శ్లోకః

శ్లోకః॥ పు॥ పద్యే = నాలుగు పాదములుగల పదసమూహమునకును, Verse, पद्य; యశసిచ = కీర్తికిని పేరు, Glory, यश.

(శరే ఖడ్గే చ) సాయకః।

సాయకః॥ పు॥ శరే = బాణమునకును, Arrow, शर; ఖడ్గే = ఖడ్గమునకును పేరు, Sword, तलवार.

జమ్బుకౌ (క్రోష్టువరుణౌ)

జమ్బుకః॥ పు॥ క్రోష్టు = నక్కకును, Jackal, लोमड़ी; వరుణౌ = వరుణదేవునికిని పేరు, God of water, वरुण.

పృథుకౌ (చిపిటార్భకౌ)॥ ౧౫౮॥

పృథుకః॥ పు॥ చిపిట = అటుకులకును, Fried paddy flattened, चिउड़ा; అర్భకౌ = పిన్నవానికిని పేరు, Infant, बच्चा.

ఆలోకౌ (దర్శనోద్ద్యోతౌ)

ఆలోకః॥ పు॥ దర్శన = చూచుటకును, Sight, नज़र; ఉద్ద్యోతౌ = ప్రకాశమునకును పేరు, Light, रोशनी.

(భేరీపటహౌ) మానకౌ।

ఆనకః॥ పు॥ భేరీ = భేరికిని, A double drum, भेरी; పటహమ్ = తప్పెటకును పేరు, A drum, पटह.

(ఉత్సఙ్గచిహ్నయోః) రఙ్కః

అఙ్కః॥ పు॥ ఉత్సఙ్గ = తొడకును, Flank, जांघ; చిహ్నయోః = గురుతునకును

పేరు, Mark, चिह्न.

కలఙ్కో (ఽఙ్కా-పవాదయోః)॥ ౧౫౯॥

కలఙ్కః॥ పు॥ అఙ్కే = గుఱుతునకును, Sign, निशान; అపవాదయోః = నిందకును పేరు, Slur, निन्दा.

తక్షకో (నాగవర్ధక్యోః)

తక్షకః॥ పు॥ నాగే = తక్షకుఁడను సర్పమునకును, Chief of snakes, एक साँप; వర్ధక్యోః = వడ్లవానికిని పేరు, Carpenter, बढ़ई.

అర్కః (స్ఫటికసూర్యయోః)।

అర్కః॥ పు॥ స్ఫటికమునకును, Crystal, स्फटिक; సూర్యయోః = సూర్యునికిని పేరు, The sun, सूरज.

(మారుతే వేధసి బ్రధ్నే పుంసి)కః కం (శిరోఽమ్బునోః)॥ ౧౬౦॥

కః॥ పు॥ మారుతే = వాయువు, Wind, हवा; వేధసి = బ్రహ్మ, Brahma, ब्रह्मा; బ్రధ్నే = సూర్యుఁడు, The sun, सूर्य; ఆత్మ, Soul, आत्म.

కమ్॥ న॥ శిరః = శిరస్సు, Head, सिर; అమ్బునోః = ఉదకమునకును పేరు, Water, पानी.

(స్యా)త్పులాక (స్తుచ్ఛధాన్యే సంక్షేపే భక్తసిక్థకే)।

పులాకః॥ పు॥ తుచ్ఛధాన్యే = క్షుద్రధాన్యమునకును (పా) పొల్లువడ్లకును, Shrivelled grain, नीवार; సంక్షేపే=సంక్షేపమునకును, Brevity, संक्षेप; భక్తసిక్థకే= మెతుకునకును పేరు, Boiled rice, चावल का कण.

(ఉలూకే కరిణః పుచ్ఛమూలోపాన్తే చ) పేచకః॥ ౧౬౧॥

పేచకః॥ పు॥ ఉలూకే = గుడ్లగూబకును, Owl, उल्लू; కరిణః పుచ్ఛమూలోపాన్తే = ఏనుఁగుతోఁక మొదటనుండు మాంస

విశేషమునకును (పా) తోకమొదటికిని పేరు, Root of an elephant's tail, हाथी का पूंछ का एक भाग.

(కమణ్డలౌ చ) కరకః

కరకః॥ పు॥ కమణ్డలౌ = కమండలువు, Water pot, कमंडलु; చకారమువలన పక్షి విశేషము, Curlew; వడగండ్లు, Hail, ओले; దానిమ్మ, Pomegranate, अनार.

(సుగతే చ) వినాయకః।

వినాయకః॥ పు॥ సుగతే = బుద్ధదేవర, చకారమువలన విఘ్నేశ్వరుం డు, Ganesh, गणेश; గరుత్మంతుండు, Garuda: గురువు, A spiritual teacher, गुरु.

కిష్కు (ర్హస్తే వితస్తౌ చ)

కిష్కుః॥ పు॥ హస్తే = మూరెం, Cubit, हाथ; వితస్తౌ = జేన, Span, चोंडाई; (చ) ముంజేయి, Fore arm, हाथ; కుత్సితుండు, Vile man, कुत्सित.

(శూకకీటే చ) వృశ్చికః॥ ౧౬౭॥

వృశ్చికః॥ పు॥ శూకకీటే = కణుందురు, Wasp, a caterpillar, ततैय; (చ) తేలు, Scorpion, विच्छू; తేలుకొండి, Vanguería Spinosa; వృశ్చికరాశి, The sign Scorpion of the Zodiac, वृश्चिक राशि.

(ప్రతికూలే) ప్రతీక (స్త్రి ష్వేకదేశే తు పుంస్యయం)।

ప్రతీకః॥ ప్రతికూలే = ప్రతికూలమునకు పేరైనపుడు॥ త్రి॥ Contrary, प्रतिकूल. ఏకదేశే = అవయవమునకు పేరైనపుడు॥ పు॥ A limb, एक अंग.

(స్యా) ద్భూతికం

భూతికమ్॥ న॥ భూనిమ్బే = నేలవేము

(తుభూనిమ్బే కత్తృణే భూస్తృణేఽపి చ)॥ ౧౬౩॥

కును, Gentian, కత్తృణే = కామంచికసవునకును, భూస్తృణే = నిప్పకసవునకును పేరు, Fragrant grass, घास.

(జ్యోత్స్నికాయాం చ ఘోషే చ) కోశాతక్యౌ

కోశాతకీ॥ స్త్రీ॥ జ్యోత్స్నికాయామ్ = పొట్లచెట్టునకును, चचींडा; ఘోషే = ఆవడ చెట్టునకును పేరు, घोषक.

(అథ కట్ఫలే। సితేచ ఖదిరే) సోమవల్కః (స్యాత్)

సోమవల్కః॥ పు॥ కట్ఫలే = కుమ్మొడు చెట్టునకును, कह; సితేఖదిరేచ = తెల్లచండ్ర చెట్టునకును పేరు.

(దథ సిల్హకే॥ ౧౬౪॥ తిలకల్కే చ) పిణ్యాకో

పిణ్యాకః॥ పు॥ సిల్హకే = ఇందుగుబంక మొదలయిన సుగంధ ద్రవ్యములచేతఁ జేసిన ధూపము, Incense, धूप; తిలకల్కే = గానుగ పిండి, Oil-cake, खली.

బాహ్లీకం (రామఠే ఽపిచ)।

బాహ్లికమ్ (పా) బాహ్లీకమ్॥ న॥ రామఠే = ఇంగువకును, Asafoetida, हींग; (అపి) బాహ్లీక దేశమునఁ బుట్టిన గుఱ్ఱమునకును, A horse bred in Bahlik, एक घोड़ा विशेष; కుంకుమపువ్వునకును పేరు, Saffron, केशरी.

(మహేన్ద్రే గుగ్గులూలూక వ్యాలగ్రాహిషు) కౌశికః॥ ౧౬౫॥

కౌశికః॥ పు॥ మహేంద్ర = దేవేంద్రునికిని, Indra, इन्द्र; గుగ్గులు = గుగ్గిలపు చెట్టునకును, Bdellium, गुग्गुल; ఉలూక = గుడ్లగూబకును, Owl, उल्लू; వ్యాలగ్రాహిషు = పాములవానికిని పేరు, Snake catcher, सँपेरा.

(రుక్తాప శఙ్కా-స్వా) తఙ్కః

ఆతఙ్కః॥ పు॥ రుక్ = రోగమునకును, Disease, रोग; తాప = తాపమునకును, Pain, दर्द; శఙ్కాసు = భయమునకును, Fear, डर; మద్దెల మ్రోతకును పేరు, Sound of a drum, ठनक.

(స్వల్పేఽపి) క్షుల్లక (స్త్రిషు)।

క్షుల్లకః॥ త్రి॥ స్వల్పే = కొంచెమయిన దానికిని, Small, स्वल्प; అపిశబ్దముచేత చులుకనయినదానికిని, క్షుద్రునికిని పేరు, Low, poor, अनवाचक.

జైవాతృక (శ్శశాఙ్కేఽపి)

జైవాతృకః॥ పు॥ శశాఙ్కేఽపి = చంద్రునికిని, The moon, चन्द्र; ఆయుష్మంతునికి పేరు, Long-lived, चिरायु

(ఖురేఽప్యశ్వస్య) వర్తకః॥ ౧౬౬॥

వర్తకః॥ పు॥ అశ్వస్యఖురే = గుఱ్ఱపు గొరిజకును, A horse's hoof, टाप; అపిశబ్దముచేత వెలిచెపిట్టకును పేరు, A quail, लवा.

(వ్యాఘ్రేఽపి) పుణ్డరీకో (నా)

పుణ్డరీకః॥ పు॥ వ్యాఘ్రే = పులి, A tiger, बाघ; (అపి) దిగ్గజము, The elephant posted in the S. E, हाथी; తెల్లదామర, A white lotus, सफेद कमल; పుణ్డరీకమ్॥ న॥ తెల్లగొడుగు, A white parasol, एक सफेद छतरी.

(యవాన్యా మపి) దీపకః।

దీపకః॥ పు॥ యవాన్యామపి = ఓమమునకును, జీలకఱ్ఱకును, An aromatic seed, जीरा; దీపమునకును, A lamp, चिराग; అలంకారవిశేషమునకును పేరు, A certain elegance of construction.

శాలావృకాః (కపి క్రోష్టుశ్వానః)	శాలావృకః॥ పు॥ కపి = కోఁతి, Ape, वन्दर; క్రోష్టు = నక్క, Jackal, लोमड़ी; శ్వానః=కుక్కకును పేరు, Dog, कुत्ता.
(స్వర్ణేఽపి) గైరికమ్॥ ౧౬౭॥	గైరికమ్॥ న॥ స్వర్ణే = బంగారమునకును, Gold, सोना; (అపి) జేగురునకును పేరు, Red chalk, गेरू.
(పీడార్థేఽపి) వ్యలీకం (స్యాత్)	వ్యలీకమ్॥ న॥ పీడార్థే = దుఃఖమునకును, Pain, दर्द; (అపి) అప్రియమునకును, Displeasing, अप्रिय; అకార్యమునకును పేరు, An improper act, अप्रिय काम.
అలీకం (త్వప్రియేఽనృతే)।	అలీకమ్॥ న॥ అప్రియే = అప్రియమునకును, Displeasing, अप्रिय; అనృతే = అసత్యమునకును, Falsehood, झूठ; లలాటమునకును పేరు, Forehead, ललाट.
(శీలాన్వయా) వనూకే (ద్వే)	అనూకమ్॥ న॥ శీల = స్వభావమునకు, Disposition, शील; అన్వయా = వంశమునకును, Race, वंश; పూర్వజన్మమునకును పేరు, A former state of existence, पूर्वजन्म.
శల్కే (శకలవల్కలే)॥ ౧౬౮॥	శల్కమ్॥ న॥ శకల = తునకకును, Part, भाग; వల్కలే = నారకును, Bark, वल्कल; మత్స్యకవచమునకును పేరు, Scale of a fish.
(సాష్టేశతే సువర్ణానాం హేమ్న్యురోభూషణే పలే। దీనా	నిష్కః॥ పు॥ సువర్ణానామ్ = సువర్ణములయొక్క, సాష్టే శతే = ౧౦౮ కిని, హేమ్ని = బంగారు నూత్రమునకును, Gold,

రే ఽ పి చ) నిష్కో (ఽ స్త్రీ)

सोना; ఉరోభూషణే=ఱొమ్మున ధ్రేలుభూషణమునకును, Ornament worn on the breast, आभूषण; పలే = పలమునకును, A weight, पलम; పైఁడిటంకమునకును పేరు. సువర్ణమనఁగా ౮౦ గురిగింజలయెత్తు బంగారము, పలమనగా 320 గురిగింజల యెత్తు.

కల్కో (ఽ స్త్రీ శమలైనసోః ॥ ౧౬౯॥ దమ్భే) (ఽ పృథ)

కల్కః॥ పు॥ శమల = విష్ఠ, Ordure, विष्ठा; ఏనసోః=పాపము, Sin, पाप; దమ్భే = దంభము, Fraud, दंभ.

పినాకో(ఽ స్త్రీ) శూల శజ్కరధన్వనోః)।

పినాకః॥ పు॥ శూల = శూలమునకును, Trident, शूल; శజ్కరధన్వనోః=శివుని వింటికిని, Siva's bow, शिव का धनु.

ధేనుకా (తు కరేణ్వాంచ)

ధేనుకా॥ స్త్రీ॥ కరేణ్వామ్ చ = ఆఁడు ఏనుఁగునకును, A female elephant, हथिनी; లేఁగటావునకును పేరు, Milch cow, छोटी गाय.

(మేఘజాలే చ) కాలికా ॥ ౧౭౦॥

కాలికా॥ స్త్రీ॥ మేఘజాలే = మేఘసమూహమునకును, A succession of clouds, बादलों का समूह; (చ) పార్వతీ దేవికిని, నలుపునకును, Blackness, कालापन; స్వర్ణాదిధాతుదోషమునకును పేరు, Flaw in gold, सोने का दोष.

కారికా (యాతనా కృత్యోః)

కారికా॥ స్త్రీ॥ యాతనా = తీవ్రవేదనకును, Agony, यातना; కృత్యోః = చేయుటకును పేరు, Action. "యాతనా వృత్త్యోః" అను

పాఠమున వృత్తి యనగా సూత్రార్థము నేర్పడఁ జెప్పు వాక్యము, Explanatory verse, टीका.

కర్ణికా (కర్ణభూషణే। కరిహస్తాఙ్గులౌ పద్మబీజకోశ్యాం) (త్రిషూత్తరే)॥ ౧౭౧॥

కర్ణికా॥ స్త్రీ॥ కర్ణభూషణే = కర్ణభూషణమునకును, An ear-ring, बालियाँ; కరిహస్తాఙ్గులౌ = ఏనుఁగు తొండముకొనకును, The tip of an elephant's trunk, सूँड का सिरा; పద్మబీజకోశ్యామ్ = తామరపువ్వులోని దుద్దునకును పేరు, The pericarb of a lotus, कमल नाभि. ముందుఁ జెప్పఁగల బృందారకశబ్దము మొదలు కాంతశబ్దములు ముగియునఱకు నన్నియు॥ త్రి॥

బృన్దారకా (రూపి ముఖ్యౌ)

బృన్దారకః॥ త్రి॥ రూపి = చక్కని దానికిని, Handsome, सुन्दर; ముఖ్యౌ = గుంపులో ముఖ్యుఁడయిన వానికిని, Chief, मुखिया.

ఏకే (ముఖ్యాన్య కేవలాః)।

ఏకః॥ త్రి॥ ముఖ్య = ప్రధానునికిని, Chief, प्रधान; అన్య = ప్రకృతముకంటె వేఱయినవానికిని, Another; కేవలాః = తోడు లేనివానికిని పేరు, Alone, one, एकाकी.

(స్యాద్దామ్భికః) కౌక్కుటికో (యశ్చాదూరేరితేక్షణః)॥ ౧౭౨॥

కౌక్కుటికః॥ త్రి॥ దామ్భికః = డంబము గలవానికిని, యశ్చ = ఎవఁడు, అదూరే = సమీపప్రదేశమునందు, ఈరితేక్షణః = ప్రేరేపఁబడిన చూపుకలిగినవాఁడో అట్టి భిక్షువునకును పేరు, A mendicant who walks always fixing his eyes on the ground

for fear of treading upon worms; (hence) a hypocrite, अदूर दर्शी.

లాలాటికః (ప్ర)భోర్భావదర్శీ కార్యాక్షమశ్చ యః) ।

లాలాటికః॥ త్రి॥ యః = ఎవఁడు, ప్రభోః = ప్రభువుయొక్క, భావ = భావమును, దర్శీ = తెలిసికొనువాఁడో వానికిని, Watchful of his master's look, वफादार; కార్య = కార్యమునందు, అక్షమః = అసమర్థుఁడైనవానికిని పేరు, Incapable of work, असमर्थ.

(భూభృన్నితమ్బవలయ చక్రేషు) కటకో (ఽస్త్రియామ్) ॥ ౧౭౩॥

కటకః॥ పు॥ భూభృన్నితమ్బ = కొండ నడిమికిని, Side of a hill, तराई; వలయ = కడియమునకును, Bracelet, कड़ा; చక్రేషు = రాష్ట్రమునకును, Metropolis, राष्ट्र; (ప) మూఁకకును పేరు, An army, सेना.

(సూచ్యగ్రే క్షుద్రశత్రౌ చ లోమహర్షే చ) కణ్టకః ।

కణ్టకః॥ పు॥ సూచ్యగ్రే = సూదికొన, The point of a needle, सूई की नाक; క్షుద్రశత్రౌ = అల్పశత్రువు, A paltry foe, कमजोर शत्रु; లోమహర్షే = రోమాంచము, Horripilation, रोमांच; (చ) ముల్లు, A thorn, काँटा. ఇచట 'భూభృన్నితమ్బ' యనునది మొదలు ప్రక్షిప్తము.

ఇతి కాన్తాః

కాన్తనానార్థకశబ్దములు ముగిసెను.

మయూఖ (స్త్విట్కర జ్వాలా)

మయూఖః॥ పు॥ త్విట్ = కాంతికిని, Brightness, कान्ति; కర = కిరణమునకును, Ray of light, किरण; జ్వాలాసు = మంటకును పేరు, Flame, ज्वाला.

ప్వలిబాణౌ) శిలీ ॥ ౧౭౪॥	శిలీముఖః॥ పు॥ అలి = తుమ్మెదకును, A bee, भ्रमर; బాణౌ = బాణమునకును పేరు, An arrow, शर.
ఖ్జౌ (నిధౌ లలా ౹కమ్బౌ న(స్త్రీ)	శఙ్ఖః॥ న్న॥ నిధౌ = నిధివిశేషమునకును, A hundred billions, शंख; లలాటాస్థ్ని = నొసటి యెముకకును, The bone on the fore-head. ललाट की हड्डी; కమ్బౌ = శంఖమునకును పేరు, The conch-shell, शंख.
న్ద్రియేఽపి)ఖమ్।	ఖమ్॥ న॥ ఇన్ద్రియే = ఇంద్రియము, Organ of sense, इन्द्रिय; (అపి) ఆకాశము, Sky, आसमान.
ఘృణిజ్వాలే అపి)	శిఖా॥ స్త్రీ॥ ఘృణి = కిరణమునకును, Ray of light, किरण; జ్వాలే = మంటకును, Flame, ज्वाल; (అపి) సిగకును పేరు, Lock of hair on the head, चोटी.
ఇతి ఖాన్తాః	ఖాన్త నానార్థకశబ్దములు ముగిసెను.
శైల వృక్షౌ)నగా ౧౭౫॥	నగః-అగః॥ పు॥ ఈ౨ను, శైల=పర్వతమునకును, A mountain, पहाड; వృక్షౌ= చెట్టునకును పేళ్లు, A tree, पेड.
శుగో (వాయుఃవి	ఆశుగః॥ పు॥ వాయు = వాయువునకును, Wind, वायु; విశిఖౌ = బాణమునకును పేరు, An arrow, शर.
రార్క విహగాః) ।	ఖగః॥ పు॥ శర = బాణము, An arrow, शर; అర్క = సూర్యుఁడు, The sun, सूर्य; విహగః = పక్షిపేరు, A bird, पक्षी.

పతఙ్గౌ (పక్షిసూర్యౌచ)	పతఙ్గః॥ పు॥ పక్షి = పక్షికిని, సూర్యే= సూర్యునికిని, (చ) మిడుతకును పేరు A grasshopper, पतंग.
పూగః (క్రముక బృన్దయోః)॥ ౧౭౬॥	పూగః॥ పు॥ క్రముక = పోఁకచెట్టు Areca, सुपारी; బృన్దయోః = సమూహము Multitude, समूह.
(పశవోఽపి) మృగా	మృగః॥ పు॥ పశవః = పశువులకును Cattle, पशु; (అపి) లేళ్లకును, Deer, हिरण మృగశీర్ష నక్షత్రమునకును, A constellation, मृगशीर; ఏనుఁగుజాతి విశేషమునకును, A kind of elephant, एक हाथी వెదకుటకును పేరు, Search, खोज.
వేగః (ప్రవాహజవయో రపి)।	వేగః॥ పు॥ ప్రవాహ = ప్రవాహమునకును, Stream, प्रवाह; జవయోః = వేగమునకును, Speed, चाल; (అపి) మలమూత్రప్రవృత్తికిని పేరు, Call of nature, मलमूत्र.
పరాగః (కౌసుమే రేణౌ స్నానీయాదౌ రజస్యపి)॥ ౧౭౭॥	పరాగః॥ పు॥ కౌసుమే రేణౌ = పుష్పా కిని, Pollen of flowers, पराग; స్నానీయాదౌ = స్నానసాధనమయిన పిండి మొలయినవానికిని, Fragrant powder, लेपन రజస్యపి=ధూళికిని పేరు, Dust, धूल.
(గజేఽపి) నాగ మాతఙ్గౌ	నాగః॥ పు॥ గజే = ఏనుఁగునకును Elephant, हाथी; (అపి) సర్పమునకును Snake, साँप; సీసమునకును, Lead, सीस

మాతఙ్గః॥ పు॥ గజే = ఏనుఁగునకును, Elephant, हाथी; (అపి) చండాలునికిని పేరు, A race of mountaineers, पहाड़ी जाति.

అపాఙ్గ (స్తిలకేఽపి చ)।

అపాఙ్గః॥ పు॥ తిలకే = బొట్టు, A circlet on the forehead, तिलक; (అపి) కడకన్ను, Corner of the eye, आँख का कोना.

సర్గ (స్స్వభావనిర్మోక్ష నిశ్చయాధ్యాయ సృష్టిషు)॥ ౧౭౮॥

సర్గః॥ పు॥ స్వభావ = స్వభావము, Nature, प्रकृति; నిర్మోక్ష = విడచుట, Relinquishment, त्याग; నిశ్చయ = నిశ్చయము, Certainty, निश्चय; అధ్యాయ = కావ్యపరిచ్ఛేదము, Chapter, अध्याय; సృష్టిషు = నిర్మాణము, Creation, सृष्टि.

యోగ (స్సన్నహనోపాయ ధ్యాన సంగతి యుక్తిషు)।

యోగః॥ పు॥ సన్నహన = కవచాదులు, Armour, कवच; ఉపాయ = సామాద్యుపాయములు, Means, उपाय; ధ్యాన = ధ్యానము, Meditation, ध्यान; సంగతి = కూటమి, Junction, संधि; యుక్తిషు = కూర్చుట, Union, ऐक्य.

భోగ (స్సుఖే స్త్ర్యాదిభృతావహేశ్చ ఫణకాయయోః)॥ ౧౭౯॥

భోగః॥ పు॥ సుఖే = సుఖము, Enjoyment, सुख; స్త్ర్యాదిభృతౌ = స్త్రీలు ఏనుఁగులు మొదలయినవాని పోషణము, Hire; అహేఃఫణికాయయోః = పాముపడగ, Expanded hood of a serpent, फण; పాము

శరీరము, Body of a serpent, साँप का शरीर; భోజనము, Eating, भोजन.

(చాతకే హరిణే పుంసి) సారఙ్గ (శ్శబలే త్రిషు)।

సారఙ్గః॥ పు॥ చాతకే = వానకోయిల, A sort of bird, चातक; హరిణే = ఇఱ్ఱి, Deer, हिरण; శబలే = నానావర్ణములుగల వస్తువు॥ త్రి॥ Variegated, नानारंग की चीज.

(కపౌచ) ప్లవగ

ప్లవగః॥ పు॥ కపౌ = కోతి, An ape, वन्दर; (చ) కప్ప, A frog, मेंढक; అనూరుఁడు, The dawn, प्रभात.

(శాపే)త్వభిషఙ్గః (పరాభవే)॥ ౧౮౦॥

అభిషఙ్గః॥ పు॥ శాపే = శాపము, Curse, शाप; పరాభవే = తిరస్కారము, Defeat, तिरस्कार; లేనియపవాదము, Groundless imputation, अव्याजनिन्दा; ఆలింగనం, Embrace, आलिंगन.

(యానాద్యఙ్గే) యుగః (పుంసి) యుగం (యుగ్మే కృతాదిషు)।

యుగః॥ యానాద్యఙ్గే = కాఁడికి పేరైనవుఁడు॥ పు॥ A yoke, जूआ; యుగ్మే = రెంటికిని, A pair, जोडी; కృతాదిషు = నాలుగు యుగములకు పేరైనపుడు॥ న॥ An age, युग.

(స్వర్గేషు పశు వాగ్వజ్రదిఙ్నేత్ర) ఘృణి భూ జలే॥ ౧౮౧॥ లక్ష్య దృష్ట్యా స్త్రియాం

గౌః॥ పు॥ స్త్రీ॥ స్వర్గే = స్వర్గము, Heaven, स्वर्ग; ఇషు = బాణము, An arrow, वाण; పశు = పసువు, A bull, बैल; వాక్ = వాక్కు, Speech, बोली; వజ్ర = వజ్రాయుధము, The

A region, दिशा; నేత్రే=కన్ను, An eye, आँख; ఘృణౌ = కిరణము, A ray of light, किरण; భూ = భూమి, The earth, जमीन; జలే=నీళ్లు, Water, पानी. ఈశబ్దము "స్వర్గే వజ్రేచ రశ్మౌచ బలీవర్దేచ గౌః పుమాన్। స్త్రీ బాణ రోహిణీ దృగ్దిగ్వాగ్భూమి ష్వప్సు భూమ్నిచ" అని త్రికాండశేషమునందుఁ జెప్పినట్లు, లక్ష్యదృష్ట్యా = ప్రయోగానుసారముచే, స్త్రియాం పుంసి=స్త్రీలింగ పుల్లింగములం దూహింపవలెను.

లిఙ్గం (చిహ్నే శేఫసోః)।

లిఙ్గమ్॥ న॥ చిహ్నే = గురుతు, Mark, चिह्न; శేఫసోః = శిశ్నమునకును పేరు, Membrum virile, शिश्न.

శృఙ్గం (ప్రాధాన్య సాన్వోశ్చ)

శృఙ్గమ్॥ న॥ ప్రాధాన్య = ప్రభుత్వము, Sovereignty, प्रभुत्व; సాన్వోః=పర్వతశిఖరము, Summit of a mountain, शिखर; (చ) కొమ్ము, A horn, सींग; జీవకమను గంధద్రవ్యము, A sort of plant, सुगंधी पौधा.

వరాఙ్గం (మూర్ధ గుహ్యయోః)।౧౮౨॥

వరాఙ్గమ్॥ న॥ మూర్ధ = శిరస్సు, The head, सिर; గుహ్యయోః= యోని, Pudendum muliebre, योनि; ఏనుఁగు, Elephant, हाथी.

భగం (శ్రీకామ మాహాత్మ్య వీర్య య

భగమ్। న॥ (ప) పు॥ శ్రీ = ఐశ్వర్యము, Prosperity, ऐश्वर्य; కామ=కోరిక, Love;

త్నార్క కీర్తిషు)।	మాహాత్మ్యే = దొడ్డతనము, Excellence, महत्ता; వీర్యే = శక్తి, Strength, शक्ति; యత్నే = ప్రయత్నము, Attempt, प्रयत्न; అర్కే = సూర్యుఁడు, One of the twelve suns, सूर्य; కీర్తిషు = కీర్తి, Glory, कीर्ति.
ఇతి గాన్తాః	గాన్తనానార్థకశబ్దములు ముగిసెను.
పరిఘః (పరిఘాతేఽస్త్రేఽప్యో)	పరిఘః॥ పు॥ పరిఘాతే = హింస, Destruction, हिंसा; అస్త్రే = ఇనుపకట్లగుదియ, An iron club, गदा; (అపి) పరిఘయోగము, One of the Yogas in astrology, योग.
ఘో (బృన్దేఽమ్భసాంరయే)॥ ౧౮౩॥	ఓఘః॥ పు॥ బృన్దే = సమూహము, Multitude, समूह; అమ్భసాంరయే = నీటివేగము, A current of water, प्रवाह.
(మూల్యే పూజావిధా) వర్ఘో	అర్ఘః॥ పు॥ మూల్యే = వెల, Price, मूल्य; పూజా విధౌ = పూజసేయుట, Mode of adoration, पूजा विधान.
(ఽంహో దుఃఖ వ్యసనే) ష్వఘమ్।	అఘమ్॥ న॥ అంహః = పాపము, Sin, पाप; దుఃఖ = దుఃఖము, Pain, दुःख; వ్యసనేషు = జూదము మొదలైన వ్యసనము, Passion, व्यसन.
(త్రిష్విష్టేఽల్పే) లఘుః	లఘుః॥ త్రి॥ ఇష్టే = ఇష్టమయినది, Pleasing, प्रिय; అల్పే = చులుకనయినది, Small, light, अल्प.
ఇతి ఘాన్తాః	ఘాన్తనానార్థకశబ్దములు ముగిసెను.

కాచా(శ్శిక్యమృద్భేదదృగ్రుజః)॥ ౧౮౪॥

కాచః॥ పు॥ శిక్యే = ఉట్టి, A swing for suspending a load, छीक; మృద్భేద= గాజు, Glass, काच; దృగ్రుజః = కంటిరోగము, A disease of the eye, नेत्र रोग.

(విపర్యాసే విస్తరే చ) ప్రపఞ్చః

ప్రపఞ్చః॥ పు॥ విపర్యాసే = వైపరీత్యము, Reverse, विपरीत, విస్తరేచ = విస్తారము, Copiousness, विस्तार.

(పావకే) శుచిః (మాస్యమాత్యే చాత్యుపధే పుంసి మేధ్యే సితే త్రిషు)॥ ౧౮౫॥

శుచిః॥ పు॥ పావకే = అగ్నికిని, Fire, अग्नि; మాసి = ఆషాఢమాసమునకును, Name of a month, असाढ; అత్యుపధే= ధర్మాది పరీక్షలచేతఁ బరిశుద్ధుఁడయిన, అమాత్యే=మంత్రికిని, A tried minister, मंत्री; శుచిః॥ త్రి॥ మేధ్యే = పవిత్రమయిన వస్తువునకును, Pure, पवित्र; సితే = తెల్లని వస్తువునకును పేరు, White, सफेद.

(అభిష్వఙ్గే స్పృహాయాం చ గభస్తౌ చ) రుచిః (స్త్రియామ్)।

రుచిః॥ స్త్రీ॥ అభిష్వఙ్గే = అత్యాసక్తికిని, Passion, रुचि; స్పృహాయాంచ=ఇచ్ఛకును, Desire, इच्छा; గభస్తౌచ = కాంతికిని పేరు, Splendour, कान्ती.

ఇతి చాన్తాః

చాంతనానార్థశబ్దములు ముగిసెను.

[(ప్ర)సన్నే భల్లుకే ఽ..)ప్యచ్ఛో

అచ్ఛః॥ పు॥ ప్రసన్నే=నిర్మలమయినదానికిని, Clear, निर्मल; భల్లుకే=ఎలుఁగుగొడ్డునకును పేరు, A bear, भालू.

గుచ్ఛస్తు స్తబకహారయోః।

గుచ్ఛః॥ పు॥ స్తబక=గుత్తికిని, A cluster, गुच्छा; హారయోః=ముత్యాలహారమునకును పేరు, A sort of necklace, हार.

పరిధానాఞ్చలే క

చ్ఛే జలప్రాన్తే త్రిలి జ్గకః)॥] అధికపాఠము	కచ్ఛః॥ వస్త్రము చెఱఁగునకు పేరైనపుడు॥ పు॥ Hem of a garment, कछ; కస్సెము నకు పేరైనపుడు॥ త్రి॥ Bank or shore, किनारा
ఇతి ఛాన్తాః	ఛాన్తనానార్థకశబ్దములు ముగిసెను.
(కేకి తార్క్ష్యౌ) వహిభుజౌ	అహిభుక్॥ జ్, పు॥ ఇది, కేకి = నెమిలికిని A peacock, मोर; తార్క్ష్య = గరుత్మంతునకిని పేరు, Garuda, गरुड.
(దన్తవిప్రాణ్డజాః) ద్విజాః॥ ౧౮౬॥	ద్విజః॥ పు॥ దన్త = నోటిపల్లు, A tooth दाँत; విప్ర = బ్రాహ్మణ క్షత్రియ వైశ్యులు A regenerate man of the first three tribes, ब्राह्मण वैश्य क्षत्रिय; అణ్డజాః = పక్షులు సర్పములు మొదలైన యండజములు, An oviparous animal, a bird &c. जो प्राणी अंडासे निकलते हैं.
అజా (విష్ణుహర చ్ఛాగాః)	అజః॥ పు॥ విష్ణు = విష్ణువునకును, Vishnu विष्णु; హర = శివునికిని, Siva, शिव; ఛాగాః = మేఁకకును, A goat, बकरा; బ్రహ్మకును Brahma, ब्रह्मा; మన్మథునికిని పేరు Cupid, मन्मथ.
(గోష్ఠాధ్వ నివహాః) వ్రజాః।	వ్రజః॥ పు॥ గోష్ఠ = పసులదొడ్డికిని, A cow-pen, व्रज; అధ్వ = త్రోవకును, A road सडक; నివహాః = సమూహమునకును A multitude, समूह.
ధర్మరాజౌ (జిన యమౌ)	ధర్మరాజః॥ పు॥ జిన = బుద్ధదేవరకును Buddha, बुद्ध; యమౌ = యమునికిని పేరు The god of death, यम.

కుఞ్జో (దన్తేఽపిన స్త్రియామ్)॥ ౧౫౮॥

కుఞ్జః॥ పు॥ దన్తే=ఏనుఁగుదంతమునకును, An elephant's tooth, हाथी का दांत; పొదరింటికిని పేరు, An arbour, झाडी.

వలజే (క్షేత్ర పూర్ద్వారే) వలజా (వల్గు దర్శనా।

వలజమ్॥ న॥ క్షేత్రే = చేను, A field, खेत; పూర్ద్వారే = పట్టణపు వాకిలి, City Gate, शहर का मुखद्वार; వలజా॥ స్త్రీ॥ వల్గుదర్శనా = మంచిరూపుగల స్త్రీ, A pretty woman, सुन्दर स्त्री.

(సమే క్ష్మాంశేరణే) ప్యాజిః

ఆజిః॥ స్త్రీ॥ సమే క్ష్మాంశే = చదరమయిన నేలకును, Even ground race-course, समतल जमीन; యుద్ధమునకును, War, युद्ध; (అపి) క్షణకాలమునకును, An instant, क्षण.

ప్రజా (స్యాత్సం తతౌ జనే)॥ ౧౫౯॥

ప్రజా॥ స్త్రీ॥ సంతతౌ = సంతానమునకును, Progeny, संतान; జనే = జనులకును పేరు, People, प्रजा.

అబ్జో(శఙ్ఖశశాఙ్కయో)

అబ్జః॥ పు॥ శఙ్ఖ = శంఖము, A conch, शंख; శశాఙ్క = చంద్రుఁడు, The moon, चन्द्र; (చ) తామర, The lotus, कमल; ధన్వంతరి, Physician of the gods, धन्वंतरी.

(స్వకే నిత్యే)నిజం త్రి(షు)।

నిజమ్॥ త్రి॥ స్వకే = తనవస్తువునకును, Own, अपना; నిత్యే = నిత్యమయినదానికిని పేరు, Perpetual, नित्य.

ఇతి జాన్తాః

జాన్తనానార్థకశబ్దములు ముగిసెను.

(పుంస్యాత్మని ప్రి

క్షేత్రజ్ఞః॥ ఆత్మని=ఆత్మకు పేరయినపుడు॥

వీణేతు) క్షేత్రజ్ఞో(వాచ్యలిఙ్గకః)॥ ౧౮౯॥

పు॥ Soul, आत्मा; ప్రవీణే=నేర్పరికి పేరయినపుడు॥ త్రి॥ Skilful, चतुर.

సంజ్ఞా (స్యాచ్చేతనానామహస్తాద్యైశ్చార్థసూచనా)।

సంజ్ఞా॥ స్త్రీ॥ చేతనా=బుద్ధికిని, Thought, बुद्धि; నామ = పేరునకు, Name, नाम హస్తాద్యైః=హస్తాదులచేత, అర్థసూచనా= అర్థము సూచనచేయుటకును, Hint, सूचना

[దోషజ్ఞో (వైద్యవిద్వాంసౌ)

దోషజ్ఞః॥ పు॥ వైద్యునికిని, A physician, वैद्य; విద్వాంసునికిని పేరు, A wise man, विद्वान.

జ్ఞో (విద్వాన్సోమజోఽపిచ)]

జ్ఞః॥ పు॥ విద్వాంసునికిని, A wise man विद्वान; బుధునికిని పేరు, The first of the lunar race, बुध.

ఇతి ఞాన్తాః

ఞాన్తనానార్థకశబ్దములు ముగిసెను.

(కాకేభగణ్డౌ) కరటౌ

కరటః॥ పు॥ కాక = కాకికిని, A crow कौआं; ఇభగణ్డౌ=ఏనుఁగు గండస్థలమునకు An elephant's cheek, हाथी की कनपटी

(గజగణ్డ కటీ) కటౌ॥ ౧౯౦॥

కటః॥ పు॥ గజగణ్డ=ఏనుఁగు చెక్కిలికిని An elephant's cheek, हाथी की गाल కటీ=మొలకును, The hip, कटी.

శిపివిష్ట (స్తు ఖలతౌ దుశ్చర్మణి మహేశ్వరే)।

శిపివిష్టః॥ పు॥ ఖలతౌ = బట్టతలవాడు Bald, गंजा; దుశ్చర్మణి=కుష్ఠురోగి, Leper कोढी; మహేశ్వరే=శివుడు, शिव.

(దేవశిల్పి న్యపి) త్వష్టా

త్వష్టా॥ ఋ॥ దేవశిల్పిని = విశ్వకర్మకును Divine artist, देवशिल्पि; (అపి) వడ్లవానికిని, A carpenter, बढई.

దిష్టం (దైవేఽపి న ద్వయోః)॥ ౧౯౧॥

దిష్టమ్॥ న॥ దైవే = పురాకృతకర్మము, Destiny, भाग्य; దిష్టః॥ పు॥ కాలము, Time, समय.

(రసే) కటుః (కట్వకార్యే త్రిషు మత్సర తీక్ష్ణయోః)।

కటుః॥ రసే = కారమునకు పేరైనపుడు॥ పు॥ Pungency, तीक्ष्णता; అకార్యే = చేయందగనిదానికి పేరయినపుడు॥ న॥ Improper act, बुरा काम; మత్సర = మచ్చరముగలవానికిని, Envious, ईर्ष्या; తీక్ష్ణయోః = తీక్ష్ణమయిన వస్తువునకును పేరైనపుడు॥ త్రి॥ Fierce, भयंकर.

రిష్టం(క్షేమాశుభాభావే)

రిష్టమ్॥ న॥ క్షేమ = క్షేమమునకును, Happiness, क्षेम; అశుభ = అశుభమునకును, Ill-luck, अशुभ; అభావేషు = నాశమునకును పేరు, Destruction, नाश.

ష్వరిష్టే (తు శుభాశుభే)॥ ౧౯౨॥

అరిష్టమ్॥ న॥ శుభ = శుభమునకు, Happiness, शुभ; అశుభే = అశుభమునకును పేరు, Misery, अशुभ.

(మాయా నిశ్చల యన్త్రేషు కైతవానృత రాశిషు। అయోఘనే శైలశృఙ్గే సీరాఙ్గే) కూట (మస్త్రియామ్)॥ ౧౯౩॥

కూటమ్॥ ప్న॥ మాయా = ఇంద్రజాలము మొదలయిన మాయ, Illusion, माया; నిశ్చల = కదలని యాకాశాదులు, Uniform substance, (as the etherial element), निश्चल वस्तु; యన్త్రేషు = మృగాదులను హింసించు నురులు మొదలయినవి, Trap, जाल; కైతవ = కపటము, Fraud, छल; అనృత = బొంకు, A lie, झूठ; రాశిషు = రాశి, Assemblage, राशि; అయోఘనే = సమ్మెట, Hammer, हथौडा; శైలశృఙ్గే = పర్వతశిఖ

రము, Summit of a hill, चोटी; సీరాఙ్గే = నాఁగేటికఱ్ఱు, Ploughshare, पाल.

(సూక్ష్మైలాయాం) త్రుటిః (స్త్రీ) స్యాత్కాలేఽల్పే సంశయేఽపి చ)।

త్రుటిః॥ స్త్రీ॥ సూక్ష్మైలాయామ్ = సన్నయేలకులు, Small cardamom, इलायची; అల్పే కాలే = అల్పకాలము, An instant, क्षण (అపి) అల్పే = లేశము, An atom, अणु సంశయే = మరణసంశయము, Doubt, संशय

(అర్త్యుత్కర్షాశ్రయః) కోట్యః

కోటిః॥ స్త్రీ॥ అర్తి = వింటికొప్పునకును, End of a bow, धनुकी नोक; ఉత్కర్షే = అతిశయమునకును, Eminence, उत्कर्ष; అశ్రిః = అంచునకును పేరు, Edge, corner, किनारा

(మూలే లగ్నకచే) జటా॥ ౧౯౪॥

జటా॥ స్త్రీ॥ మూలే = ఊడకును, A root जड; లగ్నకచే = జడకును పేరు, Clotted hair, चोटी, जटा.

వ్యుష్టిః (ఫలే సమృద్ధౌ చ)

వ్యుష్టిః॥ స్త్రీ॥ ఫలే = ప్రయోజనమునకును, Consequence, फल; సమృద్ధౌ = సమృద్ధికిని, Opulence, समृद्धि.

దృష్టి (ర్జ్ఞానేఽక్ష్ణి దర్శనే)।

దృష్టిః॥ స్త్రీ॥ జ్ఞానే = జ్ఞానము, Knowledge, ज्ञान; అక్ష్ణి = కన్ను, The eye, आंख; దర్శనే = చూపు, Sight, दर्शन.

ఇష్టి (ర్యాగేచ్ఛయోః)

ఇష్టిః॥ స్త్రీ॥ యాగే = యాగమునకును, A sacrifice, यज्ञ; ఇచ్ఛయోః = ఇచ్ఛకును పేరు, Desire, इच्छा.

సృష్టం (నిశ్చితే బహులే త్రిషుః)॥

సృష్టమ్॥ త్రి॥ నిశ్చితే = నిశ్చయింపఁబడిన దానికిని, The subject of ascertainment,

निस्चित विषय; బహులే=బహుళమైనదానికిని, Much, वहुलता.

కష్టేతు (కృచ్ఛ్రే గహనే)

కష్టమ్॥ కృచ్ఛ్రే=దుఃఖమునకును, Painful, दुख; గహనే=చొరరానిదానికిని, Not easily attainable, अगम.

(దక్షామన్దాగదేషు చ) । పటు (ద్వౌ వాచ్యలిఙ్గౌచ)

పటుః॥ దక్షే=సమర్థునికిని, Skilful, समर्थ; అమన్దే=మందుఁడుగానివానికిని, Deligent, अक्रमंद; అగదేషు=రోగములేనివానికిని పేరు, Healthy, तन्दुरुस्त. ఈ ౨ ను త్రి॥

ఇతి టాన్తాః

టాన్తనానార్థకశబ్దములు ముగిసెను.

నీలకణ్ఠః (శ్శివేఽపి చ)॥ ౧౯౬॥

నీలకణ్ఠః॥ పు॥ శివే=శివునికిని, Siva, शिव; అపిశబ్దమువలన నెమలికిని పేరు, A peacock, मोर.

(పుంసి) కోష్ఠోఽన్తర్జఠరం కుసూలోఽన్తర్గృహం తథా)।

కోష్ఠః॥ పు॥ అన్తర్జఠరమ్=లోనికడుపునకును, Stomach, पेट; కుసూలః=గాదెకును, Granary, खत्ती; అన్తర్గృహమ్ = లోపలియింటికిని, A n apartment, घर के अंदर का भाग.

నిష్ఠా (నిష్పత్తినాశాన్తాః)

నిష్ఠా॥ స్త్రీ॥ నిష్పత్తి=కార్యమూట, Consummation, पूर्णता; నాశే = కానరామి, Disappearance, गायब; అన్తః = చెడుట, Destruction, नाश.

కాష్ఠోత్కర్షే స్థితౌ దిశి)॥ ౧౯౭॥

కాష్ఠా॥ స్త్రీ॥ ఉత్కర్షే = ఉత్కర్ష, Excellence, उत्कर्ष; స్థితౌ=మర్యాద, Limit, मर्यादा; దిశి=దిక్కు, Region, दिशा

(త్రిషు) జ్యేష్ఠో (ఽతిశ స్తేఽపి)	జ్యేష్ఠః॥ త్రి॥ అతిశ స్తే = మిక్కిలి శ్రేష్ఠ డయినవానికిని, Pre eminent, श्रेष्ठ; (అ తోడఁబుట్టిన యన్నకును, Eldest; వృద్ధు కిని పేరు, Very old.
కనిష్ఠో(ఽతియు వా ఽల్పయోః)।	కనిష్ఠః॥ త్రి॥ అతియువా=మిక్కిలి కొం మైన వయస్సుగలవాఁడు, Very youn అల్పయో=అల్పమైనది, Small.
ఇతి శాన్తాః	శాన్తనానార్థకశబ్దములు ముగిసెను.
దణ్డో౽(స్త్రీ లగు డేఽపి స్యాత్)	దణ్డః॥ పు॥ లగుడే=దుడ్డుకోల, A sta లకఱ; (అపి) సూర్యపార్శ్వవర్తి, Comp nion of the sun, सूर्य का अनुचर; చతుర్థ పాయము, Punishment, सजा; కప్పమ कर.
గుడో (గో లేక్షు పాకయోః) ॥ ౧౯౮॥	గుడః॥ పు॥ గోల = మృత్తికాదులచే జేయఁబడిన యుంటకును, A globe or bal ఇక్షుపాకయోః = బెల్లమునకు పేరు, Ra Sugar, गुड़.
(సర్పమాంసాత్ప శూ) వ్యాడో	వ్యాడః॥ పు॥ సర్ప = సర్పమునకును A serpent, साँप; మాంసాత్పశూ=మాం మును దిను క్రూరమృగమునకును పే A carnivorous beast, मांसाहारी मृग.
(భూ గో వాచ) స్త్విడా ఇలాః।	ఇడా-ఇళా॥ స్త్రీ॥ ఈ ౨ ను, భూ=భూమి The earth, पृथ्वी; గో = ఆవు, A co गाय; వాచః=వాక్కు, Speech, बोली.
క్ష్వేడా (వంశశలా కాఽపి)	క్ష్వేడా॥ స్త్రీ॥ వంశశలాకా=వెదురుచిప A bamboo rod, बाँस; సింహనాదవ War whoop, सिंहनाद.

నాడీ (కాలేఽపి పట్టికే)॥ ౧౯౯॥

నాడీ॥ స్త్రీ॥ పట్టికే కాలే = ఆఱుక్షణముల కాలము, A measure of time equal to 24 minutes, घड़ी ; (అపి) స్రోవినరము, An artery, धमनी; కూరకాఁడలు మొద॥ Hollow stalk.

కాణ్డో (ఽస్త్రీ దణ్డబాణార్వ వర్గావసరవారిషు)।

కాణ్డః॥ పుం॥ దణ్డ=కోల, A stem, कांड. బాణ=బాణము, An arrow, शर; అర్వ=కుత్సితుఁడు, Bad, बुरा; వర్గ = కావ్యాదులయందు పరిచ్ఛేదము, A chapter, अध्याय ; (ప) సమూహము, Multitude, समूह ; అవసర=అవసరము, Opportunity, मौका; వారిషు=నీళ్లు, Water, पानी.

(స్యాత్) భాణ్డ(మశ్వాభరణేఽమత్రే మూలవణిగ్ధనే)॥ ౨౦౦॥

భాణ్డమ్॥ న॥ అశ్వాభరణే=గుఱ్ఱాలసొమ్ము, Tappings of a horse, घोडे के आभरण ; అమత్రే=మృణ్మయాదిపాత్రము, A vessel, मिट्टी के पात्र; మూలవణిగ్ధనే = వర్తకునిచేత లాభముకొఱకు నుంపఁబడిన మూలధనము, Stock or capital.

ఇతి డాన్తాః

డాన్తనానార్థకశబ్దములు ముగిసెను.

(భృశప్రతిజ్ఞయో)ర్బాఢం

బాఢమ్॥ త్రి॥ భృశ = మిక్కిలి, Much, बहुत ; ప్రతిజ్ఞయోః = అంగీకారము, Promise, प्रतिज्ञा.

ప్రగాఢం (భృశకృచ్ఛ్రయోః।

ప్రగాఢమ్॥ త్రి॥ భృశ=మిక్కిలి, Much, बहुत; కృచ్ఛ్రయోః = దుఃఖము, Pain, दुख; (ప) చొరరాని, Difficult, अगम.

(శక్తస్థూలౌ త్రిషు) దృఢౌ

దృఢమ్॥ త్రి॥ శక్త = లావుగల, Able, दृढ; స్థూలౌ=బలిసిన, Bulky, स्थूल.

వ్యూఢౌ (విన్యస్త సంహతౌ)॥ ౨౦౧॥

వ్యూఢః॥ త్రి॥ విన్యస్త = ఒద్దుతీర్పంబడిన సేనకును, Arranged as an army, सेना की एक रचना ; సంహతౌ=దట్టమైనదానికిని పేరు, Compact, घना.

ఇతి ఢాన్తాః

ఢాన్తనానార్థకశబ్దములు ముగిసెను.

భ్రూణో (ఽర్భకే స్త్రైణగర్భే)

భ్రూణః॥ పు॥ అర్భకే = చిన్నవానికిని, Child, बच्चा; స్త్రైణగర్భే = స్త్రీలగర్భమునకును, Human foetus, गर्भ.

బాణో (బలిసుతే శరే)।

బాణః॥ పు॥ బలిసుతే = బలిచక్రవర్తికుమారునికిని, राजा बलि का पुत्र; శరే = అమ్మునకును పేరు, An arrow, शर.

కణో (ఽతిసూక్ష్మే ధాన్యాంశే)

కణః॥ పు॥ అతిసూక్ష్మే = మిక్కిలి కొంచెమైనదానికి, A particle, कण; ధాన్యాంశే = నూకలకును, A grain, कनका.

(సంఘాతే ప్రమథే) గణః॥ ౨౦౨॥

గణః॥ పు॥ సంఘాతే = సమూహము, Multitude, समूह; ప్రమథే = ప్రమథగణము, Siva's attendants, शिव के सेवक.

పణో (ద్యూతాదిషూత్సృష్టే భృతౌ మూల్యే ధనేఽపిచ)।

పణః॥ పు॥ ద్యూతాదిషు=జూదము కోడిపందెము మొదలయినవానియందు, ఉత్సృష్టే= ఒడ్డునట్టి, భృతౌ = పందెము, A stake at play, दाँव ; మూల్యే = కూలి, Wages, मजदूरी; వెల, Price, कीमत; ధనే=ధనము, Wealth, धन; (అపి) 3 గురిగింజలయెత్తు రాగిముద్ర, A weight, तोल.

(మౌర్వ్యాం ద్రవ్యాశ్రితే సత్త్వశు

గుణః॥ పు॥ మౌర్వ్యామ్ = వింటినారి, A bow-string, नारि; ద్రవ్యాశ్రితే=ద్రవ్యా

క్ల సన్ధ్యాదికే) గుణః॥ ౨౦౩॥ | శ్రితములయిన రూపరసాదులు, An object of sense, वस्तु; త్యాగశౌర్యాదులు, Virtue, गुण; సత్త్వ=సత్త్వరజస్తమస్సులు, An ingredient of nature, सत्व, रज और तमो गुण; శుక్ల = శుక్లనీలపీతాదులు, Property, संपति; సన్ధ్యాదికే = సంధివిగ్రహాదులు, An expedient, संधि विग्रह आदि.

(నిర్వ్యాపారస్థితౌ కాలవిశేషోత్సవయోః) క్షణః। | క్షణః॥ పు॥ నిర్వ్యాపారస్థితౌ = వ్యాపారము లేక యూరకుండుట, State of being unemployed, बेकार रहने का समय; కాలవిశేష = గడియలో నాఱవభాగము, A moment, क्षण; ఉత్సవయోః=ఉత్సవము, Festival, उत्सव.

వర్ణో (ద్విజాదౌ శుక్లాదౌ స్తుతౌ) వర్ణంతు (వాఽక్షరే)॥ ౨౦౪॥ | వర్ణః॥ పు॥ ద్విజాదౌ = బ్రాహ్మణాదిజాతి, Tribe, जाति; శుక్లాదౌ = తెలుపు మొదలయినవన్నె, Colour, रंग; స్తుతౌ = స్తోత్రము, Praise, स्तोत्र; న్న॥ అక్షరము, A letter, अक्षर.

అరుణో (భాస్కరేఽపిస్యా ద్వర్ణభేదేపి చ త్రిషు)। | అరుణః॥ పు॥ భాస్కరే = సూర్యునికిని, The sun, सूर्य; (అపి) అనూరునికిని, The dawn, प्रभात; వర్ణభేదే = ఎఱుపువన్నెవునకును॥ త్రి॥ Dark red, लाल.

స్థాణు (శ్శర్వే) | స్థాణుః॥ పు॥ శర్వే = శివునికిని, Siva, शिव; (అపి) మోటుచెట్టునకును పేరు, A pollard.

(ఉపృథ) ద్రోణః | ద్రోణః॥ పు॥ కాకే=కాకికిని, A raven,

(కాకే) | కౌఆ; (అపి) నలుతుమునకును పేరు, A measure, एक माप.

(ఉప్యాజౌ రవే) రణః ॥ ౨౦౫॥ | రణః॥ పు॥ ఆజౌ=యుద్ధమునకును, War, युद्ध; రవే=ధ్వనికిని పేరు, Sound, ध्वनि.

గ్రామణీ (ర్నాపితే పుంసి శ్రేష్ఠే గ్రామాధిపే (త్రిషు)। | గ్రామణీః॥ పు॥ నాపితే = మంగలవాఁడు, A barber, नाई; త్రి॥ శ్రేష్ఠే = శ్రేష్ఠుఁడు, Excellent; గ్రామాధిపే = గ్రామాధిపతి, Superintendent of village, ग्रामाधिपति.

ఊర్ణా (మేషాదిలోమ్ని స్యా దావర్తే చాన్తరా భ్రువోః)॥ ౨౦౬॥ | ఊర్ణా॥స్త్రీ॥ మేషాదిలోమ్ని = గొఱ్ఱెకుందేలు మొదలయినవాని రోమమునకును, Wool, felt, भेड़ों के बाल; భ్రువోః = కనుబొమల యొక్క, అన్తరా=నడుమనుండు, ఆవర్తే= సుడికిని, A circle of hair between the eye-brows, भौंहा.

హరిణీ (స్యాన్మృగీ హేమప్రతిమా హరితా చయా)। | హరిణీ॥ స్త్రీ॥ మృగీ=లేడి, A doe, हिरणी; హేమప్రతిమా=బంగారు ప్రతిమ, A golden image, सोने की मूर्ति; యాహరితా= పచ్చనివన్నెగలది, Green, हरा.

(త్రిషు పాణ్డౌ చ) హారిణః | హారిణః॥ పాణ్డు=తెలుపు పసుపు వన్నెలు గూడిన వస్తువునకు పేరయినపుడు॥ త్రి॥ Yellowish white, पीला; (చ) ఇట్టికి పేరయినపుడు॥ పు॥ A deer, हिरण.

స్థూణా (స్తమ్భేఽపి వేశ్మనః)॥ ౨౦౭॥ | స్థూణా॥స్త్రీ॥ వేశ్మనః స్తమ్భే=ఇంటికంబము, A house post, स्तंभ; (అపి) ఇనుప ప్రతిమ, An iron image, एक लोहे की मूर्ति.

తృష్ణే (స్పృహా | తృష్ణా॥ స్త్రీ॥ స్పృహా=ఆశకును, Desire,

పిపాసే ద్వే)	आशा; పిపాసే=దప్పికిని పేరు, Thirst, प्यास.
(జుగుప్సా కరుణే) ఘృణే।	ఘృణా॥ సీ॥ జుగుప్సా=రోఁతకును, Blame, घृणा; కరుణే=దయకును పేరు, Pity, दया.
(వణిక్పథే చ) విపణిః	విపణిః॥ సీ॥ వణిక్పథే = అంగడివీథి, A market, बाजार; (చ) అంగడి, A stall or shop, दूकान.
(సురా ప్రత్యక్చ) వారుణీ॥ ౨౦౮	వారుణీ॥ సీ॥ సురా=కల్లు, Spirituous liquor, सुरा; ప్రత్యక్ = పడమటిదిక్కు, West, पश्चिम.
కరేణు (రిభ్యాం స్త్రీ నేభే)	కరేణుః॥ ఇభే=మగఏనుఁగునకును, हाथी; కరేణూ॥ సీ॥ ఇభ్యామ్=ఆఁడేనుగునకును పేరు, हथिनी.
ద్రవిణం (తు బలే ధనే)।	ద్రవిణమ్॥ న॥ బలే = బలమునకును, Strength, बल; ధనే = ధనమునకును పేరు, Wealth, धन.
శరణం (గృహరక్షిత్రోః)	శరణమ్॥ న॥ ఇది, గృహ = ఇంటికిని, A house, घर; రక్షిత్రోః=రక్షించువానికిని పేరు, Preserver, रक्षक.
శ్రీపర్ణం (కమలే ఽపి చ)॥ ౨౦౯॥	శ్రీపర్ణమ్॥ న॥ కమలే = తామరపువ్వునకును, A lotus, कमल; (అపి) నెల్లిచెట్టు, Nelumbiam.
(విషాభిమరలోహేషు) తీక్ష్ణం (క్లీబే ఖరే త్రిషు)।	తీక్ష్ణమ్॥ న॥ విష=విషము, Poison, विष; అభిమర=యుద్ధము, War, युद्ध; లోహే=ఇనుము, Iron, लोहा; ఖరే=వాడియైనది॥ త్రి॥ Sharp, तेज़.
ప్రమాణం (హేతు మర్యాదా శాస్త్రే	ప్రమాణమ్॥ న॥ హేతు=ప్రత్యక్షాదిజ్ఞానకారణము, Proof, authority, प्रमाण;

యత్తాప్రమాతృషు)॥ ౨౧౦

మర్యాదా = మర్యాద, Limit, मर्यादा; శాస్త్ర = శాస్త్రము, Sacred ordinance, शास्त्र; యత్తా=కొలఁత తూనిక మొదలైన మానము, Measure, extent, नाप; ప్రమాతృషు=ఎఱుఁగునది, Having a right notion; మఱియు ఏకత్వమునకును పేరని రభసుఁడు, Unity, एकता.

కరణం (సాధకతమం క్షేత్రగాత్రేన్ద్రియే ష్వపి)।

కరణమ్॥ న॥ సాధకతమమ్ = ఛేదనాది క్రియలయందుపయోగించు ఖడ్గాదులు, Instrument, हथियार; క్షేత్ర = క్షేత్రము, Field, क्षेत्र; గాత్ర=శరీరము, Body, शरीर; ఇన్ద్రియేషు=చక్షురాదీంద్రియము, Organ of sense, इन्द्रिय; (అపి) కారణము, A cause, कारण; క్రియ, Performance, क्रिया; గణికుఁడు, A scribe, पटेल; నాట్యగీతభేదము, A kind of rythmical pause, एक राग.

(ప్రాణ్యుత్పాదే) సంసరణ (మసంబాధే చమూగతౌ॥ ౨౧౧॥ ఘణ్టాపథే)

సంసరణమ్॥ న॥ ప్రాణి= ప్రాణులయొక్క, ఉత్పాదే=ఉత్పత్తిరూపమయిన సంసారము, Birth and re-birth, जन्म और पुनर्जन्म; అసంబాధే చమూగతౌ = ఇఱుకటములేని సేన నడచుట, Unresisted march of troops, सेना की चाल; ఘణ్టాపథే=పెద్దవీథి, A high way, एक राज बाटा.

(ఽథవాన్తాన్నే) సముద్ధరణ (మున్నయే)।

సముద్ధరణమ్॥ న॥ వాన్త = క్రక్కిన, అన్నే = అన్నమునకును, Food vomitted, वमन किया हुआ भोजन; ఉన్నయే = ఎత్తుటకును పేరు, Raising, उठाना.

(అథ త్రిషు)

ఇఁకముందుఁ జెప్పఁగల ణాన్తశబ్దములు త్రి॥

విషాణం (స్యాత్పశుశృఙ్గేభదన్తయోః)॥ ౨౦౨॥

విషాణమ్॥ త్రి॥ పశుశృఙ్గ=పసరపుకొమ్మునకును, A horn, सींग; ఇభదన్తయోః = ఏనుగుదంతమునకును పేరు, An elephant's tooth, a tusk, हाथी का दांत.

ప్రవణః (క్రమనిమ్నోర్వ్యాం ప్రహ్వే నా తు చతుష్పథే)।

ప్రవణః॥ క్రమ = వాటముగా, నిమ్నోర్వ్యామ్=పల్లమయిన నేలకును, Declivity, अटपटी जगह; ప్రహ్వే = నమ్రుఁడైనవానికిని పేరైనపుడు॥ త్రి॥ Humble, नम्र; చతుష్పథే=నాలుగు తెరువులు గూడిన చోటికి పేరయినపుడు॥ పు॥ A place where four roads meet, चौक.

సంకీర్ణో (నిచితాశుద్ధౌ)

సంకీర్ణః॥ త్రి॥ నిచిత = మ్లేచ్ఛసంకీర్ణము దేశమన్నట్లు నెరసినదానికిని, Miscellaneous; అశుద్ధౌ = సంకీర్ణముజాతి యన్నట్లు మఱొకదానితోఁ గలసినదానికిని పేరు, Impure, mixed, अशुद्ध.

ఇరిణం (శూన్యమూషరమ్)॥ ౨౦౩॥

ఇరిణమ్ (పా) ఈరిణమ్॥ త్రి॥ శూన్యమ్= పాడైనదానికిని, Desert, रेगिस्तान; ఊషరమ్=చౌటినేలకును పేరు, Salt and barren soil, ऊसर जमीन.

ఇతి ణాన్తాః

ణాన్తనానార్థకశబ్దములు ముగిసెను.

(దేవసూర్యౌ) వివస్వన్తౌ

వివస్వాన్॥ త్॥ దేవ = దేవతలకును, A god, भगवान; సూర్యౌ=సూర్యునికిని పేరు,

సరస్వాన్ (నదార్ణవౌ)।

సరస్వాన్॥ త్॥ నద=సరస్వంతమను పేరు గల నదమునకును, A river, एक नदी; అర్ణవౌ=సముద్రమునకును పేరు, The sea, समुद्र; నదమనఁగాఁ బ్రత్యక్ప్రవాహముగల యేఱు.

(పక్షితార్క్ష్యౌ) గరుత్మన్తౌ

గరుత్మాన్॥ త్, పు॥ పక్షి = పక్షికిని, A bird, पक्षी; తార్క్ష్యౌ=గరుడునికిని పేరు, Vishnu's vehicle, गरुड़.

శకున్తౌ (భాసపక్షిణౌ)॥ ౨౧౮॥

శకున్తః॥ పు॥ భాస = చమురుకాకికిని, Vulture, गीध; పక్షిణౌ=పక్షిమాత్రమునకును పేరు, A bird, पक्षी.

(అగ్న్యుత్పాతౌ) ధూమకేతూ

ధూమకేతుః॥ పు॥ అగ్ని=అగ్నికిని, Fire, अग्नि; ఉత్పాతౌ = ఉత్పాతమునకును పేరు, A comet, धूमकेतु.

జీమూతౌ (మేఘపర్వతౌ)।

జీమూతః॥ పు॥ మేఘ = మేఘమునకును, Cloud, बादल; పర్వతౌ = పర్వతమునకును పేరు, Mountain, एक पहाड़.

హస్తౌ (తు పాణినక్షత్రే)

హస్తః॥ పు॥ పాణి = చేయి, A hand, हाथ; నక్షత్రే = నక్షత్రవిశేషము, The asterism corvus; మూర, A cubit.

మరుతౌ (పవనామరౌ)॥ ౨౧౯॥

మరుత్॥ పు॥ పవన = వాయువునకును, Wind, हवा; అమరౌ = దేవతలకును పేరు, A deity, देवता.

యన్తా (హస్తిపకే సూతే)

యన్తా॥ ఋ, పు॥ హస్తిపకే = ఏనుఁగు మావటివాఁడు, An elephant driver, महावत; సూతే = సారథి, A charioteer, सारथी.

భర్తా (ధాతరి పోష్టరి)।	భర్తా॥ పు, ఋ॥ ౧ - ధాతరి = మోయువాఁడు, A bearer, भर्ता; పోష్టరి=పోషించువాడు, Support; మగఁడు, Husband.
(యానపాత్రే శిశౌ) పోతః	పోతః॥ పు॥ ౧-యానపాత్రే =ఏఱుదాఁటించునట్టి యోడకును, A boat, नाव; శిశౌ= శిశువునకును పేరు, A young animal, शिशु.
ప్రేతః (ప్రాణ్యన్తరే మృతే) ॥ ౨౧౬॥	ప్రేతః॥ పు॥ ౧ - ప్రాణ్యన్తరే=నరకమునందుండు జంతువునకును, Evil spirit, प्रेत; మృతే = చచ్చినవానికిని పేరు, Departed soul, dead, मृत शरीर.
(గ్రహభేదే ధ్వజే) కేతుః	కేతుః॥పు॥ ౧-గ్రహభేదే= కేతుగ్రహము, The ninth planet, केतु; ధ్వజే = టెక్కెము, A flag, झंडा; (పా) కాంతి, Brightness, कान्ति; ఉత్పాతము, Comet, धूमकेतु; చిహ్నము, Mark, चिह्न.
(పార్థివే తనయే) సుతః।	సుతః॥ పు॥ ౧ - పార్థివే = రాజునకును, King, राजा; తనయే=కొడుకునకును పేరు, A son, पुत्र.
స్థపతిః (కారుభేదేఽపి)	స్థపతిః॥ పు॥ ౧ - కారుభేదే = శిల్పి, An architect, शिल्पि; (అపి) బృహస్పతియాగముచేసినవాఁడు, A person performing a sacrifice to the planet Jupiter, बृहस्पति का यज्ञ किया हुआ व्यक्ति.
భూభృ (ద్భూమిధరే నృపే)॥ ౨౧౭॥	భూభృత్॥ పు॥ ౧-భూమిధరే=పర్వతమునకును, Mountain, पर्वत; నృపే=రాజున

మూర్ధాభిషిక్తో (భూపేఽపి)	మూర్ధాభిషిక్తః॥ పు॥ ౧-భూపే = రాజ మాత్రునకు; One of the Kshatriya caste (అపి) పట్టాభిషిక్తుడు, A crowned king अभिषिक्त राजा.
ఋతుః (స్త్రీ కుసుమేఽపిచ)।	ఋతుః॥ పు॥ ౧-స్త్రీకుసుమేఽపిచ = స్త్రీ రజస్సునకును, A woman's courses, रजस (అపి) వసంతాది ఋతువులకును పేరు. season, ऋतु.
(విష్ణా వప్య) జితావ్యక్తౌ	అజితః॥ పు॥ ౧-విష్ణౌ=విష్ణువు, Vishnu विष्णु ; (అపి) గెలువఁబడనిది॥ త్రి॥ Unconquered, अजित; అవ్యక్తః॥ పు॥ విష్ణౌ విష్ణువు॥పు॥ (అపి) స్ఫుటముగా నేర్పడనిది॥ త్రి Indistinct, Any invisible principle अस्पुट.
సూత (స్త్వష్టరి సారథౌ)॥ ౨౧౮॥	సూతః॥ పు॥ ౧-త్వష్టరి = వడ్లవానికిని A cart wright; సారథౌ=సారథికిని పేరు Charioteer, सारथी.
వ్యక్తః (ప్రాజ్ఞేఽపి)	వ్యక్తః॥ పు॥ ౧-ప్రాజ్ఞే= ప్రాజ్ఞునికిని, Wise प्राज्ञ ; (అపి) స్పష్టమయినదానికిని॥ త్రి Evident.
దృష్టాన్తౌ (వుభే శాస్త్రనిదర్శనే)।	దృష్టాన్తః॥ పు॥ ౧-శాస్త్రే=శాస్త్రమునకును, A science, विज्ञान; నిదర్శనే=ప్రకృతార్థమునకు ప్రతిగాచూచి చెప్పుటకును పేరు An example, निदर्शन.
క్షత్తా (స్యాత్సారథౌ ద్వాఃస్థే క్షత్రియాయాం చ శూద్రజే)	క్షత్తా॥ పు, ఋ॥ ౧-సారథౌ = సారథి Charioteer, सारथी; ద్వాఃస్థే = వాకిలి గాచువాఁడు, Porter, दरवान; క్షత్రియా

జే)॥ ౨౧౯॥	యామ్ = క్షత్రియస్త్రీయందు, శూద్రజే= శూద్రునివలనఁ బుట్టినవాడు, A man of the mixed tribe.
వృత్తాన్త (స్స్యా త్ప్రకరణే ప్రకారే కార్త్స్న్యవార్తయోః)	వృత్తాన్తః॥ పు॥ ౧-ప్రకరణే=ప్రస్తావము నకును, Topic, प्रकरण; ప్రకారే=విధమున కును, Mode, प्रकार; కార్త్స్న్య=అంతయు నను నర్థమునకును, Whole, पूरा; వార్త యోః=వార్తకును పేరు, Rumour, वार्ता.
ఆనర్త (స్సమరేన్నృ త్యస్థాన నీవృ ద్విశేష యోః)॥ ౨౨౦॥	ఆనర్తః॥ ౧ - సమరే = యుద్ధమునకును, War, युद्ध; నృత్యస్థాన = నాట్యమాడు స్థల మునకును, A stage, रंगमंच; నీవృద్విశేష యోః = పశ్చిమసముద్రమునందుండు దేశ విశేషమునకును పేరు, Name of a country, एक देश का नाम.
కృతాన్తో (యమసి ద్ధాన్తదైవా కుశలకర్మ సు)।	కృతాన్తః॥ పు॥ ౧ - యమ=యమునికిని, సిద్ధాన్త=సిద్ధాంతమునకును, Demonstrated doctrine, सिद्धान्त; దైవ=పురాకృత శుభా శుభమునకును, Destiny, कर्मफल; అకుశల కర్మసు = పాపకర్మమునకును, Sinful act, पाप.
(శ్లేష్మాది రసరక్తా దిమహాభూతాని తద్గు ణాః॥ ౨౨౧॥ ఇన్ద్రియా ణ్యశ్మవికృతి శ్శబ్దయో నిశ్చ) ధాతవః।	ధాతుః॥ పు॥ ౧-శ్లేష్మాది=శ్లేష్మవాతపిత్త ములకును, Phlegm wind and bile, धातु; రసరక్తాది = రసాసృఙ్మాంసమేదోఽస్థిమజ్జా శుక్లములకును, Blood, flesh, marrow &c.; మహాభూతాని=పృథివ్యప్తేజో వాయ్వాకాశ ములకును, The primary elements &c.;

తద్గుణాః = శబ్దస్పర్శరూపరసగంధములకున
Their qualities; ఇన్ద్రియాణి = త్వక్చక్షుః
శ్రోత్రజిహ్వాఘ్రాణములకును, The five
organs, इन्द्रिय; అశ్మవికృతి = జేగురు మొ
లయిన శిలావికారములకును, Fossil, र
मांस मज्जा आदि; శబ్దయోనిః = శబ్దములక
గారణమయిన భూవాఽదిక్రియలకును పేరు
Crude-verb, शब्द.

(కక్ష్యాన్తరేఽపి)శు
ద్ధాన్తో (నృపస్యాసర్వ
గోచరే)॥ ౨౨౨॥

శుద్ధాన్తః॥ పు॥ ౧-అసర్వగోచరే=సక
జనులు చూడగూడని, నృపస్య=రాజుయొక్క
కక్ష్యాన్తరే = లోకట్టునకు అనఁగా నంతఃపు
మునకును, The king's private palace
अंतःपुर; అపిశబ్దమువలన నంతఃపురస్త్రీకి
పేరు, The king's wife, राणी.

(కాసూ సామర్థ్య
యోః) శ్శక్తిః

శక్తిః॥ స్త్రీ॥ ౧-కాసూ=భల్లమను నాయు
విశేషమునకును, An iron spear, भाला
సామర్థ్యయోః = ప్రభుత్వాది శక్తులకున
Power; (ప) కారణవస్తువులందలి ఒకానొ
ధర్మమునకును పేరు, The productive
power inherent in causes, सामर्थ्य.

మూర్తిః (కాఠిన్య
కాయయోః)।

మూర్తిః॥ స్త్రీ॥ ౧-కాఠిన్య=కఠినత్వమ
Matter, मूर्ति; కాయయోః = శరీరమ
Body, a definite form, शरीर.

(విస్తారవల్ల్యోః)ర్వ్ర
తతిః

వ్రతతిః॥ స్త్రీ॥ ౧-విస్తార = విరివికి
Expansion, विस्तार; వల్ల్యోః = తీగకు
పేరు, A creeping plant, लता.

వసతీ (రాత్రి) వేశ్మనోః)॥ ౨౨౩॥

వసతిః॥ స్త్రీ॥ ౧-రాత్రి=రాత్రికిని, Night, रात ; వేశ్మనోః=ఇంటికిని పేరు, A house, घर.

(క్షయార్చయో) రపచితిః

అపచితిః॥ స్త్రీ॥ ౧-క్షయ=హానికిని, Loss; हानि ; అర్చయోః = పూజకును పేరు, Worship, पूजा.

సాతి (ర్దానావసానయోః)

సాతిః॥ స్త్రీ॥ ౧ - దాన = దానమునకును, Gift, दान; అవసానయోః=ముగియుటకును పేరు, Destruction.

ఆర్తిః (పీడాధనుష్కోట్యోః)

ఆర్తిః॥ స్త్రీ॥ ౧ - పీడా = పీడకును, Pain, पीडा ; ధనుష్కోట్యోః = వింటికొప్పునకును, End of a bow, धनु का अग्र भाग.

జాతి (స్సామాన్యజన్మనోః) ॥ ౨౨౪॥

జాతిః॥ స్త్రీ॥ ౧-సామాన్య=గోత్వబ్రాహ్మణత్వాదిజాతులకును, Caste, kind or sort, जाति; జన్మనోః=పుట్టుటకును పేరు, A birth lineage, जन्म.

(ప్రచార స్యన్దయో) రీతిః

రీతిః॥స్త్రీ॥ ౧-ప్రచార=వ్యవహారమునకును, Usage, रीति; స్యన్దయోః = జాఱుటకును, Oozing, फिसलना; చిట్టెమునకును, Scoria of metals; ఇత్తడికిని, Brass, पीतल ; పేరని రుద్రుఁడు. "ప్రకారస్యన్దయోః" అని పాఠము గలదు.

ఈతి (ర్డిమ్బ ప్రవాసయోః)।

ఈతిః॥ స్త్రీ॥ ౧ - డిమ్బ = అతివృష్టి మొదలయిన యీతిబాధ లాటింటికిని, Calamity of season, ईति; ప్రవాసయోః = ప్రవాసమునకును పేరు, Travelling abroad, प्रवास.

(ఉదయేஉధిగమే) ప్రాప్తిః

ప్రాప్తిః॥ సీ॥ ౧-ఉదయే=లాభమునకును Gain, rise, लाभ; అధిగమే = పొందుటకును పేరు, Obtaining, उन्नति.

త్రేతా (త్వగ్నిత్రయే యుగే)॥ ౨౨౫॥

త్రేతా॥ సీ॥ ౧-అగ్నిత్రయే=గార్హపత్యాదులగు మూండగ్నులకును, Three sacrificial fires, त्रेताग्नि; యుగే = త్రేతాయుగమునకును పేరు, Second age of the world, त्रेतायुग.

(వీణాభేదేஉపి) మహతీ

మహతీ॥ సీ॥ ౧ - వీణాభేదేஉపి=నారదు వీణకును, Narada's harp, नारद की वीणा అధికమయినదానికిని పేరు, Greatness महती.

భూతి (ర్భస్మని సంపది)।

భూతిః॥ సీ॥ ౧-భస్మని=భస్మము, Ashes राख; సంపది = సంపద, Success, superhuman power, संपत्ति.

(నదీ నగర్యో ర్నాగానాం)భోగవ(త్యథ)

భోగవతీ॥ సీ॥ ౧ - నాగానామ్=సర్పముయొక్క, నదీనగర్యోః = నదికిని, పట్టణముకను పేరు, River of snakes, City of serpents, नाग नदी, नागपट्टण.

(సంగరే ॥ ౨౨౬॥ సఙ్గే సభాయాం)సమితిః

సమితిః॥ సీ॥ ౧-సంగరే=యుద్ధమునకును Combat, युद्ध; సఙ్గే = కూటమికిని, Company, संघ; సభాయామ్ = సభకును పేరు Assembly, सभा.

(క్షయవాసావపి) క్షితిః।

క్షితిః॥ సీ॥ ౧ - క్షయ = నాశమునకును Loss, नाश; వాసా = ఉనికికిని, Abode निवासस्थान; అపిశబ్దమువలన భూమికిని Earth, भूमि.

(రవే రర్చి శ్చ శ
స్త్రంచ వహ్నిజ్వాలా
హేతయః॥ ౨౨౭॥

హేతిః॥ సీ॥ ౧ - రవేః అర్చిశ్చ = సూర్యుని కిరణమునకును, Sun-beam, सूर्य किरण; శస్త్రంచ = ఆయుధమునకును, Weapon, शस्त्र; వహ్నిజ్వాలాచ = అగ్నిజ్వాలకును, Flame, ज्वाला; ఆయుధమునకు పేరయినపుడు॥ స్త్రీ॥

జగతీ (జగతిచ్ఛన్దో
శ్శేషేఽపిక్షితావపి)।

జగతీ॥ సీ॥ ౧ - జగతి = లోకమునకును, World, दुनियाँ; ఛన్దోవిశేషేపి = పండ్రెండక్షరముల పాదముగల ఛందస్సునకును, A sort of metre, छन्द; క్షితావపి = భూమికిని, Earth, भूमि.

పఙ్క్తిః (శ్ఛన్దోఽపి
దశమం)

పఙ్క్తిః॥ సీ॥ ౧ - దశమమ్ = పది అక్షరముల పాదముగల, ఛన్దోఽపి = ఛందస్సునకును, A metre, छन्द; అపిశబ్దమువలన శ్రేణికిని, A row, कतार; పదింటికిని, Ten, दस.

(స్యాత్ప్రభావేఽ
ప్యాయతిః॥ ౨౨౮॥

ఆయతిః॥ సీ॥ ౧ - ప్రభావేఽపి = ప్రభావమునకును, Majesty, प्रभाव; అపిశబ్దమువలన భవిష్యత్కాలమునకును, Future time, भविष्य; నిడుపునకును పేరు, Length, लंबाई.

పత్తి (ర్గతౌ చ)

పత్తిః॥ సీ॥ ౧ - గతౌ = నడపునకును, Motion, चाल; కాలిబంటునకును, A foot soldier, पादचर; సేనాభేదమునకును, A platoon, एक सेना.

(మూలే తు) పక్ష
(పక్షభేదయోః)।

పక్షతిః॥ సీ॥ ౧ - పక్షభేదయోః మూలే = శుక్ల కృష్ణపక్షముల మూలమనఁగా పాడ్యమి

	కిని, First day of a lunar month, शु प्रतिपत्ति; పక్షితక్క మొదలునకును, Rc of a wing, पख की जड़.
ప్రకృతి (ర్యోని లిఙ్గేచ)	ప్రకృతిః॥ సీ॥ ౧ - యోనిలిఙ్గే=ఉపాద కారణములకును, Material cause, कार स్త్రీపున్నపుంసకలింగములకును, Sex; (- రాజ్యాంగము లేడింటికిని, The constitue elements of the state, राज्य के अं పౌరశ్రేణులకును, The subjects of a kin प्रजा; స్వభావమునకును, Natural d position, स्वभाव; భగమునకును, Vagir भग; సత్త్వాదిగుణములయొక్క సామ్యాః కును పేరు.
(కైశిక్యాద్యాశ్చ) వృత్తయః॥ ౨౨॥	వృత్తిః॥ సీ॥ ౧-కైశిక్యాద్యాః=అలంక శాస్త్రప్రసిద్ధములయిన కైశిక్యాదివృత్ కును, Style of composition, वृत्ति; (- జీవికకును, Profession, पेशा; సూత్ర వివరణగ్రంథములకును, Glossary, विवः ग्रन्थ.
సికతా (స్యుర్వా లుకాఽపి)	సికతాః॥ సీ॥ నిత్యబహువచన॥ ౧-వా కా=ఇసుకకును, Sand, रेत; ఇసుక నేలకుః Sandy ground, रेतीली जमीन.
(వేదే శ్రవసి చ) శ్రుతిః।	శ్రుతిః॥ సీ॥ ౧ - వేదే = వేదమునకుః Holy scripture, वेद; శ్రవసి = చెవికి Ear; వినుటకును, Listening, सुनन వార్తకును, Rumour, अफवाह.

వనితా (జనితాత్యర్థానురాగాయాం చ యోషితి)॥ ౨౩౦॥	వనితా॥ స్త్రీ॥ ౧ - జనిత = పుట్టింపబడిన, అత్యర్థ = మిక్కిలియు, అనురాగాయామ్ = ప్రేమగల, యోషితి = స్త్రీకిని, A beloved woman, प्रेयसी; (చ) స్త్రీమాత్రమునకును పేరు, A woman, स्त्री.
గుప్తిః (క్షితివ్యుదాసేఽపి)	గుప్తిః॥ స్త్రీ॥ ౧-క్షితివ్యుదాసే = నేలగుంటకును, A hole in the ground, छेद; (అపి) రక్షించుటకును, Concealment, छिपाव; చెఱసాలకును పేరు, Prison, कैद.
ధృతి (ర్ధారణ ధైర్యయోః)।	ధృతిః॥ స్త్రీ॥ ౧ - ధారణ = ధరించుటకును, Holding, धरना; ధైర్యయోః = ధైర్యమునకును పేరు, Steadiness, धैर्य.
బృహతీ (క్షుద్రవార్తాకీ ఛన్దోభేదే మహత్యపి)॥ ౨౩౧॥	బృహతీ॥ స్త్రీ॥ ౧ - క్షుద్రవార్తాకీ = ములకచెట్టు, An egg-plant, बृहती; (ప) వాకుడుచెట్టు, ఛన్దోభేదే = తొమ్మిది యక్షరముల పాదముగల ఛందస్సు, A metre, छन्द; మహతీ = అధికమైనది, Greatness, महत्ता; (అపి) ఉత్తరీయము, Mantle, उत्तरीय.
వాసితా (స్త్రీకరిణ్యోశ్చ)	వాసితా (ప) వాశితా॥ స్త్రీ॥ ౧ - స్త్రీ, Woman, स्त्री; కరిణ్యోశ్చ = ఆడుఏనుఁగు, Female elephant, हाथिन.
వార్తా (వృత్తౌ జనశ్రుతౌ)।	వార్తా॥ స్త్రీ॥ ౧-వృత్తౌ = జీవనోపాయమునకును, Livelihood, जीवनी; జనశ్రుతౌ = లోకవార్తకును, Rumour, अफवाह.
వార్తం (ఫల్గున్య	వార్తం॥ న॥ ౧ - ఫల్గుని = తుచ్ఛము,

రోగేచ త్రి))	Chaff, तुच्छ; త్రి॥ అరోగే = రోగములేని, Healthy, तन्दुरुस्त.
(పయఃపృచ)ఘృతామృతే॥ ౫౩౫॥	ఘృతమ్-అమృతమ్॥ న॥ ౨-అప్సు=నీళ్లు, Water, पानी; (చ) ఘృత = నేయి, Ghee, घी; అమృతే = అమృతము, Nectar, अमृत; యజ్ఞశేషము, Residue of a sacrifice, यज्ञ शेष ; అయాచితము, Unsolicited alms, अयाचित; మోక్షము, Exemption from transmigration, मोक्ष.
కలధౌతం (రూప్య హేమ్నోః)	కలధౌతమ్॥ న॥ ౧-రూప్య = వెండికిని, Silver, चाँदी ; హేమ్నోః = బంగారమునకును, Gold, सोना.
నిమిత్తం (హేతుల క్ష్మణోః)।	నిమిత్తమ్॥ న॥ ౧-హేతు=కారణమునకును, Cause, कारण; లక్ష్మణోః=చిహ్నమునకును, Token, चिह्न.
శ్రుతం (శాస్త్రావధృతయోః)	శ్రుతమ్॥ న॥ ౧ - శాస్త్ర = శాస్త్రము, Science, शास्त्र; త్రి॥ అవధృతయోః = వినఁబడినది, Heard, श्रुत.
(యుగపర్యాప్తయోః) కృతమ్॥౫౩౬॥	కృతమ్॥ న॥ ౧-యుగ=కృతయుగమునకును, The golden age, कृतयुग; పర్యాప్తయోః=నివారణమునకును పేరు, Enough पर्याप्त.
అత్యాహితం (మహాభీతిః కర్మజీవానపేక్షిచ)।	అత్యాహితమ్॥ న॥ ౧-మహాభీతిః=మహాభయము, Great dread, महा भय; జీవానపేక్షి=ప్రాణము నపేక్షింపని, కర్మ=సాహసకర్మము, Valiant act, साहसीकाम.

(యుక్తే క్ష్మాదావృతే) భూతం (ప్రాణ్యతీతే సమే త్రిషు) ॥ ౨౩౮॥

భూతమ్॥ న॥ ౧-యుక్తే=యోగ్యమయినది, Right; క్ష్మాదా = పంచభూతములు, An element, पंच भूत; ఋతే = సత్యము, Truth, सत्य ; ప్రాణి = ప్రాణిమాత్రము, A living being, प्राणी; అతీతే = భూతకాలము, Past, भूतकाल; త్రి॥ సమాసమునందు ఉత్తరపదమై సదృశవస్తువునకు పేరు, Like word, समान पद.

వృత్తం (పద్యే చరిత్రే త్రిష్వతీతే దృఢనిస్తలే)।

వృత్తమ్॥ న॥ ౧ - పద్యే = పద్యము, Verse, पद्य; చరిత్రే = చరిత్రము, Conduct, चरित्र ; త్రి॥ అతీతే = గడచిన, Past, भूत ; దృఢ = పట్టైనది, Firm, दृढ; నిస్తలే = వట్రువయయినది, Round, गोल.

మహ (ద్రాజ్యం చా)

మహత్ ॥ న॥ ౧ - రాజ్యమ్ = రాజ్యము, Realm, राज्य; (చ) దొడ్డవానికి పేరయినపుడు॥ త్రి॥ Great, महान.

వగీతం (జన్యే స్యాద్గర్హితే త్రిషు)॥ ౨౩౯॥

అవగీతమ్॥ న॥ ౧-జన్యే=జనాపవాదము, Calumny, अवगीत; త్రి॥ గర్హితే=నిందింపఁబడినది, Blamed, निन्दित.

శ్వేతం (రూప్యేఽపి)

శ్వేతమ్॥ న॥ ౧-రూప్యే=వెండి, Silver, चाँदी ; (అపి) త్రి॥ తెల్లనివస్తువు, White, सफेद.

రజతం(హేమ్నిరూప్యే సితే త్రిషు)।

రజతమ్॥ న॥ ౧ - హేమ్ని = బంగారము, Gold, सोना ; రూప్యే = వెండి, Silver, चान्दी; త్రి॥ సితే= తెల్లని వస్తువు, White, सफेद.

(త్రిష్వతో)	ఇది మొదలు తాంతశబ్దము లన్నియు త్రి
జగ (దిఙ్గేఽపి)	జగత్॥ త్రి॥ ౧-ఇఙ్గే=సంచరించువస్తువు Movable, चलने फिरने वाले ; (అపి) న లోకము, The world, दुनियाँ ; పు వాయువు, Air, हवा.
రక్తం (నీల్యాది రాగిచ)॥ ౨౩౬॥	రక్తమ్॥ త్రి॥ ౧ - నీల్యాది = నీలి మొ లయినదానిచేత, రాగి = చాయవేయఁబడి వస్త్రాదులు, Tinged, रंगीन कपडा; (చ) అ రక్తుఁడు, Fond, अनुरक्त; ఎఱుపైనది Red, लाल ; న॥ కుంకుమము, Saffron केशरी; నెత్తురు, Blood, रक्त.
అవదాత (స్సితే పీతే శుద్ధే)	అవదాతః॥ త్రి॥ ౧-సితే= తెల్లనివస్తువు White, सफेद ; పీతే = పచ్చనివస్తువు Yellow, पीला; శుద్ధే = పరిశుద్ధమైనవస్తువు Clean, साफ; నా= తెలనివస్తువు, White सफेद.
(బద్ధార్జునా)సితౌ।	సితః॥ త్రి॥ ౧-బద్ధ=కట్టబడినది, Bound बधाहुआ ; అర్జునా=
(యుక్తేతి సంస్కృ తేమర్షి) ణ్యభినీతో	అభినీతః॥ త్రి॥ ౧-యుక్తే= యోగ్యమైన Fit, योग्य; అతిసంస్కృతే=లెస్సగాఁ జేయ బడినది, Excellent, बढिया; మర్షిణి = కో ములేనివాఁడు, Patient, सहन शील, (అమర్షిణి = కోపముగలవాఁడు, Impatient क्रोधी.

(ఉత) సంస్కృతమ్॥ ౨౩౭॥ (కృత్రిమే లక్షణోపేతేఽప్య)

సంస్కృతమ్॥ త్రి॥ ౧ - కృత్రిమే = చేయఁబడిన ఘటాదులు, Wrought or finished, कृत्रिम; లక్షణోపేతే = వ్యాకరణయుక్తమయిన శబ్దము, Grammatically correct, व्याकरण सम्मत; (అపి) తెస్నగాఁ జేయఁబడిన వస్తువు, Excellent, adored, बढिया चीज.

నన్తోఽ (నవధావపి)।

అనన్తః॥ త్రి॥ ౧ - అనవధౌ = అవధిలేనిది, Infinite, endless, अनन्त; (అపి) పు॥ ఆదిశేషుఁడు, విష్ణువు, विष्णु; న॥ ఆకాశము, The sky, आकाश; స్త్రీ॥ భూమి, Earth, भूमि.

(ఖ్యాతే హృష్టే) ప్రతీతో

ప్రతీతః॥ త్రి॥ ౧ - ఖ్యాతే = పేరువడసినవాఁడు, Famous, प्रख्यात; హృష్టే = సంతోషించినవాఁడు, Glad, खुश.

ఽభిజాత స్తు (కులజే బుధే)॥ ౨౩౮॥

అభిజాతః॥ త్రి॥ ౧ - కులజే = కులముగలవాఁడు, Noble, कुलीन; బుధే = పండితుఁడు Learned, पंडित.

వివిక్తౌ (పూతవిజనౌ)

వివిక్తః॥ త్రి॥ ౧ - పూతే = పవిత్రమైనది Pure, पवित्र; విజనే = ఏకాంతస్థలము Desert or lonely, एकांत.

మూర్ఛితౌ (మూఢసోచ్ఛ్రయౌ)।

మూర్ఛితః॥ త్రి॥ ౧-మూఢే = మూర్ఛపోయినది, Insensible, मूर्छित; సోచ్ఛ్రయే = వృద్ధిగలది, High, tall, लंबा.

(ద్వావమ్లపరుషౌ) శుక్తౌ

శుక్తమ్॥ త్రి॥ ౧ - ఆమ్లే = ఆమ్లవిశేషము Sour, vinegar, खट्टा; పరుషే = నిష్ఠురమం

నది, Harsh, परुष. ఆమ్లవిశేషము నంగ మంటికుండ మొదలయిన దానియందు తే బెల్లము కలిపి ఈ 3 ను గూర్చి ధాన్యరా యందు మూడురాత్రులు పెట్టిన పులుసు.

శితీ (ధవలమేచకౌ) ॥ ౨౩౯॥

శితి॥ త్రి॥ ౧ - ధవల = తెల్లనిదానికిని White, सफेद; మేచకౌ = నల్లనిదానికిని పేరు Black, काला.

(సత్యే సాధౌ విద్యమానే ప్రశస్తేఽభ్యర్హితేచ) సత్ ।

సత్॥ త్రి॥ ౧ - సత్యే = సత్యము, True सच्चा; సాధౌ = సాధువు, Right, साधु విద్యమానే = కలిగియున్నది, Existing विद्यमान; ప్రశస్తే = శ్రేష్ఠమయినది, Excellent, प्रशस्त; అభ్యర్హితే = పూజ్యమయినది, Respected, पूज्य.

పురస్కృతః (పూజితేఽరాత్యభియుక్తేఽగ్రతఃకృతే) ॥ ౨౪౦॥

పురస్కృతః॥ త్రి॥ ౧-పూజితే = పూజ్యుఁడు, Revered, पूज्य; అరాతి = శత్రువుచేత, అభియుక్తే = ఆక్రమింపఁబడ్డవాఁడు, Distressed by foes, शत्रु से आक्रांत; అగ్రతః = ముందుగా, కృతే = చేయఁబడినది, Placed in front, आगे किया हुआ.

నివాతౌ (వాశ్రయాఽవాతౌ శస్త్రాభేద్యంచ వర్మయత్)।

నివాతః॥ త్రి॥ ౧-ఆశ్రయ = ఉండుస్థలము, An abode, आश्रय; అవాతౌ = గాలిలేనిచోటు, Free from wind, हवा से खाली जगह; శస్త్ర = శస్త్రములచేత, అభేద్యము = భేదింపరాని, వర్మ = జోడు, యత్ = ఏదో, Safe, as strong as armour, अभेद्य.

(జాతోన్నత ప్ర

ఉచ్ఛ్రితః॥ త్రి॥ ౧ - జాత = పుట్టినది,

వృద్ధాఃప్స్య) ఉచ్ఛ్రి తా	Produced, जात; ఉన్నత = పొడవైనది, High, tall, उन्नत ; ప్రవృద్ధాః = బహుళ మయినది, Grown large, प्रवृद्ध.
ఉత్థితా (స్వమీ॥ ౨౮౧॥ వృద్ధిమతో ప్రోద్యతోత్పన్నా)	ఉత్థితః॥ త్రి॥ ౧ – వృద్ధిమత్ = వృద్ధిఁబొం దిన, Increased, उत्थित; ప్రోద్యత = ఉద్యో గము గల, Endeavouring, उद्योगी ; ఉత్పన్న = పుట్టిన, Born, उत्पन्न.
ఆదృతౌ (సాదరా ర్చితౌ।)	ఆదృతః॥ త్రి॥ ౧ – సాదర = ఆదరించు, Respectful, आदर किया हुआ ; అర్చితౌ = పూజింపఁబడిన, Respected, अर्चित.
ఇతి తాన్తాః	తాన్తనానార్థకశబ్దములు ముగిసెను,
అర్థో (౭భిధేయ రైవస్తు ప్రయోజన నివృత్తిషు)॥ ౨౮౨॥	అర్థః॥ పు॥ ౧ – అభిధేయ = శబ్దమునకు వాచ్యమయినది, Meaning, अर्थ ; రై = ధనము, Wealth, धन ; వస్తు = వస్తువు, Thing, वस्तु; ప్రయోజన = ప్రయోజనము, Purpose, प्रयोजन; నివృత్తిషు = నివర్తించుట, Prohibition, निषेध ; కోరఁబడునది, Request, प्रार्थना.
(నిపానా౭గమయో) స్తీర్థ (మృషిజుష్టజలే గురౌ)।	తీర్థమ్॥ న॥ ౧ – నిపాన = నూతియొద్ది నీళ్ల తొట్టి, A trough of water, एक पानी की बाल्टी; ఆగమయోః = శాస్త్రము, Sacred science, शास्त्र; ఋషిజుష్టజలే = ఋషుల చేత సేవింపఁబడిన జలాశయము, Sacred water, पवित्र जलाशय; గురౌ = గురువు, Holy instructor, गुरु; "నిదానాగమ యోః" అని పాఠాంతరము, Ford.

	నది, Harsh, परुष. అన్లువి శేషమనఁగా మంటికుండ మొదలయిన దానియందు తేనె బెల్లము కలిపి ఈ 3 ను గూర్చి ధాన్యరాశియందు మూడురాత్రులు పెట్టిన పులుసు.
శితి (ధవలమేచకౌ) ॥ ౨౩౯॥	శితి॥ త్రి॥ ౧ - ధవల = తెల్లనిదానికిని, White, सफेद; మేచకౌ=నల్లనిదానికిని పేరు, Black, काला.
(సత్యే సాధౌ విద్యమానే ప్రశస్తేఽభ్యర్హితేచ) సత్ ।	సత్॥ త్రి॥ ౧ - సత్యే=సత్యము, True, सच्चा; సాధౌ = సాధువు, Right, साधु; విద్యమానే = కలిగియున్నది, Existing, विद्यमान; ప్రశస్తే = శ్రేష్ఠమయినది, Excellent, प्रशस्त; అభ్యర్హితే = పూజ్యమయినది, Respected, पूज्य.
పురస్కృతః (పూజితేఽరాత్యభియుక్తేఽగ్రతఃకృతే) ॥ ౨౪౦॥	పురస్కృతః॥ త్రి॥ ౧-పూజితే=పూజ్యుఁడు, Revered, पूज्य; అరాతి=శత్రువుచేత, అభియుక్తే=ఆక్రమింపఁబడ్డవాఁడు, Distressed by foes, शत्रु से आक्रांत; అగ్రతః = ముందుగా, కృతే = చేయఁబడినది, Placed in front, आगे किया हुआ.
నివాతా (వాశ్రయాఽవాతౌ శస్త్రాభేద్యంచ వర్మయత్)।	నివాతః॥ త్రి॥ ౧-ఆశ్రయ=ఉండుస్థలము, An abode, आश्रय; అవాతౌ = గాలిలేనిచోటు, Free from wind, हवा से खाली जगह; శస్త్ర=శస్త్రములచేత, అభేద్యము= భేదింపరాని, వర్మ = జోడు, యత్ = ఏదో, Safe, as strong as armour, अभेद्य.
(జాతోన్నత ప్ర	ఉచ్ఛ్రితః॥ త్రి॥ ౧ - జాత = పుట్టినది,

వృద్ధాస్స్యు రుచ్ఛ్రితాః

Produced, जात; ఉన్నత = పొడవైనది, High, tall, उन्नत; ప్రవృద్ధాః = బహుళమయినది, Grown large, प्रवृद्ध.

ఉత్థితా (స్వమీ॥ ౨౮౧॥ వృద్ధిమత్ప్రోద్యతోత్పన్నా)

ఉత్థితః॥ త్రి॥ ౧ - వృద్ధిమత్ = వృద్ధిఁబొందిన, Increased, उत्थित; ప్రోద్యత = ఉద్యోగము గల, Endeavouring, उद्योगी; ఉత్పన్న = పుట్టిన, Born, उत्पन्न.

ఆదృతౌ (సాదరార్చితౌ।)

ఆదృతః॥ త్రి॥ ౧ - సాదర = ఆదరించు, Respectful, आदर किया हुआ; అర్చితౌ = పూజింపఁబడిన, Respected, अर्चित.

ఇతి తాన్తాః

తాన్తనానార్థకశబ్దములు ముగిసెను,

అర్థో (ఽభిధేయ రైవస్తు ప్రయోజన నివృత్తిషు)॥ ౨౮౨॥

అర్థః॥ పు॥ ౧ - అభిధేయ = శబ్దమునకు వాచ్యమయినది, Meaning, अर्थ; రై = ధనము, Wealth, धन; వస్తు = వస్తువు, Thing, वस्तु; ప్రయోజన = ప్రయోజనము, Purpose, प्रयोजन; నివృత్తిషు = నివర్తించుట, Prohibition, निषेध; కోరఁబడునది Request, प्रार्थना.

(నిపానాఽఽగమయో) స్తీర్థ (మృషిజుష్టజలే గురౌ)।

తీర్థమ్॥ న॥ ౧ - నిపాన = నూతియొద్ది నీళ్ల తొట్టి, A trough of water, एक पानी की बाल्टी; ఆగమయోః = శాస్త్రము, Sacred science, शास्त्र; ఋషిజుష్టజలే = ఋషులచేత సేవింపఁబడిన జలాశయము, Sacred water, पवित्र जलाशय; గురౌ = గురువు Holy instructor, गुरु; "నిదానాగమయోః" అని పాఠాంతరము, Ford.

నైర్మల్యము, Clearness, propitiato offering, निर्मलता; ప్రీతికిని, Favo प्रीति; కార్యగుణవిశేషమునకును పేరు.

సూద (స్యాద్వ్య ఞ్జనేఽపిచ)॥ ౨౪౭॥

సూదః॥ పు॥ ౧-వ్యఞ్జనే=పప్పు మొదలై వ్యంజనము, Condiment, दाल; (అ వండెడువాఁడు, A cook, रसोइया.

(గోష్ఠాధ్యక్షేఽపి) గోవిన్దో

గోవిన్దః॥ పు॥ ౧ - గోష్ఠాధ్యక్షే = ఆ ఏలువాఁడు, A cow-herd, चारवाह; (అ విష్ణువు, బృహస్పతి.

(హర్షేఽ)ప్యామోద వన్మదః।

ఆమోదః - మదః॥ పు॥ ౨-హర్షే=సం షము, Joy, हर्ष; (అపి) ఆమోదశబ్దము మళమునకును, Fragrancy, परिमल; శబ్దము గర్వమునకు పేరు, Pride, गर्व.

(ప్రాధాన్యే రాజ లిఙ్గే చ వృషాఙ్గే) కకు ద్ (ఽ స్త్రియామ్)॥ ౨౪౮॥

కకుదః॥ పు॥ (పా) కకుత్॥ ద్, సీ॥ ప్రాధాన్యే=ప్రధానమయినది, Chief, प्रधा రాజలిఙ్గే=రాజచిహ్నము, Royal insign राज चिह्न; వృషాఙ్గే=ఎద్దుమూఁపురము పే Hump of a bull, ककुद.

(స్త్రీ) సంవిత్ (జ్ఞాన సంభాషా క్రియాకా రాఽజినామసు)।

సంవిత్॥ ద్, సీ॥ ౧ - జ్ఞాన = జ్ఞానవ Knowledge, ज्ञान; సంభాషా=సంకేతవ Watchword, संकेत; (వ) సంభాషణవ Discourse, संभाषण; క్రియాకార = ని యము, Agreement, निश्चय; ఆజి= య ము, War, युद्ध; నామసు = నామధేయవ Name, नाम.

(ధర్మే రహ)స్యుపనిషత్	ఉపనిషత్॥ ద్, సీ॥ ౧ - ధర్మే=ధర్మము, Religious and moral merit, धर्म; రహసి = రహస్యము, Privacy, Sacred lore, रहस्य.
(స్యా దృతౌ వత్సరే) శరత్॥ ౨౮౯॥	శరత్॥ ద్, సీ॥ ౧ - ఋతౌ =శరదృతువు, Sultry season, शरत काल; వత్సరే=సంవత్సరము, A year, साल.
పదం (వ్యవసితి త్రాణ స్థానలక్ష్మాఙ్ఘ్రి వస్తుషు)	పదమ్॥ న॥ ౧ - వ్యవసితి = ఉద్యోగము, Industry, उद्योग; త్రాణ = రక్షించుట, Defence, रक्षण; స్థాన = స్థానము, Place, स्थान; లక్ష్మ=అడియాలము, Mark, चिह्न; అఙ్ఘ్రి=అడుగు, Foot, कदम; వస్తుషు = వస్తువు, Thing. वस्तु.
గోష్పదం (సేవితే మానే)	గోష్పదమ్॥ న॥ ౧-సేవితే=ఆవులు తిరుగు ప్రదేశము, Spot frequented by kine; మానే=ఆవుల గొరిజ దిగఁబడిన గుంట పేరు, As much as a cow's footstep will hold, गाय के पैर के समान जगह.
(ప్రతిష్ఠా కృత్య)మాస్పదమ్॥ ౨౯౦॥	ఆస్పదమ్॥ న॥ ౧ - ప్రతిష్ఠా = స్థానము, Place, स्थल; కృత్యమ్ = చేయఁదగినది, Business, करने लायक.
(త్రిష్విష్ట మధురౌ) స్వాదూ	స్వాదు॥ త్రి॥ ౧ - ఇష్ట = ఇష్టమయినది, Desired, इच्छित; మధురౌ = మధురమయినది, Sweet, मधुर.
మృదూ (చాతీక్ష్ణ కోమలౌ)।	మృదుః॥ త్రి॥ ౧ - అతీక్ష్ణ = కఠినము కానిది, Gentle, blunt, मृदु; కోమలౌ=

నైర్మల్యము, Clearness, propitiator offering, निर्मलता ; ప్రీతికిని, Favou प्रीति; కార్యగుణవిశేషమునకును పేరు.

సూద (స్స్యాద్వ్య ఞ్జనేఽపిచ)। ౨౮౭॥

సూదః॥ పు॥ ౧—వ్యఞ్జనే=పప్పు మొదలై వ్యంజనము, Condiment, दाल ; (అ వండెడువాఁడు, A cook, रसोइया.

(గోష్ఠాధ్యక్షేఽపి) గోవిన్దో

గోవిన్దః॥ పు॥ ౧ - గోష్ఠాధ్యక్షే = ఆవ నేలువాఁడు, A cow-herd, चारवाह; (అ విష్ణువు, బృహస్పతి.

(హర్షేఽ)ప్యామోద వన్మదః।

ఆమోదః - మదః॥ పు॥ ౨-హర్షే=సంతో షము, Joy, हर्ष; (అపి) ఆమోదశబ్దము : మళమునకును, Fragrancy, परिमल; వ శబ్దము గర్వమునకు పేరు, Pride, गर्व.

(ప్రాధాన్యే రాజ లిఙ్గే చ వృషాఙ్గే) కకు ద్రో (ఽ స్త్రియామ్)॥ ౨౮౮॥

కకుదః॥ పు॥ (పా) కకుత్॥ ద్, సీ॥ (ప్రాధాన్యే=ప్రధానమయినది, Chief, प्रधा రాజలిఙ్గే=రాజచిహ్నము, Royal insign राज चिह्न; వృషాఙ్గే=ఎద్దుమూఁపురము పే Hump of a bull, ककुद.

(స్త్రీ) సంవిత్ (జ్ఞాన సంభాషా క్రియాకా రాఽజినామసు)।

సంవిత్॥ ద్, సీ॥ ౧ - జ్ఞాన = జ్ఞానవ Knowledge, ज्ञान; సంభాషా=సంకేతవ Watchword, संकेत ; (ప) సంభాషణవ Discourse, सभाषण ; క్రియాకార = ని యము, Agreement, निश्चय; ఆజి = య ము, War, युद्ध ; నామసు = నామధేయః

(ధర్మే రహ)స్యుపనిషత్	ఉపనిషత్॥ ద్, సీ॥ ౧ - ధర్మే=ధర్మము, Religious and moral merit, धर्म; రహసి = రహస్యము, Privacy, Sacred lore, रहस्य.
(స్యా దృతౌ వత్సరే) శరత్॥ ౨౮౯॥	శరత్॥ ద్, సీ॥ ౧ - ఋతౌ =శరదృతువు, Sultry season, शरत काल; వత్సరే=సంవత్సరము, A year, साल.
పదం (వ్యవసితి త్రాణ స్థానలక్ష్మాఙ్ఘ్రి వస్తుషు)	పదమ్॥ న॥ ౧ - వ్యవసితి = ఉద్యోగము, Industry, उद्योग; త్రాణ = రక్షించుట, Defence, रक्षण; స్థాన = స్థానము, Place, स्थान; లక్ష్మ=అడియాలము, Mark, चिह्न; అఙ్ఘ్రి=అడుగు, Foot, कदम; వస్తుషు = వస్తువు, Thing. वस्तु.
గోష్పదం (సేవితే మానే)	గోష్పదమ్॥ న॥ ౧-సేవితే=ఆవులు తిరుగు ప్రదేశము, Spot frequented by kine; మానే=ఆవుల గొరిజ దిగఁబడిన గుంట పేరు, As much as a cow's footstep will hold, गाय के पैर के समान जगह.
(ప్రతిష్ఠా కృత్య) మాస్పదమ్॥ ౨౯౦॥	ఆస్పదమ్॥ న॥ ౧ - ప్రతిష్ఠా = స్థానము, Place, स्थल; కృత్యమ్ = చేయఁదగినది, Business, करने लायक.
(త్రివిష్ట మధురా) స్వాదూ	స్వాదు॥ త్రి॥ ౧ - ఇష్ట = ఇష్టమయినది, Desired, इच्छित; మధురా = మధురమయినది, Sweet, मधुर.
మృదూ (చాతీక్ష్ణ కోమలౌ)।	మృదుః॥ త్రి॥ ౧ - అతీక్ష్ణ = క్రూరము కానిది, Gentle, blunt, मृदु; కోమలౌ=

మెత్తనిది, Soft, कोमल.

(మూఢాల్పాపటు నిర్భాగ్యాః) మన్దాః (స్యుః)

మన్దః॥ త్రి॥ ౧ - మూఢ - మూఢుఁడు అల్ప=అల్పమైనది, Little, अल्प; అపటుః=సమర్థుఁడు కానివాఁడు, Foolish, dull बेवकूफ; నిర్భాగ్యాః = నిర్భాగ్యుఁడు, Unlucky, निर्भाग्य.

(ద్వౌతు) శారదౌ॥ (ప్రత్యగ్రా ప్రతిభౌ) (విద్వత్సు ప్రగల్భౌ) విశారదౌ॥

శారదః॥ త్రి॥ ౧-ప్రత్యగ్ర=నూతనమయినది, New, नया; అప్రతిభా=సమర్థుఁడు కానివాఁడు, Deffident, असमर्थ; విశారదః॥ త్రి విద్వత్=విద్వాంసుఁడు, Learned, विद्वान సుప్రగల్భ=ప్రౌఢుఁడు, Confident, प्रगल्भ

ఇతి దాన్తాః

దాన్తనానార్థకశబ్దములు ముగిసెను.

(వ్యామోవటశ్చ) న్యగ్రోధౌ

న్యగ్రోధః॥ పు॥ ౧ - వ్యామ = బార A Fathom, వటశ్చ=మఱ్ఱిచెట్టు, Banian tree.

ఉత్సేధః (కాయ ఉన్నతిః)॥ ౨౫౨॥

ఉత్సేధః॥ పు॥ ౧ - కాయే = శరీరము Body, शरीर; ఉన్నతిః=పొడవు, Height ऊँचाई;

(పర్యాహారశ్చ మార్గశ్చ) వివధౌ వీవధౌ (చతౌ)।

వివధః - వీవధః॥ పు॥ ౨-పర్యాహారశ్చ= వర్తకుఁడు దేశాంతరమునుండి తెచ్చి విక్రయస్థానమందుంచిన వస్తువులు, Storing of corn, अनाज; (ప) కావడి, A yoke for burdens; మార్గశ్చ = మార్గము, A high way, सडक.

పరిధి (ర్యజ్ఞియతరోః శాఖాయాముప

పరిధిః। పు॥ ౧-యజ్ఞియతరోః=యజ్ఞార్హమైన మేడిచెట్టు మొదలైనదానియొక్క

సూర్యకే)॥ ౨౫౩॥

శాఖాయామ్ = కొమ్మ, Branch of a tree at a sacrifice, यज्ञका एक ईंधन; ఉపసూర్యకే=పరివేషము, A misty halo round the sun.

(బన్ధకం వ్యసనం చేతః పీడాఽధిష్ఠాన మాధయః।

ఆధిః॥ పు॥ ౧ - బన్ధకమ్ = క్షేత్రాదులు కుదువపెట్టుట, Pledge, गिरवी; వ్యసనమ్= జూదము మొదలయిన వ్యసనము, Calamity, व्यसन; చేతఃపీడా=మనోదుఃఖము, Anxiety, मनोदुःख; అధిష్ఠానం=ఆశ్రయించుట, Residence, अधिष्ठान.

(స్యు స్సమర్థన నీవాక నియమా శ్చ) సమాధయః॥ ౨౫౪॥

సమాధిః॥ పు॥ ౧ - సమర్థన = శంకాపరిహారము, Reconciling of differences, समर्थन; నీవాక=మాటాడకుండుట, Silence, मौन; (ప) అగ్గువైన ధాన్యములయందు జనుల యాదరము, Collecting grain in scarcity, अनाज को एकत्रित करना; నియమ = వ్రతోపవాసాదులు, Vow, नियम; (ప) అంగీకారము, Promise, अंगीकार; (చ) చిత్తైకాగ్ర్యము, Deep meditation, ध्यान.

(దోషోత్పాదే)ఽనుబన్ధ (స్స్యాత్ప్రకృత్యాది వినశ్వరే। ముఖ్యానుయాయిని శిశౌ ప్రకృతస్యానువర్తనే॥) ౨౫౫॥

అనుబన్ధః॥ పు॥ ౧ - దోషోత్పాదే=దోషోత్పాదనము, Offence, अनुबंध; ప్రకృత్యాది వినశ్వరే = ప్రకృతి ప్రత్యయాదులయందు నశించిపోవు నక్షరము, An indicatory letter not sounded; ముఖ్యానుయాయిని= ముఖ్యులయిన తండ్రి మొదలైనవారి ననుసరించిపోవు, శిశౌ=శిశువు, A child following

an example, शिष्य; ప్రకృతస్య అనువర్తనే ప్రకృతమయినది యెడతెగక యనువర్తించుట, Continued devotion, अनुवर्तन ముఖ్యులయినవారి ననుసరించినవారికిని, శిష్యునకును పేరని కొందఱు.

విధు (ర్విష్ణౌ చన్ద్రమసి) | విధుః॥ పు॥ ౧ - విష్ణౌ = విష్ణువు, विष्णु చన్ద్రమసి = చంద్రుఁడు, चन्द्र.

(పరిచ్ఛేదే బిలే) ఉపధిః। | అవధిః॥ పు॥ ౧ - పరిచ్ఛేదే = మర్యాద Limit, मर्यादा; బిల = బిలము, A hol बिल.

విధి (ర్విధానే దైవే ఽపి) | విధిః॥ పు॥ ౧-విధానే = చేయుట, Pe forming, विधि; దైవే = దైవము, Fat भाग्य; (అపి) బ్రహ్మ, ప్రకారము, Forr प्रकार; విధాయకవాక్యము, Comman आज्ञा.

ప్రణిధిః (ప్రార్థనే చరే)॥ ౨౧౬॥ | ప్రణిధిః॥ పు॥ ౧ - ప్రార్థన = ప్రార్థ Request, प्रार्थना; చరే = వేగులవాఁడ A spy, भेदिया.

బుధ వృద్ధౌ (పణ్డితే ఽపి) | బుధః॥పు॥ వృద్ధః॥ త్రి॥ ౨-పణ్డితే=విద్వాంసుఁడు, Learned, विद्वान; (అపి) వరుసగా బుధునికిని, Planet mercury, बुध ग्र ముసలివానికి, Old, बूढा; పేళ్లు.

స్కన్ధ (స్సముదయే ఽపిచ।) | స్కన్ధః॥ పు॥ ౧ - సముదయే = అధ్యాయ సమూహము, Multitude chapter, अध्या (అపి) మూఁపు, Shoulder, कंधा; చె మొదలు, The trunk of a tree, तन

సైన్యము A troop, सेना ; బౌద్ధశాస్త్రోక్తమైన రూపవేదనా విజ్ఞాన సంజ్ఞా సంస్కారములనెడి పంచస్కంధములు, The five forms of mundane consciousness, बौद्धों के पाँच संस्कार.

(దేశే నదవిశేషే- ఽబ్ధౌ) సిన్ధు (ర్నా సరితి స్త్రియామ్)॥ ౨౫౭॥

సిన్ధుః॥ పు॥ ౧ - దేశే = దేశవిశేషము, सिंधु देश; నదవిశేషే = నదవిశేషము सिन्धु नदी; అబ్ధౌ = సముద్రము, The sea, समुद्र ; ॥స్త్రీ॥ సరితి = నది, A river, नदी.

విధా (విధౌ ప్రకారే చ)

విధాః॥ స్త్రీ॥ (పా) పు॥ ౧ - విధౌ = చేయుట, Action, विधि ; ప్రకారే = ప్రకారము, Manner, form or rule, प्रकार ; (చ) గజాన్నము, Food, भोजन ; కూలి, Hire, मजदूरी.

సాధూ (రమ్యేఽపి చ త్రిషు)।

సాధుః॥ త్రి॥ ౧ - రమ్యే = ఒప్పిదమైన వస్తువు, Handsome, रम्य ; (అపి) సజ్జనుఁడు, Right, virtuous, साधु.

వధూ (ర్జాయా స్నుషా స్త్రీ చ)

వధూః॥ స్త్రీ॥ ౧ - జాయా = పెండ్లాము, Wife, स्त्री; స్నుషా = కోడలు, Daughter-in law, बहू ; స్త్రీ = స్త్రీమాత్రము, Woman, स्त्री.

సుధా (లేపోఽమృతం స్నుహీ)॥ ౨౫౮॥

సుధా॥ స్త్రీ॥ ౧ - లేపః = సున్నముపూయుట, Plaster, लीपना ; అమృతమ్ = అమృతము, Nectar, अमृत ; స్నుహీ = జెముడుచెట్టు, Euphorbia tirucalli.

సన్ధా (ప్రతిజ్ఞా మ

సన్ధా॥ స్త్రీ॥ ౧-ప్రతిజ్ఞా = ప్రతిజ్ఞ, Promise,

ర్యాదా) | ప్రతిజ్ఞా; మర్యాదా=మేర, Limit, मर्यादा.

శ్రద్ధా (సంప్రత్యయః స్పృహా)। | శ్రద్ధా॥ స్త్రీ॥ ౧-సంప్రత్యయః = భక్త్యతిశయము, Fondness, श्रद्धा; స్పృహా = ఇచ్ఛ, Belief, इच्छा.

మధు (మద్యే పుష్పరసే క్షౌద్రే) | మధు॥ న॥ ౧-మద్యే = మద్యము Ardent spirit, मद्य; పుష్పరసే=పూఁదేనె Nectar of flowers, फूलों का रस; క్షౌద్రే= తేనె, Honey, शहद; (అపి) చైత్రమాసము, మధువను రాక్షసుఁడు, A demon एक राक्षस; పు॥ ఇప్పచెట్టు, Bassia latifolia.

అన్ధం (తమస్యపి)॥ ౨౫॥ | అన్ధమ్॥ న॥ ౧-తమసి=చీఁకటి, Darkness, अँधेरा; (అపి) గ్రుడ్డివానికి పేరైనపుడు త్రి॥ Blind, अंधा.

(అథ త్రిషు) | ముందుఁ జెప్పఁగల ధాంతశబ్దములు॥ త్రి

సమున్నద్ధౌ (పణ్డితంమన్య గర్వితౌ)। | సమున్నద్ధః॥ త్రి॥ ౧-పణ్డితంమన్య=పండితుఁడు గాకయే తాను పండితుఁ డనుకొను వాఁడు, Conceited of learning, पंडित का गर्व करने वाला; గర్వితౌ = గర్వముగ వాఁడు, Proud, गर्वी.

బ్రహ్మబన్ధు (రధిక్షేపే నిర్దేశే)। | బ్రహ్మబన్ధుః॥ త్రి॥ ౧-అధిక్షేపే= బ్రాహ్మకర్మహీనుఁడైన బ్రాహ్మణుఁడు, A nominal Brahmana, कर्महीन ब्राह्मण; నిర్దేశే ద్వేషముచేత పేర్కొనఁబడినవాఁడు, A unworthy Brahmana, अयोग्य ब्राह्मण.

(థావలమ్బితః॥ ౨౬౦॥ అవిదూరో) ప్యవష్టబ్ధః	అవష్టబ్ధః॥ త్రి॥ ౧ - అవలమ్బితః = అవలంబింపఁబడినవాఁడు, Relied on, अवलंबित ; అవిదూరః = దగ్గఱనున్నది, Near, समीप ; (అపి) కట్టఁబడినవాఁడు, Bound, बधाहुआ.
ప్రసిద్ధౌ (ఖ్యాతభూషితౌ)।	ప్రసిద్ధః॥ త్రి॥ ౧-ఖ్యాత = ఖ్యాతిగలవాఁడు, Celebrated, प्रसिद्ध; భూషితౌ = అలంకరింపఁబడినది, Adorned, अलंकृत.
ఇతి థాన్తాః	థాన్తనానార్థకశబ్దములు ముగిసెను.
(సూర్యవహ్నీ) చిత్రభానూ	చిత్రభానుః॥ పు॥ ౧ - సూర్య = సూర్యునికిని, The sun, सूरज; వహ్నీ = అగ్నికిని పేరు, Fire, अग्नि.
భానూ (రశ్మి దివాకరౌ)॥ ౨౬౧॥	భానుః॥ పు॥ ౧ - రశ్మి = కిరణమునకును, Ray of light, किरण; దివాకరౌ = సూర్యునికిని పేరు, The sun, सूर्य.
భూతాత్మానౌ (ధాతృదేహౌ)	భూతాత్మా॥ న్, పు॥ ౧ - ధాతృ = బ్రహ్మకును, Brahma, ब्रह्मा; దేహౌ = దేహమునకు పేరు, Body, शरीर.
(మూర్ఖనీచౌ) పృథగ్జనౌ।	పృథగ్జనః॥ పు॥ ౧ - మూర్ఖ = మూర్ఖుఁడు, An ignorant man, मूर्ख ; నీచౌ = హీనజాతివాఁడు, One of low tribe, नीच जाति वाला.
గ్రావాణౌ (శైలపాషాణౌ)	గ్రావా॥ న్, పు॥ ౧ - శైల = పర్వతము, Mountain, पर्वत ; పాషాణౌ = రాయి, Stone, पत्थर.
పత్త్రిణౌ (శరపక్షిణౌ)॥ ౨౬౨॥	పత్త్రీ॥ న్, పు॥ ౧ - శర = బాణము, An arrow, शर; పక్షిణౌ = పక్షి, A bird, पक्षी.

(తరు శైలౌ) శిఖరిణౌ	శిఖరీ॥ న్, పు॥ ౧-తరు=వృక్షము, Tree, पेड; శైలా=పర్వతము, Mountain, पहाड.
శిఖినౌ (వహ్ని బర్హిణౌ)।	శిఖీ॥ న్, పు॥ ౧ - వహ్ని=అగ్ని, Fire, अग्नि; బర్హిణౌ=నెమలి, A peacock, मोर.
ప్రతియత్నౌ (వుభౌ లిప్సోపగ్రహౌ)	ప్రతియత్నః॥ పు॥ ౧ - లిప్సా = అభిలాష, Desire, अभिलाष; ఉపగ్రహా=చెఱపట్టుట, Making prisoner, कैद करना; ప్రతీకారము, Retaliation, प्रतीकार.
(వథ) సాదినౌ॥ (ద్వౌ సారథి హయారోహౌ)	సాదీ॥ న్, పు॥ ౧ - సారథి = సారథి, Charioteer, सारथी; హయారోహా=గుఱ్ఱపురౌతు, Horseman, घुड़ सवार.
వాజినో (ఽశ్వేషు పక్షిణః)।	వాజీ॥ న్, పు॥ ౧ - అశ్వ = గుఱ్ఱము. Horse, घोड़ा; ఇషు = బాణము, Arrow बाण; పక్షిణః=పక్షి, Bird, पक्षी.
(కులే ఽ)ప్యభిజనో (జన్మభూమ్యామ)	అభిజనః॥ పు॥ ౧-కులే=కులము, Famil noble, birth or descent, कुलीन ; జన్మభూమ్యాం=జన్మభూమి, Native country जन्मभूमि; (అపి) కీర్తి, Fame, कीर्ति; కులగతమయిన ధ్వజాదులు, Retinue, कुल क ध्वजा.
(వ్యథ) హాయనాః॥ ౨౬౪॥ (వర్షార్చి ర్వ్రీహిభేదాస్స్యుః)	హాయనః॥ పు॥ ౧ - వర్ష = సంవత్సరము A year, वर्ष; అర్చిః = కిరణము, A ray c light, किरण; వ్రీహిభేదాః=ధాన్యవిశేషము Red rice, एक धान्य.

(చన్ద్రాగ్న్యర్కాః) విరోచనాః।

విరోచనః॥ పు॥ ౧ - చన్ద్ర = చంద్రుఁడు, Moon, चन्द्र; అగ్ని = అగ్ని, Fire, अग्नि; అర్కః = సూర్యుఁడు, Sun, सूर्य.

(కేశేఽపి) వృజినో

వృజినః॥ త్రి॥ కేశే = వెండ్రుకలకును, Hair, केश; (అపి) న॥ పాపమునకును, Sin; పు॥ క్లేశమునకును, Distress, क्लेश.

విశ్వకర్మా (ర్కసురశిల్పినోః)॥ ౨౬౫॥

విశ్వకర్మా॥ న్, పు॥ అర్క = సూర్యునికిని, The sun, सूर्य; సురశిల్పినోః = దేవశిల్పికిని, Architect of the gods, देवशिल्पि.

ఆత్మా (యత్నో ధృతి ర్బుద్ధి స్స్వభావో బ్రహ్మ వర్ష్మ చ)।

ఆత్మా॥ న్, పు॥ ౧ - యత్నః = యత్నము, Care, यत्न; ధృతిః = ధైర్యము, Firmness, धैर्य; బుద్ధి = బుద్ధి, Intellect बुद्धि; స్వభావః = స్వభావము, Natural, disposition, स्वभाव; బ్రహ్మ = పరమాత్మ, The supreme Brahma, ब्रह्मा; వర్ష్మ = దేహము, Body, देह; (చ) జీవుఁడు, Sentient soul, जीव.

(శక్ర ఘాతుక మత్తేభ వర్షకాబ్దా) ఘనాఘనాః॥ ౨౬౬॥

ఘనాఘనః॥ పు॥ ౧-శక్ర = దేవేంద్రునికిని, Indra, इन्द्र; ఘాతుక మత్తేభ = చంపు స్వభావముగల మదపుటేనుఁగునకు, A vicious elephant, खूँख्वार हाथी; వర్షకాబ్దాః = వర్షించు మేఘమునకును పేరు, A rainy cloud, बादल.

అభిమానోఽ(ర్థాది దర్పే ఽజ్ఞానే ప్రణయ హింసయోః)।

అభిమానః॥ పు॥ ౧ - అర్థాదిదర్పే = ధనాదులచేత వచ్చిన గర్వము, Pride of wealth &c., धनगर्व; అజ్ఞానే = అజ్ఞానము, Igno-

rance; ప్రణయ = ప్రార్థన, Request, प्रार्थना; హింసయోః = హింస, Killing, हिंसा.

రో (మేఘే
గుణే త్రిషు
నిరన్తరే)॥
౨౬౭॥

ఘనః॥ పు॥ ౧ - మేఘే = మేఘము, A cloud, मेघ; మూర్తిగుణే = కాఠిన్యము, Solidity, काठिन्य; ఘనమ్॥ త్రి॥ మూర్తే= కఠినమైన, Solid, कड़ा; నిరన్తరే=దట్టమైన, Uniformly extended, घना; ఇది లోహ ముద్గర, (Anvil, मुद्गर) ము స్తా కాంస్య తాళాదులకును పేరు, Cymbal.

ర్యా సూర్యే ప్రభౌ)

ఇనః॥ పు॥ ౧ - సూర్యే = సూర్యునికిని, The sun, सूर्य; ప్రభౌ=ప్రభువునకును పేరు, A king, राजा.

(మృగాఙ్కే
మే నృపే)।

రాజా॥ న్, పు॥ ౧-మృగాఙ్కే = చంద్రుని కిని, चन्द्र; క్షత్రియే = క్షత్రియజాతివానికిని, क्षत्रिय; నృపే=భూమి నేలువానికిని, ప్రభువున కును పేరు, A king, राजा.

నర్త్యా (నర్తకీ
)

వాణినీ॥స్త్రీ॥ ౧-నర్తకీ=నాట్యమాడు స్త్రీ, A dancing girl, वेश्या; దూత్యాం=దూతికా స్త్రీ, Intriguing woman, दूतिका; మత్తా, A drunken woman, मदमत्त स्त्री; విదగ్ధ వాణిన్యా అని పాఠము.

వన్త్యా మపి)
॥ ౨౬౮॥

వాహినీ॥స్త్రీ॥ ౧-స్రవన్త్యామ్=నది, River, नदी; (అపి) సేనావిశేషము, An army, सेना.

దిన్యా (వజ్ర

హ్రాదినీ॥ స్త్రీ॥ ౧ - వజ్ర=వజ్రాయుధము, The thunderbolt, वज्र; తటితో=మెఱుపు,

Lightning, बिजली.

(వన్దాయా మపి) కామినీ।

కామినీ॥ స్త్రీ॥ ౧ - వన్దాయామ్ = బదనిక, A climbing plant, लता ; (అపి) విలాసినియైన స్త్రీ, A loving woman, विलासिनी.

(త్వగ్దేహయోరపి) తనుః

తనుః॥ స్త్రీ॥ ౧-త్వక్ = తోలు, The skin, चमड़ा; దేహయోః = దేహము, Body, देह; త్రి॥ అల్పమైన, Small, छोटा ; సన్నమైన, Thin, पतला.

సూనా (అధోజిహ్వికాఽపిచ)॥ ౨౬౯॥

సూనా॥ స్త్రీ॥ ౧ - అధోజిహ్వికా = కొండనాలుక, The uvula, तालु ; (అపి) వధస్థానము, Place of execution, वध्य भूमि.

(క్రతు విస్తారయో రస్త్రీ) వితానం (త్రిషు తుచ్ఛకే। మన్దేఽథ)

వితానమ్॥ ప్న॥ ౧ - క్రతు = యజ్ఞము, Sacrifice, यज्ञ; విస్తారయోః = విస్తారము, Expansion, विस्तार; త్రి॥ తుచ్ఛకే = రిత్తయైన, Empty, खाली; మన్దే = మందుఁడు, Dull, मन्द.

కేతనం (కృత్యే కేతా వుపనిమన్త్రణే॥ ౨౭౦॥

కేతనమ్॥ న॥ ౧ - కృత్యే = చేయఁదగినది, An indispensable act, करने योग्य ; కేతౌ = టెక్కెము, A standard or symbol, झंडा ; ఉపనిమన్త్రణే = బ్రాహ్మణుల నిమంత్రణము చేయుట, An invitation, निमन्त्रण.

(వేద స్తత్త్వం తపో) బ్రహ్మ బ్రహ్మా (విప్రః ప్రజాపతిః)।

బ్రహ్మ॥ న్, న॥ ౧-వేదము, Holy writ; తత్త్వమ్ = పరమాత్మ, The supreme being, परमात्मा ; తపః = తపస్సు, Devotion, तप; బ్రహ్మా॥ పు॥ విప్రః = బ్రాహ్మ

ణుడు, ब्राह्मण; ప్రజాపతిః = బ్రహ్మ దేవుడు.

(ఉత్సాహనేచ హింసాయాం సూచనే చాపి) గన్ధనమ్॥ ౨౭౧॥

గన్ధనమ్॥ న॥ ౧ - ఉత్సాహనే = ఉత్సాహము, Perseverance, उत्साह; హింసాయామ్ = హింసించుట, Destruction, हिंसा; సూచనే = ఎఱింగించుట, Hint, सूचना; (అపి) ప్రకాశము, Manifestation.

ఆతఞ్చనం (ప్రతీవాప జవ నాప్యాయనార్థకమ్)।

ఆతఞ్చనమ్॥ న॥ ౧ - ప్రతీవాప = ప్రతివాపము, Calcining; జవన = వేగము, Speed, वेग; ఆప్యాయనార్థకమ్ = తృప్తిచేయుట, Gratifying तृप्त करना; ప్రతీ వా ప ము నం గరఁగిన బంగారు మొదలైన దానిని ద్రవ్యాంతరముతోఁ గూర్చి పొడిచేయుట, పాలు తోడుపెట్టుట, Causing to curdle, जामन.

వ్యఞ్జనం (లాఞ్ఛనే శ్మశ్రు నిష్ఠానావయవే ష్వపి)॥ ౨౭౨॥

వ్యఞ్జనమ్॥ న॥ ౧ - లాఞ్ఛనే = గుఱుతు, A mark, निशान, శ్మశ్రునిష్ఠానావయవేషు = గడ్డము, మీసాలు, Beard, दाढी; తిమ్మనము, Condiment; స్త్రీ పురుషుల గుహ్యావయవములు, Private part of male or female, मर्मेन्द्रिय; (అపి) కకారాదివర్ణములు, A consonant, व्यजन.

(స్యా) త్కౌలీనం (లోకవాదే యుద్ధే పశ్వహి పక్షిణామ్)।

కౌలీనమ్॥ న॥ ౧ - లోకవాదే = లోకాపవాదము, Rumour, अपवाद; పశ్వహి పక్షిణామ్ యుద్ధే = పశు సర్ప పక్షులయొక్క యుద్ధము, Combat of animals, पशुओं का युद्ध.

(స్యా) దుద్యానం (నిస్సరణే వనభేదే ప్రయోజనే)॥ ౨౭౩॥

ఉద్యానమ్॥ న॥ ౧-నిస్సరణే=గృహాదుల నుండి వెడలుట, Going forth, घर से प्रस्थान; వనభేదే=శృంగారపుతోట, A garden, बाग; ప్రయోజనే = ప్రయోజనము, Purpose, प्रयोजन.

(అవకాశే స్థితౌ) స్థానం

స్థానమ్॥న॥ ౧-అవకాశే=తావు, Place, स्थान; తెఱపి, Leisure, फुरसत; స్థితౌ = ఉనికి, Stay, स्थिति.

(క్రీడాదా వపి) దేవనమ్।

దేవనమ్॥ న॥ ౧ - క్రీడాదౌ = క్రీడ, Sport or play, खेल; (అపి) విజిగీష, Emulation, जयेच्छा; వ్యవహారము, Business, व्यवहार; ద్యుతి, Splendour, द्युति; స్తుతి, Praise, स्तुति; కాంతి, Beauty, कांति; గతి, Motion, गति; (అపి) లీలోద్యాన, Pleasure ground, उद्यान; విలాపము, Grief, विलाप; జూదము, Gambling, जूजा.

ఉత్థానం (పౌరుషే తన్త్రే) సన్నివిష్టోద్గమే ఒపిచ)॥ ౨౭౪॥

ఉత్థానమ్॥ న॥ ౧ - పౌరుషే = పురుష ప్రయత్నము, Manly exertion, पुरुष प्रयत्न; తన్త్రే=సైన్యము, An army, सेना; సన్నివిష్టోద్గమే = కూర్చున్నవాఁడు లేచుట, Getting up, उठना; (అపి) మలోత్సర్గము, Evacuating (by stool &c), शौच क्रिया; హర్షము, Joy, हर्ष.

వ్యుత్థానం (ప్రతిరోధే చ విరోధాచర

వ్యుత్థానమ్॥ న॥ ౧ - ప్రతిరోధే = అడ్డు పెట్టుట, Obstruction, प्रतिरोध; విరోధా

ణేఽపిచ)।

చరణే = ప్రతికూలము చేయుట, Opposition, विरोध; (అపి) స్వాతంత్ర్యకృత్యము, Independent action, स्वतंत्र कार्य; సమాధి మానుట, Ceasing meditation, ध्यान छोडना.

(మారణే మృతసంస్కారే గతౌ ద్రవ్యే ఽర్థదాపనే॥ ౨౭౫॥ నిర్వర్తనోప కరణాను వ్రజ్యాసు చ) సాధనమ్।

సాధనమ్॥ న॥ ౧ - మారణే = చంపుట, Killing, मारना; మృతసంస్కారే = మృతుని సంస్కరించుట, Obsequies, दाह क्रिया; గతౌ = గమనము, Motion, गमन; ద్రవ్యే = వస్తువు, Substance, wealth, द्रव्य; అర్థదాపనే = అప్పుపుచ్చుకొన్న యర్థము నిప్పించుట, Enforcement of the payment of debt, ऋण चुकाना; నిర్వర్తన = సాధించుట, Accomplishing, प्राप्तकरना; ఉప కరణ = ఉపాయము, Means, उपकरण; అను వ్రజ్యాసు = వెంటఁ బోవుట, Following, पीछे चलना; (చ) సైన్యము, An army, सेना; మేఢ్రము, The penis, शिश्न.

నిర్యాతనం (వైరశుద్ధౌ దానే న్యాసార్పణేఽపిచ)॥ ౨౭౬॥

నిర్యాతనమ్॥ న॥ ౧ - వైరశుద్ధౌ = పగ సాధించుట, Revenge, बदला; దానే = దానము, Gift, दान; న్యాసార్పణే = దాఁచఁ బెట్టినది తిరుగ నిచ్చుట, Delivery of a deposit, अमानत लौटाना; (అపి) అప్పు తీర్చుట, Payment of a debt, ऋण चुकाना

వ్యసనమ్॥ న॥ విపది = ఆపద, Calamity विपत्ति; భ్రంశే = పడుట, Fall, पतन; కామ కోపజే దోషే = కామ క్రోధములవలనఁ బుట్టిన స్త్రీద్యూతాది సప్తవ్యసనము, Vice, व्यसन

వ్యసనం (విపది భ్రంశే దోషే. కామజ కోపజే)।

పక్ష్మ (క్షిలోమ్ని కిఞ్జల్కే తన్త్వాద్యంశే ఉప్యణీయసి)॥ ౨౭౭॥

పక్ష్మ॥ న్, న॥ అక్షిలోమ్ని = ఱెప్ప వెండ్రుకలు, Eye lashes, बरौनी; కిఞ్జల్కే = ఆకరువు, Filament of a flower, किंजल्क; తన్త్వాద్యంశే = సూక్ష్మమైన నూలు మొదలైన దాని తునుకలు, A short thread, महीन धागा; (అపి) పక్షుల ఱెప్పాడు, A wing, पंख.

(తిథి భేదే క్షణే) పర్వ

పర్వ॥ న్, న॥ తిథిభేదే = పున్నమ మొదలైన పర్వతిథులు, The full and change of the moon, पर्वदिन; క్షణే = ఉత్సవము, Festival, उत्सव; పున్నమ పాడ్యమి సంధికిని; కణుపు, A knot or joint, संधि; ప్రస్తావము, A chapter, एक अध्याय.

వర్త్మ (నేత్రచ్ఛదే ఽధ్వని)।

వర్త్మ॥ న్, న॥ నేత్రచ్ఛదే = ఱెప్ప, Eye lid, पलक; అధ్వని = తెరువు, A road, सडक.

(అకార్య గుహ్యే) కౌపీనే

కౌపీనమ్॥ న॥ అకార్య = చేయరానిపని, An unfit act, अकार्य; గుహ్యే = గుహ్యము, Privy part, मर्म स्थल; (ప) గోచి, Covering of privy part, अंगोछा.

మైథునం (సఙ్గతౌ రతౌ)॥ ౨౭౮॥

మైథునమ్॥ న॥ సంగతౌ = సంబంధము, Union, संबंध; రతౌ = సురతము, Copulation, रति.

ప్రధానం (పరమాత్మాధీః)

ప్రధానమ్॥ న॥ పరమాత్మా = పరమాత్మ, The supreme soul, परमात्मा; ధీః = బుద్ధి, Intellect, बुद्धि; ప్రకృతి, Nature, प्रकृति; ప్రధాని, Minister, मंत्री; ముఖ్యుడు,

	Chief, मुखिया.
ప్రజ్ఞానం (బుద్ధిచిహ్నయోః)।	ప్రజ్ఞానమ్॥ న॥ బుద్ధి=బుద్ధి, Knowledge, बुद्धि; చిహ్నయోః=గుఱుతు, Token, चिह्न.
ప్రసూనం (పుష్ప ఫలయోః)	ప్రసూనమ్॥ న॥ పుష్ప = పుష్పము, A blossom, फूल ; ఫలయోః = ఫలము, A fruit, फल.
నిధనం (కులనాశయోః)॥ ౨౭౯॥	నిధనమ్॥ న॥ కుల=కులము, A family, कुल; నాశయోః=నాశనము, Death, नाश.
క్రన్దనే (రోదనాఽహ్వానే)	క్రన్దనమ్॥ న॥ రోదన=ఏడ్పు, Weeping, रोदन ; ఆహ్వానే = పిలుచుట, A calling, आह्वान.
వర్ష్మ (దేహప్రమాణయోః)।	వర్ష్మ॥ న్, న॥ దేహ = దేహమునకును, Body, देह; ప్రమాణయోః=కొలతకును పేరు, Measure, माप.
(గృహ దేహ త్విట్ప్రభావా) ధామ	ధామ॥ న్, న॥ గృహ = గృహము, A house, गृह; దేహ = దేహము, Body, देह; త్విట్ = కాంతి, Light, कांति; ప్రభావాః = ప్రభావము, Dignity or majesty, प्रभाव.
(న్యథ చతుష్పథే॥ ౨౮౦॥ సన్నివేశే చ) సంస్థానం	సంస్థానమ్॥ న॥ చతుష్పథే = నాలుగు తెరువులు గూడిన దిక్కు, Meeting of four roads, चौक; సన్నివేశే=సన్నివేశము, An open place near a town, सन्निवेश ; (చ) ఆకృతి, Form, आकृति ; మరణము, Death, मृत्यु ; సన్నివేశ మనగా అవయవ

	రచనా విశేష మని కొందఱు, Configuration; ఊరిముట్టునుండు బయలని కొందఱు.
లక్ష్మ (చిహ్న ప్రధానయోః)।	లక్ష్మ॥ న్, న॥ చిహ్న=గుఱుతు, Token, चिह्न; ప్రధానయోః = ప్రధానము, Chief, मुख्य.
ఆచ్ఛాదనే (సంపిధాన మపవారణ మిత్యుభే)॥ ౨౫౧॥	ఆచ్ఛాదనమ్॥ న॥ సంపిధానమ్=వస్త్రము, Clothing, वस्त्र; అపవారణమ్ = కప్పుట, Covering, ढकना.
ఆరాధనం (సాధనే స్యా దవాప్తౌ తోషణే ఽపిచ)।	ఆరాధనమ్॥ న॥ సాధనే = సిద్ధించుట, Accomplishment, सिद्धि; అవాప్తౌ=ప్రాప్తి, Attainment, प्राप्ति; తోషణే = సంతోషించుట, Gratifying, खुशी.
అధిష్ఠానం (చక్ర పురప్రభా వాధ్యాసనే ష్వపి)॥ ౨౫౨॥	అధిష్ఠానమ్॥ న॥ చక్ర = బండికన్ను, Wheel, चक्र; పుర = పట్టణము, A town, शहर; ప్రభావ = ప్రభావము, Dignity, प्रभाव; అధ్యాసనేష్వపి = ఆక్రమించుట, Approach, आक्रमण.
రత్నం (స్వజాతి శ్రేష్ఠేఽపి)	రత్నమ్॥ న॥ స్వజాతిశ్రేష్ఠే = స్వజాతిలో శ్రేష్ఠమైనది, Excellent of its kind, रत्न; (అపి) వజ్రములు మొ॥ మణులు, A gem, मणि.
వనే (సలిలకాననే)।	వనమ్॥ న॥ సలిల = ఉదకమునకును, Water, पानी; కాననే=అడవికిని, Forest, जंगल.
తలినం (విరలే స్తోకే)	తలినమ్॥ త్రి॥ విరలే=పలుచనిది, Thin, महीन; (ప) నిర్మలమైనది, Clear, निर्मल;

	స్తోకే=ఇంచుకంత, Small, छोटा.
(వాచ్యలిఙ్గా స్తథో త్తరే)॥ ౨౮౩॥	ఉత్తరే = ముందుఁ జెప్పఁగల నాంతశబ్దములు, తథా = ఆ తలినశబ్దమువలె, వాచ్యలిఙ్గాః=విశేష్యలింగము గలవి.
సమానా (స్సత్స మైకే ష్వః)	సమానః॥ త్రి॥ సత్ = సజ్జనునికిని, Virtuous, सज्जन; సమ = సదృశమయినదానికిని, Similar, सदृश्य; ఏకే=ఒక్కటైన వస్తువునకును పేరు, Same, वही.
పిశునా (ఖలసూచకౌ)।	పిశునః॥ త్రి॥ ఖల=దుర్జనునికిని, Wicked, दुर्जन; సూచకౌ=కొండెగానికిని పేరు, Tale-bearer, चुगलखोर.
హీనన్యూనా (వూనగర్హ్యౌ)	హీనః-న్యూనః॥ త్రి॥ ౨ - ఊన = తక్కువైన, Deficient, हीन; గర్హ్యౌ = నిందింపఁదగిన, Blamable, निंदनीय.
(వేగిశూరౌ) తరస్వినౌ। ౨౮౪॥	తరస్వీ॥ న్, త్రి॥ వేగి = వేగముగల, Swift, वेग; శూరౌ = బలవంతమైన, Valiant, बलवान.
అభిపన్నో (ఽపరాద్ధోఽభిగ్రస్త వ్యాపద్గతా వపి)।	అభిపన్నః॥ త్రి॥ అపరాద్ధః = అపరాధముచేసిన, Guilty, अपराधी; అభిగ్రస్త = శత్రువులచేతఁ బట్టువడిన, Fugitive, subdued, कैदी; వ్యాపద్గతావపి = ఆపదఁ బొందిన, Involved in calamity, आपन्न.
ఇతి నాన్తాః	నాన్తనానార్థకశబ్దములు ముగిసెను.
కలాపో (భూషణే బర్హే తూణీరే సంహ	కలాపః॥ పు॥ భూషణే = తొడవు, An ornament, भूषण; బర్హే = నెమలిపురి,

తావపి)॥ ౨౮౫॥	Peacock's tail, मोर पिछ ; తూణీరే=లపొది, A quiver ; సంహతావపి = సమూహము, Multitude, समूह.
(పరిచ్ఛదే) పరీవాపః (పర్యుప్తౌ సలిలస్థితౌ)।	పరీవాపః॥ పు॥ పరిచ్ఛదే=గుడారము లైనది, Furniture, सामान तंबू ; పర్యుప్తౌ = వెదబెట్టుట, Sowing ar… बोना; సలిలస్థితౌ=నీళ్లు నిలుచుట, Sta… water, इकट्ठा हुआ पानी; (ప) నీళ్ల పట్టు, A place of water, पानी का … పరిచ్ఛద మనఁగా పరివారమని కొ… Retinue, परिवार.
(గోధుగ్గోష్ఠపతీ) గోపౌ	గోపః॥ పు॥ గోధుక్ = గొల్ల… A herdsman, चारवाह ; గోష్ఠపతీ… నేలువాఁడు, The head of a co… गायों का मालिक ; (ప) రాజు, A … राजा; అనేక గ్రామాధికారి, Super… dent of a District, ग्रामाधिकारी.
(హరవిష్ణూ) వృషాకపీ॥ ౨౮౬॥	వృషాకపిః॥ పు॥ హర = శివునికి… విష్ణూ=విష్ణువునకును, विष्णु ; (ప) … अग्नि; ఇంద్రునికిని పేరు, इन्द्र.
బాష్ప (ఊష్మాశ్రు)	బాష్పః॥ పు॥ ఊష్మ=ఆవిరికి, V… भाँप ; అశ్రు = కన్నీళ్లకును పేరు, … आँसू.
కశిపు (స్త్వన్నమాచ్ఛాదనం ద్వయమ్)।	కశిపుః॥ పు॥ అన్నమ్ = అన్నము… Food, अन्न; ఆచ్ఛాదనమ్=వస్త్రము… Clothing, वस्त्र ; ద్వయం= ఈ రెంటి…

Food and clothing, अन्न वस्त्र.

తల్పం (శయ్యాట్ట దారేషు)

తల్పమ్॥ న॥ (పా) పు॥ శయ్యా = పాన్పునకును, A bed, शय्या ; అట్ట = అట్టళ్లకును An upper story, मंजिल ; దారేషు = పెండ్లామునకును పేరు, A wife, स्त्री.

(స్తమ్బేఽపి) విటపో (ఽస్త్రియామ్)॥ ౨౮౭॥

విటపః॥ పు॥ స్తమ్బే = కసవుగంట, A cluster ; (అపి) చిగురు, A sprout, कोंपला; కొమ్మ, A branch, डाली.

ప్రాప్తరూప సురూపాభిరూపా (బుధమనోజ్ఞయోః। భేద్యలిఙ్గా అమీ)

ప్రాప్తరూపః - సురూపః - అభిరూపః॥ త్రి॥ 3-బుధ = విద్వాంసునికిని, Learned, विद्वान; మనోజ్ఞయోః = ఒప్పెడివానికిని పేరు, Pleasing, मनोज्ञ.

(కూర్మ్యాం వీణాభేదే ఽపి) కచ్ఛపీ॥ ౨౮౮॥

కచ్ఛపీ॥ స్త్రీ॥ కూర్మ్యాం = ఆఁడు తాఁబేలు, A female turtle, मादा कछुआ; వీణాభేదే = సరస్వతి వీణ, A lute, वीणा.

ఇతి పాన్తాః

పాన్త నానార్థకశబ్దములు ముగిసెను.

[(రవర్ణే పుంసి) రేఫ (స్స్యాత్ కుత్సితే వాచ్యలిఙ్గకః)]

రేఫః॥ రవర్ణే = రవర్ణమునకు పేరైనపుడు, పు॥ 'र' वर्ण; కుత్సితే = కుత్సితునికి పేరైనపుడు॥ త్రి॥ Vile, कुत्सित.

ఇతి ఫాన్తాః

ఫాన్త నానార్థకశబ్దములు ముగిసెను.

(అన్తరాభవసత్త్వే ఽశ్వే) గన్ధర్వో (దివ్యగాయనే)।

గన్ధర్వః॥ పు॥ అన్తరాభవసత్త్వే = అంతర పిశాచము, The soul after death and previous to its being born again, प्रेत; అశ్వే = గుఱ్ఱము, A horse, घोडा ; దివ్యగాయనే = దేవలోకమునందు పాడునట్టి విశ్వా

	వసువు మొదలయినవారు, A celest musician, देवलोक का गायक.
కమ్బు (ర్నా వలయే శఙ్ఖే)	కమ్బుః॥ పు॥ వలయే = కడియమునకు A ring, कड़ा; శఙ్ఖే = శంఖమునకు A conch or shell, शंख.
ద్విజిహ్వౌ (సర్ప సూచకౌ)॥ 2౬౯॥	ద్విజిహ్వః॥ పు॥ సర్ప = సర్పము, A ser pent, साँप; సూచకౌ = కొండెగాడు, informer, चुगलखोर.
పూర్వో (ఽన్య లిఙ్గః ప్రాగాహ పుం బహుత్వేఽపి పూర్వ జాన్)।	పూర్వః॥ త్రి॥ ప్రాక్ = పూర్వదిక్కు నుండునది, Eastern, पूर्व; పూర్వకాల నందలిది, Prior, पहला; పూర్వాః॥ బ॥ పూర్వజాన్ ఆహ = పూర్వులైన పి పితామహాదులు, Forefathers, पूर्वज; బహుత్వేఽపి = పుంలింగ బహువచనముల వర్తించును. గంధర్వ ద్విజిహ్వ పూర్వ ములు 'వబయోరభేదః' అనుటచేత బాంతములయందుఁ జెప్పఁబడియెను.
ఇతి బాన్తాః	బాన్త నానార్థకశబ్దములు ముగిసెను.
కుమ్భౌ (ఘటేభ మూర్ధాంశౌ)	కుమ్భః॥ పు॥ ఘట = కడవకును, A j कुंभ; ఇభమూర్ధాంశౌ = ఏనుఁగు కుంభస్థల నకును పేరు, Frontal globe of an e phant's head, हाथी का कुंभस्थल.
డిమ్భౌ తు (శిశు బాలిశౌ)॥ 2౭౦॥	డిమ్భః॥ పు॥ శిశు = శిశువునకును, A ch शिशु; బాలిశౌ = మూర్ఖునికిని పేరు, ignorant man, मूर्ख.
స్తమ్భౌ (స్థూణా	స్తమ్భః॥ పు॥ స్థూణా = కంబము, Pill

జడీభావౌ)

स्तम्भ ; జడీభావౌ = మ్రాన్పడియుండుట, Insensibility, जड़ीभाव.

శమ్భు (బ్రహ్మ త్రిలోచనౌ)।

శమ్భుః॥ పు॥ బ్రహ్మ = బ్రహ్మకును, Brahma, ब्रह्म ; త్రిలోచనౌ = శివునికిని పేరు, Siva, शिव.

(కుక్షి భ్రూణార్భకౌ) గర్భాః

గర్భః॥ పు॥ కుక్షి = కడుపునకును, The belly, पेट ; భ్రూణ = కడుపులోని శిశువునకును, A foetus, गर्भ; అర్భక = బాలునికిని పేరు, A child, शिशु.

విస్రమ్భః (ప్రణయే ఽపిచ)॥ ౨౯౧॥

విస్రమ్భః॥ పు॥ ప్రణయే = పరిచయము, Acquaintance, परिचय ; (అపి) క్రీడాకలహము, Playful dispute, खेल का झगड़ा; విశ్వాసము, Confidence, विश्वास.

(స్యా ద్భేర్యాం) దున్దుభిః (పుంసి స్యా దక్షే) దున్దుభిః (స్త్రియామ్)।

దున్దుభిః॥ భేర్యామ్ = భేరికి పేరయినపుడు॥ పు॥ A large drum, भेरी; అక్షే = పాచికల యందుండు ఇత్తిగకు పేరైనపుడు॥ స్త్రీ॥ A die, पासा ; అక్ష మనఁగా పాచిక లని కొందఱు,

(స్యాన్మహారజనే క్లీబం) కుసుమ్భం (కరకే పుమాన్)॥ ౨౯౨॥

కుసుమ్భమ్॥ న॥ మహారజనే = కుసుమపువ్వు, Safflower, कुसुम ; పు॥ కరకే = కమండలము, A water pot, कमंडल.

(క్షత్రియే ఽపి చ) నాభి (ర్నా)

నాభిః॥పు॥ క్షత్రియే = క్షత్రియుఁడు, क्षत्रिय; (అపి) విజిగీషుఁడయిన రాజు, An emperor, चक्रवर्ती ; ప్ర॥ బొడ్డు, Navel, नाभि ; స్త్రీ॥ బండికంటినడుము, Nave of a wheel,

	ధురా; ప్రధానము, Chief point, मुख्यबात; కస్తూరి, Musk, कस्तूरी.
సురభి (ర్గవి చ స్త్రియామ్)।	సురభిః॥ స్త్రీ॥ గవి=ఆవు, A cow, गाय; (చ) పు॥ వసంతఋతువు, Spring, वसंत ऋतु; త్రి॥ మంచిపరిమళముగల, Fragrant, परिमल; మనోహరమైన, Pleasing, मनोहर.
సభా (సంసది సభ్యే చ)	సభా॥ స్త్రీ॥ సంసది=ఆస్థానము, A hall, सभा; సభ్యే = సామాజికుఁడు, One of a company, सभासद; (చ) సమూహము, An assembly, समूह; ద్యూత మందిరము, A gambling house, जुआ खाना.
(త్రిష్వధ్యక్షే ఽపి) వల్లభః॥ ౨౯౩॥	వల్లభః॥ త్రి॥ అధ్యక్షే = అధ్యక్షుఁడు, A superintendent, अध्यक्ष; (అపి) ప్రియమయినది, Beloved, प्रिय.
ఇతి భాన్తాః	భాన్త నానార్థకశబ్దములు ముగిసెను.
(కిరణ ప్రగ్రహౌ) రశ్మీ.	రశ్మిః॥ పు॥ కిరణ = కిరణము, A ray of light, किरण; ప్రగ్రహౌ=పగ్గము, A rein, बागडोर.
(కపి భేకౌ) ప్లవఙ్గమౌ।	ప్లవఙ్గమః॥ పు॥ కపి = కోఁతి, An ape, बन्दर; భేకౌ=కప్ప, A frog, मेंढक
(ఇచ్ఛా మనోభవౌ) కామౌ	కామః॥ పు॥ ఇచ్ఛా = ఇచ్ఛ, Desire, इच्छा; మనోభవౌ = మన్మథుఁడు, Cupid, मन्मथ; కామమ్॥ న॥ = మిక్కిలి, Much, बहुत.

(శౌర్యోద్యోగా) పరాక్రమా॥ ౨౯౮॥

పరాక్రమః॥ పు॥ శౌర్య=సామర్థ్యమునకును, Power, valour, शौर्य ; ఉద్యోగా=చేయవలయు పనులం బ్రారంభించుటకును Exertion, उद्योग.

ధర్మాః (పుణ్య యమన్యాయ స్వభావాఽఽచార సోమపాః)।

ధర్మః॥ పు॥ పుణ్య = పుణ్యము, Moral and religious merit, पुण्य ; యమ = యమునకు; న్యాయ = నీతి, Justice, न्याय; స్వభావ = స్వభావము, Nature, स्वभाव ; ఆచార = ఆచారము, Usage, आचार ; సోమపాః = సోమయాజి, सोमयाजी ; (ప) యజ్ఞము, A sacrifice, यज्ञ.

(ఉపాయ పూర్వ ఆరమ్భ ఉపధా చా) ప్యుపక్రమః॥ ౨౯౯॥

ఉపక్రమః॥పు॥ ఉపాయపూర్వ ఆరమ్భః= ఉపాయము నెఱిఁగి యారంభించుట, Deliberate undertaking with knowledge of means, उपक्रम; ఉపధాచ=అమాత్యాదులను పరీక్షించుట, Test of honesty; (అపి) ఇది మొదలని చెప్పుట, Commencement.

(వణిక్పథః పురం వేదో) నిగమో

నిగమః॥ పు॥ వణిక్పథః = అంగడివీథికిని, A market, बाजार ; పురమ్ = పట్టణమునకును, A town, शहर; వేదః = వేదమునకును పేరు, Holy writ, वेद.

(నాగరో వణిక్)। నైగమౌ (ద్వౌ)

నైగమః॥ పు॥ నాగరః=పట్టణమందున్నవాఁడు, A citizen, नागरिक; వణిక్ =వర్తకుడు, A trader, व्यापारी.

(బలే) రామో (నీల చారు సితే త్రిషు)॥

రామః॥ పు॥ బలే=బలభద్రుఁడు, बलराम; త్రి॥ నీల=నల్లనిది, Black, काला ; చారు=

ఒప్పెడిది, Pleasing, चारु; సితే= తెల్లనిది, White, सफेद.

(శబ్దాది పూర్వో బృన్దేఽపి) గ్రామః

గ్రామః॥ పు॥ శబ్ద=శబ్దము, ఆది= మొదలయిన శబ్దములు, పూర్వః = పూర్వమందుండినపుడు, బృన్దే = సమూహమునకు పేరు. శబ్దగ్రామః, గుణగ్రామః అని, A multitude, समूह ; (అపి) ఊరికిని, A village, गाँव ; స్వరసమూహమునకును పేరు, An octave in music, सप्तस्वर.

(క్రాన్తౌ చ) విక్రమః।

విక్రమః॥ పు॥ క్రాన్తౌ=ఆక్రమించుటకును, A stride overcoming, विक्रम; (చ) పరాక్రమమునకును పేరు, Valour, पराक्रम.

స్తోమః (స్తోత్రేఽధ్వరే బృన్దే)

స్తోమః॥ పు॥ స్తోత్రే =స్తోత్రము, Praise, स्तोत्र ; అధ్వరే = యాగము, A sacrifice, यज्ञ ; బృన్దే=సమూహము, An assembly, समूह.

జిహ్మ (స్తు కుటిలేఽలసే)॥ ౨౯౭॥

జిహ్మః॥ పు॥ కుటిలే = వంకరయైనది, Crooked, कुटिल; అలసే=మందమయినది, Slow, lazy, आलस्य.

గుల్మా (రుక్ స్తమ్బ సేనాశ్చ)

గుల్మః॥ పు॥ రుక్ = గుల్మరోగము, A disease of the spleen, गुल्मरोग ; స్తమ్బ=పొద, A bush, एक झाड़ी; సేనాః= సేనావిశేషము, Body of troops consisting of 9 platoons, सेना.

జామిః (స్వసృకులస్త్రియోః)।

జామిః (పా) యామిః॥ స్త్రీ॥ స్వసృ = తోడబుట్టినది, A sister, बहन ; కుల

స్త్రియోః=కులస్త్రీ, A chaste woman, कुलवधू; జామి॥ అవ్య॥ = ఆలస్యము, देरी.

(క్షితి క్షాన్త్యోః) క్షమా (యుక్తే) క్షమం (శక్తే హితే త్రిషు)॥ ౨౯౦॥

క్షమా॥సీ॥ క్షితి=భూమికిని, The earth, पृथ्वी; క్షాన్త్యోః = ఓర్పునకును, Patience, क्षमा; న॥ యుక్తే=ఉచితమైనదానికిని, Fit, योग्य; త్రి॥ శక్తే=సమర్థునికిని, Able, समर्थ; హితే = హితునికిని పేరు, Benevolent, हितैषी.

(త్రిషు) శ్యామా (హరిత్కృష్ణౌ) శ్యామా (స్యాచ్ఛారిబా నిశా)।

శ్యామః॥ త్రి॥ హరిత్ = పచ్చనిదానికిని, Green, हरा; కృష్ణౌ=నల్లనిదానికిని, Black, काला; శ్యామా॥ సీ॥ శారిబా=సుగంధపాలకను, Convolvulus argenteus; నిశా = రాత్రికిని పేరు, Night, रात.

లలామం (పుచ్ఛపుణ్డ్రాశ్వభూషా ప్రాధాన్య కేతుషు)॥ ౨౯౧॥

లలామమ్ (పా) లలామ, న్, న॥ పుచ్ఛ = తోఁక, A tail, पूछ; పుణ్డ్రే = తిలకము, A mark on the forehead, तिलक; అశ్వ=గుఱ్ఱము, A horse, घोड़ा; భూషా = ఆభరణము, An ornament, आभरण; ప్రాధాన్య=ప్రధానమయినది, Chief, प्रधान; కేతు=టెక్కెము, Flag, झंडा.

సూక్ష్మ (మధ్యాత్మమ)

సూక్ష్మమ్॥ త్రి॥ అధ్యాత్మమ్=పరమాత్మ, The supreme soul, परमात्मा; (అపి) స్వల్పమైనది, An atom, अणु.

స్యాదా ప్రధానే) ప్రథమం (త్రిషు)।

ప్రథమమ్॥ త్రి॥ ఆదౌ=మొదటిది, First, पहला, ప్రధానే = ముఖ్యమయినది, Chief, मुख्य.

వామౌ (వల్గు ప్రతీపౌ ద్వౌ)	వామః॥ త్రి॥ వల్గు=మనోహరమయినది, Pleasing, मनोहर; ప్రతీపౌ=ప్రతికూలమయినది, Reverse, प्रतिकूल.
వధమౌ (న్యూన కుత్సితౌ)॥ 300॥	అధమః॥ త్రి॥ న్యూన = కొదువవైనది, Low, न्यून; కుత్సితౌ = నిందింపఁబడినది, Vile, कुत्सित.
(జీర్ణం చ పరిభుక్తం చ) యాతయామ (మిదం ద్వయమ్)।	యాతయామమ్॥ త్రి॥ జీర్ణంచ=చివికినది, Old, पुराना; పరిభుక్తంచ = అనుభవించఁబడినది, Used, उपयोग किया हुआ.
ఇతి మాన్తాః	మాన్తనానార్థకశబ్దములు ముగిసెను.
(తురఙ్గ గరుడౌ) తార్క్ష్యౌ	తార్క్ష్యః॥ పు॥ తురంగ=గుఱ్ఱమునకును, A horse, घोडा; గరుడౌ=గరుడునికిని పేరు, Garuda, गरुड.
(నిలయాపచయౌ) క్షయౌ॥ 301॥	క్షయః॥ పు॥ నిలయ=ఇంటికిని, A house, घर; అపచయౌ = నాశనమునకును పేరు, Destruction, नाश.
శ్వశుర్యౌ (దేవర శ్యాలౌ)	శ్వశుర్యః॥ పు॥ దేవర = మగనితోడఁబుట్టినవాఁడు, Husband's brother, देवर; శ్యాలౌ = ఆలితోడఁ బుట్టినవాఁడు, Wife's brother, साला.
భ్రాతృవ్యౌ భ్రాతృజద్విషౌ।	భ్రాతృవ్యః॥ పు॥ భ్రాతృజ=తోడఁబుట్టినవాని కొడుకు, Brother's son, भतीजा; ద్విషౌ=పగవాఁడు, An enemy, शत्रु.
పర్జన్యౌ (రసదబ్దేన్ద్రౌ)	పర్జన్యః॥ పు॥ రసత్ = ఉఱుముచున్న, అబ్ద=మేఘము, A thunder cloud, गरजने-

वाला मेघ; ఇన్ద్రే = ఇంద్రుఁడు, Indra, इन्द्र.

(స్యా) దర్యః (స్వామి వైశ్యయోః)॥

అర్యః॥ పు॥ స్వామి = ప్రభువు, Master, स्वामि; వైశ్యయోః = వైశ్యుఁడు, Vysia, वैश्य.

తిష్యః (పుష్యే కలియుగే)

తిష్యః॥ పు॥ పుష్యే = పుష్యనక్షత్రమునకును, पुण्य नक्षत्र; కలియుగే = కలియుగమునకును పేరు, कलियुग.

పర్యాయో (ఽవసరే క్రమే)।

పర్యాయః॥ పు॥ అవసరే = అవసరము, Opportunity, अवसर; క్రమే = వరుస, Succession, क्रम.

ప్రత్యయో (ఽధీన శపథజ్ఞాన విశ్వాసహేతుషు॥ రన్ధ్రే శబ్దేఽ)

ప్రత్యయః॥ పు॥ అధీన = అధీనము, Subjection, अधीन; శపథ = శపథము, Oath, कसम; జ్ఞాన = తెలివి, Knowledge, ज्ञान; విశ్వాస = విశ్వాసము, Trust, विश्वास; హేతుషు = హేతువు, Cause, कारण; రన్ధ్రే = అవకాశము, A hole, छेद; శబ్దే = కృత్తద్ధితములు మొదలగు ప్రత్యయము, An affix, प्रत्यय.

థానుశయో (దీర్ఘ ద్వేషానుతాపయోః)।

అనుశయః॥ పు॥ దీర్ఘ ద్వేష = దీర్ఘ ద్వేషము, An old enmity, पुराना वैर; అనుతాపయోః = పశ్చాత్తాపము, Repentance, पश्चात्ताप.

స్థూలోచ్చయ (స్త్వసాకల్యే గజానాం మధ్యమే గతే)॥ 304॥

స్థూలోచ్చయః॥ పు॥ అసాకల్యే = సంపూర్ణముగాకుంఁడుట, Incompleteness, अपूर्ण; గజానామ్ = ఏనుఁగులయొక్క, మధ్యమే = నడిమిదైన, గతే = (తీవ్రమును మందమును

	కాని) గమనము, An elephant's middle pace, हाथी की मझली चाल.
సమయ (శ్శపథా ఽచార కాలసిద్ధాన్త సంవిదః)।	సమయః॥ పు॥ శపథ = శపథము, An oath, कसम; ఆచార=ఆచారము, Usage, आचार; కాల = కాలము, Time, काल; సిద్ధాన్త = సిద్ధాన్తము, Demonstrated conclusion, सिद्धान्त; సంవిదః=జ్ఞానము, ज्ञान; సంకేతము, Convention, परिपाटी; మొదలయినది.
(వ్యసనాన్యశుభం దైవం విపది) త్యనయా (స్త్రయః)॥ ౩౦౫॥	అనయః॥ పు॥ వ్యసనాని=జూదము మొదలైన సప్తవ్యసనములు, Vice, व्यसन; అశుభం దైవమ్=పూర్వమునం జేసిన యశుభకర్మము, Ill fortune, दुर्भाग्य; విపత్ = ఆపద, Calamity, आपत.
అత్యయో (ఽతిక్రమే కృచ్ఛ్రే దోషే దణ్డేఽప్య)	అత్యయః॥ పు॥ అతిక్రమే = అతిక్రమించుట, Transgression, अतिक्रम; కృచ్ఛ్రే= దుఃఖము, Distress, दुख; దోషే=దోషము, Fault, दोष; దణ్డే=దండము, Punishment, दंड; (అపి) నాశము, Destruction, नाश.
(థాఽపది యుద్ధాయత్యోః) స్సంపరాయః	సంపరాయః॥ పు॥ ఆపది = ఆపద, Calamity, आपत; యుద్ధ=యుద్ధము, War, युद्ध; ఆయత్యోః=భవిష్యత్కాలము, Futurity, भविष्य.
పూజ్య (స్తు శ్వశురేఽపిచ)॥ ౩౦౬॥	పూజ్యః॥పు॥ శ్వశురేచ=మామ, Father-in-law, ससुर; (అపి) పూజార్హుఁడు, Respectable, पूज्य.

(పశ్చా దవస్థాయి బలం సమవాయశ్చ) సన్నయాః।	సన్నయః॥ పు॥ పశ్చాత్ అవస్థాయి బలమ్=సేనకు వెనుకనుండు దుముదారిఫౌజు, Rear guard, अंग रक्षक ; సమవాయః = సమూహము, Multitude, समूह.
(సఙ్ఘాతే సన్నివేశే చ) సంస్త్యాయః	సంస్త్యాయః॥ పు॥ సఙ్ఘాతే=సమూహము, Assemblage, समूह; సన్నివేశే=ఊరిచుట్టు నుండు బయలు, Vicinity, खुलीजगह; (చ) గృహము, A house, घर.
ప్రణయాః (స్త్వమీ॥ విస్రమ్భ యాచ్ఞా ప్రేమాణః)	ప్రణయః॥ పు॥ విస్రమ్భ = పరిచయము, Acquaintance, परिचय ; యాచ్ఞా = అడుగుట, Solicitation, याचना; ప్రేమాణః = ప్రేమ, Affection, प्रेम.
(విరోధేఽపి) సముచ్ఛ్రియః।	సముచ్ఛ్రియః॥ పు॥ విరోధే = వైరము, Enmity, वैर; (అపి) పొడవు, Elevation, लंवाई.
విషయో (యస్య యో జ్ఞాత స్తత్ర శబ్దాదికే ష్వపి)॥ ౩౦౮॥	విషయః॥ పు॥ యస్య = ఎవనికి, యః = ఏది, జ్ఞాత = పరిచయము చేయఁబడునో, తత్ర=అది, Subject matter, विषय; శబ్దాదికేషు=శబ్దస్పర్శరూపరసగంధములు, Object of sense, विषय वासना ; (అపి) దేశము, Country, देश.
(నిర్యాసేఽపి) కషాయో (ఽస్త్రీ)	కషాయః॥ పున॥ నిర్యాసే = కషాయము, Infusion, कषाय ; (అపి) ఒకరు, Astringent ; మైపూఁత, Smearing, perfume, लेपन.
(సభాయాం చ) ప్రతిశ్రయః।	ప్రతిశ్రయః॥ పు॥ సభాయామ్ = సభ, Assembly, सभा; (చ) ఉనికిపట్టు, Refuge,

शरण; గృహము, House, घर.

ప్రాయో (భూమ్న్యన్తగమనే) — ప్రాయః॥ పు॥ భూమ్ని = బాహుళ్యము, Frequency, बहुलता; అన్తగమనే = మరణార్థమై యాహారము లేక యుండుట, Starving oneself to death, मरने के लिये भूखा रहना; ఇది కాక సమాసమునం దుత్తర పదమయిన సదృశార్థమగును, Similar, इसी तरह का.

మన్యు (ర్దైన్యే క్రతౌ క్రుధి)॥ ३०८॥ — మన్యుః॥ పు॥ దైన్యే = దైన్యము, Distress, दीनता; క్రతౌ = యజ్ఞము, Sacrifice, यज्ञ; క్రుధి = కోపము, Anger, क्रोध.

(రహస్యోపస్థయోః) ర్గుహ్యం — గుహ్యమ్॥ త్రి॥ రహస్య = దాఁచఁదగినది, A secret, रहस्य; ॥న॥ ఉపస్థయోః = స్త్రీ పురుష గుహ్యావయవము, Privy part, मर्मस्थल; ॥పు॥ తాఁబేలు, Tortoise, कच्छ.

సత్యం (శపథతథ్యయోః)। — సత్యమ్॥ న॥ శపథ = ఆన, An oath, ॥త్రి॥ తథ్యయోః = నిజము, Truth, सत्य; యుగభేద లోకభేదములకును పేరని కొందఱు.

వీర్యం (బలే ప్రభావేచ) — వీర్యమ్॥ న॥ బలే = సత్తువ, Animal strength, बल; ప్రభావే = ద్రవ్యశక్తి, Dignity, प्रभाव; (చ) రేతస్సు, Semen-virile, वीर्य; తేజస్సు, Splendour, तेज.

ద్రవ్యం (భవ్యే గుణాశ్రయే)॥ ३१०॥ — ద్రవ్యమ్॥ న॥ భవ్యే = మంచిపదార్థము, Substance, वस्तु, द्रव्य; గుణాశ్రయే = గుణా

శ్రయమైన వస్తువు, The substratum of qualities, गुणवान वस्तु; భవ్యుఁడనఁగ భాగ్యసంపన్నుఁడనియు యోగ్యుఁడనియు కొందఱు, Wealthy, right, भाग्य संपन्न.

ధిష్ణ్యం (స్థానే గృహే భేఽగ్నౌ)

ధిష్ణ్యమ్॥ న॥ స్థానే = తావునకును A place; గృహే = ఇంటికిని, House, घर భే = నక్షత్రమునకును, An asterism, नक्षत्र పు॥ అగ్నౌ = అగ్నికిని పేరు, अग्नि.

భాగ్యం (కర్మ శుభాశుభమ్)।

భాగ్యమ్॥ న॥ శుభాశుభమ్ = శుభమును అశుభమునైన, కర్మ = కర్మమునకు పేరు Destiny, good luck, ill fate, भाग्य.

(కశేరుహేమ్నోః) గాఙ్గేయం

గాఙ్గేయమ్॥ న॥ కశేరు = తామర కలుఁ మొదలయినదాని దుంపకును, A pignut कमल का मूल; హేమ్నోః = బంగారమునకు పేరు, Gold, सोना.

విశల్యా (దన్తికా ఽపి చ)॥ ౩౦౦॥

విశల్యా॥ స్త్రీ॥ దన్తికా చ = దంతిచెట్టునకును (పా) పాపరచెట్టునకును, తఱిగొట్టుచెట్టు కును, నాఁగేటిచాలికూరకును పేరు.

వృషాకపాయీ (శ్రీగౌర్యోః)

వృషాకపాయీ॥ స్త్రీ॥ (శ్రీ) = లక్ష్మికిని लक्ष्मी; గౌర్యోః = పార్వతికిని పేరు, पार्वती.

రభిఖ్యా (నామశోభయోః)।

అభిఖ్యా॥ స్త్రీ॥ నామ = నామధేయమున కును, Name, नाम; శోభయోః = కాంతికి పేరు, Beauty, शोभा.

[illegible] (ఆరమ్భో నిష్కృతి శ్శిక్షాపూజనం సం

క్రియా॥ స్త్రీ॥ ఆరమ్భః = ఉద్యోగము Beginning, आरंभ; నిష్కృతిః = ప్రాయ

ధారణమ్॥ ఉపాయః కర్మచేష్టాం చ చికిత్సా నవ) క్రియాః।

శ్చిత్తము, Atonement, प्रायश्चित्त; శిక్షా= శిక్ష, Instruction, शिक्षा; పూజనమ్ = పూజనము, Worship, पूजा; సంప్రధారణమ్ = వ్యవహారమునందు నిశ్చయమును బుట్టించు లిఖిత సాక్ష్యాదులు, Judicial investigation, दरियाफ्त; ఉపాయః=ఉపాయము, Expedient, उपाय; కర్మ=వ్యాపారము, Act, काम; చేష్టా = బుద్ధిపూర్వక వ్యాపారము, Practice, चेष्टा; చికిత్సా = చికిత్స, Remedy, चिकित्सा; నవ = ఈ తొమ్మిదింటికిని పేరు, (చ) ధాత్వర్థము మొ॥ A verb, क्रिया.

ఛాయా (సూర్యప్రియాకాన్తిః ప్రతిబిమ్బ మనాతపః)॥

ఛాయా॥ సీ॥ సూర్యప్రియా = సూర్యుని భార్య, सूर्य की स्त्री; కాన్తిః = కాంతి, Beauty, कान्ति; ప్రతిబిమ్బమ్ = ప్రతిబిమ్బము, Reflected image, प्रतिबिंब; అనాతపః=నీడ, Shade, छाया.

కక్ష్యా (ప్రకోష్ఠే హర్మ్యాదేః కాఞ్చ్యాం మధ్యేభబన్ధనే)।

కక్ష్యా॥ సీ॥ హర్మ్యాదేః=మేడలు మొదలయిన రాజగృహములయొక్క, ప్రకోష్ఠే= అంతరువులు, Enclosure of an edifice, कक्ष्या; కాఞ్చ్యమ్=మొలనూలు, A string of bells, करधनी; మధ్యేభబన్ధనే=ఏనుఁగు నడుమునఁ గట్టు మోకు, A rope round an elephant's body.

కృత్యా (క్రియాదేవతయోః స్త్రీషు

కృత్యా॥సీ॥ క్రియా=చేయుట, An act, काम; దేవతయోః = దేవతావిశేషము,

భేద్యా ధనాదిభిః)॥ ౩౧౮॥

A certain diety, एक देवता; త్రి॥ ధనాదిభిః= ధనాదులచేత, భేద్యా=లోఁబఱచుకొనందగి పరరాష్ట్రరాజులు మొదలయినవారు, Seduced from an alliance.

జన్యం (స్యాజ్జన వాదేఽపి)

జన్యమ్॥ త్రి॥ జనవాదే=లోకాపవాదము A rumour, अपवाद; (అపి) యుద్ధము॥ పు పెండ్లికొడుకు చెలికాండ్రు, Bridegroom' attendants, दूल्हे के मित्र ; పెండ్లికొమారిత భృత్యాదులు, Bride's companions, दूल्हे के सेवक ; తండ్రి, Father पिता.

జఘన్యో (న్త్యే ఽధమేఽపిచ)।

జఘన్యః॥ త్రి॥ అన్త్యే = వెనుకఁబుట్టినవాఁడు, Last, आखिर ; అధమేచ = అధముఁడు, Worst, lowest, अधम ; (అపి) శిశ్నము, The penis, शिश्न.

(గర్హ్యాధీనౌ చ వక్తవ్యౌ

వక్తవ్యః॥ త్రి॥ గర్హ్యః = కుత్సితుఁడు Reprehensible, कुत्सित; అధీనౌ = చెప్పినట్టు చేయువాఁడు, Dependent, अधीन (చ) పలుకఁదగిన శబ్దము, Fit to be said कहने योग्य.

కల్యౌ (సజ్జనిరామయౌ)॥ ౩౧౯॥

కల్యః॥ త్రి॥ సజ్జ = సంపాదింపఁబడినది Ready, तैयार; నిరామయౌ = రోగము లేనిది, Healthy, तन्दुरुस्त.

(ఆత్మవాననపేతోఽర్థా) దర్థ్యౌ

అర్థ్యః॥ త్రి॥ ఆత్మవాన్=ఎఱుకగలవాఁకని, Intelligent, ज्ञानी; అర్థాత్=అర్థము వలన, అనపేతః = ఎడఁబాయనివానికిని పేరు Wealthy, धनवान.

పుణ్యం (తు చార్వపి)।

పుణ్యమ్॥ న॥ చారు = ఒప్పెడిదానికిని, Pleasing, मनोहर; (అపి) సుకృతమునకు పేరు, A good action, अच्छा काम.

రూప్యం (ప్రశస్త రూపేఽపి)

రూప్యమ్॥ త్రి॥ ప్రశస్తరూపే = సౌందర్యముగలదానికిని, Beautiful, सुंदर; న॥ ముద్ర వేసిన బంగారునకును వెండికిని పేరు, Gold or silver coin, सोना या चांदी का सिक्का.

వదాన్యో (వల్గు వాగపి)॥ ౩౧౬॥

వదాన్యః॥ త్రి॥ వల్గువాక్ = లెస్సగామాటలాడువాఁడు, Eloquent, अच्छा वक्ता; (అపి) దాత, Generous, दाता.

(న్యాయ్యేఽపి) మధ్యః

మధ్యః॥ త్రి॥ న్యాయ్యే = ఉచితమయినది, Just, reasonable, उचित; (అపి) పు॥ నడుము, Middle, मध्य.

సౌమ్యం (తు సున్దరే సోమదైవతే।

సౌమ్యమ్॥ త్రి॥ సున్దరే = ఒప్పెడునది, Handsome, सुंदर; సోమదైవతే = సోముఁడు దేవతగాఁగల హవిస్సూక్తములు, Sacred to the moon, चन्द्र आदि देवता ओंके सूक्त.

ఇతి యాన్తాః

యాన్తనానార్థకశబ్దములు ముగిసెను.

(నివహావసరౌ) వారాః

వారః॥ పు॥ నివహా = సమూహము, Multitude, समूह; అవసరా = అవసరము, Occasion, अवसर.

సంస్తారః (ప్రస్తారాధ్వరౌ)॥ ౩౧౭॥

సంస్తరః॥ పు॥ ప్రస్తర = దర్భాదులచేతఁ జేయఁబడిన పాన్పు, A bed of grass or

bark, कुशासन; అధ్వరః = యజ్ఞము A sacrifice, यज्ञ.

గురూ (గీష్పతి పిత్రాద్యౌ)

గురుః॥ పు॥ గీష్పతి = బృహస్పతి, Jupite बृहस्पति ; పిత్రాద్యః = తండ్రి మొదలైన పూజ్యులు, A parent or other ven rable relative, पूज्य ; భారవస్తు Heavy, great, भारी वस्तु.

ద్వాపరౌ (యుగ సంశయౌ)।

ద్వాపరః॥ పు॥ యుగ = మూడవయుగము The third age, द्वापरयुग ; సంశయః సంశయము, Doubt, संशय.

ప్రకారౌ (భేదసాదృశ్యే)

ప్రకారః॥ పు॥ భేద = భేదమునకును Difference, भेद ; సాదృశ్యే = పోలికకును పేరు, Similitude, सादृश्य.

ఆకారౌ (విఙ్గితా ఽకృతీ)॥ ౩౧౮॥

ఆకారః॥ పు॥ ఇఙ్గిత = అభిప్రాయసూచకమైన చేష్ట, Hint, इंगित; ఆకృతీ = అభిప్రాయసూచకమైన ముఖరాగాది వికారము Expression of the face, form, मुख कृति.

కింశారూ (ధాన్యశూకేషూ)

కింశారుః॥ పు॥ ధాన్యశూక = వరిముల్లు Beard of corn, जौका अग्रभाग ; ఇషూ బాణము, An arrow, वाण.

మరూ (ధన్వధరాధరౌ)।

మరుః॥ పు॥ ధన్వ = నిర్జలభూమి A country void of water, निर्जल भूमि ధరాధరః = పర్వతము, A mountai पहाड.

అద్రయో (ద్రుమ

అద్రిః॥ పు॥ ద్రుమ = వృక్షము, A tre

శైలార్కాః)	పేరు; శైల=పర్వతము, A mountain, पर्वत; అర్కాః=సూర్యుఁడు, The sun, सूर्य.
(స్త్రీ స్తనాబ్దా) పయోధరాః॥ ౩౧౯॥	పయోధరః॥ పు॥ స్త్రీ స్తన=స్త్రీ స్తనము, A woman's breast, स्तन; అబ్దా=మేఘము, A cloud, मेघ.
(ధ్వాన్తారి దానవా) వృత్రాః	వృత్రః॥ పు॥ ధ్వాన్త = చీఁకటి, Darkness, अंधेरा; అరి = శత్రువు, A foe, शत्रु; దానవాః=వృత్రాసురుఁడు, वृत्रासुर.
(బలి హస్తాంశవః) కరాః।	కరః॥ పు॥ బలి=అప్పనము, Tax, कर; హస్త=చేయి, Hand, हाथ; అంశవః = కిరణము, Ray of light, किरण.
ప్రదరా (భఙ్గ నారీరుగ్బాణా)	ప్రదరః॥ పు॥ భఙ్గః = విఱుచుట, Splitting, भंग; నారీరుక్ = స్త్రీలయొక్క రక్తస్రావ వ్యాధి, Excess of menstruation, प्रदर रोग; బాణాః = అమ్ము, An arrow, बाण.
అస్రాః (కచాఅపి)॥ ౩౨౦॥	అస్రః (పా) ఆస్రః॥ పు॥ కచాః = వెండ్రుకలు, Hair, केश; (అపి) న॥ నెత్తురు, Blood, रक्त; కన్నీళ్లు, A tear, आँसू.
(అజాతశృఙ్గో గాః కాలేఽప్యశ్మశ్రుర్నా చ) తూబరః।	తూబరః॥ పు॥ కాలే = కాలమునందు, అజాతశృఙ్గః = కొమ్ములురాని, గాః = ఎద్దునకును, A hornless bull, बैल; అశ్మశ్రు = గడ్డము మీసము రాని పురుషునికిని పేరు, A beardless man, किशोर आदमी.
(స్వర్ణేఽపి) రాః	రాః॥ ఐ, పు॥ స్వర్ణే = బంగారు, Gold

wealth, सोना; (అపి) పదార్థము, Property, पदार्थ.

పరికరః (పర్యఙ్క-పరివారయోః)॥3 21॥ — పరికరః॥ పు॥ పర్యఙ్కే = మంచము A bed, बिछावन; పరివారయోః = పరివారము, A dependent, परिवार.

(ముక్తాశుద్ధౌ చ) తార (స్యాత్) — తారః॥ పు॥ ముక్తాశుద్ధౌ = ముత్యపు శుద్ధి, Elegance of a pearl, मोती की आभा; (చ) స్త్రీ॥ నక్షత్రము, A star, नक्षत्र కనుగ్రుడ్డు, The pupil of the eye, आँख का तारा; త్రి॥ గొప్పధ్వని, A high note ऊँची आवाज.

శారో వాయౌ స తు త్రిషు। (కర్బురే ఽ) — శారః॥ పు॥ వాయౌ = వాయువునకు పేరయినపుడు॥ పు॥ Air, हवा; కర్బురే = నానావర్ణములుగలదానికి పేరయినపుడు॥ త్రి॥ Variegated, रंगविरंजी.

(థ ప్రతిజ్ఞాఽజి సంవిదాపత్సు) సఙ్గరః॥ 3 22॥ — సఙ్గరః॥ పు॥ ప్రతిజ్ఞా = ప్రతిజ్ఞ, Promise, प्रतिज्ञा; ఆజి = యుద్ధము, युद्ध; సంవిత్ = క్రియానిశ్చయము, Bargain, निश्चय; ఆపత్సు = ఆపద, Calamity, आफत.

(వేదభేదే గుప్తవాదే) మన్త్రో — మన్త్రః॥ పు॥ వేదభేదే = గాయత్ర్యాది వేదమంత్రములు, Prayers of the Vedas, वेदमंत्र; గుప్తవాదే = రహస్యాలోచనము, Secret consultation, रहस्य मंत्रणा.

మిత్రో (రవా వపి)। — మిత్రః॥ పు॥ రవౌ = సూర్యునికిని, The sun, सूर्य; (అపి) న॥ చెలికానికిని పేరు, A friend, दोस्त.

(మఖేషు యూపఖణ్డేఽపి) స్వరు

స్వరుః॥ పు॥ మఖ = యజ్ఞము, A sacrifice, यज्ञ; ఇషు = బాణము, An arrow, बाण; యూపఖణ్డే=యూపస్తంభముయొక్క తునక, A piece of sacrificial post, यूपकाष्ठ; (అపి) వజ్రాయుధము, Thunderbolt, वज्र.

(గుహ్యే) ప్యవస్కరః॥ ౩౨౩॥

అవస్కరః॥ పు॥ గుహ్యే=స్త్రీపురుషుల గుహ్యప్రదేశము, Privy part, मर्मस्थल; (అపి) మలము, Excrement, मल; కసవు యడుగు అంట్లు, Sweepings.

ఆడమ్బర (స్తూర్యరవే గజేన్ద్రాణాం చ గర్జితే)।

ఆడమ్బరః॥ పు॥ తూర్యరవే=వాద్యధ్వని, Noise of trumpets, वाद्य ध्वनि; గజేన్ద్రాణామ్=ఏనుఁగులయొక్క, గర్జితే=గర్జనము, Roaring of large elephants, हाथी का गर्जन; (చ) సంరంభము, Making a show, संरंभ.

అభిహారో (ఽభియోగే చ చౌర్యే సన్నహనేఽపి చ)॥ ౩౨౪॥

అభిహారః॥ పు॥ అభియోగే=అపకారము చేయుట కొఱకు ఎదిరించి యాక్రమించుట, A brisk assault, आक्रमण; చౌర్యే=దొంగిలించుట, Robbery, चोरी; సన్నహనే = ఆయత్తపడుట, Preparation, तैयारी.

(స్యాజ్జఙ్గమే) పరీవారః (ఖడ్గకోశే పరిచ్ఛదే)।

పరీవారః॥ పు॥ జఙ్గమే = పరిజనము, An attendant, परिवार; ఖడ్గకోశే=కత్తియొఱ, A scabbard, म्यान; పరిచ్ఛదే=ఛత్రచామరాద్యుపకరణము, The insignia of dignity, छत्र चामर.

కపిలే త్రిషు)।

विष्णु; సింహ=సింహమునకును, सिंह; అంశు= కిరణమునకును, किरण; వాజిషు = గుఱ్ఱమునకును, घोडा; శుక=చిలుకకును, शुक; అహి= పామునకును, साँप; కపి=కోఁతికిని, बंदर; భేకేషు = కప్పకును, मेंढक; త్రి॥ కపిలే = బంగారుచాయగలదానికిని పేరు, Tawny, कपिल वर्ण.

శర్కరా (కర్పరాంశేఽపి)

శర్కరా॥ స్త్రీ॥ కర్పరాంశే = పెంకు, Potsherd; (అపి) మొరపనేల, Soil abounding in stony nodules, बालू; పంచదార, sugar, शक्कर.

యాత్రా (స్యాద్యాపనే గతౌ)॥ ౩౩౧॥

యాత్రా॥ స్త్రీ॥ యాపనే=భోజనము మొదలైన వర్తనము, Livelihood, धंधा; గతౌ= గమనము, Travelling, यात्रा.

ఇరా (భూవాక్సురాఽప్సు స్యాత్)

ఇరా॥ స్త్రీ॥ భూ = భూమి, The earth, भूमि; వాక్ = వాక్కు, Speech, वाक; సురా = మద్యము, Ardent spirit, मद्य; అప్సు=నీళ్లు, Water, पानी.

తన్ద్రీ (నిద్రా ప్రమీలయోః)।

తన్ద్రీ (పా) తన్ద్రా॥ స్త్రీ॥ నిద్రా = నిద్ర, Drousiness, निद्रा; ప్రమీలయోః = ఒడలెఱుంగకుండుట, Lassitude, बेहोशी.

ధాత్రీ (స్యాదుపమాతాఽపి క్షితిరప్యామలక్యపి)॥ ౩౩౨॥

ధాత్రీ॥ స్త్రీ॥ ఉపమాతా=దాది, A nurse, दाई; క్షితిః = భూమి, The earth, भूमि; ఆమలకీ=ఉసిరికచెట్టు, An emblic myrobalan, अमलकी.

క్షుద్రా (వ్యఙ్గానటీ

క్షుద్రా॥ స్త్రీ॥ వ్యఙ్గా = అంగహీనురాలు,

వేశ్యా సరఘా కణ్టకారికా। త్రిషు క్రూరే ఉధమే ఉల్పేఒపి) క్షుద్రం	A crippled woman, अंगहीन स्त्री ; నటీ = నాట్యమాడు స్త్రీ, Dancing girl, नाचनेवाली ; వేశ్యా = వేశ్య, A whore, वेश्या ; సరఘా = తేనెటీగ, A bee, मधुमक्खी ; కణ్టకారికా = వాకుడుచెట్టు, An egg plant ; త్రి॥ క్రూరే = క్రూరుఁడు, Cruel, क्रूर ; అధమే = అధముఁడు, Low, अधम ; అల్పే = కొంచెమైనది, Trifling, अल्प; (అపి) కృపణుఁడు, Miserly, कृपण.
మాత్రా (పరిచ్ఛదే। అల్పే చ పరిమాణే చ) మాత్రం (కార్త్స్న్యేఽవధారణే)।	మాత్రా॥ స్త్రీ॥ పరిచ్ఛదే = పరివారము, Requisites, परिवार ; అల్పే = కొంచెము, A little, अल्प; పరిమాణే = కొలఁది, Quantity, परिमाण; (చ) అర్ధమాత్రావయవము॥ న॥ Half a short syllable; కార్త్స్న్యే = సకలము, The whole, पूरा; అవధారణే = నిశ్చయము, Only, मात्र.
(ఆలేఖ్యాఽశ్చర్యయోః) శ్చిత్రం	చిత్రమ్॥ న॥ ఆలేఖ్య = చిత్తరువు, Painting, चित्र ; ఆశ్చర్యయోః = అద్భుతము, Wonder, अद्भुत.
కలత్రం (శ్రోణిభార్యయోః)॥ 334॥	కలత్రమ్॥ న॥ శ్రోణి = పిఱుదు, The hip and loins, कमर और जघन ; భార్యయోః = పెండ్లము, A wife, स्त्री.
(యోగ్యభాజనయోః) పాత్రం	పాత్రమ్॥ న॥ యోగ్య = యోగ్యుఁడు, Capable, योग्य ; భాజనయోః = భోజనపాత్రము, A vessel, भाजन ; నద్యాదుల

	రెండుదరులనడుము, The channel of a river, नाला.
పత్త్రం (వాహన పక్షయోః)।	పత్త్రమ్॥ న॥ వాహన = వాహనము, A vehicle, वाहन; పక్షయోః = ఱెక్క, A wing, पंख.
(నిదేశ గ్రన్థయోః) శ్శాస్త్రం	శాస్త్రమ్॥ న॥ నిదేశ = ఆజ్ఞ, Command, आज्ञा; గ్రన్థయోః = వ్యాకరణాది గ్రంథములు, Institutes of a science, व्याकरण ग्रन्थ.
శస్త్ర (మాయుధ లోహయోః)॥ 33౫॥	శస్త్రమ్॥ న॥ ఆయుధ = ఆయుధము, A weapon, शस्त्र; లోహయోః = లోహము, Iron, लोहा.
(స్యా జ్జటాంశుకయో) ర్నేత్రం	నేత్రమ్॥ న॥ జటా = చెట్టువేరు, Root of a tree, जड; అంశుకయోః = వెలిపట్టుచీర, Woven silk bleached, रेशमी साड़ी, ఇదిగాక కంటికిని పేరు, An eye, आँख. The rope of a churn,
క్షేత్రం (పత్నీశరీరయోః)।	క్షేత్రమ్॥ న॥ పత్నీ = పెండ్లము, A wife, स्त्री; శరీరయోః = దేహము, Body, शरीर; మడి, A field, खेत; సిద్ధస్థానము, A holy spot, पवित्र जगह.
(ముఖాగ్రే క్రోడ హలయోః) పోత్రం	పోత్రమ్॥ న॥ క్రోడహలయోఃముఖాగ్రే = పందిమూతి, Snout of a hog, सुअर के मुख का अग्र भाग; నాఁగేటి కొన, Fore-part of a plough, हल का अग्र भाग.
గోత్రం (తు నామ్ని చ)॥ 33౬॥	గోత్రమ్॥ న॥ నామ్ని = నామధేయము, Name, नाम; (చ) కులము, Family, race,

కుల; ద్రవ్యము, Wealth, धन; పు॥ పర్వతము, Mountain, पर्वत; స్త్రీ॥ భూమి, The earth, भूमि; గోసమూహము, A herd of kine, गायों का समूह.

సత్త్రి (మాచ్ఛాదనే యజ్ఞే సదాదానే వనే ఽపిచ)।

సత్త్రమ్॥ న॥ ఆచ్ఛాదనే = గృహము, A house covering, घर आच्छादन; యజ్ఞే = యజ్ఞవిశేషము, Sacrifice, यज्ञ; సదాదానే = ఎడతెగని యీవి, Liberality, महतदान; వనేచ = వనము, A forest, जंगल; (అపి) దంభము, Fraud, दंभ.

అజిరం (విషయే కాయే)

అజిరమ్॥ న॥ విషయే = శబ్దాదివిషయము, Object of perception, शब्दादि के विषय; కాయే = శరీరము, Body, शरीर; (అపి) ముంగిలి, A court-yard, अंगन; వాయువు, Wind, वायु.

ప్యమ్బరం (వ్యోమ్ని వాససి)॥ ౩౩౭॥

అమ్బరమ్॥ న॥ వ్యోమ్ని = ఆకాశము, The sky, आकाश; వాససి = వస్త్రము, Apparel, वस्त्र.

చక్రం (రాష్ట్రే)

చక్రమ్॥ న॥ రాష్ట్రే = దేశము, Realm, राष्ट्र; (అపి) సైన్యము, An army, सेना; బండికన్ను, Wheel, चक्र; సుడిగుండము, Whirlpool, भँवर; కమ్మరసాన, A potter's wheel, कुम्हार का पहिया; ఆయుధవిశేషము, A sharp discus, एक शस्त्र; పు॥ చక్రవాకపక్షి, A ruddy goose, चक्रवाह; సమూహము, Multitude, समूह.

ఉప్యక్షరం (తు మోక్షేఽపి)

అక్షరమ్॥ న॥ మోక్షే=మోక్షము, The final beatitude, मोक्ष ; (అపి) అకారాది వర్ణము, A letter, एक अक्षर ; పరబ్రహ్మము, The supreme soul, आत्मा.

క్షీర (మప్సు చ)।

క్షీరమ్॥ న॥ అప్సు=నీళ్లు, Water, पानी; (చ) పాలు, Milk, दूध.

(స్వర్ణేఽపి) భూరి (చన్ద్రౌ ద్వౌ)

భూరి॥ న॥ స్వర్ణే = బంగారము, Gold, सोना ; (అపి) త్రి॥ బహుళము, Numerous, बहुत; చన్ద్రః॥ పు॥ బంగారము, सोना ; (అపి) చంద్రుఁడు, కర్పూరము, Camphor, कर्पूर ; జలము, Water, पानी.

(ద్వారమాత్రేఽపి) గోపురమ్॥ 33౮॥

గోపురమ్॥ న॥ ద్వారమాత్రే = వాకిలిమాత్రము, Door, दर्वाजा; (అపి) పట్టణపు వాకిలి, A town gate, शहर का मुखद्वार ; తుంగముస్తలు, Cyperus grass, एक तरह का घास.

(గుహా దమ్భౌ) గహ్వరే (ద్వే)

గహ్వరమ్॥ న॥ గుహా=గుహ, A cavern, गुहा; దమ్భః = కపటము, Pride, fraud, दंभ.

(రహోఽన్తిక) ముపహ్వరే।

ఉపహ్వరమ్॥ న॥ రహః = ఏకాంతము, Solitude, एकांत ; అన్తికమ్ = సమీపము, Near, समीप.

(పురోఽధిక ముప) ర్యగ్రం

అగ్రమ్॥ పురః = ముందర, Front, आगे ; అధికమ్=అధికము, Much, अधिक ; ఉపరి=మీఁద, Top, ऊपर ; త్రి॥ ప్రధానము,

Chief, प्रधान; ॥న॥ గ్రాసచతుష్టయప్రమాణ మయిన భిక్ష, Four mouthfuls, चार कौर; కొన, Extremity, सिरा.

(న్యాగారే నగరే) పురమ్। మన్దిరం (చాథ)

పురమ్, మన్దిరమ్॥ న॥ అగారే=ఇంటికిని, A house, घर; పట్టణమునకు, A town, शहर.

రాష్ట్రో (ఽస్త్రీవిషయే స్యా దుపద్రవే)॥ ౩౩౯॥

రాష్ట్రః॥ పు॥ విషయే = దేశమునకును, Country, राष्ट्र; ఉపద్రవే = ఉపద్రవమునకును, Calamity, उपद्रव.

దరో (ఽస్త్రియాం భయే శ్వభ్రే)

దరః॥ పు॥ భయే = భయమునకును, Fear, भय; శ్వభ్రే = గుంటకును, A hole in the ground, गढा; ఇంచుకంత యను నర్థమునందు॥ అవ్య॥ A little, थोडा.

వజ్రో (ఽస్త్రీహీరకే పవౌ)।

వజ్రః॥ పు॥ హీరకే=వజ్రమను రత్నము, Diamond, रत्न; పవౌ = వజ్రాయుధము, Thunderbolt, वज्र.

తన్త్రం (ప్రధానే సిద్ధాన్తే సూత్రవాయే పరిచ్ఛదే)॥ ౩౪౦॥

తన్త్రమ్॥ న॥ ప్రధానే = ప్రధానుఁడు, Chief, प्रधान; సిద్ధాన్తే=సిద్ధాన్తము, Right conclusion, सिद्धान्त; సూత్రవాయే = నూలిపడుగు, A weaver's batten; పరిచ్ఛదే=పరివారము, Dependants, परिवार.

ఔశీరః (శ్చామరే దణ్డే) ఽప్యౌశీరం (శయనాసనే)।

ఔశీరః॥ పు॥ చామరే = చామరము, A fan, चामर; దణ్డే=యష్టి, The handle of a fan, चामर की मूठ; ఔశీరమ్॥ న॥ శయన=శయనము, A bed, शय्या; ఆసనే=

పీఠము, A stool, पीठ; శయనమనఁగా నిద్ర యని కొందఱు. (అపి) ॥త్రి॥ వట్టివేళ్ల సంబంధమైనది, Fragrant root of grass, एक घास विशेष.

పుష్కరం (కరిహస్తాగ్రే వాద్యభాణ్డముఖే జలే॥ 3౮౧॥ వ్యోమ్ని ఖడ్గఫలే పద్మే తీర్థౌషధి విశేషయోః)।

పుష్కరమ్॥ న॥ కరిహస్తాగ్రే = ఏనుగు తొండము కొన, Tip of an elephant's trunk, सूँड का सिरा; వాద్యభాణ్డముఖే = మద్దెల మొదలైన వాద్యముల ముఖము, Head of a drum, भेरी आदि का मुख; జలే=నీళ్లు, Water, पानी; వ్యోమ్ని=ఆకాశము, Sky, आसमान; ఖడ్గఫలే=కత్తివాదర, Edge of a scimitar, तलवार की धार; పద్మే=కమలము, A lotus, कमल; తీర్థ=తీర్థవిశేషము, Name of a contirent, एक तीर्थस्थान; ఓషధి విశేషయోః=ఓషధి విశేషము, A drug, औषधि.

అన్తర (మవకాశావధిపరిధానాన్తర్ధి భేద తాదర్థ్యే॥ 3౮౨॥ ఛిద్రాత్మీయ వినా బహిరవసర మధ్యేఽన్తరాత్మనిచ)।

అన్తరమ్॥ న॥ అవకాశ=ఎడము, Intermediate time or space, अन्तर; అవధి=మర్యాద, Period, अवधि; పరిధాన=కట్టుకోక, Clothing, कपड़ा; అన్తర్ధి=మఱుఁగు Concealment, छिपाव; భేద = విశేషము Difference, भेद; తాదర్థ్యే=దానికొఱకు Sake, केलिये; ఛిద్ర = రంధ్రము, Hole छिद्र; ఆత్మీయ=తనసంబంధమైనది, Own अपना; వినా = అది వెలిగా, Other than केबिना; బహిః=వెలుపట, Outside, बाह

అవసర = అవసరము, Opportune time, अवसर; మధ్యే = మధ్యప్రదేశము, Inside, अन्दर; అన్తరాత్మని=పరమాత్మ, Supreme soul, परमात्मा; (చ) అన్యమైనది, Another, दूसरा.

(ముస్తేఽపి) పిఠరం

పిఠరమ్॥ న॥ ముస్తే = తుంగముస్తలు, Cyperus rotundus; (అపి) కుండ, A vessel, घट; కవ్వపుకోల, A churning stick, मथनी.

(రాజకశేరుణ్యపి) నాగరమ్॥ ౩౮౩॥

నాగరమ్॥న॥ రాజకశేరుణీ= భద్రముస్తలు, Cyperus pertenuis, नागर; (అపి) సొంటి, Ginger, सोंट; ॥త్రి॥ నగరసంబంధమైనది, Belonging to a city, नगर संबंधी.

శార్వరం (త్వన్ధతమసే ఘాతుకే భేద్యలిఙ్గకమ్)।

శార్వరమ్॥ న॥ అన్ధతమసే = ఘనమయిన చీకటి, Very dark, घना अंधकार; ॥త్రి॥ ఘాతుకే = చంపుస్వభావముగలది, Destructive, घातक.

గౌరోఽ(రుణే సితే పీతే)

గౌరః॥ త్రి॥ అరుణే = ఎరుపువస్తువునకును, Pale red, गौर; సితే = తెలుపువస్తువునకును, White, सफेद; పీతే = పచ్చనివస్తువునకును పేరు, Yellow, पीला.

(వ్రణకార్యప్య)రుష్కరః॥ ౩౮౪॥

అరుష్కరః॥ త్రి॥ వ్రణకారి = వ్రణమును చేయునది, Corosive, घाव करने वाला; (అపి) పు॥ జీడిచెట్టు, Semiearpus anacardium, भिलावा.

జఠరః(కఠినేఽపిస్యా)

జఠరః॥ త్రి॥ ఇది, కఠినే = కఠినమయిన

వస్తువు, Hard, कड़ी चीज़; (అపి) న॥ కడుపు, The belly, पेट.

(దధస్తాదపి) చాధరః।

అధరః॥ అధస్తాత్ = దిగువనుండువస్తువు, Low, निचली वस्तु; (అపి) త్రి॥ హీనుఁడు, Inferior, नीच; పు॥ పెదవి, The lip, ओंठ.

(అనాకులేఽపి) చైకాగ్రో

ఏకాగ్రః॥ త్రి॥ అనాకులేచ = కలఁకఁబాఱని, Unperplexed, एकाग्र; (అపి) సావధానుఁడైన, Attentive, सावधान.

వ్యగ్రో (వ్యాసక్త ఆకులే)॥ 3౮౫॥

వ్యగ్రః॥ త్రి॥ వ్యాసక్తే = ఒకదానియందు మనస్సు తగిలిన, Eagerly occupied, लगन; ఆకులే = కలఁతపడిన, Distracted, perplexed, आकुल.

(ఉపర్యుదీచ్యశ్రేష్ఠే ష్వ) ప్యుత్తర (స్స్యా)

ఉత్తరః॥ త్రి॥ ఉపరి = మీఁదికిని, Superior, high, ऊँची; ఉదీచ్య = ఉత్తరపుదిక్కునందుండుదానికిని, Northern, उत्तर का; శ్రేష్ఠేషు = శ్రేష్ఠునికి, Excellent, श्रेष्ठ; (అపి) ప్రత్యుత్తరమునకును, An answer, जवाब.

దనుత్తరః। (ఏషాం విపర్యయే శ్రేష్ఠే)

అనుత్తరః॥ త్రి॥ ఏషామ్ = వీనియొక్క, విపర్యయే = వ్యత్యాసమునందు, అనఁగా మీఁదుగానిదానికిని, Low, नीचा; ఉత్తరపుదిక్కునందుండనిదానికిని, Southern, दक्षिणी; శ్రేష్ఠముగానిదానికిని, Worse, हीन; శ్రేష్ఠే = శ్రేష్ఠునికిని, Excellent, श्रेष्ठ; ప్రత్యు

త్తరములేనిదానికిని పేరు, Silent, unable to answer, ला जवाब.

(దూరానాత్మోత్తమాః) పరాః॥ ౩౮౬॥

పరః॥ త్రి॥ దూర=దవ్వయినది, Distant, दूर; అనాత్మ = తనకంటె నన్యమయినది, Other, दूसरा; ఉత్తమాః = శ్రేష్ఠమయినది, Pre-eminent, उत्तम.

(స్వాదుప్రియా తు) మధురా

మధురః॥ త్రి॥ స్వాదు = తియ్యనైనది, Sweet, मीठा; ప్రియా = ఇష్టమయినది, Pleasing, प्रिय.

క్రూరా (కఠిన నిర్దయా)।

క్రూరః॥ త్రి॥ కఠిన = కఠినమయినది, Hard, कड़ा; నిర్దయా = దయలేనివాఁడు, Cruel, pitiless, निर्दय.

ఉదారో (దాతృమహాతోః)

ఉదారః॥ త్రి॥ దాతృ = దానముచేయువాఁడు, Generous, उदार; మహాతోః = దొడ్డవాఁడు, Great, महान.

ఇతర (స్త్వన్యనీచయోః)॥ ౩౮౭॥

ఇతరః॥ త్రి॥ అన్య = పరుఁడు, Other, दूसरा; నీచయోః=నీచుఁడు, Low, vile, नीच.

(మన్దస్వచ్ఛన్దయోః) స్వైర

స్వైరః॥ త్రి॥ మన్ద = అలసుఁడు, Indolent, आलसी; స్వచ్ఛన్దయోః=స్వతంత్రుఁడు, Independent, uncontrolled, स्वतंत्र.

శ్శుభ్ర (ముద్దీప్తశుక్లయోః)।

శుభ్రమ్॥ త్రి॥ ఉద్దీప్త=మిక్కిలి ప్రకాశించు, Splendid, प्रकाशमान; శుక్లయోః= తెల్లని, White, सफेद.

ఇతి రాన్తాః

రాన్తనానార్థకశబ్దములు ముగిసెను.

(చూడా కిరీటం కేశాశ్చ సంయతా) మౌలయ (స్త్రియః)॥ ३८८॥ | మౌలిః॥ పు॥ చూడా = శిఖ, Lock of hair on the head, शिखा; కిరీటమ్ = కిరీటము, A diadem, मुकुट; సంయతాః కేశాశ్చ = ముడిచిన వెండ్రుకలు, Hair tied on the head, वेणी.

(ద్రుమప్రభేద మాతఙ్గ కాణ్డ పుష్పాణి) పీలవః। | పీలుః॥ పు॥ ద్రుమప్రభేద = గోగుచెట్టు, మాతఙ్గ = ఏనుఁగు, An elephant, हाथी; కాణ్డ = బాణము, Arrow, वाण; పుష్పాణి = పుష్పము, Flower, फूल.

(కృతాన్తా నేహసోః) కాలః | కాలః॥పు॥ కృతాన్త = యముఁడు, Yama, यम; అనేహసోః = కాలము, Time, समय.

(చతుర్థేఽపియుగే) కలిః॥ ३८९॥ | కలిః॥ పు॥ చతుర్థేయుగే = నాలవయుగము, The fourth age, कलियुग; (అపి) కలహము, Quarrel, कलह.

(స్యాత్కురఙ్గేఽపి) కమలః | కమలః॥ పు॥ కురఙ్గే = ఇఱ్ఱి, Deer, हिरण; (అపి) న॥ తామరపువ్వు, Lotus, कमल; నీళ్లు, Water, पानी; ॥స్త్రీ॥ లక్ష్మి.

(ప్రావారేఽపిచ) కమ్బలః। | కమ్బలః॥ పు॥ ప్రావారే = ఉత్తరీయము, (అపి) కంబళి, A blanket, दुपट्टा; గంగడోలు, Dewlap; సర్పవిశేషము, Chief of serpents, एक साँप.

(కరోపహారయోః పుంసి) బలిః (ప్రాణ్యఙ్గజే స్త్రియామ్)॥ ३९०॥ | బలిః॥ పు॥ కర = అప్పనము, Tax, कर; ఉపహారయోః = పూజోపకరణము, An oblation, पुजापा, ॥స్త్రీ॥ ప్రాణ్యఙ్గజే = జంతువుల యవయవములవలనఁ బుట్టినది, అనగా

వళి ముడులు, A Wrinkle, झुर्री ; బలి చక్రవర్తి, A giant, वलि चक्रवर्ती.

(బల్య సామర్థ్య సైన్యేషు) బలం (వా కాకే పుం)

బలమ్॥ న॥ స్థౌల్య=బలుపు, Bulkiness, स्थूलता ; సామర్థ్య = సత్తువ, Strength, शक्ति; సైన్యేషు=సేన, Army, सेना; ॥పు॥ కాకే కాకి, A crow, कौआ; సీరిణః=బలభద్రుడు.

వాతూలః (పు॥సి వాత్యాయాం మపివా తాసహే త్రి)॥ 3 ని ౧

వాతూలః॥ పు॥ వాత్యాయామ్ = వాయుమూలము, Whirl-wind, वातूल; ॥త్రి॥ వాతాసహే=గాలి సహింపనివాఁడు, Gouty; ఉన్మత్తుడు, Insane, पागल.

(త్రిష్వసద్వి త్రి) వ్యాలః (పు॥సి శ్వాపద సర్పయోః)

వ్యాలః॥ త్రి॥ శఠే=దుర్జనుఁడు, Wicked, दुर्जन; పు॥ శ్వాపద=పులి, A tiger, बाघ; సర్పయోః=పాము, A serpent, साँप.

మలః (ఉ॥స్త్రీ॥ పాప కిట్ట)

మలః॥ పు॥ పాప=పాపము, Sin, पाप; విట్=మలము, Excretion, मल; కిట్టాని=వసాశుక్రాది ద్వాదశవిధములయిన దేహమలములు, Drugs, मल; చిట్టము, Rust, ज़ंग.

(న్యస్త్రీ) శూలం (ఆయుధమ్)॥ 3 ని ౨॥

శూలమ్॥ పు॥ రుక్ = శూలరోగము, Colic, शूल रोग ; ఆయుధమ్ = ఆయుధము, A weapon, हथियार.

(శకాష్ఠే దర్పయోః) కీలః

కీలః॥ పు॥ శఙ్కౌ = మేకు, A wedge, कीली ; (అపి) అగ్నిజ్వాల, A flame, ज्वाला; ॥స్త్రీ॥ మోఁచేతిపోటు, A blow with the elbow.

పాలిః (స్త్రీ॥ శ్రే)

పాలిః॥ స్త్రీ॥ అశ్రి=అంచు, Edge, किनारा;

జ్కా పజ్కిషు)। | అజ్కా = చిహ్నము, A mark, चिह पజ్కిషు=పంక్తి, A row, पंक्ति ; ఇదిగా మీసాలు గల స్త్రీ, A woman with beard, मूँछे वाली स्त्री; ప్రస్థము, A measure of capacity; The hip, कटि.

కలా (శిల్పే కాలభేదే) | కలా॥ సీ॥ శిల్పే = చిత్తరువు మొదలై పనులయందలి నేర్పు, A mechanical ar कला ; కాలభేదే = ౧౮౦ రెప్పపాట్లుగ కాలము, A measure of time, ४३० प का समय; (అపి) చంద్రునిలో పదియారు పాలు, A digit of the moon, चन्द्र सोलहवा भाग ; విద్య, Skill, विद्या ; వ Interest on capital, ब्याज;అవ్యక్తమధు ధ్వని, A low and inarticulate ton अव्यक्त मधुर ध्वनि.

పాల్యలి (సఖ్యావలీ అపి)॥ ౩౫౩॥ | ఆలిః (పా) ఆలీ॥ సీ॥ సఖి = చెలికత్తె A companion, सखी ; ఆవలీ = పం A row, पंक्ति ; (అపి) కట్ట, A bridg बाध.

(అబ్ధ్యమ్బువికృతౌ) వేలా (కాలమర్యాదయోరపి)। | వేలా॥ సీ॥ అబ్ధ్యమ్బువికృతౌ=సముద్ర వికారము అనగా సముద్రము పొంగుట Tide, लहर; కాల = కార్యోచితకాలమ Time, काल ; మర్యాదయోః = మర్యా Limit, मर्यादा ; (అపి) చెలియలికట్ట, S shore, समुद्र किनारा ; అనాయాస మర ములకును పేరు, Easy and sudden deat आसान और अकस्मात मृत्यु.

బహులాః (కృత్తికా గావో బహులేఽగ్నౌ సితే త్రిషు)॥ ౩౫౮॥

బహులాః॥ స్త్రీ, బ॥ కృత్తికాః = కృత్తికా నక్షత్రము, The pleiades, कृत्तिका नक्षत्र; స్త్రీ॥ గావః = గోవులు, (చ) ఏలకులు, త్రి॥ నల్లని వస్తువు, పు॥ అగ్ని, కృష్ణపక్షము, The dark fortnight, कृष्ण पक्ष.

లీలా (విలాసక్రియయోః)

లీలా॥ స్త్రీ॥ విలాస=స్త్రీల శృంగార చేష్ట, Gesture, विलास; క్రియయోః = క్రియ, Sport, क्रिया.

ఉపలా (శర్కరాఽపి చ)।

ఉపలా॥ స్త్రీ॥ శర్కరా = మొరపమన్ను, Stony nodule, बालू; చక్కెర, Sugar, शक्कर; (అపి) పు॥ రత్నము, A gem, रत्न; రాయి, A stone, पत्थर.

(శోణితేఽమ్భసి) కీలాలం

కీలాలమ్॥ న॥ శోణితే=నెత్తురు, Blood, रक्त; అమ్భసి=నీళ్లు, Water, पानी.

మూల (మాద్యే శిఫాభయోః)॥ ౩౫౯॥

మూలమ్॥ న॥ ఆద్యే=మొదలు, Origin, मूल; శిఫా=ఊడ, Root, जड; భయోః = మూలానక్షత్రము, An asterism, मूला नक्षत्र.

జాలం (సమూహ ఆనాయో గవాక్ష క్షారకావపి)।

జాలమ్॥ న॥ సమూహః = సమూహము, A multitude, समूह; ఆనాయః = వల, A net, जाल; గవాక్ష=కిటికీ, A window, खिडकी; క్షారకా = పసరుమొగ్గ, An unblown flower, कली; (అపి) గారడివిద్య, Magic, जादू; డంభము, Pride, दर्प; జాలీ॥ స్త్రీ॥ పొట్లచెట్టు, Trichosanthes dioica, चचींडा.

శీలం (స్వభావే స ద్వృత్తే)	శీలమ్॥ న॥ స్వభావే=స్వభావము, Disposition, स्वभाव; సద్వృత్తే=మంచినడత, Good conduct, सद् व्यवहार.
(సస్యే హేతుకృతే) ఫలమ్॥ ౩౫౬॥	ఫలమ్॥ న॥ సస్యే = పైరు, Produce, fruit, फसल; హేతుకృతే=ప్రయోజనము, Consequence, प्रयोजन; బాణాగ్రము, Edge of a weapon, तलवार की धार; డాలు, Shield, ढाल.
(ఛదిర్నేత్రరుజోః క్లీబం సమూహే) పటలం (ననా)।	పటలమ్॥ న॥ ఛదిః = ఇంటికప్పు, Roof, छत; నేత్రరుజోః = నేత్రరోగము, Film over the eye, नेत्र रोग; పు॥ సమూహే= సమూహము, Multitude, समूह.
(అధస్స్వరూపయో రస్త్రీ) తలం	తలమ్॥ పు॥ అధః = క్రిందు, Bottom, तल; స్వరూపయోః=స్వరూపము, Essential character, स्वरूप; హస్తకవచము, Leathern fence for the arm, हाथ का मोज़ा; అఱచేతికొట్టు, A slap with the hand, तमाचा.
(స్యాచ్చామిషే) పలమ్॥ ౩౫౭॥	పలమ్॥ న॥ ఆమిషే=మాంసము, Flesh, मांस; (చ) ౩౨౦ గురిగింజల మెత్తు, A weight, एक तोल.
(ఔర్వానలేఽపి) పాతాలం	పాతాలమ్॥ న॥ ఔర్వానలే=బడబాగ్ని, Submarine fire, बड़बानल; (అపి) నాగలోకము, Internal regions, नाग लोक.
చేలం (వస్త్రేఽధమే త్రిషు)।	చేలమ్॥ న॥ వస్త్రే=వస్త్రము, Clothes, वस्त्र; త్రి॥ అధమే = అధమమైన, Inferior, अधम.

కుకూలం (శఙ్కుభిః కీర్ణే శ్వభ్రే) నా తుషానలే)॥ ౩౫౮॥	కుకూలమ్॥ న॥ శఙ్కుభిః = మేకులచేత, కీర్ణే = నాటఁబడిన, శ్వభ్రే = పల్లము, అనఁగా మేకులు నాటిన గుంట, A ditch filled with stakes, एक गढा ; పు॥ తుషానలే = కుమ్మ, A fire made of chaff, तुषानल.
(నిర్ణీతే) కేవల (మితి త్రిలిఙ్గం త్వేక కృత్స్నయోః)।	కేవలమ్॥ న॥ నిర్ణీతే = నిర్ణయింపఁబడినది, Absolute, केवल ; (ఇతి) మాంతమగు నవ్యయమని కొందఱు, పు॥ ఏక = ఒకటి, Alone, एक ; కృత్స్నయోః = అంతయు, Entire, all, सभी.
(పర్యాప్తిక్షేమ పుణ్యేషు) కుశలం (శిక్షితే త్రిషు)॥ ౩౫౯॥	కుశలమ్॥ న॥ పర్యాప్తి = సామర్థ్యము, Adequacy, पर्याप्ति ; క్షేమ = శుభము, Welfare, शुभ ; పుణ్యేషు = పుణ్యము, Virtue, पुण्य ; త్రి॥ శిక్షితే = శిక్షింపఁబడిన; Well-versed, शिक्षित.
ప్రవాల (మఙ్కురే ఉప్యస్త్రీ)	ప్రవాలమ్॥ ప్న॥ అఙ్కురే = మొలక, A shoot, अंकुर; (అపి) చిగురు, Tender leaf, कोपल ; వీణాదండము, Neck of a lute, वीणादंड ; పగడము, Coral, प्रवाल.
(త్రిషు) స్థూలం (జడేఽపిచ)।	స్థూలమ్॥ త్రి॥ జడేచ = మందబుద్ధిగల, Stupid, मूर्ख ; (అపి) బలిసిన, Bulky, बलिष्ठ.
కరాలో (దన్తురే తుఙ్గే)	కరాలః॥ త్రి॥ దన్తురే = ఒడ్డుమిట్ట, Uneven, दंतुला ; (ప) మిట్టపండ్లవాడు, Having projecting teeth ; తుఙ్గే = పొడ

	వైనది, High, ऊँचा; వెఱపుఁ బుట్టించునది, Terrible.
(చారౌ దక్షేచ) పేశలః॥ 360॥	పేశలః॥ త్రి॥ చారౌ=మనోహరమయినది, Beautiful, मनोहर; దక్షే=నేర్పరి, Expert, दक्ष.
(మూర్ఖేఽర్భకేఽపి) బాల (స్స్యాత్)	బాలః॥ త్రి॥ మూర్ఖే=మూర్ఖుఁడు, Ignorant, मूर्ख; అర్భకే=పిన్నవాఁడు, Young, बच्चा; (అపి) న॥ కురువేరు, Andropogon schoenanthoeus; పు॥ పుచ్ఛము, Tail; కేశము, Hair.
లోల(శ్చల సతృష్ణయోః)।	లోలః॥ త్రి॥ చల = కదలునది, Tremulous, चंचल; సతృష్ణయోః = ఆశగలది, Eager for, सतृष्ण.
ఇతి లాన్తాః	లాన్త నానార్థకశబ్దములు ముగిసెను.
దవదావౌ (వనారణ్యవహ్నీ)	దవః, దావః॥ పు॥ వన=అడవి, Forest, वन; అరణ్యవహ్నీ = కారుచిచ్చు, Forest conflagration, दावानल.
(జన్మహరౌ) భవౌ॥ 361॥	భవః॥ పు॥ జన్మ=పుట్టుక, Birth, जन्म; హరౌ=శివుడు, शिव; మరియు సంసారము, Worldly life, दुनियाँदारी जीवन.
(మన్త్రీ సహాయ) స్సచివౌ	సచివః॥ పు॥ మన్త్రీ=మంత్రి, A counsellor, मंत्री; సహాయః = తోడైయుండువాఁడు, A companion, सहायक.
(పతి శాఖి నరా) ధవాః।	ధవః॥ పు॥ పతి=పెనిమిటి, A husband, पति; (ప) ఏలువాఁడు, A master, मालिक; శాఖి=చంద్రచెట్టు, Lythrum fruticosum,

శాఖీ; నరాః = మనుష్యుఁడు, A man, आदमी.

అవయః (శైలమేషార్కాః)

అవిః॥ పు॥ శైల=పర్వతము, A mountain, पहाड़; మేష=గొఱ్ఱె, A sheep, भेड़; అర్కః=సూర్యుడు, सूर्य.

(ఆజ్ఞాఽఽహ్వానాధ్వరా) హవాః॥ ౩౬౨॥

హవః॥ పు॥ ఆజ్ఞా = ఆజ్ఞ, Command, आज्ञा; ఆహ్వాన=పిలుచుట, Call, आह्वान; అధ్వరః=యజ్ఞము, Sacrifice, यज्ञ.

భావ (స్సత్తా స్వభావాభిప్రాయ చేష్టాఽఽత్మజన్మసు)।

భావః॥ పు॥ సత్తా = ద్రవ్యాదుల కలిమి, State of being, सत्ता; స్వభావ = స్వభావము, Disposition, स्वभाव; అభిప్రాయ= అభిప్రాయము, Intention, अभिप्राय; చేష్టా=ధాతువాచ్యక్రియ, Gesture, चेष्टा; ఆత్మ, Soul, आत्मा; జన్మ=పుట్టుక, Birth, जन्म; మరియు మనోవికారము, Abstract idea, मनोविकार; శబ్దప్రవృత్తి నిమిత్తము, Purport, निमित्त.

(స్యాదుత్పాదే ఫలే పుష్పే) ప్రసవో (గర్భమోచనే)॥ ౩౬౩॥

ప్రసవః॥ పు॥ ఉత్పాదే=పుట్టుక, Production, उत्पादन; ఫలే=ఫలము, Fruit, फल; పుష్పే=పుష్పము, Blossom, फूल; గర్భమోచనే=ప్రసూతి, Bringing forth, प्रसव.

(అవిశ్వాసే ఽపహ్నవేఽపినికృతావపి) నిహ్నవః।

నిహ్నవః॥ పు॥ అవిశ్వాసే=అవిశ్వాసము, Distrust, अविश्वास; అపహ్నవే=దాఁచుట, Concealment, छिपाना; నికృతౌ=తిరస్కరించుట, Denial, तिरस्कार; (అపి) కపటము, Wickedness, कपट.

(ఉత్సేకామర్షయో రిచ్ఛా ప్రసవే మహః) ఉత్సవః॥ 3౬౪॥

ఉత్సవః॥ పు॥ ఉత్సేక = ఉప్పొంగుట, Elevation, उत्सव; అమర్షయోః=కోపము, Impatience, कोप; ఇచ్ఛాప్రసవే = ఇచ్ఛ పుట్టుట, Rising of a wish, इच्छा का जन्म; మహః=పండుగ, Festival, त्योहार.

అనుభావః (ప్రభావేచ సతాంచ మతి నిశ్చయే)।

అనుభావః॥ పు॥ ప్రభావే = ప్రభావము, Dignity, प्रभाव; సతామ్=పెద్దలయొక్క, మతినిశ్చయే=బుద్ధినిశ్చయము, Firm opinion, निश्चय; (చ) సాత్త్వికాదిభావమును గుఱించిన భ్రూవిక్షేపాదులు, Indication of a feeling, भ्रूविक्षेप.

(స్యాజ్జన్మహేతుః) ప్రభవః (స్థానంచాద్యోపలబ్ధయే॥ 3౬౫॥

ప్రభవః॥ పు॥ జన్మహేతు=జననమునకు కారణమయినది, Generative cause, origin, जन्महेतु; ఆద్యోపలబ్ధయే=మొదట ఎఱుంగుటకు, స్థానంచ=స్థానమైనది, Place where a thing is first perceived, source, जन्मस्थान; (చ) పరాక్రమము, Strength, पराक्रम.

(శూద్రాయాం విప్రతనయే శస్త్రే) పారశవః (పుమాన్)।

పారశవః॥ పు॥ శూద్రాయాం విప్రతనయే= శూద్రస్త్రీయందు బ్రాహ్మణునివలనఁ బుట్టిన కుమారుఁడు, One born of a brahmin in a sudra woman, पारशव; శస్త్రే = ఆయుధము, Battle-axe, एक हथियार.

ధ్రువో (భభేదే క్లీబే తు నిశ్చితే శాశ్వతే త్రిషు)॥ 3౬౬॥

ధ్రువః॥ పు॥ భభేదే = ధ్రువనక్షత్రము, The polar star, ध्रुव नक्षत्र; న॥ నిశ్చితే= నిశ్చయింపఁబడినది, Certainty, निश्चित;

త్రి॥ శాశ్వతే=నిత్యమయినది, Perpetual, immovable, शाश्वत.

స్వో (జ్ఞాతావాత్మ నిస్వం త్రి ష్వాత్మీయే స్వోఽ స్త్రియాం ధనే)॥

స్వః॥ పు॥ జ్ఞాతౌ = జ్ఞాతి, A kinsman, ज्ञाति; న॥ ఆత్మని=ఆత్మ, The soul, आत्मा; త్రి॥ ఆత్మీయే = తన సంబంధమైనది, Own, आत्मीय; ప్న॥ ధనము, Wealth, धन.

(స్త్రీకటీ వస్త్రబన్ధే ఽపి) నీవీ (పరిపణేఽపిచ)॥ ౩౬౭॥

నీవీ॥ స్త్రీ॥ స్త్రీ కటీవస్త్రబన్ధే=స్త్రీల కటిప్రదేశమందలి పోకముడి, The knot of a woman's wearing garment, नीवी; పరిపణేచ = మొదటి సొమ్ము, Principal, मूलधन ; (అపి) పందెముగట్టిన ద్రవ్యము, A stake at play, दाँव.

శివా (గౌరీ ఫేరవయోః)

శివా॥ స్త్రీ॥ గౌరీ = గౌరీదేవి, गौरी ; ఫేరవయోః=నక్క, A jackal, लोमड़ी; కరక చెట్టు=ఉసిరిక చెట్టు, Myrobalan, आँवला ; పు॥ శివుడు, शिव ; న॥ శుభము, Auspiciousness, शुभ.

ద్వన్ద్వం (కలహ యుగ్మయోః)॥

ద్వన్ద్వమ్॥ న॥ కలహే = యుద్ధము, Quarrel, युद्ध ; యుగ్మయోః = రెండు, A pair, जोड़ी ; మిథునము, Union of the sexes, मिथुन.

(ద్రవ్యాసు వ్యవసాయేషు) సత్త్వ (మస్త్రీతు జన్తుషు)॥ ౩౬౮॥

సత్త్వమ్॥ న॥ ద్రవ్య = పృథివ్యాది ద్రవ్యములు, Substance; అసు=ప్రాణము, Vitality, प्राण ; వ్యవసాయేషు = ఉద్యోగము, Vigour, उद्योग; ప్న॥ జన్తుషు = జంతువు, An animal, जानवर.

క్లీబం (నపుంసకం షణ్ఢేవాచ్యలిఙ్గ మవిక్రమే)।

క్లీబమ్॥ న॥ షణ్ఢే = నపుంసకుఁడు, A eunuch, हिजड़ा ; త్రి॥ అవిక్రమే = పరాక్రమహీనుఁడు, Weak, कमज़ोर; నపుంసకమ్, Neuter gender, नपुंसकलिंग.

ఇతి వాన్తాః

వాన్తనానార్థకశబ్దములు ముగిసెను.

(ద్వౌ) విశౌ (వైశ్య మనుజౌ)

విట్॥ శ్, పు॥ వైశ్య = వైశ్యుఁడు, A man of the commercial tribe, वैश्य; మనుజౌ = మనుష్యుఁడు, A man, मनुष्य,

ద్వౌ (చారాభిమరౌ) స్పశౌ॥ ౩౬౯॥

స్పశః॥ పు॥ చార = వేగులవాఁడు, A spy, गुप्तचर ; అభిమరౌ = యుద్ధము, War, युद्ध ; (ప) క్రూరమృగములతో పోట్లాట, Conflict with a dangerous animal.

(ద్వౌ) రాశీ (పుఞ్జమేషాద్యౌ)

రాశిః॥ పు॥ పుఞ్జ = ప్రోగు, A heap, राशि; మేషాద్యౌ = మేషాదిరాసులు, A sign of the zodiac, ग्रहों की राशि.

(ద్వౌ) వంశౌ (కులమస్కరౌ)।

వంశః॥ పు॥ కుల = కులము, Family, वंश; మస్కరౌ = వెదురు, A bamboo, बाँस.

(రహః ప్రకాశౌ) వీకాశౌ

వీకాశః॥ పు॥ రహః = ఏకాంతస్థలము, Solitude, एकांत ; ప్రకాశౌ = స్ఫుటమైనది, Display, प्रकाश.

నిర్వేశో (భృతిభోగయోః)॥ ౩౭౦।

నిర్వేశః॥ పు॥ భృతి = కూలి, Wages, मज़दूरी; భోగయోః = భోగము, Enjoyment, भोग.

(కృతాన్తే పుంసి) కీనాశః (క్షుద్రకర్షక

కీనాశః॥ పు॥ కృతాన్తే = యముఁడు, यम; త్రి॥ క్షుద్ర = దరిద్రుఁడు, Niggardly, दरिद्र ;

యో (స్త్రీషు)।

కర్షకయోః = దున్నువాఁడు, Cultivator, किसान.

(పదే లక్ష్యే నిమిత్తే) ఉపదేశ

అపదేశః॥ పు॥ పదే=స్థానము, A place, स्थान; లక్ష్యే=వ్యాజము, Pretext, बहाना; (ప)గుఱి, A butt, निशान; నిమిత్తే=నిమిత్తము, A cause, कारण; ప్రసిద్ధి, Fame, प्रसिद्धि.

(స్యాత్) కుశ (మప్సు చ)॥ ౩౨౦॥

కుశమ్॥ న॥ అప్సు=నీళ్లు, Water, पानी; (చ) దర్భ, Sacrificial grass, दाभ.

దశా(ఽవస్థాఽనేకవిధాఽ)

దశా॥ స్త్రీ॥ అనేకవిధ=అనేకవిధములయిన, అవస్థా = బాల్యము మొదలయిన యవస్థలు, Age, अवस्थ; (అపి) వత్తి, Wick, दीपक की बत्ती; కోకబద్దె, Edge of cloth, कपडे की छोर.

ప్యాశా (తృష్ణాఽపిచాయతా)।

ఆశా॥ స్త్రీ॥ ఆయతా = అధికమయిన, తృష్ణా = అపేక్ష, Desire, तृष्णा, (అపి) దిక్కు, Quarter, दिशा.

వశా (స్త్రీ కరిణీ వన్ధ్యా)

వశా॥ స్త్రీ॥ స్త్రీ, A woman, स्त्री; కరిణీ= ఆఁడు ఏనుఁగు, A female elephant, हथिनी; వన్ధ్యా = గొడ్డుటావు, A barren cow, एक बाँझ गाय; త్రి॥ అధీనమైనది, Dependent, अधीन.

దృగ్ (జ్ఞానే జ్ఞాతరి త్రిషు)॥ ౩౨౧॥

దృక్॥ శ్, స్త్రీ॥ జ్ఞానే=జ్ఞానము, Knowledge, ज्ञान; త్రి॥ జ్ఞాతరి = ఎఱుఁగువాఁడు, One who knows or sees, जानवार; నేత్రము, An eye, आँख; స్త్రీ॥ చూపు,

	Sight, नज़र; చూచువానికి పేరైనపుడు॥ త్రి॥
(స్యా) త్కర్కశ (స్సాహసికః కఠోరా మసృణావపి)।	కర్కశః॥ త్రి॥ సాహసికః=సాహసముగల వాఁడు, Violent, साहसी; కఠోర=కట్టిదైనది, Hard, कठोर; అమసృణౌ=పరుసనిది, Intangible; (అపి) దయలేనివాఁడు, Unmercitul, दयाहीन.
ప్రకాశో (ఽతిప్ర సిద్ధేఽపి)	ప్రకాశః॥ త్రి॥ అతిప్రసిద్ధే = మిక్కిలి ప్రసిద్ధమయినది, Famous, प्रसिद्ध; (అపి) పు॥ ఎండ, Light, धूप.
(శిశా వజ్ఞేఽపి) బాలిశః॥ 323॥	బాలిశః॥ త్రి॥ శిశౌ=పిన్నవాఁడు, Young, शिशु; అజ్ఞే=ఎఱుకలేనివాఁడు, Ignorant; (అపి) మూర్ఖుఁడు मूर्ख.
(నృశంసఖడ్గౌ) నిస్త్రింశౌ	నిస్త్రింశః॥ త్రి॥ నృశంస = హింసించువాఁడు, Cruel, हिंसक; పు॥ ఖడ్గౌ = కత్తి, A sword, खड्ग.
పాశో (బన్ధనశస్త్ర యోః)।	పాశః॥ పు॥ బంధన = త్రాఁడు, A rope, रस्सी; శస్త్రయోః=ఆయుధము, A weapon, हथियार.
కోశో(ఽస్త్రీకుడ్మ లే ఖడ్గపిధానే ఽర్థౌ ఘదివ్యయోః)॥ 324॥	కోశః॥ ప్న॥ కుడ్మలే = మొగ్గ, A bud, कली; ఖడ్గపిధానే=కత్తియొఱ, Scabbard, म्यान; అర్థౌఘ=ధనసమూహము, Treasure, धनकोष; దివ్యయోః=దివ్యప్రమాణభేదము, An oath, एक प्रतिज्ञा.
ఇతి శాన్తాః	శాన్తనానార్థకశబ్దములు ముగిసెను.

(సురమత్స్య) వని షౌ	అనిమిషః॥ పు॥ సుర = దేవత, A god, देवता; మత్స్య = మత్స్యము, A fish, मछली.
పురుషౌ (వాత్మ మానవౌ)।	పురుషః॥ పు॥ ఆత్మ=ఆత్మ, The soul, आत्मा; మానవౌ=మనుష్యుఁడు, मनुष्य.
(కాక మత్స్యత ఖౌ) ధ్వాంక్షౌ	ధ్వాంక్షః॥ పు॥ కాక = కాకి, A crow, कौआ; మత్స్యత్ = మత్స్యములను దిను, ఖగౌ = కొంక్కరపక్షి, Any bird which preys on fish, एक पक्षि विशेष.
కక్షౌ (చ తృణవీ రుధౌ)॥ 3౭౫॥	కక్షః॥ పు॥ తృణ=కసవు, Grass, घास; వీరుధౌ = తీఁగెపొద, A climbing plant, लता; (చ) చంక, The arm-pit, काँख; ఎండిన యడవి, A forest of dead trees, सूखा जंगल; న॥ పాపము, Sin, पाप.
అభీషుః (ప్రగ్రహౌ రశ్మౌ)	అభీషుః॥ పు॥ ప్రగ్రహౌ=పగ్గము, A rein, बागडोर; రశ్మౌ=కిరణము, A ray of light, किरण.
ప్రైషః (ప్రేషణ మర్దనే)।	ప్రైషః॥ పు॥ ప్రేషణ = అంపుటకును, Despatch, भेजना; మర్దనే=పీడించుటకును, Paining, Fatigue, पीडित करना.
పక్షు (స్సహాయే)	పక్షః॥ పు॥ సహాయే = సహాయము, Partisan, तरफ; (అపి) శుక్ల కృష్ణపక్షములు, Fortnight, शुक्ल पक्ष, कृष्ण पक्ष; ఱెక్క, Wing, पंख; పార్శ్వము, Side, दिशा.
ఉష్ణీష (శ్శిరో	ఉష్ణీషః॥ పు॥ శిరోవేష్ట = తలకు చుట్టెడు

వేష్ట కిరీటయోః)॥ 326॥

పాగా మొదలయినవానికిని, A turban, पगड़ी ; కిరీటయోః = కిరీటమునకును పేరు, A diadem, मुकुट.

(శుక్రలే మూషికే శ్రేష్ఠే సుకృతే వృషభే) వృషః।

వృషః॥ పు॥ శుక్రలే=వీర్యవృద్ధిగలవాఁడు, Lustful, तेजस्वी; మూషికే=ఎలుక, A rat, चूहा ; శ్రేష్ఠే = శ్రేష్ఠుఁడు, Pre-eminent, श्रेष्ठ ; సుకృతే=పుణ్యము, Virtue, पुण्य ; వృషభే=వృషభము, A bull, बैल.

(ద్యూతేఽక్షే శారిఫలకేఽ) ప్యాకర్షః

ఆకర్షః॥పు॥ ద్యూతే=జూదము, Gaming with dice, जुआ ; అక్షే=పాచికలు, A die, पासा ; శారిఫలకే = జూదమాడు పలక, A board for playing ; (అపి) ఆకర్షించుట, Attraction, आकर्षण.

ఽథాక్ష(మిన్ద్రియే॥ 327॥ నాద్యూతాఙ్గే కర్షచక్రే వ్యవహారే కలిద్రుమే)।

అక్షమ్॥ న॥ ఇన్ద్రియే=ఇన్ద్రియము, An organ of sense, इन्द्रिय; పు॥ ద్యూతాఙ్గే= పాచికలు, A die, पासा; కర్షే=ఎనుబది గురిగింజల యెత్తుగలది, A measure, एक तोला; చక్రే=బండికన్ను, A wheel, వ్యవహారే=వ్యవహారము, A law suit, मुकद्दमा కలిద్రుమే = తాండ్రచెట్టు, The belleric myrobalan, बहेड़ा.

కర్షూ (ర్వార్తాకరీషాగ్నిః) కర్షూః(కుల్యాభిధాయినీ)॥ 328॥

కర్షూః॥పు॥ వార్తా=కృషి, Agriculture खेती ; కరీషాగ్నిః = పిడకనిప్పు, Fire with cowdung, करीषाग्नि ; స్త్రీ॥ కుల్యాభిధాయినీ= నది, A river, नदी.

(పుంభావే తత్క్రియాయాంచ) పౌరుషం	పౌరుషమ్॥ న॥ పుంభావే = మగతనము, Virility, पौरुष; తత్క్రియాయామ్ = పురుషుడు చేయుపని, Manly act, पुरुष का काम; (చ) మానిసి చేయెత్తు పొడవు, The height of a man's stature, आदमी की लंबाई.
విష (మప్సుచ)।	విషమ్॥ న॥ అప్సు = నీళ్లు, Water, पानी; (చ) విషము, Poison, विष.
(ఉపదానే) ఽప్యామిషం (స్యాత్)	ఆమిషమ్॥ పు॥ ఉపదానే = కానుక, A bribe, an offering, रिश्वत, चढावा; (అపి) మాంసము, Flesh, माँस.
(అపరాధేఽపి) కిల్బిషమ్॥ 328॥	కిల్బిషమ్॥ న॥ అపరాధే = అపరాధము నకును, An offence, अपराध; (అపి) పాపమునకును పేరు, Sin, पाप.
(స్యాద్వృష్టౌ లోకధాత్వంశే వత్సరే) వర్ష (మస్త్రియామ్)।	వర్షమ్॥ పు॥ వృష్టౌ = వాన, Rain, वर्षा; లోకధాత్వంశే = భారతవర్షము మొదలయిన భూఖండము, A continent, एक भूखंड; వత్సరే = సంవత్సరము, A year, एक साल; 'లోకధాత్ర్యంశే' అని పాఠాంతరము.
ప్రేక్షా (నృత్తేక్షణం ప్రజ్ఞా)	ప్రేక్షా॥ స్త్రీ॥ నృత్త = నాట్యము, Dancing, नाटय; ఈక్షణ = చూచుట, View, देखना; ప్రజ్ఞా = బుద్ధి, Intellect, बुद्धि.
భిక్షా (సేవాఽర్థనా భృతిః)॥ 330॥	భిక్షా॥ స్త్రీ॥ సేవా = సేవించుట, Service, सेवा; అర్థనా = అడుగుట, Begging, भिक्षा; భృతిః = కూలి, Wages, मजदूरी.

త్విట్ (శోభాఽపి)	త్విట్॥ ష్, స్త్రీ॥ శోభా = కాంతి, Splendour, शोभा; (అపి) దీప్తి, A ray of light, किरण.
(త్రిషు పరే)	తక్కిన షాంతము లన్నియు॥ త్రి॥
న్యక్షం (కార్త్స్న్యనికృష్టయోః)।	న్యక్షమ్॥ త్రి॥ కార్త్స్న్యే = అంతననుటకును, Entire, पूरा; నికృష్టయో అధమునకును, Inferior, नीच.
(ప్రత్యక్షేఽధికృతే) ధ్యక్షో	అధ్యక్షః॥ త్రి॥ ప్రత్యక్షే = సాక్షాత్తెలియఁగంబడునది, Perceptible, प्रत्य; అధికృతే=గ్రామాదులకు నధికారియైనవాఁ Superintendent, ग्रामाधिकारी.
రూక్షః (స్త్వప్రేమ్ణ్యచిక్కణే)॥ ३८०॥	రూక్షః॥ త్రి॥ అప్రేమ్ణి = ప్రేమలేః Unfriendly, रूक्ष; అచిక్కణే = పరుస Rough, खुरदरा.
ఇతి షాన్తాః	షాన్త నానార్థకశబ్దములు ముగిసెను.
(రవి శ్వేతచ్ఛదా) హంసా	హంసః॥ పు॥ రవి = సూర్యుఁడు, శ్వేతచ్ఛదా=హంస, Swan, हंस; మతి లోభములేని రాజు, An unambitious king, लोभ हीन राजा; విష్ణువు, అంతరా The soul, आत्मा; మత్సరము లేనివాఁ ఉత్తమ సన్న్యాసి, An ascetic, सन्यासी ఉత్తరపదమయినపుడు శ్రేష్ఠుఁడు.
(సూర్య వహ్నీ) విభావసూ।	విభావసుః॥ పు॥ సూర్య = సూర్యుని The sun, सूर्य; వహ్నౌ = అగ్నికిని పే

వత్సౌ (తర్ణకవర్షౌ ద్వౌ)	వత్సః॥ పు॥ తర్ణకే=దూడకును, A calf, बछड़ा; వర్షే = సంవత్సరమునకును పేరు, A year, एक साल.
(సారఙ్గాశ్చ) దివౌకసః॥ ౩౮౧॥	దివౌకాః॥ స్, పు॥ దేవతలు, A god, देवता ; సారఙ్గాః=చాతకపక్షులు, Cuculus, चातक; (చ) పక్షి, A bird, पक्षी.
(శృఙ్గారాదౌ విషే వీర్యే గుణే రాగే ద్రవే) రసః।	రసః॥ పు॥ శృఙ్గారాదౌ = శృంగారాది రసము, Sentiment, शृंगार रस; విషే = విషము, Poison, विष; నీళ్లు, Water, पानी; వీర్యే=బలము, Virility, बल ; పాదరసము, Quick silver, पारा; గుణే = మధురాది షడ్రసములు, Taste, षट् रस; రాగే=అనురాగము, Zeal, अनुराग; ద్రవే = ఆర్ద్రమైనది, Liquid, द्रवपदार्थ ; పుల్లనీళ్లు.
(పుం) స్యుత్తంసావతంసౌ (ద్వౌ కర్ణపూరేఽపి శేఖరే)॥ ౩౮౩॥	ఉత్తంసః-అవతంసః॥ పు॥ ౨-కర్ణపూరే=చెవులఁ బెట్టు పువ్వులు సొమ్ములు మొదలైనవి, An ear-ring, बालिया ; శేఖరే=కిరీటాది శిరోభూషణములు, A crest, मुकुट आदि.
(దేవభేదే ఽనలే రశ్మౌ) వసూ (రత్నే ధనే) వసుః।	వసుః॥ పు॥ దేవభేదే = అష్టవసువులు, A class of deities, देवता ; అనలే=అగ్ని, Fire, अग्नि; రశ్మౌ = కిరణము, A ray of light, किरण; న॥ రత్నే=రత్నము, A gem, रत्न; ధనే=ధనము, Wealth, धन.
(విష్ణౌ చ) వేధాః	వేధాః॥ స్, పు॥ విష్ణౌ = విష్ణువునకును,

विष्णु; (చ) బ్రహ్మకును, ब्रह्मा; విద్వాంసునిః పేరు, विद्वान.

(స్త్రీ) త్వాశీః (హితాౝశంసా ౝహిదంష్ట్రయోః)॥ ౩౮౮॥

ఆశీః॥ స్, సీ॥ హితాౝశంసా = హితమయిన వస్తువు కావలెననుట, Benediction, चाह; అహిదంష్ట్రయోః = పాముకోఱ, Pang of a serpent, साँप के दाँत.

లాలసే (ప్రార్థనౌత్సుక్యే)

లాలసః॥ పు॥ ప్రార్థన = వేడుకోలు, Request, प्राथना; ఔత్సుక్యే = ఇష్టవస్తువప్పుడు కలుగునను రాగవిశేషము, Eagerness, उत्सुकता; త్రి॥ విషయాసక్తుఁడు, Taking pleasure in, विषयासक्त.

హింసా (చౌర్యాది కర్మచ)।

హింసా॥ సీ॥ చౌర్యాదికర్మ = దొంగతనము కొట్టుట కట్టుట మొదలయినవి, Mischief as robbery &c., चोरी आदि; (చ) చంపుట, Slaughter, हिंसा.

ప్రసూః (రశ్వాపి)

ప్రసూః॥ సీ॥ అశ్వా = ఆడుగుఱ్ఱము, A mare, घोड़ी; (అపి) తల్లి, A mother, माँ.

(భూద్యావా) రోదస్యౌ)

రోదసీ॥ సీ॥ భూ = భూమి, The earth, भूमि; ద్యావా = ఆకాశము, The sky, आकाश.

రోదసీ (చ తే)॥ ౩౮౯॥

రోదః॥ స్, న॥ తే = ఆ భూమికిని ఆయాకాశమునకును పేరు, The earth and sky, भूमि और आकाश.

(జ్వాలా భాసో ర్న

అర్చిః॥ స్, న॥ జ్వాలా = మంటకును,

ర్ం) స్యర్చిః	Flame, ज्वाला; భాసోః = కాంతికిని పేరు, Light, कान्ति.
జ్యోతి (ర్భ ద్యోత దృష్టిషు)।	జ్యోతిః॥ స్, న॥ భ = నక్షత్రము, A star, नक्षत्र ; ద్యోత = తేజస్సు, Light, तेज; దృష్టిషు = దృష్టి, Pupil of the eye, तारा; పు॥ సూర్యుడు, सूर्य; అగ్ని, अग्नि.
(పాపాపరాధయో) రాగః	ఆగః॥ స్, న॥ పాప = పాపము, Sin, पाप; అపరాధయోః = అపరాధము, An offence, अपराध.
(ఖగబాల్యాదిషో) ర్వయః॥ 3౮౬॥	వయః॥ స్, న॥ ఖగ = పక్షి, A bird, पक्षी ; బాల్యాదిషోః = బాల్య యౌవనాది వయస్సు, Age, उम्र.
(తేజః పురీషయో) ర్వర్చ	వర్చః॥ స్, న॥ తేజః = తేజస్సు, Splendour, तेज; పురీషయోః = విష్ఠ, Ordure, मल.
మహ (స్తూత్సవ తేజసోః)।	మహః॥ స్, న॥ ఉత్సవ = పండుగ, Festival, उत्सव; తేజసోః = తేజస్సు, Light, तेज.
రజో (గుణేఽపి స్త్రీ పుష్పే)	రజః॥ స్, న॥ గుణే = రజోగుణము, Quality of passion, रजोगुण; స్త్రీపుష్పే = స్త్రీల ముట్టురక్తము, Woman's menses, स्त्री का रज; (అపి) ధూళి, Dust, धूली; పుష్పాడి, Pollen, पुष्प रज.
(రాహౌ ధ్వాన్తే గుణే) తమః॥ 3౮౭॥	తమః॥ స్, న॥ రాహౌ = రాహువు, Moon's ascending node, राहु; ధ్వాన్తే=

చీకటి, Darkness, अंधेरा; గుణే = తమోగుణము, Illusion, तमोगुण.

ఛన్దః (పద్యేఽభిలాషే.చ)

ఛన్దః॥ స, న॥ పద్యే = గాయత్రి మొదలైన ఛందస్సు, Poetical metre, छन्द; అభిలాషే = ఇచ్ఛ, Desire, uncontrolle conduct, अभिलाषा; (చ) వేదము. ఇచ్ఛ పేరైనపుడు అకారాంత పుంలింగము.

తపః (కృచ్ఛ్రాదికర్మ చ)।

తపః॥ స, న॥ కృచ్ఛ్రాదికర్మ = కృచ్ఛ్రప చాంద్రాయణము మొదలయిన తపస్సుల Austerity, एक तरह की तपस्या; (చ ధర్మము, Virtue, धर्म; పు॥ శిశిరఋతువ మాఘమాసము, शिशिर ऋतु.

సహో (బలం) సహో (మార్గః)

సహః॥ స, న॥ బలమ్ = బలిమి, Strengt बल; పు॥ మార్గః = మార్గశీర్షమాసము Winter, मृगशीर.

నభః (ఖం శ్రావణో) నభాః॥ 30॥

నభః॥ స, న॥ ఖమ్ = ఆకాశము, Th sky, आसमान; పు॥ శ్రావణః = శ్రావ మాసము, A month, श्रावण.

ఓక (స్సద్మాఽఽశ్రయశ్చ) కః

ఓకః॥ స, న॥ (ప) అ, పు॥ సద్మ = ఇల్ల A house, घर; ఆశ్రయః = తావు, A asylum, आश्रय; (చ) పక్షి, A bird, पक्ष

పయః (క్షీరం పయోఽమ్బు చ)।

పయః॥ స, న॥ క్షీరమ్ = పాలు, Mil दूध; అమ్బు చ = నీళ్లు, Water, पानी.

ఓజో (దీప్తౌ బలే)

ఓజః॥ స, న॥ దీప్తౌ = తేజస్సు, Splen dour, तेज; బలే = బలిమి, Strength, ब

(స్రోత) ఇన్ద్రియే నిమ్నగారయే)॥ ౩౮౯॥	స్రోతః॥ స, న॥ ఇన్ద్రియే=శ్రోత్రాదీంద్రియములు, Organ of sense, इन्द्रिय; నిమ్నగారయే=నదీవేగము, Stream of a river, नदी प्रवाह.
తేజః (ప్రభావే దీప్తౌచ బలే శుక్రే)	తేజః॥ స, న॥ ప్రభావే = ప్రభావము, Dignity, प्रभाव; దీప్తౌచ=కాంతి, Splendour, कान्ति; బలే = బలిమి, Strength, बल ; శుక్రే=రేతస్సు, Semen virile, शुक्र ; (అపి) తిరస్కారము నోర్వకుండుట, Strength of character not bearing insult with impunity.
(ఉప్యతస్త్రిషు)।	ఇది మొదలు సాంతము లన్నియు ॥త్రి॥ స్త్రీలింగవివక్షయందు బీభత్సము తప్ప కడమ శబ్దములు ఈకారాంతము లౌను.
విద్వా (న్విదంశ్చ)	విద్వాన్॥ స, త్రి॥ విదః=ఎఱుకగలవానికిని, Intelligent, विद्वान; (చ) ఆత్మజ్ఞునికిని, Having a true knowledge of the soul, ज्ञानी; విద్వాంసునికిని, Learned.
బీభత్సో (హింస్రో)	బీభత్సః॥ త్రి॥ హింస్రః = చంపు స్వభావముగలవాఁడు, Cruel, क्रूर; (అపి) రోఁతగలది, Envious, बीभत्स; అర్జునుఁడు, Arjuna, अर्जुन.
(ఉప్యతిశయే త్వమీ)॥ ౩౯౦॥	ముందఁ జెప్పంబడు జ్యాయశ్శబ్దము మొదలైనవి ౪ ను స్వార్థాతిశయమునందు వర్తించును.
(వృద్ధ ప్రశస్యయో)	జ్యాయాన్॥ స, త్రి॥ వృద్ధ = మిక్కిల

జ్యాయాన్	వృద్ధుఁడు, Very old, वृद्ध ; ప్రశస్యయోః = మిక్కిలి శ్రేష్ఠుఁడు, Very excellent, श्रेष्ठ.
కనీయాం (స్తు యువాల్పయోః)।	కనీయాన్॥ స్, త్రి॥ యువా = మిక్కిలి ప్రాయపువాఁడు, Very young, युवक; అల్పయోః = మిక్కిలి యల్పుఁడు, Very small, अल्प.
వరీయాం (స్తూరు వరయోః)	వరీయాన్॥ స్, త్రి॥ ఉరు = మిక్కిలి ఘనుఁడు, Very great, महान; వరయోః = మిక్కిలి శ్రేష్ఠుఁడు, Very excellent, श्रेष्ठ.
సాధీయాన్ (సాధు బాఢయోః)॥ 31౯౧॥	సాధీయాన్॥ స్, త్రి॥ సాధు = మిక్కిలి మంచివాఁడు, Very right, साधु ; బాఢయోః = మిక్కిలి దృఢమైనవాఁడు, Very firm, दृढ.
ఇతి సాన్తాః	సాన్త నానార్థకశబ్దములు ముగిసెను.
(దలేఽపి) బర్హం	బర్హమ్॥ న్పు॥ దలే = ఆకు, A leaf, पत्ता; (అపి) పరివారము, Retinue, परिवार; నెమిలిపురి, A peacock's tail, मोर पिछ.
(నిర్బన్ధోపరాగార్కాదయో) గ్రహాః।	గ్రహః॥ పు॥ నిర్బన్ధ = గ్రహణము, Seizure, छीनना; ఉపరాగ = చంద్రసూర్యగ్రహణము, An eclipse, सूर्य चन्द्र के ग्रहण; అర్కాదయః = సూర్యుఁడు మొదలుగాగల నవగ్రహములు, A planet, सूर्य आदि ग्रह.
(ద్వార్యాపీడే క్వాథరసే) నిర్యూహో	నిర్యూహః॥ పు॥ ద్వారి = వాకిలి, A door, दरवाजा; ఆపీడే = సిగను జుట్టిన పూలదండ,

(నాగదన్తకే)॥ ౩౯౨॥

A chaplet, माला; నాగదన్తకే = కొంకిగకు నాధారముగా గోడను నాటిన కొయ్య, Wood jutting out of a hall, खूंटा; క్వాథరసే=కషాయము, Extracted juice, कषाय.

(తులాసూత్రేఽశ్వాదిరశ్మౌ) ప్రగ్రాహః ప్రగ్రహో(ఽపిచ)।

ప్రగ్రాహః-ప్రగ్రహః॥ పు॥ తులాసూత్రే= త్రాసుకోల మొదలైనవాని త్రాటికిని, The string suspending a balance, तुलासूत्र; అశ్వాదిరశ్మౌ = గుఱ్ఱము మొదలుగాఁగల వానిని గట్టు పగ్గము మొదలైనవానికిని పేళ్లు, Halter for horses, बागडोर.

(పత్నీ పరిజనాఽదాన మూల శాపాః) పరిగ్రహః॥ ౩౯౩॥

పరిగ్రహః॥ పు॥ పత్నీ=పెండ్లము, A wife, Family, पत्नी; పరిజన = పరివారము, Dependent, परिवार; ఆదాన = పుచ్చుకొనుట, Acceptance, आदान; మూల= మొదలు, Origin, root, मूल; శాపః = శపథము, Oath, शपथ.

(దారేష్వపి) గృహాః

గృహాః॥ పు, నిత్యబ॥ దారేషు=పెండ్లము, Wife, स्त्री; (అపి) న॥ ఇల్లు, A house, घर.

(శ్రోణ్యామ) ప్యారోహో (వరస్త్రియాః)।

ఆరోహః॥ పు॥ వరస్త్రియాః=ఉత్తమస్త్రీ యొక్క, उत्तम स्त्री; శ్రోణ్యామ్ = పిఱుఁదు, A woman's waist, स्त्री का जघन; (అపి) ఏనుఁగు మావటివాఁడు, Rider of an elephant, महावत; ఎక్కుట, Ascent, चढाव; నిడుపు, Length, लंबाई; పొడవు, Height, ऊंचाई.

వ్యూహో (బృన్దే)	వ్యూహః॥ పు॥ బృన్దే = సమూహము, Multitude, वृन्द; (అపి) పౌజు బారు తీర్చుట, Array of troops, व्यूह; మిక్కిలి యూహ, Reasoning, कल्पना ; రచన, Fabrication, रचना.
వ్యహిం (ర్వృత్రేఽ)	అహిః॥ పు॥ వృత్రే = వృత్రాసురుఁడు, A demon, वृत्रासुर; (అపి) పాము, A serpent, एक साँप.
(వ్యగ్నీన్ద్వర్కా-) స్తమోఽపహాః॥ ౩౯౮॥	తమోఽపహః॥ పు॥ అగ్ని=అగ్ని, Fire, अग्नि ; ఇన్దు=చంద్రుఁడు, The moon, चन्द्र ; అర్కః=సూర్యుఁడు, The sun, सूर्य.
(పరిచ్ఛదే నృపార్హే ఽర్థే) పరిబర్హో	పరిబర్హః॥ పు॥ పరిచ్ఛదే = పరివారము, Retinue, परिवार ; నృపార్హే = రాజునకు యోగ్యమయిన, అర్థే = ఛత్త్రిచామరాది వస్తువు, Insignia of royalty, छत्र चामर आदि.
ఇతి హాన్తాః	
	హాన్త నానార్థకశబ్దములు ముగిసెను.
(ఽవ్యయాః పరే)।	ఇదిమొదలు లింగాది సంగ్రహవర్గము దనుకఁ జెప్పఁగల శబ్దము లవ్యయంబులు. అందులో నానార్థావ్యయంబులు ముందుఁ జెప్పి వెనుక నేకార్థకావ్యయంబులు చెప్పంబడుచున్నవి.
ఇతి నానార్థవర్గః.	The following are Indeclinable. అనేకములైన యర్థములుగల పదసమూహము ముగిసెను.

ఆఙ్ (ఈషదర్థేఽభివ్యాప్తౌ సీమార్థే ధాతుయోగజే)॥ ౩౯౪॥

టీ. ఆఙ్ ॥అ॥ ఇది, ఈషదర్థే=ఇంచుక యను నర్థమునందును, ॥ఉ॥ ఆపాణ్డురీభూతముఖచ్ఛవీనామ్, A little, थोडा; అభివ్యాప్తౌ= ఒక క్రియకు మేరను జెప్పునపుడు దానితోడ నను నర్థమునందును, ॥ఉ॥ ఆకుమారం యశః పాణినేః, Including; సీమార్థే=ఒక క్రియకు మేరను జెప్పునపుడు అందాఁక యను నర్థమునందును, ॥ఉ॥ ఓదకాన్తం ప్రియం పాన్థమనువ్రజేత్, Up to; ధాతుయోగజే=క్రియ యొక్క సంబంధమువలనఁ బుట్టుదానియందు, అనఁగాఁ గ్రియా యోగమువలనఁ బుట్టు క్రియార్థ ద్యోతకత్వమునందును వర్తించును, ॥ఉ॥ ఆహరతి.

మూ॥ ఆ (ప్రగృహ్యః స్మృతౌ వాక్యేఽపి)

టీ. ఆ ॥అ॥ ఇది, స్మృతౌ=తలంపునందును, Oh (remembering); ॥ఉ॥ ఆ ఏవంకిలతత్, వాక్యే = వాక్యపూరణమునందును వర్తించును, Expletive; ॥ఉ॥ ఏవంను మన్యసే, ఆ అద్యస్వాద్విష్టం భోజనం లబ్ధమితి, ప్రగృహ్యః = దీనికి ప్రగృహ్య మున్నందున సంధిలేదు.

ఆః (క్రోపే తాపపీడయోః)

టీ. ఆః ॥అ॥ ఇది, కోప=కోపమునందును, ॥ఉ॥ ఆః రక్షస్తిష్ఠ, తాప=తాపమునందును, ॥ఉ॥ ఆః క్వాసి ప్రియే, పీడయోః = పీడయందును వర్తించును, ॥ఉ॥ విద్యాం మాతర మాః ప్రదర్శ్య నృపశూర్పణఖస్య, ఆః కష్టంవర్తన్తే, Alas (sorrowfully angrily painfully), हाय.

(పాప కుత్సేషదర్థే) కు

టీ. కు ॥అ॥ ఇది, పాప = పాపమునందును, ॥ఉ॥ త్యజేత్కుజనసంగతిమ్, Sinful; కుత్సా=నిందయందును, ॥ఉ॥ కుభోజనమ్, Bad; ఈషదర్థే = ఇంచుక యను నర్థమునందును వర్తించును, ॥ఉ॥ కవోష్ణమ్, కోష్ణమ్, A little, कु.

ధిఙ్ (నిర్భర్త్సన నిన్దయోః)॥ ३२८

టీ. ధిక్ ॥అ॥ ఇది, నిర్భర్త్సన=అదలించుటయందును, ॥ఉ॥ ధిక్ గ్రామం నిష్ఠురాలాపమ్, నిన్దయోః=నిందయందును వర్తించును ॥ఉ॥ ధిగిమాం దేహభృతా మసారతామ్, Fy! (menacingly reproachfully), धिक्.

మూ॥ చా (న్వాచయ సమాహా రేత రేతర సముచ్చయే)।

టీ. చ ॥అ॥ ఇది, అన్వాచయ = రెండు క్రియలలో నొకటి ప్రధానమై, యొకటి యప్రధానమై యుండుట యను నన్వాచయమందును, More over; ॥ఉ॥ భిక్షా మట గాం చానయ, సమాహార=ఒక క్రియలో నవయవవస్తువులకు ప్రాధాన్యములేక సముదాయమే ప్రధానమయియుండుట యను సమాహారమునందును And; ॥ఉ॥ ఛత్త్రోపానహమ్, అశ్వబలీవర్దమ్, ఇతరేతర=పరస్పరసాపేక్షములయిన యవయవవస్తువులకు నొక క్రియతో సంబంధము గలుగుట యను నితరేతరయోగమునందును, Mutually; ॥ఉ॥ దేవదత్తయజ్ఞదత్తాభ్యా మిదంకార్యమ్, సముచ్చయే = పరస్పరనిరపేక్షములైన యవయవవస్తువులకు నొక క్రియతో సంబంధము గలుగుట యను సముచ్చయమునందును, Also; ॥ఉ॥ రాజ్ఞో గౌరశ్వః పురుష శ్చ, పాదపూరణ పక్షాంతర హేతునిశ్చయములయందును వర్తించును, च.

స్వ (స్త్యాశీః క్షేమపుణ్యాదౌ)

టీ. స్వస్తి ॥అ॥ ఇది, ఆశీర్వాదమునందును, Well (a benediction); ॥ఉ॥ స్వస్తి తేఽస్తు లతయా సహ వృక్ష, క్షేమ=నిరుపద్రవమందును, Safety; ॥ఉ॥ స్వస్తిప్రజాభ్యః, భూతానుకమ్పా తవ చే దియం గౌ రేకా భవే త్స్వస్తిమతీ త్వదన్తే, పుణ్య=పుణ్యమునందును, Virtue; ॥ఉ॥ స్వస్తిమాన్ స్వర్గ మశ్నుతే, ఆదిశబ్దమువలన శుభాదులయందును వర్తించును, Auspicious &c. ॥ఉ॥ ప్రాస్థానికం స్వస్త్యయనం ప్రయుజ్య.

(ప్రకర్షే లఙ్ఘనే) ప్యతి॥ 3౯౭॥

టీ. అతి ॥అ॥ ఇది, ప్రకర్షే = మిక్కిలి యను నర్థమునందును, Very; ఉ॥ అతివృద్ధః, అతిశేతే, లఙ్ఘనే = దాఁటె ననుటయందును, Past, surpassing, excellent; ॥ఉ॥ అతీతకాల స్త్వహ మభ్యుపేతః, అపిశబ్దమువలన పూజయందును వర్తించును, अति.

స్విత్ప్రశ్నే చ వితర్కే చ)

టీ. స్విత్ ॥అ॥ ఇది, ప్రశ్నయందును, What (interrogative); ఉ॥ కస్స్విద్దేశాకీ చరతి, వితర్కే చ = వితర్కమునందును వర్తించును, What (doubtingly); ॥ఉ॥ అధ స్స్విదాసీ దుపరిస్విదాసీత్, क्या.

తు (స్యాద్భేదేఽవధారణే)।

టీ. తు ॥అ॥ ఇది, భేదే = భేదమునందును, But (indicating difference); ఉ॥ పూజ్యా గాః కపిలా తు పూజ్యతరా, అవధారణే = నిశ్చయమందును వర్తించును, Indeed; ॥ఉ॥ వేదాస్తు ప్రమాణమ్, भी.

సకృ (త్సహైకవారే స్యాత్)

టీ. సకృత్ ॥అ॥ ఇది, సహ = తోడ నను నర్థమునందును, Together; ఉ॥ దేవదత్త యజ్ఞదత్తౌ సకృద్భుఙ్క్తే, ఏకవారే = ఒకసారి యను నర్థమునందును వర్తించును, Once; ఉ॥ సకృత్ప్రదీయతే కన్యా, एक बार.

ఆరా (ద్దూర సమీపయోః)॥ 3౯౮॥

టీ. ఆరాత్ ॥అ॥ ఇది, దూర = దూరమునందును, Far; ఉ॥ ఆరా ద్గతో దృష్టిపథం వ్యతీతః, సమీపయోః = సమీపమునందును వర్తించును, Near; ఉ॥ త మర్చ్య మారా దభివర్తమానమ్.

(ప్రతీచ్యాం చరమే) పశ్చాత్

టీ. పశ్చాత్ ॥అ॥ ఇది, ప్రతీచ్యామ్=పడమటిదిక్కునందును, Westward; ఉ॥ పశ్చాదస్తంగతో రవిః, చరమే = వెనుకదిక్కునందును వర్తించును, Afterwards, lastly, behind; ఉ॥ పశ్చాద్యాతి, శ్రోత్రియేభ్యః పూర్వం దీయతాం పశ్చాదితరేభ్యః, पश्चात.

ఉతా (ప్యర్థ వికల్పయోః)॥

టీ. ఉత ॥అ॥ ఇది, అప్యర్థ=అప్యర్థమునందును, Also; ఉ॥ ఉతభిన్ద్యాచ్ఛిరసా శిలోచ్చయమ్, ఉత దణ్డః పతిష్యతి, వికల్పయోః= ఇటో అటో అను వికల్పార్థమునందును వర్తించును, What (doubtingly), either ; ఉ॥ ఉత పర్వతో భిద్యేత, ఉత తృప్యేద్వజ్రీ, అప్యర్థ మనఁగా దృఢార్థమును ప్రశ్నయును.

(పునస్సదార్థయో) శ్శశ్వత్

టీ. శశ్వత్ ॥అ॥ ఇది, పునః=మఱియు నను నర్థమునందును, Again ; ఉ॥ శశ్వత్పశ్యత శబ్దవార్ధిలహరీ విద్యోల్బణమ్, సదార్థయోః=ఎల్లపుడు నను నర్థమునందును వర్తించును, Constantly, for ever; ఉ॥ శాశ్వతం వైరమ్, शाश्वत.

సాక్షా (త్ప్రత్యక్ష తుల్యయోః)॥ 3 నా॥

టీ. సాక్షాత్ ॥అ॥ ఇది, ప్రత్యక్ష = ప్రత్యక్షమునందును, Actually; ॥ఉ॥ సాక్షా ద్దృష్టోఽపి, తుల్యయోః=సమానమునందును వర్తించును, Like, in person ; ఉ॥ ఏషా సాక్షాల్లక్ష్మీః, साक्षात.

(ఖేదానుకమ్పా సన్తోష విస్మయామన్త్రణే) బత।

టీ. బత ॥అ॥ ఇది, ఖేద=ఖేదమునందును, Alas (expressing sorrow); ఉ॥ అహో బత మహత్కష్టమ్, అనుకమ్పా = దయయందును (pity); ఉ॥ మాహోదీ ర్బత పుత్రిత్వమ్, సన్తోష=

ంతోషమునందును (joy); ఉ॥ బత ముక్తాస్మ కిల్బిషాత్, స్మయ = ఆశ్చర్యమునందును (surprise); ॥ఉ॥ అహో బతాసి స్పృహణీయవీర్యః, ఆమన్త్రణే = పిలుచుటయందును వర్తించును, ॥ ఏహి బత, Oh! (calling), ओह.

హన్త (హర్షేఽనుకమ్పాయాం వాక్యారమ్భ విషాదయోః)॥

టీ. హన్త ॥అ॥ ఇది, హర్షే = సంతోషమునందును, Oh! (expressing joy); ఉ॥ హన్త జీవితాస్మః, అనుకమ్పాయామ్ = దయయందును (compassion); ఉ॥ మారోదీ ర్హన్త పుత్రక, వాక్యారమ్భ = వాక్యారమ్భమునందును, ఉ॥ హన్త తే కథయిష్యామః, విషాదయోః = దుఃఖించుటయందును (grief) వర్తించును; ఉ॥ హన్త హతాః పథికగేహిన్యః.

ప్రతి (ప్రతినిధౌ వీప్సా లక్షణాదౌ ప్రయోగతః)।

టీ. ప్రతి ॥అ॥ ఇది, ప్రతినిధౌ = సదృశార్థమునందును, Instead; ఉ॥ అభిమన్యు రర్జునా త్ప్రతి, వీప్సా = గుణక్రియచేత అన్నివస్తువులను ప్రత్యేకముగా వ్యాపింప నిచ్చగించుట యను వీప్స యందును, Each; ఉ॥ వృక్షం వృక్షం ప్రతి సిఞ్చతి, లక్షణ = లక్షించి, Towards for; ఉ॥ వృక్షం వృక్షం ప్రతి విద్యోతతే విద్యుత్, ఆదౌ = మొదలయినదానియందును, ఆదిపదముచేత నొకప్రకారమును బొందినవానిఁగాఁ జెప్పుట యను నిత్థంభూతాఖ్యానమునందును, As to; ఉ॥ సాధు ర్మాంతరం ప్రతి, ప్రయోగతః = ఒకటి యిచ్చి మరియొకటి పుచ్చుకొనుట యను ప్రతిదానమునందును, In exchange; ఉ॥ తిలేభ్యో మాషాన్ ప్రతియచ్ఛతి, భాగమునందును వర్తించును, Belonging to (as a portion); ఉ॥ యదత్ర మాం ప్రతి స్యాత్ తద్దీయతామ్, प्रति.

ఇతి (హేతు ప్రకరణ ప్రకాశాది సమాప్తిషు॥ ౪౦౧॥

టీ. ఇతి ॥అ॥ ఇది, హేతు = కారణమునందును, Therefore;

ఉ॥ హ స్తీతిపలాయతే, ప్రకరణ=ప్రకాశమునందును, Thus; ఉ॥ గారళ్యోహస్తీతిజాతిః, ప్రకాశ=ప్రకాశమునందును, Well know as such; ఉ॥ ఇతి ప్రాణినః, ఆది = మొదలగు నర్థమునందున Etcoetera; ఉ॥ ప్రేంలా లీలే త్యమీ హావాః, సమాప్తిషు=ము యుటయందును వర్తించును, Finis; ఉ॥ ఇతి ప్రథమ స్సర్గః, इत्यादि वगैरह.

(ప్రాచ్యాం) పురస్తా (త్ప్ర)థమే పురార్థేఽగ్రత ఇత్యపి)॥

టీ. పురస్తాత్ ॥అవ్య॥ ఇది, ప్రాచ్యామ్ = తూర్పుదిక్కు దును, Eastward; ఉ॥ పురస్తా దుదేతి సూర్యః, ప్రథమే=మొ లను నర్థమునందును, First; ఉ॥ పురస్తా త్క్రియతే కర్మ పశ్చాత్సిద్ధ్యతి తత్ఫలమ్, పురార్థే = తొల్లి యను నర్థమునందు Formerly; ఉ॥ పురస్తా ద్బ్రాహ్మోఽభూత్, అగ్రతఇత్యపి=ముం అను నర్థమునందును వర్తించును, In front; ఉ॥ పురస్తా త్తే నిర్యాతి.

యావ త్తావ (చ్చ సాకల్యేఽవధౌ మానేఽవధారణే)॥

టీ. యావత్-తావత్ ॥అవ్య॥ ఈ ౨ను, సాకల్యే=అంత నను నర్థమునందును, As much as (the whole); ఉ॥ య త్కార్యం తావత్కురు, అవధౌ=మేరయందును, Until; యావ త్ససస్యం క్షేత్రం తావ త్కణ్టకివృక్షైః పరివృతమ్, మా పరిమాణమునందును, As many as (number); ఉ॥ యావద్ద తావద్భుక్తమ్, అవధారణే = పరిమాణ నిశ్చయమునందును వ చును, So much (affirmative); ఉ॥ యావ దమత్రం బ్రాహ్మణా నామన్త్రయస్వ, यावत्.

(మఙ్గలానన్తరా ఽరమ్భప్రశ్న కార్త్స్న్యే ష్వథో అథ।

టీ. అథో-అథ ॥అవ్య॥ ఈ ౨ను, మఙ్గళే = మంగళార్థః దును, Auspicious particle; ఉ॥ అథ వర్ణసమామ్నా అనన్తర=తర్వాత నను నర్థమునందును, After; ఉ॥ అథ ప్ర

మధిపః ప్రభాతే, ఆరమ్భ=దొరకొనుటయందును, Now; ఉ॥ అ థేదానీ మేత న్నిరూప్యతే, ప్రశ్న = అడుగుటయందును, What? ఉ॥ అ థైకథేనో రపరాధచణ్డా ద్గురోః కృశానుప్రతిమా ద్బిభేషి, కార్త్స్న్యేషు = అంతయు నను నర్థమునందును వర్తించును, All (comprehensively); ఉ॥ అథ చురాదయః కథ్యన్తే.

వృథా (నిరర్థ కావిధ్యోః)

టీ. వృథా ॥అవ్య॥ ఇది, నిరర్థక = వ్యర్థమనుటయందును, In vain; ఉ॥ ప్రాసాదశృఙ్గాణి వృథా ఽధ్యరుక్షన్, అవిధ్యోః=విధి లేక చేయుటయందును, వర్తించును, Improperly; ఉ॥ ప్రపచ్యతే స నరకే యో వృథా లభతే పశుమ్, वृथा.

నానా (ఽనేకోభయార్థయోః)॥ ౪౦౩॥

టీ. నానా ॥అ॥ ఇది, అనేక=బహుప్రకారమునందును, Many, ఉ॥ నానాచేష్టై ర్జలద లలితై ర్నిర్జితం తం నగేన్ద్రమ్, ఉభయార్థయోః = రెంటియందును వర్తించును, Both; ఉ॥ నానా గ్రామం సమిధం త్యజేత్, नाना.

ను (పృచ్ఛాయాం వికల్పే చ)

టీ. ను ॥అవ్య॥ ఇది, పృచ్ఛాయామ్ = ప్రశ్నయందును, What? ఉ॥ కోనుధావతి, వికల్పేచ=వికల్పమునందును వర్తించును, Or; ఉ॥ భీమో ను ఫల్గునో ను యోద్ధా.

(పశ్చాత్సాదృశ్యయో) రను।

టీ. అను ॥అ॥ ఇది, పశ్చాత్ = వెనుక అను నర్థమునందును, After; ఉ॥ త మనుధావతి, సాదృశ్యయోః = సాదృశ్యమునందును వర్తించును, Like; ఉ॥ మాతర మనుకరోతి, మఱియు లక్షణా, (Indication); ఇత్థంభూతాఖ్యాన (In particular relation); భాగ (A share); వీప్సా (Repetition); సమీప (Near) ముల యందును వర్తించును, अनु.

(ప్రశ్నాఽవధారణాఽనుజ్ఞాఽనునయాఽమన్త్రణే) నను॥ ౨౦౭

టీ. నను ॥అ॥ ఇది, ప్రశ్న=ప్రశ్నయందును, What? ఉ॥ నను భోజి, అవధారణా=నిశ్చయమునందును, Certainly; ఉ॥ న న్వహే గచ్ఛామః, అనుజ్ఞా = అనుమతియందును, Indicating assent ఉ॥ న న్వాదిశ, అనునయ = ఊరడించుటయందును, A consolatory and kind expression; ఉ॥ నను చణ్డి ప్రసీద మే, ఆమన్త్రణే= సంబోధనమునందును వర్తించును, Vocative particle; ఉ॥ నను దేవదత్త.

(గర్హాసముచ్చయ ప్రశ్న శఙ్కా సమ్భావనా) స్వపి।

టీ. అపి ॥అ॥ ఇది, గర్హా = నిందయందును, Reprehensive particle; ఉ॥ అపి సిఞ్చే త్పలాణ్డుమ్, సముచ్చయ=సముచ్చయమునందును, And; ఉ॥ భీమోఽర్జునోఽపి, ప్రశ్న=ప్రశ్నయందును Earnest inquiry; ఉ॥ అపి క్రియార్థం సులభం సమిత్కుశమ్ శఙ్కా = అనిష్టము నూహించుటయందును, Doubt or suspicion ఉ॥ అప్యాగచ్ఛే ద్వ్యాఘ్రః, సమ్భావనాసు=యిది యిటువలె సంభవించు నను సంభావనయందును వర్తించును, Possibility and likelihood, even; ఉ॥ సముద్ర మపి లఙ్ఘయేత్, अपि.

(ఉపమాయాం వికల్పే) వా

టీ. వా ॥అ॥ ఇది, ఉపమాయామ్ = పోలికయందును, Like ఉ॥ ఆశీవిషో వా సంక్రుద్ధః, వికల్పే = వికల్పమునందును వర్తించును Or, either; ఉ॥ యద్వై ర్వ్రీహిభి ర్వా యజేత, वा.

(సామి త్వర్ధే జుగుప్సనే)॥ ౨౦౮

టీ. సామి ॥అ॥ ఇది, అర్ధే=సగమను నర్థమునందును, Half ఉ॥ సామి నిమీలితాక్షి, జుగుప్సనే = నిందయందును వర్తించును Blamably; ఉ॥ సా మ్యధ్యయన మనధ్యాయే.

అమా॰ (సహ సమీపేచ)

టీ. అమా ॥అ॥ ఇది, సహ = కూడ ననునర్థమునందును, With; ఉ॥ అమావాస్యా, సమీపేచ = సమీపమునందును వర్తించును, Near; ఉ॥ అమాత్యః.

కం (వారిణి చ మూర్ధ్నిచ)।

టీ. కమ్ ॥అ॥ ఇది, వారిణి = నీళ్ళయందును, Water; ఉ॥ కంజం పద్మమ్, మూర్ధ్నిచ = శిరస్సునందును, Head; ఉ॥ కన్ధరా, చకారమువలన సుఖమునందును వర్తించును, Pleasure, ease; ఉ॥ కన్దర్పః.

(ఇ వేత్థమర్థయో) రేవం

టీ. ఏవమ్ ॥అ॥ ఇది, ఇవ = పోలికయందును, Like, as; ఉ॥ భానురేవం మునిర్భాతి, ఇత్థమర్థయోః = ఈ ప్రకార మనుటయందును వర్తించును. Thus; ఉ॥ ఏవంవాదిని దేవర్షౌ, ఇత్.

నూనం (తర్కేఽర్థనిశ్చయే)॥ ౪౧౬॥

టీ. నూనమ్ ॥అ॥ ఇది, తర్కే = ఊహయందును, Perhaps; ఉ॥ నూన ముష్ణమతి యజ్వనాం పతిః, అర్థనిశ్చయే = అర్థనిశ్చయము నందును వర్తించును, Certainly; ఉ॥ క్షుద్రేఽపి నూనం శరణా ప్రపన్నే, ఉత్ప్రేక్షకు, Indicating, recollection; ఉ॥ మదన స్యైషవో నూనం యువతీనాం దృశశ్శితాః.

(తూష్ణీమర్థే సుఖే) జోషం

టీ. జోషమ్ ॥అ॥ ఇది, తూష్ణీమర్థే = మౌనమునందును, Silently; ఉ॥ ఇతి జోష మవస్థితే మునౌ, సుఖే = సుఖమునందును, వర్తించును, At ease; ఉ॥ జోష మాసీత వర్షాసు.

కిం (పృచ్ఛాయాం జుగుప్సనే)।

టీ. కిమ్ ॥అ॥ ఇది, పృచ్ఛాయామ్ = ప్రశ్నమందును, That; ఉ॥ కింగతోఽసి, జుగుప్సనే = నిందయందును వర్తించును, Bad; ఉ॥ కిం రాజా యో న రక్షతి.

నామ (ప్రాకాశ్యసంభావ్య క్రోధోపగమ కుత్సనే॥ ౪౦౭

టీ. నామ ॥అ॥ ఇది, ప్రాకాశ్య = ఎఱిగింపఁదగిన యర్థమునం
దును, Evidently; ఉ॥ హిమాలయో నామ నగాధిరాజః, సంభా
వ్య = ఇట్టువలె సంభవించునను నర్థమునందును, Possibly; ఉ॥ అపిహ
సీతానామ సంభవిష్యతి, క్రోధ = కోపమునందును, Wrath; ఉ॥ అ
కంసస్యభయం నామ గోపా న్నాపి సురద్విషః, ఉపగమ = అంగీ
కారమునందును, Indignant consent. ఉ॥ అస్తు నామ ధనీ కించి
దదాతి, (ప) కోపముచేత నంగీకరించుటయందును, Reproach
కుత్సనే=నిందయందును వర్తించును, ఉ॥ కోనా మాయం ప్రలపే
విభో ర్నిర్విశఙ్కం సభాయామ్.

అలం (భూషణ పర్యాప్తి శక్తి వారణవాచకమ్)।

టీ. అలమ్ ॥అ॥ ఇది, భూషణ=భూషణమునందును, Orna
ment; ఉ॥ అలంచకా రాస్య వధూ రహస్కరః, పర్యాప్తి=పూర్తి
మను నర్థమునందును, Enough; ఉ॥ తస్యాల మేషా క్షుధితస
తృప్త్యై, శక్తి=సమర్థుఁడను నర్థమునందును, Able; ఉ॥ అలం దశ
స్యస్యవధాయ రాఘవః, వారణవాచకమ్ = చాలింపుమను నర్థమ
నందును వర్తించును, Prohibition; ఉ॥ అలం వివాదేన యథా
శ్రుతం త్వయా, ఇత్యా.

హుం (వితర్కే పరిప్రశ్నే)

టీ. హుమ్ ॥అ॥ ఇది, వితర్కే=ఊహయందును, Indicative
of doubt and reflection; ఉ॥ హుం జలం మృగతృష్ణా, ప
ప్రశ్నే=ప్రశ్నయందును, ఉ॥ హుం దేవదత్తోఽయమ్, కోపమున
దును, ఉ॥ హుం నిహన్మి సహసా యుధి శత్రూన్; భర్త్సించు
యందును వర్తించును, ఉ॥ హుం నిర్లజ్జమ్, what (indicating
anger, fear, dislike or reproach).

సమయా (ఽన్తిక మధ్యయోః)॥ ౪౦౮

టీ. సమయా ॥అ॥ ఇది, అన్తిక=సమీపమునందును, Nea

ఉ॥ గఙ్గా సమయా వారాణసీ, మధ్యయోః=నడిమియందును వర్తించును, within, midst; ఉ॥ సమయా శైలయోర్నదీ.

పున (ర ప్రథమే భేదే)

టీ. పునర్ ॥అ॥ ఇది, అప్రథమే = మఱియు అనునర్థమునందును, Again; ఉ॥ పున ర్బభాషే తురగస్య రక్షితా, భేదే=విశేషమునందును వర్తించును, ఉ॥ భ్రాతృషు పున ర్దీర్ఘోభవాన్, But on the contrary, पुनः.

ని (ర్నిశ్చయ నిషేధయోః)।

టీ. నిర్ ॥అ॥ ఇది, నిశ్చయ=నిశ్చయమునందును, Certainly, ఉ॥ నిర్ణయః, నిషేధయోః=నిషేధమునందును వర్తించును, Negation, निः; ఉ॥ నిర్ధనః.

(స్యాత్ప్రబన్ధే చిరాతీతే నికటాఽఽగామికే) పురా॥ ౮౦౫॥

టీ. పురా ॥అ॥ ఇది, ప్రబన్ధే=వాక్యరచనయందును, Text; ఉ॥ పురాణమ్, చిర=దీర్ఘకాలమునందును, Long since; ఉ॥ పురాతనమ్, అతీతే=పోయినకాలమునందును, Old, past; ఉ॥ పురాగతః, నికట = సమీపమునందును, Near; ఉ॥ పురాగచ్ఛతి, ఆగామికే = రాఁగలదానియందును, Future, వర్తించును, ఉ॥ ఆలోకే తే నిపతతి పురా సా బలివ్యాకులా వా, మఱియు నెడతెగనిపాఠమునందును, Ceaseless study; ఉ॥ ఉపాధ్యాయేన పురాఽధీయతేస్మ, పూర్వమనేకకాలముపోయిన దానియందును, Long in the past; ఉ॥ పురాతనం త్వాం పురుషం పురావిదః, ఆసన్నభవిష్యదర్థమందును, Proximate future; ఉ॥ గచ్ఛ శీఘ్రం పురా దేవో వర్షతి.

ఊర్యూరీచోరరీ (చ విస్తారేఽఙ్గీకృతౌ త్రయమ్)।

టీ. ఊరరీ=ఉరీ (పా) ఊరీ = ఉరరీ ॥అ॥ ఈ 3 ను, విస్తారే= విస్తారమునందును, Expansion; ఉ॥ అర్థిషు స్వయ మురీకృత

కామ్యః, అఙ్గీకృతౌ=ఈయకొనుటయందును వర్తించును. Assent; ఉ॥ ఆజ్ఞా మురరీకృత్య యాతి.

(స్వర్గేచ పరలోకే) స్వర్

టీ. స్వర్ ॥అ॥ ఇది, స్వర్గే=స్వర్గమునందును, Heaven; ఉ॥ స్వర్ణద్యాం స్నాతి నారదః, పరలోకే = పరలోకమునందు, The Next world; చకారమువలన జన్మాంతమునందును, ఉ॥ స్వర్గతస్య క్రియాః కుర్యాత్పుత్రః పరమభక్తితః, స్వర్యాతస్యహ్యపుత్రస్య పత్నీతద్భాగ మర్హతి, సుఖమునందును Happiness: ఆకాశమునందును, The sky, వర్తించును.

(వార్తాసంభావ్యయోః) కిల ॥ ౪౧౦॥

టీ. కిల ॥అ॥ ఇది, వార్తా = లోకవాడుకయందును, News; ఉ॥ జఘాన కంసం కిల వాసుదేవః, సంభావ్యయోః=ఇది సంభవించు నను నర్థమునందును, Probably; ఉ॥ అర్జునః కిల విజేష్యతే కురూన్, మఱియు, అసత్యమందును వర్తించును, Falsely; ఉ॥ గోత్రస్ఖలితం కిలాఽఽశ్రితమ్, Indicating displeasure.

(నిషేధ వాక్యాలంకార జిజ్ఞాసాఽనునయే) ఖలు।

టీ. ఖలు ॥అ॥ ఇది, నిషేధ = ప్రతిషేధమునందును, Prohibition; ఉ॥ నిర్ధారితేఽర్థే లేఖ్యే నఖలూక్త్వా ఖలు వాచికమ్, వాక్యాలంకార=వాక్యాలంకారమునందును, Expletive; ఉ॥ అథ ఖలు భగవాన్, జిజ్ఞాసా = ఎఱుఁగ నిచ్ఛగించుటయందును, Indicating enquiry; ఉ॥ కింఖల్వధీతేపుత్రః, అనునయే=ఊఱడించుటయందును వర్తించును, A conciliatory expression; ఉ॥ నఖలు నఖలు ముగ్ధే సాహసం కార్య మేతత్.

(సమీపోభయతశ్శీఘ్ర సాకల్యాభిముఖే) ఽభితః॥ ౪౧౧।

టీ. అభితః ॥ అ॥ ఇది, సమీప=సమీపమునందును, Near ఉ॥ వారాణసీ మభితో భాగీరథీ, ఉభయతః = ఇరుపార్శ్వములయం

దును, On both sides; ఉ॥ భేజేఽభితః పాతుకసిద్ధసిన్ధోః, శీఘ్రము నందును, Quickly; ఉ॥ అభితశ్శత్రు రాయాతి, సాకల్యా=అంతయు నను నర్థమునందును, Entirely; ఉ॥ భుఙ్క్తేఽన్నమభితోఽతిథిః, అభిముఖే=ఎదురుగా ననునర్థమునందును వర్తించును, In front; ఉ॥ అభితో హింసకో దస్తి నూా మేవ పరిధావతి.

(నామప్రాకాశ్యయోః) ప్రాదుః

టీ. ప్రాదుః ॥ఉ॥ ఇది, నామ=నామధేయమునందును, Name; ఉ॥ విష్ణో ర్దశ ప్రాదుర్భావాః, (ప) సంభావనయందును, ప్రాకాశ్య యోః = ప్రకాశించుదానియందును వర్తించును, Appearance; ఉ॥ ప్రాదురాసీ ద్వసుంధరా, "జన్మప్రాకాశ్యయోః ప్రాదుః" అని పాఠముగలదు.

మిథో (ఽన్యోన్యం రహస్యపి)।

టీ. మిథః ॥అ॥ ఇది, అన్యోన్యమ్=తమలోఁదామను నర్థము నందును, Mutually; ఉ॥ వాసిష్ఠకౌణ్డిన్యమైత్రావరుణాః మిథో న వివాహ్యాః, రహస్యపి = ఏకాంతమునందును వర్తించును, In private; ఉ॥ మిథస్త్వదాభాషణలోలుపం మనః, మిథఃకృతే మన్మథ ఏష సాక్షీ.

తిరో (ఽన్తర్ధా తిర్యగర్థే)

టీ. తిరస్ ॥అ॥ ఇది, అన్తర్ధా=కప్పుటయందును, Concealment; ఉ॥ కృష్ణమేఘ స్తిరోదధే, తిర్యగర్థే = అడ్డముగా నను నర్థమునందును వర్తించును, Awry; ఉ॥ గతం తిరశ్చీన మనూరు సారథేః.

హా (విషాద శు గార్తిషు)॥ ౨౧౨॥

టీ. హా ॥అ॥ ఇది, విషాద = వ్యథపడుటయందును, Alas! ఉ॥ పుణ్యాన్తఃపుర మేవ హా ప్రవిశతి క్రుద్ధో ముని ర్భార్గవః, శుక్ = శోకమునందును, Regret; ఉ॥ హాప్రియే జనకరాజపుత్రి

ఆర్తిషు = పీడయందును వర్తించును, Alas; ఉ॥ హా హంతోఽ
हाय.

అహ (హే త్యద్భుతే ఖేదే)

టీ. అహహ (ప) అహహా ॥అ॥ ఇది, అద్భుతే = ఆశ్చర
నందును, Indication of wonder; ఉ॥ అహహ మహతాం
మానశ్చరిత్రవిభూతయః, ఖేదే=వ్యసనపడుటయందును వర్తిం
Of pain fatigue; ఉ। అహహ కష్టపణ్డితతా విధేః, ఉ॥ అ
భిక్షమాణోఽపి క్షుధా సంపీడ్యతే జనః.

హి (హేతా వవధారణే)।

టీ. హి ॥అ॥ ఇది, హేతౌ = కారణమునందును, Bec
ఉ॥ జానా మ్యగ్ని రిహా స్తీతి మహాన్ ధూమో హి దృ
అవధారణే=నిశ్చయమునందును వర్తించును, Indeed; ఉ॥
హి శీతః, పరుషో_క్తిః కథం తస్మిన్ బ్రూహి త్వంహి తపోధన

ఇతి నానార్థావ్యయవర్గః = అనేకార్థములుగల
అవ్యయసమూహము ముగిసెను.

చిరాయ చిరరాత్రాయ చిరస్యాౝ (ద్యాశ్చిరార్థకాః

టీ. చిరాయ-చిరరాత్రాయ-చిరస్య ॥అ॥ ఈ 3 ను,
శబ్దముచేత, చిరమ్-చిరేణ-చిరాత్ అను నవ్యయములును,
బహుకాలమను, అర్థకాః = అర్థమునందు వర్తించును. తడ
ఉ॥ చిరాయ సంతర్ప్య సమిద్భి రగ్నిమ్, చిరరాత్రాయ సం
చిరస్య దృష్టేవ మృతోత్థి తేవ, చిరం నసహతే స్థాతుం
భేదశఙ్కయా, చిరేణ నాభిం ప్రథమోదబిన్దవః, చిరా త్సు
రసజ్ఞతాం యయౌ, Long time.

ముహుః పునః పునః శశ్వ దభీక్ష్ణ మసకృ (త్సమాః)।

టీ. ముహుః-పునః పునః-శశ్వత్-అభీక్ష్ణమ్-అసకృ

ఈ ౫ను సమాః=సమానార్థకములు, అనఁగా మాటిమాటికి అను నర్థమునందు వర్తించును. ఉ॥ అవేక్షమాణం మహతీం ముహుర్ముహుః పునఃపునస్సూతనిషిద్ధచాపలమ్, వన్యవృత్తి రిమాం శశ్వత్, అభీక్ష్ణ మాస్ఫాలయతీవ కుమ్భమ్, అసకృ దనవగీతం గీత మాకర్ణయన్తః, Again and again, frequently.

స్రాగ్ఝటిత్యఞ్జసాఽహ్నాయ ద్రాఙ్మఙ్క్షు సపది (ద్రుతే)॥ ౪౧౪॥

టీ. స్రాక్-ఝడితి (స్రా) ఝటితి-అఞ్జసా-అహ్నాయ-ద్రాక్-మఙ్క్షు-సపది ॥అ॥ ఈ ౭ను, ద్రుతే = శీఘ్రమను నర్థమునందు వర్తించును. ఉ॥ స్రాగ్వ్యయో యాతి దేహినామ్, సుతశత మత్యన్తదుర్భరం ఝడితి, అఞ్జసా యాతి తురగః, అహ్నాయ తావ దరుణేన తమో నిరస్తమ్, ద్రాగ్భవిష్యతి సుఖం తవ ప్రియే, మఙ్క్షూదపాది పరితః పటలై రలీనామ్, వచస స్తస్య సపది క్రియా కేవల ముత్తరమ్, Soon, instantly.

బలవ త్సుష్ఠు కిముత స్వత్యతీవ (చ నిర్భరే)।

టీ. బలవత్ - సుష్ఠు - కిముత-సు-అతి=అతీవ ॥అ॥ ఈ ౬ ను, నిర్భరే=మిక్కిలి యను నర్థమునందు వర్తించును. ఉ॥పునర్వశిత్వాత్ బలవ న్నిగృహ్య, సుష్ఠు పీతం మయా ఘృతమ్, కిము తాదృక్కృతం కార్యమ్, సువృష్టి స్సస్యవర్ధనీ, అతివృష్టి రనావృష్టిః, అతీవ శోభతే రాజా, Much, very.

పృథగ్వినాఽన్తరేణర్తే హిరు ఙ్నానా (చ వర్జనే)॥ ౪౧౫॥

టీ. పృథక్ - వినా - అన్తరేణ - ఋతే - హిరుక్ - నానా ॥అ॥ ఈ ౬ ను, వర్జనే = అది తప్పించి యనుటయందు వర్తించును. ఉ॥ కించి ద్దత్వా పృథక్క్రియామ్, క్షణ మప్యుత్సహతే న మాం వినా, అన్తరేణ మతం నాస్తి సుఖం సంసారిణాం భువి, ఋతే రవేః క్షాళయితుం క్షమేత కః, హిరు క్కర్మ న మోక్షః స్యాత్, నానా విష్ణుం మోక్షదో నాస్తి దేవః, Without, except.

యత్తద్యత స్తతో (హేంతౌ)

టీ. యత్-తత్-యతః-తతః ॥అ॥ ఈ ౪ ను, కారణమునందు వర్తించును. ఉ॥ యద్విద్యాసు ప్రగల్భోఽసి తత్సర్వై రపి పూజ్యసే, యతో గఙ్గాఽమ్భసి స్నాత స్తతో నిష్కల్మషో నరః, Because, therefore.

(అసాకల్యేతు) చి చ్చన।

టీ. చిత్-చన ॥అ॥ ఈ ౨ ను, అసాకల్యే = కొంత యను నర్థమునందు వర్తించును. ఉ। కరోతి కించి దభ్యాసాత్, అపాత్రే కుశలై ర్దేయం న కించన ధనం సదా, కించిత్ = Some; కశ్చన = Some body.

కదాచి జ్జాతు

టీ. కదాచిత్-జాతు ॥అ॥ ఈ ౨ ను, ఒకానొకప్పుడు అను నర్థమునందు వర్తించును. ఉ॥ కదాచి దాసన్నసఖీముఖేన సా, న జాతు కామః కామానా ముపభోగేన శామ్యతి, Sometimes.

సార్ధం (తు) సాకం సత్రాసమం సహ॥ ౪౧౬॥

టీ. సార్ధమ్-సాకమ్-సత్రా-సమమ్-సహ ॥అ॥ ఈ ౫ ను, తోడ నను నర్థమునందు వర్తించును, ఉ॥ సార్ధ ముద్ధవసీరిభ్యామ్, సాకం శక్తిధరేణ తత్రభవతో దేవా ద్భవానీపతేః, సత్రాకలత్రేణ సుఖం సమశ్నుతే, సమంవధూభి ర్వ్యలభీర్యువానః, నిఃశ్వాసధూమం సహరత్నభాభిః, Together with.

(ఆనుకూల్యార్థకం) ప్రాధ్వం

టీ. ప్రాధ్వమ్ ॥అ॥ ౧, ఆనుకూల్యే = అనుకూలతయను, అర్థకమ్ = అర్థముగలది, అనఁగా బంధనహేతుకమైన యానుకూల్యమునందు వర్తించును. ఉ॥ సర్వేతరం ప్రాధ్వమితః ప్రయుజ్క్తే, Conformity.

(వ్యర్థకేతు) వృథా ముధా

టీ. వృథా-ముధా॥ ఈ ౨ ను, వ్యర్థకే = వ్యర్థమను నర్థ

మందు వర్తించును, ఉ॥ ప్రయుక్త మప్యస్త్ర మితో వృథా స్యాత్, తత్ర భ్రమ త్యేవ ముధా పడఙ్ఘ్రిః, In vain; वृथा.

ఆహో ఉతాహో కిముత (వికల్పే) కిం కి ముత చ॥ ౨౧౭॥

టీ. ఆహో (పా) అహో-ఉతాహో-కిముత-కిమ్-కిము-ఉత ॥అ॥ ఈ ౬ ను, వికల్పే=వికల్పమునందు వర్తించును, ఉ॥ స్థాణురయ మాహో పురుషః, ఉతాహో స్విద్భవో రాజా నలః పరపురఞ్జయః, కిముత త్వం శివో బ్రహ్మ, స్థాణు రయం కిం పురుషః, కిము తే కార్యము తాన్యదీయకార్యమ్, Either, or (indicating deliberation) अहो.

తు హి చ స్మ హ వై (పాదపూరణే)

టీ. తు-హి-చ-స్మ-హ-వై ॥అ॥ ఈ ౬ ను, పాదపూరణే = పాదపూరణమునందు వర్తించును, ఉ॥ రామస్తు లక్ష్మణం ప్రాహ, అహం హి యాస్యే నగరమ్, స చ ప్రాహ చ రాజానమ్, మయా స్మ భుక్తం సహసా, రామం హ ప్రాహ లక్ష్మణః, తేన వై రాక్షసో హతః, Expletives.

(పూజనే) స్వతి।

టీ. సు-అతి ॥అ॥ ఈ ౨ ను, పూజనే=పూజార్థమందు వర్తించును, ఉ॥ సుహస్తా అహస్తాశ్చ, Particles of praise and reverence.

దివాఽ (హ్ని)

టీ. దివా ॥అ॥ ౧ అహ్నీతి = పగటియందు ననునర్థమునందు వర్తించును, ఉ॥ కేచి ద్దివా తథా రాత్రౌ ప్రాణిన స్తుల్యదృష్టయః, By day.

(త్వథ) దోషా (చ) నక్తం (చ రజనావితి)। ౨౧౮॥

టీ. దోషా-నక్తమ్ ॥అ॥ ఈ ౨ ను, రజనౌఇతి = రాత్రియందు ననునర్థమునందు వర్తించును. ఉ॥ చోరా దోషా యయుః పథ, నక్తమాపానభూమిషు, By night.

(తిర్యగర్థే) సాచి తిరో (౨)

టీ. సాచి - తిరః ॥అ॥ ఈ ౨ ను, తిర్యక్ = అడ్డముగానను, అర్థే=అర్థమునందు వర్తించును. ఉ॥ సాచి లోచనయుగం నమయ స్తీ, తిరోఽఞ్చతి, Crooked, bent, awry.

(పృథ సంబోధనార్థకాః।

స్యుః) ప్యా ట్పా డ ఙ్గ హే హై భోః

టీ. ప్యాట్-పాట్ (పా) ఫాట్-అఙ్గ-హే-హై-భోః (పా) భో ॥అ॥ ఈ ౬ ను, సంబోధనార్థకాః=సంబోధనార్థమునందు వర్తించును. ఉ॥ ప్యాట్ పుత్ర పఠ సర్వదా, పాట్ప్రియే హ్యేహి మన్దిరమ్, ఫాట్సఖే ఫలితశ్చూతః, శ్రూయతా మఙ్గ వా మపి, హేవటో భైక్ష మాహర, హైవృషకింకమ్పసే, భోస్సన్తద్వీపవర్తినో రాజాన శ్చేత యధ్వమ్, భోరావణో త్తిష్ఠ మమాగ్రతోయుధి, Vocative particles.

సమయా నికషా హిరుక్॥ ౨౧౯॥

టీ. సమయా-నికషా-హిరుక్ ॥అ॥ ఈ 3 ను, సమీపార్థము నందు వర్తించును. ఉ॥ సమయా పర్వతం నదీ, విలఙ్ఘ్య లఙ్కాం నికషా హనిష్యతి, పర్వతస్య హిరు జ్నదీ, సమయా-నికషా ఈ ౨ ను, మధ్యమునందు వర్తించునని కొందఱు, Near, midst.

(అతర్కితే తు) సహసా

టీ. సహసా ॥అ॥ అతర్కితే=విచారింపక యను నర్థమునందు వర్తించును. ఉ। సహసా విదధీత న క్రియామ్, Inconsiderately suddenly, सहसा.

(స్యాత్) పురః పురతోఽగ్రతః

టీ. పురః-పురతః-అగ్రతః ॥అ॥ ఈ 3 ను, ముందర నను నర్థమునందు వర్తించును. ఉ॥ పుర స్సఖీనా మనునీత లోచనే వానీరధూలి ధవలాః పురతః ప్రయాన్తి, ప్రత్యర్థినోఽగ్రతో లేఖ్యమ్ Before, in front.

స్వాహా (దేవ హవిర్దానే) శ్రౌష డ్వౌషడ్వషట్స్వధా।

టీ. స్వాహా-శ్రౌషట్-వౌషట్-వషట్-స్వధా ॥అ॥ ఈ ౫ ను, దేవ=దేవతలకు, హవిః=హవిస్సుయొక్క, దానే=ఇచ్చుటయందు వర్తించును. ఉ॥ అగ్నయే స్వాహా, అస్తు శ్రౌషట్, శిఖాయై వౌషట్, వషట్కరోతి, స్వధా పితృభ్యః, Invocations with the offerings made to the gods or manes.

కించి దీష న్మనా (గల్పే)

టీ. కించిత్-ఈషత్-మనాక్ ॥అ॥ ఈ ౩ ను, అల్పే = ఇంచుకంత యనుటయందు వర్తించును, కొంచెమనుట, ఉ॥ కించిత్కుఞ్చిత మూర్ధజః, ఈష దుష్ణం పయః పిబ, మనాక్ విహస్య సన్తుష్టః, A little, किंचित.

ప్రేత్యాముత్ర (భవాన్తరే)।

టీ. ప్రేత్య-అముత్ర ॥అ॥ ఈ ౨ ను, భవాన్తరే=జన్మాంతరమునందు వర్తించును. ఉ॥ ప్రేత్య స్వర్గే మహీయతే, ఇహ చాముత్ర చ ఫలం, In the next life.

వ ద్వా యథా తథే వైవం (సామ్యే)

టీ. వత్-వా-యథా-తథా-ఇవ-ఏవమ్ ॥అ॥ ఈ ౬ ను, సామ్యే = పోలికయందు వర్తించును. ఉ॥ సోమవ త్ప్రియదర్శనః, పుష్పేషుణ్ణై ర్లక్ష్మ్యతలోచనై ర్వా, తస్యార్థస్య యథాపథమ్, యథా చైత్ర స్తథా మైత్రః, ఇన్దుః క్షీరనిధా వివ, అగ్ని రేవం ద్విజో భస్మసాత్కార్యాదవమానితః, As, like, इव.

అహో హీ (చ విస్మయే)। ౪.౨౧॥

టీ. అహో-హీ ॥అ॥ ఈ ౨ ను, విస్మయే = ఆశ్చర్యమునందు వర్తించును. ఉ॥ అహో మే సౌభాగ్యం మమచ భవభూతేశ్చ భణితౌ, హతవిధిలసితానాం హీ విచిత్రో విపాకః, Ah ! (indicating surprise), अहो.

(మౌనే తు) తూష్ణీం తూష్ణీకాం

టీ. తూష్ణీమ్-తూష్ణీకామ్ ॥అ॥ ఈ ౨ ను, మౌనే=మౌనవ సంగు వర్తించును. ఉ॥ ముని స్తూష్ణీమాస్తే, జపన్నాస్తే ముని ర్దేశీ తూష్ణీకాం జలమధ్యగః, Silently.

సద్య స్సపది (తత్క్షణే)।

టీ. సద్యః-సపది ॥అ॥ ఈ ౨ ను, తత్క్షణే = అప్పుడే యః నర్థమున వర్తించును, ఉ॥ సద్యః పతతి మాం సేవ, సపది ప్రదః త్యపేక్షితోఽగ్నిః, Instantly, सद्य.

దిష్ట్యా సముపజోషం (చే త్యానన్దే)

టీ. దిష్ట్యా-సముపజోషమ్ ॥అ॥ ఈ ౨ ను, ఆనన్దే = సంతో షమునందు వర్తించును, ఉ॥ దిష్ట్యా త్వ మసి మేధావీ, సముపజోష భవాన్ జయతి. కొందఱు, దిష్ట్యా-శమ్-ఉపజోషమ్ అని మూం శబ్దములుగాం జెప్పిరి. ఉ॥ శఙ్కర శ్శం కరోతు నః, ఉపజోష మిః స్తు ..., Indication of joy.

ఽథాన్త రేఽన్తరా॥ ౪౨.

అన్తరేణ (చ మధ్యే స్యుః)

టీ. అన్తరే-అన్తరా-అన్తరేణ ॥అ॥ ఈ 3 ను, మధ్యే నడుమ నడుటయందు, స్యుః = వర్తించును, ఉ॥ ఆవయో రన్త జాతాః, అన్తరా త్వాం చ మాం చ కమణ్డలుః, మృణాలసూత్ర ముల మన్తరేణ స్థితి శ్చల చ్చామరయో ర్ద్వయం నః, Betwee amidst.

ప్రసహ్య (తు హఠార్థకమ్)।

టీ. ప్రసహ్య ॥అ॥ హఠార్థకమ్=బలాత్కారమునందు వ చును, ఉ॥ ప్రసహ్య విత్తాని హరన్తి చోరాః, Forcibly, vi lently.

(యుక్తే ద్వే) సాంప్రతం స్థానే

టీ. సాంప్రతమ్-స్థానే ॥అ॥ ద్వే = ఈ రెండును, యుక్తే = యుక్తమను నర్థమునందు వర్తించును. తగుననుట, ఉ॥ స్వయం ఛేత్తు మసాంప్రతమ్, సంప్రత్యసాంప్రతం వక్తు ముక్తే ముసలపాణినా, స్థానే భవా నేకనరాధిప స్సన్, Properly.

ఉభీక్ష్ణం శశ్వ (దనారతే)॥ ౪౨౩॥

టీ. అభీక్ష్ణమ్-శశ్వత్ ॥అ॥ ఈ ౨ ను, అనారతే=ఎల్లప్పుడు నను నర్థమునందు వర్తించును, ఉ॥ అభీక్ష్ణ ముష్ణై రపి తస్య సోష్మణః, శశ్వ ద్యాతి, Continually, perpetually.

(అభావే) న హ్య నో నా (ఉపి)

టీ. నహి-అ-నో-న॥ ఈ ౪ అవ్యయములును, అపిశబ్దము వలన, అన=అనునదియు, అభావే=లేదనుటయందును, కాదనుట యందును వర్తించును, ఉ॥ నహి స్వాత్మారామం విషయమృగ తృష్ణా భ్రమయతి, అవిప్ర ఇవ భాషసే, నో చక్రీ కిం కులాలః, న మే కించన దహ్యతే, No, not, नहीं.

మాస్మ మాఉలం (చ వారణే)।

టీ. మాస్మ-మా-అలమ్ ॥అ॥ ఈ ౩ ను, వారణే = వద్దనుట యందు వర్తించును, ఉ॥ సౌధోత్సఙ్గప్రణయవిముఖో మాస్మభూ రుజ్జయిన్యాః, మాభూ దాశ్రమపీడేతి, అలం మహీపాల తవశ్రమేణ, Negative and prohibitive.

(పక్షాన్తరే) చే ద్యది (చ)

టీ. చేత్-యది ॥అ॥ ఈ ౨ ను, పక్షాన్తరే=పక్షాంతరము నందు వర్తించును. ఇటువలెనైన ననుట, ఉ॥ సత్యం చే త్తపసా చ కిమ్, శుచి మనో యద్యస్తి తీర్థేన కిమ్, If.

(త త్త్వే) త్వద్ధాఽఞ్జసా (ద్వయమ్)॥ ౪౨౪॥

టీ. అద్ధా-అఞ్జసా ॥అ॥ ద్వయమ్=ఈ ౨ ను, త త్త్వే=సత్య మను నర్థమునందు వర్తించును, ఉ॥ ఆరాధితోఽద్ధా మనురప్స రోభిః, అఞ్జసేతి రురుదుః కచగ్రహైః, Truly.

(ప్ర కాశే) ప్రాదు రావి (స్స్యాత్)

టీ. ప్రాదుః-ఆవిః ॥అ॥ ఈ ౨ ను, ప్ర కాశే=అగపడుటయందు వర్తించును, ఉ॥ ప్రాదురాసీ ద్వసుంధరా, ఆవిర్బభూవ కుశగర్భ ముఖం మృగాణాం యూథమ్, Apparent.

ఓ మేవం పరమం (మతే)।

టీ. ఓమ్-ఏవమ్-పరమమ్ ॥అ॥ ఈ 3 ను, మతే=అంగీకరించుటయందు వర్తించును, ఉ॥ ఓ మిత్యుక్తవతోఽథ శార్ఙ్గిణ ఇతి, ఏవం యథాత్థ భగవన్, తతః పరమ మిత్యుక్త్వా, Yes, ఔను.

సమన్తత (స్తు) పరిత స్సర్వతో విష్వ (గిత్యపి)॥ ౪౨౫॥

టీ. సమన్తతః-పరితః-సర్వతః-విష్వక్ ॥అ॥ ఈ ౪ ను, ఇత్యపి అన్నందున విశ్వతః-సమంతాత్ అనునవియు ఎంతటను అను నర్థమునందు వర్తించును, ఉ॥ సమన్తతో వర్షతి మేఘసఙ్ఘః, ఆయాన్తి పరితః శ్రియః, త్వం సర్వతోగామి చ సాధకం చ, విష్వక్తటేషు పతతి స్ఫుట మన్తరిక్షమ్, All around, Every way.

(అకామానుమతౌ) కామమ్

టీ. కామమ్ ॥అ॥ అకామ=మనసు రాక, అనుమతౌ=అంగీకరించుటయందు వర్తించును, ఉ॥ కామం నృపాస్సన్తు సహస్రశోఽన్యే, Acquiescing with reluctance. కొందఱు 'ఆకామానుమతౌ' అను పాఠము నంగీకరించి మిక్కిలి యంగీకరించుటయందు వర్తించుననిరి, Willing compliance.

(అసూయోపగమే) ఓస్తు (చ)

టీ. అస్తు-చకారమువలనభవతు ॥అ॥ ఈ ౨ను, అసూయా=ఓర్వమిచేత, ఉపగమే=పొందుటయందు, అనఁగాఁ గోపముచే నంగీకరించుటయందు వర్తించును. ఉ॥ ధావన్నేవ దశాననః ప్రహరతే మత్ప్రేయసీ మస్తు వా, భవతు భవ త్వసుహృజ్జన స్సకామః, Be it so (implying regret in the acquiescence).

ననుచ (స్యాద్విరోధోక్తౌ)

టీ. ననుచ ॥అ॥ విరోధ=ఒకఁడు పలికినందులకు విరుద్ధముగా, ఉక్తౌ=పలుకుటయందు వర్తించును, ఉ॥ నను చాత్ర తుగాగమః కథం భవతి, Indicating contradiction.

కచ్చి (త్కామప్రవేదనే)॥ ౭౨౬॥

టీ. కచ్చిత్ ॥అ॥ కామ=ఇష్టార్థమును, ప్రవేదనే=తెలియఁజేయుటయందు, అనఁగా నిష్టార్థప్రశ్నమందు వర్తించును, ఉ॥ కచ్చిజ్జీవతి మే మాతా, I hope.

నిష్షమం దుష్షమం (గర్హ్యే)

టీ. నిష్షమమ్-దుష్షమమ్ ॥అ॥ ఈ ౨ ను, గర్హ్యే=నిందింపఁదగినదానియందు వర్తించును, ఉ॥ నిష్షమం వక్తి మూర్ఖః, దుష్షమం వర్తతే వధూః, Improperly, unseasonably.

యథాస్వం (తు) యథాయథమ్।

టీ. యథాస్వమ్-యథాయథమ్ ॥అ॥ ఈ ౨ ను, తమతమ వస్తువులను నర్థమునందును, తాముతామను నర్థమునందును వర్తించును, ఉ॥ యథాస్వ మాశ్రమైశ్చక్రే, యథాయథం పలాయన్తః, As thereto appertaining.

మృషా మిథ్యా (చ వితథే)

టీ. మృషా-మిథ్యా ॥అ॥ ఈ ౨ ను, వితథే=అసత్యమునందు

వర్తించును, ఉ॥ ఉచ్చాశ్రియసౌన్దర్యగుణా మృషోద్యాః, మిథ్యా వాదిని దూతి బాన్ధవజన స్యాజ్ఞాతపీడాగమే, Falsely, मिथ्या.

యథార్థం (తు) యథాతథమ్॥ ౪౨॥

టీ. యథార్థమ్-యథాతథమ్ ॥అ॥ ఈ ౨ ను సత్యమునందు వర్తించును, ఉ॥ యథార్థ ముక్త్వా న్నాన్యత్, గురు ర్వక్తి యథాతథమ్, Properly, suitably.

(స్యు) రేవం తు పునర్వై వే (త్యవధారణవాచకాః)।

టీ. ఏవం-తు-పునః-వా-ఏవ ॥అ॥ ఈ ౫ ను, అవధారణ వాచకాః=ఇదియ యను నియమార్థమునందు వర్తించును, ఉ॥ ఏవ మేత ద్యథా ప్రాహ విష్ణు స్తు జగతాంపతిః, రావణంతు దురాత్మానమ్, భవభిర్రాఘవః పునః, వ్యాసో వా సర్వధర్మజ్ఞః, త్వమేవ సాక్షా త్కరణీయ ఇత్యతః, ఇచట "స్యురేవంతు పునర్వై చే త్యవధారణవాచకాః" అను పాఠము గలదు, Indeed.

ప్రా (గతీతార్థకం)

టీ. ప్రాక్ ॥అ॥ అతీత=జరిగినకార్యముయొక్క, అర్థకమ్= అర్థముగలది, అనఁగా పోయినకాలమందు వర్తించును, ఉ॥ ప్రపేదిరే ప్రాక్తనజన్మవిద్యాః, Before, anterior.

నూన మవశ్యం (నిశ్చయే ద్వయమ్)॥ ౪౩॥

టీ. నూనమ్-అవశ్యమ్ ॥అ॥ ద్వయమ్=ఈ ౨ ను, నిశ్చయే= నిశ్చయార్థమునందు వర్తించును, ఉ॥ నూనం హ న్నాస్మి రావణమ్, అవశ్యం యాతార శ్చిరతరముషిత్వాపి విషయాః, Certainly, necessarily.

సంవ (ద్వర్షే)

టీ. సంవత్ ॥అ॥ వర్షే = సంవత్సరమందు వర్తించును, ఉ॥ రామః పఞ్చదశే సంవ దయోధ్యాం ప్రవివేశ హ, A year, संवत.

(ఉపరే) త్వర్వాక్

టీ. అర్వాక్ ॥అ॥ అవరే=మేరగాఁజెప్పు వస్తువునకుఁ గ్రిందటిదైనకాలమునందును, దేశమునందును వర్తించును, ఉ॥ యామా దర్వా ఙ్నభుఞ్జీత, గ్రామా దర్వా ఙ్నదీ, Former, prior,

ఆ మేవం

టీ. ఆమ్-ఏవమ్ ॥అ॥ ఈ ౨ ను, ఒకఁడు చెప్పినదాని నంగీకరించుటయందు వర్తించును, ఉ॥ ఆం కరోమి తవ ప్రియమ్, ఏవం కుర్మః, Assent, consent, promise.

స్వయ (మాత్మనా)।

టీ. స్వయమ్ ॥అ॥ ఆత్మనా=తనంత నను నర్థమునందు వర్తించును, ఉ॥ స్వయం కృత ప్రసాదస్య, Self, of himself, स्वयम्.

(అల్పే) నీచై

టీ. నీచైః ॥అ॥ అల్పే=కొంచెమందు వర్తించును, ఉ॥ తథాపి నీచై ర్వినయా దదృశ్యత, Little, low.

(ర్మహ) త్యుచ్చైః

టీ. ఉచ్చైః ॥సీ॥ మహతి=అధికమందు వర్తించును, ఉ॥ శృఙ్గ ముచ్చై ర్గిరే రిదమ్, Great, high, उच्च.

ప్రాయో (భూ)

టీ. ప్రాయః ॥అ॥ భూమ్ని = తఱచుగా నను నర్థమునందు వర్తించును, ఉ॥ ప్రాయో నవవధూః కాన్తమ్, Frequently, generally, प्राय.

(మ్న్యద్రుతే) శనైః॥ ౮ ౨౯॥

టీ. శనైః ॥అ॥ అద్రుతే=మెల్లఁగా నను నర్థమునందు వర్తించును, ఉ॥ ఆలిఙ్గతి శనై శ్శనైః, Slowly.

సనా (నిత్యే)

టీ. సనా ॥అ॥ నిత్యే=నిత్యమునందు వర్తించును, ఉ॥ సనాతనః, Perpetually, ever.

బహి (ర్బాహ్యే)

టీ. బహిః ॥అ॥ బాహ్యే=వెలుపల యను నర్థమునందు వర్తించును, ఉ॥ దాసీకుమ్భం బహి ర్గ్రామాత్, External, out.

స్మా (తీతే)

టీ. స్మ ॥అ॥ అతీతే = కడచె నను నర్థమునందు వర్తించును, సేవతేస్మ శయనం పరాఙ్ముఖీ, Formerly.

ఽస్త (మదర్శనే)।

టీ. అస్తమ్ ॥అ। అదర్శనే = కానరాకుండుటయందు వర్తించును, ఉ॥ అస్తంగతో రావణః, అస్తంగతో భాస్కర ఇతి, Disappearance.

అస్తి (సత్త్వే)

టీ. అస్తి ॥అ॥ సత్త్వే = కలదనుటయందు వర్తించును, ఉ॥ అస్తి క్షీరా గాః, Present, now.

(రుషోక్తా) వు

టీ. ఉ ॥అ॥ రుషా = కోపముచేత, ఉక్తౌ = పలుకుటయందు వర్తించును, ఉ॥ ఉ ఆగత శ్శత్రుః, రుషోక్తౌ హుమ్ అనియు పాఠము, ఉ॥ వృథా స్తేన విచారణీయచరితా స్తిష్ఠన్తు హుం వర్తతామ్, Interjection expressing wrath.

ఊం (ప్రశ్నే)

టీ. ఊమ్ ॥అ॥ ప్రశ్నమందు వర్తించును, ఉ॥ ఆగత శ్శత్రురూమ్.

(ఽనునయే) త్వయి॥ ౭౩౦॥

టీ. అయి ॥అ॥ అనునయే=ఊఱడించుటయందు వర్తించును, ఉ॥ అయి ముగ్ధే, Encouraging vocative.

(తర్కే) ను (స్యాత్)

టీ. ను ॥అ॥ తర్కే=ఊహయందు వర్తించును, ఉ॥ అస్త శైలగహనం ను వివస్వా నావివేశ జలధిం ను మహీం ను, తర్కేతు స్యాత్ అను పాఠమునందు స్యాత్ అనునది యూహ యందు వర్తించునని యర్థము, ఉ॥ స్యాత్కిఞ్చి న్నోపపద్యతే, Indicating reflection.

ఉషా (రాత్రేరవసానే)

టీ. ఉషా ॥అ॥ రాత్రేః=రాత్రియొక్క, అవసానే=అంతమునందు, అనఁగా ప్రాతఃకాలమునందు వర్తించును, ఉ॥ ఉషా జనాః ప్రబుధ్యన్తే, ఉషా తనో ద్వాయు రుపైతి మన్దం, Close of the night, morning, break of day, ...

నమో (నతౌ)।

టీ. నమః ॥అ॥ నతౌ = నమస్కారమునందు వర్తించును, ఉ॥ నమో విష్ణవే, Hail, salutation, bow.

(పునరర్థే) ఽఙ్గ

టీ. అఙ్గ ॥అ॥ పునః=మఱియును, అర్థే=అర్థమునందు వర్తించును, ఉ॥ మూర్ఖస్తు నావమన్తవ్యః కి మఙ్గ విద్వాన్, Again, rather.

(నిన్దాయాం) దుష్ఠు

టీ. దుష్ఠు ॥అ॥ నిన్దాయామ్ = చెడ్డది యను నర్థమునందు వర్తించును, ఉ॥ దుష్ఠువృత్తి ర్దుర్జనస్స్యాత్, Ill.

సుష్ఠు (ప్రశంసనే)॥ ౪౩౧॥

టీ. సుష్ఠు ॥అ॥ ప్రశంసనే = మంచిది యనుటయందు వర్తించును, ఉ॥ సుష్ఠు భుక్తం మయా గృహే, Well.

ఆమా (ఉనుగుణ్యే)

టీ. ఆమ్ ॥అ॥ ఆనుగుణ్యే=అనుకూలార్థమునందు వ
చును ఉ॥ ఆమ్ జ్ఞాతమ్, Oh; I see it now, Oh; yes.

(స్మరణే) ఉయే

టీ. అయే ॥అ॥ స్మరణే = స్మరణమునందు వర్తించు
ఉ॥ అయే పూర్వం కృతం మయా, Ah (showing recollectic

ఫ (డ్విఘ్నని రాకృతౌ)।

టీ. ఫట్ ॥అ॥ విఘ్న = విఘ్నముయొక్క, నిరాకృతే
పోఁగొట్టుటయందు వర్తించును, ఉ॥ అస్త్రాయ ఫట్, A w
used in uttering spells to ward off evil.

(అఙ్గీకృతౌ స్యా) దథకిం

టీ. అథకిమ్ ॥అ॥ అఙ్గీకృతౌ = అంగీకారమునం
స్యాత్ = వర్తించును, ఉ॥ దేవదత్త కిం భోక్ష్యసి; అథకిమ్, Y
quite so.

(హీనసంబోధనేతు) రే॥ ర ః

టీ. రే ॥అ॥ హీన = హీనునియొక్క, సంబోధనే =
చుటయందు వర్తించును, ఉ॥ రే రే పాప మమాన్తికా దప
(Used in addressing menials). 'ఆమానుగుణ్యే' అన్నది వె
లిదివఱకుఁ బ్రక్షిప్తమని కొందఱు.

సాయం (సాయే)

టీ. సాయమ్ ॥అ॥ సాయే = సాయంకాలమునందు వ
చును, ఉ॥ సాయంతన మల్లికాసు, Evening.

ప్రగే ప్రాతః (ప్రభాతే)

టీ. ప్రగే-ప్రాతః ॥అ॥ ఈ 2 ను, ప్రభాతే = ప్రాతఃకాల
నందు వర్తించును, ఉ॥ ప్రగే నృపాణా మథ తోరణా ద్బహిః,
సన్ధ్యాముపాసీత, Morning.

నికషా (ఽన్తికే)।

టీ. నికషా ॥అ॥ అన్తికే = సమీపమునందు వర్తించును, ఉ॥ విలఙ్ఘ్య లఙ్కాం నికషా హనిష్యతి, Near.

పరుత్పరార్యైషమః (ఽబ్దే పూర్వే పూర్వతరే యతి)॥

టీ. పరుత్-పరారి-ఐషమః ॥అ॥ ఈ 3 ను వరుసగా, పూర్వే అబ్దే=పోయినయేఁటియందును, Last year; పూర్వతరే అబ్దే = అంతకు మున్నేటియందును, Year before the last ; యతి = నడచుచున్న యేటియందును వర్తించును, Current year ; ఉ॥ పరారిసఞ్చితం విత్తం పరున్నష్ట మభోగతః, ఐషమశ్చీయతే యత్నాత్తతః కింవా భవిష్యతి.

అద్య (త్రాహ్ని)

టీ. అద్య ॥అ॥ అత్రఅహ్ని=నడచుచున్న పగటియందు వర్తించును, ఉ॥ నరలోకేఽద్య దుర్లభః, Today.

(ఽథపూర్వేఽహ్నీత్యాదా) పూర్వోత్తరాపరాత్।
తథాఽధరాన్యాన్యతరేతరాత్పూర్వేద్యురాదయః॥

టీ. పూర్వోత్తరాపరాత్-అధరాన్యాన్యతరేతరాత్-పూర్వ ఉత్తర అపర అధర అన్య అన్యతర ఇతర అను శబ్దములవలనఁ బుట్టిన, పూర్వేద్యురాదయః, పూర్వేద్యుః = నిన్న, Yesterday, कल; ఉత్తరేద్యుః= రేపు, To-morrow, कल; అపరేద్యుః=ఎల్లుండి, The day after to-morrow, परसों ; అధరేద్యుః = మొన్న, The day before yesterday, परसों ; అన్యేద్యుః - ఇతరేద్యుః = మఱియొకనాఁడు, Another day, दूसरे दिन ; అన్యతరేద్యుః= రెండు దినములలో నొకనాఁడు, One of two days అను నర్థములయందు వర్తించును, ఉ॥ నిమన్త్రయత పూర్వేద్యుః, నాన్దీముఖా దుత్తరేద్యు ర్వివాహః పరికీర్తితః, ఆగతా నపరేద్యుస్తాన్, అధరేద్యుస్సమాగతాః, అన్యేద్యు రాత్మానుచరస్య భావమ్, పఞ్చమీషష్ఠ్యో

రన్యతరేద్యుః పితరం ద్రక్ష్యసి, కష్టదినా దితరేద్యుః ప్రియో ద్రష్టవ్యః.

ఉభయద్యు శ్చోభయేద్యుః

టీ. ఉభయద్యుః-ఉభయేద్యుః ॥అ॥ ఈ ౨ ను, రెండుదినములను నర్థమునందు వర్తించును, ఉ॥ ఉభయద్యు రుత్సవః, Both days, दोनो दिन.

(పరేత్వహ్ని) పరేద్యవి।

టీ. పరేద్యవి ॥అ॥ పరేత్వహ్ని = మఱునాఁటియందు వర్తించును, ఉ॥ ద్రష్టాస్మి పరేద్యవి సఖాయమ్, Next day, दूसरे दिन.

హ్యో (గతే)

టీ. హ్యః ॥అ॥ గతే = పోయిన దినమందు, అనఁగా నిన్నయను నర్థమునందు వర్తించును, ఉ॥ హ్య స్సర్వ మభవ త్కార్యమ్, Yesterday, कल.

(ఽనాగతేఽహ్ని) శ్వః

టీ. శ్వః ॥అ॥ అనాగతే=రానట్టి, అహ్ని=దినమందు, అనఁగా రేపను నర్థమునందు వర్తించును, ఉ॥ శ్వః కార్య మద్య కుర్వీత, To-morrow, कल.

పరశ్వ (స్తత్ప రేఽహని)॥ ౪౩౫॥

టీ. పరశ్వః ॥అ॥ తత్పరే = అవతలి, అహని = దినమందు, అనఁగా నెల్లుండి యను నర్థమందు వర్తించును, ఉ॥ పరశ్వో వా భవిష్యతి, The day after to-morrow, परसों.

తదా తదానీం

టీ. తదా-తదానీమ్ ॥అ॥ ఈ ౨ ను, అప్పుడను నర్థమునందు వర్తించును, ఉ॥ తదా చక్షుష్మతాం ప్రీతిః, యదా స్యా త్ప్రియ యా సఙ్గః తదానీ మేవ మే సుఖమ్, Then, at that time, तब.

యుగప దేకదా

టీ. యుగపత్-ఏకదా ॥అ॥ ఈ ౨ ను, ఒక్కకాలమం దను నర్థమందు వర్తించును, ఉ॥ యుగప ద్వ్యాసశేదిశః, ఏకదా మిళితా ద్విజాః, At once, at the same time, तत्क्षण.

సర్వదా సదా।

టీ. సర్వదా-సదా ॥అ॥ ఈ ౨ ను, ఎల్లప్పు డను నర్థమందు వర్తించును, ఉ॥ సర్వదా సర్వదోఽసీతి, యాచతే యాచక స్సదా, Always, At all times, सर्वदा, सदा.

ఏతర్హి సంప్రతీదానీ మధునా సాంప్రతం (తథా)॥ ౪౩౬॥

టీ. ఏతర్హి-సంప్రతి-ఇదానీమ్-అధునా-సాంప్రతమ్ ॥అ॥ ఈ ౫ ను, ఇప్పుడను నర్థమునందు వర్తించును, ఉ॥ భవన్త మేతర్హి మనస్వి గర్హితే, సంప్రత్యసాంప్రతం వక్తుమ్, ఇదానీ మస్మి సంవృత్తః, బలావలేపా దధునాఽపి పూర్వవత్, కో న్వస్మిన్ సాంప్రతం లోకే, Now, at this time, अभी.

(దిగ్దేశకాలే పూర్వాదౌ) ప్రాగుద క్ప్రత్యగాదయః।

టీ. ప్రాగుద క్ప్రత్యగాదయః=ప్రాగుద క్ప్రత్య గాద్యవ్యయములు, పూర్వాదౌ=పూర్వాదులయిన, దిగ్దేశకాలే=దిగ్దేశకాలముల యందు వర్తించును, ప్రాక్ ॥అ॥ ఇది పూర్వదిక్కునకును, East, पूर्व; పూర్వదేశమునకును, Eastern, पूर्वी; పూర్వకాలమునకును, Prior time, పేరు. ఉ॥ ప్రాఙ్ముఖోఽన్నాని భుఞ్జీత, ప్రాగ్భాగతః పతదిహోద ముహూత్యకాసు, ప్రాక్సృష్టేః కేవలాత్మనే. ఉదక్ ॥అ॥ ఇది ఉత్తరదిక్కునకు, North, उत्तर; ఉత్తరదేశమునకును, Northern, उत्तरी; ఉత్తరకాలమునకును, Subsequent, పేరు. ప్రత్యక్ ॥అ॥ ఇది పశమటిదిక్కునకును, West, पश्चिम; పడమటి దేశమునకును, Western, पश्चिमी; పేరు. ఆదిశబ్దముచేత, అవాక్ =

South, दक्षिण; Southern, दक्षिणी; or former; దక్షిణాత్-దక్షిణతః-దక్షిణేన = Southward, दक्षिण की तरफ; ఉత్తరాత్-ఉత్తరతః-ఉత్తరేణ=Northward, उत्तर की तरफ; అధరాత్-అధరతః-అధరేణ-అధరస్తాత్ = Underneath, नीचे; పురస్తాత్ = Before, पहले; ఉపరి-ఉపరిష్టాత్ = Above, ऊपर; అధస్తాత్ = Behind, पीछे; మొదలయినవి గ్రహింపఁబడును.

ఇత్యవ్యయవర్గః = అవ్యయములయొక్క పదసమూహము ముగిసెను.

గ్రంథకర్త తాను గ్రంథాదియందుఁ జేసిన 'సంపూర్ణముచ్యతే వర్గై ర్నామలిఙ్గానుశాసనమ్' అను ప్రతిజ్ఞ చొప్పున లింగములతోడ నామముల కనుశాసనముకొఱకు వర్గాంతరమును బ్రారంభించుచున్నాడు.

సలిఙ్గశాస్త్రైః స్సన్నాదికృత్తద్ధితసమాసజైః॥ ౪౩౭॥
అనుక్తైః స్సఙ్గ్రహే లిఙ్గం సంకీర్ణవది హోన్నయేత్।

టీ. ఇహసఙ్గ్రహే = ఈ లింగాది సంగ్రహవర్గయందు, సలిఙ్గశాస్త్రైః = పాణిని వరరుచి మొదలైనవారిచేతఁ జెప్పఁబడిన లింగలక్షణములుగల, 'స్త్రియామీదూద్విరామైకాచ్' అనునది మొదలయిన వాక్యములతోఁ గూడినట్టి, సన్నాదికృత్తద్ధితసమాసజైః=సనాద్యంత ధాతువులమీఁది అప్రత్యయము మొదలయిన కృత్ప్రత్యయములవలనను, కేవలధాతువులమీఁది కృత్ప్రత్యయముల వలనను, తద్ధితప్రత్యయములవలనను, సమాసములవలనను బుట్టిన అనుక్తైః=పూర్వవర్గలయందుఁ జెప్పఁబడని, 'స్త్రీభావాదావనిక్తిః' మొదలయిన కృత్ప్రత్యయములతోఁ గూడిన వాక్యములచేతను 'తల్బన్దేయేని కద్యచ్ త్రా' ఇవి మొదలయిన తద్ధితప్రత్యయములతోఁ గూడిన వాక్యములచేతను, 'అదన్తైర్ద్విగురేకార్థః' ఇ

మొదలయిన సమాసములతోఁ గూడిన వాక్యములచేతను, లిఙ్గమ్=స్త్రీపుం నపుంసకలింగములను, ఉన్నయేత్ = తెలిసికోవలయును. మరియు దృష్టాంతముచేతను లింగము నెఱుగు నుపాయమును జెప్పుచున్నాఁడు. సంకీర్ణవత్ =సంకీర్ణవర్గయందువలెఁ బ్రకృతి ప్రత్యయార్థాదులచేతను లింగమును తెలిసికొనవలెను.

ఈ వర్గయందుఁ జెప్పునట్టి లింగలక్షణములకుఁ బూర్వవర్గలయందుఁ జెప్పిన విశేషవిధులతో విరోధము వచ్చినప్పు డేలక్షణము వర్తించు నను సందేహమును పరిహరించుచున్నాఁడు.

లిఙ్గశేషవిధి ర్వ్యాపీ విశేషై ర్య ద్యబాధితః॥   ౪౩౮॥

టీ. లిఙ్గశేషవిధిః = ఈ వర్గయందుఁ జెప్పఁబడు సామాన్యమయిన లింగలక్షణము, విశేషైః=ఈ శాస్త్రమున నక్కడక్కడఁ జెప్పఁబడిన విశేషవిధులచేత, అబాధితోయది = బాధింపఁబడనిదైనచో, వ్యాపీ=తాను ప్రవర్తించునది యగును. అనఁగా నీ వర్గయందుఁ జెప్పు లింగలక్షణము పూర్వవర్గయందుఁ జెప్పిన విశేషవిధిని విడిచిపెట్టి కడమదిక్కునసే ప్రవర్తించునని తాత్పర్యము. అదియెట్లన, నీ వర్గయందు స్వర్గపర్యాయములు పుంలింగములౌను అను విధి "ద్యోదివౌద్వే స్త్రియామ్" అను విశేషవిధిచోట బ్రవర్తింపదు.

స్త్రియామ్

టీ. స్త్రియాం అను పదము 'పుంస్త్వేనభేదానుచరాః' అను పుంలింగాధికారపర్యంత మనువర్తించి వచ్చును. కావున నదివఱకుఁ జెప్పు శబ్దములు స్త్రీలింగములు.

ఈ దూ ద్విరా మైకాచ్

టీ. ఏకాచ్ =ఒకయచ్చు గలిగిన, ఈదూద్విరామాం=ఈకారాంత ఊకారాంత శబ్దములు సీ॥, శ్రీః, ధీః, భూః, భ్రూః.

సయోని ప్రాణి నామచ।

టీ. యోని కలిగిన ప్రాణులకుఁ బేరయిన శబ్దములు స్త్రీలింగమునందు వర్తించును, ఉ॥ మాతా, యోషిత్, సురభిః, కరేణుః.

నామ విద్యు న్నిశా వల్లీ వీణా ది గ్భూ నదీహ్రియామ్॥

టీ. విద్యుత్ = మెఱుపు, నిశా = రాత్రి, వల్లీ = తీఁగె, వీణా = వీణె, దిక్ = దిక్కు, భూ = భూమి, నదీ = నది, హ్రీ = సిగ్గు, ఈ వస్తువులయొక్క, నామ = పేళ్లు, విశేషవిధిబాధ లేనివి స్త్రీ॥, ఇచట వీణా పర్యాయములకును, హ్రీ పర్యాయములకును, 'జ్యాబూజన్తమ్-ఈదూద్వి రామైకాచ్' అను విధులచేత స్త్రీలింగము సిద్ధించినను విస్పష్టార్థముగాఁ జెప్పినాఁడు. కొందఱు వాణీదిగ్భూనదీధియామ్ అని పాఠము గలదనిరి. మొదటి పక్షమునందు హ్రీ పర్యాయములయిన మందాక్షవ్రీడశబ్దములు విశేషవిధిబాధ కలవి గనుక నక్కడ స్త్రీ విధి లేదు.

అదన్తై ర్ద్విగు రేకార్థో

టీ. అదన్తైః = అకారాంతము లయిన యుత్తరపదములతోఁ గూడుకొనియున్న, ఏకార్థో ద్విగుః = సమాహారమునందలి ద్విగుసమాసము స్త్రీ, ద్విగుసమాస మన సంఖ్యాపూర్వపదమైన సమాసము, ఉ॥ పఞ్చానాం మూలానాం సమాహారః = పఞ్చమూలీ, దశమూలీ, త్రిలోకీ.

న స పాత్రయుగాదిభిః।

టీ. పాత్రయుగాదిభిః = ఉత్తరపదము లయిన పాత్రయుగాది శబ్దములతోఁ గూడియున్న, సః = ఆ ద్విగుసమాసము, న = స్త్రీలింగము కాదు, ఉ॥ పఞ్చపాత్రమ్, చతుర్యుగమ్, త్రిభువనమ్.

తల్

టీ. భావార్థమునందును, సమూహార్థమునందును, స్వార్థమునందును విధింపఁబడిన తల్ ప్రత్యయ మంతముగాఁ గల శబ్దములు

, ఉ॥ భావార్థమున, పురుషస్య భావః పురుషతా, అశ్వతా; ూహార్థమున, గ్రామాణాం సమూహః గ్రామతా; జనతా; ఀతా; సహాయతా; స్వార్థమున, దేవఏవ దేవతా.

బృన్దే యేనికడ్యచ్ త్రా

టీ. బృన్దే = సమూహార్థమునందు విధింపఁబడిన య, ఇని, ్యచ్ (పా) కట్యచ్, త్ర అను ప్రత్యయము లంతముగాఁగల ములు స్త్రీ॥, ఉ॥ య ప్రత్యయాంతమునకు, పాశానాం సమూహః శ్యా, ఈలాగే ఇని ప్రత్యయాంతమునకు ఖలినీ, కడ్యచ్ ప్రత్య ంతమునకు రథకడ్యా (పా) రథకట్యా, త్ర ప్రత్యయాంతమునకు త్రా.

వైర మైథుని కాది వున్॥   ౪౪౦॥

టీ. వైర=విరోధమునందును, మైథునిక=వివాహమునందును, శబ్దముచేత వీప్సయందును దండమునందును దానమునందును ంపఁబడిన వున్ అను ప్రత్యయ మంతముగాఁగల శబ్దములు స్త్రీ॥, విరోధమున, అశ్వమహిషయోర్విరోధః అశ్వమహిషికా; కాకో ోకికా; వివాహమున, అత్రిభరద్వాజయోర్వివాహః; అత్రిభర ్వజికా, వసిష్ఠకుశికికా; వీప్సయందు, ద్వౌ ద్వౌపాదౌ దదాతి ద్విప ాం దదాతి; ద్విశతికాం దదాతి; దండమునందు, ద్వౌపాదౌ తః ద్విపదికాం దణ్డితః, ద్విశతికాం దణ్డితః; దానమునందు, ్వపాదౌ వ్యవసృజతి ద్విపదికాం వ్యవసృజతి, ద్విశతికాం వ్యవ ుతి, వున్ ప్రత్యయము వుఞ్ ప్రత్యయమునకు నుపలక్షణము ాక వుఞ్ ప్రత్యయాంతములకును కొన్నియెడల స్త్రీలింగము ు, ఉ॥ శిష్యోపాధ్యాయయో ర్భావః శైష్యోపాధ్యాయికా, ్యాదులు.

స్త్రీభావాదావని క్తిన్ణ్వుల్ణజ్ణ్వచ్క్య బ్యుజ జే ఞ్ని శాః।

టీ. స్త్రీభావాదౌ = స్త్ర్యధికారమందలి భావాద్యర్థముల ందు విధింపఁబడిన అని- క్తిన్-ణ్వుల్-ణచ్-ణ్వచ్-క్యప్-యుచ్-

ఞజ్-అ-ఇఞ్-ని-శ అను ప్రత్యయము లంతముగాఁగల శబ్దములు స్త్రీ॥, ఉ॥ అజననిః, అకరణిః - ఇచట నాక్రోశమునం దనిప్రత్యయము. కృతిః, భృతిః - భావార్థమునందు క్తిన్ ప్రత్యయము. ప్రవాహికా, ప్రచ్ఛర్దికా - ఇచట రోగాఖ్యయందు ణ్వుల్. కారికా, జీవికా-ఇచట ధాత్వర్థమునందు ణ్వుల్. వ్యావక్రోశీ - ఒకరినొకరు తిట్టుకొనుట, వ్యాత్యుక్షీ - ఒకరిపై నొకరు నీళ్లు చల్లుకొనుట - ఇచట కర్మ వ్యతిహారమునందు ణచ్. భవతః శాయికా, భవతః ఆసికా - ఇచట పర్యాయార్థమునందు ణ్వుచ్. భవానర్హతి ఇక్షుభక్షికామ్, పయః పాయికామ్ - ఇచట అర్హార్థమునందు ణ్వుచ్. ఇక్షుభక్షికాం మే ధారయసి, ఓదనభక్షికామ్ - ఇచట ఋణార్థమునందు ణ్వుచ్. ఇక్షుభక్షికా మే ఉదపాది ఓదనభక్షికా - ఇచట నుత్పత్తియందు ణ్వుచ్. వ్రజ్యా, ఇజ్యా-ఇచట భావార్థమునందు క్యప్. సమజ్యా, నిషద్యా-ఇచట సంజ్ఞయందు క్యప్. మణ్డనా, ఆసనా-ఇచట భావార్థమునందు యుచ్. పచా, ఛిదా, మృజా - ఇచట భావార్థమునందు అఙ్. చికీర్షా, జిహీర్షా - ఇచట సన్ ప్రత్యయముమీఁద భావార్థమునందు అప్రత్యయము. కాంకారిమకార్షీః, ఇమాంకారిమకార్షమ్ - ఇచట ప్రశ్నాఖ్యానములయందు ఇఞ్. జ్యానిః, గ్లానిః - ఇచట భావార్థమునందు నిప్రత్యయము. శప్రత్యయాంతమునకు క్రియా, ఇచ్ఛా ఇత్యాదులు.

ఉణాదిషు నిరూరీశ్చ

టీ. ఉణాదులయందలి నిః ఊః ఈః అను నీమూఁడు ప్రత్యయములు నంతముగాఁగల శబ్దములు స్త్రీలింగమునందు వర్తించును. ఉ॥ ని ప్రత్యయమునకు శ్రేణిః, శ్రోణిః. ఊ ప్రత్యయమునకు ఖర్జూః, కణ్డూః, చమూః. ఈ ప్రత్యయమునకు తన్త్రీః, లక్ష్మీః ఇత్యాదులు. అగ్ని వహ్ని యోని పార్ష్ణిశబ్దములు నిప్రత్యయాంతములయినను పుంలింగములను విశేషవిధి యున్నది.

జ్యాబూజన్తం చలం స్థిరమ్॥ ౪౪౧॥

టీ. జీ-అనఁగా జీప్-జీష్-జీన్ అను ప్రత్యయములు. ఆప్-

అనఁగా టాప్–డాప్–చాప్ అను ప్రత్యయములు. ఈ యారును, ఊఙ్
అను ప్రత్యయమును నంతముగాఁగల శబ్దములు, చలమ్ = విశేష్య
ఘ్నములు అయినవియు, స్థిరమ్=నియతలింగము లయినవియు స్త్రీ॥,
ఉ॥ విశేష్యనిఘ్నములయిన జ్యంతములకు పుంసః ఇయమ్ పౌంస్నీ,
ఉపగో రియమ్ ఔపగవీ. నియతలింగములయిన జ్యంతములకు కరిణీ,
స్త్రీ-ఇచట జీప్. దాక్షాయణీ, గౌరీ– ఇచట జీష్. శార్ఙ్గరవీ, బైదీ–
ఇచట జీన్. అజా, ఏడకా, రమా – ఇచట టాప్. సురాజా, బహు
రమా – ఇచట డాప్. కారీషగన్ధ్యా, వారాహ్యా – ఇచట చాప్.
వామోరూః, కరభోరూః – ఇచట ఊఙ్ ఇత్యాదులు.

తత్క్రీడాయాం ప్రహరణంచేన్మౌష్టా పాల్లవా ణదిక్।

టీ. తత్ = ఆముష్టిపల్లవాదులు, క్రీడాయామ్ = ఈ క్రీడ
యందు, ప్రహరణంచేత్ = ఆయుధమాఁయెనేని, ఆ యర్థమునందు
విధింపఁబడిన ణ ప్రత్యయాంతశబ్దములు స్త్రీలింగమునందు వర్తిం
చును, ఉ॥ ముష్టిః ప్రహరణ మస్యాం క్రీడాయామ్ మౌష్టా,
ఇలాగున పాల్లవా. ణదిక్ అన్నందున దాండాదులును తెలియ
వలెను.

ఘఞో ఞః సాక్రియాఽస్యాం చేద్దాణ్డపాతా హి ఫాల్గునీ॥
శ్యైనంపాతాహి మృగయా తైలంపాతా స్వధేతి దిక్।

టీ. సాక్రియా = ఆదండపాతాదిక్రియ, అస్యాంచేత్ = ఈ
ఫాల్గున్యాదులయందు కలిగినయెడ, ఆ యర్థమునందు, ఘఞః=ఘఞం
తముమీఁద విధింపఁబడిన, ఞః = ఞ ప్రత్యయాంతము స్త్రీ॥, ఉ॥ దణ్డ
పాతోఽస్యాంఫాల్గున్యా మితి దాణ్డపాతా ఫాల్గునీ, శ్యేనపాతోఽ
స్యాం మృగయాయా మితి శ్యైనంపాతా మృగయా, తిలపాతోఽ
స్యాం స్వధాయా మితి తైలంపాతా స్వధా, దిక్ఛబ్దమువలన
మౌసలపాతాదులు నీలాగున తెలియవలెను.

స్త్రీ స్యాత్కాచి న్మృణాళ్యాది ర్వివక్షాఽపచయే యది॥

టీ. అల్పార్థమునందు వివక్ష కలిగినయెడ మృణాలీః మొదలయిన కొన్నిశబ్దములు స్త్రీలింగముతోను. ఉ॥ అల్పం శమ్ మృణాలీ, అల్పోఘటః ఘటీ; ఇట్లే శస్త్రీ, విషాణీ ఖర్జూరీ అనునివి మొదలయినవి తెలియవలయు. కొన్ని యన్న అల్పోవృక్షః వృక్షకః ఇత్యాదులు స్త్రీలింగములు కావు. గొందఱు స్త్రీత్వమని చెప్పి స్త్రీత్వ వివక్షయందు మృణ శబ్దములు స్త్రీలింగము లందురు.

ఈ ప్రకారముగా లక్షణముచేత లింగనిర్ణయమును యింకను కకారాంతాదిక్రమమున లింగనిర్ణయమును జెప్పుచున

లఙ్కా శేఫాలికా టీకా ధాతకీ పఞ్జికాఽఽఢకీ।
సిధ్రకా శారికా హిక్కా ప్రాచికోల్కా పిపీలికా॥
తిన్దుకీ కణికా భఙ్గిః సురఙ్గా సూచి మాఢయః।
పిచ్ఛా వితణ్డా కాకిణ్యౌ చూర్ణి శ్శాణీ ద్రుణీ దరత్॥
సాతిః కన్థా కథాఽఽగస్ది నాభీ రాజసభాఽపిచ।
ఝల్లరీ చర్చరీ పారీ హోరా లట్వాచ సిధ్మలా॥
లాక్షా లిక్షాచ గణ్డూషా గృధ్రసీ చమసీ మసీ।

టీ. లంకాశబ్దము మొదలు మసీశబ్దపర్యంతము గ 3 శ స్త్రీలింగములు. ఈ శబ్దముల కర్థము, లఙ్కా = రావణపట్ట శేఫాలికా = వావిలి, టీకా = విషమపదవ్యాఖ్యానము, ధాత మ్రాను, పఞ్జికా = నిశ్శేషపదవ్యాఖ్యానము, ఆఢకీ = తువరి సిధ్రకా = బిల్లుమ్రాను, శారికా = గోరువంకపిట్ట, హిక్కా = ఎ ప్రాచికా = అడవియీఁగ, ఉల్కా = కొఱవి, పిపీలికా = చీమ, తుమ్మికిచెట్టు, కణికా = పరమాణువు, వ్రీహిభేదమును, గోధ యని కొందఱు, భఙ్గీ = రచనాప్రకారము, సురఙ్గా = క సూచిః = సూది, మాఢిః = చిగురాకు, వీచి యని కొందఱు, గంజియు బూరుగబంకయు, వితణ్డా = స్వపక్షస్థాపనములేని శాకిణీ = కర్ష మెత్తులో నాలవపాలు, పలములో నాల

కొందఱు, చూర్ణిః=గద్యభేదము, శాణీ=సాన, ద్రుణీ=చెవిఁదూరు పాము, తాఁబేలని కొందఱు, దరత్=మ్లేచ్ఛజాతి, చఱియ యని కొందఱు, సాతిః = దానము, తీవ్రవేదన యని కొందఱు, కన్థా = బొంత, కథా=చరిత్ర, ఆసన్దీ=పెండ్లిపీఁట, శవవాహనమని కొందఱు, నాభిః=బొడ్డు, రాజసభా=రాజుకొలువుకూటము, ఝల్లరీ=వాద్య విశేషము, చర్చరీ=నృత్తవిశేషము, పారీ=ఏనుఁగు కాలిగొలుసు, హోరా=లగ్నాంశము, లట్వా=ఊరఁబిచ్చుక, సిధ్మలా=పూతిమత్స్య క్షోదము, సిబ్బెముగలదియు, లాక్షా = లత్తుక, లిక్షా = పేనుగ్రుడ్డు, గణ్డూషా = పుక్కిలించుట, గృధ్రసీ = రొండిలోని వాతవ్యాధి, చమసీ=సోమపానపాత్రము, మసీ=మసి.

ఇతి స్త్రీలిఙ్గసఙ్గ్రహః.

పుంస్త్వే

టీ. ముందు నపుంసకే అనువఱకుఁ జెప్పఁబడు శబ్దములు పుంలింగమందు వర్తించుననుట.

సభేదానుచరా స్సపర్యాయా స్సురాసురాః॥			౨౨౭॥

టీ. సపర్యాయాః = అమర నిర్జరాది పర్యాయములతోడను, దైత్యదైతేయాది పర్యాయములతోడను కూడుకొనియున్న, సురాసురాః = సురశబ్దమును, అసురశబ్దమును, సభేదానుచరాః = తమ తమలో విశేషములయిన యింద్రాగ్న్యాది దేవతలపేళ్లతోను, నముచి శంబర రావణాది రాక్షసులపేళ్లతోను, తమతమ యనుచరులయిన హాహా హూహూ మాఠరపింగళాదులపేళ్లతోను, చండముండప్రహ స్తాదులపేళ్లతోను పుంలింగములౌను. ఈ శబ్దములలో విశేషవిధిగల శబ్దములం దీ విధి ప్రవర్తింపదు.

స్వర్గయాగాద్రి మే ఘాబ్ధి ద్రు కాలాసి శ రారయః।
కర గణ్డోష్ఠ దోర్దన్త కణ్ఠ కేశ నఖ స్తనాః॥			౨౨౮॥

టీ. స్వర్గ = స్వర్గము, యాగ = యజ్ఞము, అద్రి = పర్వతము, మేఘ = మేఘము, అబ్ధి = సముద్రము, ద్రు = వృక్షము, కాల = కాలము, అసి = ఖడ్గము, శర = బాణము, అరి = శత్రువు, కర = హస్తమును, అప్పనమును, కిరణమును, గణ్డ = కపోలము, ఓష్ఠ = అధరము, దోః = బాహువు, దన్త = దంతములు, కణ్ఠ = కంఠము, కేశ = కేశములు, నఖ = గోళ్లు, స్తన = స్తనములు, ఈ ౨౨ వస్తువుల పేళ్లు సంభవించిన దిక్కున వీని విశేషముల పేళ్లును పు॥ వీనిలో దేనికి విశేషవిధి యున్నదో యక్కడ నీ విధి ప్రవర్తింపదు. అది యేలాగన, స్వర్గ వాచకములయిన ద్యో దివ్ శబ్దములును, వృక్షవిశేషవాచకములయిన హరిచందన శింశుపాశబ్దములును, కాలవిశేషవాచకములయిన తిథిప్రతిపదాదులును, బాణవాచకమయిన ఇషుశబ్దమును, కిరణవాచకములయిన దీధిత్యాదులును, ఓష్ఠవాచకమయిన దశనవాసశ్శబ్దములును, బాహువాచకములయిన భుజబాహువులును, దంతవిశేషవాచకములయిన దంష్ట్రాశిర్విషాణశబ్దములును, కేశవిశేషవాచకములయిన జటాసటాశబ్దములును, నఖవాచకములయిన నఖనఖరశబ్దములును విశేషవిధి కలిగియున్నవి కనుక నక్కడ నీ విధి ప్రవర్తింపదు.

అహ్నాహాన్తాః

టీ. అహ్నాంతములయిన పూర్వాహ్ణాపరాహ్ణాది శబ్దములును, అహాంతములయిన ద్వ్యహత్ర్యహాది శబ్దములును పు॥, అత్యహ్నో భోజనమ్, నిరహ్నో వేళా, అను దిక్కుల నన్యపదార్థము నపుంసకమయినను స్త్రీలింగమయినను అహ్నాంతశబ్దములు పుంలింగములే యని కొందఱు.

క్ష్వేడభేదా

టీ. విషవిశేషవాచకములయిన సౌరాష్ట్రిక శౌక్లికేయాది శబ్దములు ॥పు॥, కాకోల కాలకూటాదిశబ్దములకు విశేషవిధి యున్నందున నచ్చట నీ విధి ప్రవర్తింపదు.

రాత్రాన్తాః ప్రాగసఙ్ఖ్యకాః।

టీ. ప్రాగసఙ్ఖ్యకాః=సంఖ్యాపూర్వపదములుగాని, రాత్రాన్తాః=త్రాంతములయిన పూర్వరాత్ర అపరరాత్ర అర్ధరాత్రాది శబ్దము ॥పు॥ రాత్రాంతమయినను సమాహారమునందు 'అహోరాత్రమ్' అని కలదు. అతిరాత్రః అను దిక్కున నన్యపదార్థము లింగమయినను ॥పు॥ అని కొందఱు. సఙ్ఖ్యాపూర్వపదమయిన గణరాత్రమ్, పఞ్చరాత్రమ్ అని ॥న॥

శ్రీవేష్టా (ద్యాశ్చ) నిర్యాసా

టీ. శ్రీవేష్ట - శ్రీవాస - సరళద్రవ అనునవి మొదలయినవి, యాసాః=మ్రానిబంకపేళ్లు ॥పు॥

అసన్నన్తా అబాధితాః॥　　౭౭౯॥

టీ. అబాధితాః = విశేషవిధులచేత బాధింపఁబడని, అసన్తాః - అఙ్గిరస్, పురోధస్ మొదలయిన యసంతములును, సుపర్వ, ప్లీహన్ మొదలయిన యన్నంతములును ॥పు॥, అబాధితాః అందున 'యశస్, పయస్, నామన్' అను దిక్కులనీ విధి ప్రవర్తింపదు.

కశేరు జతు వస్తూని హిత్వా తు రు విరామకాః।

టీ. కశేరుజతువస్తూని=కశేరు జతు వస్తు అను శబ్దములను, హిత్వా=విడిచి, తురువిరామకాః=తు అను వర్ణము నంతముగాఁగల హేతు సేతు మొదలైన శబ్దములును, రు అను వర్ణము నంతముగల చరు గురు మొదలైన శబ్దములును ॥పు॥, కశేరుజతువస్తువులు ॥న॥ ఇది యుపలక్షణము గనుక దారు శ్మశ్రు కుస్తుమ్బురు శబ్దములును ॥న॥

కషణభమరోపాన్తా యద్యదన్తా అమీ అథ॥ ౭౮౦॥

పథనయసటోపాన్తా

టీ. క-ష-ణ-భ-మ-ర-ప-థ-న-య-స-ట ఈ ౧౨ వర్ణములు నుపాంతములుగాను అకారమంతముగాను గలిగిన శబ్దములు ॥పు॥, వరుసగా ఉ॥ అర్కః, స్ఫటికః, వృషః, నికషః, గణః, గుణః, కుమ్భః, కలభః, వ్యామః, గ్రామః, హారః, సారః, ధూపః, సూపః, అర్థః, శపథః, స్తనః, జనః, కులాయః, తన్తువాయః, రసః, దాసః, ఘటః, పటః ఇత్యాదులు.

గోత్రాఖ్యాశ్చరణాఽహ్వయాః।

టీ. గార్గ్యః, వాసిష్ఠః అనునవి మొదలైన గోత్రాపత్యమును జెప్పు పేళ్లును, కఠః, బహ్వృచః, ఛన్దోగః అనునవి మొదలయిన వేదశాఖాధ్యేతల పేళ్లును ॥పు॥

నామ్న్యకర్తరి భావేచ ఘఞ జబ్న ఙ్ణ ఘాథుచః॥ ౨౫౧॥

టీ. నామ్ని=సంజ్ఞయందును, అకర్తరి=కర్తృవ్యతిరిక్త కారకమునందును, భావేచ=ధాత్వర్థమాత్రమునందును, యథాసంభవముగా విధింపఁబడిన ఘఞ్ అచ్ అప్ నఙ్ ణ ఘ అథుచ్ అనునీయేడు ప్రత్యయము లంతముగాఁగల శబ్దములు విశేషవిధిలేనిచోట ॥పు॥, ఉ॥ సంజ్ఞయందు ఘఞ్ఞునకు పాదః, రోగః, వేశః. కర్తృవ్యతిరిక్తకారకమునందు ఘఞ్ఞునకు ప్రక్రియత ఇతి ప్రాకారః, ప్రసీదన్త్యస్మిన్నితి ప్రాసాదః, రజ్యతే అనే నేతి రాగః. భావార్థమునందు ఘఞ్ఞునకు త్యాగః, భోగః. అచ్ప్రత్యయమునకు నయః, జయః, చయః. అప్ప్రత్యయమునకు కరః, గరః, లవః. నఙ్ ప్రత్యయమునకు యజ్ఞః, యత్నః. ణ ప్రత్యయమునకు న్యాదః. ఘ ప్రత్యయమునకు ఉరశ్ఛదః, దన్తచ్ఛదః. అథుచ్ప్రత్యయమునకు వమథుః, వేపథుః ఇత్యాదులు.

ల్యుః కర్తరి

టీ. కర్తరి=కర్త్రర్థమునందు విధింపఁబడిన, ల్యుః=ల్యు ప్రత్యయాంతములైన, నన్దనః-రమణః-దహనః అనునవి మొదలయిన శబ్దములు ॥పు॥

ఇమని జ్భావే

టీ. భావే=భావార్థమునందు విధింపఁబడిన, ఇమనిచ్ = ఇమని చ్ప్రత్యయాంతములయిన ప్రథిమన్ అనునివి మొదలయిన శబ్ద ములు ॥పు॥

ణో ఘో కిః ప్రాదితోఽన్యతః।

టీ. కః=భావార్థమునందు విధింపఁబడిన క ప్రత్యయాంతము లయిన, ప్రస్థః-విఘ్నః-ఆఖూత్థః-శ్యేనోత్థః అనునవి మొదలయిన శబ్ద ములును, ప్రాదితః-ప్ర, పరా అనునవి మొదలయిన యుపసర్గల కంటె, అన్యతః = వేఱయిన సుబంతమును కర్మపదముగాఁగల, ఘోః = ఘు సంజ్ఞిక ధాతువుమీఁద నధికరణార్థమునందు విధింపఁ బడిన, కిః = కి ప్రత్యయాంతములయిన అమ్బుధిః-ఇషుధిః అనునివి మొదలయిన శబ్దములు ॥పు॥

ద్వన్ద్వేఽశ్వబడబా వశ్వబడబానసమాహృతే॥ ౨౫౨॥

టీ. సమాహారవ్యతిరిక్తమయిన అశ్వబడబా అను ద్వంద్వ సమాసరూపమయిన శబ్దము ॥పు॥, ఇచట "పూర్వవదశ్వబడబౌ" అను సూత్రమునందు ద్వివచనము వివక్షితము గాదని తెలియఁ జేయుటకై అశ్వబడబాః అని బహువచనమును ప్రయోగించినాఁడు. సమాహారమునందు ॥న॥

కాన్తసూర్యేన్దుపర్యాయ పూర్వోఽయః పూర్వకోఽపిచ।

టీ. సూర్యపర్యాయశబ్దములును చంద్రపర్యాయశబ్దములును అయశ్శబ్దమును పూర్వములుగాఁగల కాంతశబ్దము ॥పు॥, ఉ॥ సూర్య కాన్తః, రవికాన్తః, ఇన్దుకాన్తః, చన్ద్రికాన్తః, అయస్కాన్తః. అపిచ అన్నందున లోహకాన్తశబ్దమును ॥పు॥ అని కొందఱు.

వటక శ్చానువాకశ్చ రల్లకశ్చ కుడఙ్గకః॥ ౨౫౩॥

పుఙ్ఖోన్యూఙ్ఖస్సముద్గశ్చ విటపట్టఘటాః ఖటః।

కోట్టాఽరఘట్ట హట్టాశ్చ పిణ్డ గోణ్డ పిచణ్డవత్॥ ౨౫౪॥

గడుః కరణ్డో లగుడో వరణ్డ శ్చ కిణో ఘుణః।

దృతి సీమ న్త హరితో రోమ న్థోద్గీథ బుద్బుదాః॥ ౨౫౫॥

కాసమర్దోఽర్బుదః కున్దః ఫేన స్తూపౌ సయూపకౌ।

ఆతపః క్షు త్త్రియే నాభిః కణప క్షుర కేదరాః॥ ౨౫౬॥

పూర క్షురప్ర చుక్రాశ్చ గోల హిఙ్గుల పుద్గలాః।

వేతాళ మల్లభల్లాశ్చ పురోడాశోఽపి పట్టిసః॥ ౨౫౭॥

కుల్మాషో రభస శ్చైవ సకటాహః పతద్గ్రహః।

టీ. వటకశబ్దము మొదలుకొని పతద్గ్రహశబ్దపర్యంతము లయిన శబ్దములన్నియు ॥పు॥, ఈ శబ్దములలోఁ గొన్నిటికి నర్థము— కుడఙ్గకః=పొద, న్యూఙ్ఖః=ఎడ తెగక యుచ్చరించిన యాఱు ఓంకారములు, ధటః=తక్కెడ, ఖటః=తృణవిశేషము, కోట్టః=దుర్గవిశేషము, ఆరఘట్టః=దొడ్డబావి, హట్టః=అంగడీవీథి, గోణ్డః=దేశవిశేషము, వరణ్డః=ముఖరోగము, దృతిః=తోలుతిత్తి, ఉద్గీథః=సామవేద ప్రణవము, కాసమర్దః=కసింద, స్తూపః=మన్ను మొదలయినవాని దిన్నె, కణపః=ఆయుధవిశేషము, కేదరః=వృక్షవిశేషము, పశువిశేషమును, పూరః=ప్రవాహము, క్షురప్రః=శరవిశేషము, చుక్రః=పుల్లప్రబ్బలి, గోళః = వర్తులాకారమైన మృత్పిండము మొదలగునవి, ఇంద్రియాధారావయవ విశేషమును, విధవాపుత్త్రుఁడును, హిఙ్గులః=ఇంగిలీకము, పుద్గలః=జీవుఁడు, పరమాణువును, కుల్మాషః=అర్ధపక్వములైన ముద్గగోధూమాదులు, రభసః = త్వర, కటాహః=బహుద్రవ్యాధారమైన మృణ్మయాది భాండవిశేషము, పతద్గ్రహః=తమ్మపడిగ. తక్కినవానియర్థంబు లూహ్యంబులు.

ఇతి పుంలిఙ్గశేషః.

నపుంసకేఽన్యత్

టీ. అన్యత్ = స్త్రీలింగ పుంలింగములకంటె వేఱయిన, ముందు
స్ట శబ్దరూపమంతయు, నపుంసకే = నపుంసకమున వర్తించును,
హీనేఽన్యచ్చ అను పాఠమున నిదియ యర్థము.

ఖారణ్య పర్ణశ్వభ్రహిమోదకమ్॥ ౪౫౭॥
శీతోష్ణ మాంస రుధిర ముఖాక్షి ద్రవిణం బలమ్।
ఫలహేమశుల్బలోహం సుఖదుఃఖ శుభాశుభమ్॥ ౪౫౮॥
జలపుష్పాణి లవణం వ్యఞ్జనా న్యనులేపనమ్।

టీ. ఖ = ఆకాశమును, ఇంద్రియమును. తక్కిన శబ్దముల
ర్థము సుబోధ్యము. ఈ యాకాశాదివస్తువుల పేళ్లను సంభవించిన
్క న వీని విశేషముల పేళ్లను విశేషవిధి బాధితములు కానివి ॥న॥

[భయామృత శకృద్వస్త్ర చాపాభరణ లాఞ్ఛనమ్॥ ౪౬౦॥
దార్వోషధమృథాపత్య హృద యోదర కాకుదమ్।
పత్తనాజిర శృఙ్గార్మ ద్వారబర్హోడు మానసమ్॥ ౪౬౧॥
ధ్వాన్తంచా

టీ. ఈ ౨ శ్లోకము లధికములని కొందఱు చెప్పిరి. ఇందు
ము-భయము మొదలైన ౨౩ వస్తువుల పేళ్లు విశేషవిధిచే బాధిం
ుడనివి ॥న॥

ఽవ్యక్తలిఙ్గస్య భణితౌ యత్ప్రయుజ్యతే।]

టీ. అవ్యక్తలిఙ్గస్య = స్త్రీయనిగాని పురుషుఁడనిగాని యెఱుఁగఁ
ని వస్తువుయొక్క, భణితౌ = చెప్పుటయందు, యత్ప్రయుజ్యతే =
బ్దము ప్రయోగింపఁబడుచున్నదో అది ॥న॥ ఇందుకు "స్త్రీవా
ఁనాన్వాకింతస్య జాతం తద్బ్రహిపణ్డిత" అని ॥ఉ॥

కోట్యా శ్శతాదిసఙ్ఖ్యాఽన్యా

టీ. కోట్యాః = కోటిశబ్దముకంటె, అన్యా = వేఱైన, శతాది సఙ్ఖ్యా = శతసహస్రాది సంఖ్యావాచకములు ॥న॥, కోటిశబ్దము ॥స్త్రీ॥

వా లక్షా నియుతం చ తత్ ॥ ౭౯౭॥

టీ. లక్షా = లక్షశబ్దము, వా = వికల్పముగా ॥న॥, పక్షమునందు స్త్రీ॥, తత్ = ఆ లక్షయే, నియుతమ్ = నియుత మనిపించుకొనును.

ద్వ్యచ్క మసిసుసన్నన్తం

టీ. ద్వ్యచ్కమ్ = రెండచ్చులుగలిగిన, అసిసుసన్నన్తమ్–అస్, ఇస్, ఉస్, అన్ అనునవి యంతముగాఁగల శబ్దములు ॥న॥, ఉ॥ అసంతమునకు యశః, పయః. ఇసంతమునకు సర్పిః, హవిః. ఉసంతమునకు వపుః, ధనుః. అన్నంతమునకు నామ, రోమ ఇత్యాదులు.

య దనాన్త మకర్తరి।

టీ. అకర్తరి = కర్త్రర్థ వ్యతిరిక్తము లయిన కరణాధికరణ భావాద్యర్థములయందు విధింపఁబడిన ల్యుట్ప్రత్యయము మొదలయిన ప్రత్యయములకు నాదేశమగు, అనాన్తంయత్ = అన అనునది యంతముగాఁగల శబ్దములు ॥న॥, కరణార్థమునందు, సాధ్యతే అనేనేతి సాధనమ్, అధికరణార్థమునందు, అధిక్రియతే అస్మిన్నితి అధికరణమ్, భావార్థమునందు, పచనమ్ ఇత్యాదులు.

త్రాన్తం సలోపధం శిష్టం

టీ. త్రాన్తమ్ = త్ర అను నక్షరము అంతముగాఁగల పత్ర గాత్రకళత్రాదిశబ్దములును, సలోపధమ్ = లకారోపధములైన కుల ఫల జలాదిశబ్దములును, శిష్టమ్ = విశేషవిధిబాధితములు గానివి ॥న॥, కొందఱు సలోపధమను దానికి సకారోపధములును లకారోపధములును నని యర్థము చెప్పి యవస బిసాదులును ॥న॥ అందురు. కొందఱు త్రాన్తంసనోపధం' అని పాఠము చెప్పి కేవలత్రాంతములైన పాత్ర కళత్రాదులును సకారోపధములై త్రాంతములైన వస్త్రశస్త్రాదులును నకారోపధములై త్రాంతములైన ఆన్త్రత్రాదులును ॥న॥ అందురు.

రాత్రం ప్రాక్సఙ్ఖ్యయాఽన్వితమ్॥ ४६३॥

టీ॥ సఙ్ఖ్యయాప్రాక్ = సంఖ్యావాచక మయిన పూర్వపద ముతో, అన్వితమ్=కూడిన, రాత్రమ్ = రాత్రశబ్దము, ॥న॥ ఉ॥ గణ రాత్రమ్, త్రిరాత్రమ్ ఇత్యాదులు.

పాత్రాద్యదన్తై రేకార్థో ద్విగు ర్లక్ష్యానుసారతః।

టీ॥ పాత్రాద్యదన్తైః = పాత్రశబ్దము మొదలుగాఁగల అకారాం తములయిన యుత్తరపదములతోఁ గూడినదై, ఏకార్థః = సమాహా రార్థమునందు వర్తించిన, ద్విగుః = ద్విగుసమాసము, లక్ష్యాను సారతః = ప్రయోగానుసారమువలన, ॥న॥ ఉ॥ పఞ్చపాత్రమ్, త్రిభు వనమ్, చతుర్యుగమ్ ఇత్యాదులు.

ద్వన్ద్వైకత్వాఽవ్యయీభావౌ

టీ. ద్వన్ద్వైకత్వ = సమాహారార్థమునందు వర్తించిన ద్వంద్వ సమాసమును, అవ్యయీభావౌ = అవ్యయీభావసమాసమును, ॥న॥ ఉ॥ సమాహారద్వంద్వమునకు పాణిపాదమ్, అశ్వబలీవర్దమ్. అవ్య యీభావమునకు ఉపకుమ్భమ్, యథావిధి.

పథ స్సఙ్ఖ్యాఽవ్యయా త్పరః॥ ४६४॥

టీ. సఙ్ఖ్యా=సంఖ్యనుజెప్పు శబ్దములు, అవ్యయాత్ =అవ్యయ పదములు వీనికంటె, పరః = పరమై కృతసమాసాంతమయిన, పథః= పథశబ్దము విశేషవిధిబాధితము గానిది, ॥న॥ ఉ॥ సంఖ్యాపూర్వక మునకు త్రిపథమ్, చతుష్పథమ్. అవ్యయపూర్వకమునకు విపథమ్, సుపథమ్.

షష్ఠ్యా శ్ఛాయా బహూనాంచే ద్విచ్ఛాయం

టీ. షష్ఠ్యాః అను నీపదము 'కన్థోశీనరనామసు' అనుపర్యంత మనువర్తించును. షష్ఠ్యాః=షష్ఠ్యంతముకంటెఁ బరమైన, ఛాయా= ఛాయా శబ్దమంతముగాఁగల తత్పురుషసమాసము, బహూనాం

చేత్ = ఆఛాయ బహువస్తువుల సంబంధియైన ॥న॥, విచ్ఛాయమ్ అనునది యుదాహరణము. వీనాం పక్షిణాం ఛాయా విచ్ఛాయమ్ అని విగ్రహము.

సంహతౌ సభా ।
శాలార్థాఽపిపరా రాజాఽమనుష్యార్థా దరాజకాత్ ॥ ౭౬౫॥
దాసీసభం నృపసభం రక్షస్సభ మిమాదిశః ।

టీ. షష్ఠ్యంతముకంటెఁ బరమయిన, సంహతౌ = సమూహార్థమునందు వర్తించిన, సభా=సభాశబ్ద మంతముగాఁగల తత్పురుష సమాసము ॥న॥, షష్ఠ్యంతములయి, అరాజకాత్ = రాజశబ్దవ్యతిరిక్తములైన, రాజాఽమనుష్యార్థాత్ = రాజపర్యాయములకంటెను రక్షః పిశాచాది వాచకముల కంటెను, పరా=పరమై, శాలార్థాఽపి= శాలార్థకమునైన, సభా = సభా శబ్దమంతముగాఁగల తత్పురుష సమాసమును ॥న॥, దాసీసభ మనునది మొదలు 3 ను క్రమముగా నుదాహరణములు. ఇమాదిశః అన్నందున నీలాగే యుదాహరణాంతరములు తెలియవలెను.

ఉపజ్ఞోపక్రమాన్తశ్చ తదాదిత్వ ప్రకాశనే॥ ౭౬౬॥
కోపజ్ఞ కోపక్రమాఽది

టీ. ఉపజ్ఞోపక్రమాన్తః = ఒకరుచెప్పకయే తనచేత నెఱుఁగబడిన వస్తువు ఉపజ్ఞా అనఁబడును. ఒకరు చెప్పకయే తనచేత నారంభింపఁబడిన వస్తువు ఉపక్రమః అనఁబడును. ఇట్టి యుపజ్ఞోపక్రమ శబ్దము లంతములుగాఁగల షష్ఠీతత్పురుషసమాసములు, తదాదిత్వ ప్రకాశనే=ఆయుపజ్ఞోపక్రమములకు మొదలు తోఁచునపుడు ॥న॥, ఉ॥ కోపజ్ఞమ్, కోపక్రమమ్. ఇచట కస్య ఉపజ్ఞా కోపజ్ఞమ్, కస్య ఉపక్రమః కోపక్రమమ్ అని విగ్రహములు. ఇందుకు క అనఁగా బ్రహ్మ - అతనిచేత నొకరుచెప్పకయే మొదట నెఱుఁగఁబడినది యనియు, నతనిచేతనే యొకరుచెప్పకయే మొదట నారంభింపఁబడినది యనియు నర్థము. ఆ రెంటికిని వరుసగా వేదమును సర్గమును

)శేష్యములు. ఆదిశబ్దముచేత ప్రాచేతసోపజ్ఞం రామాయణమ్
)త్యాదులు తెలియవలెను.

కన్థోశీనర నామసు ।

టీ. ఉశీనర = ఉశీనరదేశమునందలి, నామసు = సంజ్ఞవిషయ
ఏయినపుడు, కన్థా=కన్థాశబ్ద మంతముగాఁగల షష్ఠీతత్పురుషసమా
ము ॥న॥, సౌశమీనాం కన్థా సౌశమికన్థమ్, ఆహ్వారకన్థమ్ ఇత్యా
) లుదాహరణములు.

భావే న ణ క చిద్భ్యోఽన్యే సమూహే భావకర్మణోః ॥
అదన్తప్రత్యయాః

టీ. నణకచిద్భ్యః = నప్రత్యయ ణప్రత్యయ కప్రత్యయ
కారేత్ప్రత్యయములకంటె, అన్యే=ఇతరములైన, భావే=ధాత్వ
మునందు విధింపఁబడిన కృత్ప్రత్యయములు, సమూహే = సమూ
ర్థమునందును, భావ కర్మణోః = భావకర్మార్థములయందును విధిం
బడిన, అదన్తప్రత్యయాః = అకారాంత తద్ధితప్రత్యయములును
తముగాఁగల శబ్దములు ॥న॥, ఉ॥ కృత్ప్రత్యయములకు భావా
మునందు వక్తవ్యమ్, ఇచట తవ్యప్రత్యయము. జేయమ్, ఇచట
త్. బ్రహ్మభూయమ్, ఇచట క్యప్. సాంరావిణంవర్తతే, ఇచట
ణ్, అకారాంత తద్ధితములకు సమూహార్థమునందు, భిక్షాణాం
మూహో భైక్షమ్. గార్భిణమ్, యౌవతమ్, ఇచట అణ్. భావ
ర్మార్థములయందు శుక్లస్యభావః కర్మవా శౌక్ల్యమ్, బ్రాహ్మణ్యమ్,
ట ష్యఞ్, యత్నః, నాద్యః, ఆఖూత్థః, జయః, ఇవి మొదలయిన
కచిత్ప్రత్యయాంతములు ॥పు॥

పుణ్యసుదినాభ్యాం త్వహః పరః।

టీ. పుణ్యసుదినాభ్యామ్=పుణ్యసుదినశబ్దములకంటె, పరః=
మైయుండు కృతసమాసాంతమైన, అహః = అహశ్శబ్దము ॥న॥,
పుణ్యాహమ్, సుదినాహమ్. ఇచట సుదినశబ్దము శోభనమాత్ర
చకము.

క్రియాఽవ్యయానాం భేదకా న్యేకత్వే

టీ. క్రియాఽవ్యయానామ్=క్రియలకును అవ్యయములకును, భేదకాని=విశేషములయిన శబ్దములు ॥న॥, అవి ఏకత్వేఽపి అన్నందున నేకవచనాంతములును, ఉ॥ క్రియావిశేషణములకు మన్దం పచతి, మృదుపచతి. అవ్యయవిశేషణములకు శ్వశ్శోభనం, శ్వోరమణీయమ్.

ఇకను గొన్ని నపుంసకములను స్వరూపముచేఁ జెప్పుచున్నాఁడు.

ఉప్యక్తతోటకే॥ ౪౬౭॥
చోచం బర్హం గృహస్థూణం తిరీటం మర్మయోజనమ్।
రాజసూయం వాజపేయం గద్యపద్యే కవేః కృతౌ॥ ౪౬౮॥
మాణిక్య భాష్య సిన్దూర చీర చీవర పఞ్జరమ్।
లోకాయతం హరీతాలం విదలం స్థాల బాహ్లీకమ్॥ ౪౭౦॥

టీ. ఉక్థశబ్దము మొదలు బాహ్లీకశబ్దపర్యంతమైన శబ్దములు ॥న॥, వీనిలోఁ గొన్నిటి కర్థములు—ఉక్థమ్=సామవిశేషము, తోటకమ్=వృత్తవిశేషము, చోచమ్=తాటిపండు, తిరీటమ్=చుట్టుపట, లోకాయతమ్ = చార్వాకశాస్త్రము, విదలమ్ = దాడిమవిత్తులు, పెసలు మొదలైనవాని బేడలని కొందఱు, స్థాలమ్=భోజనపాత్రము.

ఇతి నపుంసకలిఙ్గశేషః.

పున్నపుంసకయోః శేషోఽ

టీ. ఇది స్త్రీపుంసాధికారమువలె ననువర్తించును, శేషః= పున్నపుంసక వివరణములయందుఁ జెప్పబడు అర్ధర్చాదిశబ్దములు॥పున్న॥

ఽర్ధర్చ పిణ్యాక కణ్టకాః।
మోదక స్తణ్డక టఙ్క శాటకః ఖర్వటోఽర్బుదః॥ ౪౭౧॥
పాతకోద్యోగచరక తమాలామలకా నడః।

కుష్ఠం ముణ్డం శీధు పుస్తం క్ష్వేడితం క్షేమ కుట్టిమమ్॥౪౭౨॥
సఙ్గమం శతమానార్మ శమ్బలావ్యయ తాణ్డవమ్।
కవికం కన్దకార్పాసం పారావారం యుగన్ధరమ్॥ ౪౭౩॥
పూయం ప్రగ్రీవ పాత్రీవే యూషం చమస చిక్కసే।

టీ. ఇందులోఁ గొన్నిటి కర్థము-అర్ధర్చః = ఋక్కులోసగము, ః=భూషణము (పా) దణ్డకః, శాటకః=అల్పవస్త్రము, ఖర్వటః= మశతమధ్యమునందుండు ప్రధానగ్రామము (ప) ఉపగ్రామము కంటకావృత గ్రామము (పా) కర్పటః = చిన్నపంచ, చరకః = గ్రంథము, పుస్తమ్ = పూయుట మొదలయినక్రియ, పుస్తక (పా) బుస్తమ్ = మాంసవిశేషము, శతమానమ్ = పలిమోఁడు, తూమెఁడు ధాన్యము మొదలయినవి యని కొందఱు, అర్మ = రోగము, నకారాంతము, అకారాంతమని కొందఱు, శమ్బలమ్ = ము, అవ్యయమ్=అవ్యయశబ్దములు, కవికమ్ (పా) కవియమ్ కవీయమ్ = కళ్లెము, యుగన్ధరమ్ = రథపు నొగలు, పర్వత మని కొందఱు, పూయమ్ = చీము, ప్రగ్రీవమ్ = కిటికి, మదన ని కొందఱు, పాత్రీవమ్=యజ్ఞోపకరణము, యూషమ్=పెసలు లయినదానికట్టు, చమసమ్ = యజ్ఞపాత్రము, చిక్కసమ్ = దుల పిష్టము.

అర్ధర్చాదౌ ఘృతాదీనాంపుంస్త్వం యద్వైదికం ధ్రువమ్॥
తన్నోక్త మిహ లోకేఽపి తచ్చేద స్త్యస్తు శేషవత్।

టీ. అర్ధర్చాదౌ = అర్ధర్చాదిగణమునందు, ఘృతాదీనామ్ = రాదిశబ్దములకు, యత్ పుంస్త్వమ్ = ఏ లింగము చెప్పఁ అది ధ్రువమ్=నిశ్చయముగా, వైదికమ్= వేదసిద్ధము, తత్ = ఇహ = ఇక్కడ, నోక్తమ్ = చెప్పఁబడలేదు, లోకేఽపి = నందును, తత్ =ఆ పుంలింగప్రయోగము, అస్తిచేత్ = కలిగిన శేషవదస్తు= శేషమువలె నగును. అనగా 'శేషం తు జ్ఞేయం యోగతః' అని ముందు జెప్పుచున్నాఁడు; అక్కడ శేష నీశాస్త్రమునందుఁ దాను జెప్పని నామలింగనిర్ణయములు

ఏలాగున శిష్టప్రయోగమువలనఁ దెలియఁదగినవో యాలాగున నిక్కడను తెలియవలెనని యర్థము.

ఇతి పున్నపుంసకలిఙ్గశేషః

స్త్రీపుంసయోః

టీ. ఇది స్త్రీనపుంసకాధికారమువరకు ననువర్తించును.

అపత్యాన్తాః

టీ. అపత్య=అపత్యార్థమునందు విధింపఁబడిన అణ్ ఇఞ్ యఞ్ మొదలయిన ప్రత్యయములు, అన్తాః = అంతముగాఁగల శబ్దములు ప్స॥ ఉ॥ ఔపగవః, ఔపగవీ; దాక్షిః, దాక్షీ; గార్గ్యః, గార్గీ.

ద్విచతుష్షట్పదోరగాః॥ ౪౭౫॥

జాతిభేదాః

టీ. ద్విచతుష్షట్పద = ద్విచతుష్షట్పదజాతులఁజెప్పు శబ్దములును, ఉరగాః = సర్పవాచకశబ్దములును ప్స॥ ఉ॥ ద్విపదజాతికి-పురుషః, పురుషీ; కుక్కుటః, కుక్కుటీ, చతుష్పదజాతికి-మృగః, మృగీ, షట్పదజాతికి-భ్రమరః, భ్రమరీ, సర్పవాచకములకు-ఉరగః, ఉరగీ, ద్విపదజాతు లుపలక్షణము కనుక, మత్స్యః, మత్సీ ఇత్యాదులును ప్స॥

పుమాఖ్యాశ్చ స్త్రీయోగైస్సహ

టీ. పుమాఖ్యాః=పురుషవాచకము లయిన ప్రష్ఠగోపాలగణకాది శబ్దములు, స్త్రీయోగైస్సహ=పురుషసంబంధమువలన స్త్రీలను జెప్పు ప్రష్ఠీ గోపాలీ గణకీ ఇత్యాదిశబ్దములతోఁడ ప్స॥ ఇచట మరియొక వ్యాఖ్యానము స్త్రీ=స్త్రీవ్యక్తి, యోగైః = పురుష సంబంధములచేత, పుమాఖ్యాః=ప్రష్ఠగోపాలాది పురుషనామములను పొందునని. ఈ ౨ వ్యాఖ్యానములయందును ప్రష్ఠగోపాలాది ప్రాతిపదికములు పురుషులను స్త్రీలను జెప్పి ద్విలింగము లౌననుట. రెండవ వ్యాఖ్యానమునందు 'సహ' అను పదము ముందటి మల్లకపథముతోఁ జేరుచున్నది.

మల్లకః।
యోని ర్వరాటక స్స్వాతిర్వర్ణకో ఝాటలో మనుః॥
మూషా సృపాటీ కర్కన్ధూ ర్యష్టి శ్శాటిః కటీ కుటీ।

టీ. మల్లకశబ్దము మొదలు కుటీశబ్దము పర్యంతము లయిన ములు ప్న॥ ఇందులోఁ గొన్నిటికి నర్థము - మల్లకః = ప్రమిద, కః=నీలి మొదలయిన వన్నెలు. (పా) వల్లకః=వీణె, ఝాటలః= ంక్కఫుచెట్టు, ఇయంమనుః = మనువు పెండ్లాము (పా) ఇయం ంః = తపస్విని, సృపాటీ = పరిమాణ విశేషము, నదీవిశేషమును, = గుడిసె.

ఇతి స్త్రీపుంలిఙ్గ శేషః

స్త్రీనపుంసకయోః
టీ. ఈపదము త్రిలింగాధికారమువర కనువర్తించును.

భావక్రియయోష్ష్యఞ్ క్వచిచ్చవుఞ్॥ ౪౭౭॥
ఔచిత్య మౌచితీ మైత్ర్యం మైత్రీ వుఞ్ ప్రాగుదాహృతః।

టీ. భావక్రియయోః = భావార్థకర్మార్థములయందు విధింపఁ ష్యఞ్=ష్యఞ్ప్రత్యయాంతములును, వుఞ్=వుఞ్ప్రత్యయాం ును, క్వచిత్=ఒకానొకదిక్కున స్న॥. ష్యఞ్ప్రత్యయాంతము ఃదాహరణములు. ఔచిత్యమ్, ఔచితీ; మైత్ర్యమ్, మైత్రీ, ఇది దిక్ప్రదర్శనము కనుక వైదగ్ధ్యమ్, వైదగ్ధీ; ఆను మ్, ఆనుపూర్వీ ఇవి మొదలయినవి తెలియవలెను. క్వచిచ్ఛ నున బ్రాహ్మ్యమ్, దార్ఢ్యమ్, శౌక్ల్యమ్, మొదలయినవి నపుం లేను. వుఞ్ = వుఞ్ప్రత్యయాంతములు, ప్రాక్ =మునుపే, మనుష్యవర్గాదులయందు, ఉదాహృతః= చెప్పఁబడియున్నవి. ంట్లన, చోరికా ఆహోపురుషికా వార్ధకమ్ అని క్వచిచ్ఛ ంన వుఞ్ ప్రత్యయాంతములు కొన్ని స్త్రీలింగములే కొన్ని 'లింగములే కొన్ని రెండులింగములును కాఁబట్టి ప్రయోగ న తెలిసికొనఁ దగినది.

షష్ఠ్యన్తప్రాక్పదా స్సేనా ఛాయా శాలా సురా నిశాః॥
స్యుర్వా నృసేనం శ్వనిశం గోశాల మితరేచదిక్।

టీ. షష్ఠ్యంతపూర్వపదముగాఁ గల సేనా ఛాయా సురా నిశా శబ్దములు స్న॥, స్యుః = ఔను, నృసేనమిత్యాదు హరణములు. ఇతరేచ అన్నందున వృక్షచ్ఛాయమ్, యవ అనునవియుఁ దెలియవలెను. ఇచట వా అన్నందున నృసేనా, చ్ఛాయా, గోశాలా-యవసురా-శ్వనిశా అని స్త్రీలింగోదా ములును తెలియవలెను. శ్వనిశ మనఁగా కృష్ణచతుర్దశి.

ఆబన్నన్తోత్తరపదో ద్విగు శ్చాపుంసినశ్చ లుప్॥
త్రిఖట్వంచ త్రిఖట్వీచ త్రితక్షంచ త్రితక్ష్యపి।

టీ. ఆబన్నన్తం=ఆబంతమును అన్నంతమును, ఉత్తః ఉత్తరపదముగాఁగల, ద్విగుశ్చ=ద్విగుసమాసము, అపుంసినశ్చ అనఁగా అన్నంతనకారములకు లోపము వచ్చునని యర్థము త్రిఖట్వమ్, త్రిఖట్వీ మొదలయినవి.

ఇతి స్త్రీనపుంసకశేషః.

త్రిషు పాత్రీ పుటీ పేటీ వాటీ కువల దాడిమాః॥

టీ. పాత్రీశబ్దము మొదలాఁటిశబ్దములు మూఁడు లి యందు వర్తించును.

ఇతి త్రిలిఙ్గశేషః.

పరలిఙ్గం స్వప్రధానే ద్వన్ద్వే తత్పురుషేఽపిచ।

టీ. స్వప్రధానే ద్వన్ద్వే=ఇతరేతర యోగద్వంద్వముః తత్పురుషేఽపిచ=తత్పురుష సమాసమునందును, పరలిఙ్గ పదముయొక్క లింగము వచ్చును, ॥ఉ॥ ఇతరేతర యోగద్వ నకు ఉ॥ కుక్కుటమయూర్యౌ, మయూరీకుక్కుటౌ; తత్పురుష అర్ధపిప్పలీ, కరకిసలయమ్.

ఇతి పరవల్లిఙ్గశేషః.

అర్థాన్తాః ప్రాద్యలం ప్రాప్తాఽపన్న పూర్వాః పరోపగాః॥

టీ. అర్థాన్తాః = అర్థశబ్దమంతముగాఁగల సమాసములును, ప్రాద్యలంప్రాప్తాఽపన్నపూర్వాః = ప్రాద్యుపసర్గలును అలంశబ్దమును ప్రాప్తశబ్దమును ఆపన్నశబ్దమును పూర్వముగాఁగల సమాసములును, తత్పురుషము లయినను, పరోపగాః = విశేష్యలింగము గలవి, అర్థాంతములకు॥ఉ॥ బ్రాహ్మణాయాయమ్, బ్రాహ్మణార్థస్సూపః, బ్రాహ్మణార్థా యవాగూః, బ్రాహ్మణార్థం పయః. ప్రాదులకు ॥ఉ॥ అతిక్రాన్తః ఖట్వామ్ = అతిఖట్వః పురుషః, అతిఖట్వా స్త్రీ, అతిఖట్వం కులమ్ ఇత్యాదులు. అలంపూర్వమునకు ॥ఉ॥ అలంజీవికాయై అలంజీవికః, అలంజీవికా, అలంజీవికమ్; ఈలాగున ప్రాప్తజీవికః, ఆపన్నజీవికః అనునవియు.

తద్ధితార్థే ద్విగుః

టీ. తద్ధితార్థే = తద్ధితార్థమునందు విధింపఁబడిన, ద్విగుః = ద్విగు సమాసము విశేష్యలింగముగలది. ॥ఉ॥ పఞ్చసుకపాలేషు సంస్కృతః పఞ్చకపాలః పురోడాశః, పఞ్చకపాలా యవాగూః, పఞ్చకపాలం హవిః.

సఙ్ఖ్యా సర్వనామ తదన్తకాః।

టీ. సఙ్ఖ్యా = సంఖ్యావాచకశబ్దములు, సర్వనామ = సర్వనామ శబ్దములును, తదన్తకాః = అవి యంతముగాఁగల శబ్దములును, విశేష విధిలేనివి విశేష్యలింగముగలవి, ॥ఉ॥ సంఖ్యావాచకములకు – ఏకః పురుషః, ఏకా స్త్రీ, ఏకం కులమ్ ఇత్యాదులు. సర్వనామములకు – సర్వః, సర్వా, సర్వమ్ ఇత్యాదులు. సంఖ్యాంతములకు – పరమైకః, పరమైకా, పరమైకమ్ ఇత్యాదులు. సర్వనామాంతములకు – పరమ సర్వః, పరమసర్వా, పరమసర్వమ్ ఇత్యాదులు.

బహువ్రీహి రదిఙ్నామ్నా మున్నేయం త దుదాహృతమ్॥

టీ. అదిఙ్నామ్నామ్ = దిగ్వాచకశబ్దములకంటె వేఱయినశబ్ద ములకు వచ్చిన, బహువ్రీహిః = బహువ్రీహిసమాసము విశేష్య

లింగము గలదియౌను, తదుదాహృతమ్ = దానికి నుదాహరణ
ఉన్నేయమ్=ఊహింపఁదగినది. ఎట్లనఁగా, చిత్రా పటా యస్య చి
పటః పురుషః, చిత్రపటా స్త్రీ, చిత్రపటం కులమ్ ఇత్యాదులు.

గుణ ద్రవ్య క్రియా యోగోపాధయః పరగామినః।

టీ. గుణ=గుణమును, ద్రవ్య=ద్రవ్యమును, క్రియా=క్రి
యును, యోగోపాధయః = ప్రవృత్తినిమిత్తముగాఁగల శబ్దము
పరగామినః=విశేష్యలింగము గలవి, ॥ఉ॥ గుణోపాధులకు - శ
శాటిః, శుక్లః పటః, శుక్లం వస్త్రమ్; ద్రవ్యోపాధులకు-దణ్డీ పురు
దణ్డినీ స్త్రీ, దణ్డికులమ్. క్రియోపాధులకు-పాచకః పురుషః, పా
స్త్రీ, పాచకం కులమ్ ఇత్యాదులు.

కృతః కర్తర్యసంజ్ఞాయాం

టీ. అసంజ్ఞాయామ్=సంజ్ఞావ్యతిరిక్తమయిన, కర్తరి=కర్త్ర
నందు విధింపఁబడిన, కృతః=కృత్ప్రత్యయాంతశబ్దములు విశేష్య
ములు గలవి. ఉ॥ కర్తా, కర్త్రీ, కర్తృ; కుమ్భకారః, కుమ్భకారీ, కు
కారమ్ ఇత్యాదులు. సంజ్ఞయందు సింహః, వ్యాఘ్రః అని ॥ష

కృత్యాః కర్తరి కర్మణి॥ ౪

టీ. కర్తరి=కర్త్రర్థమునందును, కర్మణి = కర్మార్థమునం
విధింపఁబడిన, కృత్యాః=కృత్యప్రత్యయము లంతముగాఁగల శబ్ద
విశేష్యలింగములు గలవి, ॥ఉ॥ కర్త్రర్థమునందు - భవ్యస్తరుః, భ
లతా, భవ్యం ఫలమ్; కర్మార్థమునందు - వక్తవ్యః, వక్త
వక్తవ్యమ్; భావార్థమునందు - స్థాతవ్యమ్ అని ॥న॥

అణాద్యన్తాస్తేనరక్తాద్యర్థే నానార్థభేదకాః।

టీ. తేనరక్తాద్యర్థే=దానిచేత నిది చాయవేయఁబడినది
నది మొదలైన యర్థములయందు విధింపఁబడిన, అణాద్యన్తాః=అ
త్యయము మొదలైన తద్ధితప్రత్యయము లంతముగాఁగల శబ్ద
నానార్థభేదకాః=నానార్థములకు విశేషణములై విశేష్యలింగము
యౌను. ఉ॥ కుసుమ్భేనరక్తః కౌసుమ్భః పటః, కౌసుమ్భా శ

కౌసుమ్భం వస్త్రమ్, ఇన్ద్రో దేవతాఽస్య ఐన్ద్రః పురోడాశః, ఐన్ద్రీ ఋక్, ఐన్ద్రం హవిః. కొందఱు "నానార్థభేదకాః" అనునది ప్రత్యేకముచేసి నానార్థవాచకములైన శబ్దములు విశేష్యలింగములు గలవియౌనని యర్థముచెప్పి యందులకు నుదాహరణములుగ శివో రుద్రః, శివా గౌరీ, శివం భద్రమ్ అని చెప్పుదురు.

ఇతి వాచ్యలిఙ్గశేషః.

షట్సంజ్ఞకాస్త్రిషు సమా యుష్మదస్మత్తిఙవ్యయమ్॥

టీ. షట్సంజ్ఞకాః = షట్సంజ్ఞ శబ్దములును, యుష్మత్ = యుష్మచ్ఛబ్దమును, అస్మత్ = అస్మచ్ఛబ్దమును, తిఙ్ = తిఙంతములును, అవ్యయమ్ = అవ్యయమును, త్రిషుసమాః = మూఁడులింగములయందు నేకరూపములై యుండును. షట్సంజ్ఞము లనఁగా షకారాంత నకారాంత సంఖ్యావాచకములును, కతిశబ్దములును. ॥ఉ॥ షకారాంతసంఖ్యకు - షడిమే, షడిమాః, షడిమాని; నకారాన్తసంఖ్యకు - పఞ్చ ప్రాణాః, పఞ్చ స్త్రియః, పఞ్చ ఇన్ద్రియాణి; కతిశబ్దమునకు - కతిపురుషాః, కతి స్త్రియః, కతికులాని; యుష్మచ్ఛబ్దమునకు - త్వంపుమాన్, త్వంస్త్రీ, త్వంనపుంసకమ్; అస్మచ్ఛబ్దమునకు - అహంపుమాన్, అహంస్త్రీ, అహంనపుంసకమ్; తిఙన్తమునకు - పచతిపుమాన్, పచతిస్త్రీ, పచతి నపుంసకమ్; అవ్యయమునకు - ఉచ్చైర్గిరిః, ఉచ్చైశ్శాలా, ఉచ్చైర్గృహమ్.

ఇత్యలిఙ్గప్రకరణమ్.

పరం విరోధే

టీ. విరోధే = విరోధమనఁగా నన్యత్ర చరితార్థములైన రెండు లక్షణము లొక యుదాహరణమందు ప్రాప్తించుట. అట్టి విరోధము లింగాదిసంగ్రహవర్గయందుఁ జెప్పిన లక్షణములకు సంభవించిన చిక్కున, పరమ్ = పరమైన లక్షణముచేత విధింపఁబడు లింగమే నిర్ణయింపఁదగినది. అది యెట్లన, అసురపర్యాయములు పుంలింగము

లని పుంలింగశేషమునందుఁ జెప్పిన లక్షణము రాక్షసాదిశబ్ద యందుఁ జరితార్థము. అసంతములు నపుంసకము లని నపుంసక శేషమందుఁ జెప్పిన లక్షణము యశశ్శబ్దాదులయందుఁ జరితార్థ ఈ రెండులక్షణములును రక్షశ్శబ్దమందు ప్రాప్తములయ్యెను గ నిచట పరమై ద్వ్యచ్కమసిసుసన్నంత మను లక్షణముచే విధ బడిన నపుంసకలింగమే నిర్ణయింపఁదగినది. ఈలాగున నక్కడక నూహించునది.

శేషంతు జ్ఞేయం శిష్టప్రయోగతః।

టీ. శేషమ్=ఈ శాస్త్రమునందుఁ జెప్పబడని నామముఁ లింగములును, శిష్టప్రయోగతః = మహాకవి ప్రయోగమువ జ్ఞేయమ్=తెలియఁదగినది.

ఇతి లిఙ్గాదిసఙ్గ్రహవర్గః.

ఇత్యమరసింహకృతౌ నామలిఙ్గానుశాసనే।
తృతీయకాణ్డ స్సామాన్య స్సాఙ్గఏవ సమర్థితః॥

టీ. ఇతి=పూర్వోక్తమైన, నామలిఙ్గానుశాసనే=నామలిం శాసన మను, అమరసింహకృతౌ=అమరసింహునియొక్క గ్రం నందు, తృతీయః = మూఁడవదయిన, సామాన్యకాణ్డః = సామ కాండము, సాఙ్గఏవ = సమగ్రముగానే, సమర్థితః = నెఱ బడియెను.

సటీకమగు నామలింగానుశాసనమునందు
తృతీయకాండము సంపూర్ణము.
శ్రీకృష్ణార్పణమస్తు.

THE JUPITER PRESS, LTD., 16, SEMBUDOSS STREET, MADRAS—1.